

Azərbaycan çoxkonfessiyalı və çoxmillətli ölkədir və bu, bizim böyük sərvətimizdir. Biz nümayiş etdiririk ki, yalnız bu yolla inkişaf etmək olar. Özünütəcrid, nifrət hisslərinin bəslənilməsi və ya özünün digərlərindən üstün tutulması bumeranq effekti verəcək və nəticədə bu işlə məşğul olanların özlərinə xələl gətirəcək.

İLHAM ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

ISSN 2309-1347

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəcilik Akademiyası

**DÖVLƏT İDARƏCİLİYİ:
NƏZƏRİYYƏ VƏ TƏCRÜBƏ**

**2017
1 (57)**

**DÖVLƏT İDARƏCİLİK AKADEMİYASI
BAKİ – 2017**

*Demokratik cəmiyyətdə dövlət idarəciliyinin, yerli özünüidarəetmənin
nəzəriyyəsi və təcrübəsi üzrə tədqiqatlar*

REDAKSİYA ŞURASI: *Ramiz Mehdiyev (sədr)*

*Fatma Abdullazadə, Əli Həsənov, Fuad Ələsgərov,
Akif Əlizadə, Məleykə Abbaszadə, Vahid Axundov,
Fikrət Məmmədov, Əli Əhmədov, Urxan Ələkbərov*

REDAKSİYA HEYƏTİ: *Urxan Ələkbərov
(redaktor)*

*Əlikram Abdullayev
(redaktor müavini)*

*Elman Nəsirov
(məsul katib)*

*Əli Nuriyev, Ədalət Muradov, Mehdi Abdullayev, Sevil Məmmədova,
Fəxrəddin Nağıyev, Gülnarə Qurbanova, Etibar Nəcəfov,
Elçin Əhmədov, Rəcəb Rəhimli, Firdovsiyyə Əhmədova, Ziyafət Həbibova*

Elmi-nəzəri jurnal 2003-cü ildən nəşr olunur. İldə dörd dəfə çıxır.

*Jurnal AAK-in ictimai elmlər şöbəsinin ekspert şurası tərəfindən
rəsmi qeydiyyatdan keçirilmiş və elmi nəşrlər siyahısına
daxil edilmişdir.*

*Dövlət idarəciliyi: nəzəriyyə və təcrübə.
Elmi-nəzəri jurnal. 2017, №1(57).
Bakı, Dövlət İdarəcilik Akademiyasının (DİA) nəşri, 2017, 296 s.*

ISSN 2309-1347

**The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan**

**PUBLIC ADMINISTRATION:
THEORY AND PRACTICE**

**2017
1 (57)**

ACADEMY OF PUBLIC ADMINISTRATION

BAKU – 2017

*Research Dedicated to the Theory and Practice of Public Administration and
Application of Decentralized Governance in Democratic Society*

EDITORIAL COUNCIL: *Ramiz Mehdiyev* (*chairman*)

*Fatma Abdullazade, Ali Hasanov, Fuad Alasgarov,
Akif Alizadeh, Maleyka Abbaszade, Vahid Akhundov,
Fikrat Mammadov, Ali Ahmadov, Urkhan Alakbarov*

EDITORIAL BOARD: *Urkhan Alakbarov*
(*editor-in-chief*)

Alikram Abdullayev
(*deputy editor*)

Elman Nasirov
(*executive secretary*)

*Ali Nuriyev, Adalat Muradov, Mehdi Abdullayev, Sevil Mammadova,
Faxraddin Naghiyev, Gulnara Qurbanova, Etibar Najafov,
Elchin Ahmadov, Rajab Rahimli, Firdovsiyya Ahmadova, Ziyafet Habibova*

Journal of Public Administration: theory and practice is published since 2003.
Quarterly.

*The journal is officially registered at the Expert Council of the
Department of Social Sciences of Supreme Attestation Commission (SAC)
and is included in the register of national scientific publications.*

*Public Administration: theory and practice
Scientific and theoretical journal. 2017, №1(57)
Baku, Publication of Academy of Public Administration (APA), 2017, 296 p.*

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN FƏALİYYƏTİNİN QISA XRONİKASI

Yanvar – fevral – mart 2017-ci il

Yanvar

1 yanvar

- İstanbulda törədilmiş qanlı terror aktı nəticəsində insan tələfati ilə əlaqədar Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın başsağlığı vermişdir.

5 yanvar

- İsa Peygəmbərin mübarək mövludu – Milad bayramı münasibətilə Azərbaycanın pravoslav xristian icmasını təbrik etmişdir.

9 yanvar

- Finlandiya Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş səfiri xanım Arya İnkeri Makkonenin etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Peru Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Luis Manuel Santiaqo Markoviç Monasinin etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Estoniya Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş səfiri xanım Marin Mittusun etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- İran İslam Respublikasının keçmiş Prezidenti, görkəmli dövlət və ictimai-siyasi xadim Ayətullah Əli Əkbər Haşimi Rəfsəncanının vəfatı ilə əlaqədar İran İslam Respublikasının Ali Rəhbəri Ayətullah Seyid Əli Xameneyinə başsağlığı vermişdir.
- İran İslam Respublikasının keçmiş Prezidenti, görkəmli dövlət və ictimai-siyasi xadim Ayətullah Əli Əkbər Haşimi Rəfsəncaninin vəfatı ilə əlaqədar İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhaniyə başsağlığı vermişdir.

10 yanvar

- Nazirlər Kabinetinin 2016-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasına sədrlik etmişdir. İclasda giriş və yekun nitqi söyləmişdir.
- İranın sabiq Prezidenti Haşimi Rəfsəncanının vəfatı ilə əlaqədar İran İslam Respublikasının ölkəmizdəki səfirliyinə gələrək başsağlığı vermiş, matəm kitabına ürək sözlərini yazmışdır.
- Fransanın Xarici İşlər və Beynəlxalq İnkişaf Nazirliyinin dövlət katibi Jan-Mari Le Guenin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

11 yanvar

- Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfər etmişdir.

- Ümummilli lider Heydər Əliyevin Naxçıvan şəhərinin mərkəzində ucaldılmış abidəni ziyarət etmişdir.
- Ordubad Su Elektrik Stansiyasının təməlqoyma mərasimində iştirak etmişdir.
- Culfa rayon mərkəzinə və ətraf kəndlərə içməli suyun verilməsi mərasimində iştirak etmişdir.
- Naxçıvanda Fövqəladə Hallar Nazirliyinin zabit və gizirləri üçün inşa edilmiş yaşayış binasının açılışında iştirak etmişdir.
- Əlahiddə Ümumqoşun Ordusunun «N» sayılı hərbi hissəsindəki əsgər yataqxanasının və Əsgəri-Məişət Kompleksinin açılışında iştirak etmişdir.
- Şahbuz şəhərinin və ətraf kəndlərin içməli su sisteminin istifadəyə verilmə mərasimində iştirak etmişdir.
- Naxçıvan şəhər 3 nömrəli tam orta rus məktəb binasının əsası yenidənqurmadan sonra istifadəyə verilmə mərasimində iştirak və çıxış etmişdir.
- Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfəri başa çatmışdır.

12 yanvar

- AŞPA-nın Monitoring Komitəsinin həmməruzəçiləri Sezar Florin Predanı və Stefan Şennakı qəbul etmişdir.

13 yanvar

- Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında diplomatik münasibətlərin qurulmasının 25 illiyi ilə əlaqədar Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanı təbrik etmişdir.
- Dövlət Sərhəd Xidməti Sahil Mühafizəsinin inşası başa çatan «Tufan» gəmisi və yeni xüsusi texnikalar ilə tanış olmuşdur.

16 yanvar

- Bişkek yaxınlığında təyyarə qəzası nəticəsində çoxsaylı insan tələfati ilə əlaqədar Qırğız Respublikasının Prezidenti Almazbek Atambayevə başsağlığı vermişdir.
- Davosda keçirilən ənənəvi Dünya İqtisadi Forumunda iştirak etmək üçün İsveçrə Konfederasiyasına işgüzar səfərə gəlmışdır.
- Davosda Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının prezidenti Suma Çakrabarti ilə görüşmüştür.
- Davosda McKinsey şirkətinin qlobal idarəedici tərəfdəsi Dominik Barton ilə görüşmüştür.

- Davosda Dünya İqtisadi Forumunda on dəfədən ar- tiq iştirak edən rəhbər şəxslər üçün təşkil olunmuş qəbulda iştirak etmişdir.

17 yanvar

- Davosda Norveç Krallığının xarici işlər naziri Bor- ge Brende ilə görüşmüştür.
- Davosda "Suez Group" şirkətinin baş icraçı direktoru Jan Lui Şasod ilə görüşmüştür.
- Davosda İsveçrə Konfederasiyasının Prezidenti Do- ris Löythard ilə görüşmüştür.
- Davosda BP şirkətinin baş icraçı direktoru Robert Dadli ilə görüşmüştür.
- Davosda Lüksemburqun Baş naziri, dövlət naziri Ksavyer Bettel ilə görüşmüştür.
- Davosda Birləşmiş Ərəb Əmirliliklərinin «VPS Healthcare» şirkətinin direktoru Şamşir Vayalil ilə görüşmüştür.
- Davosda «LafargeHolcim» şirkətlər qrupunun rəhbəri Erik Olsen ilə görüşmüştür.

18 yanvar

- Davosda CISCO şirkətinin icraçı sədri Con Çam- bers ilə görüşmüştür.
- Davosda "Palantir Technologies" şirkətinin baş icraçı direktoru və təsisçisi Aleks Karp ilə görüşmüştür.
- Davosda Səudiyyə Ərəbistanının energetika, sənaye və təbii sərvətlər naziri Xalid Al Falih ilə görüşmüştür.
- Dünya İqtisadi Forumunun icraçı sədri Klaus Şvab ilə görüşmüştür.
- Davosda Avropa Komissiyasının enerji birligi üzrə vitse-prezidenti Maroş Şefçoviç ilə görüşmüştür.
- Davosda Rusyanın "LUKOIL" şirkətinin prezidenti Vahid Ələkbərov ilə görüşmüştür.
- Davosda "Statoil" şirkətinin baş icraçı direktoru Eldar Saetre ilə görüşmüştür.
- Davosda Ukrayna Prezidenti Petro Poroşenko ilə görüşmüştür.
- Davosda İraq Kürdüstan Regional Hökumətinin başçısı Məsud Bərzani ilə görüşmüştür.
- Davosda «Microsoft» şirkətinin korporativ vitse-prezidenti xanım Toni Tauns-Vitley ilə görüşmüştür.

19 yanvar

- Davosda Dünya İqtisadi Forumunun «İpək Yolunun səmərəsi» adlı interaktiv iclasında iştirak və çıxış etmiş, sualları cavablandırılmışdır.

20 yanvar

- Qanlı Yanvar faciəsinin 27-ci ildönümü ilə əlaqədar Şəhidlər xiyabanına gələrək şəhidlərin ezziz xatirəsini yad etmiş, «Əbədi məşəl» öünüə əklil qomyuşdur.

21 yanvar

- Tehranda çoxmərtəbəli binanın çökməsi nəticəsində insanların həlak olması ilə əlaqədar İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhaniyə başsağlığı vermişdir.

23 yanvar

- Müdafiə Nazirliyinin «N» hərbi hissəsinin yeni hərbi şəhərciyinin açılışında iştirak və çıxış etmişdir.
- Hindistan Respublikasının milli bayramı – Respublika günü münasibətilə Prezident Pranab Mukher- cini təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Avstraliya günü münasi- bətilə Avstraliya İttifaqının General-Qubernatoru Piter Kosqrovu təbrik etmişdir.

25 yanvar

- İranın Qərbi Azərbaycan vilayətinin valisi Qurban- əli Səadət Qarabağın başçılıq etdiyi nümayəndə he- yətini qəbul etmişdir.

26 yanvar

- Pakistan İslam Respublikasının Azərbaycan Res- publikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səla- hiyyətli səfiri Said Khan Mohmandın etimadnamə- sini qəbul etmişdir.

27 yanvar

- Ukraynanın sosial siyaset naziri Andrey Revanı qə- bul etmişdir.
- Dünya Gömrük Təşkilatının baş katibi Kunio Mi- kuriyanı qəbul etmişdir.

29 yanvar

- Amerika Yəhudi Komitəsinin icraçı direktoru De- vid Harrisin və komitənin prezidenti Con Şapironun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

30 yanvar

- Regionların 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi in- kişafı Dövlət Proqramının icrasının üçüncü ilinin yekunlarına həsr olunan konfransında iştirak et- misdir. Konfransda giriş və yekun nitqi söylə- misidir.
- Avropa Komissiyasının Avropa Qonşuluq Siyasəti və genişlənmə danışçıları üzrə baş direktoru Kristian Danielsonun rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

31 yanvar

- Qətər Dövlətinin xarici işlər naziri Şeyx Məhəm- məd bin Əbdürəhman Al-Taninin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

Fevral

1 fevral

- Mədən Hasilatı üzrə Şəffaflıq Təşəbbüsü idarə heyətinin sədrini qəbul etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sri-Lanka Demokratik Sosialist Respublikasının Prezidenti Maytripala Sirisenanı təbrik etmişdir.

2 fevral

- Görkəmli dirijor, maestro Niyazinin Bakıda abidəsinin açılış mərasimində iştirak etmişdir.

5 fevral

- Belçika Krallığına səfər etmişdir.
- Vaterlo şəhərində görkəmli Azərbaycan şairəsi Xurşidbanu Natəvanın abidəsini ziyarət etmişdir.
- Brüsseldə Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sabiq prezidenti Rene Van der Linden ilə görüşü olmuşdur.

6 fevral

- Avropa İttifaqının ali nümayəndəsi, Avropa Komissiyasının vitse-prezidenti xanım Federika Moquerini ilə işçi səhər yeməyi etmişdir.
- Belçika Kralı Filip ilə görüşü olmuşdur.
- Avropa Komissiyasının enerji birliyi üzrə vitse-prezidenti ilə görüşmüştür.
- Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti Donald Tusk ilə görüşü olmuşdur.
- Görüşdən sonra Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti Donald Tusk ilə mətbuata birgə bəyanatla çıxış etmişdir.
- Avropa Komissiyasının prezidenti Jan-Klod Yunker ilə görüşü olmuşdur.

8 fevral

- Mərkəzçi Demokratlar İnternasionalının vitse-prezidentini və baş koordinatorunu qəbul etmişdir.
- Fransanın Dövlət katibinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Əl-Cəzirə televiziyanın müxbirinə müsahibə vermişdir.
- Belarus Respublikasının Prezidenti Aleksandr Lukaşenkoya telefonla zəng edərək iki dövlət arasında münasibətlərin bütün sahələrdə uğurlu inkişafından məmənnunuğunu ifadə etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – İslam İncilabının Qələbəsi Günü münasibətilə İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhənini təbrik etmişdir.

9 fevral

- Dünya Bankının Avropa və Mərkəzi Asiya üzrə vitse-prezidentini qəbul etmişdir.
- Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Çingiz Qurbanovun ailə üzvləri ilə görüşmüştür.

- AŞPA-nın hüquqi işlər və insan hüquqları komitəsinin Azərbaycan üzrə məruzəcisinini qəbul etmişdir.

10 fevral

- Bakıdakı 1 sayılı poçt filialının yeni xidmət mərkəzinin açılışında iştirak etmişdir.
- «Azərbaycan Dəmir Yolları» QSC-nin inzibati binasında yaradılan şəraitlə tanış olmuşdur.
- Bakı Dəmir Yolu Vağzalının əsaslı yenidənqurmadan sonra istifadəyə verilmə mərasimində iştirak etmişdir.

12 fevral

- Latviya xarici işlər nazirinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

13 fevral

- Gürcüstanın xarici işlər nazirini qəbul etmişdir.
- Almaniya Federativ Respublikasının Prezidenti vəzifəsinə seçilməyi münasibətilə Prezident Frank-Walter Staynmayeri təbrik etmişdir.
- Türkmənistanın Prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməyi münasibətilə Prezident Qurbanqulu Berdiməhəmmədovu təbrik etmişdir.
- Serbiya Respublikasının milli bayramı münasibətilə Prezident Tomislav Nikoliçi təbrik etmişdir.
- Litva Respublikasının milli bayramı münasibətilə Prezident xanım Dalya Qribaus-kayteni təbrik etmişdir.

16 fevral

- ABŞ-in Baş Qərargahlar rəisinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- İranın ədliyyə nazirinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- 53-cü Münxen Təhlükəsizlik Konfransında iştirak etmək üçün Almaniyaya Federativ Respublikasına işgüzar səfərə gəmişdir.

17 fevral

- Münxendə «MAN SE» şirkətinin baş icraçı direktoru ilə görüşmüştür.
- Münxendə Kiiev şəhərinin meri ilə görüşü olmuşdur.
- Münxen Təhlükəsizlik Konfransi çərçivəsində keçirilən «dəyirmi masa»da iştirak və çıxış etmişdir.
- Münxendə Xorvatiya Prezidenti Kolinda Qarbar-Kitaroviç ilə görüşü olmuşdur.
- Münxendə İsrailin müdafiə naziri ilə görüşmüştür.
- Münxendə Əfqanistan Prezidenti Məhəmməd Əşrəf Qani il görüşü olmuşdur.
- Münxendə «Kaspersky Lab» şirkətinin sahibi və baş icraçı direktoru ilə görüşmüştür.
- Son günlər ölkəsində törədilmiş terror aktları nəticəsində çoxsaylı insan tələfati ilə əlaqədar Pakistan

İslam Respublikasının Prezidenti Məmənun Hüseyin nə başsağlığı vermişdir.

18 fevral

- Münxendə Türkiyə Respublikasının Baş naziri Binali Yıldırım ilə görüşü olmuşdur.
- Münxendə «Leonardo» şirkətinin baş icraçı direktoru ilə görüşmüştür.
- Münxendə BMT-nin Baş katibi Antonio Guterres ilə görüşü olmuşdur.
- Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində keçirilən panel-müzakirədə iştirak etmişdir.

20 fevral

- Qətərin təhsil və ali təhsil nazirini qəbul etmişdir.

21 fevral

- Təhlükəsizlik Şurasının iclasına sədrlik etmişdir.
- Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan telefonla ona zəng edərək, xanım Mehriban Əliyevanın Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti vəzifəsinə təyin edilməsi ilə bağlı təbriklərini çatdırmışdır.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Estonia Respublikasının Prezidenti xanım Kersti Kalyulaydi təbrik etmişdir.

22 fevral

- ABŞ-in nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Yaponiyanın dövlət nazirinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Küveyt Dövlətinin Əmiri Əlahəzrət şeyx Sabah əl-Əhməd əl-Cabir əs-Sabahı təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Küveyt Dövləti Nazirlər Kabinetinin Sədri Əlahəzrət şeyx Cabir əl-Mübarək əl-Həməd əs-Sabahı təbrik etmişdir.

23 fevral

- Türkiyənin energetika və təbii sərvətlər naziri ilə görüşmüştür.
- Bakıda keçirilən Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin üçüncü toplantısında iştirak etmiş, nitq söylemişdir.
- Avropa Komissiyasının enerji birliyi üzrə vitse-prezidenti Maroş Şefçoviç ilə görüşmüştür.
- Türkiyənin qida, kənd təsərrüfatı və heyvandarlıq nazirinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- İtaliyanın iqtisadi inkişaf naziri ilə görüşü olmuşdur.
- Gürcüstanın Baş naziri Giorgi Kvirikaşvili ona telefonla zəng edərək, xanım Mehriban Əliyevanın Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti vəzifəsinə təyin edilməsi ilə bağlı təbriklərini çatdırmışdır.

24 fevral

- Cibutinin xarici işlər və beynəlxalq əməkdaşlıq nazirinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Dominikan Respublikasının Prezidenti Danilo Medinanı təbrik etmişdir.

25 fevral

- Avropa Azərbaycanlıları Konqresinin V qurultayıının iştirakçılarını təbrik etmişdir.

26 fevral

- Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Bakının Xətai rayonunda Xocalı soyqırımının 25-ci ildönümü ilə əlaqədar keçirilən anma mərasimində iştirak etmiş, faciə qurbanlarının xatirəsinə ucaldılmış «Vətən harayı» abidəsi önünə əklil qoymuş və onların xatirəsinə ehtiramını bildirmişdir.
- Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğana telefonla zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmişdir.
- Qətər Dövlətinə rəsmi səfərə gəlmışdır.
- Dohada «Al Faisal Holding» şirkətinin rəhbəri və Qətər İş Adamları Assosiasiyasının sədri ilə görüşmüştür.
- Dohada «Qatar Petroleum»un icraçı direktoru ilə görüşü olmuşdur.

27 fevral

- Rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Tani ilə hər iki tərəfin nümayəndə heyətlərinin də iştirak etdiyi geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Geniş tərkibdə görüş başa çatıldıqdan sonra Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Tani ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Tani ilə birlikdə Azərbaycan–Qətər sənədlərinin imzalanması mərasimində iştirak etmişdir.
- Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Taninin adından onun şərəfinə verilmiş rəsmi ziyaftədə iştirak etmişdir.
- Qətər Dövlətinə rəsmi səfəri başa çatmışdır.

28 fevral

- Avropa Azərbaycanlıları Konqresinin V qurultayıının iştirakçılarını təbrik etmişdir.
- Pakistan İslam Respublikasına səfərə gəlmışdır.
- Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Təkbətək görüş başa çatıldıqdan sonra Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif ilə hər iki tərəfin nümayəndə heyətlərinin də iştirak etdiyi geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.

- Daha sonra Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif ilə birlikdə Azərbaycan Respublikası ilə Pakistan İslam Respublikası arasında enerji sahəsində əməkdaşlıq haqqında Sazişin imzalanması mərasimində iştirak etmişdir.
- Pakistan İslam Respublikasının Prezidenti Məmənnun Hüseyn ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Təkbətək görüş başa çatdıqdan sonra Pakistan İslam Respublikasının Prezidenti Məmənnun Hüseyn ilə hər

iki tərəfin nümayəndə heyətlərinin də iştirak etdiyi geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.

- Pakistan İslam Respublikasının Prezidenti Məmənnun Hüseynin adından İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 13-cü Sammitində iştirak edən nümayəndə heyəti rəhbərlərinin şərəfinə verilmiş şam yeməyində iştirak etmişdir.
- İslamabadda Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Erdoğan ilə görüşü olmuşdur.

Mart

1 mart

- İslambadda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının XIII Sammitində iştirak və çıxış etmişdir.
- Pakistan İslam Respublikasına səfəri başa çatmışdır.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Bolqarıstan Respublikasının Prezidenti Rumen Radevi təbrik etmişdir.

5 mart

- İran İslam Respublikasına rəsmi səfərə gəlmüşdir.
- Tehranda, «Sədabad» sarayında rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhani ilə məhdud tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Məhdud tərkibdə görüş başa çatdıqdan sonra İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhani ilə hər iki tərəfin nümayəndə heyətlərinin də iştirak etdiyi geniş tərkibdə danışqları olmuşdur.
- Geniş tərkibdə danışqlar başa çatdıqdan sonra İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhani ilə Azərbaycan–İran sənədlərinin imzalanması mərasimində iştirak etmişdir.
- Sənədlərin imzalanması mərasimindən sonra İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhani ilə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.
- İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhani adından onun şərafına verilmiş rəsmi naharda iştirak etmişdir.
- İran İslam Respublikasının Ali Rəhbəri Seyid Əli Xamenei ilə görüşü olmuşdur.
- İran İslam Respublikasına rəsmi səfəri başa çatmışdır.

6 mart

- Böyük Britaniya xarici işlər nazirinin müavininin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Bakıda «Ürək Mərkəzi»nın açılışında iştirak etmişdir.

10 mart

- Səudiyyə Ərəbistanının dövlət nazirinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Fransa senatorlarından ibarət nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

- Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməyi münasibətilə president Donald Trump təbrik etmişdir.

11 mart

- ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrini qəbul etmişdir.

12 mart

- Fransa Respublikasına rəsmi səfərə gəlmüşdir.

13 mart

- Parisdə «Vivaction» şirkətinin prezidenti ilə görüşmüştür.
- Parisdə «SUEZ» qrupun baş direktorunun müavini ilə görüşü olmuşdur.
- DCNS şirkətinin prezidenti ilə görüşmüştür.
- Parisdə «CIFAL» qrupun prezidenti ilə görüşmüştür.
- «Credit Agricole SA» şirkətinin baş direktoru ilə görüşü olmuşdur.
- «Airbus» şirkətinin müdafiə və kosmik sistemlər üzrə icraçı vitse-prezidenti ilə görüşmüştür.
- «Thales International» şirkətinin baş vitse-prezidenti ilə görüşmüştür.
- «Total» şirkətinin prezidenti ilə görüşü olmuşdur.
- Fransa Şirkətlər Hərəkatının biznes şurasının üzvləri ilə görüşmüş və görüşdə çıxış etmişdir.

14 mart

- Parisdə Fransa Respublikası Senatının sədri Jerar Larşe ilə görüşmüştür.
- Parisdə Fransa Respublikası Milli Assambleyasının sədri Klod Bartolon ilə görüşmüştür.
- Parisdə, Yelisey Sarayında Fransa Respublikasının Prezidenti Fransua Olland ilə görüşü olmuşdur.
- Parisdə Fransa Respublikasının Prezidenti Fransua Olland ilə birlikdə Azərbaycan–Fransa sənədlərinin imzalanması mərasimində iştirak etmişdir.
- Sənədlərin imzalanması mərasimindən sonra Fransa Respublikasının Prezidenti Fransua Olland ilə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.
- Fransa Respublikasının Prezidenti Fransua Ollandın adından onun və birinci xanım Mehriban Əliyeva-

■ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin fəaliyyətinin qısa xronikası ■

nın şərəfinə verilmiş şam yeməyində iştirak və çıxış etmişdir.

- Bakı şəhərində keçirilən «Su ehtiyatları, hidrotexniki qurğular və ətraf mühit» mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransın iştirakçıların təbrik etmişdir.

15 mart

- Fransa Respublikasına rəsmi səfəri başa çatmışdır.
- Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin İdarə Heyətinin nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- «İslam həmrəyliyi – zamanın çağırışı» Beynəlxalq konfransının iştirakçıların təbrik etmişdir.

16 mart

- Bakıda, Heydər Əliyev Mərkəzində «Beynəlxalq münasibətlərin gələcəyi: güc və maraqlar» mövzusunda V Qlobal Forumunun açılışında iştirak etmiş və nitq söyləmişdir.
- Gürcüstan Prezidenti Giorgi Marqvelaşvili ilə görüşü olmuşdur.
- Albaniya Prezidenti Buyar Nişani ilə görüşü olmuşdur.
- Latviya Prezidenti Raymonds Veyonis ilə görüşü olmuşdur.
- Monteneqro Prezidenti Filip Vuyanoviç ilə görüşü olmuşdur.
- Makedoniya Prezidenti George Ivanov ilə görüşü olmuşdur.
- Heydər Əliyev Mərkəzində V Qlobal Bakı Forumunun iştirakçılarının şərəfinə verilmiş ziyafətdə iştirak etmişdir.
- Tacqoyma Günü münasibətilə Roma Papası Fransisk Həzrətlərini təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Tunis Respublikasının Prezidenti Beji Kaid əs-Sebsini təbrik etmişdir.

17 mart

- Novruz bayramı münasibətilə Azərbaycan xalqını təbrik etmişdir.
- Macarıstanın Prezidenti vəzifəsinə yenidən seçiləməyi münasibətilə Macarıstan Prezidenti Yanoş Aderi təbrik etmişdir.
- İran İslam Respublikasının rabitə və informasiya texnologiyaları naziri Mahmud Vaezinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Səudiyyə Ərəbistanının Krallığının Şahzadəsi, Kral Faysal Araşdırma və İslami Çalışmalar Mərkəzinin İdarə Şurasının sədri Turki Al Faysalı qəbul etmişdir.
- Bosniya və Herseqovinanın Rəyasət Heyətinin sədri Mladen Ivaniçi qəbul etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Pakistan günü münasibətilə Pakistan İslam Respublikasının Prezidenti Məmmənnü Hüseyni təbrik etmişdir.

• Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Banqladeş Xalq Respublikasının Prezidenti Md.Əbdül Həmidi təbrik etmişdir

- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Yunanıstan Respublikasının Prezidenti Zatililəri cənab Prokopis Pavlopulos təbrik etmişdir.

18 mart

- Bakıda, Qız qalasının karşısındakı meydanda birinci xanım Mehriban Əliyeva və Heydər Əliyev Fonduñun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva ilə birlidə Azərbaycan xalqının milli bayramı – Novruz münasibəti ilə keçirilən ümumxalq şənliyində iştirak etmiş və nitq söyləmişdir.

26 mart

- Danimarkanın Azərbaycanda yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Svend Ollinqin etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Portuqaliyanın Azərbaycanda yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri xanım Paula Leal da Silvanın etimadnaməsini qəbul etmişdir.

28 mart

- Saatlı rayonuna səfərə gəlmişdir.
- Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin Saatlı şəhərinin mərkəzində ucaldılmış abidəsini ziyarət edərək, önnə gül dəstəsi qoymuşdur.
- Saatlıda «Sarıclar» yarımtansiyasının açılışında iştirak etmişdir.
- Saatlı-Sarıclar-Qara Nuru-Şirinbəyli-Fətəlikənd-Azadkənd avtomobil yoluñun yenidənqurmadan sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Saatlı rayonunun Qıraqlı kəndi ərazisində fermer Humay Məmmədovanın pambıq sahəsi ilə tanış olmuşdur.
- Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Saatlıda inşa edilmiş 100 yerlik körpələr evi-uşaq bağçasının açılışında iştirak etmişdir.
- Saatlı şəhərinin su təchizatı sistemlərinin istismara verilməsi mərasimində iştirak etmişdir.
- Saatlıda keçirilən pambıqçılığın inkişafı məsələlərinə dair respublika müşavirəsinə sədrlik etmişdir. Müşavirədə giriş və yekun nitqi söyləmişdir.

29 mart

- BP şirkətinin hasilat, transformasiya və karbon üzrə baş əməliyyat rəhbəri Qordon Birreli və BP-nin Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə üzrə regional prezidenti Qəri Counzu qəbul etmişdir.

31 mart

- Azərbaycan Ordusunun aprel qələbələrinin ildönümü ilə əlaqədar bir qrup hərbiçilrlə görüşmüş və görüşdə çıxış etmişdir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN RƏSMİ QƏBULLARI

*Finlandiya Respublikasının Azərbaycan Respublikasında
yeni təyin olunmuş səfiri xanım Arya İnkeri Makkonenin
etimadnaməsinin qəbulu*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 9-da Finlandiya Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş səfiri xanım Arya İnkeri Makkonenin etimadnaməsini qəbul edib.

Fəxri qarovul dəstəsinin karşısından keçən diplomat etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə səhbət etdi.

Dövlətimizin başçısı ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın yaxşı təcrübəyə malik olduğunu bildirdi. Prezident İlham Əliyev özünün Finlandiyaya, Finlandiyanın dövlət başçısının isə Azərbaycana rəsmi səfərinin əhəmiyyətini qeyd etdi. Finlandiya Prezidenti ilə beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində görüşlərini də məmənunuqla xatırlayan dövlətimizin başçısı beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlığın əlaqələrimizin mühüm hissəsini təşkil etdiyiini dedi. Prezident İlham Əliyev əlaqələrimizin bir çox istiqamətlərdə, o cümlədən ticarət və nəqliyyat sahələrində, xüsusilə Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizi çərçivəsində inkişaf etdirilməsi üçün yaxşı

imkanların mövcud olduğunu vurğuladı. Azərbaycanla Finlandiya arasında əməkdaşlığın goləcəkdə də uğurla inkişaf edəcəyinə əminliyini ifadə edən Prezident İlham Əliyev səfir Arya İnkeri Makkonenin ölkəmizdəki fəaliyyətinin bu əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsi işinə öz töhfəsini verəcəyinə ümidi var olduğunu bildirdi.

Səfir Arya İnkeri Makkonen Finlandiya Respublikasının Prezidenti Sauli Niinistönün salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırıldı. Ölkələrimiz arasında yaxşı münasibətlərin olduğunu deyən səfir ikitərəfli əməkdaşlığın daha da gücləndirilməsi, ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsi və müxtəlif sahələrdə qarşılıqlı səfərlərin artırılması istiqamətində səylərini əsirgəməyəcəyini vurğuladı. Parlamentlərarası əməkdaşlığın əhəmiyyətinə toxunan səfir Arya İnkeri Makkonen Azərbaycan və Finlandiya arasında bu sahədə qarşılıqlı əlaqələrin və səfərlərin vacibliyini qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev Finlandiya Respublikasının Prezidenti Sauli Niinistönün salamlarına görə minnədarlığını bildirdi, onun da salamlarını Finlandiyanın Prezidentinə çatdırmağı xahiş etdi.

*Estoniya Respublikasının Azərbaycan Respublikasında
yeni təyin olunmuş səfiri
xanım Marin Mittusun etimadnaməsinin qəbulu*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 9-da Estonia Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş səfiri xanım Marin Mittusun etimadnaməsini qəbul edib.

Fəxri qarovul dəstəsinin karşısından keçən diplomat etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə səhbət etdi.

Dövlətimizin başçısı özünün Estoniyaya, Estonia Prezidentinin də Azərbaycana səfərini məmənunuqla xatırladı. Prezident İlham Əliyev ölkələrimiz arasında çox yaxşı qarşılıqlı anlaşmanın mövcud olduğunu və siyasi sahədə ölkələrimizin daim bir-birini dəstəklədiyini qeyd edərək, eyni zamanda bildirdi ki, ticarət sahəsində bir o qədər də fəal əməkdaşlıq həyata keçiriləmir. Azərbaycanın Estoniyada uzun illərdir səfirlərinin fəaliyyət göstərdiyini vurgulayan dövlətimizin başçısı beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində də ölkələrimizin fəal əməkdaşlıq etdiklərini dedi. Prezident İlham Əliyev ümidi var olduğunu bildirdi ki, ikitərəfli münasibətlərin inkişafında iqtisadi və ticarət əlaqələrinin genişləndiril-

məsi işinə daha çox önem veriləcək və bu da öz növbəsində Estonia ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı idxal-ixrac əməliyyatlarının stimullaşdırılması, imkanların müəyyənləşdirilməsi üçün yaxşı şərait yaradacaq. Dövlətimizin başçısı əlaqələrimizin möhkəmləndirilməsində müxtəlif səviyyəli qarşılıqlı səfərlərin əhəmiyyətini də qeyd etdi, mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığın xalqlarımızın bir-birini daha yaxından tanımışı baxımından önemini vurğuladı. Prezident İlham Əliyev ikitərəfli münasibətlərimizin Avropa İttifaqı çərçivəsində uğurlu inkişafından məmənunuğunu ifadə etdi.

Səfir Estonia Respublikasının Prezidenti Kersti Kaljulaidin salamlarını Prezident İlham Əliyevə çatdırıldı. Xoş sözlərə görə minnədarlığını bildirən səfir siyasi əlaqələrimizin uğurla inkişaf etdiyini deyərək yüksək səviyyəli qarşılıqlı səfərlərin əməkdaşlığımızın möhkəmləndirilməsi baxımından önemini qeyd etdi. Səfir iki ölkənin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində də fəal əməkdaşlıq həyata keçirdiyini və bir-birilərini dəstəklədiklərini vurğuladı.

Görüşdə ölkələrimiz arasında ticarət, nəqliyyat, informasiya texnologiyaları, turizm, kənd təsərrüfatı və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlıq imkanları ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

*Peru Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş
fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Luis Manuel Santiaqo Markoviç Monasının
etimadnaməsinin qabulu*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 9-da Peru Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Luis Manuel Santiaqo Markoviç Monasının etimadnaməsini qəbul edib.

Fəxri qarovul dəstəsinin karşısından keçən diplomat etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə səhbət etdi.

Səfir Luis Manuel Santiaqo Markoviç Monasi Peru Respublikasının Prezidenti Pedro Pablo Kuçinskinin salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırıldı. O, ölkələrimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin gücləndirilməsi ilə bağlı əməkdaşlıq sahələrinin müəyyənləşdirilməsi üçün çox yaxşı fürsət yarandığını dedi. Perulu diplomat iki ölkə arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın inkişaf

Prezident İlham Əliyev Estoniya Respublikasının Prezidenti Kersti Kaljulaidin salamlarına görə minnədarlığını bildirdi, onun da salamlarını Estoniyanın Prezidentinə çatdırmağı xahiş etdi.

etdirilməsi ilə bağlı nəzərdə tutulan işlər barədə dövlətimizin başçısına məlumat verdi.

Prezident İlham Əliyev ölkələrimizin bir-birindən uzaqda yerləşməsinə baxmayaraq mədəni əlaqələri genişləndirməyin və xalqlarımızın bir-birini yaxından tanımlarının zəruriliyini vurguladı. Siyasi və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əlaqələrin önəmini qeyd edən dövlətimizin başçısı ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlərin genişləndirilməsi, xüsusilə ticarət və turizm sektorlarında əməkdaşlıq sahələrinin müəyyənləşdirilməsi üçün imkanların araşdırılmasının vacibliyini diqqətə çatdırıldı, ölkələrimizin istehsal etdikləri müxtəlif məhsulların qarşılıqlı ixracının mümkün olduğunu bildirdi.

Dövlətimizin başçısı Peru Respublikasının Prezidenti Pedro Pablo Kuçinskinin salamlarına görə minnədarlığını bildirdi, onun da salamlarını Peru dövlətinin Prezidentinə çatdırmağı xahiş etdi.

*Fransa Respublikasının Xarici İşlər və Beynəlxalq İnkışaf Nazirliyinin
inkışaf və frankofoniya məsələləri üzrə dövlət katibi Jan-Mari Le Guenin
başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 10-da Fransa Respublikasının Xarici İşlər və Beynəlxalq İnkışaf Nazirliyinin inkişaf və frankofoniya məsələləri üzrə dövlət katibi Jan-Mari Le Guenin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Görüşdə Azərbaycan ilə Fransa arasında ikitərəfli münasibətlərin müxtəlif istiqamətlərdə, o cümlədən siyasi, iqtisadi, energetika, mədəniyyət, təhsil və digər sahələrdə uğurla inkişaf etdiyi vurgulanıb, parlament-

lərarası əməkdaşlıq əlaqələrimizin genişlənməsinin önəmi qeyd olunub. Səhbət zamanı humanitar sahədə əlaqələrin uğurla inkişaf etdiyi bildirilərək, Bakıda Fransız-Azərbaycan Universitetinin fəaliyyətə başlamasının bu sahədə əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi işinə töhfə verəcəyinə əminlik ifadə edilib.

Görüşdə, həmçinin ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlərin bundan sonra da uğurla inkişaf edəcəyi əminliklə qeyd olunub, əlaqələrimizin perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparılıb.

*Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Monitoring Komitəsinin
həmmərzəçiləri Sezar Florin Predanın və
Stefan Şennakin qəbulu*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 12-də Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Monitoring Komitəsinin həmmərzəçiləri Sezar Florin Predanı və Stefan Şennakı qəbul edib.

Görüşdə Azərbaycanda gedən proseslər, siyasi, iqtisadi, humanitar və digər sahələrdə həyata keçirilən islahatlar və bu istiqamətdə atılan addımlar ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparıldı.

*İran İslam Respublikasının Qərbi Azərbaycan vilayətinin valisi
Qurbanəli Səadət Qarabağın başçılıq etdiyi
önümayəndə heyətinin qəbulu*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 25-də İran İslam Respublikasının Qərbi Azərbaycan vilayətinin valisi Qurbanəli Səadət Qarabağın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında ikitərəfli əlaqələrin bütün sahələrdə çox yaxşı inkişaf etdiyini vurgulayan dövlətimizin başçısı bu əlaqələrin ölkələrimiz, xalqlarımız və elcə də bölgə

üçün böyük önəm daşıdığını bildirdi və son illər ərzində ikitərəfli əməkdaşlığımızın inkişafının məmənunluq doğrudığını dedi. Qarşılıqlı səfərlərin əhəmiyyətinə toxunan Prezident İlham Əliyev İran İslam Respublikasının Qərbi Azərbaycan vilayətinin valisi Qurbanəli Səadət Qarabağın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin Azərbaycan Respublikasına səfərinin və keçirəcəyi görüşlərin ölkələrimiz arasında əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsi işinə xidmət edəcəyini əminliklə qeyd etdi.

Ölkələrimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin əsasının Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev

***Pakistan İsləm Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş
fovqəladə və səlahiyyətli səfiri Said Xan Mohmandın
etimadnaməsinin qəbulu***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 26-da Pakistan İsləm Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuşfovqəladə və səlahiyyətli səfiri Said Xan Mohmandın etimadnaməsini qəbul edib.

Fəxri qarovul dəstəsinin karşısından keçən diplomat etimadnamasını Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə səhəbət etdi.

Dövlətimizin başçısı Pakistan Prezidenti Məmmən Hüseynin və Baş nazir Məhəmməd Nəvaz Şərifin Azərbaycana uğurlu rəsmi səfərlərini və bu səfərlər zamanı keçirdiyi görüşləri məmənunluqla xatırlayaraq ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişaf etdiyini və əməkdaşlığımızın ən yüksək səviyyədə olduğunu vurğuladı. Azərbaycan ilə Pakistan arasında ikitərəfli əlaqələrin, beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində birləşməsi, qarşılıqlı dəstəyin məmənunluq doğrudığını qeyd edən Prezident İlham Əliyev ölkəmizin Pakistan ilə qardaşlıq əlaqələrini bundan sonra da inkişaf etdirməkdə maraqlı olduğunu dedi.

Səfir Said Xan Mohmand Pakistan Prezidenti Məmmən Hüseynin və Baş nazir Məhəmməd Nəvaz Şərifin ən xoş arzularını Prezident İlham Əliyevə çatdırıldı. Said Xan Mohmand Pakistan xalqı tərəfindən Azərbaycanın

Ukraynanın sosial siyaset naziri Andrey Revanın qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 27-də Ukraynanın sosial siyaset naziri Andrey Revanı qəbul edib.

Ukraynanın sosial siyaset naziri Andrey Reva Bakı şəhərinin gözəlliyinin onda dərin təəssürat yaratdığını dedi. O, rəhbərlik etdiyi nazirliyin Azərbaycanın Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi ilə yaxşı əməkdaşlıq həyata keçirdiyini vurğuladı. Ölkəmizin bu sahədə əldə etdiyi uğurların böyük önəm daşıdığını deyən Andrey Reva Azərbaycanın əldə etdiyi təcrübə və nailiyyətlərin Ukraynanın sosial müdafiə sistemində həyata keçirilən islahatlar baxımından da maraqlı doğrudığını dedi.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanda sosial təminat sahəsində işlərin uğurla davam etdirildiyini vurğu-

tərəfindən qoyulduğunu vurgulayan İran İsləm Respublikasının Qərbi Azərbaycan vilayətinin valisi Qurbanəli Səadət Qarabağ ölkəsində Ulu Öndərin böyük ehtiramla xatırlandığını dedi. İqtisadiyyat və Kənd Təsərrüfatı nazirliklərinin dəvəti ilə ölkəmizə səfər etdiklərini deyən Qurbanəli Səadət Qarabağ İran İsləm Respublikasının Qərbi Azərbaycan vilayəti ilə Azərbaycan Respublikası arasında kənd təsərrüfatı, ticarət, turizm və digər sahələrdə əməkdaşlıq üçün yaxşı perspektivlərin olduğunu dedi və bu məqsədlə ölkəmizin müvafiq qurumları ilə görüşlər keçirəcəyini vurğuladı.

***Pakistan İsləm Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş
fovqəladə və səlahiyyətli səfiri Said Xan Mohmandın
etimadnaməsinin qəbulu***

inkişafının bir nümunə kimi qəbul olundığını bildirərək bu inkişafda ulu öndər Heydər Əliyevin müstəsnə rolunu qeyd etdi və bu uğurlu siyasetin Prezident İlham Əliyev tərəfindən davam etdirildiyini vurğuladı.

Səfir Said Xan Mohmand, həmçinin əminliyini ifadə etdi ki, əsası ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan və Prezident İlham Əliyevin daha da möhkəmləndirdiyi ikitərəfli münasibətlərimiz bundan sonra da inkişaf edəcək. Qarşılıqlı səfərlərə toxunan Said Xan Mohmand Pakistan Prezidenti Məmmən Hüseynin və Baş nazir Məhəmməd Nəvaz Şərifin Azərbaycana səfərlərinin ikitərəfli əlaqələrimizin inkişafında xüsusi rolunu qeyd etdi.

Səfir Prezident İlham Əliyevin Pakistana səfərinin ölkəsində səbirsizliklə gözlənildiyini dedi.

Prezident İlham Əliyev Pakistan Prezidenti Məmmən Hüseynin və Baş nazir Məhəmməd Nəvaz Şərifin salamlarına görə minnədarlığını bildirdi, onun da salamlarını Pakistan Prezidentinə və Baş nazirinə çatdırmağı xahiş etdi.

Görüşdə ölkələrimiz arasında iqtisadi, sərmayə qoymuluşu, idxal-ixrac və digər sahələrdə əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

İndi dövlətimizin başçısı ölkəmizdə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, o cümlədən sosial siyasetlə bağlı məsələlərin nizama salınması istiqamətində də böyük işlərin aparıldığını dedi. Sosial siyasetin Azərbaycanda həmişə prioritet məsələlərdən biri olduğunu və ciddi iqtisadi islahatların aparıldığı dövrdə də bu sahəyə böyük önəm verildiyini deyən Prezident İlham Əliyev kommunal xərclərin, tariflər, sosial təminat, məcburi köçkünlərin ehtiyaclarının ödənilməsi, pensiyalar, sosial infrastruktur və digər sahələrin maliyyələşdirilməsinin dövlət səviyyəsində həyata keçirildiyini bildirdi.

Görüşdə ölkələrimizin müvafiq qurumları arasında əməkdaşlığın perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

**Dünya Gömrük Təşkilatının baş katibi
Kunio Mikuriyanın qəbulu**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 27-də Dünya Gömrük Təşkilatının baş katibi Kunio Mikuriyanı qəbul edib.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycan ilə Dünya Gömrük Təşkilatı arasında uğurlu əməkdaşlığın həyata keçirildiyini və Azərbaycan Dövlət Gömrük Komitəsinin Dünya Gömrük Təşkilatının çox fəal üzvlərindən biri olduğunu məmnunluqla qeyd etdi. Prezident İlham Əliyev bildirdi ki, Azərbaycan iqtisadiyyatında, o cümlədən gömrük sahəsində həyata keçirilən genişmiqyaslı islahatlar artıq çox yaxşı nəticələr verməkdədir. Dövlətimizin başçısı ticarət dövriyyəsinin azalmasına baxmayaraq, toplanan gömrük rüsumlarının həcminin əvvəlki dövrə nisbətən artdığını vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycan gömrük sisteminin regional və beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsində fəal rol oynadığını deyərək ölkəmizdə regional gömrük strukturlarının, o cümlədən tədris mərkəzinin fəaliyyət göstərməsinin əhəmiyyətini qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı ümidi var olduğunu bildirdi ki, Dün-

ya Gömrük Təşkilatının baş katibi Kunio Mikuriyanın ölkəmizə səfəri əlaqələrimizin genişləndirilməsi işinə öz töhfəsini verəcək.

Azərbaycan gömrük sisteminin müasir texnologiyaların tətbiqi, insan resurslarının idarə olunması, gömrük sahəsində kadrların peşəkar səviyyəsinin artırılması və digər istiqamətlərdə böyük nailiyyətlər əldə etdiyini vurğulayan Dünya Gömrük Təşkilatının baş katibi Kunio Mikuriya bütün bunların güclü siyasi dəstək sayəsində mümkün olduğunu qeyd etdi. Kunio Mikuriya bu sahəyə verdiyi dəstəyə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirdi. Dünya Gömrük Təşkilatının baş katibi Kunio Mikuriya ölkəmizdə gömrük sahəsində beynəlxalq tədbirlərin yüksək səviyyədə təşkil olunduğu məmnunluqla qeyd edərək Bakıda keçirilən «İqtisadiyyatda təhlükəsizlik: ticarətin asanlaşdırılması və mühafizəsi aspektləri» mövzusunda konfransın əhəmiyyətini vurğuladı.

Görüşdə əməkdaşlığımızın perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Amerika Yəhudü Komitəsinin icraçı direktoru Devid Harrisin və komitənin prezidenti Con Šapiroonun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 29-da Amerika Yəhudü Komitəsinin icraçı direktoru Devid Harrisin və komitənin prezidenti Con Šapiroonun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Görüşdə Azərbaycanda iqtisadi və digər sahələrdə həyata keçirilən islahatlar ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı, bu islahatların yaxından izlənilədiyi qeyd olundu.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Davosda səmərəli görüşlər keçirdiyi vurğulanaraq, bu görüşlərin dünyada Azərbaycanla əməkdaşlığı olan marağın göstəricisi kimi dəyərləndirildi.

Söhbət zamanı Azərbaycan Respublikası ilə ABŞ arasında ikitərəfli əlaqələrə toxunuldu, bu əlaqələrin

müxtəlif sahələrdə inkişafından məmnunluq ifadə edildi, Azərbaycan-ABŞ əməkdaşlığının bundan sonra da davam etdiriləcəyi əminliklə qeyd olundu.

Daha sonra Azərbaycan-İsrail əlaqələrində danişıldı, əlaqələrimizin müxtəlif sahələrdə inkişafının razılıq doğurduğu bildirildi, İsrailin Baş naziri Benyamin Netanyahuun ölkəmizə səfərinin bu əlaqələrin genişləndirilməsi baxımından önəmi vurğulandı.

Görüşdə, həmçinin Azərbaycan ilə Amerika Yəhudü Komitəsi arasında əməkdaşlığın bundan sonra da davam etdiriləcəyinə əminlik ifadə olundu.

Sonda xatirə şəkli çəkdirildi.

Avropa Komissiyasının Avropa Qonşuluq Siyasəti və genişlənmə danışıqları üzrə baş direktoru Kristian Danielsonun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 30-da Avropa Komissiyasının Avropa Qonşuluq Siyasəti və genişlənmə danışıqları üzrə baş direktoru Kristian Danielsonun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Avropa Komissiyasının Avropa Qonşuluq Siyasəti və genişlənmə danışıqları üzrə baş direktoru Kristian Danielson ilk dəfə ölkəmizə səfər etdiyini, paytaxtımızın arxitekturasının, xüsusişlə də Heydər Əliyev Mərkəzinin gözəlliyinin onda dörən təssürat yaratdığını məmnunluqla vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev ölkəmizdə həyata keçirilən islahatlar, iqtisadiyyatın, o cümlədən ixracın saxə-

ləndirilməsi, qeyri-neft sektorunun inkişafi, enerji, həmçinin TAP, nəqliyyat, kənd təsərrüfatı və digər sahələrdə görülən işlərdən danişdı, bütün bu sahələrdə həyata keçirilən müüm layihələrin Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlıq müstəvisində önemini xüsusi qeyd etdi.

Kristian Danielson Azərbaycanda görülən işlərin Avropa-Azərbaycan əməkdaşlığının müzakirəsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıdığını vurğuladı.

Söhbət zamanı qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

**Qətər Dövlətinin xarici işlər naziri Şeyx Məhəmməd bin Əbdürəhman
Al-Taninin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 31-də Qətər Dövlətinin xarici işlər naziri Şeyx Məhəmməd bin Əbdürəhman Al-Taninin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycan ilə Qətər arasında ikitərəfli əlaqələrin səviyyəsindən məmənunluğunu ifadə etdi. Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al-Taninin Azərbaycana səfərinin əlaqələrimizin inkişafında mühüm rol oynadığını bildirdi, eyni zamanda Qətərin xarici işlər naziri Şeyx Məhəmməd bin Əbdürəhman Al-Taninin ölkəmizə səfərinin əməkdaşlığımızın perspektivlərinin müzakirəsi üçün yaxşı imkanlar yaratdığını vurğuladı. Birgə İqtisadi, Ticarət və Texniki Komissiyanın fəaliyyətinə toxunan dövlətimizin başçısı bu komissiyanın iqtisadi əməkdaşlığımızın praktik məsələlərinin müzakirəsinə diqqət yetirəcəyinə ümidi var olduğunu bildirdi. Prezident İlham Əliyev dedi ki, siyasi əlaqələrimiz yüksək səviyyədədir, tərəfdəşlıq münasibətlərinə söykənir və iqtisadi, ticarət, turizm və digər sahələrdə əməkdaşlığımızın da genişləndirilməsi üçün yaxşı imkanlar var. Dövlətimizin başçısı bu baxımdan investisiya imkanlarının araşdırılmasının əhəmiyyətini qeyd etdi.

Qətərin xarici işlər naziri Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al-Taninin ən səmimi salamlarını Prezident İlham Əliyev çatdırdı və onu ölkəsində

görməyi səbirsizliklə gözlədiyini dedi. Nazir Azərbaycanda gedən inkişaf proseslərinin Qətərdə böyük maraqla izlənilədiyini bildirdi. İqtisadi əməkdaşlığımıza toxunan qonaq Azərbaycan–Qətər Hökumətlərarası Birgə İqtisadi, Ticarət və Texniki Komissiyasının konstruktiv şəkildə fəaliyyət göstərəcəyinə ümidi var olduğunu bildirdi. Azərbaycan ilə Qətər arasında siyasi əlaqələrin yüksək səviyyədə olduğunu deyən Şeyx Məhəmməd bin Əbdürəhman Al-Tani əlaqələrimizin bundan sonra da daim inkişaf edəcəyinə əminliyini ifadə etdi. İqtisadi əməkdaşlığımızın daha da genişləndirilməsinin önəmini vurgulayan qonaq bu baxımdan müştərək fondun yaradılmasının məqsədə uyğun olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı öz növbəsində Qətərə səfərini səbirsizliklə gözlədiyini dedi və Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al-Tani ilə şəxsi dostluq münasibətlərinin xalqlarımız arasında dostluğun möhkəmləndirilməsi baxımdan önemini qeyd etdi.

Görüşdə BMT və digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlıqdan məmənunluq ifadə olundu və bu əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsinin önəmi vurğulandı.

Prezident İlham Əliyev Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al-Taninin salamlarına görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Qətər Dövlətinin Əmirinə çatdırmağı xahiş etdi.

**Mərkəzçi Demokratlar İnternasionalının
vitse-prezidentinin qəbulu**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 8-də Mərkəzçi Demokratlar İnternasionalının vitse-prezidenti Mario Davidi və Mərkəzçi Demokratlar İnternasionalının Avrasiya, Asiya və Sakit okean regionu üzrə baş koordinatoru Sezar Rosellonu qəbul edib.

Vitse-prezident Mario David Mərkəzçi Demokratlar İnternasionalının prezidenti Andres Pastrananın və qurumun icraçı katibi Antonio Lopez-İsturizin salamlarını Prezident İlham Əliyev çatdırdı.

**Fransanın Dövlət katibinin başçılıq etdiyi
önümayəndə heyətinin qəbulu**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 8-də Fransa Respublikasının Baş naziri yanında dövlət islahatları və asanlaşdırma məsələləri üzrə Dövlət katibi, hökumətin üzvü və Ekologist Partiyasının sədri Jean-Vincent Plase Azərbaycan hökumətinin üzvləri və eləcə də ölkəmizin müxtalif iqtisadi qurumlarının rəhbərləri ilə keçirəcəyi görüşlərdən danışdı. Bakıda Fransız liseyi, Fransa–Azərbaycan Universiteti və «Ağ şəhər»ə tanış olacağını deyən qonaq ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı Fransa–Azərbaycan əməkdaşlığından məmənunluğunu ifadə etdi. O, Azərbaycanda ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı görülən işlərlə də yaxından tanış olmaq arzusunu bildirdi.

Fransa Respublikasının Baş naziri yanında dövlət islahatları və asanlaşdırma məsələləri üzrə Dövlət katibi, hökumətin üzvü və Ekologist Partiyasının sədri Jean-Vincent Plase Azərbaycan hökumətinin üzvləri və eləcə də ölkəmizin müxtalif iqtisadi qurumlarının rəhbərləri ilə keçirəcəyi görüşlərdən danışdı. Bakıda Fransız liseyi, Fransa–Azərbaycan Universiteti və «Ağ şəhər»ə tanış olacağını deyən qonaq ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı Fransa–Azərbaycan əməkdaşlığından məmənunluğunu ifadə etdi. O, Azərbaycanda ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı görülən işlərlə də yaxından tanış olmaq arzusunu bildirdi.

Görüşdə «Asan xidmət»in uğurlu fəaliyyətindən və bu sahədə əməkdaşlıq imkanlarından danışıldı, Fransanın bir neçə departamentində artıq bu xidmətin səyyar avto-

buslarının tətbiq olunduğu vurğulandı, Azərbaycan ilə birlikdə Fransanın bu xidmətin Afrika ölkələrində tətbiqi ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Dünya Bankının Avropa və Mərkəzi Asiya üzrə vitse-prezidentinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 9-da Dünya Bankının Avropa və Mərkəzi Asiya üzrə vitse-prezidenti Siril Müllerini qəbul edib.

Dövlət başçısı Azərbaycan ilə Dünya Bankı arasında əməkdaşlığın yaxşı tarixi olduğunu məmənunluqla qeyd edərək, ölkəmizdə Dünya Bankının dəstəyi ilə çoxsaylı əhəmiyyətli layihələrin həyata keçirildiyini dedi və bu layihələrin infrastrukturun müasirləşdirilməsi baxımından önemini vurguladı.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanda infrastrukturun inkişaf etdirilməsinin dövlət siyasetimizin müüm hissəsi olduğunu bildirdi. Dövlət başçısı, eyni zamanda Dünya Bankının uğurla icra olunan qlobal

əhəmiyyətli «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinə verdiyi maliyyə dəstəyini yüksək qiymətləndirdi. Prezident İlham Əliyev TANAP layihəsi ilə bağlı işlərin də qrafikə uyğun həyata keçirildiyini və vaxtında tamamlanacağını qeyd etdi.

Dünya Bankının Avropa və Mərkəzi Asiya üzrə vitse-prezidenti Siril Müller Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatları yüksək qiymətləndirdi.

Söhbət zamanı iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, aqrar sektorda ixrac potensialının artırılması, təhsil sistemində islahatlar və digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

AŞPA-nın hüquqi işlər və insan hüquqları komitəsinin Azərbaycan üzrə məruzəcisinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 9-da Avropa Şurası Parlament Assambleyasının hüquqi işlər və insan hüquqları komitəsinin Azərbaycan üzrə məruzəcisi Alan Desteksi qəbul edib.

Azərbaycan ilə Avropa Şurası arasında əlaqələrin 15 ildən çoxdur davam etdirildiyini qeyd edən dövlətimizin başçısı ölkəmizin Avropa strukturları ilə yaxşı əməkdaşlıq həyata keçirdiyini vurgulayaraq bu günlərdə

Avropa İttifaqındakı mühüm və səmərəli görüşlərini xatırladı.

Görüşdə ölkəmizin daha da müasirləşdirilməsi və demokratikləşməsi istiqamətində atılan addımlar, həyata keçirilən islahatlar və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi ilə bağlı görülən işlərdən danışıldı, Azərbaycan ilə Avropa Şurası arasında əməkdaşlığın hazırlı vəziyyəti və perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Latviya xarici işlər nazırının başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 12-də Latviya Respublikasının xarici işlər nazırı Edgars Rinkeviçsin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Dövlətimizin başçısı ölkələrimiz arasında münasiətlərin yaxşı tarixə və möhkəm əlaqələrə malik olduğunu vurguladı. Prezident İlham Əliyev dünyada və regionda vəziyyətin dəyişdiyi bir şəraitdə qarşılıqlı fikir mübadiləsinin önemini qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı mütəmadi olaraq məsləhətləşmələrin, fikir mübadiləsinin aparılmasının və ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın bütün istiqamətlərdə möhkəmləndirilməsinin əhəmiyyətini bildirdi. Azərbaycan ilə Latviya arasında siyasi sahədə əlaqələrin yüksək səviyyədə olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev iqtisadi sahədə isə qarşında müüm vəzifələrin dayandığını vurgulayaraq, ticarət dövriyyəsinin, gələcəkdə investisiyaların artırılmasının və biznes strukturlarını cəlb etməklə əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsinin vacibliyini diqqətə çatdırıldı. Dövlətimizin başçısı Latviyanın xarici işlər nazırı Edgars Rinkeviçsin ölkəmizə səfəri zamanı bu və digər məsələlərin müzakirə ediləcəyinə ümidi var olduğunu dedi.

Xarici işlər naziri Edgars Rinkeviç Latviya Respublikasının Prezidenti Raymonds Veyonisin səmimi salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırıldı. Azərbaycan ilə Latviya arasında siyasi əlaqələrin yüksək səviyyədə olduğunu vurgulayan Edgars Rinkeviç dedi: «Prezident Raymonds Veyonis yaxın vaxtlarda Azərbaycana səfər edəcəyinə və Sizinlə ölkələrimiz arasında əlaqələrin bütün sahələrdə inkişaf etdirilməsi ilə bağlı məsələləri müzakirə edəcəyinə ümidi vardır». Azərbaycana bundan əvvəlki səfərlərini xatırlayan Latviyanın xarici işlər nazırı ikitərəflı münasibətlərimizin möhkəmləndirilməsində qarşılıqlı səfərlərin önemini qeyd etdi.

Görüşdə Azərbaycan ilə Latviya arasında əlaqələrin iqtisadi, nəqliyyat, kənd təsərrüfatı, turizm, təhsil, mədəniyyət və digər sahələrdə inkişaf etdirilməsi ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Dövlətimizin başçısı Latviya Respublikasının Prezidenti Raymonds Veyonisin salamlarına görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Latviyanın Prezidentinə çatdırmağı xahiş etdi.

***Gürcüstanın xarici işlər nazirinin başçılıq etdiyi
nümayəndə heyətinin qəbulu***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 13-də Gürcüstanın xarici işlər naziri Mixeil Canelidzeni qəbul edib.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycan–Gürcüstan əlaqələrinin çox uğurlu və dinamik şəkildə inkişaf etdiyini vurğuladı. Ölkələrimiz arasında bütün istiqamətlərdə, o cümlədən siyasi, iqtisadi, nəqliyyat, energetika, humanitar sahələrdə əməkdaşlığın genişləndirilməsinin vacibliyini bildirən dövlətimizin başçısı gündəlikdə duran məsələlərin çox geniş və əhatəli olduğunu dedi. Əməkdaşlığımızın yaxşı nəticələr verdiyini vurğulayan Prezident İlham Əliyev bu nəticələrin daha da möhkəmləndirilməsinin və bundan sonra da ölkələrimizin bir-birinə yaxınlaşması, dinamik inkişafı üçün birləşmələrin artırılmasının vacibliyini qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı Gürcüstanın xarici işlər naziri Mixeil Canelidzenin Azərbaycana bu səfərinin ölkələrimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin gündəliyinin müzakirəsi və gələcək birgə fəaliyyət istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün yaxşı imkan yaradacağına əminliyini bildirdi.

***ABŞ-in Baş Qərargahlar rəisinin başçılıq etdiyi
nümayəndə heyətinin qəbulu***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 16-da ABŞ-in Baş Qərargahlar rəisi general Cozef Danfordun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Görüşdə Azərbaycan Respublikası ilə Amerika Birleşmiş Ştatları arasında ikitərəfli münasibətlərin hərbi, siyasi, iqtisadi, enerji təhlükəsizliyi, müdafiə, təhlükəsizlik sahələrində uğurla inkişaf etdiyi vurğulandı.

ABŞ-in Baş Qərargahlar rəisi general Cozef Danford Azərbaycanın beynəlxalq sülhməramlı əməliyyat-

***İranın ədliyyə nazirinin başçılıq etdiyi
nümayəndə heyətinin qəbulu***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 16-da İran İslam Respublikasının ədliyyə naziri Mustafa Purməhəmmədinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında əlaqələrin bütün sahələrdə uğurla inkişaf etdiyini vurğulayan dövlətimizin başçısı hüquq mühafizə sahəsində də əməkdaşlıq üçün yaxşı imkanların olduğunu dedi. Prezident İlham Əliyev İran İslam Respublikasının ədliyyə naziri Mustafa Purməhəmmədinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin azərbaycanlı həmkarları ilə bu sahədə müxtəlif məsələlərlə bağlı aparacaqları danışqların və fikir mübadiləsinin əməkdaşlıq üçün yeni imkanlar açacağına əminliyini ifadə etdi. Ölkələrimiz arasında son vaxtlar müxtəlif səviyyələrdə keçirilən çoxsaylı təmaslara toxunan dövlətimizin başçısı prezidentlər səviyyəsində keçirilən görüşlərin əhəmiyyətini qeyd etdi. Qarşılıqlı səfərlərin təşkilinini

Bakıya hər dəfə səfər etməsindən məmənunluğunu vurğulayan Gürcüstanın xarici işlər naziri Mixeil Canelidze paytaxtimızın böyük sürətlə inkişaf etməsinin dost Gürcüstan üçün çox sevindirici hal olduğunu bildirdi. Mixeil Canelidze qeyd etdi ki, xalqlarımız nəinki qonşudur, eyni zamanda bizim dostluğunuz bir nümunədir. Bu il ölkələrimiz arasında diplomatik əlaqələrin 25 illiyinin qeyd edildiyini vurğulayan qonaq otən dövr ərzində əldə olunan nəticələrin əhəmiyyətini diqqətə çatdırıldı, münasibətlərimizin daha da inkişaf etdirilməsi üçün yaxşı əsasların olduğunu dedi. Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında həllini tapmayan məsələlərin olmadığını bildirən Mixeil Canelidze ölkələrimizin gələcək inkişafına istiqamətlənən birləşmələrin önemini də qeyd etdi.

Görüşdə Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında ticarət, turizm və mədəniyyət sahələrində əlaqələrin daha da genişləndirilməsi, Cənub Qaz Dəhlizinin icrası, hökumətlərarası komissiyanın fəaliyyətinin gücləndirilməsi və digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

larda iştirakını yüksək qiymətləndirdi, ölkəmizin Əfqanıstanaya yük daşımalarına ənənə töhfə verdiyinə görə təşəkkürünü bildirdi.

Söhbət zamanı ABŞ-in Baş Qərargahlar rəisinin Azərbaycana səfərinin müdafiə sahəsində əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi işinə xidmət edəcəyinə əminlik ifadə olundu, ölkələrimiz arasında dostluq əlaqələrinin bundan sonra da inkişaf edəcəyi bildirildi.

əlaqələrimizin daha da möhkəmləndirilməsi baxımından əhəmiyyətini vurğulayan Prezident İlham Əliyev İran İslam Respublikasının ədliyyə naziri Mustafa Purməhəmmədinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin ölkəmizə bu səfərinin ədliyyə sahəsində əlaqələrimizin daha da genişləndirilməsi işinə xidmət edəcəyinə əminliyini ifadə etdi.

Təxminən 23 il bundan əvvəl Azərbaycana səfər etdiyini vurğulayan İran İslam Respublikasının ədliyyə naziri Mustafa Purməhəmmədi otən dövr ərzində ölkəmizdə gedən böyük dəyişikliklərin onda dərin təssürat yaratdığını dedi. Azərbaycanda gedən bu inkişafın bünnövrəsinin xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən qoyulduğunu vurğulayan Mustafa Purməhəmmədi Ulu Öndərin xatirəsini böyük ehtiramla yad edərək bildirdi ki, dahi dövlət xadimi Heydər Əliyev Azərbaycan–İran əlaqələrinin genişləndirilməsi işinə də böyük önəm verib.

*Qətərin təhsil və ali təhsil nazirinin başçılıq etdiyi
nümayəndə heyətinin qəbulu*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 20-də Qətər Dövlətinin təhsil və ali təhsil naziri Məhəmməd bin Əbdülvahid Əl-Həmmadini qəbul edib.

Dövlət başçısı Azərbaycan ilə Qətər arasında çox yaxın tərəfdaşlıq əlaqələrinin mövcud olduğunu bildirdi, bu əlaqələrin mümkün qədər çox sahələri əhatə etməsinin vacibliyini qeyd etdi. Prezident İlham Əliyev bu yaxınlarda Qətər Dövlətinin xarici işlər nazirini qəbul etməsinin, özünün Qətərə planlaşdırılmış səfərinin və Qətər Dövlətinin təhsil və ali təhsil nazirinin Bakıya gəlməsinin əhəmiyyətini qeyd edərək, qarşılıqlı səfərlərin ölkələrimiz arasında mövcud tərəfdaşlıq əlaqələrinin yaxşı göstəricisi olduğunu vurguladı. Təhsilin gələcək nəsillər, eyni zamanda ölkələrimizin inkişafında vacib rol oynadığını deyən Prezident İlham Əliyev bu sahənin həm Azərbaycanda, həm də Qətərdə inkişafın əsas prioritetlərindən biri hesab olunduğunu dedi. Təhsil sahəsində tərəfdaşlığın praktiki aspektlərinin araşdırılmasının vacibliyindən danışan dövlətimizin başçısı bunun nəticəsində uzunmüddətli əməkdaşlıq proqramının qurulacağına əminliyini ifadə etdi. Qətər

Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Taninin ölkəmiz rəsmi səfəri zamanı Azərbaycan-Qətər Birgə İqtisadi, Ticarət və Texniki Komissiyasının yaradılmasıının qərara alındığını deyən Prezident İlham Əliyev bu komissiyanın işi çərçivəsində nəinki iqtisadi, həmçinin əməkdaşlığıımızın bütün sahələrini əhatə edəcək müzakirələrin aparılacağına ümidi var olduğunu bildirdi.

Qətər Dövlətinin təhsil və ali təhsil naziri Məhəmməd bin Əbdülvahid Əl-Həmmadi Prezident İlham Əliyevin Qətərə səfərini səbirsizliklə gözlədiklərini bildirdi. Ölkələrimizin müvafiq qurumları arasında artıq görüşlər təşkil olunduğunu və səmorəli müzakirələr aparıldığını qeyd edən qonaq Azərbaycan Respublikası ilə Qətər Dövləti arasında təhsil sahəsində möhkəm əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulacağına ümidi var olduğunu bildirdi. Hər iki ölkənin yüksək inkişaf yolunda olduğunu deyən Məhəmməd bin Əbdülvahid Əl-Həmmadi ölkəsində Qətər Dövlətinin Əmirinin rəhbərliyi ilə nə-həng layihələrin həyata keçirildiyini qeyd etdi, eyni zamanda Azərbaycanın çox gözəl ölkə olduğunu və Prezident İlham Əliyevin səyləri nəticəsində böyük nailiyətlər əldə edildiyini vurguladı.

ABŞ-in nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 22-də ABŞ dövlət katibinin enerji diplomatiyası üzrə köməkçisinin müavini xanım Robin Danniqanın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Dövlət başçısı «Cənub Qaz Dəhlizi» Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin görüşlərinin Bakıda təşkil olunmasının artıq yaxşı ənənə halı aldığından dedi. Bu görüşlərin praktiki müzakirələrin aparılması baxımından vacibliyini qeyd edən Prezident İlham Əliyev bunu həmdə layihənin uğurlu icrasının göstəricisi kimi dəyərləndirdi. Ötən dövr ərzində bir çox işlərin görüldüyüünü bildirən dövlətimizin başçısı layihənin artıq yekun mərhələyə çox yaxın olduğunu qeyd etdi. Prezident İlham Əliyev ABŞ dövlət katibinin enerji diplomatiyası üzrə köməkçisinin müavini Robin Danniqanın sabah Bakıda keçiriləcək «Cənub Qaz Dəhlizi» Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin üçüncü iclasında iştirakının əhəmiyyətini vurgulayaraq, bunun ABŞ hökumətinin layihəyə davamlı dəstəyinin yaxşı göstəricisi olduğunu dedi.

*Yaponianın dövlət nazirinin başçılıq etdiyi
önümayəndə heyətinin qəbulu*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 22-də Yaponianın iqtisadiyyat, ticarət və sənaye üzrə dövlət naziri Yoşifumi Matsumuranın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Yaponianın dövlət naziri Yoşifumi Matsumura xanım Mehriban Əliyevanın Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti vəzifəsinə təyin edilməsi münasibətilə təbriklərini çatdırıldı.

ABŞ dövlət katibinin enerji diplomatiyası üzrə köməkçisinin müavini Robin Danniqan «Cənub Qaz Dəhlizi» Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin üçüncü iclasına ev sahibliyi etdiyinə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirdi. Bu görünüşün layihənin icrası ilə bağlı məsələlərin nəzərdən keçirilməsi baxımından önemli olduğunu qeyd edən qonaq ABŞ nümayəndəsinin bu iclasda iştirakının vacibliyinə toxundu. Robin Danniqan bildirdi ki, bu, ABŞ-in yeni hökumətinin «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinə, həmçinin Avropanın enerji təhlükəsizliyi məsələsinə dəstəyini bir daha açıq şəkildə nümayiş etdirir.

Görüşdə «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinin icrası ilə bağlı məsələlər müzakirə edildi, sabah Bakıda keçiriləcək «Cənub Qaz Dəhlizi» Məşvərət Şurasının növbəti iclasının əhəmiyyəti bir daha vurğulandı, ABŞ dövlətinin enerji siyasetinin bu layihəyə öz dəstəyini bundan sonra da davam etdirəcəyi əminliklə qeyd olundu.

Prezident İlham Əliyev təbrikə görə minnətdarlığını bildirdi.

Azərbaycan ilə Yaponiya arasında ikitərəfli əlaqələrin çox yaxşı və uzun tarixə malik olduğunu deyən dövlətimizin başçısı ölkələrimizin müxtəlif sahələrdə uğurla əməkdaşlıq etdiyini vurguladı. Prezident İlham Əliyev siyasi sahədə əlaqələrimizin razılıq doğurduğunu dedi. Dövlətimizin başçısı Yaponianın maliyyə dəstəyi

ilə Azərbaycanda bir çox mühüm layihələrin icra olunduğunu, Yaponiya hökumətinin kreditləri ilə ölkəmizdə çox önemli infrastruktur layihələrinin artıq istismara verildiyini qeyd etdi. Azərbaycanın neft-qaz sektorunda da Yaponiya şirkətlərinin fəaliyyət göstərdiyini vurgulayan Prezident İlham Əliyev bu şirkətlərin gələcəkdə də ölkəmizin yeni neft-qaz sahələrində iştirak edəcəklərinə ümidi var olduğunu bildirdi. Ölkələrimiz arasında ticarət əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün gözəl imkanların olduğunu deyən dövlətimizin başçısı Yaponiyanın iqtisadiyyat, ticarət və sənaye üzrə dövlət naziri Yoşifumi Matsumuranın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin Azərbaycana səfəri zamanı bütün bu mövzuların və xüsusişlər ticarət dövriyyəsinin artırılması istiqamətində görüləcək işlərin müzakirə ediləcəyinə, geniş fikir mübadiləsi aparılacağına və əməkdaşlıq haqqında qərarlar qəbul ediləcəyinə əminliyini ifadə etdi.

Cibutinin xarici işlər və beynəlxalq əməkdaşlıq nazirinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 24-də Cibuti Respublikasının xarici işlər və beynəlxalq əməkdaşlıq naziri Mahmud Əli Yusufun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Azərbaycan ilə Cibuti arasında əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq əlaqələrinin yüksək səviyyədə olduğunu məmənnunluqla qeyd edən dövlətimizin başçısı Cibuti Respublikası parlamentinin Xocalı soyqırımının tanınması barədə qəbul etdiyi qərara görə minnətdarlığını bildirdi, bunu qardaşlıq münasibətlərinin və ölkəmizə dəstəyin mühüm göstəricisi kimi dəyərləndirdi. Ondan çox ölkənin artıq Xocalı soyqırımını tanıdığını vurgulayan Prezident İlham Əliyev bunun tarixi həqiqətlərin doğru əks etdirilməsi və bu dəhşətli cinayəti törədənlərin mühakiməsi baxımından əhəmiyyətini qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı Azərbaycan ilə Cibutinin BMT və digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində uğurla əməkdaşlıq etdiyini dedi, ölkələrimizin vacib məsələlərin müzakirəsi zamanı bir-birini daim dəstəklədiyini vurguladı. Güclü siyasi əlaqələrin iqtisadi sahədə də əməkdaşlığın inkişafına zəmin yaratdığını bildirən Prezident İlham Əliyev hazırda əməkdaşlığımızın praktik şəkildə inkişafının müşahidə olunduğunu qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı ölkələrimiz arasında əlaqələrin nəqliyyat və yük daşımaları sahəsində çox yaxşı perspektivləri olduğunu bildirdi, bu istiqamətdə həyata keçirilən qarşılıqlı səfərlərin və temaslarının vacibliyini vurguladı. Prezident İlham Əliyev Cibuti Respublikasının xarici işlər və beynəlxalq əməkdaşlıq nazirinin Azərbaycana səfərinin

Böyük Britaniyanın xarici işlər nazirinin müavininin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 6-da Böyük Britaniyanın xarici işlər nazirinin müavini, Birləşmiş Krallığın diplomatik xidmətinin rəhbəri Saymon Makdonaldın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Azərbaycana ilk dəfə səfər etdiyini vurgulayan Yoşifumi Matsumura Prezident İlham Əliyevlə görüşündə şərəf duyduğunu dedi. O, ölkəmizə səfərinin Azərbaycan ilə Yaponiya arasında diplomatik münasibətlərin qurulmasının 25 illiyinin qeyd olunduğu bir vaxta təsadüf etməsinin və Azərbaycan–Yaponiya İqtisadi Komitəsinin 9-cu iclasında iştirakının onda böyük sevinc hissi yaratdığını dedi. Yoşifumi Matsumura ölkəsinin Azərbaycanla neft-qaz sahəsində əməkdaşlığın gələcəkdə də inkişaf etdirilməsində maraqlı olduğunu dedi.

Görüşdə Azərbaycan ilə Yaponiya arasında əməkdaşlığın müxtəlif istiqamətlərdə, o cümlədən qeyri-neft sektorу, sənaye, kənd təsərrüfatı, səhiyyə, insan resursları, yeni yaradılmış sənaye zonalarına texnologiyaların gətirilməsi, sərməyə qoyuluşu və digər sahələrdə inkişaf etdirilməsi ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

ügurlu və səmərəli olacağına, səfərin ölkələrimiz arasında münasibətlərin daha da möhkəmləndirilməsi işinə öz töhfəsini verəcəyinə ümidi var olduğunu bildirdi.

Nazir Mahmud Əli Yusuf Cibuti Respublikasının Prezidenti İsmayıllı Ömər Gellenin məktubunu Prezident İlham Əliyevlə çatdırıldı. Qonaq qeyd etdi ki, Bakı kimi gözəl bir şəhərdə qardaşcasına qarşılanmasından məmənnunluq duyur. Azərbaycan ilə Cibuti arasında bir çox oxşarlıqların olduğunu deyən qonaq ölkələrimizin mürəkkəb regionda yerləşdiklərini vurguladı. Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinin işğala məruz qaldığını qeyd edən nazir münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması istiqamətində gedən prosesləri yaxından izlədiklərini bildirdi və bu sahədə beynəlxalq səviyyədə qazanılan bir sıra diplomatik uğurların önəmini qeyd etdi. 1993-cü ildə Cibutinin BMT Təhlükəsizlik Şurasının üzvü olduğu dövrə toxunan Mahmud Əli Yusuf o zaman ölkəsinin beynəlxalq ictimaiyyəti Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü qınamığa çağırduğunu və bu məsələdə sərt mövqə nümayiş etdiridiyi vurgulayaraq BMT Təhlükəsizlik Şurasının işğalı pisləyən 4 qətnamə qəbul etdiyini xatırladı. Azərbaycanın artıq güclü bir dövlətə çevriləyini məmənnunluqla qeyd edən Cibuti Respublikasının xarici işlər və beynəlxalq əməkdaşlıq naziri Azərbaycanın ədalətli mövqedə olduğunu, buna görə də beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən dəstəkləndiyini vurguladı.

Görüşdə Azərbaycan ilə Cibuti arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyev Saymon Makdonaldın Azərbaycana səfərinin ölkələrimiz arasında əməkdaşlıq və regional məsələlərin müzakirəsi üçün yaxşı imkan yaratdığını bildirdi.

Dövlət başçısı Azərbaycan ilə Böyük Britaniya arasında əməkdaşlıqla bağlı gündəlikdə duran məsələlərin

çox əhatəli olduğunu və əlaqələrimizin genişləndiyini qeyd etdi. Prezident İlham Əliyev ölkələrimizin enerji sektorunda çox yaxşı əlaqələrə malik olduğunu bildirdi, Azərbaycanın BP şirkəti ilə 25 ilə yaxın vaxt ərzində əməkdaşlıq etdiyini vurğuladı. Dövlətimizin başçısı BP-nin ölkəmizin enerji sahəsində əsas strateji tərəfdaşı olduğunu qeyd edərək bu əməkdaşlığın bundan sonra da uğurla davam etdiriləcəyinə əminliyini bildirdi. Prezident İlham Əliyev Böyük Britaniya şirkətlərinin son vaxtlar ölkəmizin qeyri-neft sektoruna daha çox maraq göstərdiklərini dedi və bunun Azərbaycan iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi siyasəti ilə uyğun gəldiyini və gələcəkdə ölkələrimiz arasında biznes əlaqələrinin daha da genişlənməsinə gətirib çıxaraçağını bildirdi.

Böyük Britaniyanın xarici işlər nazirinin müavini, Birləşmiş Krallığın diplomatik xidmətinin rəhbəri Saymon Makdonald Azərbaycana ilk dəfə səfər etdiyini,

Bakının müasir bir şəhərə çevrildiyini, yeni memarlıq nümunələrinin onda dərin təəssürat yaratdığını məmənunluqla qeyd edərək, səfəri çərçivəsində dünyaca məşhur olan Heydər Əliyev Mərkəzi ilə tanış olacağını da bildirdi. Saymon Makdonald Azərbaycan ilə Böyük Britaniya arasında əldə edilmiş razılaşmalara əsasən çoxlu Britaniya şirkətlərinin ölkəmizə sərməyə qoyuluşuna cəlb olunduğunu vurğuladı.

Görüşdə Azərbaycanda son illər həyata keçirilən islahatlar, təhsilə göstərilən yüksək qayğı, işsizliyin və yoxsulluğun azaldılması, sosial məsələlərin həlli istiqamətində görülən işlərdən danışındı, neftin qiymətinin aşağı düşməsinin şaxələndirmənin sürətlənməsinə təsiri, ölkəmizin beynəlxalq aləmdə mövqeyi və Azərbaycana beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən verilən qiymət və qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Səudiyyə Ərəbistanının körfəz məsələləri üzrə dövlət nazirinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 10-da Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının körfəz məsələləri üzrə dövlət naziri Tamer Al-Sabhanın başçılığı etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Dövlət başçısı Azərbaycan ilə Səudiyyə Ərəbistanı arasında ikitərəfli əlaqələrin çox yaxşı səviyyədə olduğunu vurğuladı. Səudiyyə Ərəbistanına rəsmi səfərini, göstərilən qonaqpərvərliyi və aparılan söhbətləri məmənunluqla xatırlayan Prezident İlham Əliyev bunu dostluğumuzun yaxşı göstəricisi kimi dəyərləndirdi. Ölkələrimizin bir çox istiqamətlərdə uğurlu əməkdaşlıq etdiyini bildirən dövlətimizin başçısı bu əməkdaşlığın beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində də yaxşı səviyyədə olduğunu dedi. Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və torpaqlarımızın işgal altında olması ilə əlaqədar Səudiyyə Ərəbistanının Ermənistanla heç bir diplomatik əlaqə saxlamadığını vurğulayan Prezident İlham Əliyev qardaşlıq mövqeyi nümayiş etdirdiyinə görə Səudiyyə Ərəbistanına bir daha təşəkkürünü ifadə etdi. Siyasi sahədə əlaqələrimizin yüksək səviyyədə olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev iqtisadi əməkdaşlıqla diqqəti artırmağın və xüsusilə qarşılıqlı ticarətin inkişaf etdirilməsinin önemini vurğuladı. Bu

sahədə yaxşı perspektivlərin olduğunu bildirən dövlətimizin başçısı Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının körfəz məsələləri üzrə dövlət naziri Tamer Al-Sabhanın ölkəmizə səfəri çərçivəsində bütün bu və digər məsələlərin müzakirə olunacağına əminliyini ifadə etdi.

Dövlət naziri Tamer Al-Sabha İki Müqəddəs Ocağın Xadimi, Səudiyyə Ərəbistanının Kralı Salman bin Əbdüləzziz Al Səudun və Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Vəliəhd Məhəmməd bin Nayif bin Əbdüləzziz Al Səudun salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırıldı. O, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının mövqeyinin dəyişməz olduğunu dedi. Tamer Al-Sabha ölkəsinin Azərbaycan ilə bütün sahələrdə ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlıq inkişaf etdirilməsində maraqlı olduğunu bildirdi. O, iki ölkənin rəsmiləri arasında qarşılıqlı səfərlərin ikitərəfli münasibətlərimizin genişləndirilməsi işinə təkan verəcəyini dedi.

Dövlət başçısı Səudiyyə Ərəbistanının Kralı Salman bin Əbdüləzziz Al Səudun və Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Vəliəhd Məhəmməd bin Nayif bin Əbdüləzziz Al Səudun salamlarına görə minnədarlığını bildirdi, onun da salamlarını Səudiyyə Ərəbistanının Kralına və Vəliəhdinə çatdırmağı xahiş etdi.

ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlerinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 11-də ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrleri Riçard Hoqlandi, İqor Popovu, Stefan Viskontini və ATƏT-in hazırkı sədrinin xüsusi nümayəndəsi Anji Kaspsiki qəbul edib.

Rusiyalı həmsədr İqor Popov bildirdi ki, Minsk qrupunun tərkibində ABŞ və Fransadan yeni həmsədrlərin olmasına baxmayaraq, təmsil etdikləri ölkələrin Ermə-

nistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair mövqeləri dəyişməz qalır və həmsədr ölkələr tezliklə əsaslı sülh danışıqlarının başlanmasına istəyirlər.

Görüşdə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması istiqamətində danışıqların hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

**Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin İdarə Heyətinin
üzvlərinin qəbulu**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 15-də Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin həmsəndləri – Latviyanın sabiq Prezidenti Vayra Vike-Freyberqa və İsgəndəriyyə Kitabxanasının direktoru İsmail Serageldinin rəhbərlik etdikləri, Serbiyanın sabiq Prezidenti Boris Tadiçin, Bolqarıstanın sabiq Prezidenti Petar Stoyanovun, Xorvatiyanın sabiq Prezidenti Ivo Josipoviçin, Ruminiyanın sabiq Prezidenti Emil Konstantineskunun, Bosniya və Herseqovinanın sabiq Baş naziri Zlatko Laqumdcianın, Ərəb Liqasının sabiq baş katibi Əmr Musanın və UNESCO-nun xoşməramlı səfiri Marianna Vardinoyannisin daxil olduqları Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin İdarə Heyətinin nümayəndə heyətini qəbul edib.

Qonaqları salamlayan Prezident İlham Əliyev mü Hüüm beynəlxalq tədbir – V Qlobal Bakı Forumunda iştirak etmək üçün ölkəmizə gəldiklərinə görə onlara təşəkkürünü bildirdi. Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, Azərbaycan artıq beşinci dəfədir bu Forumu ev sahibliyi edəcək. Prezident İlham Əliyev bu mötəbər tədbirin müzakirələr üçün maraqlı gündəliyinin olduğunu dedi. Forum iştirakçıları arasında çox tanınmış şəxslərin olduğunu və həmin şəxslərin sayının ildən-ilə artdığını deyən dövlətimizin başçısı Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirdi.

**İranın rabitə və informasiya texnologiyaları
nazirinin qəbulu**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 17-də İran İslam Respublikasının rabitə və informasiya texnologiyaları naziri Mahmud Vaezinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

İran İslam Respublikasının rabitə və informasiya texnologiyaları naziri Mahmud Vaezi Novruz bayramı münasibətilə Prezident İlham Əliyevə və Azərbaycan xalqına təbriklərini çatdırıldı.

Dövlətimizin başçısı öz növbəsində bayram münasibətilə rabitə və informasiya texnologiyaları naziri Mahmud Vaezini və İran xalqını təbrik etdi.

Səudiyyə Ərəbistanının Şahzadəsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 17-də Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Şahzadəsi, Kral Faysal Araşdırma və İslami Çalışmalar Mərkəzinin İdarə Şurasının sədri Turki Al Faysalı qəbul edib.

Prezident İlham Əliyev Səudiyyə Ərəbistanı Şahzadəsi, Kral Faysal Araşdırma və İslami Çalışmalar Mərkəzinin İdarə Şurasının sədri Turki Al Faysalin V Qlobal Bakı Forumunda iştirakının əhəmiyyətini vurğulayaraq bunu ölkələrimiz arasında əməkdaşlıq və dostluq əlaqələrinin yaxşı göstəricisi kimi dəyərləndirdi.

Səudiyyə Ərəbistanı Şahzadəsi, Kral Faysal Araşdırma və İslami Çalışmalar Mərkəzinin İdarə Şurasının

Nümayəndə heyətinə göstərilən diqqətə görə Prezident İlham Əliyevə təşəkkürünü çatdırı Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin həmsəndi, Latviyanın sabiq Prezidenti Vayra Vike-Freyberqa qeyd etdi ki, əsası beş il əvvəl qoyulan Bakı Forumu böyük uğurlar qazanıb. Qonaq dedi ki, Azərbaycan dövlətinin başçısının qeyd etdiyi kimi, Bakı Forumuna maraqlı ildən-ilə artır. O, Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin fəaliyyətini dəstəklədiyinə görə dövlətimizin başçısına təşəkkürlərini çatdırıldı. «Biz Nizami Gəncəvinin və Azərbaycanın dostları, işimizi həvəslə görürük», – deyən Vayra Vike-Freyberqa bundan sonra da səyləri ni əsirgəməyəcəklərini söylədi. Mərkəzin həmsəndi dünyanın müxtəlif ölkələrinin təmsil edən nüfuzlu qonaqların burada iştirak etdiklərini və Forumun səmərəli dialoqa hərtərəfli imkan yaradacağını vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin nümayəndə heyətinin səyləri və təşəbbüslerini yüksək qiymətləndirdi, onların fəaliyyətinin Qlobal Bakı Forumu kimi geniş beynəlxalq toplantının keçirilməsinə imkan yaratdığını qeyd etdi.

Görüşdə əməkdaşlığın perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Görüşdə Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında ikitərəfli əlaqələrin yüksək səviyyədə olduğu məmənunluqla qeyd edildi, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin İранa uğurlu rəsmi səfərinin önəmi vurğulandı.

Söhbət zamanı Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizinin icra vəziyyəti, bank sektorunda əməkdaşlığın perspektivləri və digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Səudiyyə Ərəbistanının Şahzadəsinin qəbulu

sədri Turki Al-Faysal V Qlobal Bakı Forumunun beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi baxımından önemini qeyd etdi.

Turki Al Faysal Azərbaycandakı qonaqpərvərliyin və Bakının ecazkar gözəlliyinin onda dərin təəssürat yaratdığını məmənunluqla qeyd etdi. O, İçərişəhərdə aparılan bərpa işlərinin onda böyük maraqlı doğurduğunu dedi.

Dövlət başçısı ölkəmizdə son illər tarixi irlərin qurunması və müasir arxitektura nümunələrinin yaradılması istiqamətində mühüm işlərin həyata keçirildiyini vurğuladı.

***Bosniya və Herseqovinanın Rəyasət Heyətinin
sədrinin qəbulu***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 17-də Bosniya və Herseqovinanın Rəyasət Heyətinin Sədri Mladen İvaniçi qəbul edib.

Görüşdə ikitərəfli münasibətlərimizin səviyyəsinin razılıq doğurduğu bildirildi, əməkdaşlığın genişləndirilməsinin əhəmiyyəti qeyd edildi. Azərbaycan ilə Bosniya

və Herseqovina arasında turizm, səhiyyə, qarşılıqlı ticarət və digər sahələrdə əməkdaşlıq imkanları ilə bağlı məsələlər müzakirə olundu.

Söhbət zamanı Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı danişqılar ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

***Danimarkanın Azərbaycanda yeni təyin olunmuş səfirinin
etimadnaməsinin qəbulu***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 26-da Danimarkanın ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Svend Ollinqin etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir Svend Ollinq fəxri qaroval dəstəsinin qarşısından keçdi.

Svend Ollinq etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə səhbat etdi.

Dövlət başçısı Azərbaycan ilə Danimarka arasında ikitərəfli əlaqələri müxtəlif istiqamətlərdə, o cümlədən iqtisadi sahədə inkişaf etdirməyin zəruriliyini vurguladı. Hazırda ölkələrimiz arasında iqtisadi, o cümlədən ticarət sahəsində əməkdaşlığın aşağı səviyyədə olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev daha çox biznes əlaqələrinə malik olmaghan vacibliyini bildirdi.

Danimarka şirkətlərinin Azərbaycandakı uğurlu fəaliyyətinə toxunan fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Svend Ollinq ölkəsini tömsil edən şirkətin Azərbaycanın neft sektoruna sərmayə qoyduğunu, «Carlsberg» şirkətinin Azə-

baycanda fəaliyyət göstərdiyini vurgulayaraq hazırda ölkəmizin qida sənayesinə investorları cəlb etdiklərini bildirdi. O, Danimarka şirkətlərinin ölkəmizə müasir texnologiya gətiricəklərini və azərbaycanlı tərəfdəşləri ilə birgə İslamiyə rayonunda hind quşu fabrikini açmağı planlaşdırıqlarını dedi. Ölkələrimiz arasında ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılması ilə bağlı müqavilənin imzalanacağını da bildirən danimarkalı diplomat əlaqələrimizin genişləndirilməsi ilə bağlı səylərini əsirgəməyəcəyini vurguladı.

Dövlətimizin başçısı Danimarka şirkətlərinin ölkəmizin regionlarında qeyri-neft sektoruna sərmayə yatırımlarını Azərbaycanın iqtisadi siyasetinə uyğun olduğunu vurguladı və bunun regionların inkişaf etdirilməsi, yerli istehsalın genişləndirilməsi, idxaldan asılılığın azaldılması və daha çox ixrac imkanlarının artırılması baxımından önemini qeyd etdi.

Görüşdə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Danimarkalı diplomat ölkəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini bəyan etdi.

***Portuqaliyanın Azərbaycanda yeni təyin olunmuş
səfirinin etimadnaməsinin qəbulu***

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 26-da Portuqaliyanın ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri xanım Paula Leal da Silvanın etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir Paula Leal da Silva fəxri qaroval dəstəsinin qarşısından keçdi.

Xanım Paula Leal da Silva etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev səfirlə səhbat etdi.

Fövqəladə və səlahiyyətli səfiri xanım Paula Leal da Silva Portuqaliya Respublikasının Prezidenti Marselo Rebelo de Susanin, Baş nazir Antonio Kostanın ən xoş arzularını və dərin ehtiramlarını dövlətimizin başçısına çatdırıldı.

O, ölkəmizə ilk dəfə səfər etdiyini, paytaxtımızın inkişafının onda çox böyük təəssürat yaratdığını vurgu-

dı. Xanım Paula Leal da Silva ölkəsinin Azərbaycan ilə ikitərəfli əlaqələrin möhkəmləndirməsində və dərinləşdirilməsində çox maraqlı olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın da Portuqaliya ilə əməkdaşlığı genişləndirməkdə maraqlı olduğunu vurguladı. Prezident İlham Əliyev ölkələrimiz arasında siyasi məsləhətləşmələrin aparılmasının, iqtisadi fəaliyyətin səviyyəsinin və biznes əlaqələrinin artırılmasının vacibliyini bildirdi.

Görüşdə ölkələrimiz arasında turizm sektorunda əməkdaşlıq üçün yaxşı imkanların olduğu qeyd edildi, bu sahədə qarşılıqlı əlaqələrin genişləndirilməsinin perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Dövlətimizin başçısı Prezident Marselo Rebelo de Susanin və Baş nazir Antonio Kostanın salamlarına görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Portuqaliya Prezidentinə və Baş nazirinə çatdırmağı xahiş etdi.

BP-nin regional prezidentinin və əməliyyat direktorunun qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev martın 29-da BP şirkətinin hasilat, transformasiya və karbon üzrə baş əməliyyat rəhbəri Qordon Birreli və BP-nin Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə üzrə regional prezidenti Qəri Counzu qəbul edib.

Prezident İlham Əliyev BP-nin Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə üzrə keçmiş regional prezidenti Qordon Birreli BP şirkətinin hasilat, transformasiya və karbon üzrə baş əməliyyat rəhbəri vəzifəsinə təyin olunması münasibətilə təbrik etdi. Qordon Birrelin Azərbaycandakı fəaliyyət illərinin ölkəmizdə enerji sahəsində mühüm inkişafə nail olunduğu dövrə təsadüf etdiyini deyən dövlətimizin başçısı bu illər ərzində böyük nailiyyətlərin əldə olundığını vurğuladı. Qordon Birrelin ölkəmizdəki fəaliyyətinin uğurlu olduğunu bildirən Prezident İlham Əliyev onun Azərbaycan ilə BP arasında əməkdaşlıqla öz töhfəsini verdiyini qeyd etdi, Qordon Birrelin fəaliyyətinin həm Azərbaycan hökuməti, həmçinin BP rəhbərliyi və şirkətin tərəfdaşları tərəfindən yüksək qiymətləndirildiyini vurğuladı.

BP şirkətinin hasilat, transformasiya və karbon üzrə baş əməliyyat rəhbəri Qordon Birrel BP-nin Azərbay-

can, Gürcüstan və Türkiyə üzrə yeni təyin olunmuş regional prezidenti Qəri Counzu Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi. Dövlətimizin başçısı Qəri Counza fəaliyyətində uğurlar arzuladı, ölkəmizin BP ilə əməkdaşlığının bundan sonra da uğurla davam etdiriləcəyinə və qarşıya qoyulan bütün məqsədlərə nail olunacağına ümidi var olduğunu bildirdi.

Qordon Birrel Azərbaycanda işlədiyi dövrü məmənunluqla xatırlayaraq bu illər ərzində fəaliyyətinə verilən böyük dəstəyə görə Azərbaycan hökumətinə və şəxsən Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını ifadə etdi. BP ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın vacib məqamlarından danışan Qordon Birrel gələn il «Şahdəniz-2» yatağından çıxarılması nəzərdə tutulan qazın ilk olaraq Türkiyəyə, daha sonra 2020-ci ildə Avropaya ixrac olunmasının önemini vurğuladı. Qordon Birrel Novruz bayramı günlərində Bakıda olduğunu məmənunluqla qeyd edərək şəhərimizin gözəlliyinin onda dərin təessürat yaratdığını vurğuladı.

Görüşdə «Azəri-Çıraq-Günəşli» layihəsinin uzadılması ilə bağlı məsələlər, həmçinin «Şahdəniz» və «Dayaz Sulu Abşeron» layihələri ətrafında müzakirələr aparıldı.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN SƏFƏRLƏRİ

Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfər

Prezident İlham Əliyev yanvarın 11-də Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfərə gəlib.

Prezident İlham Əliyevi Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibov qarşılıdı.

Naxçıvan Beynəlxalq Hava Limanında dövlət başçısının şərəfinə faxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidenti Naxçıvan Muxtar Respublikası hökumətinin üzvləri ilə görüşdü.

Prezident İlham Əliyev xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin Naxçıvan şəhərinin mərkəzində ucaldılan abidəsini ziyarət edib.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibov dövlətimizin başçısına abidənin ətrafında aparılan abadlıq və yenidənqurma tədbirləri barədə məlumat verdi.

Ordubad Su Elektrik Stansiyasının təməlqoyma mərasimi olub.

Prezident İlham Əliyev mərasimdə iştirak edib.

Dövlət başçısına məlumat verildi ki, inşa ediləcək Su Elektrik Stansiyasının gücü 36 meqavat olacaq. Derivasiya tipli stansiya Araz çayı üzərində yerləşəcək. Stansiya üçün tutumu 1,5 milyon kubmetr olan su anbarı inşa olunacaq. Hidroqovşağıın əsas qurğularının tərkibinə elektrik stansiyası, tənzimləyici bənd, su qəbulədici qurğu, çökəltmə hovuzu, derivasiya kanalı, yüksək hovuzu daxildir. Bundan başqa, burada metal boru xətti, aparıcı kanal, sutullayıcı və balıqaxıdan qurğular da yaradılacaq. Stansiyada hər birinin gücü 12 meqavat olan 3 aqreqat quraşdırılacaq. Tənzimləyici dəmir-beton bəndin uzunluğu 235 metr, hündürlüyü 12 metrdir. Derivasiya tipli kanalın uzunluğu 12738 metr olmaqla, maksimum su sərfi saniyədə 126,6 kubmetr təşkil edəcək.

Dövlətimizin başçısı yeni stansiyanın təməlini qoydu.

Bələ stansiyaların istifadəyə verilməsi Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvanda həyata keçirilən sosial-iqtisadi siyasetin uğurla davam etdiriyini bir daha nümayiş etdirir. Bu cür layihələrin icrası həm də respublikada dövlətimizin başçısının tapşırığı ilə alternativ və bərpə olunan enerjidən istifadənin geniş tətbiqi üçün hərtərəfli imkanlar açır.

Sonda xatirə şəkli çəkdirildi.

Culfa rayon mərkəzi və ətraf kəndlərin içməli su təchizati və kanalizasiya sistemlərinin istifadəyə verilməsi mərasimi keçirilib.

Prezident İlham Əliyev mərasimdə iştirak edib.

Dövlət başçısına «Culfa rayon mərkəzi və ətraf kəndlərin içməli su təchizati və kanalizasiya sistemlərinin yenidən qurulması» layihəsi üzrə görülən işlərlə bağlı məlumat verildi. Bildirildi ki, tikinti işlərinin icrasına 2012-ci ildə başlanılıb. Layihəyə əsasən Culfa şəhə-

rində və Gülüstan kəndində su şəbəkəsi, Culfa şəhərində isə kanalizasiya şəbəkəsinin tikintisi aparılıb, ev birləşmələri aparıllaraq saygac quraşdırılıb.

Layihə çərçivəsində Əlincəçay yatağında 2088 metr müxtəlif diametrlı borularla kaptaj və onu sel sularından qorumaq üçün uzunluğu 1500 metr olan selyonəldici bənd tikilib. Sutəmizləyici qurğu 2045-ci ilə qədər əhalini və sənaye sahəsini gün ərzində 24 saat ekoloji cəhətdən təmiz su ilə təchiz edəcək. Qurğu gün ərzində 10 min 800 kubmetr və ya saniyədə 125 litr su təmizləmə gücünə malikdir.

Hər birinin tutumu 5000 kubmetr olan iki təmiz su anbarı tikilib.

Sutəmizləyici qurğuda istifadə olunan nasoslar İtaliya, mexaniki süzgəc və ozonlaşdırma qurğusu İsvəç, kartric süzgəclər Türkiyə, membranlar isə Amerika istehsalıdır.

Su anbarlarından təmizlənmiş su öz axını ilə Culfa şəhərinin və Gülüstan kəndinin əhalisinə fasiləsiz olaraq verilir. Anbarlardan Culfa şəhərinə qədər çəkilmiş boru xətti daxil olmaqla layihə ərazisində diametri 400 millimetrdən 63 millimetrə qədər borularla 59,7 kilometr daxili su şəbəkəsi çəkilib, 3438 evə su verilərək saygac quraşdırılıb. Su şəbəkəsi üzərində bir təzyiq azaldıcı, 23 yanğın hidrantı tikilib. Yerin relyefindən asılı olaraq mənzillərə 2 barla 5 bar arasında təzyiqlə su verilir.

Culfa şəhərində diametri 500 millimetrdən 200 millimetrə qədər borularla 34,5 kilometr daxili kanalizasiya şəbəkəsi çəkilib.

Bununla da Culfa şəhəri və Gülüstan kəndində 25 min 700 nəfər təmiz, dayanıqlı, ekoloji cəhətdən tam yararlı və Dünya Səhiyyə Təşkilatının standartlarına cavab verən içməli su ilə davamlı olaraq 24 saat təmin edilib.

Prezident İlham Əliyev sutəmizləyici qurğuda istifadə edilən avadanlığı baxdı.

Sonra dövlətimizin başçısı Culfa rayon mərkəzi və ətraf kəndlərin içməli su təchizati və kanalizasiya sistemlərinin istifadəyə verilməsini bildirən düyməni basdı.

Sonda xatirə şəkli çəkdirildi.

Prezident İlham Əliyev Naxçıvanda Fövqəladə Həllar Nazirliyinin zabit və gizirləri üçün inşa olunmuş yaşayış binasının açılışında iştirak edib.

Dövlət başçısı əvvəlcə binanın rəmzi açılışını bildirən lenti kəsdi.

Prezident İlham Əliyev mənzillərdə yaradılan şəraitlə tanış oldu.

Məlumat verildi ki, zirzəmi qatı ilə birlikdə yeddi mərtəbəli yaşayış binasında 48 mənzil var. Onlardan 24-ü ikiotaqlı, 24-ü üçotaqlıdır.

Binanın zirzəmi qatında subay zabit, gizir və müdətdən artıq xidmət edənlər üçün 4 yaşayış sahəsi ayrılib. Onlardan biri dörd nəfərlik, ikisi altı nəfərlik, biri səkkiz nəfərlikdir.

Yaşayış binasında istirahət otağı, qadın gözəllik salonu, kişi bərbərhanası, dərzi və komendant otaqları, 2 əşya anbarı, 40 nəfərlik yeməkxana və camaşırxana yaradılıb.

Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfəri çərçivəsində Əlahiddə Ümumqoşun Ordusunun «N» sayılı hərbi hissəsindəki əsgər yataqxanasının və Əsgəri-Məişət Kompleksinin açılışında iştirak edib.

Azərbaycan Respublikası müdafiə nazirinin müavini, Əlahiddə Ümumqoşun Ordusunun komandanı general-leytenant Kərəm Mustafayev dövlət başçısına raport verdi.

Məlumat verildi ki, burada əsgər yataqxanası, Əsgəri-Məişət Kompleksi inşa olunub, sira meydani, idman sahəsi yaradılıb, abadlıq-quruculuq işləri aparılıb.

Dövlət başçısı əsgər yataqxanasının və Əsgəri-Məişət Kompleksinin rəmzi açılışını bildirən lenti kəndi.

Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev əsgər yataqxanasında yaradılan şəraitlə tanış oldu. 900 yerlik yataqxanada əsgərlərin istirahəti üçün hərtərəfli şərait var. Üçmərtəbəli bina müasir səviyyədə yaradılıb. Ümumi sahəsi 4 min kvadratmetr olan yataqxana bütün zəruri avadanlıqla təchiz edilib. Binada ümumi sahəsi 800 kvadratmetr olan 24 otaq var. Bir sözlə, burada yaradılan şərait dövlətimiz tərəfindən əsgər və zabitlərin sosial məsələlərinin həlli istiqamətində atılan addımların ardıcıl xarakter aldığını bir daha nümayiş etdirir.

Məlumat verildi ki, hərbi hissədə hamam kompleksi də yaradılıb. Ümumi sahəsi 272 kvadratmetr olan bu kompleksdən 1 saat ərzində 172 hərbçi istifadə edə bilər. Hərbi hissədəki Əsgəri-Məişət Kompleksinin ümumi sahəsi 6172 kvadratmetrdir. Binada poçt xidmətləri üçün otaq, mağaza və çay evi də hərbi qulluqçuların ixtiyarına veriləcək.

Kompleksdə 1000 yerlik 2, 500 yerlik 1 və 250 yerlik 2 yemək salonu var. Ümumilikdə, burada eyni vaxtda 3000 hərbçi qidalana bilər.

Prezident İlham Əliyev burada qida məhsullarına baxdı, aşpzalarla səhbət etdi.

Prezident İlham Əliyev: Çox gözəl şərait yaradılıb.

Vasif Talibov: Yaratdığınız şəraitə görə Sizə minnətdarlıq edirik. İşçilərin hamısı mülki vətəndaşlardır.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, əvvəllər əsgərlər yemək bisirirdilər. O da dadlı deyildi. İndi isə iş yerləri yaradılıb, yerli vətəndaşlar, qadınlar üçün. Yaxşı yeməklər bisirirsiz, əsgərlərə də yaxşı baxırsınız.

Vasif Talibov: Sizin tapşırığınızdan sonra 6 minə yaxın mülki vətəndaş, gizir, müddətdən artıq xidmət edən hərbi qulluqçu işə qəbul olunub.

Prezident İlham Əliyev: Çox yaxşı. Bu, yeni iş yerlərinin yaradılmasıdır, xüsusilə qadınlar üçün. Əsgərlər də öz xidməti işləri ilə məşğul olacaqlar.

Vasif Talibov: Yeməyin də keyfiyyəti yaxşılaşır. İndi əvvəlki illərlə müqayisədə demək olar ki, tullantı yoxdur.

Prezident İlham Əliyev: İndi hamisini yeyirlər. Xoşlarına gəlir, ona görə. Sağ olun. Sizə uğurlar arzulayıram.

Aşpaz Gülarə Qurbanova: Cənab Ali Baş Komandan, Sizin gəlisiñizə çox şadiq. Sizə öz minnətdarlığıımızı bildiririk. Gün o gün olsun, belə hərbi hissələr Qarabağda, Laçında, Şuşada salınsın, biz də orada əsgərlərimizə qulluq edək. Sizə bir daha uzun ömür, can-sağlığı arzulayıram.

Prezident İlham Əliyev: Cox sağ olun. Sizə də uğurlar arzulayıram. Əsgərlərə yaxşı baxın, onları yaxşı yedirdin ki, onlar daha da möhkəm olsunlar, Vətəni daha da yaxşı qorusunlar.

Aşpaz qadınlar: Minnətdarlıq. Sizin sayənizdə belə gözəl şəraitdə yaşayırıq. Allah Sizin ömrünüüzü uzun eləsin. Daim Azərbaycanın başının üstündə olasınız.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Sonra xatirə şəkli çəkdirildi.

Kompleksin anbarları da müasir səviyyədə qurulub. Burada ərzaq və əşya anbarları var. Anbarlar müasir soyuducu kameralar və digər zəruri avadanlıqla təchiz edilib. Kompleksdə camaşırxana, dərzi otağı və qazanxana da mövcuddur. Bu hərbi hissədə yaradılan şərait bir daha göstərir ki, Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə son illər maddi-texniki bazası da-ha da gücləndirilən Azərbaycan Silahlı Qüvvələri haqlı olaraq dünyadan ən qüdrətli ordularından biri kimi tanınır.

Sonra dövlət başçısı silahlanmaya yeni qəbul edilən hərbi texnika ilə tanış oldu.

Bu gün Azərbaycan Ordusu ən müasir silah-sursat, hərbi texnika ilə təmin olunub. Silahlı qüvvələrimizin balansında olan bu müasir texnika bir çox özəllikləri ilə seçilir. Bunların vasitəsilə Azərbaycan Ordusu Ali Baş Komandanın əmri ilə istənilən anda düşmənə sarsıcı zərbə vurmaqla torpaqlarımızı işgaldən azad etməyə qadirdir. Bu gün Azərbaycan Ordusunun balansı dünyadan aparıcı ölkələrinin istehsalı olan silah-sursatla genişlənir. Bundan başqa, son illərdə dövlətimizin başçısı, Ali Baş Komandanın diqqəti sayəsində ölkəmizdə yaradılan müdafiə sənayesi kompleksi Azərbaycanda ən müasir hərbi texnikanın istehsalına geniş imkanlar yaradır. Təsadüfi deyil ki, indi ölkəmizin silah-sursatları bir çox parametrlərinə görə dünyada ilk yerlərdən birini tutur.

Prezident İlham Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfəri çərçivəsində Şahbuz rayon mərkəzi və ətraf kəndlərin içməli su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin istifadəyə verilməsi mərasimində iştirak edib.

Dövlət başçısına «Şahbuz rayon mərkəzi və ətraf kəndlərin içməli su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin yenidən qurulması» layihəsi barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, layihə üzrə tikinti işlərinin icrasına 2012-ci ildə başlanılıb. Layihəyə əsasən Şahbuz şəhəri-

nə, Kiçikoba və Daylaqlı kəndlərinə su şəbəkəsi, Şahbuz şəhərinə kanalizasiya şəbəkəsi çəkilib və ev birləşmələri aparılıb. Sutəmizləyici qurğu 2045-ci ilə qədər əhalini və sənaye sahəsini gün ərzində 24 saat ekoloji cəhətdən təmiz su ilə təchiz edəcək. Qurğu gün ərzində 6 min 600 kubmetr və ya saniyədə 76 litr sutəmizləmə gücünə malikdir. Hər birinin tutumu 2500 kubmetr olan iki təmiz su anbarı inşa olunub. Sutəmizləyici qurğuda istifadə olunan nasoslar İtaliya, mexaniki süzgəc və ozonlaşdırma qurğusu İsveç, kartric süzgəclər isə Türkiyə istehsalıdır.

Prezident İlham Əliyev sutəmizləyici qurğuda istifadə edilən avadanlığa baxdı.

Su anbarlarından təmizlənmiş su öz axını ilə əhaliyə fasiləsiz olaraq verilir. Anbarlardan Şahbuz şəhərinə qədər diametri 315 və 280 millimetr olan 2,7 kilometr uzunluğunda plastik boru xətti quraşdırılıb. Layihə ərazisində diametri 280 millimetrdən 63 millimetrdək borularla 64,3 kilometr içməli su xətti çəkilib. Su şəbəkəsində 31 yanğın hidrantı və 4 təzyiqazaldıcı inşa olunub. Yerin relyefindən asılı olaraq mənzillər 2-5 bar arasında təzyiqlə su verilir. Layihənin həyata keçirilməsi nəticəsində Şahbuz şəhəri, Kiçikoba və Daylaqlı kəndlərində 15 min 300 nəfər 24 saat daimi su ilə təmin ediləcək. Bundan başqa, əhaliyə verilən su ekoloji cəhətdən də yararlı və təmizdir. Bu su Dünya Səhiyyə Təşkilatının standartlarına tam cavab verir.

Bildirildi ki, Şahbuz şəhərində diametri 400 millimetrdən 200 millimetra qədər borularla 40,1 kilometr kanalizasiya xətti çəkilib.

Dövlət başçısı Şahbuz rayon mərkəzi və ətraf kəndlərin içməli su təchizati sisteminin istifadəyə verilməsini bildirən düyməni basdı.

Sonda xatirə şəkli çəkdirildi.

Naxçıvan şəhər 3 nömrəli tam orta rus məktəbinin binası əsaslı yenidənqurmadan sonra istifadəyə verilib.

Prezident İlham Əliyev mərasimdə iştirak edib.

Dövlət başçısı məktəbin binasının rəmzi açılışını bildirən lenti kəsdi.

Prezident İlham Əliyevə burada görülən işlərlə bağlı ətraflı məlumat verildi.

Qeyd edildi ki, Naxçıvan şəhər 3 nömrəli tam orta rus məktəbi 1939-cu ildən fəaliyyət göstərir. 600 şagird yerlik məktəbdə beşi elektron lövhəli olmaqla 32 sinif otağı, kimya-biologiya və fizika laboratoriyaları, hərbi kabina, iki kompüter otağı, müəllimlər otağı, şahmat otağı, kitabxana, bufet və idman zalı fəaliyyət göstərəcək. Məktəbdə 42 kompüter quraşdırılıb və internetə qoşulub.

Məktəbin kitabxana fondunda 6900 dərslik və 4603 bədii ədəbiyyat olmaqla 11503 kitab var. Məktəbdə 460 şagirdin təhsili ilə 59 müəllim məşğul olur.

Prezident İlham Əliyev məktəbdə yenidənqurmadan sonra yaradılan şəraitlə tanış oldu.

Sonra dövlətimizin başçısı məktəbin pedaqoji kollektivi və şəhər ictmaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşdü.

Prezident İlham Əliyev mərasimdə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı:

— Naxçıvan Muxtar Respublikasında yenidən olmayımdan çox şadam. Çox şadam ki, Naxçıvan uğurla, süratlı inkişaf edir, böyük quruculuq, abadlıq işləri aparılır. Bu, mənim Prezident kimi muxtar respublikaya sayca 13-cü səfərimdir. On üç il ərzində on üçüncü dəfədir ki, Naxçıvandayam. Bu rəqəm özlüyündə bir göstəricidir, onu göstərir ki, Naxçıvanın inkişafi daim diqqət mərkəzindədir.

Ulu öndər Heydər Əliyev həmişə Naxçıvana böyük diqqətlə yanaşırdı, respublikanın problemlərinin həlli üçün müvafiq göstərişlər verirdi və böyük qayğı göstərirdi. Mən də bu siyaseti davam etdirirəm və Naxçıvana həmişə çox böyük diqqət verilir, böyük qayğı göstərilir.

Çox şadam ki, respublikanın uğurlu inkişafı təmin edilir. Bu münasibətlə respublikanın rəhbərliyini və sakinlərini təbrik etmək istəyirəm. Doğrudan da, son illər ərzində Naxçıvan böyük inkişaf yolu keçmişdir. Naxçıvan şəhərinin abadlaşdırılması, gözəlləşdirilməsi, infrastruktur layihələrinin icrası, bütün şəhər və kəndlərin abadlaşması prosesi onu göstərir ki, respublika möhkəm ayaqda dayanır. Hesab edirəm ki, bu gün Naxçıvan Muxtar Respublikasının çiçəklənmə dövrüdür. Çünkü bütün istiqamətlər üzrə işlər uğurla gedir və gözəl nəticələr var.

Bu gün mən üç rayonda – Ordubad, Culfa, Şahbuz rayonlarında və Naxçıvan şəhərində olmuşam. Ordubad rayonunda elektrik stansiyasının təməli qoyuldu. Bu, çox böyük layihədir, böyük stansiya olacaq, 36 meqavat gücündə su elektrik stansiyası tikiləcək. Bu, Naxçıvan Muxtar Respublikasının iqtisadi və enerji potensialını böyük dərəcədə gücləndirəcək. Naxçıvanın enerji təhlükəsizliyi təmin edilir. Son illərdə bir neçə stansiya tikilmişdir. Xatırlayıram, 2010-cu ildə Biləv Su Elektrik Stansiyasının açılışını qeyd etmişdim, 2014-cü ildə Arpaçay Su Elektrik Stansiyasının, 2015-ci ildə isə Günsər Elektrik Stansiyasının açılışları olmuşdur. Bunlardan əvvəl isə Naxçıvan Qaz-Turbin Elektrik Stansiyası istifadəyə verilmişdir. Yəni respublikanın enerji potensialının möhkəmləndirilməsi işində çox böyük addımlar atılmış və enerji təhlükəsizliyi tam təmin edilmişdir.

Ordubad Su Elektrik Stansiyasının işə düşməsindən sonra isə enerji təhlükəsizliyi daha da möhkəmlənəcək və eyni zamanda Naxçıvanın ixrac potensialı daha da artacaq. Çünkü bu gün respublika elektrik enerjisini ixrac edir.

Naxçıvanda qazlaşdırma layihələri artıq neçə ildir ki, başa çatıb. İndi Naxçıvanda qazlaşdırma 100 faizdir. Elə bir yaşayış məntəqəsi yoxdur ki, orada qaz olmasın. Bu da böyük nailiyyətdir. Bildiyiniz kimi, 2005-ci ildə burada mənim iştirakımla İran İslam Respublikasından Naxçıvana mübadilə yolu ilə təbii qazın verilməsinə başlanılmışdır. Artıq üstündən on ildən çox vaxt keçib və bu layihə çox uğurla icra edilir. Ordubad Su Elektrik Stansiyasının yaradılması da İran ilə Azərbaycan arasında imzalanmış və təsdiqlənmiş saziş əsasında baş-

verir. Ordubad və Marazad Su Elektrik stansiyalarının tikintisi həm İranın, həm də Azərbaycanın enerji gücünü artıracaq və eyni zamanda bu layihə İran–Azərbaycan dostluğunun təzahürüdür. Biz enerji sahəsində, digər sahələrdə uğurlu əməkdaşlıq edirik. Bu yaxınlarda Naxçıvan–Təbriz–Məşhəd dəmir yolu qatarı yola salındı.

Enerji potensialı və enerji təhlükəsizliyi Naxçıvan üçün xüsusü əhəmiyyət daşıyır. Çünkü ölkəmizin əsas hissəsi ilə Naxçıvanın coğrafi əlaqəsi yoxdur. Belə olan halda biz mütləq enerji potensialının inkişafına fikir verməliyik. Bu gün Naxçıvan elektrik enerjisi ilə tam təmin olunub və eyni zamanda, enerji ixrac edir. Naxçıvan təbii qazla da tam təmin olunub. Gələcəkdə bərpa olunan enerji növlərinin yaradılmasından, xüsusilə Ordubad Su Elektrik Stansiyasının işə düşməsindən sonra Naxçıvanda enerji məsələləri ilə bağlı bundan onilliklər sonra heç bir problem olmamalıdır.

Bununla bərabər, əlbəttə ki, digər infrastruktur layihələri daim diqqət mərkəzindədir. Naxçıvan şəhərini digər şəhərlərlə birləşdirən gözəl və çox keyfiyyətli yollar salınıb. Bu gün mən bu yollardan keçmişəm. Onlar bir neçə ildir ki, istifadəyə verilib, amma elə bil ki, dünən tikilib. Yəni çox gözəl, keyfiyyətli yollardır. Naxçıvan–Culfa, Naxçıvan–Şahbuz, Naxçıvan–Sədərək yolları ən yüksək standartlara cavab verir. Bir yol layihəsi hələ ki, öz həllini gözləyir. Bu da Culfa–Ordubad layihəsidir. Biz onu da növbəti mərhələdə həll edəcəyik və beləliklə, şəhərlərarası yollar problemi aradan götürüləcək. Kənd yollarının tikintisi də uğurla gedir və bu proses davam edəcək.

Bu gün biz Culfa və Şahbuz rayonlarında içməli su və kanalizasiya layihələrinin rəsmi açılışını qeyd etdik. Bu da çox önemli layihələrdir. Hər iki şəhərə təmiz, Dünya Səhiyyə Təşkilatının standartlarına uyğun içməli su verilməsinə başlanılmışdır. Ondan əvvəl Naxçıvan şəhəri su ilə təmin edilmişdir. Bu gün biz artıq digər şəhərlərə də suyun verilməsini təmin edə bildik. Bu da çox önemlidir. İnsan sağlamlığı üçün əsas amillərdən biri də təmiz sudur. Biz onu da həll etmişik. Bu il Dövlət İnvestisiya Proqramında Naxçıvan Muxtar Respublikasının digər şəhərlərinin su-kanalizasiya problemlərinin həlli məsələləri də öz əksini tapacaq.

Yəni bunlar əsas infrastruktur layihələridir – elektrik enerjisi, təbii qaz, içməli su, yollar. Artıq demək olar ki, bu işlərin mütləq əksəriyyəti görülüb. Bu, respublikanın potensialını göstərir, eyni zamanda sosial infrastruktur da yaradılır. Bax, bu məktəb bunun bariz nümunəsidir. Son illər ərzində Naxçıvan Muxtar Respublikasında artıq 200-ə yaxın yeni məktəb tikilib, yaxud da ki əsaslı şəkildə təmir olunub. Təmirə ehtiyacı olan cəmi bir neçə məktəb qalıb. Əminəm ki, yaxın gələcəkdə bu məsələ də həllini tapacaq.

Digər sosial infrastruktur layihələri səhiyyə ilə bağlıdır. Hesab edirəm ki, Naxçıvan bu istiqamətdə də nümunəvi bir respublikadır. Burada bütün şəhərlərin və rayonların mərkəzi xəstəxanaları yenidən tikilib. Mən

onların bəzilərinin açılışlarında iştirak etmişəm. Naxçıvan şəhərində doğum evi, diaqnostika mərkəzi, respublika xəstəxanası, bütün bu tibb ocaqları ən yüksək standartlara cavab verir və ən müasir avadanlıq quraşdırılıb.

Naxçıvanın gözəlləşməsi, abadlaşması məni çox sevindirir. Əminəm ki, sizi də sevindirir. Binalar təmir olunur, yeni, gözəl binalar tikilir, geniş prospektlər salınır. Abadlıq-quruculuq işləri bir tərəfdən ölkəmizin gücünü, digər tərəfdən Naxçıvan rəhbərliyinin səmərəli işini, sakinlərin bu işlərə olan münasibətini göstərir. Bütün bu işlər böyük məhəbbətlə, zövqlə və salıq ilə görülür.

Naxçıvan dünya miqyasında öz gözəlliyi ilə seçilən bir şəhərdir. Əlbəttə ki, Naxçıvanın qədim və zəngin tarixi bizim milli sərvətimizdir. Naxçıvan Azərbaycanın qədim diyarıdır, qədim torpağıdır. Burada tarixi abidələr qorunur. Bu tarixi abidələr bizim qədim tariximizi göstərir. Onu göstərir ki, əsrlər boyu Azərbaycan xalqı bu diyarda yaşayıb, yaradıb. Bu, bizim böyük milli sərvətimizdir.

Bu gün, eyni zamanda hərbi hissədə olarkən bir daha gördüm ki, Naxçıvanın hərbi potensialı da lazımı səviyyədədir. Biz bu istiqamətdə də böyük iş aparmışdıq və bu gün də aparırıq. Bu gün Naxçıvan ordusu istənilən vəzifəni icra etməyə hazırlıdır, öz sərhədlərini qoruyur və siz burada düşmənlə üz-üzə yaşayırısnız, cəsarətlə yaşayırısnız, rəşadət göstərirsiniz və göstərmisiniz. 1990-cı illərin əvvəllərində Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə naxçıvanlılar öz diyarını qoruya bildilər, düşməni yerinə oturdular. Bu gün Naxçıvanın hərbi potensialı ən yüksək səviyyədədir. Ən müasir texnika, silah, sursat buraya göndərilir və döyüş qabiliyyəti artır, xidmət şəraiti yaxşılaşır. Bu gün olduğum hərbi hissədə ən yüksək şərait yaradılıb.

Yəni Naxçıvanın hərbi potensialı və müdafiə qabiliyyəti daim diqqət mərkəzindədir. Mən çox şadam ki, bu məsələlər də uğurla öz həllini tapır və əlbəttə ki, respublikanın sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı çox önemli addımlar atılır. Naxçıvanda sənaye müəssisələri yaradılır, kənd təsərrüfatı inkişaf edir, bir çox kənd təsərrüfatı məhsulları ilə siz özünüz-özünüzü təmin edirsiniz. O cümlədən inşaat materialları sektorunu inkişaf edir. Bu gün Fövqəladə Hallar Nazirliyi üçün tikilmiş yaşayış binasında olmuşam və orada da, bu məktəbdə də istifadə olunan materialların, demək olar ki, hamısı yerli məhsullardır. Bu, onu göstərir ki, sənaye də inkişaf edir, yeni müəssisələr yaradılır və Naxçıvanın ixrac potensialı da artır və artmalıdır.

Nəhayət, biz Naxçıvanın nəqliyyat problemlərinin həlli üçün də çalışırıq. Qeyd etdiyim kimi, Naxçıvan–Təbriz–Məşhəd dəmir yolu fəaliyyətə başlayıb. Bildiyiniz kimi, biz indi İran İslam Respublikası və Rusiya ilə Şimal–Cənub nəqliyyat dəhlizi üzərində işləyirik. İslərlən biza aid olan hissəsi artıq başa çatıb. Bu dəhliz tam işə düşəndən sonra Naxçıvan dəmir yolu ilə İran vasitəsilə Azərbaycanın əsas hissəsi ilə də birləşəcək. Biz bu layihəni sürətləndirmək istəyirik ki, tezliklə

bu, baş versin. Ondan sonra Naxçıvanda istehsal olunan məllər artıq dünya bazarlarına rahatlıqla çıxa biləcək və insanlar üçün bu, əlbəttə ki, əlavə imkanlar yaradacaq.

Bir sözlə, bugünkü səfərim mənim üçün çox xoş keçir. Ona görə ki, sizinlə görüşürəm. Ona görə ki, bir daha görürəm, respublika yaşayır, uğurla yaşayır, siz yaradırsınız, qurursunuz, belə gözəl məktəblər yaradırsınız. Bu məktəbin özəlliyi ondan ibarətdir ki, bu, rus məktəbidir. Artıq bizim ölkəmizdə 300-dən çox məktəbdə tədris rus dilində aparılır. Ancaq bu məktəb sərf rus məktəbidir və bu da bir göstəricidir. Biz burada da öz siyasətimizi, öz niyyətimizi göstəririk. Bunu nəzərə alaraq mən rus dilində də bir neçə kəlmə söz demək istəyirəm.

Mən müəllimləri, pedaqoqları salamlamaq və bu məktəbin açılışı münasibətilə onları təbrik etmək istəyirəm. Bu məktəb rusdillidir. Mənə dedilər ki, bu məktəb 600 şagird üçün nəzərdə tutulub və artıq 400 şagird burada təhsil alır. Bu, onu göstərir ki, rus dilinin öyrənilməsinə təkcə Bakıda deyil, Naxçıvanda və başqa bölgələrdə də maraq var. Mən bunu alqışlayıram. Bizim vətəndaşlarımız nə qədər çox müxtəlif dil bilsələr, onlar üçün bir o qədər yaxşı olacaq. Əlbəttə, qonşu ölkələrin dillərini bilməliyik ki, onlarla ünsiyət saxlayaqq, dostluğunu möhkəmləndirək. Bu, həm də dövlətlərarası münəsibətlər üçün mühüm amildir. Ona görə də mən məktəbin bütün çoxmilləti kollektivini salamlayıram, ona uğurlar arzulayıram. Arzu edirəm ki, bu məktəbin məzunları Azərbaycanın layiqli vətəndaşları olsunlar.

Bir daha sizi salamlayıram və sizə yeni uğurlar arzulayıram.

Sonra Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talıbov çıxış etdi.

Ali Məclisin Sədri Vasif Talıbovun çıxışı

— Möhtərəm cənab Prezident.

Regionlara etdiyiniz səfərlərin birində demişdiniz ki, «Bizim ölkəmizin gələcək inkişaf perspektivləri çox gözəldir və çox aydınlaşdır. Mən çox istəyirəm ki, Azərbaycanın hər bir bölgəsi inkişaf etsin, hər bir rayon mərkəzi müasir standartlara cavab versin, bütün kəndlərdə abadlıq işləri aparılsın, yollar salınsın, elektrik enerjisi ilə təminat yaxşılaşın. Bir sözlə, insanların gündəlik həyatında çox müsbət dəyişikliklər baş versin».

Bu gün yeni inkişaf dövrünü yaşayan ölkəmizlə bağlı tövsiyələriniz muxtar respublikada da ardıcıl şəkildə həyata keçirilir. Sizin rəhbərliyinizlə həyata keçirilən quruculuq işləri, sabitlik və iqtisadi inkişaf uğurla davam etdiriyiniz ümummilli lider Heydər Əliyev yolu sədaqətin bəhrələridir.

Belçika Krallığına səfər

Prezident İlham Əliyev Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti Donald Tuskun dəvəti ilə fevralın 5-də Belçika Krallığına səfərə gelib.

Brüssel Beynəlxalq Hava Limanında dövlətimizin başçısını Avropa İttifaqının yüksək səviyyəli rəsmi şəxsləri qarşılıdlılar.

2004-cü ildən ötən dövr ərzində muxtar respublikaya səfərləriniz zamanı müasir həyatın bütün sahələrini əhatə edən 130-dan çox obyekti açılışını həyata keçirmisiniz.

Vaxt var idi ki, qaz təsərrüfatı dağılmış vəziyyətdə olan muxtar respublikaya sutka ərzində 6-8 saat elektrik enerjisi verilir, qonşu ölkələrdən elektrik enerjisi alırıq. Bu gün Sizin himayənizlə elektrik təsərrüfatı güclənmiş, yeni elektrik stansiyaları istifadəyə verilmiş, ərazi tamamilə qazlaşdırılmışdır.

Əvvəller blokada sabəbindən muxtar respublika sakinlərinin gediş-gəlişində problemlər mövcud olduğu halda Sizin tapşırığınız əsasında hava limanında aparılan yenidənqurma işləri, yeni müasir terminalların istifadəyə verilməsi hesabına bir saatda sərnişin dövriyyəsi 600-ə çatdırılmışdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikası tarixən istər içməli, istərsə də suvarma suyuna görə tələbatın tam ödənilmədiyi ərazilərdən olub. Bu gün Sizin himayənizlə Naxçıvan Muxtar Respublikasında içməli su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin yenidənqurulması layihəsi həyata keçirilir. Naxçıvan şəhərində, Şahbuz və Culfa rayonlarında başa çatdırılan layihələr 133 min nəfərin təmiz və ekoloji cəhətdən tam yararlı içməli su və müasir kanalizasiya sistemləri ilə təmin olunmasına şərait yaradır. Bununla bərabər, təsərrüfat sahələrinin suvarma suyu ilə təminatı da yaxşılaşdırılmış, aqrar sektor inkişaf etdirilmişdir.

Sizin rəhbərliyinizlə həyata keçirilən tədbirlərin nəticəsi olaraq doğma Azərbaycanımızın ayrılmaz hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında ərzaq və enerji təhlükəsizliyi təmin olunub, etibarlı müdafiə sistemi yaradılıb.

Bu gün Naxçıvan Muxtar Respublikası üçün daha bir əhəmiyyətli layihə olan 36 meqavatlıq Ordubad Su Elektrik Stansiyasının təməlini qoydunuz. Bu isə muxtar respublikanın enerji təhlükəsizliyinin daha da möhkəmləndirilməsini təmin edəcəkdir.

Möhtərəm Prezident, Naxçıvan Muxtar Respublikasının inkişafına göstərdiyiniz diqqət və qayğıya görə bir daha Sizə minnətdarlığımızı, dərin hörmət və ehtiramımızı bildiririk. Sağ olun.

Sonda xatirə şəkli çəkdirildi.

Prezident İlham Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfəri yanvarın 11-də başa çatıb.

Naxçıvan Beynəlxalq Hava Limanında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovalı dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talıbov və hökumətin üzvləri yola saldılar.

Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva Belçika Krallığının Vaterlo şəhərində görkəmli Azərbaycan şairəsi Xurşidbanu Natəvanın abidasını ziyarət ediblər.

Vaterlo şəhərinin meri Floran Röter Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevi və xanımı Mehriban Əliyevanı qarşılıdlı.

Dövlətimizin başçısı və xanımı abidənin öünüə gül dəstələri qoydular.

Ötən il fevralın 18-də açılışı olan bu abidənin ucaldılması Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehrivan Əliyevanın dəstəyi sayesində mümkün olub. Şəhərin Mərkəzi parkında ucaldılmış abidə Azərbaycanın Xalq rəssamı Tahir Salahovun rəhbərliyi ilə heykəltəraş İmran Mehdiyev tərəfindən hazırlanıb. Abidənin özüldündə Xurşidbanu Natəvanın Qarabağ şahzadəsi olması barədə məlumat var.

Prezident İlham Əliyev Brüsseldə Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sabiq prezidenti, Niderland–Azərbaycan Dostluq Qrupunun sədri Rene Van der Linden ilə görüşüb.

Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sabiq prezidenti Rene Van der Linden Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ilə görüşməkdən məmənnum olduğunu dedi. Vurguladı ki, dövlətimizin başçısının Brüsselə səfər programı çox zəngindir və səfər zamanı Avropa İttifaqının yüksək səviyyəli rəhbər şəxsləri ilə görüşləri mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Prezident İlham Əliyev Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin genişləndirilməsi baxımından bu səfərin önemini vurguladı.

Rene Van der Linden Azərbaycanın dostu adlandıran dövlətimizin başçısı onun Avropa Şurası Parlament Assambleyasına rəhbərlik etdiyi dövrədə ölkəmizin bu təşkilat ilə səmərəli əməkdaşlığını məmənunuqla xatırladı, Niderland–Azərbaycan Dostluq Qrupunun sədri kimi onun ölkələrimiz arasında münasibətlərin genişləndirilməsində və Azərbaycana investisiyaların cəlb edilməsində rolunu qeyd etdi, ADA Universiteti ilə Niderlandın Maastricht Menecment Məktəbi arasında əməkdaşlığın qurulmasına və inkişaf etdirilməsinə verdiyi töhfəni yüksək qiymətləndirdi.

Prezident İlham Əliyev Brüsseldə Avropa İttifaqının xarici məsələlər və təhlükəsizlik siyaseti üzrə ali nümayəndəsi, Avropa Komissiyasının vitse-prezidenti xanım Federika Moquerini ilə işçi səhər yeməyi edib.

Ötən il Azərbaycana səfərini məmənunuqla xatırlayan Avropa İttifaqının ali nümayəndəsi, Avropa Komissiyasının vitse-prezidenti Federika Moquerini əməkdaşlığından daha da möhkəmləndirilməsi, əlaqələrimizin bundan sonra da genişləndirilməsi baxımından Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Brüsselə səfərinin əhəmiyyətini qeyd etdi, Avropa İttifaqında dövlətimizin başçısının keçirdiyi görüşlərin əməkdaşlığımızın perspektivlərinin müzakirəsi baxımından önemli olduğunu bildirdi. Azərbaycan ilə əməkdaşlığın Avropa İttifaqı üçün böyük önəm daşıdığını vurgulayan Federika Moquerini «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinin Avropa İttifaqı üçün böyük əhəmiyyətə malik olduğunu vurğuladı. Federika Moquerini bu layihənin Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında və qaz təchizatının saxələndirilməsində mühüm rolunu qeyd etdi və Avropa İttifaqının bu layihənin reallaşmasına bundan sonra da dəstək verəcəyini dedi.

Prezident İlham Əliyev Avropa İttifaqının ali nümayəndəsi, Avropa Komissiyasını vitse-prezidenti Federika Moquerininin ölkəmizə səfərindən ötən dövr ərzində əlaqələrimizin daha da inkişaf etdiyini bildirdi. Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlığımızın genişləndirilməsinin həm Azərbaycan, həm də region üçün yaxşı mesaj olduğunu deyən dövlətimizin başçısı Avropa İttifaqının Azərbaycan üçün etibarlı dost və tərəfdəş olduğunu söylədi. Qeyd olundu ki, Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında qarşılıqlı etimad yüksək səviyyədədir.

Söhbət zamanı Azərbaycan–Avropa İttifaqı əlaqələrinin bundan sonra da uğurla inkişaf edəcəyinə əminlik ifadə olundu, Azərbaycan–Avropa İttifaqı əməkdaşlığının perspektivləri, energetika, nəqliyyat, təhlükəsizlik, regional və qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Brüsseldə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Belçika Kralı Filipin görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycan Respublikası ilə Belçika Krallığı arasında ikitərəfli münasibətlərin müxtəlif sahələrdə uğurlu inkişafından məmənunuqlı ifadə olundu. Dövlətimizin başçısının bu səfərinin həm Azərbaycan–Belçika ikitərəfli münasibətlərinin genişlənməsi, həm də ölkəmizin Avropa İttifaqı ilə əlaqələrinin möhkəmlənməsi işinə xidmət edəcəyinə əminlik bildirildi. Prezident İlham Əliyev Belçika şirkətlərini Azərbaycanın iqtisadiyyatının inkişafında iştiraka dəvət etdi.

Söhbət zamanı ölkəmizin Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında rolu vurgulandı, regional, iqtisadi və digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyev Brüsseldə Avropa Komissiyasının enerji birliyi üzrə vitse-prezidenti Maroş Ševçoviç ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında müxtəlif sahələrdə, o cümlədən enerji, təhlükəsizlik, ətraf mühit, nəqliyyat və digər sahələrdə səmərəli əməkdaşlığın aparıldığı, əlaqələrimizin yüksək səviyyədə olduğu qeyd edildi. Vurguladı ki, dövlətimizin başçısının bu səfəri əlaqələrimizin daha da genişlənməsinə töhfəsinə verəcək.

Avropa Komissiyasının enerji birliyi üzrə vitse-prezidenti Maroş Ševçoviç qeyd etdi ki, Azərbaycan Prezidentinin bu səfəri və Avropa İttifaqı ilə əlaqələr Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında yeni sazişin hazırlanması, imzalanması və həyata keçirilməsi işində böyük əhəmiyyət daşıyacaq.

Söhbət zamanı Azərbaycanın Avropa İttifaqının strukturları ilə əməkdaşlığından məmənunuqlı ifadə olundu, «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsi ilə bağlı işlərin həyata keçirildiyi bildirildi.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanda enerji infrastrukturunun daha da modernləşdirilməsi, bərpəolunan enerji istehsalı ilə bağlı məlumat verdi, bu sahədə Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlığın məqsədə uyğunluğunu qeyd etdi.

Görüşdə bank sahəsində əməkdaşlıqdan söhbət açıldı, bu əməkdaşlığın yüksək səviyyədə olduğu vurğulandı, Azərbaycanın Avropa Yenidənqurma və İnkışaf Bankı, həmçinin Dünya Bankı ilə yaxşı əməkdaşlıq etdiyi bildirildi, digər məsələlər ətrafında da fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyevin Brüsseldə Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti Donald Tusk ilə görüşü olub.

Sonra dövlətimizin başçısı və Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti işçi lanç ediblər.

Daha sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti Donald Tusk mətbuatla birgə bəyanatla çıxış ediblər.

Avropa İttifaqı Şurasının prezidenti Donald Tuskun bəyanatı

– Prezident Əliyev, bu gün Sizi Brüsseldə salamlaşmadan məmənnumam. Görüş, həqiqətən də, məhsuldar və yaxşı keçdi. Düşünürəm ki, dostlar arasında bu, normal haldır. Mühüm məsələləri müzakirə etmək imkanına görə Sizə çox təşəkkür edirəm.

Müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyimiz Azərbaycan Avropa İttifaqı üçün mühüm tərəfdasıdır. Biz enerji sahəsində etibarlı və strateji tərəfdaşlığımıza əsaslanaraq işbirliyimizi daha da artırmaq istəyirik. Azərbaycan Avropanın enerji təhlükəsizliyi və təchizatının şaxələndirilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bizim Cənub Qaz Dəhlizini tamamlamaq üçün ortaq öhdəliyimiz var. Bu, faktiki olaraq hər iki tərəf üçün əsas prioritetdir.

Avropa İttifaqı artıq Azərbaycanın əsas ticarət tərəfdaşı və onun ən əsas investorlarından biridir. Qarşidakı illərdə biz ticarət əlaqələrimizi daha da genişləndirmək niyyətindəyik. Biz əməkdaşlığımızın gücləndirilməsinin Azərbaycan iqtisadiyyatının müasirləşdirilməsinə və şaxələndirilməsinə necə kömək edəcəyini müzakirə etdik. Azərbaycan üçün, həmçinin Dünya Ticarət Təşkilatı ilə bağlı danışqlarda irəliləyişə nail olmaq rəqabətə davamlı biznes mühitinə yol açacaq və bu da iqtisadi interqrasiyani irəliyə aparaq.

Danışqlar zamanı mən insan haqları və əsas azadlıqlara, o cümlədən ifadə azadlığına verdiyimiz əhəmiyyəti vurguladım. Avropa İttifaqı hesab edir ki, bu, açıq cəmiyyətlərdə uzunmüddətli sabitlik və inkişafın ən yaxşı təminatıdır. Biz bu məsələlərdə tərəfdaş kimi işləməyi davam etdirəcəyimizi səmimiyyətlə arzulayıraq.

Azərbaycan mədəniyyətlər arasında körpü rolunu oynayır. Hazırda qonşuluğumuzda üzləşdiyimiz çağırışları nəzərə alsaq, bu, olduqca təqdirəlayıqdır.

Biz Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllini müzakirə etdik. Status-kvo bu cür davamlı qala bilməz. Münaqişənin hərbi yolla həlli yoxdur və o, beynəlxalq hüquqa əsasən siyasi qaydada nizamlanmalıdır. Avropa İttifaqı ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlerinin vasitəciliş səylərini və təkliflərini tam dəstəkləməkdə davam edir.

Bizim əlaqələrimiz enerji və ticarət hüdudlarını aşır. Biz əlaqələrimizi daha yüksək səviyyəyə qaldırmaq və

yeni ikitərəfli saziş vasitəsilə əlaqələrin tam potensialını inkişaf etdirmək istəyirik. Mən sevinc hissi ilə bəyan edirəm ki, sabah yeni Avropa İttifaqı-Azərbaycan sazişi ilə bağlı danışqlara start veriləcək. Mən danışqları aparanlara böyük uğurlar arzulayıram.

Bizim paylaştığımız yeni qlobal siyasi və iqtisadi maraqları, birlikdə mübarizə aparmaq istədiyimiz çağrıqları nəzərə alaraq, bu yeni razılışma əlaqələrimizin miqyasını genişləndirəcək.

Cənab Prezident, bir daha Brüsselə gəldiyiniz üçün təşəkkür edirik, söz sizindir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin bəyanatı

– Sağ olun, cənab prezident. Öncə dəvətinizə görə minnətdaram. Mən sizinlə görüşməkdən və əməkdaşlığımıza aid olan mühüm məsələləri müzakirə etməkdən çox şadam. Sizin 2015-ci ildə Azərbaycana etdiyiniz çox uğurlu səfəriniz yadimdadır. Səfər zamanı biz əməkdaşlıq perspektivlərini müzakirə etdik. Cox məmənnumam ki, sabahdan siz qeyd etdiyiniz kimi, yeni saziş üzrə danışqlara başlayırıq. Bizim aramızdakı əməkdaşlıq çox səmərəlidir, çox səmimidir və böyük potensiala malikdir. Bizim aramızda olduqca fəal siyasi dialog gedir, mütəmadi olaraq görüşürük və ölkəmizdə siyasi inkişafa, siyasi islahatlara aid vacib məsələləri müzakirə edirik. Biz ölkəmizin bütün vətəndaşlarına hər hansı imkanı təmin etmək üçün Azərbaycanda demokratik islahatların davam etdirilməsinə sadıqik.

Əlbəttə, enerji sahəsindəki əməkdaşlıq əlaqələrimizin vacib sahəsidir. Biz «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinin inkişaf etdirilməsi üçün uğurla əməkdaşlıq edirik. Bu, hazırda Avropada həyata keçirilən ən böyük infrastruktur layihələrindən biridir. Həmin layihə 40 milyard dollardan artıq vəsaitin sərmayə kimi qoyulmasını tələb edir. Cənub Qaz Dəhlizi enerji təhlükəsizliyi və şaxələndirilməsi layihəsidir. Şaxələndirilmə dedikdə mən yalnız marşrutları deyil, o cümlədən mənbələri də nəzərdə tuturam. Azərbaycanın nəhəng qaz ehtiyatları var və ölkəmiz Avropa bazarı üçün yeni alternativ təbii qaz mənbəyidir. Mən cənab prezidentə məlumat verdim ki, Cənub Qaz Dəhlizinin həyata keçirilməsi, layihənin bütün dörd seqmenti uğurla irəliyə doğru gedir və ümidivarıq ki, əlavə səylərlə biz bu layihənin icrasını sürətləndirəcəyik.

Cənab prezidentin qeyd etdiyi kimi, Avropa bizim əsas investorumuzdur. Azərbaycan olduqca münbət sərmayə mühitini yaradıb. İyirmi beş il əvvəl müstəqilliyimizi bərpa etdikdən sonra iqtisadiyyatımıza 200 milyard dollardan artıq vəsait qoyulub. Eyni zamanda Avropa bizim əsas ticarət tərəfdaşımızdır. Biz bir çox Avropa ölkələrini neftlə təchiz edirik və ümidivarıq ki, yaxın zamanlarda təbii qazımızı da çatdıracağıq.

Biz Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dair məsələləri müzakirə etdik. Mən bir daha qeyd etdim ki, torpaqlarımız uzun illərdir işgal altındadır. Ermənistan Azərbaycanın ərazisinin təxminiən 20 faizini işğal edib. Bütün humanitar normaları,

beynəlxalq hüquq normalarını pozan Ermənistan BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1990-cı illərin əvvəlində qəbul olunan və erməni qoşunlarının Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtisiz çıxarılmasını tələb edən 4 qətnaməsinə icra etmir. Əfsuslar olsun ki, işğal 20 ildən çoxdur davam edir və bu işğala heç bir bərəət qazandırmaq olmaz. Mən cənab prezidentə çox minnətdaram ki, o, öz şərhlərində ölkəmizin ərazi bütövlüyünə bir daha dəstəyini vurğuladı.

Bu gün biz daşımalar sahəsində gələcək potensial əməkdaşlığı da müzakirə etdi. Bu, Şərqi Tərəfdaşlığı və Avropa ölkələri üçün cəlbedici ola biləcək mühüm layihədir. Azərbaycan bölgədə yeni dəmir yolu xəttinin çəkilməsinə böyük sərmayələr yatırır. Asiyani Avropa ilə birləşdirən yeni marşrut ümidi edirik ki, bu il artıq istifadəyə veriləcək və Avropadan Asiyaya və geriyə məllərin daşınması vaxtını iki dəfə qısaldacaq.

Əməkdaşlığımızın digər vacib sahəsi mədəniyyətlərarası dialoqdur. Bunu qeyd etdiyinə görə cənab prezidentə minnətdaram. Azərbaycan sivilizasiyalar və mədəniyyətlərarası dialoqa böyük sərmayələr yatırır. Biz Avropa Şurasına, eyni zamanda İsləm Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv ölkəyik. Biz sivilizasiyalar arasında təbii, coğrafi və mədəni körpüyük. Azərbaycanın insan kapitalına, dirlərarası dialoqa qoyduğu sərmaya bu gün yaxşı nəticələr verir.

Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, bizim Avropa İttifaqına üzv dövlətlərlə də əməkdaşlıq sahəsində yaxşı təcrübəmiz var. Onların 9-u, yeni üçdəbir hissəsi ilə bizim strateji tərəfdaşlığı dair imzalanmış sazişlərimiz var. Bu, Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında gələcək

razılaşmalar üçün yaxşı əsasdır. Bu gün əməkdaşlığımızın tarixində əlamətdar bir gündür. Çünkü işbirliyimizin yeni səhifəsini açırıq. Mən danışçıları aparanlara uğurlar arzulayıram və ümidi edirəm ki, onlar vaxtlarını itirmədən sabahdan dərhal işə başlayacaqlar və yaxın vaxtlarda bir çox gələcək illər üçün aramızdakı strateji əməkdaşlığı müəyyən edəcək sənədi hazırlayıb təqdim edəcəklər. Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyevin Brüsseldə Avropa Komisiyasının prezidenti Jan-Klod Yunker ilə görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlıqdan məmənunluq bildirildi, əlaqələrin bundan sonra da inkişaf etdiriləcəyinə əminlik ifadə olundu. Vurğulandı ki, Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında yeni əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq sənədi üzərində iş gedir və bu sənəd imzalanandan sonra münasibətlərimiz bütün sahələrdə daha da möhkəmlənəcək və genişlənəcək.

Söhbət zamanı Azərbaycanın dünya ölkələri, o cümlədən Avropa İttifaqı ilə sivilizasiyalar və mədəniyyətlər arasında dialoq sahəsində çox yaxşı əməkdaşlıq əlaqələrinin olduğu qeyd edildi.

Görüşdə Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə, eyni zamanda təhsil və humanitar sahələrdə də yaxşı əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulduğu bildirildi.

Söhbət zamanı Azərbaycanda iqtisadiyyatın və ixracın şaxələndirilməsinin prioritet məsələ olduğu diqqətə çatdırıldı, enerji və nəqliyyat sahələrində əməkdaşlıq, həmçinin qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyevin Belçika Krallığına fevralın 6-da səfəri başa çatıb.

Almaniya Federativ Respublikasına işgüzar səfər

Prezident İlham Əliyev fevralın 16-da 53-cü Münxen Təhlükəsizlik Konfransında iştirak etmək üçün Almaniya Federativ Respublikasına işgüzar səfərə gəlib.

Münxenin beynəlxalq hava limanında Prezident İlham Əliyevi və xanımı Mehriban Əliyevanı rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Prezidenti İlham Əliyev Münxendə «MAN SE» şirkətinin baş icraçı direktoru Yoaxim Dris ilə görüşüb.

Görüşdə Yoaxim Dris Azərbaycanın sürətlə inkişaf etdiyini, ölkəmizdə irimiqyaslı layihələrin həyata keçirildiyini, nəqliyyat dəhlizləri ilə bağlı gedən proseslərdən məmənun qaldıqlarını, respublikamızda fəaliyyət göstərməkdə maraqlı olduqlarını bildirdi.

Prezident İlham Əliyev son illərdə Azərbaycanda müxtəlif sahələrdə yeniləşmə işlərinin aparıldığı, ictimai nəqliyyatın müasirləşdirilməsi istiqamətində mühüm tədbirlərin görüldüyüünü vurğuladı. Dövlətimizin başçısı əməkdaşlıq imkanlarının araşdırılması üçün «MAN SE» şirkətinin nümayəndələrini Azərbaycana səfərə dəvət etdi.

Prezident İlham Əliyevin Münxendə Kiyev şəhərinin meri, Ukrayna İslahatlar naminə Demokratik Alyansının sədri Vitali Kličko ilə görüşü olub.

Vitali Kličko ölkələrimiz arasında qədim tarixə malik dostluq münasibətlərinin olduğunu dedi. Ukraynada çoxlu sayda Azərbaycan diasporunun nümayəndələrinin yaşadığını deyən Kiyevin meri mütəmadi olaraq onlarla görüşlərin keçirildiyini diqqətə çatdırıdı.

Ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişaf etdiyini, qarşılıqlı biznes maraqlarının olduğunu deyən Vitali Kličko SOCAR-in Ukraynada uğurlu fəaliyyətini vurğuladı, şirkətin və Azərbaycan diasporunun nümayəndələrinin Ukraynanın inkişafına mühüm töhfə verdiyini bildirdi. Mer Kiyevdə ulu öndər Heydər Əliyevin adını daşıyan parkın şəhərin ən nümunəvi məkanlarından birinə çevrildiyini dedi.

Prezident İlham Əliyev Kiyevin dönyanın ən gözəl şəhərlərindən biri olduğunu, onun tarixi hissəsinin qorunmasının və şəhərin inkişafının böyük diqqət tələb etdiyini vurğuladı, Bakı və Kiyev məriyaları arasında münasibətlərin möhkəmləndirilməsinin və qarşılıqlı səfərlərin təşkilinin əhəmiyyətindən danışdı. Azərbaycan diasporunun Ukraynanın inkişafına töhfə verdiyini bildirən dövlətimizin başçısı ölkələrimiz arasındaki dostluq münasibətlərinin möhkəmləndiyini,

Ukraynanın Azərbaycanın etibarlı tərəfdaşı olduğunu qeyd etdi.

İlham Əliyev Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində keçirilən «dəyirmi masa»da iştirak edib.

Prezident İlham Əliyev Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində «Qiymətlərin sabitləşməsinə doğru? OPEC-in qayıdışı və neft geosiyasəti» mövzusunda «dəyirmi masa»da iştirak edib.

Münxen Təhlükəsizlik Konfransının sədri Volfqanq İŞINGER müxtəlif ölkələrdən siyasətçilərin, biznes strukturlarının nümayəndələrinin, elm adamlarının iştirak etdiyi bu konfransda təhlükəsizlik, enerji və digər sahələrə aid mühüm məsələlərin müzakirə olunduğunu bildirdi. Konfrans çərçivəsində enerji məsələləri ilə bağlı xüsusi «dəyirmi masa»nın keçirilməsinin əhəmiyyətini qeyd edən V.İşinger Münxen Təhlükəsizlik Konfransını uzun müddətdir dəstəkləyən və onun dostu olan Prezident İlham Əliyevi salamlayaraq dedi:

— Cənab Prezident, Siz bu konfransda dəfələrlə çıxış etmisiniz. Sizin ekspert biliyiniz təkcə enerji sahəsində vacib rol oynayan ölkənin rəhbəri kimi yox, ölkəyə on dörd il başçılıq edən bir şəxs kimi də bizim üçün vacibdir. Ölkəniz Avrasiya təhlükəsizliyinin və siyasetinin sərhədləri üzərində yerləşir. Ölkənizə səfər etdikdə mənə dəfələrlə vaxt ayırdığınıza görə Sizə necə minnətdar olduğumu burada toplaşan insanlara çatdırıa bilmirəm.

«Offshore Northern Seas» Fondunun prezidenti və baş icraçı direktoru Leif Yohan SEVLAND Münxen Təhlükəsizlik Konfransının artıq 50 ildən çoxdur mühüm məsələlərin müzakirə olunduğu beynəlxalq platformaya əvvərildiyini bildirdi. O, konfransda enerji məsələləri, o cümlədən enerji təhlükəsizliyi sahəsində mövcud problemlərin və yeni çağırışların müzakirə edildiyi «dəyirmi masa»nın önəmini vurğulayaraq bildirdi:

— «Dəyirmi masa»da birinci çıxış edəcək və təqdim etməkdən qürur duyduğum natiq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Heydər oğlu Əliyevdir. Cənab Prezident Azərbaycan Respublikasının Prezidenti vəzifəsinə 2003-cü ildə seçilib, 2008-ci və 2013-cü illərdə isə bu vəzifəyə yenidən seçilib. Cənab Prezident, Sizin mənə güclü təsir bağışladığı tərcüməyi-halınızla tanış oldum. Prezident seçildikdən əvvəl Siz Azərbaycanda bir neçə yüksək səviyyəli sənaye və hökumət vəzifəsini tutmusunuz. Siz müstəqil Azərbaycanın neft strategiyasının geosiyasi aspektləri üzrə çoxsaylı tədqiqatların müəllifisiniz və siyasi elmlər üzrə doktor dərəcəsinə maliksiniz. Cənab İşinger Azərbaycanın neft və qaz istehsalı sahəsində əhəmiyyətli bir ölkə kimi vacibliyini, həm Şərqi, həm də Qərb bazarları üçün strateji yerləşmənizi qeyd etdi. Biz Sizin enerji təhlükəsizliyi ilə bağlı fikirlərinizi eşitmək istəyirik. Prezident Əliyev, buyurun.

Dövlətimizin başçısı «dəyirmi masa»da çıxış etdi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin çıxışı

— Cox sağ olun. Əvvəlcə dəvətə görə səfir İşingerə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Münxen Təhlükə-

sizlik Konfransı kimi belə qlobal əhəmiyyətə malik olan bir tədbirdə iştirak etmək məndə həmişə məmənunluq doğurur. Əlbəttə, enerji təhlükəsizliyini ölkənin milli təhlükəsizliyindən ayırməq olmaz. Bu baxımdan Azərbaycan region üçün enerji təhlükəsizliyini təmin etməklə öz vacib rolunu oynayır. İndi isə irimiqyaslı qaz təchizatı layihəsinin həyata keçirilməsinə gəldikdə, ölkəmiz Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında da öz vacib rolunu oynayacaq.

Əlbəttə, bu gün regionumuzun və Avropanın enerji təhlükəsizliyində Azərbaycanın rolü və töhfəsi haqqında danışdıqda biz Azərbaycanın enerji strategiyasının əvvəlinə – 1990-cı illərin ortalarına qayıtmalıyıq. O zaman həm daxili, həm də xarici çoxsaylı çətinlikləri olan, Ermənistanın işğalı nəticəsində 1 milyon evsiz qalmış vətəndaşı olan, yalnız üç il müstəqil olan gənc ölkə Xəzər dənizində dünyanın aparıcı enerji şirkətlərini ilk dəfə dəvət etmişdi. Bu, tarixi bir addım idi və nəinki təkcə Azərbaycanda, həm də regionda vəziyyəti dəyişən bir qərar idi. İndi isə bu addım regionun enerji xəritəsini dəyişmişdir. Biz sadəcə həmin vaxtdan bir il əvvəl vətəndaş müharibəsi, işğal, 1 milyon qaçqın və köküնü olan və uğurlu inkişaf üçün heç bir imkanları olmayan ölkəyə investisiyalar cəlb etməyə nail olduq. Bizim üçün o zaman Azərbaycanın neft ehtiyatlarına sərmayənin yatırılması müstəqilliyimizin gücləndirilməsi və çətinliklərin aradan qaldırılması üçün yeganə yol idi. Buna görə 1990-cı illərin ortaları bizim üçün vacib bir dövr idi. Biz investisiyaları cəlb etdik, aparıcı enerji şirkətləri ilə Azərbaycanın nəhəng neft yataqlarından istehsala başladıq və neftimizi nəql etmək üçün çoxsaylı boru kəməri sistemini inşa etdik. Bu gün bizim bütün istiqamətlərdə 7 kəmərimiz – 3 neft kəmərimiz və 4 qaz kəmərimiz var. Buna görə də bizim birinci hədəfimiz özümüzün enerji təhlükəsizliyimizi, öz maraqlarımızı təmin etmək və insanların yaşayış səviyyəsini yaxşılaşdırmaq üçün nəhəng neft ehtiyatlarını hasil etmək iqtidarında olmaq idi. Sonrakı mərhələdə kəmərlər ti-kildikdə bu layihə regional əməkdaşlıq layihəsinə əvvərildi. Bu neft kəmərləri Azərbaycanı Qara dəniz və Aralıq dənizi ilə birləşdirir. Bu kəmərlər bizə enerji ehtiyatlarını nəql etməyə kömək edən ölkələrin də enerji təhlükəsizliyini təmin etməyə xidmət edir.

Sonra biz Xəzər dənizinin şərqi sahilərindən neft və neft məhsullarının çatdırılması üçün tranzit ölkəyə çevrildik. Beləliklə, Azərbaycan müxtəlif vasitələrlə, dəmir yolu və neft kəməri ilə neftin nəqlində öz vacib rolunu oynayır. Eyni zamanda biz Xəzər dənizinin şərqi sahilində yerləşən tərəfdaşlarımızın təchizat marsrutlarını şaxələndirməyə kömək edirik. Çünkü enerji təhlükəsizliyindən səhəbəcək hesab edirəm ki, şaxələnmə əsas termindir. Adətən şaxələnmədən danışdıqda biz istehlakçılar üçün şaxələndirməni nəzərdə tuturuq. Biz bunu anlayırıq. Lakin istehsalçılar üçün də şaxələndirmə nəzərdə tutulur, xüsusilə bu istehsalçıların Azərbaycan kimi açıq dənizə çıxışı olmadıqda.

Yeri gəlmışkən, bəzi Avropa ölkələri neftin 30–40 faizini Azərbaycandan əldə edirlər və etibarlı tranzit ölkə, digər ölkələrin etibar edə biləcəyi tərəfdaş ölkə kimi Azərbaycan regionda özüna ad qazanıb.

Bu gün çoxsaylı digər ölkələr, şirkətlərlə birlikdə və Avropa Komissiyasının dəstəyi ilə biz «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinə icra edirik. Bu layihə 1990-ci illərdə icrasına başladığımız layihələrin davamıdır. Azərbaycanda böyük qaz yataqlarını aşkar edən kimi bu qazı beynəlxalq bazarlara nəql etmək üçün qərar qəbul olunub. İndi Cənub Qaz Dəhlizi, məndə olan məlumatə görə, Avropada ən böyük infrastruktur layihəsidir. Onun ümumi dəyəri 40 milyard dollardan çoxdur. Hazırkı mərhələdə bu layihədə 7 ölkə iştirak edir. Gələcək illərdə ən azından 3 ölkə bu layihəyə qoşulacaq. Bu layihə Avropa Komissiyası tərəfindən dəstəklənir.

Mən bu yaxınlarda Brüsseldən qayıtmışam və biz cənab Şefçoviçlə bu vacib layihəni müzakirə etdik. Həmçinin bu layihəni Avropa İttifaqı Şurasının və Avropa Komissiyasının prezidentləri ilə müzakirə etmişəm. Avropa Komissiyası ilə Azərbaycan arasında enerji sahəsi üzrə strateji tərəfdaşlıq haqqında imzalanmış memorandum var. Bu gün Cənub Qaz Dəhlizi artıq reallıqdır. Bu, Azərbaycanı Avropa bazarları və Avropa bazarlarına aparan marşrut boyunca yerləşən ölkələrlə birləşdirən üç fərqli boru kəmərindən ibarət integrasiya olunmuş boru kəməri sistemidir. Bu layihə tamamilə yeni bir regional əməkdaşlıq formatını yaratdı. Söhbət Cənubi Qafqaz ölkələri olan Gürcüstan, Azərbaycan və Türkiyədən, sonra da Yunanistan, Bolqarıstan və İtaliya kimi Avropa İttifaqı ölkələrindən, həmçinin namizəd ölkə kimi Albaniyadan gedir. Beləliklə, bütün bu tərəflərin maraqlarını təmin etmək asan iş deyil. Bu səbəbdən Avropa Komissiyası ilə birlikdə biz «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinin Məşvərət Şurası adlanan formatı iş saldıq. Artıq Məşvərət Şurasının iki iclası Bakıda keçirilib və üçüncü iclas cənab Şefçoviçin iştirakı ilə fevral ayının 23-də baş tutacaq. Mühüm nailiyətlər var. Sizə deyə bilərəm ki, «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinin əsas seqmenti olan Trans-Anadolu boru kəmərinin icrasının təqribən 65 faizi artıq tamamlanıb. Cənubi Qafqaz boru kəməri adlanan digər bir seqmentin icrasının 80 faizi yaxın hissəsi tamamlanıb və TAP adlanan Trans-Adriatik boru kəməri təqribən 34-35 faiz icra olunub. Dünyada ən böyük qaz yataqlarından biri olan «Şahdəniz» yatağının işlənilməsi artıq 90 faiz tamamlanıb. Hədəfimiz Azərbaycanın ilk təbii qazını gələn il bazarlara çatdırmaqdır və bəzi tərəfdaş ölkələrdə sənι gecikmələr olmadığı təqdirdə bu layihəni 2020-ci ilə qədər tamamlamaqdır.

Azərbaycan «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinin bütün dörd seqmentinin səhmdarıdır və Azərbaycan investor qismində də çıxış edir. Biz, həmçinin Dünya Bankından, beynəlxalq maliyyə təşkilatlarından, Asiya İnnişaf Bankından, Asiya İnfrastruktur Bankından vəsaitləri cəlb etdik. Biz Avropa Yenidənqurma və İnnişaf Bankından,

Avropa İnvestisiya Bankından maliyyə vəsaitinin ayrılmamasını gözləyirik. Beləliklə, bu, ölkəmizin təşəbbüskarı olduğu, həqiqətən də, geniş maliyyə, infrastruktur, texniki, enerji layihəsidir və biz bununla qürur duyuruq.

Əlbəttə, bu ölkələr arasında yeni əməkdaşlıq formatı regionda tamamilə yeni bir əməkdaşlıq ruhunu yaradır. Bu, birgə bağlılıq, yəqinlik, etibarlılıq və tərəfdaşlıq yaradır. Beləliklə, layihə tamamlandıqdan sonra Avropa üçün təbii qaz təchiz edən etibarlı və yeganə yeni qaz mənbəyi qismində Azərbaycanın rolü, əlbəttə ki, artacaq və Avropa təşkilatları ilə əlaqələrimiz güclənəcək.

«Deyirmi masa»da Avropa İttifaqının enerji təhlükəsizliyinin təminatının şaxələndirilmə imkanları, bu sahədə mövcud cəhdərə, həmçinin neft qiymətləri və digər məsələlər barədə geniş fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyevin və Xorvatiya Respublikasının Prezidenti Kolinda Qrabar-Kitaroviçin görüşü olub.

Görüşdə Xorvatiya Prezidenti Kolinda Qrabar-Kitaroviç Azərbaycana rəsmi səfərinə məmənunluq hissi ilə xatırlatdı, keçirilən görüşlərdə səmərəli fikir mübadiləsinin aparıldığını vurguladı. Səfər çərçivəsində keçirilən Azərbaycan-Xorvatiya biznes forumunun ölkələrimiz arasında əlaqələrin genişləndirilməsi işinə xidmət etdiyini deyən Xorvatiya Prezidenti hökumətlərarası komissiyanın iqtisadi əməkdaşlığıımızı daha da genişləndirəcəyini diqqətə çatdırıdı. Xorvatiyanın enerji sahəsi ilə yanaşı, qeyri-neft sektor, o cümlədən informasiya texnologiyaları, gəmiçiyarlı, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, infrastruktur və digər sahələrdə də Azərbaycan ilə əməkdaşlıqda maraqlı olduğunu deyən Kolinda Qrabar-Kitaroviç ölkəsinin həyata keçirdiyi enerji layihələrində Azərbaycan ilə əməkdaşlığı maraqlı vurğuladı.

Kolinda Qrabar-Kitaroviç Prezident İlham Əliyevin Avropa İttifaqına səfərinin uğurlu keçidiini bildirdi, Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə yeni sənəd üzərində işlədiyini dedi, bu prosesin Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasındaki əlaqələrin daha da inkişafına xidmət edəcəyini bildirdi. Xorvatiya Prezidenti dövlətimizin başçısını ölkəsinə səfərə dəvət etdi.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycan-Xorvatiya əlaqələrinin müxtəlif sahələrdə uğurla inkişaf etdiyini bildirdi. Azərbaycan Prezidenti hökumətlərarası komissiyanın öz işini praktiki məsələlər üzərində cəmləşdirməsinin vacibliyini vurguladı. Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında Azərbaycanın mühüm roluna toxunan dövlətimizin başçısı ölkəmizin təşəbbüskarı və iştirakçısı olduğu layihələrdə Xorvatiyanın da iştirak edə biləcəyini diqqətə çatdırıdı.

Avropa İttifaqı ilə əlaqələrdən danışan Prezident İlham Əliyev bildirdi ki, Azərbaycan Avropa Komissiyası ilə fəal əməkdaşlıq edir. Azərbaycan Prezidenti ikitərəfli əlaqələrimizin həm də Avropa İttifaqı-Azərbaycan əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi baxımından əhəmiyyətini vurguladı. Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə siyasi dialoq, təhlükəsizlik,

texnologiyalar, enerji, multikulturalizm və digər sahələrdə əməkdaşlığın genişləndirilməsi niyyətində olduğunu dedi.

Söhbət zamanı Ermənistən–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsinə toxunuldu. Xorvatiya Prezidenti münaqişənin həllində Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiklərini bir daha vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev Münxəndə İsrail Dövlətinin müdafiə naziri Aviqdor Liberman ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycan–İsrail əlaqələrinin müxtəlif aspektləri müzakirə edildi. Aviqdor Libermanın xarici işlər naziri kimi Azərbaycana səfəri xatırlandı. İsrail Dövlətinin Baş naziri Benyamin Netanyahuun ötən il Azərbaycana etdiyi uğurlu səfərindən danışındı. Azərbaycan ilə İsrail arasında hərbi-texniki sahədə əməkdaşlığın məmənunluq doğurduğu vurğulandı, bu sahədə gələcək əməkdaşlıqla bağlı məsələlər müzakirə edildi.

Münxəndə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Əfqanistan İslam Respublikasının Prezidenti Məhəmməd Əşrəf Qaninin görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycan ilə Əfqanistan arasında əlaqələrin uğurla inkişaf edərək müxtəlif sahələri əhatə etdiyi, ikitərəfli münasibətlərimizin daha da genişlənməsi üçün imkanların olduğu bildirildi. Pambıqcılıq, sement istehsalı, səhiyyə, naqliyyat sahələrində əlaqələrin inkişafı baxımından yaxşı potensialın olduğu vurğulandı. Azərbaycanın brendi olan «ASAN xidmət»in təcrübəsinin Əfqanistanda yayılması məsələləri müzakirə edildi. Münasibətlərimizin inkişafında qarşılıqlı səfərlərin intensivləşdirilməsinin vacibliyi vurğulandı.

Söhbət zamanı ölkələrimiz arasında ticarət əlaqələrinin, ixrac-idxlə əməliyyatlarının genişləndirilməsi ilə bağlı müəyyən addımların atılması barədə razılığa gəlindi.

Prezident İlham Əliyev Münxəndə «Kaspersky Lab» şirkətinin sahibi və baş icraçı direktoru Yevgeni Kasperski ilə görüşüb.

Görüşdə «Kaspersky Lab» şirkətinin Azərbaycan ilə müəyyən sahələrdə uğurla əməkdaşlıq etdiyi vurğulandı. Dünyada mürəkkəb proseslərin baş verdiyi bir dövrdə kibertəhlükəsizliyin təmin olunmasının ikitərəfli əməkdaşlıqda mühüm yer tutduğu bildirildi. Azərbaycan ilə əlaqələrin daha da genişləndirilməsinin vacibliyinin vurğulandığı söhbət zamanı xüsusilə sənaye və digər sahələrdəki proseslərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi istiqamətində işlərin görülməsi ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Münxəndə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ilə Türkiyə Respublikasının Baş naziri Binəli Yıldırımanın görüşü olub.

Görüşdə ölkələrimiz arasında dostluq və tərəfdəşliq münasibətlərinin inkişaf etdiyi və bunun məmənunluq doğurduğu bildirildi. Azərbaycan ilə Türkiyənin Bakı-Tbilisi-Qars, Cənub Qaz Dəhlizi, TANAP və digər böyük layihələri uğurla həyata keçirdikləri, bu sahədə əməkdaşlığın davam etdirildiyi qeyd olundu.

Türkiyənin Baş naziri Binəli Yıldırım ölkəsində gedən proseslər və referendumu hazırlıqdan danışdı.

Söhbət zamanı Ermənistən–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyev Münxəndə «Leonardo» şirkətinin baş icraçı direktoru və baş meneceri Mauro Moretti ilə görüşüb.

Mauro Moretti Azərbaycanda olduğunu, Bakının gözəlliyinə heyran qaldığını bildirdi. Ölkəmizdə gedən inkişaf proseslərini və qazanılan nailiyyətləri yaxından izlədiyini deyən baş icraçı direktor şirkətin Azərbaycanda müxtəlif strukturlarla, o cümlədən SOCAR ilə əlaqələrindən danışdı, əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün yaxşı perspektivlərin olduğunu dedi.

Söhbət zamanı əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsi ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyevin Münxəndə BMT-nin baş katibi Antonio Quterreş ilə görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Antonio Quterreş BMT-nin baş katibi seçilməsi münasibətilə bir daha təbrik etdi. Dövlət başçısı onunla Bakıda keçirdiyi görüşləri məmənunluqla xatırladı.

Baş katib Antonio Quterreş BMT-nin qaçqınlar üzrə ali komissarı kimi Azərbaycana səfərlərindən, Prezident İlham Əliyev ilə görüşlərindən məmənunluqla bəhs etdi. O, Ermənistən–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı danışıqlar prosesinin hazırkı vəziyyəti və perspektivləri ilə maraqlandı. Prezident İlham Əliyev bu məsələ ilə bağlı BMT-nin baş katibinə məlumat verdi. Dövlət başçısı hələ ki, danışıqlar prosesində ciddi irəliyişin olmamasından təəssüfləndiyini bildirdi. Son zamanlar Ermənistən tərəfinin danışıqlarda az qala könülüşüz iştirak etdiyini, münaqişənin həlli istiqamətində əldə olunan müəyyən razılaşmaları pozduğunu dedi. Prezident İlham Əliyev ötən ilin aprelində Tomas Xəttində Azərbaycan Ordusunun Ermənistən silahlı qüvvələri tərəfindən tərədilən təxribata cavab verdiyini və nəticədə torpaqlarımızın bir hissəsinin işğaldan azad olunduğunu bildirdi. Dövlətimizin başçısı fevralın 20-də keçiriləcək və qondarma «Dağlıq Qarabağ respublikası»nın «konstitusiyasına dəyişikliklər edilməsi ilə bağlı referendum»un qeyri-qanuni olduğunu, bir sıra təşkilatların bu məsələyə etiraz etdiyini dedi. Bildirdi ki, bu, bir daha Ermənistən tərəfinin münaqişənin həllində maraqlı olmadığını sübut edir.

BMT-nin baş katibi Antonio Quterreş Ermənistən–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli prosesində əsas şərtlərin nədən ibarət olması ilə maraqlandı.

Dövlət başçısı bildirdi ki, Dağlıq Qarabağ ətrafinədə 7 rayon işğaldan azad edilməli, qaçqınlar və məcburi köçkünlər doğma yurdlarına qayıtmalı, bölgədə sülhməramlı qüvvələr yerləşdirilməlidir. Məhz bundan sonra Dağlıq Qarabağın statusuna dair referendumun keçirilməsi mümkündür. Prezident İlham Əliyev BMT-nin və baş katib Antonio Quterreşin mövcud vəziyyətə

müdaxilə edib, prosesin sürətlənməsinə daha yaxından təkən verməsinin əhəmiyyətini vurguladı.

Prezident İlham Əliyev Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində Avrasiyada əməkdaşlıq və problemlər məsələlərinə həsr olunan panel-müzakirədə iştirak edib.

Tədbirdə Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyeva və Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva da iştirak ediblər.

Panel-müzakirənin moderatoru, Avrasiya Qrupunun sədri və təsisçisi Yan BREMMER Avrasiya regionunun əhəmiyyəti və bu regionda gedən proseslər barədə məlumat verdikdən sonra tədbirin qonaqlarını təqdim etdərək dedi:

— Mən böyük məmənəniyyətlə çox mötbər şəxslərdən ibarət bir qrupu sizə təqdim etmək istəyirəm. Burada toplaşmağımızın əsas məqsədi məlumdur. Münxen Təhlükəsizlik Konfransı xüsusilə qeyri-müəyyənlik və suallar ilə doludur.

Avrasiya bizim daha sabit regionlarımızdan biridir. Ancaq bu, heç də hər zaman belə olmamışdır. Panel iştirakçılarını təqdim etməzdən əvvəl bir neçə məqəmi diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm.

Məni heyrətləndirən odur ki, bu gün Avrasiyaya nəzər saldıqda, biz gələcəkdə dünyanın digər regionlarında vəziyyətin necə olacağını sanki görmüş oluruq. Birincisi, ümumilikdə dövlətlər daxili işləri ilə məşğul olurlar. Digərlərinin daxili işlərinə ideoloji müdaxilə aşağı səviyyədədir. Məsələn, Qazaxıstan Rusiyaya islahatların necə aparılmalı olduğunu bildirmir. Azərbaycan Gürcüstanın daxili işləri ilə bağlı hər hansı münasibət bildirmir. Eyni zamanda biz Rusiya və Çinin mehriban qonşuluq şəraitində yaşadığını, bəzən isə Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının timsalında Qərb dünya nizamına alternativin dəstəklənməsində bir yerdə çalışdıqlarının şahidi oluruq. Nəhayət, qloballaşmaya gəldikdə çox maraqlı bir məqam ortaya çıxır. Təchizat zəncirinin artıq qlobal deyil, daha çox dövlətlərarası ticarət qoşşaları modeli üzərində qurulduğunun şahidi oluruq. Xüsusilə də «Bir kəmər-Bir yol» konsepsiyasını qeyd etmək istərdim.

Yəni əsas sual Avrasiyanın gələcək dünyanın mənzərasını nə dərəcədə müəyyən edəcəyi ilə bağlıdır. İstər müsbət, istərsə də mənfi mənada. Bu, çox maraqlı sualdır. Təbii ki, müəyyən risklər var. Şübhəsiz, dövlətlərin digərlərinin işlərinə ideoloji müdaxilə etməməsi o demək deyil ki, onların maraqları toqquşmur. Bu, Rusiya-Ukrayna məsələsində, Özbəkistanın bəzi qonşuları ilə münasibətlərində aydın görünür. Eyni zamanda bizi düşündürən ən vacib məsələlərdən biri Rusiya-Çin münasibətlərinin uzun müddətə davamlı olub-olmamasıdır.

Nəhayət, siyasi baxımdan davamlılıq suali var. Artan populizm, neftin qiymətinin aşağı olması, İŞİD, terrorçuluq, radikalizm və sair. Avrasiyada da müəyyən mənada siyasi davamlılıq sualları meydana gələcəkmə?

Yəni gələcəyin dünya nizamı baxımından təhlükəsizlik, ticarət və siyasi mandatla bağlı suallar məhz Avrasiyada yaranır.

Məmənunam ki, bu kontekstdə bizim bu gün Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində olduqca bənzərsiz panelimiz var. Panelimizin iştirakçılarını təqdim etmək istəyirəm: Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev, Estoniya Prezidenti xanım Kersti Kalyulayd, Gürcüstanın Baş naziri Giorgi Kvirişvili, Qazaxıstan Senatının sədri, ölkənin keçmiş Baş naziri Kasim-Jomart Tokayev və Ukraynanın keçmiş Baş naziri və hazırda Narodniy Front Partiyasının sədri Arseni Yatsenyuk.

Eyni zamanda auditoriyada da bir çox tanınmış şəxsləri və söz sahiblərini də görürəm və onların da Avrasiyada qırılma xətləri və regionun qlobal kontekstdə hansı istiqamətdə irəliləməsi ilə bağlı fikirlərini eşitmək istərdik.

İlk olaraq, sözü Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə vermək istəyirəm.

Azərbaycan Prezidenti İlham ƏLİYEV çıxış edərək dedi:

— Azərbaycan Asiya ilə Avropa arasında yerləşir və bizim coğrafi mövqeyimiz, əslində, regionumuzda geosiyasi vəziyyəti müəyyən edir. Azərbaycan əsrlər boyu sivilizasiyaların qovuşduğu bir məkan, ölkə olmuşdur və bu gün biz tarixi ərsimizi qoruyub saxlayırıq. Biz dünyanın multikulturalizm mərkəzlərindən birinə çevrilməyimizlə qürur duyuruq. Coğrafi mövqeyimiz, eyni zamanda qonşularımızla yaxşı münasibətlərimiz bizə regionumuzda yaşayan insanların mənafeyinə xidmət edən təşəbbüsler irəli sürülən bölgədə çox etibarlı tərəfdəş olmaq imkanını verdi.

Azərbaycan beynəlxalq arenada etibarlı tərəfdəşdir. Biz gənc ölkəyik. Ötən il müstəqilliyimizin bərpasının 25-ci ildönümünü qeyd etmişik. Bu qısa müddət ərzində hesab edirəm ki, bu gün Azərbaycan dünyada hörmət edilən ölkədir. Bunun ən yaxşı nümunəsi bir neçə il bundan əvvəl Birləşmiş Millətlər Təşkilatında nümayiş olunmuşdur. O zaman Azərbaycan 155 ölkənin dəstəyi ilə BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvü seçilmişdir. Beləliklə, bu, beynəlxalq ietimaiyyətin mütləq əksəriyyətinin bizim fəaliyyətimizə verdiyi həqiqi qiymət, bizə göstərilən etimad və hörmət əlaməti idi.

Biz islahatlar aparmaqla iqtisadiyyatımızı planlı iqtisadiyyatdan bazar iqtisadiyyatına keçirdik. Bu gün iqtisadiyyatın özəl sektorunun ümumi daxili məhsulda payı 80 faizdən artıqdır. Azərbaycan qonşularla regional əməkdaşlığın yeni formatını tətbiq etdi. Eyni zamanda 20 ildən də artıq müddətdən əvvəl təşəbbuskar qismində çıxış etdiyimiz enerji və nəqliyyat layihələri bu gün nəinki təkcə bizim üçün, həmçinin region üçün də yaxşı nəticələr verir. Bu gün enerji təhlükəsizliyi məsələlərinə milli təhlükəsizlik məsələsindən ayrı baxıla bilməz. Siyasetimiz birinci növbədə qonşularımızla, eyni zamanda müsəlman dünyası, – biz müsəlman dünyasının bir hissəsiyik, – və Avropa ilə əməkdaşlığın gücləndi-

rilməsi məqsədini daşıyır. Biz bu yaxınlarda Avropa İttifaqı ilə bir çox əməkdaşlıq sahələrini əhatə edəcək yeni razılaşma üzərində danışqlara başlamışıq.

Biz çox nadir ölkələrdən biri kəi, eyni zamanda həm İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının, həm də Avropa Şurasının üzvüyük. 2015-ci ildə biz ilk Avropa Oyunlarını təşkil etdik. Bu il biz IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarına ev sahibliyi edəcəyik. Beləliklə, bu, bizim niyyətlərimizi göstərir və biz sivilizasiyalar, mədəniyyətlər arasında dialoqa çoxlu töhfə veririk.

Üzləşdiyimiz problemlərdən ən böyük Ermənistan tərəfindən Azərbaycan ərazisinin davamlı işğalıdır. Bu da Ermənistan tərəfindən etnik təmizləmə və ərazimizin 20 faizinin işğali ilə nəticələnmişdir. BMT Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan qoşunlarının ərazimizdən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən dörd qətnamə qəbul etmişdir. Bu qətnamələr iyirmi ildən artıqdır ki, kağız üzərində qalmaqdadır. Bütün münaqişələrin həlli eyni prinsipə, eyni yanaşmaya əsaslanmalıdır. Hər bir ölkənin ərazi bütövlüyüne hörmət edilməlidir, onu pozmaq olmaz.

Beynəlxalq səviyyədə tanınan sərhədlər güc yolu ilə dəyişdirilə bilməz. Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə, həmçinin region üçün ən böyük təhlükədir. Bizim konstruktiv siyasetimiz münaqişənin BMT Təhlükəsizlik Şurasının və digər vacib təşkilatların qəbul etdiyi qətnamələr əsasında sülh yolu ilə ən tez nizamlanması məqsədini daşıyır.

İndi isə sözümüz bitirirəm, çünkü mənə ilkin təqdimat üçün 5 dəqiqə vaxtin ayrılaçığı söylənilmişdir və sonra suallarınızı məmənuniyyətlə cavablandıracaq. Sağ olun.

Moderator Yan BREMMER: Sağ olun, cənab Prezident. Gəlin, regionla bağlı müzakirələrimizi davam etdirək və Gürcüstana keçək.

İndi isə sözü Gürcüstanın Baş naziri Giorgi Kviri-kashviliyə verirəm.

Gürcüstanın Baş naziri Giorgi KVIRİKAŞVİLİ dedi:

– Təşəkkür edirəm. Əvvəlcə, Avropa İttifaqı qarşısında olan çağırışlara toxunmaq istəyirəm. Ümumilikdə biz burada Avrasiyada olan təhlükələrdən bəhs edirik. Çağırışlar fərqli və müxtəlif istiqamətlidir. Burada qaynar və dondurulmuş münaqişələr mövcuddur və bu fonda kiçik dövlətlərin sabitliyi olduqca vacib məsələdir. Bu səbəbdən istədim, Gürcüstani misal götirim. Biz bütün çox ciddi çağırışlara baxmayaraq, Avropa və Avratlantik ailənin üzvü olmağa və sabit gələcək qurumağa çalışan ölkəyik və bu çağırışlar kifayət qədər cididir. Gürcüstanın ərazi bütövlüyü pozulub, tarixi ərazilərimizin ikisi Rusiya tərəfindən işğal edilib. Lakin bunlara baxmayaraq, biz ilk olaraq xarici siyaset hədəflərimizlə bağlı ardıcıl mövqe tutmağa və problemlərimizin uzunmüddətli həllinin təməlinin qoyulması üçün konstruktivlik nümayiş etdirməyə çalışırıq.

Gürcüstan bu yaxınlarda Avropa İttifaqı ilə Assosiasiya Sazişini imzalayıb və həmin sənədin bir hissəsi hərtərəfli azad ticarət sazişinin dərinləşdirilməsidir. Bizim

NATO strukturları ilə integrasiyamız artmaqdadır, biz Əfqanistandakı sülhməramlı əməliyyatlarda iştirak edirik və buna ən böyük töhfə verən dövlətlərdən. Bununla yanaşı, biz Avropa İttifaqı ilə birlikdə Mərkəzi Afrikada sülhməramlı əməliyyatlarda iştirak edirik. Yəni biz tədricən Avropa nizamının tərkib hissəsinə çevrilirik. Bu, sadəcə söz xatırınə deyilmir. Gürcüstan Avropa standartlarına çox uyğun olan sistem yaratmaqdadır.

Bununla belə, regional əməkdaşlıq Cənubi Qafqazın sabitliyinin təməl daşıdır. Burada Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyəni birləşdirən Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu layihəsi kimi gözəl layihələrimiz var. Bizim Avropanı Asiya ilə birləşdirən İpək Yolu İqtisadi Kəməri – «Bir kəmər-Bir yol» təşəbbüsündən qaynaqlanan imkanlarımız var.

Onu da qeyd etməliyəm ki, Gürcüstan Avropa İttifaqının və Avropanın ən şərqində yerləşən xristian ölkəsidir. Biz tarixən Avropa ölkəsi olmuşuq. Biz bütün qonşularımız və Avropa İttifaqı ilə azad ticarət haqqında sazişlər imzalımıq. Bu yaxınlarda isə Çin ilə azad ticarət haqqında danışqları yekunlaşdırılmışdır.

Bizim əhalimizin sayı 3,8 milyondur və azad, açıq iqtisadiyyata malik ölkəyik. Bir neçə gün bundan əvvəl «İrs Fondu» reytinqlə bağlı yeni hesabat dərc etmişdir. Həmin hesabata görə, Gürcüstan dünyada ən azad iqtisadiyyata malik olan dövlətlər sırasında 13-cü yerdədir. Dünya Bankının «Doing business» reytinqinə görə, biz 16-cı yerdəyik. Demokratiya sahəsində də reytinqlə bağlı biz güclü mövqeyə malik ölkəyik. Biz Assosiasiya Sazişindən irəli gələn tövsiyələrə uyğun olaraq, göstəricilərimizi tədricən yaxşılaşdırırıq.

Başlıcası isə odur ki, bizim xarici siyasətlə bağlı məqsədlərimiz daxili isləhatlara dair gündəliyimizi də müəyyənləşdirir. Bu gündəlik olduqca genişdir. Ölkəmiz üçün təhsil bir nömrəli prioritətdir. Bu sahədə tələb və təklif arasındakı forqı aradan qaldırmağa çalışırıq. Biz peşə təhsilinə böyük əhəmiyyət verir və bu sahəni Almaniya-İsvəç-Avstriya modeli üzrə ikili təhsil sistemi əsasında inkişaf etdiririk.

İdarəçilik sahəsində isləhatların aparılması ən müüm prioritetlərdən biridir. «Elektron hökumət» sahəsində Estonianın təcrübəsindən istifadə edirik, «bir pəncərə» konsepsiyasını tətbiq etmişik. Vergi sistemimizi liberallaşdırmışıq, cari il yanvarın 1-dən biz vergi gəlirlərini ləğv etmiş və yalnız dividendlərə olan vergini qüvvədə saxlamışıq.

İnfrastrukturun müasirləşdirilməsinə böyük sərmayələr qoymuşuq və təbii ki, vacib regional layihələri bir daha qeyd etmək istərdim. Çünkü biz Şərqi ilə Qərbin kəsişməsində, Rusiya və Yaxın Şərqi arasında yerləşirik. Yəni regional əməkdaşlıq və regional sabitlik bölgəmizin sabitliyinin təməl daşı olmaqdə davam edir. Çağırışların fonunda biz mövcud resurslardan istifadə edərək kifayət qədər sabitlik və ölkələrimiz üçün uzunmüddətli inkişaf perspektivlərinin yaradılması nümunəsini nümayiş etdiririk. Cox sağ olun.

Moderator Yan BREMMER: İndi isə sözü cənab Tokayevə verirəm.

Qazaxıstan Senatının sədri Kasım-Jomart TOKAYEV dedi:

— Təşəkkür edirəm. Qazaxıstan postsovət məkanında ikinci ən böyük iqtisadiyyata malik, beynəlxalq əməkdaşlıqla açıq olan ölkədir. Biz yaxın qonşularımızla — Rusiya və Çin ilə gözəl münasibətlərə malik olmağımızla fərqliyənlər. Bu, bizim üçün təhlükəsizlik və uğurlu iqtisadi inkişafla bağlı olan məsələdir. Biz yaxın qonşularımızla yaxşı, proqnozlaşdırıla bilən və dost münasibətlərin əhəmiyyətini tam olaraq anlayırıq. Qazaxıstanın Rusiya ilə ən uzun quru sərhədlərinin demarkasiyası başa çatdıqdan və hər iki ölkənin parlamenti tərafından ratifikasiya edildikdən bəri bizim bütün qonşularımızla heç bir ərazi problemimiz yoxdur. Eyni məsələni bizim Çin və Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə sərhədlərimiz haqqında da demək olar. Biz islahatları davam etdiririk. Qazaxıstan islahatçı dövlət olaraq inanır ki, biz cəmiyyətimizin iqtisadi və siyasi sahələrdə transformasiyası prosesini dayandırmamalıyıq. Əminlik, struktur islahatları istənilən halda davam etdirilməlidir ki, Qazaxıstan dünyanın 30 ən inkişaf etmiş ölkəsi sırasına daxil olsun. Qazaxıstan BMT Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvüdür. Biz dünyanın universal və əvəzolunmaz təşkilatı olan BMT ilə əməkdaşlıqla xüsusi əhəmiyyət veririk.

BMT çərçivəsində bizim prioritetlərimizə nüvə materiallarının və silahların yayılmasının qarşısının alınması daxildir. Cənubi biz nüvə silahlarının terrorçuların əlinə keçə bilməsindən narahatlıq. Əgər nüvə materialları və hətta silahları «Boko Haram» və ya digər bir terror təşkilatı tərafından ələ keçirilsə, hazırkı dünya nizamı tamamilə dağıla bilər. Bu səbəbdən ən azı bizim regionumuzda təhlükəsizliyin təmin edilməsi prioritətdən biridir. Qazaxıstan Asiyada Etimad Tədbirlərinin Artırılması Təşkilatında və Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatında da olduqca fəaldır.

Avrasiyada iqtisadi əməkdaşlıq məsələsinə gəldikdə, mən Çinin «Bir kəmər-Bir yol» konsepsiyasını vurğulamaq istərdim. Bu konsepsiya Çinin Sədri Si Cinpin tərafından 2013-cü ildə Astanada elan edilmişdir. Biz hesab edirik ki, bu, çox perspektivli konsepsiyadır. Cənubi bu, Avrasiyada, Çinin ətrafında olan dövlətlərə Qazaxıstan ərazisində öz mallarının nəqli üçün geniş imkanlar verəcək. Yəni Qazaxıstanın tranzit dövlətə çevrilməsi gözlənilir.

Hazırkı iqtisadi əməkdaşlıq şəraitində tranzit dövlət olmaq çox vacib və perspektivli məsələdir. Bu, neft və qaz ixrac etməkdən də sərfəlidir. Bu gün bir çox dövlətlər öz ərazisi ilə müxtəlif mal və əmtəə məhsullarının nəqlinə çalışırlar. Hesab edirik ki, növbəti beş il ərzində Çin Qazaxıstan ərazisi ilə Avropaya 100 mindən artıq konteyner nəql edəcəkdir. Təbii ki, bu, ticarət zənciridir. «Bir kəmər-Bir yol» konsepsiyası çərçivəsində Rusiya-nın rolu çox böyük olacaqdır. Bu, mənim qısa qeydlərim idi. Çox sağ olun.

Moderator Yan BREMMER: Minnətdaram. İndi isə sözü Ukraynadan Arseni Yatsenyuka verirəm.

Ukraynanın keçmiş Baş naziri Arseni YATSENYUK dedi:

— Mən Avrasiyada qırılma xətləri mövzusuna qayıtmak istəyirəm. Xatırlatmaq istərdim ki, 10 il bundan öncə Prezident Putin Münxen Təhlükəsizlik Konfransında özünün çağırışlarla dolu məşhur çıxışını etmişdir. Azad dünyada bəziləri bunun sadəcə bir çıxış olduğunu zənn etdilər. Lakin görün, nələr baş verdi. Rusiya Federasiyası Gürcüstanın ərazisinin bir hissəsini işgal etdi. Rusiya Avropada Adı Silahlı Qüvvələr Haqqında Sazişin həyata keçirilməsini dayandırdı və daha sonra bu sazişdən imtina etdi. Rusiya beynəlxalq səviyyəli cinayət törədərək Krim ilhaq etdi, Donetsk və Luqanska öz ordusunu yeritdi. Rusiya azad dünyaya qarşı kibermüharibə aparır. O, təbliğat müharibəsi apararaq seçkilərə müdaxilə edir və bunu Avropada keçiriləcək seçkilərlə də bağlı edəcək.

Yəni biz olduqca təhlükəli dünyada yaşayırıq və qırılma xətti məhz Rusiyadan keçir. Mən ukraynalılar adından deyə bilərəm ki, bizim ölkəmiz Rusiya tərafından başlanılan müharibə vəziyyətindədir. Biz on min insanı və Ukrayna iqtisadiyyatının 20 faizini itirmişik. Biz Krimi, praktiki olaraq, Donetsk və Luqanski itirdik. Biz Rusiya ordusunun qarşısını alan yeganə dövlət olduğum. Bu gün söhbət azad dünyanın dəyərləri və təkcə Ukraynanın deyil, bu masa ətrafında təmsil olunan hər bir ölkənin müstəqilliyinin və ərazi bütövlüyünün taleyindən gedir.

Burada nə edilməlidir? On yaxşı seçim bizim bir olmağımız və demokratiya, azad dünya, azad media kimi dəyərlərimizə sadıq qalmağımızdır. Biz hər bir ölkəni dəstəkləməli, birgə cavab tədbirləri görməli və səylər göstərməliyik. Ukrayna xalqı olaraq, biz çağırışlarla dolu dönmədə yaşayırıq. Rusyanın hərbi təcavüzünə baxmayaraq, biz böyük iqtisadi islahatlar həyata keçiririk. Biz bir il ərzində büdcə kəsirini 10 faizdən 3 faizə endirə bilmışik. Biz dörd qənaət paketini qəbul etmişik ki, onlar hətta Yunanistanda qəbul edilənlərdən daha sərt olmuşdur.

Bu gün iqtisadiyyatımız yenidən dirçəlir. Lakin bu gün mənim ölkəm və azad dünyanın hər bir üzvü üçün ən vacib məsələ Rusyanın təkcə əməkdaşlıqla səvq edilməsi deyil, öz üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərə əməl etməyə məcbur olunmasıdır. Rusiya qonşularını hədələməməli, BMT Nizamnaməsinə və Ukraynanın simasında müstəqil dövlətlərə hörmətlə yanaşmalıdır.

Moderator Yan BREMMER: Təşəkkür edirəm. Bu-yurun, nəhayət, Estonia Prezidenti xanım Kalyulayd.

Estoniya Prezidenti xanım Kersti KALYULAYD dedi:

— Cənab Bremmer, çox maraqlı giriş nitqinizə görə təşəkkür edirəm. Burada qeyd etdiniz ki, Avrasiyada xalqlar mehriban qonşuluq şəraitində yaşamağı öyrənilər və qonşuları ilə münasibətləri normaldır. Avrasiya

deyiləndə Avropa və Asiya nəzərdə tutulur. Burada isə Gürcüstan və Ukrayna təmsil olunur və mənə maraqlıdır ki, mehriban qonşuluq deyəndə bu ölkələrin timsalında bunu demək olarmı? Bu ölkələrə gəldikdə nələr baş verdi. Bu dövlətlər çox vacib xətdə yerləşirlər, bilmirəm, bu, qırılma xətti idi, yoxsa yox. İstənilən halda bu xalqlar Qərbə, demokratik dəyərlərə sadıq sistemə mənsub olmaqla bağlı demokratik iradələrini ifadə etdilər və nəticədə hər iki ölkə buna görə cəzalandırıldı. Bax, bu, əsl qırılma xəttidir və onun yenidən geri çəkilməsi üçün nələr etməli olduğumuz üzərində diqqətlə düşünməliyik.

Bu masa ətrafında olan ölkələr Baltik dənizindən Pamir dağlarına qədər olan coğrafiyanı əhatə edir və dünən NATO-ya həsr olunmuş paneldə iştirak edən Brüsseldən gəlmiş beş Avropa ölkəsinin müdafiə nazirlərinin iki gün ərzində məşq etdikləri bənzər çıxışlarının səsləndiyi tədbirdən daha fərqlidir. Əminəm ki, bu paneldə səslənən fikirlər tamamilə fərqli olacaq.

Hesab edirəm ki, bazar iqtisadiyyatı və qanunun aliyyinin təmin edilməsi müəyyən mənada xarici sərmayələrin cəlb olunmasına imkan yaradır. Lakin bundan sonra dövlət daha da dərinəndə inkişaf etməli, insanlara söz azadlığı verilməli, insan hüquqları və ölkədə korrupsiyanın aşağı səviyyədə olması təmin edilməlidir. Mən bunu öz tacrübəmizdən irəli gələrək deyirəm. Çünkü Sovet İttifaqı adlanan həbsxanadan azad olan digər ölkələr kimi bizim də yardımına ehtiyacımız var idi. Lakin son 25 ildə demokratik dövlətlər biza maliyyə yardımçıları etdi, zəruri institutların yaradılmasında kömək göstərdi. Onlar təsəvvür edə bilməzdilər ki, 25 ildən sonra Estoniya rəqəmsal ölkə olaraq artıq həmin Qərbi Avropa dövlətlərinə nə isə öyrədəcək. Bizim üçün borcu qaytarmağın zamanıdır.

Bir neçə onillik ərzində Sovet İttifaqının tərkibində yaşamış müxtəlif dövlətlərin inkişaf yoluna nəzər salıqda belə bir nəticə hasil olur. İnsanlar tam azadlığa malik olduqlarını nə qədər tez dərk etsələr, heç şübhəsiz ki, ölkədəki vəziyyət bir o qədər yaxşı olar. Bilmirəm, bu, niyə belədir? Ola bilsin, bizim tariximizə görə. Ancaq biz Sovet İttifaqından yalnız müstəqil olmayıüzümüz üçün mübarizə aparmamışq. Biz söz azadlığı hüququ uğrunda mübarizə aparmışq. Sovet dənəmində bu, yox idi. Biz biznesin inkişaf etdirilməsi hüququ uğrunda mübarizə aparmışq. Sovet dənəmində bu da yox idi. Biz bunların uğrunda sülh yolu ilə mübarizə aparmışq. Mən «sühl» ifadəsinə görə burada üzr istəyirəm. Çünkü burada mənim qonşularım, sözün əsl mənasında, döyübünlər. Biz unutmamalıyıq ki, qırılma xətti daimi deyil və o, dəyişə bilər. Lakin istənilən halda inkişaf istiqaməti ilə bağlı son söz xalqın olmalıdır.

Moderator Yan BREMMER: Şədam ki, müzakirələr üçün kifayət qədər vaxtimız və müzakirə olunası çoxlu məsələlərimiz var. Panel iştirakçılarının təqdimatları çox fərqli oldu və bu mövzuları daha da dərinəndə müzakirə etmək istərdim. Xanım Prezidentin dediyinə cavab olaraq bildirmək istərdim ki, mən ölkələrin ideoloji olaraq

digərlərinə hansı sistemi seçməklə bağlı təzyiq etməməsimi müsbət məqam kimi qeyd etdim. Ancaq bununla yanaşı, qeyd etdim ki, mühərribələr, müdaxilələr və digər hallar, təssüf ki, mövcuddur. Lakin mən yənə də müsbət məqamdan başlayacağam. Hesab edirəm ki, biz Rusiya haqqında mütləq danışmalıyıq. Çünkü paneldə iştirak edənlərin bu mövzuda olduğunu əhəmiyyətli şəxsi fikirləri var.

Mən cənab Tokayevə müraciət etmək istəyirəm. Sayca ən çox rus əhalisi məhz sizin ölkədə yaşayır. Bununla yanaşı, siz istər daxildə, istərsə də Rusiya ilə münasibətlərdə mehriban birgəyaşayı təmin edə bilmisiniz. Burada Rusiya ilə daha mürəkkəb münasibətlərə malik olan həmkarlarınızın fikirlərini eşidəcəyik, lakin Qazaxıstanın buna necə nail olması ilə bağlı sizin təcrübəniz haqqında eşitmək istərdik.

Qazaxıstan Senatinin sədri Kasim-Jomart TOKAYEV: Biz tarixən müxtəlif mədəniyyətlərə və dinlərə qarşı tolerant olmuşuq. Biz fərqli mədəniyyətlərin heç birinə etinəz yanaşmırıq. Dil məsələsinə gəldikdə, biz ilk gündən bəyan etdik ki, ölkədə dövlət dili qazax dili olacaqdır. Prezidentimiz konstitusiyamızda rus dilinin rəsmi dil kimi qəbul edilməsi fikrini irəli sürdü. Çünkü rus dili ölkəmizdə olduğunu geniş yayılıb və bunun bizim üçün bir sərvət olduğunu düşünürəm. Fikrimcə, istənilən dilə qarşı mübarizə aparmaq çox ağılsız bir işdir. Özümüz, əhalimiz nə qədər çox dil bilsə, bir o qədər yaxşıdır.

Bu gün biz ölkədə ingilis dilini üçüncü qeyri-rəsmi dil kimi təşviq edirik. Ancaq gələcəkdə ola bilsin ki, o, Qazaxıstanın rəsmi dillərdən biri olsun. Biz anlayırıq ki, gənc nəsil üçün ingilis dilini bilmək çox vacibdir. Beləliklə, müdrilik, tolerantlıq və dərrakə ölkədə sabitliyin qorunması üçün təminatlardan biridir. Ölkədə sabitlik olmasa, iqtisadi islahatların aparılması mümkün olmaz. Hesab edirik ki, Qazaxıstanda olan dini anlaşma da çox vacibdir. Çünkü iqtisadi islahatların irəliləməsi üçün bütün imkanlardan istifadə edilməsi çox vacibdir. Bu səbəbdən Qazaxıstan ənənəvi dünya dinlərinin rəhbərlərinin zirvə görüşlərini təşkil edir ki, həm din xadimləri, həm də siyasetçilər bir araya gələrək global müstəvidə sülh və tolerantlılığı müzakirə etsinlər.

Sonuncu belə zirvə toplantısında BMT-nin baş katibi, İordaniya Kralı, Finlandiya Prezidenti və mühüm beynəlxalq təşkilatların rəhbərləri iştirak etmiş, Avrasiya və daha geniş coğrafiyada sülh, təhlükəsizlik və sabitlik məsələləri ətrafında müzakirələr aparmışlar.

Moderator Yan BREMMER: Bu, yaxşı xəbərlər kateqoriyasına daxil olanlar idi. Bütün digər iştirakçılar bu və ya digər mənada müdaxilə ilə üzləşmiş, bəzi hallarda isə Rusiya ilə bilavasitə mühərribə şəraitində olmuşlar. Sualım belədir – təhlükənin səbəbləri nədir? Ötən il ərzində bir çoxları Putini geosiyası qalib hesab etdilər. Onun təsir imkanlarının genişləndiyi iddia edilir. Həqiqətənmi, Putin fərd olaraq güclənib, yoxsa Rusiya-nın iqtisadiyyatı zəifləyib? Bəlkə, bu, sovet dənəmindən qalma imperialist ab-havasıdır? Fikrinizcə, regionda

Rusiya ilə bağlı çağırışların kökündə nə dayanır? Bəlkə, kənardan kifayət qədər beynəlxalq dəstək yoxdur? Galin, ən çox çağırışlarla üzləşmiş şəxs kimi sözü keçmiş Baş nazir Yatsenyuka verə.

Ukraynanın keçmiş Baş naziri Arseni YATSENYUK: Gəlin, açıq danişaq, Prezident Putin dünyani idarə etmək istəyir, ən azından onun bir hissəsini. O, açıq şəkildə bəyan etmişdir ki, Rusiya Federasiyası təsir dairələrini bərpa etmək istəyir. Zənnimcə, Rusiya Prezidenti Sovet İttifaqına bənzər bir birlik və ya imperiyanın yaradılması arzusu ilə yaşayır. Bu səbəbdən Putin Ukraynanı işgal etmək qərarına gəldi. Bu, dil məsələsi deyil. Mənim ölkəmdə hər kəs rus dilində danışır, ancaq heç əmin deyiləm ki, hər bir rus Ukrayna dilini bilmə.

Bu, geosiyasət məsələsidir. O, azad dünyaya meydand oxuyur. Burada söhbət Putinin gücündən deyil, dünyanın zəifliyiindən gedir. Mən bir daha əvvəlki fikrə qayıtməq istəyirəm. Biz nə qədər güclü, bir olsaq, o qədər gec-gec NATO-nun köhnəlmış olduğunu söyləmiş və daha az BREXİT ilə üzləşmiş olarıq. Beləliklə, azad dünyanın və demokratianın inkişaf etmək imkanı olar.

Prezident Putinin geosiyası məqsədi qonşular və digər dövlətlər, hətta Avropa İttifaqı üzərində təsir imkanları əldə etməkdir. Onlar Avropa İttifaqı daxilində parçalanmaya nail olmaq və Avropa İttifaqı ilə ABŞ arasında birliyi sarsıtmak üçün əllərindən gələni edirlər. Ancaq mənim ölkəm böyük əzmkarlıq nümayiş etdirdi. Biz müstəqilliyimiz uğrunda döyüşürük. Biz gələcəyimizə, suverenliyimizə, xalqımıza və həqiqi dəyərlərimizə inanırıq. Biz bütün dünyaya Ukrayna xalqının Avropa bayrağı altında, Avropa dəyərləri naminə necə mübarizə aparmaga qadir olduğunu nümayiş etdirdik və biz bunu qanımız bahasına etdik.

Moderator Yan BREMMER: Bu konfransda amerikalıların və avropalıların, azad dünyanın liderlərinin səsləndirdikləri fikirlər Ukraynanın gələcək mövqeyinə təsir etdimi? Putinin nəyə nail olub-olmayıcağı ilə bağlı hansı qənaətə gəldiniz?

Ukraynanın keçmiş Baş naziri Arseni YATSENYUK: Birmənalı demək çətindir. Əvvəlcə, ABŞ-ın yeni administrasiyasından başlamaq istərdim. Yaxşı xəbər ondan ibarətdir ki, Prezident Tramp Krimin Rusiya tərəfindən qeyri-qanuni işgalini şəxsən tanımışdır. ABŞ-ın müdafiə naziri Mettis Ukraynani dəstəklədiyini açıq bəyan etmiş, NATO-nun baş katibi də eyni mesajı səsləndirmiştir. Avropa İttifaqında demokratianın güclü mərkəzini təmsil edən və nüfuzlu dünya liderlərindən olan Kansler Merkel Rusiyani Minsk razılışmasına tam əməl etməyə təkidlə və açıq şəkildə çağırınlardandır. Yəni atəşkəsə tam riayət olunması, Rusiya qoşunlarının çıxarılması, Ukrayna sərhədlərinin və Ukraynanın müstəqilliyinin bərpası. Yəni müsbət məqam ondan ibarətdir ki, ABŞ və Avropa İttifaqı, zənnimcə, eyni mövqedən çıxış edir və əvvəlki siyaseti davam etdirir. Bu siyaset Ukrayna kimi müstəqil ölkələrin müdafiəsidir.

Moderator Yan BREMMER: Sualım Estoniya Prezidentinədir. Rusyanın sizin ölkə ilə bağlı hansı təhlükələr, çağırışlar yaratdıqına nəzər saldıqda biz tariixən daha çox NATO tərəfindən daha güclü zəmanətin verilməsinə ehtiyacın olduğunu, Rusiyaya məxsus anklavın mövcudluğunu, silahlı qüvvələr, işgal kimi məsələləri görürük. Bu gün isə kibermüharibə, Avropada seckilər zamanı ultrasağçı siyasi qüvvələrin dəstəklənməsi kimi məsələlər meydana gəlir. Rusiya ilə bağlı çağırışlar texnoloji imkanların artmasından qaynaqlanır mı? Onlar dəyişir, inkişaf edir mi? NATO belə bir çağırışa cavab vermək iqtidarındadır mı? Bu, bütün avropalıların qəbul etdiyi vahid amal anlamına gəlir mi? Çünkü onların çoxu belə bir potensial təhlükəni görürələr. Yəni ruslar Fransada seckilərə müdaxilə edəcəklərsə, bununla mübarizə aparmaq Estonia ilə digər Avropa dövlətləri arasında vahid amal yaradır mı? 2017-ci ildə bununla bağlı nə düşünməliyik?

Estoniya Prezidenti xanım Kersti KALYULAYD: Mənə söz verdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Siz qeyd etdiniz ki, buradakıların hər biri Rusiya tərəfindən müxtəlif müdaxilənin qurbanı olub. Biziim bu mənada bəxtimiz gətirib, 2007-ci ildəki kiberhücumdan başqa hər hansı bir müdaxiləyə məruz qalmamışq. Bunun səbəbi bizim NATO-ya üzv dövlət olmağımızdır və təşkilata üzv olan heç bir ölkə hərb həcümən qurbanı ola bilməz. Mən əminəm ki, bu, belə olaraq qalır. Həqiqətən, NATO regionda mövcud risklərlə bağlı adekvat addımlar atmalıdır. Bildiyiniz kimi, Varşava zirvə görüşü, qəbul edilmiş qərarlar və onların icrası bu gün özümüzü coğrafi baxımdan təhlükəsiz hiss etməyimizə və diqqətimizi digər risklərə yönəltməyimizə kifayətdir. Bayaq da söhbət etdiyimiz kimi, maraqlıdır ki, builkı Münxen Təhlükəsizlik Konfransının əsas mövzusu Baltik regionu ölkələri və həmin regiona qarşı bilavasitə Rusiya təhlükəsi deyil. Hər halda bu, məhz belədir və bu region ön cəbhə hesab edilmir. Ümumiyyətlə, ön cəbhə məfhumu principcə aradan qalxıb. Bu gün biz artıq kibertəhlükə haqqında danışırıq. Hətta bu anlamda iki yerə bölünür – ənənəvi kibermüharibələr, yəni sistem və serverlərə qarşı və daha çox qeyri-fiziki hücumlar, bir də media müharibəsi və mediaya qarşı kibermüharibələr.

Bu haqda konfrans zamanı çox danışıldı. Zənnimcə, belə bir təhlükə qarşısında insanlar özlərini olduqca aciz hiss edirlər. Çünkü onunla mübarizə aparmaq üsullarını bilmirik. Hər bir məsələ strateji informasiya və kommunikasiya hesab oluna bilər. Lakin vaxt gəlir ki, bu, heç də belə olmur. Ancaq bununla vəziyyətin mürəkkəbliyi heç də azalmır. Məsələn, seckilərin keçirildiyi şəraitdə. 2017-ci ildə Avropada vacib seckilər keçiriləcək. Estonyanın rəqəmsal təcrübəsindən çıxış edərək deyə bilərik ki, hər hansı bir ciddi təhlükə varsa nə etməlisiniz? Burada hər hansı bir kompüter programını işə salmaq olar mı? Bəlkə də, olar, ancaq daha sonra bunun sistemli üsulu müəyyənləşdirilməlidir.

Bu gün bununla bağlı nələr etməliyik? İnsanlar seçkilərdə iştirak edərkən həmin risklərdən xəbərdar olmalıdır və mənçə, Almaniyada bu, məhz belədir. Mən Almaniya Müdafiə Nazirliyi binasının divarında ölkənin azadlığının gələcəkdə həm də kibermüstəvidə müəyyən ediləcəyi ilə bağlı şüarı oxudum. Bu, o deməkdir ki, siz bu riskləri anlayırsınız.

Bu halda – kiberhüküm, uydurma xəbərlər, kompromatların yayıldığı halda ilk müdafiə xətti belə bir təhlükənin səmimi etiraf olunmasıdır. Ancaq bu gün kompromata nə gərək var ki? Bu gün bir namizədlə bağlı qorxunc uydurma məlumatın yayılması həmin namizədin gələcəyini məhv edə bilər. Özünüz bu prosesin daxilindəsinizsə, siz artıq hansısa mövzunun yalan olması ilə bağlı mübahisəyə başlayırsınız. Ona görə də artıq bu gün biz demokratiyamızı qorumaq üçün razılığa gələrək vəd etməliyik ki, opponentim hücumu məruz qalandı mən kənarə çəkilməyəcəyəm. Opponentimlə birgə bu hücumu pisləyəcəyəm və ondan seçki kampaniyası zamanı öz mənafeyim namına istifadə etməyəcəyəm. Əvvəlcədən belə bir vəd verilmiş olsa, belə bir kompüter programı meydana golur. Ola bilsin ki, bu, mükəmməl program deyil, çünki bəzən ən inanılmaz xəbər doğru ola bilər. Bəzi insanlar özləri hücumun qurbanı olmayana qədər bu üsulu dəstəkləməyə bilərlər. Ancaq sonra belə olan halda onlara sual verilməlidir ki, niyə bu yanaşmanı əvvəldən dəstəkləmirdiniz?

Moderator Yan BREMMER: Xanım Prezident, bunu özlərinə bilavasitə təhlükə hesab edən avropanıların və amerikalıların reaksiyasını görəndən sonra Rusiyanın da bu mövzuda mövqeyi qeyri-müəyyəndir. Kibertəhlükə ilə bağlı mübarizə yalnız NATO çərçivəsində olmalıdır, yoxsa səmərəli, birgə, ümumavropa tədbirlərinə ehtiyac vardır?

Estoniya Prezidenti Kersti KALYULAYD: Çıxışında məsələnin hərbi aspektini kənarə qoyaraq, daha çox mülki fəsadlardan danışdım. Ancaq NATO və Avropa razılaşır ki, burada o qədər də böyük fərq yoxdur. Biz bir yerdə işləməliyik. NATO-nun Riqada Strateji Kommunikasiya üzrə Təlim Mərkəzi və Tallində Kibertəhlükəsizlik üzrə Təlim Mərkəzi fəaliyyət göstərir. Avropa İttifaqının da strateji kommunikasiya üzrə Şərqi və Qərb mərkəzləri mövcuddur. Bu problemlə hamı məşğul olur. Bu problem hər yerdə, bütün azad cəmiyyətlərdə var. Bu gün virtual müstəvidə hər yerdə müharibə var. Müharibə aparmaq üçün kifayət qədər virtual meydan tapmaq olar.

Zənnimə, Almanianın müdafiə naziri xanım Leyen çıxışında məhz bu mesajı çatdırmaq istəyirdi. O, bir növ əks-hücumu keçərkən Almaniya qoşunlarının Şərqdə yerləşdirilməsinin mümkünlüyü iddiasına cavab verdi. Yəni siz özünüz şəffaf şəkildə bu mövzudan sui-istifadə oluna biləcəyini bəyan edirsınız, lakin buna yol vermirsiniz.

Moderator Yan BREMMER: Cənab Kvirkashvili, NATO sualını sizə də aid etmək olar. Sizin də bu

təşkilata qoşulmaqdə çoxdan marağınız var. Bu, sizin üçün də çağırışlarla dolu bir prosesdir. Bu mövzu bu gün nə dərəcədə aktualdır və Rusiya ilə münasibətlərin gələcəyini necə görürsünüz?

Gürcüstanın Baş naziri Giorgi KVİRİKAŞVİLİ: Əvvəlcə, Gürcüstanın Rusiya ilə beşgənlik müharibəsinin tarixinə qayıtmak istərdim. Bu hadisə 2008-ci ildə baş vermişdir. Minlərlə hərbçimiz həlak oldu. Biz mövqeyimizi qoruduq, ancaq kiçik ölkə olduğumuzdan nəticədə ərazimizdə yenidən Rusiya hərbi bazaları peyda oldu. Cenevə Beynəlxalq Müzikirələr Formatı yaradılmışdır, ATƏT, Avropa İttifaqı, BMT kimi təşkilatlar həmin formatda təmsil olunur. Təəssüflər ki, bir neçə ildə demək olar, heç bir irəliləyiş əldə edilməmişdir.

Altı il sonra – 2014-cü ildə Rusiya bu hərəkətlərini Ukraynada təkrar etdi. Burada dərs ondan ibarətdir ki, təkcə regionumuzda deyil, bütün qitədə sabitliyin və təhlükəsizliyin bərinqərar olunmasının təməl daşı ərazi bütövlüyü məsələsidir. Ölkələrin dövlət sərhədlərinin yenidən nəzərdən keçirilməsi çox təhlükəli haldır.

Bu gün biz elə bir vəziyyətdəyik ki, ərazimizdə sədlər yaradılıb, etnik gürçülər gündəlik əsasda qondarma sərhədləri pozduqlarına görə həbs olunur, onlar ana dilində təhsil almaq hüququndan məhrum ediliblər. İqtisadi sahədə müəyyən irəliləyiş istisna olmaqla, 2012-ci ildən etibarən bizim çox ardıcıl və çox konstruktiv mövqeyimizə baxmayaraq, heç bir siyasi irəliləyiş əldə edilməmişdir. Qondarma Abxaziya və Cənubi Osetiya ilə integrasiya sazişləri bağlanılır, onların silahlı qüvvələri və hüquq mühafizə orqanları Rusiyanın müvafiq inzibati məkanına daxil edilir, strukturları tərəfindən özünükləşdirilir və bu proses davam etməkdədir. Bunun həlli yolu nədir? Təəssüf ki, bu suala cavabım yoxdur. Verə biləcəyim yeganə cavab da virtualdır: bu cür təhlükələrə qarşı sivil dönyanın birliyi.

NATO-ya üzvlük məsəlesi bizim xalqımız üçün ən əhəmiyyətli məsələ deyil. Lakin bu, müəyyən dəyər və prinsiplərə malik olan ölkələrdən ibarət bir ailədir və Gürcüstan hesab edir ki, onun yeri məhz oradadır. Dədiyim kimi, bu, bizim xarici siyaset hədəflərinə daxil olan məsələ deyil, ancaq bu, Gürcüstanın mövcudluğu ilə bağlı ehtiyacları və daxili islahatların təbiətinə müəyyən edir. Biz hesab edirik ki, NATO və Avropa bizim mənsub olduğumuz ailədir. Bu məsələdə biz olduqca tədricən hərəkət edir və çox ardıcıl addımlar atırıq. Eyni zamanda biz çox sabırlıyız. Hesab edirik ki, bu yolda ardıcıl, ideyaya sadıq və həmçinin konstruktiv olduğumuz halda bir gün Gürcüstan üçün belə bir imkan yaranacaqdır.

Biz mesaj verməyə çalışırıq ki, heç bir üzvlük müqabilində düşmənlik istəmirik. Biz ərazi bütövlüyümüzün və suverenliyimizin reallaşdırılmasını istəyirik. Suverenlik isə bu və ya digər klubə üzv olmaqla bağlı xalqın suveren qərarıdır. Biz isə artıq qərarımızı vermişik.

Moderator Yan BREMMER: Sualım Prezident Əliyevədir. Aylardır ki, bu suali Sizə vermək istəyirəm. Siz

ən qeyri-mümkün ola biləcək geosiyasi vəziyyətdən çıxdırın. Söhbət Türkiyənin rus təyyarəsini vurması və ruslarla türklərin bir-birinin yaxasından yapışmasından gedir. Sonra isə demək olar ki, bir gecədə bu münasibətlər çox sıx oldu. Azərbaycan Prezidenti olaraq, bu təcrübəni yaşamaq necə idi? Buradakı hər bir kəslə rəsmi Bakının mövqeyindən irəli gələrək bu proses haqqında fikirlərinizi paylaşa bilərsinizmi? Çünkü hesab edirəm ki, hər kəs bunu bilmək istəyir.

Prezident İlham ƏLİYEV: Bilirsiz, biz beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinə, ola bilsin, o qədər də çarpımayan belə bir vəziyyətlə üzləşirik. Bu, bizim coğrafiyamızdır. Giriş çıxışında qeyd etdim ki, bizim coğrafiyamız Asiya, Avropa və regionda ənənəvi qüvvələr arasındadır. Azərbaycan Fars imperiyasının, Rusiya imperiyasının, qismən Osmanlı imperiyasının bir hissəsi olmuşdur. Bu gün bu üç ölkə bizim birbaşa qonşularımızdır. Bu üç ölkə ilə bizim çox yaxşı münasibətlərimiz var. Bu münasibətlər birinci növbədə qarşılıqlı hörmət, daxili işlərimizə qarışmama və pragmatizmə, bizim milli maraqlarımıza əsaslanır. Buna görə də Azərbaycan üçün ən pis sənəari qonşularımız arasında hansısa bir pis hadisənin baş verməsidir. Məsələn, 2008-ci ildə Rusiya-Gürcüstan müharibəsi baş verdikdə və ya bu yaxınlarda qeyd etdiyiniz həmin hadisə zamanı olduğu kimi. Biz bunu regional sabitliyə ciddi bir təhlükə hesab edirik. Bizə sabitlik lazımdır. Bizim ölkəmizin daxilində sabitlik var və biz ətrafımızda da sabitlik istəyirik. Çünkü biz ada deyilik. Xoşumuza gəlib-gəlməsindən asılı olmayıaraq, sərhədlərimiz xaricində baş verənlər bizə də təsir edə bilər, müsbət və ya mənfi şəkildə. Buna görə biz qonşularımıza bu böhrandan çıxış yolunu tapmağa kömək etmək üçün bütün səylərimizdən istifadə etdik, lakin bunu çox ehtiyatla etdik.

Azərbaycanın Rusiya ilə Türkiye arasında münasibətlərin normallaşmasına kömək etmiş ölkələr arasında olması da açıqlanmışdır. İstənilən halda ölkə ilə nə dərəcədə six münasibətlərimizin mövcudluğundan asılı olmayıaraq, biz həmişə əsas prinsipləri rəhbər tuturuq. Bu prinsiplər beynəlxalq hüquqdur. Beynəlxalq hüquqa əməl olunmalıdır. Beynəlxalq hüququ pozanlar yanlış hərəkət edirlər və biz bunu həmişə vurğulayıraq. Biz ətrafımızda olan və bu masada təmsil olunan bütün ölkələrin ərazi bütövlüyünü tamamilə dəstəkləyirik. Biz özümüz ərazi bütövlüyünün pozulmasından əziziyət çəkirkir. Buna görə də ərazi bütövlüyü məsəlesi bizim üçün toxunulmazdır. Eyni zamanda biz riskləri azaltmaq üçün hansı işlərin görülə biləcəyini nəzərdən keçirdik. Buna görə Rusiya ilə Türkiye arasında gərginlik çox ciddi geosiyasi bir risk idi və regionumuz üçün birbaşa risk idi. Bu iki ölkə bizim əsas iqtisadi tərəfdəsimiz və qonşumuzdur. Əgər onlara bu çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə kömək etmişiksə, düşünürəm ki, biz buna görə təqdir olunmalıyıq.

Lakin sizə deyə bilərəm ki, sabitləşdirici amil kimi Azərbaycanın rolü get-gedə beynəlxalq ictimaiyyət

tərəfindən daha da çox tanınır. Sizə bu yaxınların misalını çəkə bilərəm. Sadəcə iki gün bundan əvvəl Bakıda ABŞ ordusunun baş qərargah rəisi cənab Dənford və Rusiya ordusunun baş qərargah rəisi cənab Gerasimovun görüşü olub. Onlar ilk dəfə bizim ölkədə görüşdülər. Bakının seçilməsi qərarı bizim deyildi. Biz bu qarşılıqlı əlaqənin təşəbbüskarı kimi çıxış etməmişdik. Bizə yaxınlaşaraq buna razı olub-olmamağımız soruşuldu. Biz dedik ki, əlbəttə, buna razıyıq. Bəs nəyə görə Azərbaycan seçildi? Mən bu suali özümə verdim. Avrasiyanın xəritəsinə baxaraq gördüm ki, ola bilsin, Azərbaycan onların görüşə biləcəyi yeganə məkandır. Biz NATO-nun üzvü deyilik. Biz Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının üzvü deyilik. Biz güclü beynəlxalq nüfuzu malik ölkəyik. Biz ABŞ, Avropa və qonşularımız, Rusiya ilə çox yaxşı münasibətləri olan və onların hörmət bəslədiyi ölkəyik. Buna görə də artıq nəinki təkcə bizim regionda, həm də geniş miqyasda Azərbaycanın sabitləşdirici amil kimi rolü artacaqdır. Bu, bizim regional sabitliyə verdiyimiz töhfədir. Burada artıq qeyd olunmuşdur ki, sabitlik istənilən növ inkişaf üçün ən vacib amildir. Sabitliyiniz olmasa, sərmayələri, həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasını və əməkdaşlığı unudun.

Bizim siyasetimiz həmişə layihələr vasitəsilə əməkdaşlıqla sərmaya yatırmaq idi. Bizim uzun illərdir ki, mövcud olan və çox səmərəli regional əməkdaşlıq formatımız da var. Bu, Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədir. Biz birlikdə enerji, nəqliyyat və digər layihələri icra edirik və biz güclü müttəfiqlərik. Eyni zamanda bu gün bizim digər regional əməkdaşlıq formatımız var. Bu, Azərbaycan, İran və Rusiyadır. Azərbaycan dünyada, eyni zamanda İran və Rusiya ilə sərhədi olan yeganə ölkədir. Onlar ticarət, nəqliyyat, iqtisadi inkişaf və təhlükəsizliklə bağlı sahələrdə bizim təbii tərəfdəşlərimizdir. Buna görə də ümidi edirəm, elə bir vaxt gələcək ki, biz bu mövcud regional əməkdaşlığı daha böyük əməkdaşlıqla ineqrasiya edə biləcəyik və bu da bütün insanların xeyrinə olacaqdır. Bu, riskləri azaldacaq və əməkdaşlıq üçün daha çox imkanlar yaradacaqdır.

Moderator Yan BREMMER: Bu, çox yaxşı cavab idi və mən buna görə Sizə minnətdaram. Lakin Sizdən şəxsən soruşmaq istəyirəm. Çünkü mən bilirəm, Siz uzun müddətdir ki, Ərdoğan ilə necə yaxınsınız və yaxın olmusunuz. İlkin olaraq, demək olar ki, o, hırslı idi. O, heç kimdən üzr istəmək istəmirdi, turizm və ticarət tənəzzüldə idi. Bu, ölkə iqtisadiyyatına çox pis təsir edirdi. Qəfildən olan bu dəyişikliyi Siz nə dərəcədə tez görə bildiniz? Sizcə, onu tanığınız qədər bu dəyişiklik uzunmüddətlidirmi, davamlıdırı və yaxud bu, instinctiv emosional bir addım idi. Sizin təcrübənizdə bu, necə oldu?

Prezident İlham ƏLİYEV: Fikrimcə, Türkiye və Rusiya prezidentləri baş verənləri qiymətləndirərək çox düzgün və müdrik bir qərar qəbul etdilər. Çünkü bu proses daha çox uzana bilərdi. Əgər proses daha çox uzansaydı, onun əvvəlcədən proqnozlaşdırılması müm-

kün olmayan nəticələri ola bilərdi. Çünkü hərarət çox yüksək idi. Mənim Prezident Ərdoğan ilə səhbətim oldu. Mənim Prezident Putinlə səhbətim oldu. Bilirəm ki, Prezident Nazarbayev çox böyük müvəffəqiyətlə bu vəsitəçilik prosesində fəal iştirak edirdi. Əlbəttə, bu məlumat ictimaiyyətə açıqlanmaq üçün nəzərdə tutulmayıb. Lakin mən şəxsən onlar üçün barışığa getməyin necə çətin olduğunu bilirəm. Bunun baş verməsi faktı onu göstərir ki, bu siyasətçilər öz fəaliyyətində emosiyaları yox, praqmatizmi rəhbər tuturlar. Prezident qismində vəzifəyə keçən kimi siz emosiyalarınızı kənara qoymalısınız. Əgər vəzifəyə emosiyalarla keçəniz, siz uğur qazanmayaçaqsınız, ölkənizdə və regionunuzda bir qarşıılıq yaradacaqsınız.

Moderator Yan BREMMER: Bundan əvvəl siz Qazaxıstanı qeyd etdiniz və sədr Tokayev müdaxilə edərək, «mən əlavə edə bilərəm» dedi. Buyurun söz sizindir.

Qazaxıstan Senatının sədri Kasim-Jomart TOKAYEV: Sadəcə demək istəyirdim ki, Azərbaycan bu münaqişənin həllində olduqca mühüm rol oynadı. Prezident Əliyevin rəhbərlik etdiyi bu ölkənin coğrafi və ya etnik baxımdan Türkiyəyə və Rusiyaya yaxınlığı Rusiya və Türkiyə prezidentlərinin bir araya gətirilməsində kifayət qədər vacib amil oldu. Eyni zamanda, cənab Prezident, Siz qeyd etdiyiniz kimi, məhz Prezident Nazarbayev cənab Ərdoğanı Rusiya Prezidentinə üzrxahlıq etməsində dilə gətirdi. Nəticə isə tam aydın oldu. Bölgədəki bütün vəziyyət, xüsusən də Suriyadakı vəziyyət, həmin olduqca mühüm vaxtda müvafiq liderlərin birgə vəsitəçilik səylərinin nəticəsində kəskin şəkildə dəyişdi.

Moderator Yan BREMMER: Faktiki olaraq, siz mübahisə edə bilərdiniz ki, fikrimcə, bu, dünyada ən vacib konstruktiv geosiyasi kursun dəyişməsi oldu. Yəni Rusiya ilə Türkiyə... Beləliklə, Qazaxıstan mühüm geosiyası rol oynamadı.

Qazaxıstan Senatının sədri Kasim-Jomart TOKAYEV: Biz geosiyasi rol oynadığımızı iddia etmək istəməzdik, çünkü Qazaxıstan regional qüvvədir. Lakin, eyni zamanda, əlbəttə, biz Suriyaya gəldikdə sülh səylərinə töhfə vermək arzusundayıq. Astana Cenevrədə danışıqların siyasi baxımdan davam etdirilməsi üçün əsas qoymaq məqsədilə aparılan işin uğurlu olması üçün Suriya danışıqlarına ev sahibliyi etdi. Bu, bizim kiçik töhfəmizdir, çünkü inanırıq ki, dünya get-gedə daha da bütövlüşir. Suriya bizdən, Mərkəzi Asiyadan o qədər də uzaq deyil. Bu fürsətdən istifadə edərək, mən əhəmiyyəti get-gedə artan Mərkəzi Asiyannı geosiyasi və qlobal rolunu qeyd etmək istərdim. Hesab edirəm ki, Mərkəzi Asiya və daha geniş miqyasda, Avrasiya gələcəkdə həm iqtisadi, həm siyasi sahədə beynəlxalq münəsibətlərdə olduqca mühüm rol oynayacaq.

Moderator Yan BREMMER: Mən yenə də bu mövzuda qalmaq istəyirəm. Üzürlü hesab edin, lakin Suriya məsələsinə varmayacağam, çünkü panel müzakirəsinə bu mövzu ilə bitirmək istəmirəm. Lakin, əlbəttə ki, Çin

mövzusuna toxunmaq istərdim. Mən cənab Yatsenyukdan başlamaq istəyirəm, çünkü maraqlıdır, biz burada geosiyasi maraqların birləşməsi haqqında danışdıqda, sizin üzləşdiyiniz vəziyyətin inanılmaz dərəcədə ağır olduğunu da anlayırıq. Bununla belə, Çin yaxın gələcəkdə dünyada ən böyük iqtisadiyyat olacaq. Onların Ukraynada böyük sərmayələri var, hətta kənd təsərrüfatı sahəsində də. Onlar Suriyaya gəldikdə, daha çox konstruktiv diplomatik rollar haqqında danışırlar. Bilmək istərdim ki, Ukrayna Çinin bu roluna necə baxır və onların maraqları ayıricı və ya sabitləşdirici amildir və ya onlar sizin ölkədə ruslarla müqayisədə ən azı daha potensial konstruktiv yanaşmanı tətbiq edə bilər?

Ukraynanın keçmiş Baş naziri Arseni YATSEN-YUK: Mövzu belədir: Çin Ukraynadan bir az uzaqdadır. Bu, məsələnin bir hissəsi. Onun digər hissəsinə gəldikdə, biz Cindən daha çox sərmaya almaqdə şad olardıq. Biz Çini real tərəfdəş hesab edirik. Çinin bir sıra beynəlxalq təşkilatlarda çox güclü səsi var. Çin nəhəng potensiala malikdir. Biz qətiyyətlə inanırıq ki, çinli tərəfdəşlərimiz və dostlarımızla bir sıra razılaşmala nail ola bilərik. Bir sözlə, şübhəsiz ki, Çinlə apardığımız əməkdaşlıq ölkəmizə daha çox investor və sərmayələr cəlb edə, Ukrayna iqtisadiyyatını gücləndirə və ukraynalıların həyat standartlarını yaxşılaşdırıa bilər. Lakin burada əsas maneə var. Bunu Prezident Əliyev dəfələrlə qeyd etdi. Sabitliyin çox böyük əhəmiyyəti var. Bizim üçün sabitlik və təhlükəsizlik eyni mənə daşıyan sözlərdir. Beləliklə, inanıram ki, Çin Minsk razılaşmasının Rusiya tərəfindən icra olunması ilə bağlı hər hansı razılığı təmin edə bilər. Lakin xatırlamıram, Çin BMT-nin Baş məclisində Krimin qeyri-qanuni anneksiyası ilə bağlı qərarı dəstəklədi, yoxsa yox? (Zaldan səs: bitərəf qaldı). Bəli, onlar bitərəf qaldılar. Ola bilsin, bəlkə, gələn dəfə Çin aydın şəkildə Ukraynanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyəcək. Lakin bir dəha iqtisadi məsələyə qayıdaq deməliyəm ki, Çin əməkdaşlıq üçün gözəl ölkədir.

Moderator Yan BREMMER: Çinə gəldikdə, əlbəttə, biz Qazaxıstana müraciət etməliyik və sizin üçün ən mühüm xarici iqtisadi təkan kimi Çin haqqında danışaq. Bilmək istərdim, fikrinizcə, cənab Yatsenyukun dediyi kimi, Rusiya tarixən öz təsir sferası hesab etdiyi yerlərdə Çin aparıcı iqtisadi iştirakçı ola bilərmi? Siz bunu rəqabəti qızışdırıam ilə gec və ya tez partlaya biləcək vaxt bombası kimi hesab edirsinizmi?

Qazaxıstan Senatının sədri Kasim-Jomart TOKAYEV: Səkkiz il Cində, dörd il isə Sinqapurda yaşamış bir çinşünas kimi mən Cində baş verənləri diqqətlə izləyirəm. Qətiyyətlə inanıram ki, Çin Mərkəzi Asiya ilə bağlı, xüsusən də iqtisadi sahəyə gəldikdə, çox yaxşı perspektivləri var. Məsələn, Çin 51 müəssisəsini öz ərazisindən Qazaxıstana köçürməyi planlaşdırır. Mən burada Sədr Si Cinpinin irəli sürdüyü «Bir kəmər – Bir yol» adlı konsepsiyanı qeyd etdim. Fikrimcə, bu, çox perspektivli konsepsiadır. Nəzərə alsaq ki, bu konsepsiya Mərkəzi Asiya ölkələri, Avrasiya İqtisadi İttifaqı

tərəfindən dəstəklənəcək və istifadə ediləcək, o, Mərkəzi Asiya ölkələrinin, o cümlədən Rusyanın iqtisadi inkişafının əsas amillərindən biri olacaq. Çin iqtisadi nəhəngə çevrilib. Hesab edirəm ki, Çinin iqtisadi artım sürəti kifayət dərəcədə davam edəcək. Altı faizlik iqtisadi artım Mərkəzi Asiyada əsas sərmayədarlardan biri olmaq üçün kifayətdir. Beləliklə, Çinin iqtisadi gücü kifayət qədər böyükdür. Lakin, eyni zamanda hesab edirik ki, Qazaxıstanla siyasi əməkdaşlıq da kifayət qədər uğurla inkişaf edir. Hər il iki ölkənin lideri üç-dörd dəfə görüşür və bir sırə mühüm məsələləri, ilk onca, ikitərəfli əməkdaşlığı müzakirə edirlər. Onlar nəinki söhbət edirlər, o cümlədən razılaşmaların və danışqların praktiki işlərə hansı şəkildə çevriləməsi haqqında düşünürərlər. Bir sözlə, əgər belə demək olarsa, Çin Mərkəzi Asiyada get-gedə öz mövqeyini gücləndirir. Çin, əlbəttə ki, Qazaxıstanın əsas tərəfdası olacaq. Burada şübhə yoxdur.

Moderator Yan BREMMER: Bəs ruslara gəldikdə?

Qazaxıstan Senatının sədri Kasim-Jomart TOKAYEV: Bizim çox yaxşı münasibətlərimiz var.

Moderator Yan BREMMER: Xeyr, mən əvvəlki məqama qayıtmaq istərdim. Bu, yekun nəticədə Rusiya ilə Çin arasında toqquşmaya götərəcəkmi? Bu problem-dən necə qurtulmaq olar?

Qazaxıstan Senatının sədri Kasim-Jomart TOKAYEV: Rusiya ilə Çin arasında rəqabət haqqında danışmağa dəyməz. İqtisadi baxımdan, Çin regionda ən böyükdür. O, dönyanın ikinci ən böyük iqtisadiyyatıdır və ən uğurlu iqtisadiyyatdır. Çin öz iqtisadiyyatını dəyişir və bu, çox vacibdir. Onlar kiber qüvvəyə malik dövlət olmaq istəyirlər. Bu yaxınlarda mən Çinin ən inkişaf etmiş şəhərlərindən birində – Şençen şəhərində oldum. Mən daha çox inanmağa başlayıram ki, Çin, heç şübhəsiz, öz məqsədlərinə nail olacaq.

Moderator Yan BREMMER: Gürcüstanın Baş naziri hava limanına getmək üçün bir neçə dəqiqədən sonra bizi tərk edəcək. Ona yekun söz vermək istərdim. Buyurun, söz sizindir.

Gürcüstanın Baş naziri Giorgi KVİRİKAŞVİLİ: Əvvəlcə, mən fürsətdən istifadə edərək, regiona böyük inkişaf götərəcək «Bir komər – Bir yol» layihəsi haqqında bir neçə söz söylemək istərdim. Burada yeni sərmayələrdən, nəinki fiziki infrastruktura, o cümlədən xidmətlər sahəsinə də sərmayələrdən söhbət gedir. Söhbət insanların səfərlərindən gedir. Daha çox səfərlər insanların qarşılıqlı ünsiyyətini artırır və beləliklə, daha çox sabitlik götərir. Bir sözlə, bu, olduqca vacib layihədir. Bu, bütün qitədə istehsalat sahələrinin yenidən paylanmasıdır. Biz hər imkanımızdan yararlanmağa çalışırıq. Prezident Əliyevin qeyd etdiyi kimi, biz Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xətti layihəsində iştirak edirik. Biz öz yollarımızı müasirləşdiririk, yeni enerji sahələrini tikirik. Cindən galən yeni sərmayələrimiz var. Bu, daha çox dostluq, nəinki rəqabət məsələsidir. Bir sözlə, biz bundan tam məmənunuq. Mən fürsətdən istifadə edərək,

bu panelə məni dəvət etdiyinizə görə təşəkkürümüz bil-dirmək istəyirəm. Biz çox ümid edirik ki, Avrasiya qitələrində daha çox sabitlik olacaq. Cox sağ olun.

Moderator Yan BREMMER: Tbilisiyə qayıdarkən siz xoş uşaq arzulayıraq. Biz Çin mövzusunu müzakirə edirik və icazə verin, Prezident Kalyulayda müraciət edim. Çünkü siz əvvəldə dəyərlər haqqında danışdırınız və liberal dəyərlərin, insan hüquqlarının vacibliyini qeyd etdiniz. Əlbəttə, sədr Tokayev indicə Çini qeyri-adi nəhəng adlandırdıqdan sonra Çinin iqtisadi sisteminin artan calbedici mahiyyəti, həmçinin göz qarşısındadır. Bu, tarixən amerikalılar və avropalıların dəstəklədiyi dəyərlərdən xeyli fərqlənən dəyərlərdir. Dəyişkən qloballaşma baxımından, Estonianın rolunu necə görünürsünüz? Bu, sizin ölkə, siyasi, iqtisadi modeliniz üçün nə məna verir? Bunu digər ölkələrə gəldikdə, necə görünürsünüz?

Estoniya Prezidenti Kersti KALYULAYD: Sağ olun. Əvvəlcə, mən qeyd etdiyiniz məsələyə qayitmaq istərdim və onu hələ şərh etmək imkanım olmadı. Siz bildirdiniz ki, geosiyasi kursun dəyişməsi və kursdan kənara çıxaraq geriye qayitmaq anları olmuşdur. Heç kəsin planında olmayan, potensial qaydada çox ağır nəticələrin aradan qaldırılması üçün bu cür kəskin şokdan çıxmış bacarmış bütün tərəfləri təbrik edirəm. Lakin hesab etmirəm ki, bu, geosiyasi kursun dəyişməsi oldu. Hiss etdiyimiz geosiyasi kursun dəyişməsini artıq 2008-ci ildə gördük. 2008-ci ildə Rusiya Helsinki Yekun Aktının müddələlərinə, oradakı təriflərə yenidən baxmaq təklifi ilə çıxış etdi. Bir azdan sonra biz münaqişələrin şahidi olduq. 2008-ci il geosiyasi kursun dəyişməsi, sonradan Ukraynada vəziyyətin alt-üst olması ilə yadda qaldı.

İndi isə biz sabitlik haqqında danışırıq. Əgər ölkədə fəal münaqişə gedirsə, sabitlik çox lazımlıdır, çünkü münaqişə olmayında, sabitliyi qoruyub saxlamaq üçün çox böyük səylər göstərilməlidir. Çünkü dəyişikliklər baş verdiyi, qeyri-sabit yerdə heç kəs yeni, təhlükəsizlik durumu qurmağa çalışır. Hesab edirəm, bunu yadda saxlamaq çox vacibdir. Burada düşündüyüm sabitliyin digər aspekti işğal ilə bağlıdır. Mən Sovet İttifaqında, Estonianın işğal olunmuş ərazisində, Tallində böyüdüümüşüm. Bilirom ki, bir çox insanlar sabitliyi qiymətləndirir. Həmçinin bilirom, bəzi insanlar, bir çox şəxslər və hökumətlər var ki, işğal olundugumuzu hələ də tanımır. Fikrimcə, sabitlik, təhlükəsizlik haqqında yenidən danışdıqda, yeni quruluşu dəyişrək öz demokratik iradəsinə vurgulamaq istəyən bir dövlətin hesabına bu dəyişiklikləri etmək cəhdlərini nəzərdən keçirdikdə tarixinin bu faktlarını xatırlatmaq çox vacibdir.

İndi isə Çin mövzusuna galirəm. Biz, Estoniyada, əlbəttə, bilirom ki, Çinlə müqayisə oluna bilmərik. Lakin maraqlı məsələ ondan ibarətdir ki, azad bazar iqtisadiyyatı kimi, biz bu məqsədləri bölüşürük: dünya açıq ticarət aparmalı və qloballaşmaya qarşı azad paylaşma olmalıdır. Məsələn, Avropa İttifaqının genişlənməsin-

dən, Asiyada mövqelərin yenidən bölüşdürülməsindən hər bir hökumət faydalananmalıdır və heç kəs digər tərəfə kənardan baxmali deyil. Bəlkə, müəyyən məsələlər səhv ola bilər. Lakin Qərb dünyasında bu, qeyri-sabitlik, o cümlədən qeyri-müəyyənlilik yaradır. Biz bundan kənar olmalıyıq və bu məsələ haqqında düşünməliyik. Bir daha bildirirəm ki, bunları etdikdə biz liberal dəyərlərimizi, o cümlədən azadlıqları, qloballaşmanı, güclülərin zəiflərə dəstək verməsini düşünməliyik.

Moderator Yan BREMMER: Bundan sonra suallara keçəcəyik. Əminəm ki, kifayət qədər sual və vaxtımız var. Ancaq bundan öncə Prezident Əliyev Çin məsələsi ilə bağlı danışmaq imkanı vermək istəyirəm. Burada Sizdən soruşmaq istəyirəm. Əlbəttə ki, Çin tamamilə fərqli bir qüvvədir. O, nəhəng bir iqtisadi qüvvədir. Rusiya nəhəng təhlükəsizlik qüvvəsidir. Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının arxitekturası üzə çıxır. Bəziləri bunun uzunmüddətli perspektivdə NATO-ya qarşı potensial tarazlaşdırıcı qüvvə rolunu oynayağınını bildirir. Siz bunu integrasiyanın meydana gəlməkdə olan daha güclü qüvvəsi kimi görürsünüz mü? Bunu gördüyüiniz təqdirdə, onun rəqabəti olduğunu hesab edirsınız mı?

Prezident İlham ƏLİYEV: Biz Çini özümüzə yaxşı tərəfdəş hesab edirik. Bizim siyasi, iqtisadi səviyyədə yaxşı qarşılıqlı əlaqələrimiz var. Lakin əlbəttə ki, bizi birləşdirəcək və çox fəal tərəfdəslərə çevirəcək layihə «İpək Yolu»nun bərpası layihəsidir. Bu gün burada Çinin Sədrinin təşəbbüskarı olduğu «Bir kəmər – Bir yol» layihəsi haqqında danışıldı. Sadəcə xatırlatmaq istəyirəm ki, 2007-ci ildə Azərbaycan Gürcüstan və Türkiyə ilə birləşdə bu il tamamlanmasına ümid etdiyim layihənin təşəbbüskarı olmuşdur. Bu, üç ölkə arasında dəmir yolu əlaqəsinin yaradılması idi. Biz bunu Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə üçün Avropa bazarlarına daha qisa yolla çıxış imkanını əldə etmək üçün edirik. Eyni zamanda biz Çinin bu əlaqəyə potensial töhfəsini hesablayırdıq. Bu il bu dəmir yolu əlaqəsi layihəsi başa çatdırılacaq və beləliklə, siz Azərbaycandan qatar ilə Avropaya, Qərbi Avropaya gedə biləcəksiniz. Biz Çin ilə onların təşəbbüslerini artıq mövcud olan infrastruktur necə integrasiya edilməsi yollarını müzakirə etdik və bunun üçün çoxlu imkanlar gördük. Ümid edirik ki, Azərbaycandan, Xəzər dənizi üzərindən keçən yükdaşımalarının artımı bizim iqtisadiyyatımız üçün çox vacib olacaqdır.

Cənab Tokayevin söylədiyi kimi, bir çox ölkələr tranzit ölkə olmaq istəyirlər. Əlbəttə ki, tranzit təbii sərvətlərlə müqayisədə qat-qat qiymətlidir. Çünkü təbii sərvətlər gec və ya tez tükenəcəkdir. Tranzit üçün etibarlı və müasir infrastrukturunuz varsa, siz ərazinizdən və yatırılarınız sərmayələrdən faydalanaq pul qazanaçaqsınız. Buna görə nəqliyyat infrastrukturunun birləşdirilməsi bizim üçün ən vacib çağırışlardan biridir. Yeri gəlməşkən, biz indi Xəzər dənizində ən böyük limanın inşasını aparırıq. Onun yüksəirma gücü 25 milyon ton

və 1 milyon konteynerdir. Biz dəmir yollarımızı təmir edirik. Biz Bakı gəmiqayırma zavodunda artıq bütün növ gəmiləri istehsal edirik ki, təkcə öz ehtiyaclarımızı deyil, o cümlədən Xəzəryani ölkələri müasir avadanlıqla təmin edə bilək. Biz limanın yaxınlığında xüsusi azad zona yaratmışaq və bu coğrafi yerləşmədən istifadə edərək şirkətləri sərmaya yatırmağa dəvət edirik.

Xəzər dənizindən keçən marşrut Çin, Qazaxistan, Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyəni birləşdirən mövcud marşrutdan 15 gün daha qıсадır. Bu, ən ucuz marşrut deyil, lakin tarifləri vahid səviyyəyə gətirərək, – biz artıq Gürcüstan və Türkiyə ilə bunun üzərində işləyirik, – xərcləri azaldacaqıq. Beləliklə, biz marşrutu kommersiya nöqtəyi-nəzərdən də çox cəlbedici edəcəyik və yüklerini ən qısa müddətdə çatdırmaq istəyən şirkətlər, əlbəttə ki, bu marşrutdan istifadə edəcəklər.

Moderator Yan BREMMER: Sual-cavab üçün hələ 30 dəqiqliğimiz var və təşkilatçılar mənə bildirirlər ki, Dmitri Androsovun suali var. Bu şəxs Moskvadan gəlib və o, öz sualını verəcək.

Dmitri ANDROSOV: Mən Rusiya Federasiyasının Xalq Azadlığı Siyasi Partiyasının Federal Siyasi Şurasının üzvüyəm. Mənim bir-biri ilə bağlı olan iki sualım var və suallarımı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Əliyevə ünvanlamaq istəyirəm. Lakin digər natiqlər bu mövzu ilə bağlı öz fikirlərini müəyyən dərəcədə bildirsələr yaxşı olardı. Beləliklə, cənab Prezident, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi mövcuddur, bu münaqişə artıq 25 ildən çoxdur ki, davam edir və bu məsələdə mənim ölkəm olan Rusyanın oynamış olduğu və bu gün də oynadığı rol barədə məlumatımız var. Beləliklə, sualımlı belədir. Fikrinizcə, hazırkı Rusiya hökumətinin bu münaqişənin, həqiqətən də, həll olunmasında hər hansı marağı varmı? İkinci sualımlı isə odur ki, Sizcə, Qarabağ problemi həll olunmayana qədər Azərbaycanın Avrasiya İttifaqının üzvü olması mümkünürmü? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham ƏLİYEV: Rusiya, sizin də bildiyrin kimi, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa ilə yanaşı, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlerindən biridir. Qrupun mandatı münaqişənin həll olunmasına kömək etməkdir. Ümid edirik ki, ATƏT-in Minsk qrupu, onun həmsədrleri bu gün ilə müqayisədə daha da fəal olacaqlar. Əlbəttə ki, Azərbaycan cari vəziyyətlə razılaşa bilməz. BMT Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistan qoşunlarının dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən qətnamələri 20 ildən də artıq müddətdən əvvəl qəbul olunmuşdur və onlar kağız üzərində qalmaqdadır. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan bu üç ölkə, eyni zamanda BMT Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvüdür. Bu isə o deməkdir ki, bu qətnamələr onların iştirakı ilə qəbul olunmuşdur. Onlar bu qətnamələrin qəbul olunmasına etiraz etməyiblər. Lakin qətnamələr icra olunmayıb və dünyadan bu aparıcı ölkələri işğal olunmuş ərazilərdən geri çəkilmək üçün təcavüzkar Ermənistana kifayət qədər təzyiq göstərə bilmirlər. Lakin biz ümid edirik ki, münaqişə qətnamələr əsasında

həll olunacaqdır. Bunu etmək üçün yeganə yol bu cürdür. Çünkü siz təcavüza bərəət qazandıra bilməzsiniz. Ermənistan təkcə Dağlıq Qarabağı yox, həmçinin Qarabağın ətrafindakı yeddi rayonu da işgal etmişdir. Həmin yerlərdə heç vaxt erməni əhalisi yaşamayıb. Dağlıq Qarabağın özündə əhalinin 30 faizi Azərbaycan mənşəli idi. Onların hamısı torpaqlarından qovulublar. Bundan sonra isə Dağlıq Qarabağda onlar dırnaqarası referendumlar keçiriblər. Daha biri isə bir neçə gün sonra keçiriləcəkdir. Bu da tamamilə qanunsuzdur və dünyadan heç bir ölkəsi tərəfindən tanınmır. Yeri gəlmışkən, Rusiya, ABŞ, Fransa və Avropa İttifaqı Dağlıq Qarabağı müstəqil bir subyekti kimi və bu referendumun nəticələrini tanımadığını bildirən bəyanatlarla artıq çıxış ediblər.

Rusiya Azərbaycanın qonşusudur. Ermənistanın birbaşa qonşusu deyil, lakin, həmçinin regional qonşu ölkədir. Buna görə də düşünürəm ki, münaqişənin həll olunması Rusyanın da marağındadır. Çünkü münaqişə daimi təhlükə və qeyri-sabitlik mənbəyidir. Əlbəttə ki, vəziyyət nəzarət altından çıxsa, regionun bütün ölkələrində problemlər olacaqdır.

Azərbaycanın müxtəlif qurumlara potensial qoşulmasına gəldikdə, mən sizə belə bir cavab verə bilərəm. Biz özümüzü cari mövqeyimizdə çox rahat hiss edirik. Azərbaycan özünü təmin edən iqtisadiyyati olan bir ölkədir. Davos Dünya İqtisadi Forumunun hesablamalarına görə iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinə görə 37-ci yerdəyik, MDB məkanında isə birinci yerdəyik. Bu il Davos İqtisadi Forumu inkişaf edən ölkələrin inkişafı barədə hesabat dərc etmişdir. Biz Litva ilə birinci və ikinci yerləri bölüşürük. Buna görə də Azərbaycandakı iqtisadi vəziyyət müsbətdir. Xarici borcumuz çox azdır. Bu, ümumi daxili məhsulun 20 faizindən azdır. Bizim mövcud valyuta ehtiyatlarımız xarici borcumuzdan beş dəfədən də çoxdur. Başqa sözlə, biz bütün borclarımızı bir həftəyə ödəyə bilərik və bu, iqtisadi imkanların göstəricisidir. Buna görə bu gün bizim qarşımızda harasa qoşulmaq məqsədi durmur. Qoşulanda siz daha yaxşı nəticələr əldə etmək üçün qoşulursunuz. Siz daha çox üstünlükler, daha çox inkişaf imkanları əldə etmək üçün qoşulursunuz. Biz özümüzü bu mövqedə rahat hiss edirik.

Eyni sözləri Avropa təsisatları ilə əməkdaşlığımiza dair söyləyə bilərəm. Biz «Şərqi tərəfdəşligi programı»nın altı ölkəsindən biriyik və biri olmaqdə davam edirik. Lakin biz Ukrayna, Gürcüstan və Moldovadan fərqli olaraq, Assosiasiya sazişini imzalamadıq. Lakin indi nə baş verir? Biz fevralın 7-də Avropa Komissiyasına etdiyimiz layihə təklifi əsasında həmin qurumla danışılara başladıq. Avropa Komissiyasının tarixində ilk dəfə idi ki, layihə təklifi Komissiya tərəfindən yox, ölkə tərəfindən irəli sürürlür və mandat da verilmişdir. Ümid edirəm ki, bu razılışma tezliklə tamamlanacaq. O, Avropa İttifaqına üzv olan ölkələr ilə artıq qəbul olunmuş və imzalanmış 9 razılışma və memoranduma əsaslanır.

Başqa sözlə, Avropa İttifaqına üzv ölkələrin üçdəbiri ilə Azərbaycanın strateji tərəfdəşlik haqqında razılışma və ya memorandumu var. Bu, nadir bir vəziyyətdir. Biz gələcək iqtisadi planlarımızı milli maraqlarımıza görə qururuq. Buna görə də hazırda bizim hər hansı bir digər beynəlxalq təşkilata qoşulmaq planlarımız yoxdur. Lakin gələcəkdə nə baş verəcəyini həyat göstərəcəkdir.

Moderator Yan BREMMER: Təşəkkür edirəm. Növbəti sualımız var.

Orxan SƏTTAROV: Mən «Vestnik Kavkaza» xəbər agentliyindənəm. Mənim sualım cənab Prezident İlham Əliyevədir. Siz ərazi bütövlüyü prinsipinin ən əsas və başlıca prinsiplərdən biri olduğunu qeyd etdiniz. Eyni fikri bu gün Almaniya Kansleri Angela Merkel də söylədi. O, Avropanın başlıca prinsip kimi bu prinsipdən vaz keçməyəcəyini bildirdi. Avropanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında rolu ilə bağlı gözləntiləriniz nədir və bu münaqişədə Avropanın hansı addımlar atacağını gözləyirsiniz? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham ƏLİYEV: Əvvəlcə qeyd etdiyim kimi, danışqların aparılması və münaqişənin nizamlanması ilə bağlı mandat ATƏT-in Minsk qrupuna aiddir. Bu qrupa ABŞ, Fransa və Rusiya hömsədrlik edir. Əlbəttə ki, biz Avropa İttifaqının danışqlar prosesinə birbaşa cəlb olunmasını gözləmirik. Baxmayaraq ki, Avropa Komissiyası münaqişənin həlli ilə məşğul olan Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsini təyin edib. Biz Avropadan və hər bir ölkədən postsovət məkanında olan bütün münaqişələrə dair vahid standart yanaşmamı gözləyirik. Biz bu gün xanım Merkelin ərazi bütövlüyü ilə bağlı söylədiklərini yüksək qiymətləndiririk. Lakin biz bu prinsipin seçmə üsulla yox, bütün münaqişələrə tətbiq olunmasını istəyirik. Fikrimizcə, baxmayaraq, Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə Assosiasiya Sazişi sazişdən çox birtərəfli təlimatlar siyahısına bənzəyirdi, onun imzalanmasının səbəblərindən biri də, hətta əsas səbəbi onunla bağlı idi ki, onlar Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münaqişənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü əsasında həll olunması ilə bağlı dəqiq ifadə edilmiş mətnin bu Sazişə daxil edilməsini istəmirdilər. Onların Gürcüstan və Moldova ilə razılışmalarında bu müddəə var idi. O zaman Ukraynanın belə bir problemi yox idi. Lakin Azərbaycana gəldikdə, ikili standartlar üzə çıxır. Ukraynada baş verənlərlə bağlı Rusiyaya qarşı sanksiyalar tətbiq olunmuşdur. Dağlıq Qarabağda baş verənlərlə bağlı Ermənistana qarşı sanksiyalar tətbiq olunmamışdır. Bu ikili standartlı yanaşma aradan qaldırılmışdır. Əlbəttə ki, bu, dərhal münaqişənin həllinə gətirib çıxarmayaçaqdır. Lakin biz səylərimizi birləşdirsək və təcavüzkar Ermənistana torpaqları boşalmaq üçün təzyiq göstərsək, düşünürəm ki, onda münaqişə daha tez həll olunacaq. Çünkü bizim məsələyə gəldikdə, dəfələrlə bu auditoriyada qeyd etdiyim kimi, BMT Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsi var. Ermənistan qoşunlarının çıxarılmasını tələb edən aparıcı beynəlxalq təşkilatların qətnaməsi var və bu qətnamələr icra olun-

malıdır. Beləliklə, biz ümid edirik ki, əfsuslar olsun, bəzi postsovət ölkələrində ərazi bütövlüyünün pozulması ilə bağlı vəziyyət bütün münaqişələrə, o cümlədən Ermənistən ilə Azərbaycan arasında münaqişəyə tətbiq olunacaq vahid qeyri-selektiv, təkstandartlı yanaşmanın formalaşmasına gətirib çıxaracaq.

Moderator Yan BREMMER: Mən bu mövzunu davam etdirmək istərdim. Siz ərazi bütövlüyü prinsipi universallığı məsələsini bir neçə dəfə qabartdırınız. Əlbəttə ki, rusların bununla bağlı öz fikirləri var. Biz bunu çox eşidirik. Biz Ukraynanın acığını ruslardan çıxdıq. Lakin Kosovo timsalında amerikalılar ərazi bütövlüyünün o qədər də böyük əhəmiyyətə malik olmadığını nümayiş etdirdilər. Amerikalılar rusların Suriyada mülki əhalini və xəstəxanaları bombardman etməsindən daha çox danışmağa meyilli idirlər. Lakin ABŞ tərəfindən Yəmənə pilotsuz uçuş aparatları ilə bombalar atıldıqda, onların Səudiyyə Ərəbistanına dəstək verməsi qabar-dıldıqda onlar danışmaq istəmirlər. Maraqlıdır. Mən bu suali Estoniyaya və Ukraynaya ünvanlanmaq istəyirəm. Panel-müzakirənin iştirakçıları bu halların oxşar hallar olduğunu düşünürlermi? Sizcə, nəinki təkcə bu prinsipə mane olan, hətta ruslara manevr etmək üçün yer verən Amerika riyakarlığının burada yeri varmı? Yoxsa siz belə bir müqayisənin aparılmasını və Putinin sadəcə təbliğatla məşğul olduğunu düşünürsünüz? Bu barədə nə düşündüyüünüzü eşitmək istərdim. Sözü cənab Yatsenyuka vermək istəyirəm.

Ukraynann keçmiş Baş naziri Arseni YATSEN-YUK: Ukrayna Kosovonu tanımayıb. Mən həmin vaxt xarici işlər naziri idim və bildirdik ki, biz BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qətnaməsi əsasında bunu etməkdən şad olardıq. Bu, Ukrayna tərəfinin verdiyi çox aydın bəyanat idi. Lakin bilirsiniz, mən hər zaman postfaktum dünyasına istinad edirəm. Gəlin, yalnız faktları nəzərdən keçirək və diqqatımızı onlara yönəldək. Fakt ondan ibarətdir ki, Rusiya Federasiyası qeyri-qanuni olaraq Krimi ilhaq edib. Onlar öz hərbçilərini göndərdilər. Onlar dırnaqarası referendum keçirdilər. Bundan əlavə, onlar Krimi ilhaq etdilər və həmin bölgəni Rusiya Federasiyasının bir hissəsi kimi tanıdlılar. Fakt ondan ibarətdir ki, Rusiya Federasiyası öz hərbçilərini, FTB-ni, xüsusi xidmət orqanlarının və silahlı qüvvələrin nümayəndələrini Donetsk və Luqanska göndərdi. Onlar həm Krimda, həm Donetsk və Luqanskda beynəlxalq cinayət törətdilər. Fakt ondan ibarətdir ki, Rusiya raket MH-17-ni vurub saldı. Bu, faktdır. Fakt ondan ibarətdir ki, onlar MH-17 reysi ilə ucan yüzdən artıq insanı, Ukraynada on mindən artıq şəxsi qətlə yetirdilər. Beləliklə, əgər biz bir standartı tətbiq etsək, mən məmənun olardım. Bir sözə, mənim nüvə silahına malik, başdan-ayağa silahlanmış böyük dövlətə – Rusiya Federasiyasına olan mesajım belədir: Ukraynadan çıxın! Müstəqil ölkələrə müdaxilə etməyin! Beynəlxalq hüquqa hörmət edin! Hər halda, biz eyni standartı Ukraynaya, Gürcüstana, Moldovaya tətbiq etməliyik. Mən digər münaqişələrin təfərrüatla-

rına varmaq istəmirəm, bir halda ki, çox hörmətli şəxslər bunu məndən qat-qat yaxşı qeyd etdilər. Bu halda, bütün həmin dondurulmuş münaqişələrin ən tez həlli qoşunmazdan asılıdır.

Moderator Yan BREMMER: Xanım Prezident, bununla bağlı Sizin rəyinizi öyrənə bilərəmmi?

Estoniya Prezidenti Kersti KALYULAYD: Artıq bir dəfə istinad etdiyim beynəlxalq təhlükəsizlik durumu tərifi var. Buna riayət etmək lazımdır. Əvvəllər, məsələn Ukraynaya göldikdə, beynəlxalq sazişlər əsasında əlavə vədlər verilmişdir. Həmin vədlər yerinə yetirilməmişdir. Mən bundan artıq söyləyə bilmərəm. Söyləyəcəyim bu qədər.

Qazaxıstan Senatının sədri Kasım-Jomart TOKAYEV: Məsələ burasındadır ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nizamnaməsində iki əsas prinsip – dövlətlərin ərazi bütövlüyü və xalqların öz müqəddərətini təyin etmək hüququ – bir-birinə ziddir. Beləliklə, bu, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nizamnaməsindən gələn böyük ikimənalılıqdır və ayrı-ayrı hallara göldikdə, çəşqnlıqlar yaradır. Kosovo xüsusi hal kimi hesab edildi. Xalqların öz müqəddərətini təyin etmək hüququ Kosovo kimi, necə deyərlər, «xüsusi hal»da tətbiq edildi. Sonra başqa hallar üzə çıxdı və biz hamımız dövlətlərin ərazi bütövlüyü haqqında danışmağa başladıq. Hesab edirəm ki, biz Birləşmiş Millətlər Təşkilatının həmin iki əsas prinsipinə göldikdə, prioritətin seçiləsində çox aydın olmalıdır. Mən ölkələrin ərazi bütövlüyünə hörmətlə yanaşmanı olduqca aydın şəkildə qeyd edən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının baş katibi cənab Quterreşin bu yaxınlarda verdiyi bəyanatına diqqətinizi yönəltmək istərdim.

Prezident İlham ƏLİYEV: Ərazi bütövlüyü prinsipi üstünlük təşkil edən prinsipdir. İstər bu, BMT-nin Nizamnaməsi olsun, istərsə Helsinki Yekun Aktı olsun. Helsinki Yekun Aktında ərazi bütövlüyünün və öz müqəddərətini təyin etmə hüququnun çox aydın tərifi var. Öz müqəddərətini təyin etmə hüququ ölkələrin ərazi bütövlüyünü pozmamalıdır. Beynəlxalq hüququn məhz həmin başlıca prinsipi pozulub. Lakin sizin sualınıza qayıtmək istəyirəm. Əslində, siz riyakarlıq haqqında sualınıza özünüz cavab verdiniz. Əlbəttə ki, biz ikili standartları hər həftə, hər gün görürük. Sanki qaydalar, normalar və qətnamələr kiçik ölkələr üçün yazılıb. Onlar qanuna əməl etməlidirlər. Onlar qətnamələri icra etməlidirlər. Böyük super dövlətlər öz milli maraqlarına əsasən beynəlxalq hüququ şərh etməkdə azaddırlar. Öz maraqlarına uyğun olaraq, gah ərazi bütövlüyünü, gah da öz müqəddərətini təyin etmə hüququnu dəstəkləyirlər. Bu da beynəlxalq təsisatların, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının deqradasiyasına gətirib çıxarırlar. Əgər BMT Təhlükəsizlik Şurasının üç daimi üzvü özləri 1990-cı illərin əvvəlində Ermənistən qoşunlarının çıxarılmasını tələb edən qətnamələri qəbul ediblər, sonra da bu qətnamələri icra etmək üçün təcavüzkarə təzyiq göstərmirsə, biz onların davranışını necə başa düşə bilərik? Bu davranış yalnız onların maraqlarına xidmət edir və beynəlxalq

hüquqa əsaslanır. Burada biz XXI əsrin ən vacib məsələsinə gəlib çıxıq. Bizzət beynəlxalq təşkilatların potensialının gücləndirilməsinə aparan mexanizmlər var, yoxsa yoxdur? Hesab edirəm ki, bu da bir müzakirə mövzusu olmalıdır. Əgər hamımız beynəlxalq öhdəliklərdən azadıqsə, onda kiçik ölkələrə bu və ya digər qərarların yerinə yetirilməsini məcbur edən hücumlar edilməməlidir. Qərar hamı üçündür və hər bir kəsə eyni qaydada yanaşılmalıdır.

Moderator Yan BREMMER: Prezident Əliyev, beynəlxalq hüququn bu məsələlərinə və böyük strategiyaya toxunduğuunuza görə Sizdən soruşmaq istəyirəm, çoxqütbüdü dünyaya doğru addım bu problemi aradan qaldıracaq, yoxsa daha da pisləşdirəcək?

Prezident İlham ƏLİYEV: Bu, çoxqütbüdü hara aparmasından asılıdır. Əlbəttə ki, super dövlət olmayan, böyük dövlət olmayan ölkə üçün çoxqütbüdü üstünlükdür. Çoxqütbüdü dünyada sizin manevr etmək üçün daha çox yeriniz ola bilər. Lakin, eyni zamanda çoxqütbüdü pərdəarxası razılışmalara götərib çıxara bilər. Biz bunu XX əsrin tarixindən bilirik. O zaman dünya aparıcı ölkələrin kabinetlərində bölgüsürümüşdür. Buna görə də çoxqütbüdü necə yanaşmadan asılıdır. Burada təkcə maraq sahələri, bu və ya digər maraq naminə bəzi ölkələrin hökmranlığı nəzərdə tutulur? Yoxsa çoxqütbüdü qarşılıqlı əlaqədir, proqnozlaşdırılan mühitdir, kiçik ölkələrə, zəif ölkələrə hörmətdir? Buna görə də bu, məsələyə necə yanaşılmasından asılıdır. Lakin düşünürəm ki, bu vaxtadək bu vəziyyətdən narahat olmaq üçün bizdə kifayət qədər əsas var.

Moderator Yan BREMMER: Fikrimcə, «Böyük Oyunu» ən yaxşı şərh edən azərbaycanlıları ola bilər.

Qətər Dövlətinə rəsmi səfər

Prezident İlham Əliyev fevralın 26-da Qətər Dövlətinə rəsmi səfərə gəlib.

Azərbaycanın və Qətərin dövlət bayraqlarının dalgalığı Doha şəhərinin «Hamad» beynəlxalq aeroportunda Prezident İlham Əliyevin şərfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidentini Qətərin iqtisadiyyat və ticarət naziri Şeyx Əhməd bin Casim bin Mohammad Al Tani və digər yüksək vəzifəli dövlət və hökumət rəsmiləri qarşılıdalar.

Prezident İlham Əliyev Dohada «Al Faisal Holding» şirkətinin rəhbəri və Qətər İş Adamları Assosiasiyasının sədri Şeyx Faisal bin Qassim bin Faisal Al Tani ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycan Prezidentinin Qətərə bu səfərinin ikitərəfli əlaqələrimizin genişləndirilməsi baxımından əhəmiyyəti qeyd edildi.

Böyük biznes qurumunun rəhbəri Şeyx Faisal bin Qassim bin Faisal Al Tani Azərbaycana səfərini xatırladaraq, ölkəmizlə bağlı xoş təəssüratlarının olduğunu dedi. Şeyx Faisal bin Qassim bin Faisal Al Tani Azərbaycanın müasir və təhlükəsiz ölkə olduğunu qeyd etdi.

Estoniya Prezidenti Kersti KALYULAYD: Sadəcə bildirmək istəyirəm ki, biz təkqütbüdü, ikiqütbüdü və çoxqütbüdü dünya prinsipləri üzərində razılığa gəlməmişik. Lakin, əməkdaşlığı, hesab edirəm ki, hazırkı iqtisadi mühit, texnoloji inkişaf, bütövlükdə, bizi kiçik və əvvəl iştirakçılarə çevirir. Lakin bir şərtlə ki, beynəlxalq təhlükəsizlik və durum qorunub saxlansın.

Moderator Yan BREMMER: Cənab Yatsenyuk, sizi eşidək.

Ukraynanın keçmiş Baş naziri Arseni YATSEN-YUK: Sizin və cənab Prezidentin qeyd etdiyi riyakarlığa qayıtməq istərdim. İndicə mətbuatda xəbər oxudum. Bilirsiniz nə baş verib? Prezident Putin bir neçə dəqiqə əvvəl qondarma Donetsk və Luqansk respublikalarının verdiyi bütün sənədlərin tanınması haqqında qərar qəbul edib. Bir sözlə, bu, tamamilə başqa aləmdir. Cənab Lavrov Münxen Təhlükəsizlik Konfransındakı nitqində qeyd etdi ki, onlar Minsk sazişinə və digər məsələlərə riayət edəcəklər. Bəs bunun sonu nə oldu? Sonda, bu gün, Rusiya Prezidentinin qərarından sonra onlar praktiki olaraq Minsk formatından çıxırlar. Axi bu, nə deməkdir?

Moderator Yan BREMMER: İlkin qonağım Münxen Təhlükəsizlik Konfransında BMT-nin və Rusyanın nümayəndələrini dinişməkdir və əlavə olaraq, bu prinsiplə bağlı Vaşington və Moskva ilə yenidən əlaqə saxlamaq daha məqsəd uyğun yanaşma olardı. Lakin aydınlaşdır ki, əgər bu, həqiqətə uyğundursa, bu, hamı üçün çətin xəbər olacaq. Xahiş edirəm, gəlin biz qeyri-adi panel-müzakirənin iştirakçılarını birlikdə alıqlışlayaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Almaniya Federativ Respublikasına işgüzar səfəri fevralın 19-da başa çatıb.

Qətər Dövlətinə rəsmi səfər

O, ölkəmizdə Qətər vətəndaşlarına xoş münasibət göstərildiyini məmənunluqla vurguladı, yaxın gələcəkdə böyük nümayəndə heyəti ilə Azərbaycana səfər edəcəklərini dedi.

Söhbət zamanı ticarət və investisiya sahələrində əməkdaşlığın perspektivləri müzakirə olundu.

Qətər Dövlətində rəsmi səfərdə olan Prezidenti İlham Əliyev Dohada «Qatar Petroleum»un prezidenti və icraçı direktoru Saad Şerida al-Kaabi ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycan ilə «Qatar Petroleum» arasında əməkdaşlıq imkanları müzakirə edildi, bir sıra layihələrdə birgə iştirakın mümkünlüyü vurğulandı. «Qatar Petroleum»un gələcəkdə Xəzər dənizində və ya SOCAR-in digər ölkələrdə həyata keçirdiyi layihələrdə Azərbaycan ilə birgə iştirakı məsələləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Qətərdə rəsmi səfərdə olan Prezident İlham Əliyevin Əmir sarayında rəsmi qarşılıqlı mərasimi olub.

Hər iki ölkənin dövlət bayraqlarının dalgalığı meydanda Azərbaycan Prezidentinin şərfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Tani Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi qarşılıdı.

Azərbaycan Respublikasının və Qətər Dövlətinin dövlət himnləri səsləndi.

Fəxri qaroval dəstəsinin rəisi Azərbaycan Prezidentinə raport verdi.

Prezident İlham Əliyev və Əmir Şeyx Təmim bin Həməd Al Tani fəxri qaroval dəstəsinin qarşısından keçdilər.

Azərbaycan Respublikasının dövlət və hökumət nümayəndələri Əmir Şeyx Təmim bin Həməd Al Tani, Qətər Dövlətinin nümayəndə heyətinin üzvləri Prezident İlham Əliyevə təqdim olundu.

Prezident İlham Əliyevin və Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Taninin geniş tərkibdə görüşü olub.

Görüşdə son vaxtlar iki ölkə arasında müxtəlif sahələri əhatə edən əməkdaşlıq münasibətlərinin sürətlə inkişaf etdiyi bildirildi.

Azərbaycana səfərini xatırladan Əmir respublikamızın sürətlə inkişafının şahidi olduğunu diqqətə çatdıraraq bildirdi ki, ölkəmizdə sabitlik və təhlükəsizlik mövcuddur. Bu da həm iqtisadi, həm turizm sahələrində inkişafa imkan yaradır. Qətər Dövlətinin Əmiri qarşılıqlı səfərlərin ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın inkişafına xidmət edəcəyini vurguladı.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Qətərə əvvəlki səfərini məmnunluqla xatırladı və ötən müddət ərzində ölkədə böyük inkişafın şahidi olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanda iqtisadiyyatın şaxaləndirilməsi istiqamətində aparılan islahatlardan, qeyri-neft sektorunun inkişafından danişaraq vurğuladı ki, əsas məqsəd qeyri-neft sektor məhsullarının xarici bazarlara ixrac edilməsidir.

Söhbət zamanı müxtəlif istiqamətlərdə, o cümlədən kənd təsərrüfatı, turizm, mədəniyyət, infrastruktur sahələrində əlaqələrin genişləndirilməsinin önəmi vurğulandı, digər ölkələrdə müxtəlif sahələrdə layihələrin icrasına birgə sərmayə qoyuluşu, neft və qaz sahəsində əməkdaşlıq imkanları müzakirə olundu.

Geniş tərkibdə görüş başa çatdıqdan sonra Prezident İlham Əliyevin və Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Taninin təkbətək görüşü olub.

Görüşdə ölkələrimiz arasında münasibətlərin müxtəlif sahələrdə uğurla inkişaf etdiyi vurğulandı. Azərbaycan Prezidentinin Qətərə səfərinin əlaqələrimizin daha da genişləndirilməsi və əməkdaşlığın perspektivlərinin müəyyən edilməsi baxımından əhəmiyyəti qeyd edildi.

Söhbət zamanı ikitirəfli münasibətlər və qarşılıqlı məraq doğuran məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyevin və Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Taninin iştirakı ilə Azərbaycan-Qətər sənədlərinin imzalanması mərasimi olub.

«Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qətər Dövləti Hökuməti arasında mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq haqqında» Anlaşma Memorandumunu Qətərin mədəniyyət və idman naziri Salah bin Qanem bin Nasser Al Ali və Azərbaycanın xarici işlər naziri Elmar Məmmədyarov imzaladılar.

«Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qətər Dövləti Hökuməti arasında gənclər və idman sahələrində əməkdaşlıq haqqında» Anlaşma Memorandumunu Qətərin mədəniyyət və idman naziri Salah bin Qanem bin Nasser Al Ali və Azərbaycanın xarici işlər naziri Elmar Məmmədyarov imzaladılar.

«Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı» QSC və Qətər Limanları İdarəetmə Şirkəti «MWANI Qatar» arasında Anlaşma Memorandumunu Qətərin nəqliyyat və rabitə naziri Cassem bin Saif Al Sulaiti və Azərbaycanın iqtisadiyyat naziri Şahin Mustafayev imzaladılar.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Mülki Aviasiya Administrasiyası və Qətər Dövləti Mülki Aviasiya Administrasiyası arasında Anlaşma Memorandumunu Qətərin nəqliyyat və rabitə naziri Cassem bin Saif Al Sulaiti və Azərbaycanın iqtisadiyyat naziri Şahin Mustafayev imzaladılar.

«Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qətər Dövləti Hökuməti arasında hava daşımalarına dair» Sazişə əlavə Protokolu Qətərin nəqliyyat və rabitə naziri Cassem bin Saif Al Sulaiti və Azərbaycanın fövqəladə hallar naziri Kəmaləddin Heydərov imzaladılar.

«Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Qətər Dövləti Hökuməti arasında kökü kəsilmək təhlükəsi qarşısında olan vəhşi təbiətin qorunması və onun təbii mühitinin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlığı dair» Anlaşma Memorandumunu Qətərin bələdiyyə və ekologiya naziri Mohamed bin Abdullah Al Rumaihi və Azərbaycanın fövqəladə hallar naziri Kəmaləddin Heydərov imzaladılar.

Fevralın 27-də Qətər Dövlətinin Əmiri Şeyx Təmim bin Həməd Al Taninin adından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin şərəfinə rəsmi ziyafət verilib.

Prezident İlham Əliyevin Qətər Dövlətinə rəsmi səfəri fevralın 27-də başa çatıb.

Azərbaycanın və Qətərin dövlət bayraqlarının dalgalandığı Doha şəhərinin «Hamad» beynəlxalq aeroprotunda Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qaroval dəstəsi düzülmüşdü.

Dövlətimizin başçısı İlham Əliyevi Qətərin iqtisadiyyat və ticarət naziri Şeyx Əhməd bin Casim bin Mohammad Al Tani və digər yüksək vəzifəli dövlət və hökumət rəsmiləri yola saldılar.

Pakistan İslam Respublikasına səfər

Prezident İlham Əliyev fevralın 28-də Pakistan İslam Respublikasına səfərə gəlib.

İslamabad şəhərinin Bənəzir Bhutto beynəlxalq aeroportunda Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qarovalı dəstəsi düzülmüşdü.

Dövlət başçısını Pakistanın yüksək səviyyəli rəsmi şəxsləri qarşıladılar.

Sonra toplardan yaylım atəsi açıldı, Azərbaycanın və Pakistanın dövlət himnləri sösləndi.

Prezident İlham Əliyevin Pakistan İsləm Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif ilə təkbətək görüşü olub.

Prezident İlham Əliyev Baş nazir Məhəmməd Nəvaz Şərifə yüksək qonaqpərvərliyə görə təşəkkür etdi. Məhəmməd Nəvaz Şərifin Bakıya uğurlu səfəri xatırlandı.

Görüşdə ölkələrimiz arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin yüksək səviyyədə olduğu bildirildi. Azərbaycan ilə Pakistan arasında siyasi əlaqələr müzakirə edildi, beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində qarşılıqlı dəstəyin əhəmiyyəti vurğulandı. Ermənistan-Azərbaycan, Dağılıq Qarabağ münaqişəsi və Kəşmir problemi ilə bağlı ölkələrimizin bir-birinə qarşılıqlı dəstək verdiyi və qətiyyətli mövqe nümayiş etdirdiyi bir daha vurğulandı.

Görüşdə müdafiə və müdafiə sənayesi sahəsində konkret layihələr müzakirə olundu. Azərbaycanın Pakistanın inkişaf etmiş hərbi sənaye kompleksinin məhsullarını idxal etməsi ilə bağlı razılaşma əldə edildi. Bundan əlavə, ölkələrimiz arasında ticarət dövriyyəsinin artırılmasıın vacibliyi vurğulandı, fevral ayında 20-yə yaxın Azərbaycan şirkətinin Pakistanda ixrac missiyasında olduğu və bu missiyanın Azərbaycanın Pakistana ixracının artırılması məqsədi daşıdığı qeyd edildi.

Söhbət zamanı energetika sahəsində əməkdaşlıq məsələləri müzakirə edildi, bu gün imzalanan Azərbaycan Respublikası ilə Pakistan İsləm Respublikası arasında enerji sahəsində əməkdaşlıq haqqında Sazişin bu sahədə uğurlu addım olduğu vurğulandı.

Görüşdə humanitar və mədəni sahədə əlaqələr müzakirə olundu. Prezident İlham Əliyev İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Sammitinin yüksək səviyyədə təşkil olunması ilə bağlı Baş nazir Məhəmməd Nəvaz Şərifə minnətdarlığını bildirdi.

Sonra görüş nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə geniş tərkibdə davam etdirildi.

Daha sonra Azərbaycan Respublikası ilə Pakistan İsləm Respublikası arasında enerji sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş imzalandı.

Prezident İlham Əliyevin və Pakistan İsləm Respublikasının Prezidenti Məmmən Hüseynin təkbətək görüşü olub.

Səmimi şəraitdə keçən görüşdə Pakistan İsləm Respublikasının Prezidenti Məmmən Hüseynin 2015-ci ildə Azərbaycana səfəri məmənunuqla xatırlandı. Pakistan

Prezidenti Azərbaycana bu səfərdən xoş təəssüratlarla ayrıldığını bildirdi.

Ölkələrimiz arasında siyasi əlaqələrin yüksək səviyyədə olduğu qeyd edildi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağılıq Qarabağ münaqişəsi və Kəşmir problemi ilə bağlı Azərbaycanın və Pakistanın bir-birinin ədalətli mövqeyini dəstəkləməsində qətiyyət göstərdikləri vurğulandı.

Söhbət zamanı regional təhlükəsizlik və əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olundu.

Sonra görüş geniş tərkibdə davam etdirildi.

Pakistan İsləm Respublikasının Prezidenti Məmmən Hüseynin adından İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 13-cü Sammitində iştirak edən nümayəndə heyəti rəhbərlərinin şərəfinə şam yeməyi verilib.

Prezident İlham Əliyev şam yeməyində iştirak edib.

İslamabadda Prezident İlham Əliyevin Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Erdoğan ilə görüşü olub.

Görüşdə ölkələrimiz arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin dinamik inkişafından məmənunluq ifadə olundu, ikitərəfli münasibətlərin bir sıra sahələrdə, o cümlədən xarici ticarət sahəsində inkişaf etdiyi bildirildi.

Enerji sahəsində həyata keçirilən layihələrdən danışıldı, onların uğurla davam etdirilməsinin əhəmiyyəti vurğulandı.

İş adamlarının və şirkətlərin iqtisadi əlaqələrin inkişafında daha fəal rolunun təmin edilməsinin, bank sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsinin vacibliyi bildirildi.

Söhbət zamanı qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Pakistan İsləm Respublikasının paytaxtı İslamabadda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının XIII Sammiti keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Sammitdə iştirak edib.

Sammitdə iştirak edən nümayəndə heyətlərinin rəhbərləri əvvəlcə rəsmi foto çəkdirdilər.

Zirvə görüşü «Qurani-Kərim»dən ayənin oxunması ilə başladı.

Sammit İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının XII Zirvə görüşünə ev sahibliyi edən və təşkilata sədrliyi həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev açıq elan etdi.

Dövlətimizin başçısı Zirvə görüşündə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Zati-aliləri, əziz dostlar.

Əvvəlcə qonaqpərvərliyə və İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə görüşünün yüksək səviyyədə təşkil edilməsinə görə Zati-aliləri Pakistan İsləm Respublikasının Baş naziri cənab Məhəmməd Nəvaz Şərifə minnətdarlığını bildirmək istərdim. Azərbaycan 2006-ci və 2012-ci illərdə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının iki Zirvə görüşünü ev sahibliyi edib. İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının 2012-ci ildə Bakıda keçirilmiş sonuncu Zirvə

görüşündə ölkəmiz sədrliyi öz üzərinə götürmüştür. Bu, bizim İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində əməkdaşlığı olan qəti sadıqlıyımızın göstəricisidir. İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı xalqlarımızın mənafeyi namına əməkdaşlıq üzrə siyasi iradəmizin məhsuludur. İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının uğurlu fəaliyyəti birlər maraqlarımıza cavab verir. Ölkələrimizin xalqlarını birlər tarix, mədəniyyət, ənənələr və din birləşdirir.

Sədrliyimiz dövründə Azərbaycan təşkilatımızın inkişafına və regional əməkdaşlığın dərinləşdirilməsinə böyük töhfə verib. İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv olan bütün dövlətlərlə gözəl münasibətə malik olduğundan Azərbaycan tərəfdəşləri ilə istər ikitərəfli, istərsə də çoxtərəfli müstəvidə iqtisadi əlaqələrini möhkəmləndirib. Biz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatını yalnız Şərqi və Qərbi, Şimal və Cənub arasında fiziki körpü deyil, müxtəlif sivilizasiyaları və mədəniyyətləri birləşdirən məkan kimi təşviq etməkdə səylərimizi əsirgəməmişik.

Azərbaycan İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatını əhəmiyyətli beynəlxalq qurum hesab edir. Əminəm ki, gələcəkdə beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıqda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının rolü artacaq. 2013-cü ildə biz Qəzvin-Rəşt-Astara (İran)-Astara (Azərbaycan) dəmir yolu layihəsi üzrə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının birinci yüksək səviyyəli işçi qrupunun iclasını təşkil etmişik. Bu, Şimal-Cənub dəhlizi layihəsinə olan yüksək səviyyəli marağın və siyasi dəstəyin göstəricisidir. Azərbaycan İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının digər dövlətlərinə əlavə əməkdaşlıq imkanları yaradan bu layihənin öz üzərinə düşən hissəsini artıq başa çatdırıb. Həmin strateji istiqamətdə əməkdaşlığımızın davam etdirilməsi məqsədilə biz bu il İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı ölkələrinin dəmir yolu üzrə məsul nazirlərinin toplantısını təşkil edəcəyik.

Biz, həmçinin 2013-cü və 2014-cü illərdə enerji, regional integrasiya və sosial-iqtisadi inkişaf üzrə birinci və ikinci beynəlxalq konfransların təşəbbüskarı olmuşuq. Həmin konfranslarda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində əməkdaşlıq xüsusi diqqət yetirilib. Azərbaycan İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı regionunda informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sahəsində əməkdaşlığı da sadıqdir və səylərimizin davamı olaraq ölkəmiz bu il aidiyyəti nazirlərin toplantısını təşkil etməyi planlaşdırır. Əminəm ki, həmin toplantının nəticələri ümumi məqsədlərimizə nail olunmasına töhfə verəcək. 2013-cü və 2014-cü illərdə biz iqtisadiyyat üzrə ixtisaslaşan elm adamlarının bir araya gələrək iqtisadi inkişaf və əməkdaşlıq məsələlərini müzakirə etmələri məqsədilə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv dövlətlərin iqtisadi beynin mərkəzlərinin birinci və ikinci Bakı forumlarını təşkil etmişik. Bundan əlavə, biz səhiyyə, bərpaolunan enerji, neft və qaz, vergi, təbii fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırılması və digər sahələrdə əməkdaşlığın gücləndirilməsi üçün müxtəlif tədbirlərə ev sahibliyi etmişik. 2012-ci ildən etibarən İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının sədri qismində Azərbaycan qurumun

möhkəmləndirilməsi, beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıqda iştirakı və üzv dövlətlər arasında çoxtərəfli əlaqələrin təşviqi üçün səylərini əsirgəməyib.

İndi isə biz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının XIII Zirvə görüşünün sədrini seçəcəyik. Təklif edirəm Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri, Zati-aliləri cənab Məhəmməd Nəvaz Şərif İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının XIII Zirvə görüşünün sədri seçilsin.

Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri, Zati-aliləri cənab Məhəmməd Nəvaz Şərif İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının sədri seçilmişdir.

Cənab sədr, Sizi təbrik edir, uğurlar diləyir və sədrliyi qəbul etməyə dəvət edirəm.

Sonra Pakistanın dövlət himni sösləndi.

Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının XII Sammitindən ötən müddətdə görülən işləri yüksək qiymətləndirərək Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirdi. Budəfəki Sammitin təşkilatın genişləndirilməsinin 25 illiyinə təsadüf etdiyini deyən Baş nazir hazırkı Zirvə görüşünün ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsində mühüm rol oynayacağını bildirdi. O, Pakistanın bu quruma sədrliyi dövründə üzv ölkələr arasında əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi üçün səylə çalışacaqlarını vurğuladı.

İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının baş katibi Xəlil İbrahim Akça da 2012-ci ildən bəri quruma yüksək səviyyədə sədrlik etdiyinə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirdi. O, bu Sammitin ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün mühüm fürsət olduğunu vurğuladı. Ticarət, nəqliyyat, enerji, turizm, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması və digər sahələrdə əməkdaşlığın gücləndirilməsinin təşkilatın gündəliyində yenə də vacib yerdə dayandığını deyən baş katib BMT-də müşahidəçi statusuna malik olan İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının bu Zirvə görüşünün nəzərdə tutulan layihələrin həyata keçirilməsinə mühüm töhfə verəcəyinə əminliyini bildirdi.

Daha sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev çıxış etdi.

Dövlətimizin başçısı İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Zirvə görüşünə dəvət edildiyinə və nümayəndə heyatın göstərilən qonaqpərvərliyə, həmçinin Sammitin yüksək səviyyədə təşkil edilməsinə görə Pakistan İslam Respublikasına təşəkkür etdi. Azərbaycan ilə Pakistani dostluq və qardaşlıq əlaqələrinin birləşdiriyini vurğulayan Prezident İlham Əliyev dedi:

— Qarşılıqlı etimad və dəstəyə arxalanan münasibətlərimiz uğurla inkişaf edir. Qardaşlıq və həmrəyliyin göstəricisi kimi Pakistan ərazimizin 20 faizini işgal etməkdə davam edən Ermənistan dövləti ilə diplomatik münasibətlər qurmamışdır. Azərbaycan xalqı buna görə sizə çox minnətdardır.

Azərbaycan İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində fəaliyyətə böyük əhəmiyyət verir. 2012-ci ildə başlayan sədrliyimiz dövründə biz təşkilatın daha da

gücləndirilməsi istiqamətində bütün üzv dövlətlərlə birgə çalışmışdır. Təhlükəsizliyin və sabitliyin təmin edilməsi regional əməkdaşlığın qurulmasının mühüm elementidir. Təssüf ki, yeni münaqişələr yarandıqca regionumuzda təhlükəsizlik və sabitlik daha da kövrək olur. Biz insan faciəsinin şahidi oluruq. Çoxlu sayıda insanlar həyatlarını itirir, milyonlarla insan doğma yurdularını tərk edir.

Azərbaycan öz təcrübəsindən bu ağrı və acıları yaxşı anlayır. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi – tarixi torpağımız olan Dağlıq Qarabağ və ətraf yeddi rayonumuz işğal altındadır. Bu ərazilərdə etnik təmizləmə aparılmış və bir milyondan artıq azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçküն vəziyyətinə düşmüşdür. Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdə bütün tarixi abidələrimiz, məscidlərimiz və qəbiristanlıqlarımız dağdırılmışdır. Ermənistan 1992-ci ildə Azərbaycana qarşı soyqırımı törətmışdır. Xocalı soyqırımı nəticəsində qətlə yetirilən 613 mülki şəxsən 106-sı qadın, 63-ü uşaq, 70-i isə qoca olmuşdur. Min nəfərdən çox insan itkin düşmüşdür. Bu gün ondan artıq ölkə Xocalı soyqırımını tanımışdır. 2012-ci ildə Pakistan Senatının Xocalı soyqırımını rəsmən tanıdığını göra biz Pakistanə təşəkkürümüzü bildiririk.

BMT Təhlükəsizlik Şurası münaqişə ilə bağlı dörd qətnamə qəbul etmişdir. Həmin qətnamələrdə Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş torpaqlardan qeyd-şərtsiz və dərhal çıxarılması tələb olunur. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, ATƏT, Avropa Parlamenti, Avropa Şurası Parlament Assambleyası, Qoşulmama Hərəkatı və digər mötəbər beynəlxalq təşkilatlar bənzər qətnamə və qərarlar qəbul etmişlər. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının sonuncu Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və son olaraq, 2016-ci ilin aprel ayında Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı edilmiş təcavüzə bağlı nazirlər səviyyəsində kontakt qrupu yaradılmışdır. Ermənistan bu qətnamələrə əməl etməli və ya sanksiyalara məruz qalmalıdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edilməlidir.

Azərbaycan müsəlman ölkələri arasında həmrəyliyə xüsusi əhəmiyyət verir. Azərbaycan 2017-ci ili «İslam Həmrəyliyi İli» elan etmişdir. İki aydan sonra Bakı IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarına ev sahibliyi edəcəkdir. Bu gün islamofobiya dünyada ən ciddi təhlükələrdən biridir. Biz bu tendensiyani qəti şəkildə pişləyirik. İslami terrorla əlaqələndirmək yanlış və qorəzli yanaşmadır. Terrordan ən çox əziyyət çəkən məhz müsəlman dövlətləridir. Biz sülh, mərhəmət, döyümlülük və ədalət dini olan İslamin dəyərlərinin təşviqini davam etdirməliyik.

Biz üzv dövlətlər arasında iqtisadi əməkdaşlığın gücləndirilməsinə xüsusi əhəmiyyət veririk. Qarşılıqlı ticarət və sərmayələrin artırılması, ixrac imkanlarının genişləndirilməsi və biznes dairələri arasında six əməkdaşlığın təşviqi bu məqsədə xidmət edəcəkdir. Beynə-

xalq maliyyə institutlarının cəlb olunması da böyük önəm daşıyır. Bu baxımdan İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı Ticarət və İnnovasiyaların regional əhəmiyyətli layihələrin maliyyələşdirilməsində daha fəal rol oynaması üçün onun bütün ölkələrimiz tərəfindən dəsteklənməsinə ehtiyac var.

Nəqliyyat sahəsində əməkdaşlığın Azərbaycan üçün böyük əhəmiyyəti var. Azərbaycan ərazisi ilə Avropa və Asiya arasında strateji dəmir yolu əlaqəsinin yaradılması yüklerin daşınma vaxtını 30 gündən 15 günə endirəcəkdir. Şərqi-Qərbi nəqliyyat dəhlizli tarixi İpək Yolunun bərpası deməkdir. Daha bir mühüm nəqliyyat layihəsi Şimal-Cənub dəmir yolu dəhlizidir. Azərbaycan hər iki strateji layihənin fəal iştirakçısı və sərmayəçisidır. Biz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv dövlətləri bu yeni infrastrukturun imkanlarından istifadə etməyə dəvət edirik. Azərbaycanda inşa edilən, Xəzər dənizinin ən böyük beynəlxalq dəniz ticarət limanı da nəqliyyat infrastrukturuna olan növbəti töhfədir.

Enerji əməkdaşlığı regional əməkdaşlıqda əhəmiyyətli rol oynayır. Azərbaycan yeni enerji strategiyası və enerji əməkdaşlığının yeni baxışını təqdim etmişdir. Azərbaycan daha geniş regionun enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm tərəfdəşə çevrilmişdir. Biz Xəzər, Qara və Aralıq dənizlərini birləşdirərək saxələnmiş boru kəmərləri infrastrukturunu yaratmışıq. Bu gün Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft və Bakı–Tbilisi–Orzurum qaz kəmərləri regional əməkdaşlığın rəmzləridir. Hazırda ölkəmiz tərəfdəşləri ilə birlikdə dəyəri 40 milyard dollar olan «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinə həyata keçirir. Bu, enerji əməkdaşlığı və enerji təhlükəsizliyi layihəsidir. Qeyd etdiyim nəqliyyat və enerji layihələri regionda on minlərlə yeni iş yeri yaradır. Bu layihələr firavanlıq gətirir. Bu, ölkələr arasında əməkdaşlığı və dostluğun möhkəmləndirir.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sammittə digər çıxış edənlər İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olan ölkələrin qarşıda duran məsələlərin həlli üçün səylərini bundan sonra daha da gücləndirmələrinin, iqtisadi əlaqələri möhkəmləndirməyin, qarşılıqlı investisiya yatırımlarının artırılmasının və səmərəli təkliflərin nəzərə alınmasının vacibliyini vurguladılar, Pakistanə bu təşkilatla sədrliyi dövründə uğurlar arzuladılar.

Tədbirin sonunda İslamabad Bəyannaməsi qəbul edildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Pakistan İslam Respublikasına səfəri martın 1-də başa çatıb.

İslamabad şəhərinin Benazir Bhutto beynəlxalq aeroportunda Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qarouvl dəstəsi düzülmüşdü.

Dövlətimizin başçısını Pakistanın yüksək səviyyəli rəsmi şəxsləri yola saldılar.

İran İslam Respublikasına rəsmi səfər

Prezident İlham Əliyev Martin 5-də İran İslam Respublikasına rəsmi səfərə gəlib.

Azərbaycanın və İranın dövlət bayraqlarının dalgalanlığı Tehranın «Mehrabad» hava limanında Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qaroval dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidentini İranın yüksək vəzifəli dövlət və hökumət rəsmiləri qarşıladılar.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev süvari dəstəsinin müşayiəti ilə «Sədabad» sarayına gəldi.

Azərbaycanın və İranın dövlət bayraqlarının dalgalanlığı «Sədabad» sarayının karşısındaki meydanda Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qaroval dəstəsi düzülmüşdü.

İran Prezidenti Həsən Ruhani Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi qarşıladı.

Azərbaycanın və İranın dövlət himnləri səsləndi.

Fəxri qaroval dəstəsinin rəisi Azərbaycan Prezidenti rəport verdi.

Dövlət başçıları fəxri qaroval dəstəsinin önündən keçidilər.

Prezidentlər birgə foto çəkildilər.

İranın dövlət və hökumət nümayəndələri Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevə, Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvləri isə İran Prezidenti Həsən Ruhaniyə təqdim olundu.

Rəsmi qarşılanma mərasimi başa çatdıqdan sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhaniyənin möhdud tərkibdə görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin İranın rəsmi səfərinin əlaqələrimizin inkişafında böyük rolü olduğu qeyd edildi. Ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın inkişafında yüksək səviyyəli qarşılıqlı səfərlərin əhəmiyyəti xüsusü vurğulandı.

Prezident İlham Əliyev dəvətə görə Prezident Həsən Ruhaniyə təşəkkürünü bildirdi, Azərbaycanın İran ilə əlaqələrin inkişafına böyük önəm verdiyini dedi.

Məhdud tərkibdə görüş başa çatdıqdan sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhaniyənin nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə geniş tərkibdə danışçıları olub.

İran Prezidenti Həsən RUHANI çıxış edərək dedi:

— Möhtərəm cənab Prezident İlham Əliyevə və onu müşayiət edən nümayəndə heyətinə çox «Xoş gəlmisiniz» deyirəm. Sizi görməyə çox şadam.

Cənab Prezident və nümayəndə heyətinin üzvləri ilə bizim burada keçirdiyimiz görüş bir başlanğıc olmuşdur. Ümid edirəm ki, bu başlanğıc bizim əlaqələrimizə daha yaxşı töhfə verəcək. Məmnunluqla qeyd etmək istəyirəm ki, ötən illərdə iki ölkə, iki dövlət arasındakı əlaqələr sürətlə inkişaf edərək genişlənib. Bu da göstərir ki, biz gələcəyə ümidi baxmalıyıq.

Azərbaycan Prezidenti İlham ƏLİYEV çıxış edərək dedi:

— Təşəkkür edirəm, hörmətli cənab Prezident.

İlk növbədə, dəvətə, mənə və nümayəndə heyətinə göstərdiyiniz qonaqpərvərliy görə Sizə minnətdaram.

İran-Azərbaycan əlaqələrinin uğurla inkişafı bizi çox sevindirir. Son bir neçə il ərzində bu əlaqələr, deyə bilərəm ki, ən yüksək zirvəyə qalxmışdır. Bir çox önəmlili məsələlər öz həllini tapmışdır və bu gün İran-Azərbaycan əməkdaşlığı demək olar ki, bütün sahələri əhatə edir.

Bizim əlaqələrimiz tarixə əsaslanır. Bu əlaqələr dostluq, qardaşlıq əlaqələridir və prezidentlər səviyyəsində görüşlərimiz, nazirlərin görüşləri ümumi işimizə böyük töhfədir.

Görüşdə ölkələrimiz arasında mədəni, iqtisadi, dini əlaqələrin və mehriban qonşuluğun əməkdaşlığımızın əsasını təşkil etdiyi vurğulandı. Azərbaycan ilə İran arasında əlaqələrin ölkələrimiz maraqları əsasında inkişaf etdiyinin qeyd olunduğu görüşdə qarşılıqlı sərmayə qoyuluşunun əhəmiyyəti diqqətə çatdırıldı, bu istiqamətdə bir sıra addımların atıldığı bildirildi.

Söhbət zamanı iqtisadi əlaqələrimizin sürətlə inkişaf etdiyi, Xəzər dənizində, enerji, o cümlədən neft-qaz sahələrində əməkdaşlığın yaxşı potensialının olduğu vurğulandı. Ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsinin vacibliyi qeyd olundu, hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq üçün yaxşı perspektivlərin mövcudluğu diqqətə çatdırıldı.

Görüşdə Azərbaycan ilə İran arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin son illər daha yüksək səviyyəyə çatdığı vurğulandı, əlaqələrimizin bundan sonra da inkişaf etdirilməsi üçün geniş potensialın olduğu bildirildi.

Geniş tərkibdə danışçılar başa çatdıqdan sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhaniyənin iştirakı ilə sənədlərin imzalanması mərasimi olub.

«Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası və İran İslam Respublikasının İqtisadi Məsələlər və Maliyyə Nazirliyi yanında Maliyyə Monitorinqi İdarəsi arasında cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə sahəsində əməkdaşlığa dair Anlaşma Memorandumu»nu Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının sədri Rüfət Aslanlı və İran İslam Respublikasının İqtisadi Məsələlər və Maliyyə Nazirliyi yanında Maliyyə Monitorinqi İdarəsinin icraçı direktoru Meysam Nəsiri Əhmədəbadi imzaladılar.

«Azərbaycan Dəmir Yolları» Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti ilə İran İslam Respublikasının Dəmir Yolları Şirkəti arasında dəmiryolu əlaqəsinin birləşdirilməsinə dair Anlaşma Memorandumu»nu «Azərbaycan Dəmir

Yolları» Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin sədri Cavid Qurbanov və İran İslam Respublikasının Dəmir Yolları Şirkətinin prezidenti Səid Məhəmmədzadə imzaları. Sənədlərin imzalanması mərasimi başa çatdıqdan sonra İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhani və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər.

Iran Prezidenti Həsən Ruhaninin bəyanatı

— Bismillahir rəhmanir rəhim.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti hörmətli cənab İlham Əliyevi və onu müşayiət edən yüksək səviyyəli nümayəndə heyətini Tehrana gəlişi münasibətilə salamlayıv və «Xoş gəlmisiniz» deyirəm.

Son üç il ərzində Azərbaycan–İran əlaqələri yüksək səviyyədə inkişaf edib. Bu əlaqələr istər siyasi, ikitərəfli, regional və beynəlxalq məsələləri əhatə edib, istərsə də iqtisadi və mədəni sahədə genişlənib. Son 10 ay ərzində ticarətin həcmi iki ölkə arasında əlaqələrin inkişafının göstəricisi olmaqla, hər iki dövlətin bu əlaqələrin vüsət tapması üçün səylərini nümayiş etdirir. Azərbaycan ilə İran tranzit məsələlərində, xüsusilə də Şimal–Cənub nəqliyyat dəhlizində mühüm rol oynayır və Astara–Astara dəmir yollarının birləşdirilməsi bu mühüm layihənin gerçəkləşməsində birinci vacib addımdır.

Azərbaycan Rəşt–Astara dəmir yoluın çoklılığında iştirak edəcək və iki ölkənin səy ilə Rəşt–Astara dəmir yoluın inşası başlanacaq. Hər iki ölkə enerji sahəsində əməkdaşlığı hazır olduğunu bəyan edir. İran İslam Respublikası Azərbaycanın neft və neft məhsullarının cənub sularına çatdırılmasında maraqlıdır və ümidi varıq ki, bu sahədə əməkdaşlığımız genişlənəcək. Ölkələrimiz müştərək sərmayə qoyuluşu, eləcə də Azərbaycanda avtomobil zavodunun və dərman preparatlari istehsal edən müəssisənin inşası üçün önemli addımlar atıblar və bu məsələdə zəruri razılaşmalar əldə edilib. Ümidi varıq ki, yaxın gələcəkdə bu layihələr həyata keçiriləcək. Azərbaycan Respublikası və İran Xəzər dənizinin sahilində yerləşir və bu dənizin çirkənməsinin qarşısının alınması və ekosistemin qorunması hər iki ölkə üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

İstər məhdud tərkibli, istərsə də geniş tərkibli görüşlərdə müzakirə etdiyimiz mövzular sırasında bu vacib məsələyə toxunduq ki, mövcud olan konvensiyalar, eləcə də sahilyanı beş ölkə arasında əldə olunan razılaşmalar həyata keçirilsin və Xəzər dənizinin ekosisteminin qorunmasına qazanılan uğurların şahidi olaq.

Xəzər dənizi ilə bağlı iki vacib məsələ də var ki, onlardan biri sahilyanı beş ölkə arasında dənizin hüquqi statusu ilə bağlı razılaşmanın əldə olunmasıdır. Bu məsələdə Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası arasında fikir birliyi və qarşılıqlı tərəfdəşliq önəm kəsb edir. Ötən illər ərzində biz bu məsələni müzakirə etmişik və bugünkü görüşlərimizdə də son nəticənin əldə olunması istiqamətində əməkdaşlığını davam etdirəcəyimizi bəyan etdik. Eyni zamanda Xəzər dənizindəki neft mənbələrinin istifadəsinə dair əmək-

daşlığımızı davam etdirməklə bağlı fikir mübadiləsi apardıq və hər iki ölkənin neft nazirləri bu məsələni uğurla nəticələnənə qədər diqqət mərkəzində saxlayacaqlar.

Bugünkü danışqların mövzularından biri də üçtərəfli əməkdaşlıq formatı olub. Üçtərəfli əməkdaşlıq formatı – Azərbaycan–İran–Rusiya, Azərbaycan–İran–Türkiyə və Azərbaycan–İran–Gürcüstan gündəlikdədir. Azərbaycan–İran–Rusiya üçtərəfli formatı çərçivəsində önəmli addımlar atılıb. Üç ölkənin dövlət başçıları səviyyəsində bu məsələ ilə bağlı toplantı da keçirilib. Azərbaycan–İran–Türkiyə üçtərəfli formatı çərçivəsində də bu günə qədər əhəmiyyətli işlər görülüb və bu sahədə işlər davam etdirilməlidir. Bugünkü görüşümüzə isə Azərbaycan–İran–Gürcüstan üçtərəfli formatı ilə bağlı müzakirələr apardıq və belə qərara gəldik ki, bu məsələni diqqət mərkəzində saxlayaqaq.

Bugünkü danışqlarımızda regional məsələlərlə bağlı müzakirələrimiz oldu. Azərbaycanın və İranın regional məsələlərlə əlaqədar mövqeləri bir-birinə yaxındır. Biz bu fikirdəyik ki, terrorist fikirlər və terrorist ideyalar bu bölgədə həmişəlik yox olsun. Suriya və İraq məsələləri ilə bağlı ortaq mövqelərimiz var. Bugünkü görüşlərimizdə ümid etdiyimizi bildirdik ki, üç ölkənin – Rusiya, İran və Türkiyənin səyləri Suriya məsələsində nəticə versin. Astanada başlanan yol nəticədə uğurla başa çatsın və Suriya məsələsi danışqlar yolu ilə həllini tapsın. İran İslam Respublikası bu əqidədədir ki, ölkələrin ərazi bütövlüyü hörmət edilməli, regiondakı münaqişələr danışqlar və diplomatik yollarla tənzimlənməlidir. Ümidi varıq ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi danışqlar yolu ilə həllini tapacaq.

Sonda bir məqamı vurğulamaq istəyirəm ki, Azərbaycan–İran münasibətləri dostluğa və qardaşlığa əsaslanan strateji münasibətlərdir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin bəyanatı

— Hörmətli cənab Prezident.

İlk növbədə, dəvətə və mənə göstərdiyiniz qonaqpərvərliyə görə Sizə minnətdaram. Qardaş İran torpağında yenidən olmayımdan çox məmənunam. Bu, mənim son üç il ərzində İran İslam Respublikasına üçüncü səfərimdir. Bütövlükdə, son üç il ərzində mən cənab Prezident Ruhani ilə səkkiz dəfə görüşmüşəm. Bu, özüyündə bir göstəricidir. Bu, göstərir ki, İran–Azərbaycan dostluq, qardaşlıq əlaqələri çox uğurla və sürətlə inkişaf edir. Bizim əlaqərimiz qədim tarix, mədəniyyət, ortaq din əsasında qurulub. Bu möhkəm teməl əsasında biz gözəl əməkdaşlıq qurmuşuq. Siyasi əlaqələrimiz yüksək səviyyədədir. Biz bütün beynəlxalq təşkilatlarda bir-birimizi dəstəkləyirik. Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi əsasında həll olunması istiqamətində səylərinə görə İran İslam Respublikasına minnətdarılgımızı bildiririk. Bu mövqe beynəlxalq prinsiplərə, qanuna və ədalətə əsaslanır. Hər bir ölkənin ərazi bütövlüyü toxunulmazdır.

İqtisadi sahədə çox gözəl nəticələr var. Keçən il bizim ticarət dövriyyəmiz 70 faizdən çox artmışdır. Bu, əldə edilmiş razılaşmaların nəticəsidir. İmzalanmış bütün sənədlər həyatda öz əksini tapır və reallaşır. Təkcə keçən il mənim İrana və Prezident Ruhannin Azərbaycana səfərlərimiz çərçivəsində 18 sənəd imzalanmışdır. Bu gün əlavə iki sənəd imzalanmışdır. Bu, əlaqələrimiz üçün möhkəm hüquqi baza yaradır. İran tərəfi Azərbaycana sərmayə qoymağa başlamışdır, buna görə də biz minnətdarıq. Eyni zamanda Prezident Ruhani qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan da Rəşt–Astara dəmir yolunun çəkilişi üçün böyük həcmidə öz maliyyə resurslarını səfərbər edib. Bir il bundan əvvəl bu salonda mən qeyd etmişdim ki, 2016-cı ildə Azərbaycan öz dəmir yolunu Azərbaycan–İran sərhədinə qədər çəkəcək və biz buna nail olduq, bu, artıq reallıqdır. Hətta Astaraçay üzərində dəmir yolu körpüsü də tikilib istifadəyə verilib. Bu günlərdə birinci qatar artıq sərhədi yeni tikilmiş köprü vasitəsilə keçib.

Birgə icra etdiyimiz Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizi tarixi hadisədir. Bu layihə, eyni zamanda regional əməkdaşlıq məsələlərinə mühüm töhfə verir. İndi regionda üçtərəfli formatların sayı çoxalır.

Energetika sahəsində böyük uğurlar əldə edilib. Biz elektrik xətlərimizi birləşdirdik və indi mübadilə aparılır. Neft-qaz sektorunda əməkdaşlıq üçün yaxşı imkanlar var. İran şirkəti «Şahdəniz-2» layihəsinin fəal iştirakçısıdır və sərmayədarıdır. Xəzər dənizində müştərək neft-qaz əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi üçün bu gün geniş fikir mübadiləsi aparılmışdır. Mən xüsusilə müştərək iqtisadi komissiyanın fəaliyyətini qeyd etmək istəyirəm. Komissiya çox fəal işləyir, prezidentlərin bütün göstərişlərini vaxtında və yüksək səviyyədə icra edir. İran–Azərbaycan əlaqələri təkcə xalqlarımız üçün deyil, bütün region üçün önəmlidir. Bizim yaxın əlaqələrimiz regionda sabitliyin möhkəmlənməsinə mühüm töhfədir.

Qeyd etməliyəm ki, bu il Azərbaycanda «İslam Həmrəyliyi İli» elan edilmişdir. Biz çalışırıq ki, İslam aləmində birligi, həmrəyliyi möhkəmləndirək. Biz öz milli mənəvi, dini dəyərlərimizə çox sadıqik. İki aydan sonra Bakıda IV İslam Həmrəyliyi Oyunları keçiriləcək. Bu, təkcə idman yarışı olmayıcaq. Bu, İslam aləminin birləşməsi deməkdir. Əminəm ki, İran idmançıları bu yarışlarda böyük uğur qazanaraq yüksək pillələrə qal-

xacaqlar. Qeyd etməliyəm ki, biz İran–Azərbaycan əlaqələrinin inkişafına xüsusi əhəmiyyət veririk, bu əlaqələri çox yüksək qiymətləndiririk. Bugünkü səfərim bu əlaqələrin inkişafına çox böyük dəstək olacaq.

Bir daha qonaqpərvərliyə görə Sizə minnətdaram və fürsətdən istifadə edərək, cənab Prezident, Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhannin adından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin şərəfinə rəsmi nahar verilib.

Prezident İlham Əliyevin və İran İslam Respublikasının Ali Rəhbəri Seyid Əli Xameneinin görüşü olub.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev İranın Ali Rəhbəri Seyid Əli Xamenei ilə görüşlərini məmənnuluqla xatırladı. Dövlətimizin başçısı bildirdi ki, Azərbaycan və İran yaxın dost və qonşu ölkələrdir. Son illər Azərbaycan–İran əlaqələrinin çox yaxşı inkişaf etdiyini vurgulayan Prezident İlham Əliyev bildirdi ki, siyasi, iqtisadi və digər sahələrdə münasibətlərimiz yüksək səviyyədədir. Azərbaycan və İran beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində bir-birini fəal dəstəkləyir.

Mütəmadi qarşılıqlı səfərlərin münasibətlərimizi daha da möhkəmləndirdiyini deyən Prezident İlham Əliyev bu səfərlər çərçivəsində 20-dək sənədin imzalanmasının və qərarların qəbul edilməsinin əhəmiyyətini vurguladı. Dövlətimizin başçısı iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsinin artdığını diqqətə çatdırdı. Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizi layihəsinin həyata keçirilməsinin tarixi hadisə olduğunu deyən Azərbaycan Prezidenti qeyd etdi ki, bu, nəinki Azərbaycanın və İranın, ümumiyyətlə, digər ölkələrin bir-birinə daha da yaxınlaşmasında mühüm rol oynayacaq.

İranın Ali Rəhbəri Seyid Əli Xamenei ölkəsinin Azərbaycan ilə əməkdaşlığı böyük əhəmiyyət verdiyini bildirdi. Qarşılıqlı ticarət dövriyyəsinin həcmimin daha da artırılmasının vacibliyini qeyd edən Seyid Əli Xamenei Prezident İlham Əliyevə fəaliyyətində uğurlar dilədi və Azərbaycan xalqına firavanlıq arzularını çatdırdı.

Prezident İlham Əliyevin İran İslam Respublikasına rəsmi səfəri martın 5-də başa çatıb.

Tehranın «Mehrabad» hava limanında Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qaroval dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi İranın yüksək vəzifəli dövlət və hökumət rəsmiləri yola saldılar.

Fransa Respublikasına rəsmi səfər

Prezident İlham Əliyev martın 12-də Fransa Respublikasına rəsmi səfərə gəlib.

Azərbaycanın və Fransanın dövlət bayraqlarının dalgalanlığı Parisin Orli beynəlxalq hava limanında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qaroval dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi Fransanın yüksək vəzifəli rəsmi şəxsləri qarşılıdalar.

Prezident İlham Əliyevin Parisdə rəsmi qarşılıqlı mərasimi olub.

Prezident İlham Əliyev Parisin Veteranlar meydənında yerləşən Ordu Muzeyinə gəldi.

Dövlət başçısını Fransanın kənd təsərrüfatı naziri, hökumətin sözçüsü Stefan Lő Fol qarşılıdı.

Ordu Muzeyinin yerləşdiyi Veteranlar meydənında Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qaroval dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycanın və Fransanın dövlət himnləri səsləndi.

Prezident İlham Əliyev fəxri qaroval dəstəsinin qarşısından keçdi.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi dövlətimizin başçısına raport verdi.

Fransanın kənd təsərrüfatı naziri, hökumətin sözçüsü Stefan Lö Fol Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvləri ilə görüşdü.

Prezident İlham Əliyev «Vivaction» şirkətinin prezidenti Rişar Mari ilə görüşüb.

Görüşdə kibertəhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyevin Parisdə «SUEZ» qrupun baş direktorunun müavini, həmçinin MEDEF-in vitse-prezidenti xanım Marie-Ange Debon ilə görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycan ilə «SUEZ» qrup arasında müəyyən sahələrdə əməkdaşlığın həyata keçirildiyi, bir sıra layihələr üzərində iş getdiyi bildirildi. Bakının yağış sularından təmizlənməsi və digər layihələrlə bağlı məsələlər müzakira olundu, bu işlərin davam etdirilməsinin məqsədə uyğunluğu bildirildi.

Prezident İlham Əliyev Parisdə DCNS şirkətinin prezidenti Erve Qiyu ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycan ilə DCNS şirkəti arasında 2004-cü ildən əməkdaşlığın həyata keçirildiyi bildirildi. Müxtəlif dizaynlı və təyinatlı gəmilərin hazırlanması ilə bağlı bir sıra layihələrin reallaşdırıldığı qeyd edildi, Bakı gəmiqayırma zavodu ilə əməkdaşlığın yaxşı perspektivlərinin olduğu vurğulandı.

Prezident İlham Əliyev Parisdə «CIFAL» qrupun prezidenti Jil Remi ilə görüşüb.

Görüşdə ikitərəfli əməkdaşlığın perspektivləri, həmçinin hərbi-texniki sahədə gəmilərin hazırlanması ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyevin Parisdə «Credit Agricole SA» şirkətinin baş direktoru Ksavye Musca ilə görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycan–Fransa əlaqələrinin inkişafından məmənunluq ifadə olundu. Azərbaycan ilə «Credit Agricole SA» şirkəti arasında müxtəlif layihələrin uğurla maliyyələşdirildiyi qeyd edildi. Bir çox layihələrin artıq icra olunduğu, «Credit Agricole SA» şirkətinin «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinin maliyyələşdirilməsində iştirak etdiyi, bununla bağlı Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti ilə çox yaxşı əməkdaşlığın həyata keçirildiyi vurğulandı.

Söhbət zamanı Azərbaycan ilə «Credit Agricole SA» şirkəti arasında əməkdaşlığın gələcəkdə də davam etdiriləcəyi bildirildi, qeyri-neft sektorunda, xüsusilə kənd təsərrüfatı sahəsində müxtəlif layihələrin reallaşdırılması, iqtisadiyyatın şaxləndirilməsi ilə bağlı əməkdaşlığın perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyev Parisdə «Airbus» şirkətinin müdafiə və kosmik sistemlər üzrə icraçı vitse-prezidenti Nikolya Şamosi ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycan ilə «Airbus» şirkəti arasında bir neçə ildir uğurlu əməkdaşlığın həyata keçirildiyi, yaxşı perspektivlərin olduğu bildirildi. Kosmik sahədə, xüsusilə yeni təyinatlı, daha yüksək nəticələr əldə etmə-

yə imkan verən peyklərin hazırlanması ilə bağlı əməkdaşlıq barədə fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyev Parisdə «Thales International» şirkətinin baş vitse-prezidenti Rafael Eskinazi ilə görüşüb.

Görüşdə Azərbaycan ilə «Thales International» şirkəti arasında iyirmi ildən çoxdur uğurlu əməkdaşlıq edildiyi məmənunluqla xatırlandı, müxtəlif layihələrin həyata keçirilməsi ilə bağlı çox yaxşı nəticələrin əldə olunduğu bildirildi. «Azərbaycan Hava Yolları» QSC və Bakı Metropoliteni ilə müxtəlif layihələrin reallaşdırıldığı qeyd edildi, Şimal–Cənub nəqliyyat dəhlizi ilə bağlı müəyyən işlərin görüləcəyi diqqətə çatdırıldı.

Söhbət zamanı əməkdaşlığın gələcəkdə davam etdirilməsi üçün yaxşı potensialın olduğu vurğulandı.

Prezident İlham Əliyevin Parisdə «Total» şirkətinin prezidenti Patrik Puyane ilə görüşü olub.

Patrik Puyane Azərbaycanda gedən inkişaf proseslərinin maraqla qarşılandığını dedi, Bakının gözəl şəhərlərdən birinə çevrildiyini vurğuladı.

Söhbət zamanı SOCAR ilə «Total» arasında əlaqələrin inkişafı, «Abşeron» yatağının işlənilməsi, «Ümid», «Babək» qaz-kondensat yataqları üzrə əməkdaşlıq və digər məsələlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyevin Parisdə Fransa Şirkətlər Hərəkatının (MEDEF) biznes şurasının üzvləri ilə görüşü olub.

Fransa Şirkətlər Hərəkatının vitse-prezidenti xanım Mari-Anj Debon Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi salamladı, belə tədbirlərin Azərbaycan ilə Fransa şirkətləri arasında əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynadığını bildirdi. O, bu görüşdə onlarla şirkətin nümayəndələrinin təmsil olunduğunu vurğuladı, tədbirin səmərəli keçəcəyinə əminliyini ifadə etdi.

Tədbirin aparıcısı dedi: Zati-aliləri, möhtərəm cənab Prezident. Hörmətli nazirlər, səfirlər, nümayəndə heyətinin üzvləri. Bu gün Sizi öz aramızda görmək bizim üçün şərəkdir, biz bundan məmənunuq. Hesab edirəm ki, bu, bizim birinci görüşümüz deyil. Sizin MEDEF ilə uzunmüddətli əlaqələriniz var. Bu, Sizin MEDEF ilə doqquzuncu görüşünüzdür. Beləliklə, bu, çox təsirləndirici haldır.

Mənim may ayında nümayəndə heyətinə rəhbərlik etmək imkanım olmuşdu və Siz bizi qəbul etmişdiniz. May ayındaki görüşdə iştirak etmiş nümayəndə heyətinin bəzi üzvləri indi bu otaqdadırlar. Hesab edirəm ki, bu görüşlərin keçirilməsi çox faydalı, səmərəli və məhsuldar olmuşdur.

Bu gün, cənab Prezident, görə bilərsiniz ki, Sizin səfəriniz bir çox insanların diqqətini cəlb edib. Bir çox şirkətlər – Fransa iqtisadiyyatının əksər sektorlarını təmsil edən faktiki olaraq yetmişdən çox şirkət bu görüşdə iştirak üçün müraciət etmişdir. Bu, onu göstərir ki, Sizin ölkəniz bir çox fransız şirkətlərini cəlb edir. Eyni zamanda bu, onu da göstərir ki, hər iki ölkə öz iqtisadiyyatını daha da inkişaf etdirmək istəyir. Beləliklə,

bu gün bütün bu şirkətlərə təşəbbüskarı olduğunuz bütün layihələr və təşəbbüsler barədə suallarla Sizə müraciət etmək imkanı verilir. Bu imkanı yaratdığınız üçün Sizə bir daha təşəkkürümüz bildirirəm.

Bizə artıq həyata keçirilməkdə olan bütün bu təşəbbüsler yaxşı təsir göstərir və biz Azərbaycanda iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə nail olmaq üçün ölkənizdə reallaşdırılmaqda olan və reallaşdırmaq istədiyiniz bütün layihələr barədə Sizin ilə fikir mübadiləsini aparmaq istəyirik. Daha vaxtinizi çox almaq istəmirəm. Biz hamımız burada Sizi dinləmək və icazənizlə Sizinlə fikir mübadiləsi aparmaq üçün toplaşmışıq. Beləliklə, bir daha çox sağ olun, cənab Prezident. İcazə versəydimiz, auditoriyadan da Sizə sualla müraciət etmək imkanını yaradardıq. Lakin ilk növbədə sözü Sizə verirəm. Bir daha çox sağ olun. Mən bizim hər iki səfirimizə də təşəkkürümüz bildirirəm. Onlar diplomatiyanın və iqtisadiyyatın iki ciddi mövzu olduğunu çox yaxşı bilirlər və bir yerdə daha da yaxşı işləmək üçün bir çox şirkətlərə dəstək göstərirler. Çox sağ olun, cənab Prezident.

Dövlətimizin başçısı görüşdə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

— Dəvətinizə görə çox sağ olun. Mən bir daha MEDEF nümayəndələri ilə görüşməyə çox şadam. Sizin də artıq qeyd etdiyiniz kimi, bu, mənim artıq doqquzuncu görüşümdür. Fransaya ilk rəsmi səfər etdikdə mənim Fransanın biznes icimaiyyəti ilə görüşüm olmuşdur. Bu görüş iqtisadi əməkdaşlığımızın inkişafı baxımından çox vacib idi. Mən ikitərəfli iqtisadi əməkdaşlığın təşviqində MEDEF-in və MEDEF üzvlərinin çox vacib rolu vurgulamaq istəyirəm.

Hesab edirəm ki, bu gün bizim çox yüksək səviyyədə iqtisadi əlaqələrimiz var. Bir çox layihələr icra olunmuşdur, bir çox Fransız şirkətləri Azərbaycanda uğurla fəaliyyət göstərirler. Fransaya səfərimdən öncə əldə etdiyim məlumatə görə, 50-dən çox fransız şirkəti Azərbaycanda uğurla fəaliyyət göstərir. İqtisadiyyatımıza yatırılan investisiyaların həcmi 2 milyard dollardan çoxdur. Bu sərmayələr əsasən enerji sektoruna qoyulmuşdur, lakin qeyri-neft sektoruna da bəzi sərmayələr yatırılır. Bu isə hazırkı mərhələdə bizim üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanın hökumət qurumları və fransız şirkətləri tərəfindən imzalanmış müqavilələrin dəyəri 2 milyard dollara yaxındır. Beləliklə, bu, ilk növbədə ölkəmizin potensialını nümayiş etdirir, bu, fransız biznes dairələrinin Azərbaycandakı fəaliyyətə marağının göstəricisidir. Eyni zamanda bu, Azərbaycanda yerli və əcnəbi biznes qruplarına iş görmək, sərmayə yatırmaq və yaxşı podratçı olmaq üçün çox əlverişli şəraitin yaradılmasına dəlalət edir. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən fransız şirkətləri bizi iqtisadiyyatımızın müxtəlif sektorlarını inkişaf etdirməyə kömək göstəriblər. Ölkəmiz üçün ənənəvi sayılan neft və qaz sektorunda bizim çox güclü əlaqələrimiz var. İcra edilməkdə olan layihələr qarşılıqlı faydalara gətirib çıxarırlar.

Bizim, eyni zamanda infrastruktur, nəqliyyat, içimai nəqliyyat, metro, dəmir yolu nəqliyyatı, suyun idarə edilməsi və bu sektorlara investisiyaların yatırılması sahəsində güclü əməkdaşlığımız var. Həmçinin kosmik sahəni qeyd etmək istərdim. Bu, bizim ölkə üçün nisbətən yeni sahədir. Lakin Azərbaycan bir neçə il bundan öncə beynəlxalq kosmik kluba qoşulmuşdur və ölkəmizin artıq iki peyki fəaliyyət göstərir. Ümid edirik ki, fransız şirkətlərinin fəal iştirakı ilə üçüncüsü də olacaq.

Kənd təsərrüfatı sahəsində yaxşı perspektivlərimiz var. Şədəm ki, ötən bir neçə il ərzində iqtisadiyyatımızın bu sektorunu da çevik inkişaf etməyə başlamışdır və bu, həmçinin fransız şirkətlərinin iştirakı ilə baş vermişdir. Xüsusilə üzüm bağlarının inkişafını qeyd etmək istəyirəm. Kənd təsərrüfatında məhsuldarlığı artırmaq məqsədilə iqlim şəraitimizdən maksimum dərəcədə istifadə olunmuşdur.

Bizim təhsil sahəsində yaxşı əməkdaşlığımız var. Artıq üç ildir ki, fəaliyyət göstərən Fransız Liseyi bu əməkdaşlığın yaxşı nümunəsidir. Bundan sonra isə biz Fransız-Azərbaycan Universitetinin açılışını etdik. Bu, nəinki təkcə bizim təhsil potensialımızı gücləndirir, eyni zamanda həmin təhsil ocaqlarında təhsil alan uşaqlar və gənc nəsil artıq, bir sözlə, bu iki ölkənin icimai səflərinə əvvələrlər. Cənubi onların həyatı Fransa ilə əməkdaşlıqla bağlı olacaqdır.

Biz Azərbaycanda çox əsaslı islahatlar paketini həyata keçirdik. Bu, əsasən ötən il oldu. Ötən il çox dərin iqtisadi islahatlar ili olmuşdur. Bu təşəbbüsə beynəlxalq maliyyə institutları çox güclü dəstək göstərmişdir. Bu, iqtisadiyyatımızın şaxələndirilməsinə aparan bir yoldur. Əslində, biz neft və qazdan asılılığı azaltmaq üçün bunun üzərində uzun illər idi ki, çalışırıq və bunu etməyə nail olduk. Hazırda neft və qaz ümumi daxili məhsulun təqribən 30 faizdən artığını təşkil edir. Qalan hissə qeyri-neft sektorunun payına düşür. İndi isə biz ixracımızı şaxələndirmək üçün fəal çalışırıq. Neftin qiymətinin üç-dörd dəfə aşağı düşdüyü bir dənəmdə buna indi xüsusilə ehtiyac var və artıq bizə əvvəllər olduğu kimi, əldə edə bilmədiyimiz gəlirləri qeyri-enerji ixrac potensialı ilə kompensasiya etmək lazımdır. Buna görə, biz əsasən kənd təsərrüfatı, sənaye sektorlarına sərmayə yatırıq və eyni zamanda bazarların axtarışındayıq. Bütün regionda ənənəvi bazarlarımız var, lakin Avropa bazarı da bizim üçün çox cəlbedicidir.

Ötən ay tərəfdəşliq razılaşması üzrə Avropa Komisiyası ilə danışıqlara başladığımızı nəzərə alaraq, — yeri gəlməkən, bu, bir çox sahələri, o cümlədən iqtisadi əməkdaşlığı əhatə edəcək çox hərtərəfli bir sənəd olmalıdır, — hesab edirəm ki, əməkdaşlığımızın vacib bir elementi də ikitərəfli ticarətin artırılması ola bilər. Zənnimcə, bu gün bu, bir milyard avrodan azdır. Lakin ticarətimizin strukturuna baxsanız görərsiniz ki, bu, əsasən bizim Fransaya neft ixracatımızdır. Beləliklə, biz bunu şaxələndirməliyik, daha çox alıb, daha çox satmalıyıq.

Hesab edirəm ki, iqtisadi əməkdaşlığımızın çox yaxşı mexanizmi var. Bu, bиргə iqtisadi komissiyadır. Bu komissiyanın iclası bu yaxınlarda keçirilmişdir. Bu komissiya əməkdaşlığımızın bütün vacib sahələri ilə bağlı məsələlərlə məşğul olur. İslahatlar bizə uzunmüddətlə dayanıqlı inkişafa, iqtisadi artıma, ölkəmizin və iqtisadiyyatımızın müasirləşdirilməsinə nail olmaq imkanı verəcək. Çünkü artıq bir neçə dəfə qeyd etdiyim ki, Azərbaycanda post-neft dönəmi başlamışdır. Bu, bizim ehtiyatlarımızın tükmənməsi ilə əlaqəli deyil. Xeyr, bizim böyük neft və qaz ehtiyatlarımız var. Biz onları gələcək bir neçə on illər ərzində bazara çıxarıcağıq. Lakin indi bizə sanki təbii ehtiyatlara malik olmadan gələcəyimizi planlaşdırmaq lazımdır. İqtisadiyyatımızı rəqabətlilik, düzgün idarəetmə əsasında qurmaliyq.

Əlbəttə ki, biz islahatlarımızdə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən də istifadə edirik. Eyni zamanda bizim çox yaxşı məsləhətçilərimiz var. Onlar bizə iqtisadiyyatımızın hər bir sektor üçün strateji yol xəritələri hazırlamağa kömək edirlər. Azərbaycanda iqtisadi inkişaf sabitdir. Əvvəlki illərdə ümumi daxili məhsulun göstəricisi çox yüksək olmuşdur və bu da əsasən neft və qaz sektorunun sayəsində baş vermişdir. Lakin artım təkcə bu sektorla bağlı deyildi. Bu gün Azərbaycanda sabit iqtisadi və siyasi vəziyyət ölkə iqtisadiyyatının cəlbedici olması üçün ilkin şərtlərdən biridir. Biz bu nəticələrə çox ağır bir şəraitdə nail olduq. Bu, humanitar fəlakət idi. Biz bütün beynəlxalq hüquq normalarını pozan Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü və torpaqlarını işgal etməsi nəticəsində evlərini və əmlakını itirmiş yüz minlərlə qaçqın və məcburi köçküni yerləşdirməli olduq. Beləliklə, bu təcavüz nəticəsində bir milyondan çox qaçqınımız və məcburi köçkünüümüz var. Onların da qeydinə qalmaq üçün çoxlu pul tələb olunur. Biz əsasən bu insanların sosial müdafiəsinə sərmayə yatırıdık və ötən illərdə onların arasından iki yüz əlli min nəfərə yeni mənzillər və evlər verildi. Beləliklə, biz bütün müasir infrastruktur ilə təchiz olunmuş böyük şəhər miqyasında evlər tikdik.

Mən münaqişə barədə danışarkən Azərbaycanın işgal olunmuş ərazilərində, Dağlıq Qarabağ və ətraf ərazilərdə Avropadan, həmçinin, təəssüf ki, Fransadan olan bəzi şirkətlərin fəaliyyəti ilə bağlı müyyəyən narahatlığımı ifadə etmək istərdim. Çünkü təkcə Dağlıq Qarabağ deyil, Dağlıq Qarabağ ətrafindakı 7 rayon da işgal altındadır. Bəzi şirkətlər bu ərazilərdə qanunsuz fəaliyyət göstərir ki, bu da qəbul edilməzdir. Bu, beynəlxalq hüququ, bizim qanunvericiliyimizi pozur və Azərbaycan bu məsələni beynəlxalq müstəvidə qaldırmaq üçün ciddi addımlar atır, həmçinin beynəlxalq məhkəmə institutlarına müraciət edir. Ona görə də mən bu narahatlığı ifadə etmək və torpaqlarımızda qanunsuz fəaliyyət göstərən şirkətləri bu fəaliyyətdən çəkinməyə çağırmaq istərdim. Bu fəaliyyət çoxlu gəlir gətirməyəcək, lakin çoxlu cətinliklər yarada bilər. Bu, ölkələrimiz arasındaki çox yaxşı, dost münasibətlərinə uyğun deyil. Mən başa dü-

şürəm ki, bu şirkətlər bunu öz riskləri hesabına edirlər, lakin mənim borcum sadəcə onlara bundan çəkinməklə bağlı xəbərdarlıq etməkdir. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı sözümüz yekununda, həmçinin bildirmək istərdim ki, bir neçə gün əvvəl Ermənistan prezidentinin MEDEF-də çıxış edərkən investorları öz ölkəsinə investisiya yatırmağa inandırmaq əvəzinə, tamamilə əsəssiz iddialarla Azərbaycanı, onun iqtisadiyyatını nüfuzdan salmağa çalışdığını mənə deyəndə təəccübləndim. O, innovasiyalar barədə danışdı, deyirdi ki, Ermənistan innovasiyalar ölkəsidir. Açığını deyim, biz Azərbaycanda buna gülürük, çünkü çox məşhur bir deyim var – əgər bu qədər ağıllısanşa, niyə bu qədər kasıbsan. Ermənistanın təbii ehtiyatlara malik olmaması faktı o demək deyil ki, xalq bundan əziyyət çəkməlidir. Fransa da daxil olmaqla, dünyanın əksər inkişaf etmiş ölkələrinin təbii ehtiyatları yoxdur. Lakin onlar düzgün idarəciliq, şəffaflıq, etibarlılıq, standartlar, təhsil, bilik və innovasiya sayəsində öz ölkələrini inkişaf etdirirlər. Ona görə də Ermənistan prezidenti fransız şirkətlərinə nağıl danışmaq əvəzinə, yaxşı olardı ki, diqqəti əhalisinin yarısından çoxu gələcək üçün heç bir perspektivi olmayan, yoxsulluq həddindən də aşağı yaşayın ölkədəki dəhşətli iqtisadi vəziyyətə cəmləsin. Onların rəsmi statistikasına görə, hər il Ermənistanı 60 min insan tərk edir, bizdə olan məlumatə görə isə bu rəqəm 100 minə yaxındır. Əgər bu ölkə belə yaxşı və cəlbedici olsayıdı, ola bilsin ki, insanlar qalmağı tərk etməkdən üstün tutardılar.

Azərbaycana gəlincə, əlbəttə, bizim çətinliklərimiz, problemlərimiz var. Biz hələ də islahatların həyata keçirilməsi prosesindəyik. Lakin mən xüsusilə neftdən əldə olunan gəlirlərimizin 3–4 dəfə aşağı düşməsini nəzərə alaraq, Azərbaycanın neft istehsal edən ölkələr arasında ən yaxşı göstəricilərdən birinə malik olduğunu göstərmək üçün bəzi rəqəmləri diqqətinizə çatdırmaq istərdim. Davos Dünya İqtisadi Forumu Azərbaycan iqtisadiyyatını rəqabətqabiliyyətliliyinə görə dünyada 37-ci yerə layiq götürüb. Bu, çox yaxşı reytingdir. Beləliklə, biz dünyanın 40 ən rəqabətə davamlı ölkəsi sırasındayıq. Bu, ən son reytingdir. Bu reyting bizə neftin qiyməti yüksək olanda verilməyib. Davosun başqa bir reytingində Azərbaycan inkişaf etməkdə olan ölkələrin inkişaf səviyyəsinə görə 1-ci və 2-ci yerləri paylaşır. Bizim xarici borcumuz çox aşağıdır, bu, ümumi daxili məhsulumuzun 20 faizinə bərabərdir. Bizim konvertasiya oluna bilən valyuta ehtiyatımız xarici borcumdan beş dəfədən də çoxdur. Başqa sözlə, əgər istəsək, biz xarici borcumuzu bir neçə aya ödəyə bilərik və xarici borcumuz sıfır olar. Biz işsizliyi 5 faiza, yoxsuluğu isə 6 faizdən aşağı endirməyə nail olmuşuq. Azərbaycanda məşğulluğun səviyyəsi əsasən çox əlverişli biznes mühiti və investisiya mühiti sayəsində qalxıb. Son 20 ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına 200 milyard dollardan artıq investisiya yatırılıb. Bu proses davam edir və ümidvarlı ki, bu il də çox sayıda şirkət investisiya

yatıracaq. Çox yaxşı haldır ki, indi onlar təkcə neft və qaz sahəsinə deyil, həm də xidmət, turizm, otel biznesinə, kənd təsərrüfatına investisiya yatırırlar. Xarici və yerli şirkətlərin bütün investisiyaları lazımı şəkildə qorunur. Buna görə də, bu, Azərbaycana investisiya yatırmaq üçün əlavə stimul və maraq yaratdır. Eyni zamanda regionda güclü iqtisadi mövqeyə, qonşularla yaxşı əlaqələrə və güclü maliyyə ehtiyatlarına malik olaraq biz strateji əhəmiyyət kəsb etdiyini düşündüyüümüz sektorlara podratçılar cəlb edə bilərik.

Qarşidakı illərdə bizim əsas diqqət yetirəcəyimiz sahə iqtisadiyyatımızın qeyri-neft sektorunu, əsasən də kənd təsərrüfatı olacaq. Mən Fransanın nüfuzlu şirkətlərini Azərbaycana gəlməyə – müasirləşmə və məhsuldarlığın artırılması ilə bağlı layihələri həyata keçirmək üçün Azərbaycan hökuməti ilə işləməyə dəvət edirəm. Suvarma bizim əsas diqqət yetirdiyimiz sahələrdən biridir. Təkcə, bu il biz çoxlu investisiya cəlb edərək əvvəllər suvarılmamış azı 100–150 min hektar sahəni su ilə təmin edəcəyik. Bu, əlavə böyük həcmində məhsulların istehsalına götərib çıxaracaq.

İnformasiya texnologiyaları çox sürətlə inkişaf edir və bizim bu sektorun inkişafı ilə bağlı xüsusi programımız var. Müasir texnologiyalar, sənaye potensialı, tikinti, əlbəttə ki, nəqliyyat – dünyadan hər yerində şirkətlərin Azərbaycanda fəaliyyət göstərməsi üçün çoxlu imkanlar var.

Həyata keçirdiyimiz strateji layihələr arasında mən ikisini qeyd etmək istərdim. Birincisi, əlbəttə ki, Cənub Qaz Dəhlizidir. Bu, hazırda Avropada ən böyük infrastruktur layihəsi hesab olunur. Layihənin dəyəri 40 milyard dollara yaxındır. Bu, 6 ölkədən keçməklə Azərbaycanı Bakıdan İtaliya sahilləri ilə birləşdirən integrasiya olunmuş kəmər sistemidir. Avropa Komissiyası bu layihəyə güclü dəstək verir və Azərbaycan bu layihədə aparıcı rola malikdir. Bu layihə Avropanın enerji xəritəsini dəyişir və Avropa istehlakçılarına yeni alternativ təbii qaz mənbələri götərəcək. Əlbəttə ki, bu layihənin həyata keçirilməsində bir çox şirkətlər iştirak edir. Bu, enerji şaxələndirilməsi, enerji təhlükəsizliyi layihəsidir və bu, həqiqətən də, XXI əsrin layihəsidir. Çünkü layihənin həyata keçirilməsini təşkil etmək nə texniki, nə də maliyyə nöqtəyi-nəzərindən asan məsələ deyildi. Bu layihə beynəlxalq maliyyə institutları, əsasən də Dünya Bankı tərəfindən dəstəklənir və mən şadam ki, Fransa bankları da bu layihənin həyata keçirilməsinin maliyyələşməsini təmin edir.

Bizim diqqət yetirdiyimiz başqa bir strateji istiqamət Azərbaycanda nəqliyyat qovşağının yaradılmasıdır. Bizim coğrafi mövqeyimiz əlverişlidir. Biz Asiya ilə Avropanın arasında yerləşirik və artıq sahib olduğumuz müasir nəqliyyat infrastrukturunu ilə böyük maraq cəlb edirik. Bizim hər növ təyyarə, o cümlədən ən böyük yük təyyarələri qəbul edə bilən 6 beynəlxalq hava limanımız var. Biz artıq region üçün hava nəqliyyatı ilə yüksəkmələr qovşağına çevrilmişik. Bizim bütün qonşu ölkə-

lərlə dəmir yolu əlaqələrimiz var. Azərbaycanın Gürcüstan vasitəsilə Türkiyə ilə dəmir yolu əlaqəsi bu il yaradılacaq. Bu, Xəzər dənizi, Azərbaycan vasitəsilə Çindən Avropaya dəhliz açır. Bu, yüklerin daşınmasına vaxtını iki dəfə azaldır. İlk sınaq qatarı artıq bizim ərazimizdən keçib. Ötən il biz, həmçinin Hindistandan Pakistan, Fars körfəzi, İran, Azərbaycan, Rusiya, Şimali Avropaya uzaq Cənub-Şimal nəqliyyat dəhlizinin yaradılmasına çoxlu investisiya yatırmaqla, bizi İranla birləşdirən dəmir yolu xəttinin çatışmayan hissəsini tamamlamışıq. Biz bir neçə mühüm beynəlxalq toplantı və tədbir təşkil etmişik. Biz üzərimizə düşən hər şeyi etmişik. Beləliklə, bu dəhlizin çatışmayan hissəsi tikilən kimi biz Hindistandan Şimali Avropaya yüklerin indiki 40–45 gün əvəzinə 14 günə daşınmasına imkan verən yeni marşrut açacağıq. Şimaldan Cənuba, Şərqi Qərbə olan bu dəhlizlərin hər ikisi təkcə coğrafi mövqeyimiz sayəsində deyil, bizim siyasetimiz sayəsində Azərbaycan ərazisindən keçir.

İnfrastruktursuz coğrafiya çox da böyük məna kəsb etmir. Hazırda biz Xəzərdə yüksərək qabiliyyəti 25 milyon ton olan ən böyük dəniz limanını tikiirik. Birinci mərhələ bu il tamamlanacaq. Qeyd etdiyim kimi, 6 beynəlxalq hava limanı, müasir yük gəmiləri, hər növ gəmi istehsal edə bilən gəmiqayırma zavodu, dəmir yolu infrastrukturunun müasirləşdirilməsi və əlbəttə ki, qonşularla çox yaxşı əlaqələr. Çünkü qonşularla əməkdaşlıq etməsən nəqliyyatda hədəflərə nail ola bilməzsən. Bizim bütün qonşularımızla, Şimal, Cənub, Qərb və Xəzər dənizindən o yana Şərqi qonşularımızla əla siyasi və iqtisadi əlaqələrimiz var, bu, həmçinin regionun sabitliyi üçün vacibdir. Daxildə sabitlik, daxildə inkişaf və sərhədlərimizdən kənardə proqnozlaşdırılabilən vəziyyət, qonşularla yaxşı əlaqələr – bütün bunlar artıq baş verir. Bu, reallıqdır. Başqa sözə, bizim siyasetimiz regionda yeni reallıq və ilk növbədə, qeyd etdiyim kimi, qonşularımızla yeni əməkdaşlıq formatı yaradıb.

Biz, həmçinin təkcə əkitərəfli deyil, həm də artıq üçtərəfli regional əməkdaşlıq formatı yaratmışıq. Məsələn, Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə, Azərbaycan-Türkiyə-İran və son olaraq Azərbaycan-İran-Rusiya üçtərəfli iqtisadi və siyasi əməkdaşlığı. Bu, regionda çox müsbət siyasi və iqtisadi mühit yaradan üçtərəfli əməkdaşlıq formatıdır. Qeyd etdiyim kimi, Cənub Qaz Dəhlizi də əməkdaşlıq formatı baxımından çox cəlbedicidir. Çünkü burada Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə, Avropa İttifaqı üzvləri Yunanistan, İtaliya, Bolqarıstan və həmçinin Albaniya iştirak edir. Artıq 3 ildir ki, hər il yeddi ölkə əməkdaşlığı gücləndirmək məqsədilə dəhlizin məşvərət şurası üçün Bakıda toplasır. Bu, təkcə qazla bağlı deyil, bu, biznesdir, investisiya, məşğulluq, proqnozlaşdırılma və əməkdaşlıqdır.

Sonda demək istərdim ki, qeyd etdiyim kimi, ötən ay Brüsseldə biz Avropa İttifaqı ilə Azərbaycanın yeni əməkdaşlıq prosesinə start vermişik. Azərbaycan Avropa İttifaqının 9 üzv ölkəsi ilə strateji tərəfdəşliq sənədi

imzalayıb. Bu, o deməkdir ki, Avropa İttifaqı üzvlərinin üçdəbiri bizim strateji tərəfdəsimizdir. Təbiidir ki, həzirdə biz Avropa Komissiyası ilə əlaqələrimizi daha da gücləndirəcək strateji tərəfdəşliq razılaşması üzərində işləyirik.

Əlbəttə ki, əvvəldə dediyimə qayıdırıam, bizim Fransa ilə əlaqələrimiz böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bizim əla siyasi əlaqələrimiz var. Prezident Olland iki dəfə Azərbaycanda səfərdə olub – 2014–2015-ci illərdə. Bundan əvvəl Prezident Sarkozy Azərbaycanda səfərdə olub. Mən tez-tez sizin ölkənizdə səfərdə oluram. Mənim bugünkü və sabahkı rəsmi səfərim güclü əməkdaşlığımızın daha bir göstəricisidir və işgüzar əlaqələr bu əməkdaşlığın ayrılmaz hissəsidir.

Görüşdə Azərbaycanda dəmir yolu, qlobal nəqliyyat layihələri, metro tikintisi, rabitə texnologiyaları, kosmik sənaye, hava nəqliyyatı, energetika, neft-qaz sənayesi, maliyyə-bank sistemi, şəhər infrastrukturunu layihələri, kənd təsərrüfatı, irriqasiya sistemi, turizm, mehmanxana sənayesi, bərpaolunan enerji və digər sahələrdə Azərbaycan ilə çox uğurlu əməkdaşlığın həyata keçirildiyi bildirildi və bu sahədə əlaqələrin inkişafına dair interaktiv fikir mübadiləsi aparıldı.

Prezident İlham Əliyev bu sahələrdə əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı suallara ətraflı cavab verdi.

Sonda «Azərbaycan Hava Yolları» Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti ilə «Thales Air Systems SA» şirkəti arasında Anlaşma Memorandumu imzalandı.

Prezident İlham Əliyev Parisdə Fransa Respublikası Senatının sədri Jerar Larşe ilə görüşüb.

Senatın binasının qarşısında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul və süvari dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi Senatın sədri Jerar Larşe qarşılıdı.

Dövlətimizin başçısı və Senatın sədri fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdi.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Prezident İlham Əliyev rəport verdi.

Prezident İlham Əliyev və Senatın sədri Jerar Larşe birgə foto çəkdirdilər.

Jerar Larşe Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi Fransa Senatında görməkdən məmənun olduğunu dedi. O, belə səfərlərin ölkələrimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi baxımından əhəmiyyətli olduğunu bildirdi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ölkələrimiz arasında münasibətlərin, eləcə də parlamentlərarası əlaqələrin çox yüksək səviyyədə olduğunu vurğuladı. Dövlətimizin başçısı bir neçə gün əvvəl Bakıda Fransa Senatının bir qrup üzvünü qəbul etdiyini, dünən isə MEDEF-in üzvləri ilə çox səmərəli görüş keçirdiyini xatırladı.

Jerar Larşe 2014-cü ildə Senatda xanım Mehriban Əliyeva ilə Azərbaycan–Fransa parlamentlərarası dostluq qrupunun sədri kimi görüşdüklerini xatırladı, bu görüşün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğuladı. O,

belə görüşlərin ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişafına güclü təkan verdiyini, Azərbaycan–Fransa əlaqələrinin strateji istiqamətdə inkişaf etdiyini bildirdi.

Senatın sədri Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətdə görülən işlərlə maraqlandı.

Prezident İlham Əliyev münaqişənin həlli ilə bağlı Azərbaycanın qəti mövqeyini diqqətə çatdırdı. Münaqişənin yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həllinin mümkünüyünü qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı Azərbaycanda olan fransalı senatorların Cəbrayıl rayonunun işğaldan azad edilmiş Cocuq Mərcanlı kəndinə səfər etdiklərini və kəndin ermənilər tərəfindən necə dağıdılmasının şahidi olduqlarını vurğuladı. Azərbaycan Prezidenti gərginliyin mövcudluğunun regional ziyān vurdugunu bildirdi.

Söhbət zamanı qarşılıqlı maraq doğuran bir sıra digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Görüşdən sonra Prezident İlham Əliyev Senatın qızıl kitabını imzaladı.

Prezident İlham Əliyevin Parisdə Fransa Respublikası Milli Assambleyasının sədri Klod Bartolon ilə görüşü olub.

Milli Assambleyanın binasının önündə dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi Milli Assambleyanın sədri Klod Bartolon qarşılıdı.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Prezident İlham Əliyev rəport verdi.

Dövlətimizin başçısı və Milli Assambleyanın sədri fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdi.

Prezident İlham Əliyev və Milli Assambleyanın sədri Klod Bartolon birgə foto çəkdirdilər.

Klod Bartolon Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi Milli Assambleyada görməkdən sad olduğunu bildirdi. O, bir neçə il əvvəl Milli Assambleyada xanım Mehriban Əliyeva ilə Azərbaycan–Fransa parlamentlərarası dostluq qrupunun sədri kimi görüşlərini xatırladı. Milli Assambleyanın sədri ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın inkişaf etdiyini, belə səfərlərin ikitərəfli əlaqələr töhfə verdiyini bildirdi. Azərbaycan ilə Fransa arasında enerji sahəsində yaxşı əməkdaşlığın olduğunu deyən Klod Bartolon fransız şirkətlərinin Azərbaycanda müxtəlif sahələrdə çox yaxşı fəaliyyət göstərdiklərini vurğuladı. Milli Assambleyanın sədri Fransanın Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə çalışdığını qeyd etdi.

Prezident İlham Əliyev hər iki ölkənin parlamentlərində dostluq qruplarının fəaliyyətinin məmənunluq doğrudığını, bunun ikitərəfli əlaqələrin inkişafına töhfə verdiyini bildirdi. Fransaya rəsmi səfəri çərçivəsində mühüm sənədlərin imzalanacağını deyən Prezident İlham Əliyev MEDEF-in üzvləri ilə keçirdiyi görüşün səmərəli olduğunu, müxtəlif sahələrdə, o cümlədən nəqliyyat, kənd təsərrüfatı, infrastruktur, kosmik sənaye sahələrində əməkdaşlıqla bağlı faydalı müzakirələrin

aparıldığını xatırlatdı. Fransız şirkətlərinin Azərbaycan ilə səmərəli əlaqələr qurdugunu deyən dövlətimizin başçısı Azərbaycanın da Fransa ilə bir çox sahələrdə yaxşı əməkdaşlıq etdiyini söylədi. Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinin həyata keçirilməsi üçün səylə çalışdığını diqqətə çatdırıldı.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycan ilə Fransa arasında mədəni sahədə də çox güclü əməkdaşlığın olduğunu, Azərbaycanda Fransız Liseyinin və Universitetinin fəaliyyət göstərdiyini qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın 10-dan artıq regionunun Fransa regionları ilə qardaşlaşdığını vurguladı.

Söhbət zamanı Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı ətraflı məlumat verən Azərbaycan Prezidenti münaqişə nəticəsində bir milyondan artıq azərbaycanlıların qaçqın və məcburi köçküն əvvərildiyini diqqətə çatdırıldı. İyirmi beş ildir ki, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlerinin münaqişənin həlli ilə bağlı səylərinin nəticəsiz qaldığını deyən Prezident İlham Əliyev qurumun həmsədri kimi Fransanın münaqişənin həllində daha fəal olacağına əminliyini ifadə etdi.

Dövlətimizin başçısı İlham Əliyev Fransa Milli Assambleyasının sədri Klod Bartolonu Azərbaycana səfərə dəvət etdi.

Parisdə, Yelisey Sarayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Fransa Respublikasının Prezidenti Fransua Ollandın görüşü olub.

Yelisey Sarayının qarşısında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Fransa Prezidenti Fransua Olland Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi qarşılıdı.

Dövlət başçıları birgə foto çəkdirdilər.

Görüşdə ölkələrimiz arasında əlaqələrin yüksək səviyyədə olmasından məmənunluq ifadə edildi. Qarşılıqlı səfərlərin ikitərəfli münasibətlərin inkişafı baxımından böyük əhəmiyyətə malik olduğu vurgulandı. Ölkələrimiz arasında müxtəlif sahələrdə, o cümlədən nəqliyyat, kənd təsərrüfatı, infrastruktur, kosmik sənaye, turizm, bərpəolunan enerji, ətraf mühit sahələrində səmərəli əməkdaşlığın həyata keçirildiyi bildirildi.

Söhbət zamanı Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı ətraflı fikir mübadiləsi aparıldı.

Fransa Respublikasının Prezidenti Fransua Ollandın adından Prezident İlham Əliyevin və birinci xanım Mehriban Əliyevanın şərəfinə şam yeməyi verilib.

Dövlət başçıları şam yeməyində çıxış etdilər.

Prezident Fransua Ollandın çıxışı

– Cənab Prezident.

Cənab nazirlər.

Hörmətli deputatlar.

Hörmətli xanımlar və cənablar.

Mən Sizi ölkələrimiz arasında diplomatik münasibətlərin qurulmasının 25 illiyini qeyd etdiyimiz bir dönmədə qarşılıyram. Fransa 1992-ci il yanvarın 3-də Azərbaycanın müstəqilliyini tanımışdır. Beləliklə, həqiqətən

də, Fransa Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk dövlətlərdən biri olmuşdur. Əslində mən «bərpa olunmuş müstəqilliyini» sözlərini söyləməli idim. Çünkü 1918-ci il mayın 28-dən 1920-ci ilin aprelinə kimi artıq Azərbaycan Demokratik Respublikası mövcud olmuşdur və onun yaranması tarixi hər il Azərbaycanın milli günü kimi qeyd olunur. Biz bir neçə gün əvvəl Beynəlxalq Qadınlar Günüünü qeyd etdiyimizə görə onu da xatırlatmaq istərdim ki, Azərbaycan Demokratik Respublikası dünyada qadınlara səsvermə hüququnu verən ilk ölkələrdən olmuşdur.

Əslində xalqlarımız arasındaki əlaqələrin tarixi 25 illik diplomatik münasibətlərdən daha qədimdir. Bizim ölkələri birinci növbədə ticarət əlaqələri yaxınlaşdırılmışdır. Bu əlaqələrin ilk izlərinə IX və X əsrlərdə başlayaraq Azərbaycandan keçən tarixi İpək Yolunda rast gəlmək olar. XIII əsrən isə bu yolu fransız səyyahları da keçməyə başlamışlar.

Daha sonra Fransanın qədim tarixə malik olan şərqsünsəliq ənənəsi bizi mədəniyyət sahəsində də yaxınlaşdırmışdır. Bartelemi Derblo 1700-cü ildə işıq üzü görmüş məşhur «Şərq kitabxanası» əsərində sizin ədəbiyyatınızı ilk dəfə olaraq ölkəmizə tanıtmışdır. Amma ölkənizi fransızlara ən çox tanınan 1858–1859-cu illərdə Qafqaza səfər etmiş və öz əsərində Bakını təsvir edən Aleksandr Düma olmuşdur. Artıq o vaxtdan ölkələrimiz arasında möhkəm əlaqələr qurulmuşdur və mən münasibətlərimizin istisnasız hər bir mövzuya toxunmağa imkan verən səmimiliyini və açıqlığını çox qiymətləndirirəm.

Cənab Prezident, Sizin ölkənizin əməkdaşlıq əlaqələrini saxələndirmək, müstəqilliyini möhkəmləndirmək kimi böyük bir məqsədiniz var. Biz Azərbaycan və Avropa İttifaqı arasında yeni müqavilə perspektivini məhz bunu düşünərək dəstəklədik. Mən şadam ki, bununla bağlı danışıqlar artıq bir ay əvvəl Brüsseldə Sizin iştirakınızla başlamışdır. Arzu edirəm ki, bu danışıqlar tez bir zamanda uğurla nəticələnsin. Fransa karbohidrogenlər sahəsində sizin əsas müştərilərinizdən biridir. Bu baxımdan mən Total və SOCAR arasında Abşeron neft yataqlarının istismarı üzrə uzun illərdən bəri davam edən əməkdaşlığı alqışlayıram.

Cənab Prezident, hörmətli birinci xanım, Fransanın bir çox şirkətləri Sizin ölkənin nəqliyyat, turizm, eko- logiya, təhlükəsizlik, şəhərsalma və kənd təsərrüfatı sahələrində öz təcrübələri və bacarıqları ilə böülüsməyə hazırlırlar. Bildiyimə görə, Fransaya səfəriniz çərçivəsində Siz onların bir çoxu ilə artıq görüşmüsünüz və Sizin iştirakınızla bir çox müqavilələr imzalanmışdır.

Cənab Prezident, mən Sizin ölkənizə səfər etmişəm. Biz 2016-cı ilin sentyabr ayında açılan Azərbaycan–Fransız Universitetinin uğurundan qürur hissi duyuruq. Universitetin artıq 150 tələbəsi var. Mən Sizə bu layihənin reallaşmasına verdiyiniz şəxsi dəstəyinizə görə təşəkkür etmək istərdim. Bu, təhsilə və ölkənizdə 50 minə yaxın şagirdə tədris edilən və 3-cü xarici dil olan fransız dilinin geniş yayılmasına Sizin verdiyiniz əhəmiyyəti bir daha göstərir.

Mən, həmçinin Fransanın və Azərbaycanın regionları arasında sayı get-gedə artan əməkdaşlıq programlarında iştirak edən rayon icra başçılarını və deputatları da alqışlamaq istərdim.

Mən nitqimi sülhün və sabitliyin vacibliyini qeyd edərək bitirmək istərdim. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli yollarının tapılmasında irəliləmək vaxtı çoxdan çatmışdır. Danışıqlar artıq 23 ildir ki, davam edir və tərəflər heç bir həllədici nəticəyə gəlməmişlər. Status-kvodan pis bir şey yoxdur. 2016-cı ilin aprelində və bir neçə həftə bundan əvvəl baş verən toqquşmalar aydın göstərir ki, bu münaqişə heç vaxt tam dayanmamışdır.

Siz Fransanın ATƏT-in Minsk qrupunun rusiyalı və amerikalı həmsəndləri ilə birlikdə çıxış yolunun tapılmasına nə qədər səy göstərdiyini bilirsınız. Bir neçə gün əvvəl Parisə səfər edən prezident Sarkisyanı söylədiyim kimi, mən bunu Sizin qarşınızda da təkrar edirəm: Bu münaqişə hərbi yolla həll edilə bilməz. Belə ki, Amerika və Rusiya ilə birlikdə Fransa öz vasitəcilik səylərini yorulmadan davam etdirəcək. Bu səylər hərbi yola əl at-mamaq, dövlətlərin ərazi bütövlüyünün qorunması və öz müqəddəratını təyin etmə prinsiplərinə əsaslanır. Fransa bu çərçivədə hər bir təşəbbüs göstərməyə hazırlıdır.

Cənab Prezident, Sizin Parisə bu səfəriniz bizim üçün uzunmüddətli münasibətlərimizdə yeni bir mərhələnin başlanğıcıdır. Fransa Azərbaycan üçün hər zaman mübadilələrimizi, xüsusilə də insan hüquqları sahəsində mübadilələri artırmaq, regionda təhlükəsiz və sabit bir gələcəyin olması naminə birgə işləmək istəyən açıq və səmimi bir tərəfdəş olaraq qalacaqdır.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli cənab Prezident.

Xanımlar və cənablar.

Cənab Prezident, ilk növbədə məni Fransaya rəsmi səfərə dəvət etdiyinizə, eləcə də səfər zamanı mənə və nümayəndə heyətinə göstərdiyiniz qonaqpərvərliyə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm.

Məmənluqla qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycan ilə Fransa arasında siyasi əlaqələr yüksək səviyyədədir. Qarşılıqlı səfərlərimiz artıq ənənəyə çevrilmişdir. Mən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi Fransada dəfələrlə səfərdə olmuşam. Siz, cənab Prezident, iki dəfə Bakıda səfərdə olmusunuz. Qarşılıqlı səfərlər onu göstərir ki, Fransa-Azərbaycan əlaqələri yüksək səviyyədədir. Aramızda çox fəal siyasi dialoq aparılır. Fransa Respublikasına bugünkü səfərimizin diplomatik münasibətlərimizin qurulmasının 25 illiyinə təsadüf etməsin-dən olduqca məmənunam.

Fransa regionun ən ağırli problemi olan Ermənistən-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üzrə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədridir. Ermənistən hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 fəizi – tarixi torpaqlarımız olan Dağlıq Qarabağ və ətrafdakı 7 rayon işğal edilmiş, etnik təmizləmə siyasəti aparılmış və bir milyondan çox soydaşımız qaçqın və məcburi köçküñ vəziyyətinə düşmüşdür. Münaqişə ilə

bağlı BMT Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsi, BMT Baş Məclisi, ATƏT, NATO, Avropa Parlamenti, Avropa Şurasının Parlament Assambleyası, Qoşulmama Hərəkatı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların müvafiq qərar və qətnamələri vardır. Bu münaqişə ancaq beynəlxalq hüququn normalarına uyğun və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunmalıdır. Status-kvo qəbul edilməzdir. Fransa digər həmsəndlər kimi, bu barədə dəfələrlə bəyanatlar vermişdir. Təəssüflər olsun ki, Ermənistən buna məhəl qoymur və öz işğalçı siyasetindən əl çəkmir. Dağlıq Qarabağ əzəli və tarixi Azərbaycan torpağıdır. Ölkəmizin ərazi bütövlüyü danışıqlar mövzusu ola bilməz.

Azərbaycan ilə Fransa arasında iqtisadi əlaqələr sürətlə inkişaf edir. Fransa şirkətləri bu günədək Azərbaycanda energetika, aviasiya, kosmik sənaye, nəqliyyat, su təchizatı, kənd təsərrüfatı və digər sahələrdə təxminən iki milyard ABŞ dolları dəyərində 27 layihədə podratçı kimi iştirak etmişlər. Enerji sahəsində əməkdaşlıq iqtisadi münasibətlərimizin əsas istiqamətlərindən biridir. Fransa şirkətləri Azərbaycanın neft-qaz sektorunda həyata keçirilən layihələrdə iştirak edirlər. Azərbaycanın təşəbbüsü ilə uğurla icra edilən «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsi Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Humanitar sahədə də əməkdaşlığımız çox genişdir. Fransız dili uzun illərdir Azərbaycanda tədris olunur. Azərbaycanın 338 məktəbində 50 minə yaxın şagird fransız dilini öyrənir. Azərbaycanın yeddi ali təhsil müəssisəsində fransız dili tədris edilir. Bakı Slavyan Universitetində Viktor Hüqo adına Fransız Dili və Ədəbiyyatı Mərkəzi, Azərbaycan Dillər Universitetində Fransa Mərkəzi yaradılmışdır. Üç il əvvəl biz Bakı Fransız Liseyini yaratdıq. Cənab Prezident, Sizinlə bu liseyin açılışında iştirak etmişik. Ötən il isə Azərbaycan-Fransız Universiteti fəaliyyətə başladı. Artıq bir neçə ildir ki, Fransada da Azərbaycan dili tədris olunmağa başlayıb. Eyni zamanda mədəniyyət sahəsində də uğurlu əməkdaşlıq aparılır.

Fransa ilə Azərbaycanın regionları arasında da əməkdaşlıq inkişaf edir. Azərbaycanın 14 şəhəri ilə Fransanın 12 şəhəri və 1 vilayəti arasında müvafiq sənədlər imzalanmışdır.

Hörmətli cənab Prezident, dəvətə və göstərdiyiniz yüksək qonaqpərvərliyə görə bir daha minnətdarlığımı bildirir, Sizə cansağlığı, ölkənizə və xalqınıza daim inkişaf və tərəqqi arzulayıram.

Prezident İlham Əliyevin Fransa Respublikasına rəsmi səfəri martın 15-də başa çatıb.

Azərbaycanın və Fransanın dövlət bayraqlarının dalğalandığı Parisin Orli Beynəlxalq hava limanında dövlətimizin başçısının şərfinə fəxri qarouf dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevə Fransanın yüksək vəzifəli rəsmi şəxsləri yola saldılar.

Saatlı rayonuna səfər

Prezident İlham Əliyev Martin 28-də Saatlı rayonuna səfərə gəlib.

Dövlət başçısı əvvəlcə xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin Saatlı şəhərinin mərkəzində ucaldılmış abidəsinə ziyarət etdi, önünə gül dəstəsi qoydu.

Saatlı Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Sıraqəddin Cabbarov bildirdi ki, son dövrdə abidənin yerləşdiyi parkda geniş abadlıq-quruculuq işləri aparılıb. Dövlət başçısına rayonda icra olunan layihələr və qarşıda duran vəzifələr barədə məlumat verildi.

Prezident İlham Əliyev Saatlı rayonunda yeni inşa edilən 110/35/10 kilovoltluq «Sarıcalar» yarılməstansiyasının açılışında iştirak edib.

«Azərişiq» Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin sədri Baba Rzayev görülən işlər barədə dövlətimizin başçısına ətraflı məlumat verdi. Bildirildi ki, 1982-ci ildən istismarda olan açıq paylayıcı quruluşlu 110/35/10 kilovoltluq «Sarıcalar» yarılməstansiyası istismar müddətini başa vurduğundan Saatlı rayonunun fasıləsiz, keyfiyyətli və dayanıqlı elektrik təchizatını təmin etmirdi. Rayonun böyük bir hissəsinin elektrik təchizatının yaxşılaşdırılması, elektrik enerjisine artan tələbatın ödənilməsi, habelə 110 və 35 kilovoltluq elektrik şəbəkələrinin bir-biri ilə əlaqələndirilməsi məqsədilə 110 kilovoltluq «1-ci İmişli» hava xəttindən qidalanan açıq paylayıcı quruluşlu 110/35/6 kilovoltluq «Sarıcalar» yarılməstansiyasının yerində iki mənbədən «1-ci və 2-ci İmişli» hava xətlərindən qidalanan qapalı paylayıcı quruluşlu yeni yarılməstansiya inşa edilib.

Prezident İlham Əliyev yarılməstansiya ilə tanış oldu.

Binada ümummilli lider Heydər Əliyevin və Prezident İlham Əliyevin ölkənin elektroenergetika sisteminin, o cümlədən ötürü və paylayıcı şəbəkənin hərtərəfli inkişafı üçün həyata keçirdikləri layihələri əks etdirən fotostendlər yaradılıb.

Dispetçer otağında dövlətimizin başçısına məlumat verildi ki, yarılməstansiya müasir standartlara uyğun elektron quruluşlu rele mühafizəsi və avtomatika sistemləri, eleqaz və vakuum quruluşlu avadanlıqla təchiz edilib, məsafədən idarəolunan SCADA dispetçer sisteminə qoşulub. Köhnə yarılməstansiya 8 kəndi və 3637 abonenti elektrik enerjisi ilə təchiz etdiyi halda, yeni yarılməstansiya 15 kəndi, 7222 abonenti, xüsusilə Saatlı rayonunda mövcud olan pambıq zavodunu, daş karxanasını, iri ticarət obyektlərini, xəstəxanaları, məktəbləri və yeni infrastruktur layihələri üzrə inşa olunacaq obyektləri etibarlı və dayanıqlı elektrik enerjisi ilə təmin edəcək. Yarılməstansiyasının tikintisi İmişli, Saatlı və Biləsuvar rayonlarının 110 kilovoltluq paylayıcı şəbəkələrini əlaqələndirəcək dairəvi elektrik təchizat sxeminin yaradılmasının ilk mərhələsidir ki, bununla da «Cənub» Elektrik Stansiyasından 330/110 kilovoltluq «İmişli» və iki 220 kilovoltluq «Salyan» və «Masallı» yarılməstansiyalarından qidalanan

110 kilovoltluq 11 yarılməstansiyanın əlaqələndirilməsini təmin edəcək. Saatlı rayonunda yaradılacaq Aqroparkın elektrik enerjisi ilə təminatı yeni dairəvi sxemlə mümkün olacaq.

Saatlı rayonunda 22547 abonent var ki, onlar rayon mərkəzini və 44 kəndi əhatə edir. Ümumilikdə Saatlı Elektrik Şəbəkəsinin xidməti ərazisində iki 110/35/10 kilovoltluq, səkkiz 35/10 kilovoltluq, üç 35/6 kilovoltluq, 633 ədəd 10/6/0,4 kilovoltluq transformator məntəqəsi mövcuddur. Qısa müddədə rayonda 32 müasir tipli Komplekt Transformator Məntəqəsi şəbəkəyə qoşulub. Hava xəttində 5215 istismara yararsız ağaç dırək dəmir-beton dırəklə əvəz edilib, istismara yararsız naqillər və kabellər dəyişdirilib, Saatlı Elektrik Şəbəkəsinin qoynuluş gücü 85 MVA qədər artırılıb.

Elektrik enerjisinin təchizatının yaxşılaşdırılması ilə əlaqədar 35/10 kilovoltluq «Saatlı», 35/6 kilovoltluq «Muğan» yarılməstansiyalarında yenidenqurma işləri başa çatmaq üzrədir. Bu işlər 18 kənddə davam etdirilir. Eyni zamanda «Azərişiq» ASC Saatlı rayonunda vətəndaşların elektrik enerjisinin istehlakına dair müraciətlərinə baxılması üçün Səyyar «ASAN kommunal» vasitəsilə və regional strukturlar tərəfindən elektron xidmətlər göstərilir.

Dövlətimizin başçısına «Azərişiq»ın fəaliyyəti dövründə Aran regionunda görülən işlər barədə ətraflı məlumat verildi. Qeyd olundu ki, qısa müddədə 35 kilovoltluq 45 yarılməstansiyada təmir-bərpa işləri görülüb. Aran regionunda 250-dən artıq yeni tip Komplekt Transformator Məntəqəsi quraşdırılıb. Region üzrə 120 mindən artıq yeni elektron və smart tipli saygac quraşdırılıb, İmişli, Sabirabad və Saatlı elektrik şəbəkələri üçün yeni ofis binaları tikilib. Bununla yanaşı, region üzrə hər bir rayon şəbəkəsində yeni yarılməstansiyalar inşa olunub. Bunlar Saatlıda tikilən 110 kilovoltluq «Sarıcalar», İmişlidə 35 kilovoltluq «Məzrəli», Sabirabadda «Qaratoğay», Beyləqanda «Xalac», Ağcabədidə «Qiyamədinli», Ağdamda «Qaradağlı», Zərdabda isə «Məlikli» yarılməstansiyalarıdır.

Prezident İlham Əliyev 110 kilovoltluq «Sarıcalar» yarılməstansiyası ilə yanaşı, 35 kilovoltluq altı yarılməstansiyani da işə saldı.

Dövlətimizin başçısı müasir avadanlıqların quraşdırıldığı 35 və 10 kilovoltluq Qapalı Paylayıcı Qurğulara baxdı. Burada şəbəkə işçiləri və növbətçi heyət üçün müvafiq otaqlar inşa edilib, yanğına qarşı xəbərdarlıq sistemi, yanğından mühafizə hovuzları yaradılıb.

Prezident İlham Əliyevə yarılməstansiyasının həyətindəki 110 kilovoltluq Açıq Paylayıcı Qurğu haqqında da ətraflı məlumat verildi. Ən son texnologiyalara əsaslanan bu cür layihələr həm paytaxtda, həm də bölgələrdə yenidenqurma tədbirlərinin ardıcıl olaraq həyata keçiriləcəkini bir daha göstərir.

Sonda xatirə şəkli çəkdirildi.

Saatlı-Sarıcalar-Qara Nuru-Şirinbəyli-Fətəlikənd-Azadkənd avtomobil yolu yenidənqurmadan sonra istifadəyə verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yolu açılışında iştirak edib.

Regionların inkişafı Dövlət proqramlarına uyğun olaraq son illərdə yol infrastrukturunun inkişafı istiqamətində məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilir. Avtomobil yollarının tikintisi və yenidən qurulması işlərinin həcmi ildən-ilə artır. Hazırda respublikanın nəqliyyat-yol infrastrukturunun yenidən qurulması və təkmilləşdirilməsi ilə bağlı beynəlxalq maliyyə qurumlarının əsaslı vəsait qoyuluşları ilə yanaşı, dövlət bütçəsi vəsaiti hesabına da irimiqyaslı layihələr uğurla icra olunur. Prezident İlham Əliyevin sərəncam və göstərişlərinə əsasən indi əsas diqqət regionlarda kənd və qəsəbələri birləşdirən yolların, həmçinin yaşayış məntəqələrinin daxili yollarının təmirinə və yenidən qurulmasına yönəldilib. Bu tədbirlər, ilk növbədə, Azərbaycan iqtisadiyyatının gücünü göstərməklə yanaşı, vətəndaşların həyatının yaxşılaşdırılmasına yönəlnən layihələrin davamlı olmasını nümayiş etdirir. Belə layihələrdən biri də Saatlı-Sarıcalar-Qara Nuru-Şirinbəyli-Fətəlikənd-Azadkənd avtomobil yolu yenidən qurulması layihəsidir.

«Azərvavtoyol» Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin sədri Saleh Məmmədov görülən işlər barədə dövlətimizin başçısına məlumat verdi. Bildirildi ki, bu yol ölkəmizdə 2017-ci ildə həyata keçiriləcək 40 yol layihəsinin birincisidir. «Azərvavtoyol» ASC-nin yenidən qurduğu Saatlı-Sarıcalar-Qara Nuru-Şirinbəyli-Fətəlikənd-Azadkənd avtomobil yolu uzunluğu 39 kilometrdir. Layihəyə uyğun olaraq yol yatağının eni 10 metr təşkil edir. Buraya yolu 6 metr endə hərəkət hissəsi və hər bir istiqamət üzrə 2 metr olmaqla ciyinlər daxildir. Avtomobil yolu iki hərəkət zolaqlı olmaqla 4-cü texniki dərəcəyə uyğun olaraq yenidən qurulub. Zəruri olan yerlərdə yol yatağının yararsız qruntu qazılaraq çıxarılib. Bunun əvəzinə xüsusi material tökülrək yenidən kipləşdirilib, yola 12 santimetr qalınlığında asfalt-beton örtüyü döşənib. Ümumilikdə, burada 175 min kvadrat-metr ərazinin asfaltlanması işləri aparılıb. Yenidənqurma işləri çərçivəsində zəruri olan yerlərdə 36 suötürücü boru tikilib. Bundan başqa avtomobil yolu 7,31 və 39-cu kilometrlik hissələrində su kollektoru üzərində yerləşən su keçidlərinin təmiri işləri də aparılıb. Müvafiq olaraq həmin körpülərin uzunluqları 12, 14 və 16 metr təşkil edir. Tikinti işləri çərçivəsində hərəkətin normal təşkili üçün zəruri olan yerlərdə 157 yol nişanı və məlumatverici lövhə, 786 yol təhlükəsizlik direkləri quraqşdırılıb, uzunluğu 98 kilometrdən artıq olan nişanlama xətləri çəkilib. Bütün işlər tərtib olunmuş qrafikə uyğun, vaxtında və yüksək keyfiyyətlə aparılıb. Bunun üçün əraziyə lazımi sayda texnika və qüvvə cəlb olunub. Yeni avtomobil yolu istifadəyə verilməsi nəticəsində vətəndaşların gediş-gelişində, xüsusən də payız-qış möv-

sümündə yaranan çətinlik tamamilə aradan qalxıb. Bu yol 51 mindən çox əhalinin yaşadığı 19 yaşayış məntəqəsini birləşdirərək yük və sərnişin daşımاسını xeyli yaxşılaşdıracaq. Bundan başqa, yolu istifadəyə verilməsi sayəsində fermerlər yetişdirdikləri məhsulları rahat və daha tez mənzil başına çatdırıa biləcəklər. Bu, layihənin iqtisadi səmərəsini daha da artırır.

Ümumilikdə, kəndləri və qəsəbələri birləşdirən yolların dövlətimizin başçısının tapşırığına əsasən son illərdə müasir səviyyədə yenidən qurulması istiqamətində reallaşdırılan layihələr ardıcıl xarakter alıb. Bu layihələrin coğrafiyası getdikcə daha da genişlənərək, ölkəmizin bütün kənd və qəsəbələrini əhatə edir.

Prezident İlham Əliyev yolu rəmzi açılışını bildirən lenti kəsdi.

Sonda xatirə şəkli çəkdirildi.

Prezident İlham Əliyev Saatlı rayonunun Qıraqlı kəndi ərazisində fermer Humay Məmmədovanın pambıq sahəsi ilə tanış olub.

Dövlətimizin başçısı pambıqçılari salamladı.

Fermer Humay Məmmədova: Xoş gəlmisiniz. Saatlı camaati adından Sizə «Xoş gəldiniz!» deyirəm, Sizə təşəkkür edirəm. Çünkü biz pambıqçılardan bu şəraiti yaratdığınıza görə çox sevinirik. Saatlı zonası pambıqla yaşayır, pambıqla inkişaf edir.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Əlbəttə, pambıqçılığı bərpa edirik.

Humay Məmmədova: Ulu Öndərimizin Saatlıya çox səfəri olub. Ulu Öndərimizlə 1974-cü, 1976-cı, 1978-ci illərdə görüşümüz olub. 1981-ci ildə briqadir işləmişəm, kolxoz sədri olmuşam.

Prezident İlham Əliyev: Kolxoz sədri?! Yəni tərübəli insansınız.

Humay Məmmədova: Bəli, kolxoz sədri işləmişəm. 1981-ci ildə hektardan 50 sentner pambıq vermişəm.

Prezident İlham Əliyev: Bu səviyyəni gərək bərpa edək.

Saath Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Sıra-qəddin Cabbarov: Rayon üzrə 40 sentner olub. Ötən il 30 sentner olub.

Humay Məmmədova: Qırx ildən yuxarı pambıq sahəsində işləmişəm. İndi də fermerəm, hazırda 12 nəfər təcrübəli işçimiz var.

Prezident İlham Əliyev: İndi yeni, gözəl texnika ilə təmin olunmusunuz. On iki nəfər işçiniz var?

Humay Məmmədova: Bəli. Bu sahə də bizimdir, mənim sahəmdir.

Prezident İlham Əliyev: Gedək, sahəyə baxaq.

Humay Məmmədova: Suyumuz, işığımız, qazımız, yolumuz, hər bir işimiz çox yaxşıdır. Çox şükür.

Prezident İlham Əliyev: Bu da bizdə istehsal olunan texnikadır, Gəncə traktor zavodunda. Həmçinin xarici texnika da var.

Dövlətimizin başçısı pambıqçılığın inkişafına mü Hüüm töhfə olan yeni texnikalara baxdı.

Bildirildi ki, ötən il Qıraqlı kənd bələdiyyəsinə məxsus 18 hektar sahədə pambıq əkilib. Humay Məmmədova 2016-ci ildə hər hektardan 30 sentner məhsul götürüb. Pambıqcılıq üçün əlverişsiz hava şəraiti, aramızda yağışlar olmasayı, məhsuldarlıq daha da yüksək olardı. 2017-ci ildə fermer əkin sahəsində vaxtında şum işləri aparıb və torpaq arata qoyulub. Bu il hər hektardan 40 sentnerdən artıq məhsulun götürülməsi planlaşdırılıb. Ümumilikdə, rayon pambıqcıları ötən il 8109 hektar sahədə pambıq əkiblər ki, bu da 2015-ci illə müqayisədə iki dəfə çoxdur. Pambıq istehsalçıları 6 milyon manata yaxın real gəlir əldə ediblər. Bu il fermerlər ötən illə müqayisədə iki dəfə çox, yəni 17 min 150 hektar sahədə pambıq əkəcəklər.

Prezident İlham Əliyev: Burada yaxşı iş görürsünüz. Əvvəlki illərdən çox gözəl təcrübəniz olub. İndi pambıqcılığı bərpa edirik.

Humay Məmmədova: Bəli, Ulu Öndərimizlə çox görüşlərimiz olub. Saatlinin ən birinci təsərrüfatı pambıqcılıq olub. Saatlı pambıqcılıqla yaşayıb, pambıqcılıqla inkişaf edib.

Prezident İlham Əliyev: Əlbəttə, Saatlı indi də pambıqcılıqla inkişaf edəcək.

Humay Məmmədova: İndi pambıqcılığı bizə qaytardığınıza görə çox sevinirik.

Prezident İlham Əliyev: Bu il Saatlıda 17 min hektarda pambıq əkiləcək. 2015-ci ildə ölkəmizdə cəmi 18 min hektarda pambıq əkilmışdı. Bu il ancaq Saatlıda 17 min hektarda pambıq əkiləcək. Gələn il daha çox olacaq, artacaq. Su, elektrik, texnika, gübrələr, subsidiyalar var, alış qiyməti qalxıb. Zəhmətkeşlər də hər gün pul qazanacaqlar. Bizdə, bax, belə texnika ilə işləmək adama xoş gəlir.

Humay Məmmədova: Bəli, hamısı var, çox razı'yıq. Allah Sizə ömrü versin. Allah həmişə dayağınızda olsun.

Sıraqəddin Cabbarov: Allah köməyiniz olsun. Təsərrüfatların hamısında belə texnikalar var.

Prezident İlham Əliyev: İndi kifayət qədər kombaynlardan da alınıbdır. Yay vaxtlarında da bu texnika ilə işləmək çox rahatdır. Onlarda kondisionerlər də var.

Sıraqəddin Cabbarov: Bəli, hər cür şərait var.

Humay Məmmədova: İşsizlərimiz pambıq yığımı vaxtı işə cəlb olunurlar, gəlib işləyirlər, işsiz qalmırlar.

Prezident İlham Əliyev: Əlbəttə, işsiz qalmamalıdır. Kim işləmək istəyirsə gölsin işləsin. Sizdə hər hektarda orta hesabla neçə nəfər işləyəcək?

Humay Məmmədova: 18 hektarın hər iki hektarında orta hesabla bir nəfər.

Prezident İlham Əliyev: İki hektara bir nəfər?

Sıraqəddin Cabbarov: Bu, hektarı çox olanlarda belədir. Ancaq pay torpaqlarında bir hektarda ən azı beş nəfər işləyir. Ailənin nə qədər üzvü varsa, hamısı orada işləyir.

Prezident İlham Əliyev: Yəni orta hesabla iki nəfər.

Prezident Administrasiyası rəhbərinin müavini, şöbə müdürü Zeynal Nağdəliyev: Respublika üzrə gəstərici hektara 1,5 nəfərdir.

Prezident İlham Əliyev: 1,5 nəfər. Deməli, bu il 200 mindən çox insan işləyəcək.

Pambıq zavodunun direktoru Çingiz Gözəlov: Cənab Prezident, biz 1500 fermerlə müqavilə bağlaşmışıq.

Sonra xatirə şəkli çəkdirildi.

Daha sonra pambıq səpinin start verildi.

Prezident İlham Əliyev Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Saatlıda inşa edilmiş 100 yerlik körpələr evi-uşaq bağçasının açılışında iştirak edib.

Dövlətimiz bütün sahələrdə olduğu kimi, uşaqların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə, onların sağlam və xoşbəxt böyümələrinə yüksək diqqət göstərir. Müasir körpələr evi-uşaq bağçalarının istifadəyə verilməsi bunun əyani təsdiqididir. Yeni uşaq tərbiyə müəssisələrinin inşasına, eləcə də mövcud olanların ən müasir tələblər səviyyəsində yenidən qurulmasına dövlət tərəfindən həyata keçirilən proqramlarla yanaşı, Heydər Əliyev Fondu da xüsusi töhfə verir. Fondu məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrinin yenidən qurulması ilə bağlı həyata keçirdiyi layihələr bu baxımdan çox mühüm rol oynayır. Heydər Əliyev Fondu «Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin inkişafı» proqramı bir daha sübut edir ki, uşaqların təlim-tərbiyəsi Fondu fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən birini təşkil edir. Fondu təhsilli bağlı fəaliyyət dairəsində məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin yenidən qurulmasına, bu sahədə ciddi keyfiyyət dəyişikliyinə nail olunmasına geniş yer ayrıilib. Həyata keçirilən bütün bu mühüm layihələr uşaqların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi istiqamətində Azərbaycanda aparılan siyasetin uğurlu və məntiqli nəticəsidir.

Dövlətimizin başçısı körpələr evi-uşaq bağçasının rəmzi açılışını bildirən lenti kəsdi.

Məlumat verildi ki, Saatlı rayonunda 20 məktəbəqədər təhsil müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Bu müəssisələrdə 1368 uşaq tərbiyə alır. Rayonun tələbatını nəzərə alaraq, Heydər Əliyev Fondu təşəbbüsü ilə hər biri 100 yerlik olmaqla 2 yeni məktəbəqədər təhsil müəssisəsi üçün binalar inşa edilib. Şəhərin Heydər Əliyev prospektində yerləşən bu körpələr evi-uşaq bağçası onlardan biridir. Burada inşaat işləri 2015-ci ilin mayında başlanılıb və 2016-ci ilin dekabrında başa çatdırılıb. İki-mərtəbəli binanın ümumi sahəsi 942,6 kvadratmetrdir. Binada 4 qrup və 4 yataq otağı var.

Bu otaqlarda balacaların təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olmaq üçün bütün imkanlar yaradılıb. Bundan başqa, burada uşaqların asudə vaxtlarının və istirahətlərinin səmərəli təşkili üçün də hərtərəfli şərait mövcuddur. Binada tibb otağı, yeməkxana, mətbəx, camaşırxana və digər müxtəlif təyinatlı otaqlar var. Körpələr evi-uşaq bağçasında metodiki kabinet, oyun və musiqi zalları zəruri avadanlıqla təchiz edilib. Burada, ümumilikdə, 27 nəfər işlə təmin ediləcək.

Binanın ətrafında geniş abadlıq-quruculuq işləri aparılıb, yaşıllıq zolaqları salınıb. Həyətdə uşaqların əylənməsi üçün meydança yaradılıb, müxtəlif attraksionlar quraşdırılıb.

Prezident İlham Əliyev Saatlı şəhərinin su təchizatı sistemlərinin istismara verilməsi mərasimində iştirak edib.

«Azərsu» Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin sədri Qorxmaz Hüseynov dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verdi. Bildirildi ki, regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramları çərçivəsində Saatlı şəhərində içməli su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin yenidən qurulması layihəsi həyata keçirilir. Azərbaycan hökuməti və Dünya Bankının birgə maliyyələşdiridiyi «Milli su təchizatı və kanalizasiya xidmətləri layihəsi» çərçivəsində icra olunan bu layihə 2035-ci ilə qədər perspektiv inkişaf nəzərə alınmaqla Saatlı şəhərində 22 min nəfərin içməli su təchizatı və kanalizasiya xidmətlərindən istifadəsinin yaxşılaşdırılmasını nəzərdə tutur. Eyni zamanda layihə çərçivəsində Saatlı rayonunun 7 kəndində 17 min nəfərin su təchizatı yaxşılaşdırılacaq. «Saatlı şəhərinin su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin yenidən qurulması» layihəsi çərçivəsində şəhərdə hər birinin tutumu 5 min kubmetr olan iki su anbarı, nasos stansiyası inşa edilib. Şəhərdə 137 kilometr uzunluğunda paylayıcı su şəbəkəsi yaradılıb, 5 mindən artıq ünvana birləşmə verilib və saygaclaşma işləri aparılıb. Bununla da yeni mənbədən bütün şəhərə içməli suyun verilməsi təmin edilib.

Qeyd edək ki, Saatlı şəhərində ilk mərkəzləşdirilmiş içməli su təchizatı sistemi 1960-cı illərdə yaradılıb. Şəhərə içməli su Araz çayından və Sabir adına kanaldan götürülüb çökdürülərək verilirdi. Yeni layihəyə qədər «Azərsu» Açıq Səhmdar Cəmiyyəti şəhərin 19 min sakinindən 33 faizinə xidmət göstərirdi. Mərkəzləşdirilmiş qaydada su alan əhaliyə hər gün 2-3 saatlıq qrafik əsasında su verilirdi. Əhalinin qalan hissəsi isə tələbatını fərdi qaydada ödəyirdi.

Saatlı şəhəri və ətraf kəndlərin keyfiyyətli və dayanıqlı su təchizatının təmin edilməsi məqsədilə Hacıqabul rayonu ərazisində yerləşən və Abşeron yarımadasını içməli su ilə təmin edən Kür sutəmizləyici qurğularının imkanlarından istifadə edilib. Bu məqsədlə 2014-cü ildə 62 kilometr uzunluğunda Sabirabad-Saatlı qrup su kəməri tikilərək istismara verilib. Magistral su kəmərinin 12 kilometrlik hissəsi metal, qalan hissəsi isə polietilen borulardan tikilib. Kəmər 1 yerdə Kür çayı, 1 yerdə dəmir yolu, 6 yerdə magistral avtomobil yolu, 3 yerdə beton kanal və 15 yerdə drenaj kollektoru ilə kəsişir. Sabirabad, Saatlı və Hacıqabul rayonlarının 160 minə yaxın sakinini keyfiyyətli içməli su ilə təmin etmək üçün tikilmiş Sabirabad-Saatlı magistral su kəməri 2030-cu ilə perspektiv inkişaf nəzərə alınmaqla Sabirabad şəhəri və rayonun 28 kəndində 100 min, Saatlı şəhəri və rayonun 12 kəndində 47 min, Hacıqabul rayonunun 4 kəndində isə 10 min nəfərin içməli suya olan tələbatını ödəyəcək.

Prezident İlham Əliyevin «Əhalinin içməli su ilə təminatının yaxşılaşdırılmasına dair əlavə tədbirlər haqqında» 2017-ci il 17 mart tarixli Sərəncamına əsasən bu ilin sonuna qədər magistral kəmər boyunca yerləşən 30 kəndə içməli suyun verilməsi təmin ediləcək. Azərbaycan hökuməti və Dünya Bankının birgə maliyyələşdiridiyi bu layihə Saatlı şəhəri ilə yanaşı, Sabirabad, Şamaxı və Qəbələ şəhərlərinin içməli su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin yenidən qurulmasını əhatə edir. 2014-cü ildə Prezident İlham Əliyevin iştirakı ilə Sabirabad şəhərinə içməli suyun verilməsi mərasimi keçirilib. Şamaxı şəhərində içməli su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin, eləcə də tullantı sutəmizləyici qurğunun tikintisi yekunlaşmaq üzrədir. Qəbələ şəhərində icra olunan layihənin birinci mərhələsi çərçivəsində su mənbəyində işlər yekunlaşdırıb, magistral xətlərin və anbarların tikintisi başa çatdırılıb, şəhərdaxili su şəbəkəsinin bir hissəsinin inşası isə yekunlaşmaq üzrədir.

Prezident İlham Əliyev Saatlı şəhərinin su təchizatı sistemlərinin istismara verilməsini bildirən düyməni basdı.

Sonda xatirə şəkli çəkdiirlədi.

Saatlıda Prezident İlham Əliyevin sədrliyi ilə pambıqcılığın inkişafı məsələlərinə dair respublika müşaviri keçirilib.

Dövlət başçısı müşavirədə giriş nitqi söylədi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin giriş nitqi

– Biz bugünkü müşavirədə ölkəmizdə pambıqcılığın inkişafı ilə bağlı məsələləri müzakirə edəcəyik. Bildiyiniz kimi, pambıqcılığın inkişafı Azərbaycanda prioritet sahə sayılır. Uzun fasılədən sonra pambıqcılığa dair birinci müşavirəni keçən il Sabirabad şəhərində keçirdik. Bu il Saatlı şəhərində keçiririk. Bu il ən çox pambıq tədarükü Saatlı rayonunda gözlənilir. Pambıqcılığın rayonun inkişafına çox böyük xeyri var. Eyni zamanda biz pambıqcılıqla məşğul olan bütün rayonlarda sürətli inkişafı görürük.

Övvəlki illərdə Saatlı rayonunun inkişafı ilə bağlı çox böyük işlər görüldür. Rayonun infrastrukturunu tamamilə yenidən qurulubdur. Elektrik enerjisi ilə təminat böyük dərəcədə yaxşılaşdırıb. Bu gün açılışında iştirak etdiyim yeni yarımsənsiyanın fəaliyyəti həm əhaliyə, həm də bütün təsərrüfatlara fasilsiz elektrik enerjisini verməklə, əlbəttə ki, böyük bir inkişafa yol açır. Eyni zamanda Saatlı rayonunun su problemləri də həll olunur. Uzun illər ərzində əhali bu problemdən əziyyət çəkirdi. Şəhərin cəmi 30 faizi su ilə təmin olunurdu, özü də gündə 2-3 saat. İndi isə fasiləsiz, Dünya Səhiyyə Təşkilatının standartlarına uyğun içməli su verilir.

Mənə verilən məlumatata görə, qazlaşdırma 80 faizə çatıb və əminəm ki, yaxın gələcəkdə Saatlıda bir dənə də yaşayış məntəqəsi qazsız olmayıcaq. Məsələ belə qoyulubdur. Biz buna da nail olacaqıq. Saatlı rayonunun demək olar ki, bütün kənd yolları əsaslı təmir edilir, tikiilir. Övvəlki illərdə bir neçə ənənəvi kənd yolu layihəsi icra edilmişdir. Birinin açılışını bu gün etdik. Bir neçə kəndi birləşdirən daha bir kənd yolu layihəsi var ki, o

da yaxın zamanlarda icra ediləcək və əhalinin istifadəsinə veriləcək.

Sosial obyektlərin tikintisi uğurla gedir. Müasir xəstəxana, Olimpiya Mərkəzi, məktəblər, uşaq bağçaları, bir sözlə, Saatlı rayonunun hərtərəfli inkişafı Dövlət Proqramı əsasında uğurla gedir. Vaxtilə qəbul olunmuş regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramları uğurla icra edilir və ölkəmizdə yeni reallıqlar yaradıbdır. Bizim əsas vəzifəmiz ondan ibarət idi ki, – bu gün də, əlbəttə, bu vəzifə qarşımızda durur, – bütün infrastruktur layihələri icra edilsin, müasir infrastruktur yaradılsın, elektrik enerjisi, qazlaşdırma, içməli su, meliorasiya Problemləri həll olunsun, kənd yolları, magistral yollar tikilsin və bu, özlüyündə sürətli iqtisadi və sosial inkişaf təkan verəcək. Belə də oldu. Nəzərəalsaq ki, regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair artıq bir neçə Dövlət proqramı icra edilib, görərik ki, bu proqramların çox böyük əhəmiyyəti var. İnfrastruktur layihələri icra olunandan sonra biznes üçün daha da yaxşı şərait yaradıldı. Azərbaycan dövləti bu istiqamətdə ardıcıl siyaset aparır, sahibkarlığın inkişafı, biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, yeni ixrac bazarlarının araşdırılması və o bazarlara çıxmamız özülməzin hərtərəfli inkişafına götərib çıxarıb.

Biz fəaliyyətimizi gələcəkdə də uğurla davam etdirəcəyik. Qeyri-neft sektorunun inkişafı prioritet sahədir, xüsusilə indiki şəraitdə ki, neftin qiyməti dünya bazalarında kəskin şəkildə aşağı düşüb. Biz indi qeyri-neft sektorunun inkişafına həm daha çox fikir verəcəyik, həm də ki, daha da fəal iş aparılacaqdır.

Pambıqcılığın Azərbaycanda qədim ənənələri vardır. Əsrlər boyu xalqımız pambıqcılıqla məşğul olubdur. Ancaq pambıqcılığın ən sürətli və uğurlu inkişaf dövrü ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Məhz onun təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi ilə 1970-ci illərdə və eyni zamanda 1980-ci illərin əvvəllərində Azərbaycanda pambıqcılıq sürətlə inkişaf edib. Əgər biz statistikaya nəzər salsaq görərik ki, Ulu Öndərin dövründə Azərbaycanda pambıq tədarükü bir neçə dəfə artıb. 1980-ci illərin əvvəllərində 800 min ton-1 milyon tona qədər pambıq tədarük edilirdi.

Bu, əlbəttə ki, respublikanın inkişafına səbəb olmuşdur. Məşgulluq yüksək səviyyədə təmin edilirdi. Pambıqcılıqla məşğul olan zəhmətkeşlər öz həyat şəraitini böyük dərəcədə yaxşılaşdırmışdır. Kəndlərimiz abadlaşdı, o vaxt Azərbaycana böyük investisiya cəlb olundu. Əlbəttə, biz o vaxt müstəqil dövlət deyildik və Azərbaycan xalqı onu da unutmamalıdır ki, Sovet İttifaqının tərkibində Azərbaycan iki respublikadan biri olmuşdur ki, öz tələbatını özü ödəyirdi, eyni zamanda ümumittifaq büdcəsinə də töhfə verirdi. Qalan 13 respublika dotasiya ilə işləyirdi.

Bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, pambıqcılığın ənənələri böyükdür. Əfsuslar olsun ki, Ulu Öndər Azərbaycandan Moskvaya gedəndən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi, biz pambıqcılıqda da tənəzzüllə qarşılaştıq. İldən-ilə diqqət azalırırdı, ildən-ilə pambıq sahələri

kiçilirdi və bu proses, əfsuslar olsun ki, son illərə qədər davam edirdi.

Müstəqillik dövründə. Əlbəttə ki, biz müstəqilliyin ilk illərini yaxşı xatırlayıraq. Bu illər çox ağır keçirdi, dərin siyasi, iqtisadi, hərbi böhran yaşanırdı. Müstəqilliyin ilk illərində hakimiyyətdə olmuş qüvvələr Azərbaycanı mahvə aparırdılar, vətəndaş müharibəsi, kütləvi itaətsizlik, dərin böhran hökm süründü. Sənaye, kənd təsərrüfatı demək olar ki, tamamilə dağıdılmışdı. Bizim üçün ənənəvi olan pambıqcılıq, üzümçülük məhvə doğru gedirdi. Ancaq 1993-cü ildən sonra Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə vəziyyət sabitləşməyə başladı. Əgər statistik göstəricilərə nəzər salsaq görərik ki, 1996-cı ildən sonra artıq Azərbaycanda hər il iqtisadi inkişaf başlamışdır.

Ancaq əfsuslar olsun ki, biz pambıqcılıqla istədiyimiz nəticəyə çata bilməmişdik. Bunun bir neçə səbəbi var. Birinci səbəb – əlbəttə ki, müstəqilliyin ilk illərində bizim kifayət qədər maliyyə imkanımız yox idi. Burada əyləşən vətəndaşlar, yoldaşlar bilirlər ki, pambıqcılıq böyük investisiya tələb edən sahədir. Bizim o vaxt imkanımız yox idi. Olan imkanlarımızı da biz ən təcili məsələlərin həllinə yönəldirdik. Digər tərəfdən, biz müstəqillik dövründə ərzaq təhlükəsizliyi problemləri ilə üzлəşmişdik. Çünkü sovet vaxtında ümumittifaq sənaye-iqtisadi kompleksi mövcud idi, Azərbaycanda üzümçülük, pambıqcılıq, tütünçülük inkişaf edirdi, meyvə-tərvəz istehsalı artırdı. Ancaq biz ərzaq məhsullarını başqa respublikalardan – Rusiyadan, Ukraynadan, Belarusdan götərirdik. Yəni böyük bir asılılıq mövcud idi.

Ona görə biz ilk növbədə çalışırdıq ki, ərzaq təhlükəsizliyimizi təmin edək. Bunu da demək olar ki, maksimum dərəcədə təmin edə bilməsik. Bu gün biz özümüzü ətlə 100 faiz təmin edirik. Süd və süd məhsulları, toyuq əti ilə təxminən 80-90 faiz təmin edirik. Sovet dövründə bu, belə deyildi, biz tam asılı vəziyyətdə idik. Müstəqillik dövründə Azərbaycanda meyvə-tərvəz istehsalı bir neçə dəfə artmışdır və bu, bizim üçün böyük ixrac potensialıdır, böyük ixrac imkanlarımızdır. Ona görə biz daha çox ərzaq təhlükəsizliyi məsələlərinə diqqət göstərirdik. Texniki bitkilər – pambıqcılıq, tütünçülük, barmaçılıq isə bir qədər diqqətdən kənardə qaldı və əfsuslar olsun ki, demək olar, biz bu sahələri itirirdik. Onu da açıq deməliyəm ki, pambıqcılıqlı dövlət dəstəyi çox zəif idi.

Hesab edirəm ki, bu gün pambıqcılığın inkişafı artıq reallıqdır və 2016-ci il dönüş ilə olmuşdur. 2015-ci il demək olar ki, bizim müasir tariximizdə pambıqcılıqla ən pis il olmuşdur, 18 min hektardan cəmi 35 min ton pambıq tədarük edilmişdir. Keçən il qısa müddət ərzində, – düzdür, bir qədər vaxt itirdik, – bütün gücləri səfərbər edərək biz dönüş yarada bildik. Çox ciddi tədbirlər görüldü, texnika alındı, dövlət dəstəyi göstərildi, imkan daxilində meliorasiya işləri aparıldı. Keçən il biz 51 min hektarda pambıq əkmişdik və nəticədə 90 min tona yaxın məhsul götürülmüşdür. Yəni bu, 2015-ci illə müqayisədə üç dəfə çoxdur.

Ancaq bu il biz daha da ciddi hazırlaşmışıq. Bu il bütün aqrotexniki tədbirlər ən yüksək səviyyədə təşkil

edilmişdir. Bu gün mən Saatlı rayonunun bir pambıq tarlasında oldum. Orada da artıq biz səpinq rəsmi start verdik. Ən müasir texnika alınıb, lazım olan bütün avadanlıq, gübrələr, dərmanlar, hər şey hazırlıdır. Əlbəttə ki, bu il biz daha da böyük məhsul gözləyirik.

Bu il və keçən il Dövlət İnvestisiya Programında pambıqcılığın inkişafı ilə bağlı böyük vəsait nəzərdə tutulmuşdur. Kompleks tədbirlər görülmüşdür. İlk növbədə, biz özümüzü texnika ilə təmin etməli idik və bunu etdik. Keçən il və bu il Azərbaycana minlərlə yeni texnika gətirilib. Keçən il 100-ə yaxın pambıqçıyan kombayn gətirilmişdir. Bu il 200-dən çox müasir kombayn sıfariş edilib.

Meliorasiya işləri uğurla aparılıb. «Meliorasiya və Su Təsərrüfatı» Açıq Səhmdar Cəmiyyəti, eyni zamanda yerli icra orqanları bu işlərdə fəal iştirak edirlər. Biz meliorativ tədbirləri genişləndirərək dövriyyəyə yeni əkin sahələrini əlavə etdik. Hesab edirəm ki, bütün bu kompleks tədbirlər nəticəsində bu il rekord nəticə gözlənilir. Biz əkin sahələrini böyük dərəcədə genişləndirdik. Son məlumatə görə, bu il 136 min hektarda pambığın səpini gözlənilir və orta məhsuldarlıq 20 sentner səviyyəsində olmalıdır. Keçən illə müqayisədə bu, artım deməkdir. Ancaq biz və pambıqcılar bunu yaxşı bilirik ki, bu, bizi qane edə bilməz. Sovet vaxtı məhsuldarlıq daha da böyük idi. Nəzərə alsoq ki, bu gün biz həm müasir texnika alırıq, həm bütün digər tədbirləri ən yüksək səviyyədə görürük, əlbəttə, gələcək illərdə məhsuldarlıq daha da artmalıdır.

Pambıqcılığın ölkə iqtisadiyyatına çox böyük xeyri var. Bu, ölkəmizə valyuta gətirir və pambıq elə bir məhsuldur ki, dünya birjalarında satılır. Ona görə, pambığın və mahlicin satışı üçün bazarları aramaq lazımlırmır və bu, əlbəttə ki, böyük üstünlükdür. Eyni zamanda pambıqcılıq əmək tutumlu kənd təsərrüfatı sahəsidir. Keçən il pambıqcılıqla 10 minlərlə insan cəlb edilmişdir. Bu il bu rəqəm dəha da böyük olacaq. Bölgələrdə məşgullüğün artırılması baxımından pambıqcılığın çox böyük xeyri var. Bunu artıq pambıq əkin bütün rayonların ictimaiyyəti və vəzifəli şəxslər yaxşı bilirlər, görürler ki, bu gün bu rayonlarda işləmək istəyən, ancaq hələ işsiz qalan vətəndaş özü üçün iş tapa bilər.

Dövlət, əlbəttə ki, öz tədbirlərini görür. Onu da qeyd etməliyəm ki, ilin əvvəlindən ancaq ictimai işlərə 40 mindən çox vətəndaş cəlb edilmişdir, 40 mindən çox yeni iş yeri ancaq dövlət sektorunda yaradılmışdır. Dövlət şirkətlərində, dövlət qurumlarında, yerli icra orqanlarında 40 mindən çox vətəndaş artıq işlə təmin edilib. Bu, təmir-tikinti işləridir, bu, yaşıllıqlara qulluq etmək üçün nəzərdə tutulan iş yerləridir. Biz yeni iş yerləri yaratmalıyıq. Çünkü biz işsizliyi daim aşağı səviyyədə saxlamalıyıq. Bu gün dünya miqyasında işsizliklə mübarizədə Azərbaycan nümunəvi ölkə kimi göstərilir. Çünkü bizdə işsizlik çox aşağı səviyyədədir və bu, aşağı səviyyədə qalmalıdır. Bəzi qonşu ölkələrdə işsizlik artıq böhran həddinə çatır, eyni zamanda orada demoqrafik böhran yaşanır. Bizdə isə əhali artır. Əhalinin artlığı biz yeni iş yerləri haqqında

düşünmeliyik. Əhalinin artımı çox müsbət göstəricidir və müsbət prosesdir. Azərbaycan əhalisi on milyona yaxınlaşır. Bu, yaxın gələcəkdə tarixi nailiyyət olacaq. Ancaq, eyni zamanda bu, bizim qarşımızda yeni vəzifələr qoyur. Biz iş yerlərinin yaradılması ilə daim məşğul olmaliyiq ki, işsizlik aşağı səviyyədə olsun. Ona görə məşgulluq üçün pambıqcılığın çox böyük xeyri var.

Biz, əlbəttə ki, keçən ildən başlayaraq pambıqcılığı çox böyük dövlət dəstəyi göstəririk. Bu gün biz pambıqcılıqla bağlı ikinci müşavirəni keçiririk. Bu müşavirələrin keçirilməsi özlüyündə dövlət dəstəyinin təzahüründür. Eyni zamanda biz vətəndaşları, fermərləri stimul-laşdırmaq üçün çox ciddi tədbirlər gördük. Pambığın alış qiyməti keçən il 41 qəpikdən 50 qəpiyə qaldırılmışdır, eyni zamanda 10 qəpik subsidiya verilir. Vətəndaşlar hər gün tarla başında öz halal pulunu alırlar. Artıq vətəndaşlar tərəfindən pambıqcılığı çox böyük maraq yaranıb. Bax, bu, çox önəmli amildir. Dövlət öz dəstəyini göstərir və göstərəcəkdir. Biz pambıqcılığın inkişafı üçün yüz milyonlarla dollar xərcləmişik və xərcləyəcəyik. Ancaq əgər vətəndaşlar tərəfindən bu sahəyə maraq göstəriləməsəydi, bizim işlərimiz yarımcıq qala bilərdi. Ona görə bax, burada həm dövlət dəstəyi, bütün dövlət qurumlarının, özəl qurumların birgə fəaliyyəti və ictimaiyyət tərəfindən göstərilən dəstək tamamilə yeni bir vəziyyətə gətirib çıxarıır. Əminəm ki, bu il göstəricilər daha yaxşı olacaq və buna şübhə yoxdur. Əlbəttə ki, biz gələcəkdə pambıqcılığı daha sürətlə inkişaf etdirəcəyik. Pambıqcılıq daha geniş vüsət alacaq və həm vətəndaşlara, həm dövlətə bunun ancaq böyük xeyri olacaqdır.

Azərbaycanda dövlət həmişə sahibkarlara kömək göstərir. Bu kömək və yardım müxtəlif sahələrdə özünü bürüzə verir. Əlbəttə ki, ilk növbədə, mənim siyasi dəstəyim xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Mən hər il dəfələrlə sahibkarlarla görüşürəm, çalışıram ki, onların problemləri həll olunsun və onlar da ölkə iqtisadiyyatına daha böyük həvəslə yatırım, yəni sərmayə qoysunlar. Eyni zamanda sahibkarlara böyük maliyyə dəstəyi göstərilir. Sahibkarlığa Kömək Milli Fondundan xətti ilə bu günə qədər 2 milyard manatdan çox güzəştli şərtlərlə kreditlər verilmişdir. Bu kreditlər iqtisadiyyatın real sektoruna verilir. Bu kreditlər hesabına on minlərlə yeni iş yeri, yüzlərlə, minlərlə yeni müəssisə yaradılmalıdır və bir sözlə, ölkəmizin qeyri-neft sektorunun inkişafı üçün yeni imkanlar açılıbdır. Məhz bunun nəticəsində bu ilin ilk iki ayında qeyri-neft sənayemiz 5 faiz, kənd təsərrüfatı isə 3 faizdən çox artmışdır. Bu, iqtisadiyyatın real sektorunun – qeyri-neft sənayesinin və kənd təsərrüfatının inkişafının göstəriciləridir. Çünkü neft sənayesinin inkişafı qiymətlərlə tənzimlənir. Neftin qiyməti qalxarsa, əlbəttə ki, göstərici də qalxacaq. Neftin hasilatı qalxarsa, göstərici də qalxacaq, düşərsə, düşəcək. Ona görə bu, göstərici deyil. Bizim üçün əsas göstərici qeyri-neft sektorunun və kənd təsərrüfatının göstəriciləridir. Hər iki göstərici çox müsbətdir. Hesab edirəm ki, bu gün dünya miqyasında ən yüksək inkişaf göstəriciləri məhz

bizim göstəricilərimizdir. Bunu beynəlxalq mötəbər qurumalar da qeyd edir. Onların arasında xüsusilə Davos Ümumdünya İqtisadi Forumu ən mötəbər dünya forumudur və onun hesablamalarına görə, Azərbaycan iqtisadiyyatı dünya miqyasında öz rəqabətqabiliyyətliliyinə görə 37-ci yerdədir. Dünyada 200-dən çox ölkə var. Bax, biz bu parametrə görə 37-ci yerdəyik. Hesab edirəm ki, bu, tarixi nailiyyətdir. Bundan əlavə, biz keçən ilə nisbətən 3 pillə yuxarı qalxmışıq. Əlbəttə ki, bu, bizim işimizə verilən yüksək qiymətdir və bizi sevindirir. Ancaq əsas məsələ ölkəmizdə gedən proseslərdir və bu proseslər müsbət istiqamətdə gedir.

Azərbaycanda sabitlik təmin olunur. Sabitliyin təminatçısı Azərbaycan xalqıdır. Azərbaycan həm bölgədə, həm dünyada öz siyaseti ilə seçilir. Azərbaycanda təhlükəsizlik tədbirləri təmin edilir, ictimai proseslər müsbət istiqamətdə gedir, vətəndaş həmrəyliyi möhkəmlənir, iqtisadi inkişaf, regionların inkişafı sürətlə gedir. Biz bu gün bir nümunə göstəririk – ölkəni necə idarə etmək lazımdır? Bu nümunəni biz göstəririk və əlbəttə ki, bu siyaset xalq tərəfindən də bəyənilir, dəstəklənir. Bizim gələcək planlarımızın reallaşdırılması üçün bu, əsas amildir. Xalq-iqtidar birliyi hər bir ölkənin uğurlu inkişafını şörtləndirən əsas amildir.

Bizim uğurlu iqtisadi siyasətimiz, regionların inkişafı və yeni təşəbbüsler, islahatlar, əminəm ki, dayanıqlı inkişafı təmin edəcək. Bu yaxılarda bir çox sahələr üzrə strateji yol xəritələri tərtib edilib, onlar dərc olunub. İctimaiyyət artıq bunu bilir. Hər bir sahə üzrə konkret proqramlar var, biz bu proqramlar əsasında işləyirik və işləyəcəyik.

Növbəti illərdə əsas vəzifələrdən biri qeyri-neft məhsulları ixracının artırılmasıdır. Cənubi neft-qaz sahəsində hər şey müsbət istiqamətdə gedir. Bizim böyük «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsi uğurla icra edilir. Bu da tarixi layihədir. Ancaq bizim əsas məqsədimiz qeyri-neft ixracımızı artırmaqdır. Bax, bunu etmək üçün kənd təsərrüfatının ənənəvi sahələri inkişaf etməlidir. Burada təkcə pambıqcılıqdan söhbət getmir. Biz keçən il tütünçülükdə də, baramaçılıqda da ciddi dönüş yarada bilməşik. Tütün istehsalı artır. Biz artıq quru tütünün ixracı ilə də ciddi məşguluq, kontraktlar imzalanıbdır. Üzümçülüyü inkişafı sürətlə gedir, şərab məhsullarının ixracı da artmalıdır və artıq artır. Baramaçılıq sürətlə inkişaf edir. Əgər 2015-ci ildə cəmi 200 kiloqramdan bir qədər çox barama tədarük olunubsa, keçən il bu, 70 tona çatıbdır, bu il daha da yüksək rəqəm olacaq. Şəki ipək kombinatının işi bərpa edilib. Orada da subsidiyalar verilir. Tütünçülükdə də subsidiya verilir. İndi şəkər çuğundurunun kütləvi əkinini başlayıb. Bu, biza çox lazımdır. Cənubi bizim şəkər zavodumuz daha çox xaricdən gələn xammalla işləyir. Biz daha çox yerli xammallı təmin etməliyik. Bu da məşğulluq və ixrac potensialı deməkdir. Ona görə qeyri-neft məhsullarının, xüsusilə kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracı bizim üçün indiki inkişaf mərhələmizdə əsas vəzifədir.

Biz bir neçə ölkədə artıq ticarət evləri yaradırıq. «Made in Azerbaijan» brendi artıq dünyaya yayılmışdır. İndi bütün siyasi təmaslarda, həmkarlarla görüşlər əsnasında ən vacib məsələ məhz Azərbaycan məhsullarının ixracı məsələsidir. Bu məsələni mən qaldırıram və siyasi dəstək olan yerdə, əlbəttə ki, bizim sahibkarlarımız üçün də yeni imkanlar yaranır. Sahibkarlar özləri də fəal olmalıdır, özləri yeni bazarlara çıxmırlıdırlar. Onsuz da Azərbaycan dövləti bunu təşkil edir. Biznes forumlar keçirilir, hökumət nümayəndə heyətlərinin tərkibində artıq iş adamları da həmişə təmsil olunurlar. Onlar da fəal olmalıdır, öz məhsullarını təbliğ etməlidirlər, çalışmalıdır ki, bu imkandan istifadə edib öz məhsullarını daha çox xarici bazarlara satsınlar. Biz, əlbəttə ki, daxili bazarı da maksimum dərəcədə təmin etməliyik və bunu edirik.

Bir sözə, artıq keçən il ərzində pambıqcılıqda əldə edilən müsbət təcrübə gələcəyə nükbənliliklə baxmaq üçün böyük əsas verir. Bugünkü müşavirədə pambıqcılığın inkişafı ilə bağlı ənənəvi məsələlər müzakirə ediləcək. Əminəm ki, bu gün start verdiyimiz səpin kampaniyası uğurla başa çatacaq və biz bol məhsul əldə edəcəyik.

Prezident İlham Əliyevin yekun nitqi

– Bu il 22 rayonda pambıq əkiləcək. Mənə verilən son məlumatə görə, əkin sahələri 136 min hektar olacaq. Rayonlar üzrə hektarların həcmi aşağıdakı kimidir. Mən istəyirəm bu rəqəmləri səsləndirim. Həm bunu ictimaiyyət, həm də zəhmətkeşlər bilsinlər ki, burada işləmək üçün çox böyük imkanlar yaranıb.

Ağcabədi rayonunda 8 min 800, Ağdamda 3 min, Ağdaşa 3 min, Ağsuda 2500, Beyləqanda 8 min 500, Bərdədə 8 min 500, Biləsuvarda 11 min, Cəlilabadda 500, Füzulidə 2 min, Goranboyda 5 min, Hacıqabulda 1200, İmişlidə 18 min, Kürdəmirdə 4 min, Neftçalada 10 min, Saatlıda 17 min 100, Sabirabadda 15 min, Salyanda 7 min, Samuxda 30, Tərtərdə 3 min, Uçarda 2500, Yevlaxda 2 minə yaxın, Zərdabda 3100 hektarda pambıq əkiləcək. Bu, yaxşı göstəricidir, keçən illə müqayisədə təxminən 3 dəfə çoxdur. Biz, əlbəttə, çalışmalıyıq ki, növbəti illər üçün əkin sahələrini genişləndirək.

Orta məhsuldarlıq 20 sentner ətrafında gözlənilir. Əlbəttə ki, çox da ola bilər, az da. Misal üçün keçən il 17 sentner olub. Ancaq keçən il, əlbəttə ki, biz bir qədər vaxt itirdik. Eyni zamanda hava şəraiti imkan vermədi. Burada qeyd olundu ki, hətta yanvar ayında pambıq yiğilirdi. Ancaq kütləvi surətdə yiğim dekabr ayına qədər davam edirdi. Bu il, əlbəttə ki, bütün işlər vaxtında görülməlidir. Bütün hazırlıq işləri vaxtında və əsaslı görülüb. Səpinə artıq bu gün start verildi və yiğim da, əlbəttə ki, vaxtında aparılmalıdır. Əgər biz hektardan orta hesabla 20 sentner götürsək, bu, 270 min ton pambıq tədarükü deməkdir. Əgər biz 2015-ci ildə cəmi 35 min ton pambıq yiğildığını nəzərə alsaq, bu, qısa müddət ərzində çox böyük göstəricidir. Qısa müddət ərzində görünlən işlər, bax, bu gözəl nəticəyə gətirib çıxarıb. Bu, onu göstərir ki, dövlət dəstəyi olan yerdə, işlər düzgün

təşkil olunanda hər şeyi etmək mümkündür. Biz Azərbaycanda pambıqcılığı artıq demək olar ki, bərpa etmişik və bundan sonra gələcək illərdə ancaq inkişaf yolu ilə gedəcəyik.

Bütün tarlalarda zəhmətkeşlər üçün yaxşı şərait yaradılmalıdır. Əkin sahələri artdıqca, əlbəttə, bütün lazımi infrastruktur, tədbirlər, tarla düşərgələri, hər şey yüksək səviyyədə təşkil edilməlidir ki, zəhmətkeşlər razı qalsınlar.

Biz itkiləri həm tarlalarda, həm də ki, yollarda minimuma endirməliyik. Pambıq sahələrinə gedən yollar əsaslı təmir edilir. Ümumiyyətlə, ölkəmizdə kənd yollarının təmiri və tikintisi, yeni yolların salınması geniş vüsət alıb. Biz son illər ərzində bir çox layihələr həyata keçirmişik. Təkcə bu il 40-dan çox layihə icra edilir və bu layihələr yüzlərlə kəndi birləşdirən layihələrdir. Mən artıq giriş sözümdə qeyd etdim, Saatlı rayonunda bir kənd yolu layihəsi qalıb, o da icra olunandan sonra bir dənə də asfalsız, təmirsiz kənd yolu qalmayacaq. Bütün rayonlarda da bu program icra edilir. Bu il və gələn il buna böyük vəsait ayrılib və ayrılaceq. Burada biz kəndləri birləşdiririk. Bu, vətəndaşlar üçün böyük rahatlıq deməkdir. Eyni zamanda biz əsas əkin sahələrinə də yollar çəkirik ki, itkilər az olsun, yanacaq sərfiyiyatı aşağı düşsün, fermerlər öz məhsullarını bazarlara, ya da emal müəssisələrinə daha qısa müddət ərzində çatdırıa bilsinlər.

Qəbul məntəqələrində və pambıqtəmizləmə zavodlarında fasılısız elektrik enerjisi təmin edilməlidir. Eyni zamanda nasos stansiyalarına da fasılısız enerji verilməlidir. Bu gün Saatlida açılışında iştirak etdiyim yeni yarımstansiyanın timsalında biz yeniləşən enerji təsərrüfatını görürük. Bütün bölgələrdə yarımstansiyalar tikilir, yeni xətlər çəkilir, dirəklər dəyişdirilir. Bir sözlə, fasılısız elektrik enerjisi həm əhaliyə, eyni zamanda iqtisadiyyata lazımdır. Xüsusilə pambıqcılıq sahəsi üçün fasılısız elektrik enerjisi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Keçən il bu işlər yaxşı səviyyədə görülüb, bu il də ən yüksək səviyyədə təmin edilməlidir.

Əkin sahələrinin genişlənməsini nəzərə alsaq, bu il pambıqcılıqlıda 200 mindən çox insan işlə təmin olunur və olunacaq. Keçən il bu rəqəm 64 min idi. Yəni burada da iş üçün 3 dəfədən çox imkanlar yaranıb. Bu, əlbəttə ki, məşgulluğun artırılmasına, işsizliyin azalmasına gətirib çıxarıcaq. İşləmək istəyən vətəndaşlar özləri üçün iş tapa biləcəklər.

Mən artıq qeyd etdim ki, keçən il pambığın qiyməti 9 qəpik artırıldı, 10 qəpik də subsidiya verilir. Bu, bir daha göstərir ki, dövlət bu sahəyə çox böyük əhəmiyyət verir. Eyni zamanda onu göstərir ki, dövlət, ümumiyyətlə, fermerlər öz dəstəyini əsirgəmir. Hesab edirəm ki, fermerlərimiz üçün yaradılmış şərait heç bir başqa ölkədə yoxdur. Bizim fermerlər torpaq vergisi istisna olmaqla bütün vergilərdən azaddırlar. Həm investisiya, həm ixrac üçün təşviq mexanizmi artıq işə salınıb. Bu da fermerlərə əlavə stimul verir, onlar üçün əlavə

imkanlar yaradır. İndi demək olar ki, bütün əsas kənd təsərrüfatı sahələri, o cümlədən pambıqcılıq üçün subsidiyalar verilir.

Güzəştli şərtlərlə gübərlər verilir. Fermerlər gübrənin qiymətinin cəmi 30 faizini ödəyirlər. Güzəştli şərtlərlə yanacaq və kreditlər verilir. Mən artıq qeyd etdim ki, iqtisadiyyatın real sektoruna 2 milyard manat ən aşağı faizlə kreditlər ayrılibdir. Bu, əsasən bölgələrə gedən vəsaitdir. Metodik tövsiyələr verilir, kənd yolları, magistral yollar salınır. Yəni bütün bu infrastruktur layihələri, bütün bunlar dövlət tərəfindən göstərilən dəstək və böyük maliyyə dəstəyi idir. Bunu ona görə edirik ki, insanlar daha da yaxşı yaşasınlar, fermerlər, işləyən vətəndaşlar daha çox pul qazansınlar və onların yaşayış səviyyəsiartsın. Bu il ancaq pambıq becərən 22 rayonda 200 min yeni iş yeri açılıb və növbəti illərdə bu rəqəm daha da artacaq. Odur ki, bütün aidiyyəti qurumlar, ümumiyyətlə, bizim gələcəkdə əmək resurslarımızla bağlı olan siyaseti həm təhlil etməli, eyni zamanda təkliflər verməlidirlər.

Mən artıq qeyd etdim ki, uğurlu iqtisadi siyaset, sabitlik, əmin-amanlıq nəticəsində Azərbaycanda əhali artır və artacaq. Biz gərək əmək resurslarımızdan səmərəli istifadə edək. Həm yeni iş yerlərinin yaradılması ilə bağlı tədbirlər görülür və eyni zamanda yaradılacaq proqnozlaşdırılan iş yerləri ilə bağlı biz əmək resurslarını səfərbər etməliyik ki, burada həm boşluq, həm əmək resurslarının çatışmazlığı yaranmasın, eyni zamanda işsizlik də artmasın. Ona görə burada çox düşünnülmüş siyaset aparılmalıdır və xüsusilə pambıqcılıqda sürətlə artan iş yerlərinin nəzərə alınması mütləq gündəlikdə olmalıdır.

Kadr hazırlığı məsələləri böyük əhəmiyyət daşıyır. Ümumiyyətlə, növbəti illərdə peşə hazırlığı Azərbaycanda geniş vüsət almmalıdır və buna böyük ehtiyac var. Peşə məktəblərinin yaradılması prosesi gedir, daha da sürətlə getməlidir. Bu proses iqtisadiyyatın ümumi inkişafı ilə uzlaşmalıdır. Biz iqtisadi inkişafımızı planlaşdırırıq. Bizim regional inkişaf programlarımız dərc olunur. Yəni biz öz beşillik fəaliyyət planımızı tərtib edirik və eyni zamanda sənaye, kənd təsərrüfatı və digər sahələrlə bağlı programlar bizi yol göstərir. Ona görə peşə hazırlığı buna uyğun şəkildə aparılmalıdır. Nə qədər və hansı istiqamətdə peşə məktəbləri olmalıdır? Kənd təsərrüfatı, sənaye, turizm sahələrində ixtisaslaşmış peşə məktəblərinin yaradılmasına böyük ehtiyac var, çünki bu sahələr bundan sonra da Azərbaycanda sürətlə inkişaf edəcək.

Kənd təsərrüfatı mütəxəssisləri, aqronomlar, bu peşələr üzrə kadrlar hazırlanmalıdır. Bildiyimə görə, burada müəyyən qıtlıq yaşanır və biz gəncləri bu sahəyə cəlb etməliyik, stimullaşdırmaçıq ki, onlar da bilsinlər, peşəkar olandan sonra onların yaşayış səviyyəsi böyük dərəcədə yaxşılaşacaq. Bu istiqamətdə işlər keçən il görülüb və bu il də davam edəcək.

Pivot suvarma sistemləri ölkəmizə gətirilib. Əvvəlki illərdə bəzi rayonlarda bu sistemlərdən özəl qurumlar

istifadə etmişlər. Ancaq əlbəttə ki, onların sayı bizi qane edə bilməz. Ona görə dövlət bu sahəyə də öz dəstəyini göstərməyə başlayıb. Pivot sistemləri dünyada ən müasir və ən səmərəli suvarma sistemləridir. Pivot sistemləri məhsuldarlığı bir neçə dəfə artırıb ilər. Bu sistemlərdən Azərbaycanda, əlbəttə ki, təkcə pambıqcılıqla yox, başqa sahələrdə də istifadə olunur və olunacaq. Bu sistemlər böyük döñüş yaradacaq. Eyni torpaqda məhsuldarlıq artdıqca, əlbəttə ki, həm fermerlər, həm də dövlət ancaq xeyir götürəcək.

Nəzərə alsaq ki, kənd təsərrüfatının inkişafı, xüsusi silə suvarma, meliorasiya ilə bağlı bizim bundan sonra da böyük planlarımız olacaq və var, biz pivot suvarma sistemlərini Azərbaycanda özümüz istehsal etməliyik. Bilirəm ki, belə bir təşəbbüs artıq irəli sürürlüb. Buna dəstək vermək lazımdır və dövlət qurumları dəstək versinlər ki, tezliklə biz özümüz özümüzü pivot sistemləri ilə təmin edə bilək.

Bütövlükdə, əvvəlki illərdə və son illər ərzində meliorasiya sahəsinə ayrılmış böyük vəsait artıq öz nəticəsini göstərir. Biz son illər ərzində 4 böyük su anbarını yaradıq. Onlardan Taxtakörpü və Şəmkirçay ən böyük su hövzələridir. Göytəpə və Tovuzçay su anbarları da istifadəyə verilib və bunun nəticəsində on minlərlə yeni torpaqlar əkinə cəlb olunur. İndi bütün işlər görülür. Bu istiqamətdə işlər davam etdirilməlidir və suvarma ilə bağlı indi çox ciddi fəaliyyət programı hazırlanır. Əlbəttə ki, kanalların təmizlənməsi, yeni kanalların çəkiləməsi, eyni zamanda əkin sahələrdə pivot sistemlərinin qurulması böyük mənə daşıyır.

Eyni zamanda ölkəmizdə pestisid istehsalı zavodunun yaradılması da çox vacibdir. Biz pestisidləri xaricdən alırıq. Valyutani xaricə xərcləməmək üçün biz bunu daxildə təşkil edə bilərik. Bildiyiniz kimi, ölkəmizdə böyük gübrə zavodu tikilir. Gələn il fəaliyyətə başlayacaq və biz özümüzü azot gübrələri ilə tam təmin edəcəyik, eyni zamanda xaricə də ixrac edəcəyik. Pestisid istehsalı zavodunun yaradılması da zəruridir.

Mən artıq bu barədə keçən müşavirədə də demişəm, bir daha demək istəyirəm ki, bir neçə ildən sonra bizə yeni pambıqtəmizləmə zavodları lazım olacaq. Burada deyildi ki, İmişlidə yeni bir zavodun tikintisi nəzərdə tutulur. Ancaq biz zavodların tikintisini pambığın proqnozlaşdırılan tədarükü ilə uzaqlaşdırılmalıdır. Mənə verilən məlumatə görə, bizdə hazırda cəmi 22 zavod fəaliyyət göstərir və o zavodların emal gücü 400 min tondur. Sovet vaxtında isə zavodların emal gücü 900 min ton idi. O zavodların bir çoxu artıq fəaliyyətsizdir, 22 zavod fəaliyyətdədir. Əgər pambıqcılığı götürdüyüümüz sürətlə inkişaf etdiyse, biz təqribən bir-iki ilə 400 min tona çatacaq. Ona görə indidən bütün işlər görülməlidir. İqtisadiyyat Nazirliyi, Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, özəl qurumlar, işləyin və mənə məlumat verin. Biz vaxt itirməməliyik.

Bu il görülmüş tədbirlər nəticəsində 150 min hektar suvarılmamış torpaqlara su çəkilişi təmin ediləcəkdir.

Bu, hesab edirəm ki, tarixi nailiyətdir. Bir il ərzində bu qədər torpaq sahəsini su ilə təmin etmək, doğrudan da, böyük nailiyətdir. Bunu biz çox operativ şəkildə, qısa müddətdə həll etdik, həm «Meliorasiya və Su Təsərrüfatı» Səhmdar Cəmiyyətinin xətti ilə, həm yerli icra orqanlarının fəaliyyəti nəticəsində biz buna nail ola bilmişik. Bu 150 min hektarın böyük hissəsi pambıqcılıq üçün nəzərdə tutulur və əlbəttə ki, biz bunu etməsəydik, bugünkü rəqəmlərdə danişa bilməzdik.

Biz işləri davam etdirməliyik. Mənə artıq gələn il üçün təkliflər təqdim olundu. İlk hesablamalara görə, gələn il biz təqribən əlavə 90 min hektara yaxın torpaqlara su çəkə bilərik. Bu istiqamətdə işlər artıq başlayır və mütləq bu, Dövlət İnvestisiya Programına salınmalıdır. Bizim hələ ki, bölgündürüməmiş ehtiyatımız var. Biz bu il də vəsait əlavə edə bilərik ki, gələn ilin əkin mövşümüne yeni torpaqlara su götürək.

Əlbəttə ki, biz bu gün qarşımıza o qədər də böyük olmayan hədəflər qoyuruq. Hektardan iyirmi sentner, əlbəttə ki, çox aşağı göstəricidir. Bu gün olduğum pambıq tarlasında mənə verilən məlumatə görə, onlar 40 sentner götürəcəklər. Bu gün səsləndi, bəzi təsərrüfatlar 50 sentner götürür. Əlbəttə, bu, böyük göstəricilərdir. Ancaq sovet dövründə orta məhsuldarlıq 30–35 sentner idi. Yəni biz buna çalışmalıyıq. O vaxt hələ müasir suvarma sistemləri, müasir traktorlar, kombaynlar yox idi. Ona görə bu, mümkündür və biz həm əkin sahələrini genişləndirməliyik, həm də məhsuldarlığı artırımalıyıq.

Keçən il 51 min hektardan 90 min tona yaxın pambıq yiğilmişdir. Qeyd etdiyim kimi, bu il 136 min hektardan 270 min ton gözlənilir, bəlkə də, çox ola bilər. Ancaq mən istəmirəm ki, qarşıya hansısa bir hədəf, yaxud da ki, plan qoyum. Əlbəttə ki, həyat, təbii şərait, hava şəraiti bunu göstərər. Bunun da böyük rolü var. Ancaq biz real imkanımızı bilməliyik və çalışmalıyıq ki, işlər daha da böyük səmərə ilə aparılsın.

Məndə olan məlumatata görə, pivot suvarması ilə çox rahat surətdə hər hektardan təqribən 35–40 sentner pambıq götürmək mümkündür. Hesab edirəm ki, açıq suvarma yolu ilə 25 sentner də real rəqəm ola bilər. Hesab edirəm ki, biz 2020-ci ildə açıq suvarma yolu ilə 140 min hektarda pambıq əkə bilərik və təqribən 60–65 min hektar pivot sistemləri ilə təmin oluna bilər. Əgər biz buna nail olsaq, orta məhsuldarlıq 30 sentnerə çatacaq və bu, il ərzində 600 min ton pambıq tədarükü deməkdir. Bu, real rəqəmlərdir. Bu rəqəmlərə çatmaq üçün dövlət öz üzərinə düşən vəzifəni icra edəcək, nə qədər lazımdırsa vəsait ayrılaçacaq. Dövlət İnvestisiya Programında nəzərdə tutulacaq, əlavə texnika alınacaq, yeni kanallar çəkiləcək. Sadəcə zəhmətkeşlər, fermerlər və yerli icra orqanları buna hazır olmalıdır. Mən ona görə bu rəqəmləri bu gün səsləndirirəm ki, siz buna hazır olasınız. Ona görə yox ki, mən sizə indi plan tapşırığı verirəm, xeyr, o dövr artıq yoxdur. Amma biz hər şeyi gərək düzgün planlaşdırıq və belə olan halda nəticə daha da yaxşı olacaq. Nəticə etibarilə biz 200 min hek-

tarda pambıq yetişdirə bilərik və bu işlərdə minimum 300 min insan işləyəcək və hər gün pul qazanacaq.

Mən texnika ilə bağlı bəzi rəqəmləri səsləndirmək istəyirəm ki, siz də biləsiniz, Azərbaycan ictimaiyyəti də bilsin. Keçən il 1800 ədəd texnika, o cümlədən 94 pambıqçıyğın kombayn və 300-ə yaxın traktor alınmışdır. Bu il 3811 ədəd texnika, o cümlədən 209 pambıqçıyğın kombayn və 810 traktor sıfariş edilib. Bu texnikaların alınması üçün keçən il və bu il 150 milyon dollar vəsait xərclənib. Bu, dövlətin pambıqçılığa göstərdiyi real diqqətin təkcə bir əlamətidir. Əgər texnikanı, meliorasiya işlərini və digər lazımı tədbirləri əlavə etsək, görərik ki, buna nə qədər böyük diqqət göstəririk, bir məqsədlə ki, insanlar daha yaxşı yaşasınlar.

Əlbəttə ki, pambıqçılığın inkişafı ölkəmizə əlavə gəlir gətirəcək. Ancaq istəyirəm biləsiniz, bu gəlir neftdən əldə olunan gəlirlə müqayisə edilə bilməz. Neft satışından ölkəmizə milyardlarla dollar valyuta gəlir. Bu il əgər neftin qiyməti 40 dollar səviyyəsində olarsa, – bizim büdcədə bu rəqəm nəzərdə tutulub, – ölkəmizə 5 milyard dollardan çox valyuta gələcək. Ona görə pambıqçılığın inkişafı, ilk növbədə, məşğullüğün artırılması və insanların, bu rayonlarda yaşayan insanların həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün aparılır. Ona görə biz neftdən əldə edilən vəsaiti bu sahəyə qoyurraq ki, camaat daha da yaxşı dolansın, işləsin, pul qazansın, halal zəhmətlə dolansın. Biz yaxşı pul qazanmaq üçün imkanlar yaradırıq. Ona görə pambıqçılığın inkişafı Prezident kimi mənəm üçün, ilk növbədə, sosial layihədir, ondan sonra iqtisadi layihədir, daha sonra isə valyuta gətirən layihədir.

Burada, əlbəttə ki, pambıqı becərən gəlir qazanır. Dövlət ancaq burada maraqlıdır ki, ölkəyə daha çox valyuta gəlsin. Amma bunu yenə də neft və qazla müqayisə etmək, əlbəttə ki, düzgün olmazdı. Ona görə bu texnikanın alınması nəticəsində, əlbəttə ki, məhsuldarlıq da, məhsulun həcmi də artacaq.

Bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm. Mənə verilən məlumatə görə, keçən il təqribən pambığın 50 faizi əllə, 50 faizi isə texnika ilə yiğiləkdir. Əlbəttə ki, texnika ilə yiğim daha da səmərəlidir və şirkətlər üçün daha da əl-verişlidir. Ancaq hesab edirəm ki, ilk növbədə, biz bu sahədə yenə də sosial amili nəzərə almaliyiq. Əgər vətəndaşlar əllə yiğmaq istəyəcəklərsə və daha çox insan buna cəlb olunacaqsa, şərait yaradılmalıdır ki, nə qədər mümkündürsə əllə yişsinlar. Cənubi əllə yiğanda pul qazanır, texnika ilə yiğanda daha çox firmalar pul qazanır. Məni maraqlandıran odur ki, pambıqçılıqda işləyən vətəndaş hər gün evinə pul aparsın. Ona görə şərait yaradılmalıdır. Cənubi bilirəm, keçən il bəzi yerlərdə vətəndaşlar hətta deyirdilər ki, qoy, texnika tarlalara çıxmasın, etiraz edildər, istəyildilər ki, özləri yişsinlar. Burada da deyildi ki, yanvar ayında gedib yağışdan sonra açılan qozaların pambığını yiğiblər. Nəyə görə? Cənubi bu, gəlir gətirir. Bu il də belə olmalıdır. İmkan yaratmaq lazımdır ki, nə qədər mümkündürsə əl ilə, nə qədər mümkün deyilsə, texnika ilə yiğilsin. Onda daha da ədalətlə olacaqdır.

Pambıqçılığın inkişafı, əlbəttə ki, Azərbaycanda yüngül sənayenin də inkişafına böyük təkan verəcək. Keçən il Mingəçevirdə sənaye parkının təməli qoyuldu. Orada 9 zavod tikiləcəkdir, o cümlədən iplik zavodu. Bu ilin sonuna qədər artıq ilk zavodlar fəaliyyətə başlamalıdır. Bu da çox böyük, ciddi iqtisadi təşəbbüsdür. Bu doqquz zavodun və ümumiyyətlə, sənaye parkının fəaliyyəti nəticəsində ən azı 5 min insan işlə təmin ediləcək. Mingəçevir kimi şəhər üçün bu, çox yaxşı göstəricidir. Bilirsınız ki, bəzi böyük şəhərlərdə işsizlik rayon yerlərindən daha da çoxdur. Ona görə Mingəçevir Sənaye Parkının yaradılması bu baxımdan da çox əhəmiyyətlidir.

Eyni zamanda biz hazır məhsul satacağıq, mahlıc, iplik yox. Çalışmalıyıq ki, hazır məhsul, tekstil sataq, xarici bazarlarda özümüz üçün yer edək. Bir daha demək istəyirəm ki, mən bütün həmkarlarımla təmaslarda bu məsələni ön plana çəkirəm. Ticarət dövriyyəsinin və Azərbaycan məhsullarının ixracının artırılması məsələlərini qoyuram ki, bizim üçün yeni bazarlar açılsın. Ənənəvi bazarlar var və biz o bazarlarda işləyirik. Biz yeni bazarlara çıxmaliyiq. Ticarət evlərinin yaradılması bu məqsədi güdürlər. İndi mən qeyd etdim, bir daha bildirmək istəyirəm ki, yaxın gələcəkdə Rusiyada, Belarusda, Ukraynada, Çində, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində ticarət missiyalarımız fəaliyyətə başlayacaq. Hesab edirəm ki, indiki mərhələdə bu, bizim üçün əsas bazarlardır. Eyni zamanda biz Avropa İttifaqı bazarlara da çıxmaliyiq, daha geniş çıxmaliyiq. İndi də ixrac edirik, ancaq hesab edirəm ki, bu, lazımı səviyyədə deyil. Biz bu istiqamətdə də işləyirik.

Bütün bu tapşırıqları yerinə yetirmək üçün növbəti bir neçə ayda çox fəal iş aparılmalıdır. Yerli icra orqanlarının üzərinə böyük vəzifə düşür. Keçən il də onlar qısa müddət ərzində yaxşı işlədilər. Cənubi keçən il biz gecikdik, sonra hava şəraiti, yağışlar imkan vermədi. Buna baxmayaraq, keçən il üçün yaxşı məhsul götürdüük. Onlar bu il də bütün işləri lazımı səviyyədə təşkil etməlidirlər. Qeyd etdiyim kimi, əmək resurslarından səmərəli istifadə olunmalıdır. Texnika ilə bağlı əminəm ki, problem olmayıacaq. Texnika vaxtında tarlalara çıxarılaçğı. Tədarükü şirkətlər yerli icra orqanları ilə six əməkdaşlıq etməlidirlər. Bizim mərkəzi və yerli orqanlar da birgə işləməlidir. İqtisadiyyat Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, «Meliorasiya və Su Təsərrüfatı» Səhmdar Cəmiyyəti, yerli icra orqanlarının nümayəndələri birləşdə işləməlidirlər. Ümumi rəhbərliyi və koordinasiya məsələlərini mən Prezident Administrasiyasına tapşırıram. Keçən il də mən Prezident Administrasiyasına bu vəzifəni tapşırımadım, onlar vəzifənin icrası ilə bağlı yaxşı işlər gördülər, bu il də belə olacaq. Əminəm ki, görülən və görüləcək bütün işlər nəticəsində bu il də pambıqçılıqda yaxşı nəticələr olacaqdır.

Sizə bol məhsul arzulayıram. Sağ olun.

Prezident İlham Əliyevin Saatlı rayonuna səfəri martın 28-də başa çatdı.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN NİTQLƏRİ, ÇIXIŞLARI VƏ MÜSAHİBƏLƏRİ

Nazirlər Kabinetinin 2016-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında İlham Əliyevin giriş nitqi

Bu gün biz 2016-ci ilin yekunlarını müzakirə edəcəyik və bu il görülməcək işlər haqqında danışacaqıq.

2016-ci ili təhlil edərkən, əlbəttə ki, biz regionda və dünyada gedən prosesləri nəzərə almaliyiq. 2016-ci ildə dünyada və yaşadığımız regionda təhlükələr, risklər, təhdidlər artmış, qanlı münaqişələr, müharibələr davam etmiş, yeni münaqişə ocaqları yaranmışdır. Bir sözə, yaşadığımız bölgədə sabitlik pozulmuşdur və iqtisadi inkişafla bağlı vəziyyət ağırlaşmışdır. 2016-ci ildə dünyanın müxtəlif yerlərində təhlükəli proseslər müşahidə olunurdu. Avropada miqrantlar böhranı dərinləşmişdir, MDB məkanında gedən proseslər narahatlıq doğururdu. Yaşadığımız bölgədə və Yaxın Şərqdə, qeyd etdiyim kimi, qanlı toqquşmalar, müharibələr, terror aktları, əfsuslus olsun ki, bölgədəki sabitliyə çox böyük zərbə vurmusdur.

O ki qaldı, bizim ölkəmizə – Azərbaycan 2016-ci ildə öz inamlı inkişafını davam etdirmişdir, ölkəmizdə təhlükəsizlik tədbirləri təmin edilmişdir, Azərbaycan xalqı sülh, əmin-amanlıq şəraitində yaşamışdır və yaşayır. Ölkəmizdə sabitliyin mənbəyi xalqımızın iradəsidir, xalqımızın seçimidir. Bu gün ölkəmiz dünya miqyasında sabitliyi ilə seçilən ölkələrdən biridir. Əlbəttə ki, gördüyüümüz bütün bu işləri dünya kontekstində ayırmak mümkün deyil. Dünyada və bölgədə gedən təhlükəli proseslərə fikir verərkən bir daha görürük ki, Azərbaycan öz yoluna sadıqdır, müstəqillik, inkişaf yolu ilə gedir və biz çalışmışıq və çalışacaqıq bundan sonra da ölkəmizi, xalqımızı mümkün olan risklərdən qoruyaq, öz müstəqil yolumuzu təmin edək. Artıq tarix və ətrafdə baş verən hadisələr göstərir ki, bizim seçdiyimiz yol yeganə düzgün yoldur. Bu, müstəqillik yoludur, sabitlik, inkişaf yoludur.

2016-ci ildə ölkə qarşısında duran demək olar ki, bütün əsas vəzifələr təmin edildi. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan neftlə zəngin olan digər ölkələr kimi, neftin qiymətinin aşağı düşməsindən əziyyət çəkirdi. Ancaq neft ixrac edən bütün ölkələrin addımlarına nəzər salsaq görərik ki, Azərbaycan o ölkələrdəndir ki, bu böhranlı vəziyyətdən də uğurla çıxa bilmışdır. Neftlə zəngin olan bir neçə başqa ölkə var ki, bizim kimi bu vəziyyətdən uğurla çıxa bilmişdir. Neftin qiyməti isə 3-4 dəfə aşağı düşmüşdür.

Bu, o deməkdir ki, əsas gəlir mənbəyimiz olan neft bizə 3-4 dəfə az gəlir gətirmişdir. Biz, əlbəttə ki, bu böhranlı vəziyyətdən çıxış yolunu tapmalı idik və hesab edirəm ki, tapmışıq. Bütün çətinliklərə, itkilərə baxma-

yaraq, biz iqtisadi sabitliyimizi qoruya bildik, bu ağır vəziyyətdən şərəflə çıxa bildik. 2016-ci ildə də ölkəmizdə iqtisadi inkişafla bağlı çox ənəmlı addımlar atılmışdır. Bir daha qeyd etmək istəyirəm, hər bir ölkənin inkişafi üçün əsas şərt təhlükəsizlikdir, sabitlikdir, vətəndaş həmrəyliyidir. Bu da bizdə var. Təhlükəsizlik qorunur, bir daha demək istəyirəm ki, xalqın iradəsinə əsaslanan sabitlik, vətəndaş birliyi və həmrəyliyi 2016-ci ildə daha da artmışdır. Bütün Azərbaycan xalqı vahid amal uğrunda birləşib ki, ölkəmizi daha da inkişaf etdirək və müstəqilliyimizi daha da möhkəmləndirək.

2016-ci ildə biz müstəqilliyimizin bərpasının 25 ilini qeyd etmişik və bu gözəl bayramı yaxşı nəticələrlə, uğurlarla qarşılımlaşmışq.

Iqtisadi sahədə 2016-ci ildə ənəmlı addımlar atılmışdır. 2016-ci il dərin iqtisadi islahatlar ili kimi tarixdə qalacaq. Bu il ərzində qəbul edilmiş qərarlar, qanunlar, mənim tərəfimdən imzalanmış sərəncamlar iqtisadi islahatları daha da dərinləşdirir və bizə imkan verir ki, gələcəkdə qeyri-neft sektorunun hesabına inkişaf edək. Qəbul edilmiş qərarlar artıq öz nəticəsini verməkdədir. Əminəm ki, bu nəticələr bu il və bundan sonrakı illərdə daha da qabarlı şəkildə özünü göstərəcək.

Ümumi daxili məhsul aşağı düşsə də, – bunun da əsas səbəbi neftin qiymətinin 3-4 dəfə aşağı düşməsidir və bundan irəli gələn investisiyaların, dövlət investisiyalarının azalmasıdır, – digər ənəmlı göstəricilər bizi sevindirir. Xüsusilə ölkəmizdə qeyri-neft sənaye istehsalı keçən il 5 faiz artmışdır. Bu, o deməkdir ki, bizim uzun illər ərzində apardığımız siyaset öz nəticəsini göstərir. Sənayeləşmə, qeyri-neft sektorunun, sahibkarlığın inkişafı, bax, bu, gözəl nəticəni təmin edibdir. Böhranlı ildə qeyri-neft sənayemizin 5 faiz artması, hesab edirəm ki, çox böyük göstəricidir.

Digər ənəmlı göstərici kənd təsərrüfatının inkişafıdır. Çünkü hər bir ölkənin əsas inkişaf dinamikasını şərtləndirən sənaye və kənd təsərrüfatıdır. Kənd təsərrüfatında da görülmüş operativ tədbirlər nəticəsində inkişaf təmin edilmiş və kənd təsərrüfatı Azərbaycanda 2,6 faiz artmışdır.

Bax, bu iki rəqəm deməyə əsas verir ki, biz bu çətin və böhranlı şəraitdən şərəflə çıxa bildik və artıq görülmüş işlər və bu il görübəcək işlər bu dinamikanı daha da gücləndirəcək. İqtisadiyyat dayanıqlı şəkildə inkişaf edəcək, qeyri-neft sektorumuz inkişaf edəcək, yeni iş yerlərinin yaradılması təmin ediləcək və əminəm ki, biz dediyim bütün hədəflərə çatacağıq.

Baxmayaraq ki, gəlirlərimiz 3–4 dəfə aşağı düşüb, Azərbaycanda yaradılmış gözəl sərmayə iqlimi hesabına biz ölkəmizə 8 milyard dollar xarici investisiya calb edə bilmışik. Bu da çox gözəl göstəricidir. Çünkü bu gün bütün dünyada iqtisadi böhran yaşanır, maliyyə çətinlikləri müşahidə olunur və belə vəziyyətdə xaricdən investisiya gətirmək çox çətin məsələdir. Biz bunu təmin etmişik və ölkə iqtisadiyyatına 8 milyard dollar xarici sərmayə qoyulmuşdur. Daxili sərmayə isə 3,7 milyard dollar olmuşdur. Əvvəlki illərlə müqayisədə bu, daha aşağı rəqəmdir. Ancaq bu, başadışlıdır, bunun səbəbi də bəllidir. Beləliklə, ölkə iqtisadiyyatına keçən il 11 milyard 700 milyon dollar sərmayə qoyulmuşdur. Bir daha demək istəyirəm ki, bu, çox gözəl göstəricidir. Bu göstəricinin mütləq rəqəmləri də çox böyükdür. Əgər bunu adambaşına hesablaşsaq görərik ki, biz, bəlkə də, dünya miqyasında ən qabaqcıl yerlərdən birini tuturuq.

2016-ci ildə əsas vəzifələrdən biri valyuta ehtiyatlarımıizi, xüsusilə Neft Fonduñun vəsaitini qorumaq idi. Biz buna nail ola bilmişik. Mən indi dünyada gedən proseslərə xalqımızın diqqətini bir daha yönəltmək istəyirəm. Demək olar ki, neftlə zəngin olan bütün ölkələrin valyuta gəlirləri böyük dərəcədə aşağı düşüb. Neft fondları, suveren fondlar, digər fondlar, pensiya fondları, bunların müxtəlif adları var. Bu fondlarda yığılan vəsait kəskin şəkildə aşağı düşmüşdür. Azərbaycanda isə biz demək olar ki, Neft Fonduñun gəlirlərini qoruya bildik. Neft Fonduñun gəlirləri cəmi 4 faiz aşağı düşmüştür. Çünkü biz valyuta ehtiyatlarımızın saxənləndirilməsi istiqamətində vaxtilə addımlar atmışaq. Bizim valyutamız həm dollarda, həm avroda, həm Britaniya funtunda saxlanılır. Dolların möhkəmlənməsi, avronun, funtun aşağı düşməsi nəticəsində bax, dollar ekvivalentində bizim Neft Fonduñun valyuta ehtiyatları 4 faiz aşağı düşmüştür. Əgər bu məzənnə fərqi olmasaydı, biz o az səviyyəli tənəzzülə də uğramazdıq. Yəni bu gün Azərbaycan Dövlət Neft Fondunda 33 milyard dollar vəsait var. Biz bunu qorumuşuq, qoruyacaqıq və əminəm ki, bu il bunu daha da artıracaqıq.

Əlbəttə, böhrandan çıxmak üçün ən asan yol valyuta ehtiyatlarını xərcləməkdir və biz bunu bəzi yerlərdə görürük. Ancaq biz gələcəyi düşünürük. Biz uzunmüddəti strategiyamızı qururuz. Biz illər boyu valyuta ehtiyatlarımızı qorumuşuq, yığmışıq, ölkə üçün lazımlı olan infrastruktur, sosial layihələrə yönəltmişik və bu gün də qoruyuruq, artırıraq və artırmalıyıq.

Bizim gördüyüümüz işlər dünyadan aparıcı, mötəbər beynəlxalq iqtisadi və maliyyə qurumları tərəfindən də yüksək qiymətləndirilir. Bu da çox vacibdir. Çünkü biri var bunu biz özümüz deyirik, biri də var ki, bunu beynəlxalq qurumlar qeyd edir. Dünya Bankının «Doing Business» hesabatında Azərbaycan 65-ci yerdədir. Bu, yaxşı göstəricidir. Əlbəttə, biz çalışmalıyıq ki, daha yüksək pilləyə çıxaq. Ancaq indiki şəraitdə dediyim bütün o amilləri nəzərə alaraq hesab edirəm ki, bu, kifayət qədər yüksək göstəricidir. Dünyanın aparıcı iqtisadi

beynəlxalq forumunun – Davos Ümumdünya İqtisadi Forumunun hesablamalarına görə, Azərbaycan iqtisadiyyatı dünya miqyasında rəqabətqabiliyyətliliyinə görə 3 pillə irəliləyərək 40-ci pillədən 37-ci pilləyə qalxmışdır. Bu da hesab edirəm ki, rekord göstəricidir. Biz MDB məkanında yenə də birinciyik və bu birinciliyi saxlamışq. Bax, burur, beynəlxalq aparıcı iqtisadi qurumların hesabatları.

Düzdür, müxtəlif qeyri-hökumət təşkilatları var, hamımız bilirik ki, onlar haradan maliyyələşir, onların hədəfi bizə ləkə vurmaq, bizi qaralamaq, bizim işimizə kölgə salmaqdır. Onların illər boyu apardıqları antiazərbaycan kampaniyaları heç bir nəticə vermir. Onların reytinqlərinə heç fikir verməyə də dəyməz. Eyni zamanda özlərini böyük iqtisadiyyatçı adlandıran bəzi yerli nümayəndələr də müxtəlif çıxışlar edirlər, müxtəlif qiymətlər verirlər. Tamamilə cəfəng fikirlərdir, bizim gözəl atalar sözü var: «İki uzunqlağın arpasını bölə bilməyən, bizə dərs öyrədir». Yəni bütün bunlara fikir vermək lazım deyil. Əsas bizim uğurlu inkişafımızdır, aparıcı beynəlxalq iqtisadi qurumların qiymətidir və bizim reallığımızdır. Reallıq isə ondan ibarətdir ki, biz 2016-ci ildə bu böhranlı vəziyyətdən şərəflə çıxa bildik, ölkəmizdə 100 mindən çox daimi iş yeri açılmışdır, kənd təsərrüfatının, qeyri-neft sənayemizin inkişafı bizə imkan verir ki, biz gələcəyə nikbinliklə baxaq. Biz bu gün görüləcək işlər haqqında da danışacaqıq. Bizim planlarımız kifayət qədər böyükdür və onların icrası nəticəsində ölkə iqtisadiyyatı öz dinamikasını sürətləndirəcək.

2016-ci ildə sosial məsələlər də öz həllini tapıb. Sosial siyaset daim bizim əsas prioritetlərimizdən biri olmuşdur. 2016-ci ildə maaşlar 7 faiz, pensiyalar 8 faiz artmışdır. Yenə də artmalıdır. Hesab edirəm ki, 2017-ci ildə də bu istiqamətdə müsbət dinamika olacaqdır. Biz ünvanlı sosial yardım ilə bağlı çox önəmli addımlar atmışaq. Yəni ehtiyac içində yaşayan vətəndaşlara dövlət həmişə öz yardımını göstərir və göstərəcək. Bu yardımın məbləği artır və artmalıdır. Eyni zamanda sosial ədalətlə bağlı 2016-ci ildə çox önəmli addımlar atılmışdır, xüsusilə kommunal tariflərlə bağlı. Yenə də deyirəm, ehtiyac içində yaşayanlara dövlət öz yardım əlini uzadır və daim bunu edəcəkdir. Orta təbəqənin maraqlarının qorunması üçün çox ciddi institusional islahatlar aparılır, iş yerlərinin yaradılması ilə bağlı addımlar atılır.

Varlı təbəqə isə dövlətdən dotsiya, hansısa yardım gözləməlidir. Ona görə communal tariflərin differensiasiyası da bax, bu sosial ədalət principini əsas princip kimi götürmüsdür və hesab edirəm ki, sosial məsələlərin həlli işində biz 2016-ci ildə əldə edilmiş uğurlarla fəxr edə bilirik. Gəlirlərimiz azalır, ancaq insanların maaşları artır. Sosial infrastruktur layihələri icra edilmişdir. 485 məktəb təmir edilmişdir, 29 yeni məktəb tikilmişdir, 41 xəstəxana tikilmiş və ya təmir edilmişdir. Bax, biz bu layihələrə lazımı qədər vəsait ayırıraq və bu, bir daha bizim sosial siyasetimizi göstərir.

Keçən il məcburi köçkünlərin problemlərinin həlli üçün yeni addımlar atılmışdır, yeni qəsəbələr salınmışdır. Bu il də bu proses davam edəcək, yəni bu məsələ daim diqqət mərkəzindədir. Əlimizdən gələni edirik və edəcəyik ki, məcburi köçkünlərin vəziyyətini daha da yaxşılaşdırıq.

2016-cı ildə ictimai xidmətlər sahəsində işlər uğurla gedib, «ASAN xidmət» mərkəzlərinin sayı 11-ə çatıb. Son illər ərzində 13 milyon müraciət olmuşdur və vətəndaşların bəyənmə əmsali təxminən 100 faizə yaxındır. Bu da ictimai xidmətlər, ümumiyyətlə, ictimai münasibətlər sahəsində bir inqilab idi və bu, artıq Azərbaycan brendidir. Artıq bəzi ölkələr bizim təcrübəmizi tətbiq etməyə başlamışlar. Keçən il «ASAN xidmət» öz funksiyalarını genişləndirdi, «ASAN Kommunal», «ASAN Qatar», «ASAN Viza» təşəbbüsleri irəli süründü. Onu da qeyd etməliyəm ki, «ASAN Viza»nın fəaliyyəti nəticəsində ölkəmizə gələcək turistlərin sayı bundan sonra da artacaq. 2016-cı ildə biz bu istiqamətdə dönüş yarada bildik. Ümumiyyətlə, turistlərin axını dünyada mövcud olan iqtisadi durumla bağlıdır. Əgər vəziyyət yaxşıdırırsa, daha çox insanlar xarici ölkələr turist kimi gedirlər. Ancaq bu gün dünyada, dünyanın demək olar ki, bütün bölgələrində iqtisadi böhran yaşanır. Buna baxmayaraq, 2016-cı ildə ölkəmizə gələn turistlərin sayı 11 faiz artmışdır və əminəm ki, bu il daha da artacaq.

Keçən il ölkəmizdə 35 mehmanxana tikilmişdir, 25 mehmanxana tikilməkdədir, ümumiyyətlə, mehmanxanaların sayı Azərbaycanda 500-dən çoxdur. Amma tələbat daha da artır, daxili turizm inkişaf edir. Mən çox şadam ki, Azərbaycan vətəndaşları daha çox Azərbaycanda istirahət etməyə üstünlük verirlər. Bizzət gözəl təbiət, gözəl şərait, gözəl mehmanxanalar, istirahət zonaları var. Bu gün bütün dünyadan turistlər Azərbaycana axışırlar. Bu da ölkə iqtisadiyyatına böyük mənfiət gətirir. Biz gələcəkdə turizmdən milyardlarla dollar vəsait qazanacaqıq və bu, bizim iqtisadi vəziyyətimizə çox böyük dəstək olacaqdır.

Keçən il bizim beynəlxalq əlaqələrimiz daha da genişləndi. Azərbaycan uzun illər ərzində beynəlxalq aləmdə artıq çox etibarlı, ləyaqətli tərəfdəş kimi tanınır. Xüsusilə son illər ərzində dünyada böhranların, mühərbişələrin, qeyri-sabit vəziyyətin genişləndiyi bir şəraitdə bizim nümunəmiz, əlbəttə ki, daha çox diqqət cəlb edir və bizə daha böyük rəğbətlə yanaşırlar.

Azərbaycan çox böyük müsbət beynəlxalq imicə malikdir. Beynəlxalq təşkilatlarda bizim sözümüz keçir və təsirimiz artır. Biz beynəlxalq əlaqələrimizi bu il də genişləndirəcəyik. Keçən il ölkəmizə 20-yə yaxın dövlət və hökumət başçısı rəsmi və işgüzar səfərlər etmişdir. Bu da bir göstəricidir. Biz beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində fəal işləmişik. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və aprel ayında Azərbaycana Ermənistan tərəfindən edilən təcavüzlə bağlı kontakt qrupu yaratdı. Bu qrup artıq fəaliyyətə başlayır. Bu, bizim böyük ugu-

rumuzdur. Son illər ərzində bizim fəaliyyətimiz nəticəsində Qoşulmama Hərəkatı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunması ilə bağlı qətnamələr qəbul etmişdir.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli yolları bəllidir. Bizim mövqeyimiz dəyişməz olaraq qalır. Bizim ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa edilməlidir. Bütün işgalçi qüvvələr bizim torpaqlarımızdan çıxarılmalıdır. BMT Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsi icra edilməlidir. Status-kvo qəbul edilməzdır, dəyişdirilməlidir. Keçən il ATƏT də bu məsələ ilə bağlı öz ciddi sözünü demişdir – status-kvo qəbul edilməzdır. Bu, aksiomdur və bu, dəyişdirilməlidir. Status-kvonun dəyişdirilməsi işgalçi qüvvələrin torpaqlarımızdan çıxarılması deməkdir. Budur, münaqişənin həlli yolları. Bunun başqa yolu ola bilməz. Azərbaycan heç vaxt öz torpağında ikinci qondarma erməni dövlətinin yaranmasına icazə verməyəcək. Azərbaycan heç vaxt bu vəziyyətlə barışmayacaq. İşgalçi rejim, Ermənistən rəhbərliyi bunu nə qədər tez dərk etsə, bu, onlar üçün o qədər də yaxşı olacaq.

2016-ci ilin aprel ayında Azərbaycan dövləti və Azərbaycan Ordusu işğalçılara çox ciddi zərbələr vurmışdır. Növbəti erməni hərbi təxribatına cavab olaraq, Azərbaycan Ordusu əks-hücum əməliyyatı keçirmiş və minlərlə hektar torpağı işğaldan azad etmişdir. Bu, bizim şanlı tarixi qələbəmizdir. Bu, bir daha dövlətimizin, xalqımızın, ordumuzun gücünü göstərir. Bir daha onu göstərir ki, biz istənilən vaxtda məsələni hərbi yolla həll edə bilərik. Minlərlə hektar torpaq işğalçılardan boşaldıldı. İndi orada təmizlik işləri, bütün mənalarda təmizlik işləri aparılır. Azərbaycan Ordusu indi on minlərlə hektar torpağa nəzarət edir. İndi o ərazilərdə işğalçıların izi-tozu qalmayıb. Biz o bölgələrdə lazımı tədbirləri görəcəyik ki, vətəndaşlarımız oraya qayıtsınlar və artıq bu proses başlayır.

Aprel döyüsləri bizim şanlı tariximizdir, böyük qələbəmizdir. Biz hərbçilərimizlə fəxr edirik. Bu döyüslər zamanı Azərbaycan xalqı bir daha öz birliyini nümayiş etdirmişdir. Beləliklə, hesab edirəm ki, 2016-cı il münaqişənin həlli ilə bağlı çox önəmli il olmuşdur. Çünkü qarşı tərəf – Ermənistən təşviş içində idi, vasitəçilərdən xahiş edirdi ki, tezliklə bu döyüslər başa çatsın və onlar danışıqlar prosesinə qayıtmaga hazır olduqlarını bildirmişlər. Azərbaycan ictimaiyyəti yaxşı bilir ki, onlar müxtəlif beynəlxalq təşkilatlara, o cümlədən Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatına müraciət etmişlər. Baxmayaraq ki, Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının bu məsələ ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatına bu vaxta qədər rəhbərlik etmiş şəxslər sadəcə olaraq, böyük siyasi səhv buraxaraq ermənipərəst mövqe və qəbul edilməz fikirlər ifadə etmişlər. İndi biz hamımız onların aqibətinin necə olduğunu yaxşı bilirik. Yəni aprel döyüsləri həm bizim parlaq qələbəmizdir, həm bir daha Azərbaycan dövlətinin gücünü göstərdi, həm də bir daha göstərdi ki, biz heç vaxt bu vəziyyətlə barışmayacaqıq. Biz

bütün təxribatlara layiqli cavab verəcəyik. Eyni zamanda illər boyu Ermənistan tərəfindən yaradılmış mif tamamilə darmadağın edildi. Xaricdən silahlar, pullar, digər yardımçılar olmasa, onlar bir həftə ərzində bizim qabağımızda duruş gətirə bilməzlər. Bunu özləri də etiraf edirlər. Biz bunu çıxdan bilirdik.

Biz həmişə olduğu kimi, konstruktiv mövqə tuturq, haqq-ədalət bizim tərəfimizdədir, beynəlxalq hüquq normaları da həmçinin. Tarixi həqiqət də bizim mövqeyimizi möhkəmləndirir. Hərbi güc də, iqtisadi potensial da, siyasi nüfuz da bizdədir. Yəni biz məsələni istədiyimiz kimi həll edəcəyik. Bizim istəyimiz ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, işgal altında olan bütün torpaqlarda Azərbaycan bayrağını qaldırmaqdır. Budur, bizim məqsədimiz və biz bu məqsədə doğru irəliləyirik. Aprel döyüsləri bu istiqamətdə çox önəmli tarixi addım olmuşdur.

Keçən il digər vacib hadisələr baş verdi. Biz enerji siyasətimizin təkmilləşdirilməsi istiqamətində növbəti addımlar atdıq. «Cənub» qaz dəhlizinin icrası uğurla davam etdirildi. Baxmayaraq ki, neft gəlirlərimiz üç-dörd dəfə azaldı, biz xaricdən kreditlər aldıq, eyni zamanda daxili vəsait hesabına «Cənub Qaz Dəhlizi» və «Şahdəniz-2» layihələrinin icrası ilə bağlı bütün lazımı addımları atdıq. Deyə bilərəm ki, «Şahdəniz-2» layihəsi üzrə, – bu gün «Şahdəniz» dünya miqyasında ən böyük qaz-kondensat yataqlarından biridir, – işlərin 90 faizi artıq tamamlanıb və gələn il tamamilə başa çatacaq. TANAP layihəsinin böyük hissəsi icra edilib və «Cənub» qaz dəhlizinin digər seqmentləri istiqamətində də işlər gedir. Biz keçən il Bakıda «Cənub Qaz Dəhlizi» Məşvərət Şurasının ikinci toplantısını keçirdik. O toplantıda iştirak edən bütün ölkələr, Avropa Komissiyası, Amerika Birləşmiş Ştatları və «Cənub» qaz dəhlizinin bütün üzvləri qəbul edilmiş bəyanatda Azərbaycanın liderliyini bir daha göstərmişlər. Biz bu layihənin liderliyik, təşəbbüskarlığı, aparıcı qüvvəsiyik. Biz o layihəni bütün dostlarımızla, tərəfdən ölkələrlə və beynəlxalq təşkilatlarla birlikdə icra edirik.

Keçən il nəqliyyat sektorunda önemli hadisələr baş vermişdir. Xüsusilə Şimal-Cənub dəhlizinin yaradılması istiqamətində çox ciddi addımlar atılmışdır. Keçən ilin yaz aylarında mən göstəriş vermişdim ki, ilin sonuna dək bizim dəmir yolumuz İran sərhədinə qədər çatdırılmalıdır və artıq biz buna nail olduk. Təqribən 7–8 ay ərzində çatışmayan o hissəni inşa etdik və ondan əlavə, Astaraçay üzərində körpünü də biz tikdik və istifadəyə verdik. Yəni Azərbaycan Şimal-Cənub dəhlizi ilə bağlı öz üzərinə düşən vəzifəni cəmi səkkiz ay ərzində yerinə yetirdi. İndi biz bu böyük layihənin işə düşməsi ilə bağlı əlavə təşəbbüsler irəli sürmüşük ki, bu prosesi sürətləndirək. Bu, həm bize, həm qonşu ölkələrə, bütün dünyaya lazımdır. Bu layihənin icrası nəticəsində Hindistandan, Pakistandan gələn yükler Azərbaycan ərazisindən İranı, Rusiyaya, Şimali Avropaya və əks istiqamətdə gedəcəkdir. Bu, böyük nəqliyyat hərəkatına gətirib çıxarácaq.

Milyonlarla ton yük ərazimizdən keçəcək və minlərlə iş yeri yaradılacaq. Biz bu layihənin icrası ilə, eyni zamanda Naxçıvanı da dəməriyolu blokadasından çıxarıcağıq. Naxçıvan İran ərazisindən dəmir yolu vasitəsilə Azərbaycanla birləşəcək. Yəni bu, tarixi layihədir və biz bunu qonşu, dost ölkələrlə birlilikdə icra edirik.

2016-ci ildə idmançılarımız da bizi böyük qələbə ilə sevindirdilər. Rio Olimpiya Oyunlarında biz tarixi qələbə qazanmışıq. On səkkiz medal qazanmışıq və medalların sayına görə biz dünya miqyasında 14-cüyük, Avropada 7-ci, keçmiş sovet respublikaları arasında Rusiyadan sonra 2-ci və müsəlman aləmində birinciyik. Bax, bu göstəricilər hesab edirəm ki, hər şeyi göstərir. Bu, bizim növbəti böyük qələbəmizdir.

Azərbaycan xalqı ötən il keçirilmiş referendumda bir daha öz iradəsini ifadə etdi, bizim siyasətimizə öz böyük dəstəyini verdi, bir daha göstərdi ki, apardığımız siyasət xalq tərəfindən dəstəklənir. Biz bunu bilirdik. Rəy soruları aparılır, ictimai fikir öyrənilir və ölkəmizdə hökm sürən ab-havani, əlbəttə ki, bilirdik. Ancaq referendumunu həm bir daha bütün xalqımıza, eyni zamanda dünyaya göstərdi. Referendumu müşahidə edən beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri bir dənə də olsun pozuntu aşkar etməyiblər. «Exit-poll»ların nəticələri rəsmi nəticələrlə üst-üstə düşdü. Beynəlxalq təşkilatlar, xüsusilə Avropa Şurası referendumun keçirilməsinə çox müsbət qiymət verdi və sonra bunu Strasburqda öz qərarı ilə təsdiqlədi. Referendum şəffaf, ədalətli, azad şəkildə keçirildi. Bu, həm demokratiya istiqamətində növbəti addımdır, həm də onu göstərir ki, Azərbaycanda seçki prosesi böyük dərəcədə təkmilləşib. Eyni zamanda bir daha demək istəyirəm ki, bu, xalq tərəfindən bizə verilən böyük dəstəkdir və o dəstək ki, ölkə iqtisadiyyatı üçün ən ağır il olan 2016-ci ildə göstərildi. Mən bu dəstəyə görə bir daha Azərbaycan xalqına minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm və bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, bundan sonra da Azərbaycan inamla inkişaf edəcəkdir.

Keçən il Azərbaycanda «Multikulturalizm ili» elan edilmişdir. Bu, hesab edirəm ki, dünya miqyasında nadir bir hadisə idi. Bilmirəm, bu vaxta qədər hansıa bir ölkədə «Multikulturalizm ili» elan edilmişdir, yoxsa yox. Ancaq söhbət ondan getmir. Söhbət ondan gedir ki, 2016-ci ili «Multikulturalizm ili» elan etməyimiz çox böyük mənə daşıyırı. Bu, həm bizim siyasətimizi, cəmiyyətimizin əhvali-ruhiyyəsini göstərir, gördüyüümüz işləri, görüləcək işlərimizi eks etdirir. Azərbaycan, doğrudan da, dünya miqyasında multikulturalizmin mərkəzidir. Biz bu mövzu ətrafında söhbətlərə, beynəlxalq tədbirləri keçirməyə başlayanda hələ miqrantlar böhranı yox idi, hələ Avropada, başqa yerlərdə ayrı-seçkilik o qədər də özünü bürüzə vermirdi. Keçən il bu, ifrat dərəcəyə çatdı. Keçən il biz bəzi Avropa ölkələrində miqrantlara qarşı alçaldıcı hərəkətləri, islamofobiya ilə bağlı artıq açıq-aşkar aqressiv siyaseti gördük. Belə bir fonda «Multikulturalizm ili» elan etmək və onu ləyaqətlə sona

çatdırmaq bir daha bizim siyasətimizi, gücümüzü, niyətimizi göstərir.

Biz keçən il bir neçə mötbəbir tədbir keçirmişik. Mən onlardan BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumunu xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Ənənəvi Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumu da, digər tədbirlər də çox uğurla keçdi. Roma Papasının Azərbaycana səfəri və səfər zamanı verdiyi bəyanatlar da xüsusi qeyd edilməlidir. Bax, budur Azərbaycanın bu işə verdiyi töhfələri. Biz nəinki ölkə daxilində millətlərarası, dinlərarası münasibətləri ən yüksək səviyyədə tənzim-

ləyirik, həll edirik, biz dünyaya da nümunə göstəririk. Bax, belə inkişaf etmək lazımdır. Multikulturalizm alternativsiz bir hərəkat olmalıdır. Hesab edirəm ki, biz bu nümunəni göstərərək başqa yerlərə də öz təsir imkanlarımızı genişləndiririk.

2016-cı ildə, əlbəttə, çox hadisələr baş vermişdir. Bütün bu hadisələr, hətta önəmlı hadisələr haqqında danışmaq üçün saatlarla vaxt lazımdır. Sadəcə mən vacib hesab etdiyim məqamları ifadə etdim, həm təhlil olaraq, həm də gələcək platforma kimi. Biz bundan sonra da bu yolla gedəcəyik.

Nazirlər Kabinetinin 2016-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında İlham Əliyevin yekun nitqi

Əminəm ki, ölkəmiz 2017-ci ildə uğurla inkişaf edəcək. Bütün sosial proqramlar icra ediləcək və iqtisadi inkişafla bağlı çox önəmlı addımlar atılacaq.

2016-cı ilin iqtisadi göstəricilərini təhlil edərkən biz görürük ki, ümumi daxili məhsulun azalmasının əsas səbəbi dünya bazarlarında neftin qiymətinin aşağı düşməsidir və bundan irəli gələn dövlət investisiyalarının azalmasıdır. Ən çox tənəzzül inşaat sektorunda müşahidə olunurdu. İl ərzində görülmüş tədbirlər nəticəsində inşaat sektorunun canlandırılması istiqamətində önəmlı addımlar atılmışdır. 2017-ci ildə də inşaat sektorunun inkişafı ilə bağlı lazımı tədbirlər görüləcək. Beləliklə, əminəm ki, Azərbaycanda bu il inşaat sektorunu inkişaf edəcək.

Bir çox layihələrin icrası nəzərdə tutulur. Onların arasında xüsusişə Mənzil İnşaati Dövlət Agentliyinin fəaliyyətini qeyd etmək istərdim. Keçən ay Yasamal rayonunda Mənzil İnşaati Dövlət Agentliyinin birinci layihəsinə start verildi. Əminəm ki, bu layihə uğurla icra ediləcək. Layihə çərçivəsində yeni bir şəhərcik yaradılacaq, hündürmərtəbəli 29 yaşayış binasının tikintisi nəzərdə tutulur. Məktəb, uşaq bağçası tikiləcək, infrastruktur yaradılacaq, yollar çəkiləcək. İki minə yaxın mənzil tikiləcək və güzəştli şərtlərlə vətəndaşlara, xüsusişə maddi imkanları məhdud olan ailələrə uzunmüddətli kreditlə veriləcək.

Bununla yanaşı, Bakı şəhərində köhnəlmış mənzil fondunun aradan qaldırılması və yerində müasir binaların tikintisi prosesinə də start verildi. Əfsuslar olsun ki, şəhərimizin müxtəlif yerlərində vaxtı keçmiş, yönəmsiz, bəzi hallarda qəzalı vəziyyətdə olan binaların sayı kifayət qədər çoxdur. Onların yerində yeni, müasir yaşayış binalarının tikintisi artıq başlanıb. Birinci layihə keçən ilin sonlarında Sabunçu rayonunda icra edildi və yeni gözəl bina istifadəyə verildi. Binanın açılışında şəxsən özüm iştirak etmişəm. Ona görə ki, buna çox böyük diqqət göstərirəm və hesab edirəm, bu birinci layihə rəmzi xarakter daşıyır. Bu, böyük yeniliyə start verən bir addımdır. Bu gün tikilməkdə olan, yaxuddakı sənəd-

ləri hazırlıq mərhələsində olan hündürmərtəbəli 60 yaşayış binasının mövcudluğu göstərir ki, bu proses şəhərimizdə geniş vüsət almışdır. Söhbət ondan gedir ki, yararsız, qəzalı vəziyyətdə olan evlərin, binaların yerində hündürmərtəbəli müasir binalar tikilsin. Köhnə mənzillərdə yaşayan vətəndaşlar müvəqqəti olaraq kiryadə qalacaqlar və onlara kirayə pulu veriləcək. Yeni binalar tikiləndən sonra həmin vətəndaşlar yeni binalarda, Sabunçu rayonundakı kimi daha da böyük mənzillərə sahib olacaqlar. Orada bəzi vətəndaşların mənzil sahəsi iki dəfə böyükdür. Həm də ki, onlar təmirli və gözəl mənzillərdə yaşayacaqlar.

Bu layihənin, bu təşəbbüsün çox böyük mənası var. Çünkü ilk növbədə biz köhnəlmış mənzil fondunu aradan götürürük. Digər tərəfdən, yeni binalar mövcud binaların yerində tikiləcək və beləliklə, yeni yerlərə ehtiyac olmayacağından eminməliyik. Mən bunu xüsusi qeyd etmək istəyirəm ki, bundan sonra Bakı şəhərində və digər böyük şəhərlərdə boş yerlərin ayrılmamasına çox ciddi nəzarət ediləcək.

Əgər sahibkarlar yaşayış binası tikmək istəyirlərsə, getsinlər vətəndaşların razılığını alınsın, onların bütün məsələlərini həll etsinlər, kompensasiya ödəsinlər, yaxuddakı kirayə vəsaiti versinlər və o yerlərdə şəhər planına uyğun şəkildə, bütün memarlıq normalarına riayət etməklə binalar tiksinlər. Bax, yanaşma belə olmalıdır və çox ciddi nəzarət olmalıdır. Müvafiq göstərişlər, qərarlar verilmişdir.

Biz keçən ay «Ağ şəhər» layihəsinin beş illiyini qeyd etmişik. Beş il ərzində şəhər içində şəhər yaratmışaq. Dağılmış, neftlə çirkənmiş «Qara şəhər» ərazisində indi ekoloji təmiz, müasir layihə artıq icra edilir. Onun bir hissəsi artıq icra edilib. Növbəti mərhələdə «Ağ şəhər» ərazisində əlavə 60 yaşayış binası da tikiləcək.

Beləliklə, mən üç layihəni qeyd etdim. Üç layihə çərçivəsində şəhərimizdə hündürmərtəbəli 150 yaşayış binası tikiləcək. Bundan əlavə, indi onlarla tikinti meydancasında işlər gedir. Beləliklə, biz inşaat sektorunu canlandıracağımız. Bu, bizə nə verəcək? İlk növbədə,

mənzil fondu yeniləşir. Digər tərəfdən, şəhər daxmalarдан, «naxolstroy» adlandırılın qanunsuz binalardan təmizlənəcək. Şəhərin görkəmi daha da yaxşılaşacaq. Tikinti materialları sektorunu canlanacaq. Biz artıq böyük bir sənaye sahəsini yaratmışıq. İnşaat materiallarının bir çoxu Azərbaycanda istehsal olunur. Yəni burada yerli materiallardan söhbət gedir. İdxaldan asılılıq böyük dərəcədə azalıb. Bu, tikinti materialları sektorunun da inkişafına xidmət göstərəcək. Təkcə sadaladığım layihələrin icrası nəticəsində minlərlə, on minlərlə yeni iş yeri yaradılacaq. Biz bilirik ki, keçən il bir neçə min iş yeri ixtisas olunub, xüsusilə inşaat sektorunda. Qeyd etdiyim kimi, inşaat sektorunda tənəzzül olmuşdur. Ona görə, biz bir neçə hədəfi güdmüş oluruq və şəhərimizin gözəlləşməsi, abadlaşması prosesi daha da sürətlə gedəcək. Bakı şəhəri indi dünyanın ən gözəl şəhərlərindən biridir. Bunu hamı etiraf edir. Mən istəyirəm ki, Bakının hər bir guşəsi, hər bir yeri, hər bir mikrorayonu şəhərin mərkəzində olan mənzərəyə uyğun olsun və biz buna nail olacaqıq.

Digər inşaat layihələrinin icrası nəzərdə tutulur. Xüsusilə Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının arxasındaki ərazidə təmizlik, köçürmə işlərinin birinci mərhələsi başa çatıb. O yerlərdə yaşayış binaları tikilməyəcək. O yerlərdə ictimai yerlər yaradılacaq. Yeni yol infrastrukturunu yaradılacaq. Bu il ərzində artıq təsdiqlənmiş layihə tam icra edilməlidir.

Biz yeni, böyük bir ictimai parkı şəhər sakinlərinə hədiyyə edəcəyik. Həmçinin ən müasir, geniş yol infrastrukturunu yaradılacaq. Eyni zamanda bizim tarixi, dini abidəmiz olan Təzəpir məscidinin mənzərəsi tam fərqli olacaq. Təzəpir məscidinin qabağında böyük park yaradılacaq, ətrafi abadlaşdırılacaq. Beləliklə, həm məscidə giriş asanlaşacaq, eyni zamanda kənardan da baxanda bizim tarixi, dini abidəmizin əzəməti daha da gözəl görünenəcək.

İnşaat sektorunun inkişafı bütün bölgələrdə də nəzərdə tutulmalıdır. Bölgələrdə, şəhərlərdə hündürmərtəbəli binaların, sənaye zonalarının tikintisi prosesi getməlidir. Həm dövlət öz dəstəyini göstərəcək, həm də təbii ki, özəl sektor da burada fəal olmalıdır. Bununla bərabər, mən xüsusilə sahibkarlara müraciət edirəm, bax, dediyim layihələr çərçivəsində çox böyük işlər görüləcək. Ona görə, biz özümüzü hələ ki, hansı inşaat materialları ilə təmin edə bilmirik o sahələr yaradılmalıdır. İndi bizim İqtisadiyyat Nazirliyimizdə bütün məlumatlar var. Biz bir çox növlər üzrə inşaat materialları ilə özümüzü təmin edirik, bəzi malları idxlə edirik. Bax, o malların istehsalı Azərbaycanda qurulmalıdır, həm idxləndən asılılıq azalacaq, həm də ki, özəl sektor, iş adamları buradan mənfəət götürəcəklər.

Bu il Azərbaycanda makroiqtisadi sabitlik təmin edilməlidir, inflyasiya birrəqəmli olmalıdır. Hesab edirəm ki, biz buna nail olacaqıq. Makroiqtisadi sabitlik hər bir ölkənin iqtisadi dayanıqlılığı üçün əsas şərtlərdən biridir.

Mən giriş sözümdə qeyd etdim, baxmayaraq ki, neftin qiyməti kəskin şəkildə aşağı düşdü, biz valyuta ehtiyatlarını, xüsusilə Neft Fonduñun ehtiyatlarını qoruya bilmışik. Bu il də valyuta ehtiyatlarını qorunmalıyıq və əminəm ki, biz valyuta ehtiyatlarımızın artımına da nail olacaqıq.

Keçən il bank sektorunun sağlamlaşdırılması istiqamətində önemli addımlar atılmışdır, nəzarət gücləndirilmişdir, şəffaflıqla bağlı tədbirlər görülmüşdür, cəza tədbirləri, inzibati tədbirlər görülmüşdür. Bizim iqtisadiyyatımıza ən böyük zərba vuran bank sektor olmuşdur. Ona görə, bu sektorun təmizlənməsi, sağlamlaşdırılması, şəffaflaşması, beynəlxalq standartlara uyğunlaşması istiqamətində bu il də ciddi addımlar atılacaq. Qanunu pozan şəxslərə qarşı bundan sonra da ciddi mübarizə aparılacaq.

Mən qeyd etdim ki, baxmayaraq, 2016-cı il ağır il olmuşdur, qeyri-neft sənaye istehsalı artmışdır. Bu il sənaye potensialının inkişafı ilə bağlı ciddi addımlar atılmalıdır. Bizim artıq bir neçə sənaye parkımız var. Onların sırasında Sumqayıtdakı iki parkın fəaliyyətini xüsusilə qeyd etmək istəyirəm – Texnologiyalar Parkı və Kimya Sənaye Parkı. Sumqayıt Kimya Sənaye Parkında böyük müəssisələrin yaradılması prosesi davam edir. Oraya qoyulan investisiyaların həcmi bir milyard dolları ötüb. Keçən il Mingəçevir Sənaye Parkının təməli qoyuldu. Hesab edirəm ki, gələn aydan etibarən burada artıq bütün inşaat işləri də başlanmalıdır. Mingəçevir Sənaye Parkında – o, yüngül sənayeyönümlüdür, – birinci mərhələdə doqquz müasir fabrik tikiləcək və minlərlə iş yeri yaradılacaq.

Keçən il Pirallahıda dərman preparatlarının istehsalı ilə bağlı təməlqöymə mərasimi keçirilmişdir. Pirallahı adasında həm yeni sənaye zonası, həm də turizm infrastrukturunu yaradılır. Əminəm ki, bu il bu istiqamətdə ciddi addımlar atılacaq. Neftçala sənaye zonasının inkişafı ilə bağlı çox ciddi addımlar atılmışdır. İranlı tərəfdəşlərimizlə birlikdə avtomobil istehsalı zavodunun təməli qoyuldu. Digər bir neçə zavodun tikintisi nəzərdə tutulur. Balaxanı Sənaye Parkında yaxşı işlər gedir. Məsallı şəhərində sənaye zonası üçün yer ayrıilib və indi infrastruktur işləri gedir. Mən dəfələrlə bu barədə öz fikirlərimi bildirmişdim, bir daha demək istəyirəm ki, hər bir şəhərdə xüsusü sənaye sahəsi, sənaye parkı, zonası yaradılmalıdır. Artıq bu proses başlayır və digər şəhərlərdə də yerli icra orqanları, sahibkarlar, əlbəttə ki, dövlətin dəstəyi ilə bu işləri görməlidirlər.

Keçən il kənd təsərrüfatının inkişafında uğurlu il olmuşdur. Biz artıma nail ola bildik. Bu il bu artım hesab edirəm ki, daha da böyük rəqəmlərlə ölçüləməlidir. Kənd təsərrüfatı ilə bağlı bir neçə əsas istiqaməti qeyd etmək istərdim. Mən çox şadam ki, biz ilk növbəd Azərbaycanda uzun illər ərzində tənəzzülə uğrayan pambıqcılığı bərpa edə bilmışik. Artıq bərpa prosesi başlayıb. Biz pambıqcılığın şöhrətini qaytarırıq. Keçən il bir qədər gecikməyimizə baxmayaraq, biz yaxşı nəticələr əldə etdik.

Əgər 2015-ci illə müqayisə etsək, – 2015-ci ildə cəmi 18 min hektarda pambıq əkilmişdir, – görərik ki, 2016-ci ildə artıq 51 min hektarda pambıq əkilmişdir. Əgər 2015-ci ildə 35 min ton pambıq tədarük olunubsa, keçən il təxminən 90 min tona yaxın pambıq tədarük edilib. Bu il üçün bizim böyük planlarımız var. Bu planlar bu yaxınlarda qəbul ediləcək Dövlət İnvestisiya Programında da öz əksini tapacaq. Biz bu il pambıq sahələrini yenə də artırımalıyıq. Əgər keçən il 51 min hektarda pambıq əkiləbsə, bu il ən azı 120 min hektarda pambıq əkilməlidir. Yəni bu, real rəqəmdir, bir qədər az, bir qədər çox ola bilər, amma biz işimizi təxminən bu rəqəmlər ətrafında qurmalıyıq. Bütün lazımı tədbirlər görülüb, keçən il texnikalar alınıb, bu il də alınacaq. Lazımı aqrotexniki tədbirlər görülür. Yeni torpaq sahələrinə suyun verilməsi təmin edilir. Burada həm Prezident Administrasiyası, yerli icra orqanları, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, İqtisadiyyat Nazirliyi, Meliorasiya və digər qurumlar fəal işləyiblər. Biz bu il daha da yaxşı nəticələr gözləyirik. Ancaq bu il icra ediləcək bu layihə çərçivəsində 200 minə yaxın insan işə cəlb ediləcək. Biz sub-sidiyaları da, pambıq tarlalarında işləyənlərin tariflərini də qaldırmışlıq və məşğulluğu da təmin edəcəyik. Qeyd etməliyəm ki, hazırda 27 rayonda pambıqcılıq inkişaf edir və biz bu il təxminən 200 min ton, ondan da çox pambıq tədarükünü gözləyirik.

Keçən il baramaçılıqla bağlı çox ciddi addımlar atılmışdır. Mən burada da bir neçə rəqəmi qeyd etmək istərdim. Əfsuslar olsun ki, bu sahə də tamamilə yaddan çıxmışdır. Əfsuslar olsun ki, əvvəlki illərdə tut bağlarının böyük hissəsi kəsilmişdir, dağıdılmışdır. İndi biz bunu bərpa edirik. 2015-ci ildə 200 kiloqramdan bir qədər çox barama tədarük edilmişdir, təkcə bir rayonda, Şəki rayonunda. 2016-ci ildə görülmüş tədbirlər nəticəsində bu rəqəm 70 tona çatıb. Bu il barama tədarükü keçən ilə nisbətən ən azı iki dəfə artmalıdır. Keçən il 1 milyon 700 min tut tingi əkilmişdir. Bölgələrdə bu sahəyə çox böyük maraq var. 30-40 gün ərzində insanlar yaxşı pul qazanırlar. Hazırda 37 rayonda baramaçılıq inkişaf edir. Əgər 2015-ci ildə bir rayonda idisə, hazırda 37 rayondadır və əlbəttə ki, bu coğrafiya da genişlənməlidir. Bax, əkilən bu tinglərin nəticəsində biz 2019-cu ildə 1300 ton barama istehsalını gözləyirik. Biz Şəki ipək kombinatının tam gücü ilə işləməsini də təmin edəcəyik.

Bizə kənd təsərrüfatı məhsulları arasında ən çox valyuta gətirən findiqçılıqdır və xurma bağlarından əldə edilən məhsulun ixracıdır. Ona görə, biz bu iki istiqamətə də çox ciddi fikir vermişik. Keçən il 13 min hektarda findiq bağları salınmışdır. Müqayisə üçün deyə bilərəm ki, bizim ümumi findiq bağlarının sahəsi təxminən 30 min hektara yaxındır. Yəni onun üçdəbir hissəsindən çoxunu biz bir il ərzində salmışq və bu proses davam edir. Qarşıya məqsəd qoyulub ki, 2016-ci ildən başlayaraq bir neçə il ərzində biz əlavə 40 min hektarda findiq bağları salaq və bu proses gedir. Bu, fermerlərin də

böyük marağına səbəb olub. Bu, yaxşı gəlir mənbəyi olacaqdır. Burada da dövlət öz üzərinə böyük vəzifə götürüb. Çünkü bütün bu lazımı avadanlıq, texniki tədbirlər və tinglərin alınması dövlət hesabına həyata keçirilir. Dövlət bunu alır və fermerlər pulsuz verir. Bax, dövlətin bir daha demək istəyirəm ki, siyaseti özünü bu istiqamətdə də göstərir. Biz findiqçılığın coğrafiyasını da genişləndiririk və hazırda 13 rayonda bu sahədə işlə gedir.

Valyuta gətirən ixrac məhsullarından biri olan badam Azərbaycanda, əfsuslar ki, çox az istehsal edilir. Biz hətta özümüzü bu məhsulla təmin edə bilmirik. Cəmi 1000 hektar badam bağları var. Onların da böyük əksəriyyəti Naxçıvan Muxtar Respublikasındadır. Halbuki Abşeron yarımadasında, Bakıtrafi qəsəbələrdə və digər bölgələrdə badamçılıq üçün çox münbit təbii iqlim var. Ona görə, bu istiqamətdə da işlər görülməlidir, lazımı tədbirlər görülür, göstərişlər verilib, bax, bu sahə də inkişaf edəcək.

Zeytunçuluq. Əfsuslar olsun ki, biz özümüzü zeytunla təmin edə bilmirik. Yeni zeytun massivləri, plantasiyaları salınacaq və yiğim tam təmin edilməlidir. Bəzi hallarda zeytun ya ağaclarda qalıb çürüyür, ya da yerə tökülb zay olur. Burada da bütün işlər tənzimlənməlidir. Biz nəinki özümüzü tam təmin etməliyik, hətta böyük ixrac potensialımız da yaradılmalıdır.

Tütünçülüklə bağlı tədbirlər görülür. Artıq biz quru tütünü ixrac etmək üçün müvafiq damışıqlar aparmışq və razılaşmalar əldə edilibdir. Keçən il 3500 ton quru tütün tədarük edilib. Bizim məqsədimiz birinci mərhələdə onu 3 dəfə artırmaqdır. Yəni Azərbaycanda 10 min ton quru tütün istehsal olunmalıdır, oluna bilər. Sovet vaxtında 50–60 min ton quru tütün istehsal olunurdu. Bunun ərazisi də bəllidir və həmin torpaqdır. Sadəcə olaraq, fermerlərə kömək etmək lazımdır. Bu köməyi edirik və ondan sonra biz bunun ixracını da təmin etməliyik. Yeni ixrac bazarlarının axtarılması ilə bağlı çox ciddi addımlar atılır. Bu da valyuta gətirən sahədir.

Nar, xurma bağlarının genişləndirilməsi istiqamətində işlər gedir. Üzümçülüklə bağlı hesab edirəm ki, daha da ciddi işlər aparılmalıdır və mənim tərəfimdən müvafiq göstərişlər verilib. Burada da həm yeni üzüm bağlarının salınması, eyni zamanda şərab zavodlarının səmərəli fəaliyyəti, keyfiyyətin artırılması vahid bir kompleks yaratmalıdır.

Mən statistika ilə maraqlandım. Azərbaycanda il ərzində 20 milyon butulka şərab istehsal olunur. İxrac isə çox azdır. Bizim sahibkarlar şərab ixracından cəmi 2–3 milyon dollar pul əldə edirlər. Ona görə, Azərbaycan şərabını dünya bazarlarına çıxarmaq üçün çox ciddi addımlar atılıb. Biz bir neçə beynəlxalq sərgidə iştirak etmişik, kontraktlar bağlanıbdır. Dost, tərəfdəş ölkələrlə biz birbaşa bu danışıqları aparırıq ki, onlar öz bazarlarında bizim şərabımız üçün kvota ayırsınlar, biz öz şərabımızı ixrac edə bilək. Sahibkarlar da burada daha da fəal olmalıdır, onların marağındadır. Amma bizdə

şərabçılıqla bağlı olan bu vəziyyət ciddi təhlil edilməlidir, həm iqtisadi qurumlar, həm Vergilər Nazirliyi və hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən. Çünkü burada çox qəribə bir mənzərə üzə çıxır. Bizim mövcud şərab zavodlarımızın illik istehsal gücü 100 milyon butulkadır. Bu zavodların böyük əksəriyyəti son illər ərzində tikilib, oraya böyük vəsait də qoyulub və müasir avadanlıq quraşdırılıb. Necə ola bilər ki, 100 milyon butulka istehsal gücü olan zavodlarda cəmi 20 milyon butulka şərab istehsal olunur. Ya bu pulu qoyan sahibkar pulunun qədrini bilmir, ya da ki, orada istehsal daha da böyükdür, o, qeydiyyata düşmür. Necə deyərlər, orada qanunsuz istehsal baş verir. Ona görə, bu məsələ ciddi araşdırılmalıdır və qeyd etdiyim kimi, bütün müvafiq qurumlar mənə arayış hazırlasınlar və bu sahədə də qayda-qanun yaradılmalıdır. Bu, böyük gəlir gətirə biləcək bir sahədir. Vaxtilə Ulu Öndərin dövründə, 1970-ci illərdə 2 milyon ton üzüm yiğildi. Kəndlilər böyük vəsait əldə etmişdilər. Əfsuslar olsun ki, sonra həm sovet rəhbərliyi, həm də ki, sovet rəhbərliyinin xoşuna gəlmək istəyən yerli rəhbərlər üzüm bağlarının bir hissəsini qırmışlar. Ancaq biz indi bərpa edirik. Bərpa edərkən biz gərək bütün zənciri nəzərə alaq, yoxsa üzüm bağlarını salacağıq, sonra hara satacağıq, harada emal olunacaq, harada satılacaq? Bax, bu vahid kompleks tədbirlər görülməlidir və burada aydınlıq olmalıdır.

Biz çayçılığı da bərpa edirik. İndi yüzlərlə hektar çay bağları salınıb, çayçılıqla bağlı yeni texnologiyalar var və bu da cənub zonasının iqtisadi inkişafını təmin edəcək. Biz özümüzü keyfiyyətli çayla təmin etməliyik və xaricə də Azərbaycanda yetişdirilən çay ixrac etməliyik. Çünkü hazırda biz daha çox xaricdən gətirilən çayı burada paketləyib ixrac edirik. O da yaxşıdır. Hər halda çayı idxlə etməkdən daha yaxşıdır. Ancaq çalışmalıyıq ki, bizim emal müəssisələri yerli məhsul əsasında fəaliyyət göstərsin və bu, təkcə çayçılığı aid deyil. Biz çalışmalıyıq ki, Azərbaycanda məhsullar yerli xammal əsasında istehsal olunsun və ixrac edilsin. Bax, məqsəd bundan ibarətdir.

Keçən il heyvandarlıqla bağlı ciddi addımlar atılıb. İndi yeni layihələr icra edilir. Biz bundan sonra heyvandarlığı ancaq qapalı şəraitdə inkişaf etdirməliyik. Bu, daha səmərəlidir və eyni zamanda bizə imkan verəcək ki, bu gün səmərəsiz istifadə olunan örüş torpaqlarından səmərəli şəkildə istifadə edək. Onların təyinatı dəyişdirilməlidir. İndi harada mümkündür işlər gedir və biz onları da əkinə cəlb etməliyik.

Bir sözlə, kənd təsərrüfatı ilə bağlı məsələlər xüsusi diqqət tələb edir. Ona görə, mən bu sahəyə bu gün də ümumiyyətlə çox böyük diqqət ayıriram. Çünkü bu sahə həm məşgulluqdur, həm inkişafdır, həm ixracdır. Biz ixracı şaxələndirməliyik və ilk növbədə kənd təsərrüfatı məhsulları hesabına. Biz realist olmalıyıq. Biz indi texnologiya ixrac edə bilmirik və edə bilmərik, vaxt lazımdır. Biz istədiyimiz səviyyədə maşın, mexanizm ixrac edə bilmirik. Heç özümüzü də təmin edə bilmirik.

Biz nəyi ixrac edə biliriksə, diqqətimizi o real sektora yönəltməliyik. Burada kənd təsərrüfatı, emal sahəsi, əlbəttə ki, ən böyük potensiala malikdir. Torpaqlardan səmərəli istifadə etməliyik və ixracımızı şaxələndirməliyik. Hesab edirəm ki, biz görüləcək tədbirlər sayesində kənd təsərrüfatı məhsulları ixracını iki dəfə artırı bilərik. Bu, ölkəmizə daha çox valyuta, kənddə yaşayanlara isə əlavə vəsait götərəcək.

Əlbəttə ki, bütün bu işləri görmək üçün infrastruktur olmalıdır və son illərdə bu istiqamətdə çox böyük addımlar atılmışdır. Qeyd etməliyəm ki, elektrik enerjisi ilə bağlı addımlar atılır. Qazlaşdırma Azərbaycanda 92 faizə çatıb. Düzdür, hələ ki, mindən çox kənddə qaz yoxdur. Onu da biz bilməliyik. Bu proses – kəndlərin qazlaşdırılması prosesi gedir, bu il də, gələn illərdə də gedəcək. Ancaq, ümumiyyətlə, ölkəmizdə qazlaşdırmanın səviyyəsi 92 faizə çatıb. Bu da hesab edirəm ki, çox gözəl göstəricidir.

Kənd yollarının tikintisi keçən il də uğurla aparılmışdır. Bu il 40 layihənin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Yəni 40 layihə, ən azı 40 kənd yolu layihəsi, – əlbəttə ki, kəndlərin sayı daha da çox olacaq, çünkü hər bir layihə bir neçə kəndi birləşdirir, – ən azı 40 layihə bu il icra ediləcək və lazımı səviyyədə vəsait də bu məqsədlər üçün ayrılaceq. Bu, həm insanların rahatlığı deməkdir, həm də kənd təsərrüfatının inkişafi üçün lazımdır.

İcməli su layihələrinin icrası bu il də davam edəcək. Artıq bir çox şəhərlərimizdə icməli su layihələri başa çatıb.

Hərbi potensialımızın gücləndirilməsi üçün əlavə tədbirlər görüləcək. Büdcədə kifayət qədər vəsait ayrılib. Hərbi xərclər bizim büdcə xərcləri arasında birinci yerdədir. Bu, belə də olmalıdır. Biz müharibə şəraitində yaşayırıq. Bütün böhranlara, neftin qiymətinin aşağı düşməsinə baxmayaraq, biz ordumuzu ən müasir silah-sursat, texnika ilə təmin edirik. Keçən il çox önəmli addımlar atılmışdır. Ən müasir silahlar ölkəmizə gətirilmişdir və bu il də bu proses davam edəcək. Bu gün Azərbaycan Ordusu dünya miqyasında güclü ordular sırasındadır, həm döyüş qabiliyyəti, həm təminat-təchizat baxımından. Bizim yüksək dəqiqliyə, dağıdıcı qüvvəyə malik olan ən müasir silahlarımız var. Onların bir hissəsi nümayiş etdirilib, bir hissəsi isə nümayiş etdirilməyib. Lazım olan vaxtda, lazım olan yerdə onlar nümayiş etdiriləcək.

Sosial infrastrukturun yaradılması bu il davam etməlidir. Mən qeyd etdim ki, keçən il 500-dən çox məktəb tikilib, təmir edilib. Bizim məqsədimiz ondan ibarətdir ki, 2017–2018-ci illərdə Azərbaycanda bir dənə də olsun qəzalı vəziyyətdə məktəb qalması. Bax, qarşıya belə məqsəd qoyulub. Bu layihələri biz iki ilə bölnürük, bu il və gələn il. Vəsait nəzərdə tutulur. Təhsil Nazirliyi yeni layihələr təqdim edib. Xüsusiətən qəzalı kəndlərdə bütün müasir avadanlıqla təmin edilən və tezliklə istifadəyə verilə bilən modul məktəblərin

tikintisi getməlidir. Səhiyyə ocaqları da həmcinin. Biz demək olar ki, bütün şəhərlərdə ən müasir xəstəxanaları tikmişik, yaxud da ki, əsaslı təmir etmişik. Harada lazımdırsa, yenə də bu işlər davam etdiriləcək.

Ekoloji tədbirlər bu il də aparılmalıdır. Çirkənləmiş ərazilər təmizlənməlidir. Modul tipli sutəmizləyici qurğular yaradılmalıdır. Yüzlərlə kənddə bu qurğular quraşdırılıb və bu proses davam etdirilməlidir.

Son bir neçə il ərzində ölkəmizdə ağacəkmə kampanyası çox geniş vüsət almışdır. Bu il də bu işlər aparılmalıdır. Ancaq hesab edirəm ki, bundan sonra daha çox dekorativ ağaclar yox, yəni barverən ağaclar əkilənlərdir. Ona görə bütün rayonlarda da iqlimə uyğun şəkildə ağacəkmə prosesi davam edəcək. Ancaq bunun həm iqlimə, ekologiyaya, həm də ki, iqtisadiyyata müsbət təsiri olmalıdır. Ona görə müvafiq tədbirlər görülənlərdir, tinglər tədarük edilməlidir. Yaxud da harada ki, çatışdır xaricdən gətirilməlidir, bu işlərə vəsait ayrılmalıdır.

Mən hesab edirəm ki, 2017-ci il turizmlə bağlı daha da uğurlu olacaq. Baxmayaraq ki, bu il turistlərin sayı 11 faiz artıb. Ancaq görülən tədbirlər nəticəsində əmin-nəm ki, bu il daha da çox turist gələcək. Burada, əlbəttə ki, bir neçə amil var. İlk növbədə ölkəmizə gəlmək üçün indi heç bir problem yoxdur. Bütün süni əngəllər aradan götürüldü və burada məruzə edildi. «ASAN Viza» və digər xidmətlər vasitəsilə turistlər Azərbaycana maneəsiz gələcək. Bu, ölkə iqtisadiyyatına çox böyük dəstək olacaq. Həm Bakıda, həm bölgələrdə böyük canlanma olacaqdır. Bizim turizm infrastrukturunu da buna hazır olmalıdır. Yenə də sahibkarlar, bax, bu amili nəzərə alınsınlar. İkiulduzu, üçulduzu otellərin tikintisinə daha çox fikir verilməlidir. Çünkü bu gün turistlər hara gedir? Harada ki, təhlükəsizlik, əmin-amanlıq, xaricilərə xoş münasibət, gözəl mənzərə, tarixi abidələr, yaxşı xidmət, yaxşı otellər var. Bunların hamısı bizda var. Bəziləri bizə tarixdən qalıb, bəzilərini biz özümüz yaratmışıq. Ona görə Azərbaycanı dünyada daha çox tanışırlar. Bizim keçirdiyimiz beynəlxalq tədbirlərin möqsədi budur. Biz ildə bir neçə mötbər beynəlxalq tədbir keçiririk. Qlobal forumlar, humanitar forumlar, mədəniyyətlərarası dialoq forumları, iqtisadi forumlar, idman yarışlarını keçiririk, Avropa Oyunları, «Eurovision», Formula-1 ki, 500 milyon auditoriyası var. İndi Formula-1 kimi bizim turizm potensialına dəstək verən ikinci beynəlxalq tədbir ola biləməz. Çünkü ikinci belə beynəlxalq tədbir ancaq Yay Olimpiya Oyunları ola bilər. Amma Yay Olimpiya Oyunları bir dəfə keçirilir. Özü də o qədər böyük – milyardlarla vəsait tələb edir. Ancaq Formula-1 hər il keçirilir. Artıq bütün infrastruktur var. Əlbəttə ki, turizmin inkişafı bundan sonra da sürətlə getməlidir.

«ASAN xidmət»lə bağlı burada məruzədə planlar haqqında deyildi. Qeyd etməliyəm ki, biz coğrafiyanı bundan sonra da genişləndirəcəyik və «ASAN xidmət»in funksiyalarını da genişləndirəcəyik. Çünkü o, öz

səmərəliliyini artıq göstərib. Vətəndaşlar tərəfindən də çox yüksək qiymətləndirilir. Ona görə hər bir dövlət qurumunda və ictimai sahədə şəffaflıq «ASAN xidmət»dəki kimi olmalıdır.

Bu il biz «Cənub» qaz dəhlizinin yaradılması ilə bağlı çox böyük işlər görəcəyik. Bu il həlledici il olacaq. Bu nəhəng layihəni maliyyələşdirmək üçün bizim kifayət qədər öz vəsaitimiz var. Beynəlxalq maliyyə qurumları da bu layihəyə vəsait ayıırlar. Ona görə yox ki, bizə belə xüsusi xoş münasibət bəsləyirlər. Ona görə ki, bu, səmərəli layihədir. İndi beynəlxalq maliyyə qurumları elə layihələri axtarırlar ki, o layihələr pul gətirsin. Bax, «Cənub Qaz Dəhlizi» o layihələrdəndir. Bu layihə həm iqtisadi cəhətdən çox səmərəlidir, həm də ki, enerji təhlükəsizliyi baxımından bir çox ölkələrin maraqlarını təmin edəcək, ilk növbədə Azərbaycanın. Ona görə, əgər kimsə düşünürsə ki, bu layihənin icrası ilə bağlı bizdə problem olacaq, o, səhv edir. Mən nəyə görə bunu deyirəm? Çünkü bilirəm ki, bəzi siyasi dairələr neftin qiymətinin düşməsi ilə bağlı yaranmış vəziyyətdən istifadə edərək deyirlər ki, Azərbaycanın indi pulu azalıb, Azərbaycan indi ağır, çətin vəziyyətə düşüb, «Cənub» qaz dəhlizini maliyyələşdirmək üçün pulu yoxdur, ona görə, gəlin Azərbaycana təzyiq edək, öz tələblərimizi qoyaq, öz maraqlarımızı təmin edək ki, o şərtlə biz Azərbaycana kredit verə bilərik. Bax, bu, keçən il ərzində müşahidə edilən mənzərə idi, çox ucuz, necə deyərlər, çox ləyaqətsiz hərəkətlər idi.

İlk növbədə, heç bir kənar qüvvə bizi istəmədiyimiz layihəyə cəlb edə bilməz, bu, birincisi. Bizim üçün əsas dövlətimizin, xalqımızın maraqlarıdır. İkincisi, heç kim bizə heç nəyi dikta edə bilməz. Bunu yaxın tarix artıq göstərib, bütün bu səylər əbəsdir. Bizi bu vəziyyətlə şəntaj etmək istəyənlər, sadəcə olaraq, özlərinə hörmət etmirlər və onlara olan-qalan, azalan inamı da tamamilə aradan götürürler. Biz «Cənub Qaz Dəhlizi»ni də, bütün başqa layihələri də icra edəcəyik. Yenə də deyirəm, bu layihənin icrası bizə də, Avropaya da lazımdır. Bu layihənin icrası nəticəsində onların enerji təhlükəsizliyi təmin ediləcək. Ona görə, belə ucuz şəntaj hərəkətləri yersizdir. Ancaq onu da qeyd etməliyəm ki, biz təkcə Avropa maliyyə qurumları ilə işləmirik, biz Asiya maliyyə qurumları ilə də işləyirik və daha da səmərəli işləyirik, daha asan yolla vəsait əldə edirik. Misal üçün, Asiya İnkişaf Bankı bu layihəyə böyük vəsait ayırır, özü də qısa müddət ərzində. Asiya İnfrastruktur Bankı da – biz özümüz də bu bankın təsisçisiyik, qısa müddət ərzində böyük vəsait ayırıb. Bu qaz Asiyaya getməyəcək, Avropaya gedəcək, ancaq vəsaiti biz Asiyadan alırıq. Ona görə, əgər kimsə düşünürsə ki, biz indi çətin, çıxılmaz vəziyyətdəyik və bizim qarşımızda hansısa əsassız tələb qoyula bilər, tamamilə yanlış yanaşmadır. Heç kim bizim qarşımızda heç bir tələb qoya bilməz. İstəyirlər əməkdaşlıq etsinlər, istəmirlərsə bizə də lazım deyil. «Cənub» qaz dəhlizini biz icra edəcəyik və vaxtında.

Nəqliyyat sahəsində görüləcək əsas işlərlə bağlı bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Bilirsiniz ki, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun tikintisi ilə bağlı Azərbaycanın üzərinə düşən vəzifə yerinə yetirildi. Biz bütün məsələləri həll etdik. Ümid edirik ki, bu il artıq bu layihə icra ediləcək. Bizdən nə asılı idisə hər şeyi etmişik, həm investisiyaları qoymuşuq, kreditlər vermişik, 700 mil-yondan çox. Yəni nə lazımdırsa etmişik və gözləyirik ki, bu layihə tamamlansın. Bununla bərabər, Şimal-Cənub layihəsi ilə bağlı da bir il ərzində bizim üzərimizə düşən bütün vəzifələri icra etdik. Nəyi demişiksə, onu da etmişik. İran sərhədinə qədər dəmir yolu uzatdıq, körpünü tikdik, əlavə tədbirlər görüldü. Bu il bu layihənin maliyyələşməsində də iştirak etməyə hazırlıq və bunu bildirmişik. İndi danişqıllar gedir ki, hansı formada Azərbaycan öz maliyyə resurslarını bu layihənin tam icrası üçün səfərbər edə bilər. Ələt Beynəlxalq Dəniz Limanının birinci mərhələsinin tikintisi bu il başa çatmalıdır. Həm bütün infrastruktur, tikinti işləri, o cümlədən avadanlıq, bütün bu tədbirlər dövlət investisiya programında nəzərdə tutulur və icra ediləcək. Sadəcə olaraq, bu layihənin podratçıları da öz məsuliyyətini dərk etməlidirlər. İl ərzində bu məsələ ilə bağlı mənim böyük iradlarım olub, hökumət üzvləri bunu bilir. Bəzi icraçılar bu məsələyə çox laqeyd yanaşmışlar, baxmayaq ki, dövlət vəsaiti ayrılmışdır, 2016-ci ildə o vəsaitdən tam istifadə edilməyib. Bu, dözülməzdır. Ona görə, əgər o məsuliyyəti dərk etmirlərsə, əgər dövlətin verdiyi sifarişi yerinə yetirməyə laqeydlik göstərirlərsə, bundan sonra dövlət sifarişlərindən məhrum ediləcəklər, qoy bunu bilsinlər. Ona görə, bu ilin payızına qədər Ələt Beynəlxalq Dəniz Limanının birinci mərhələsi bütün avadanlıqlarla, kranlarla təmin edilməlidir, əks halda özlərindən küssünlər.

Biz «Multikulturalizm ili»ni uğurla keçirdik. Azərbaycan bir daha dünyaya göstərdi ki, multikulturalizm, onun ideyaları yaşayır və yaşamalıdır. Azərbaycan kimi ölkələrin sayı getdikcə artmalıdır. Keçən il və ondan əvvəlki illərdə multikulturalizmlə bağlı bədəbin fikirlər səslənilər. Əfsuslar olsun ki, bəzi dünya səviyyəli siyasetçilər də özlərinə rəvə bilib multikulturalizmlə bağlı çox təhlükəli ifadələr işlətmışlər. Ümid edirəm ki, bu sahədə də müsbətə doğru dönüş yaranacaq və beynəlxalq ictimaiyyət daha dərindən dərk edəcək ki, dünyanın multi-

kulturalizmdən başqa yolu yoxdur. Azərbaycan öz tərəfindən bu istiqamətdə, əlbəttə ki, səylərini davam etdirəcək.

Bu il Azərbaycanda IV İslam Həmrəyliyi Oyunları keçiriləcək. Bu da çox önəmlı beynəlxalq tədbirdir, bütün müsəlman aləminin həmrəylik oyunlarına biz ev sahibliyi edəcəyik. Azərbaycan 2015-ci ildə ilk Avropa Oyunlarını keçirmişdir. Yəni bir ölkədə, bir şəhərdə iki il ərzində həm Avropa Oyunları keçirilib, həm də İslam Həmrəyliyi Oyunları keçiriləcək. Bu, təkcə idman tədbiri deyil. Əgər kimsə hesab edir ki, İslam Həmrəyliyi Oyunları idman tədbiridir, səhv edir. Bu, böyük siyasi tədbirdir, bu, böyük mədəni tədbirdir, bu, böyük ictimai hadisədir. Bu, bir daha Azərbaycanı müstəqil, öz dəyərlərinə, İslam dəyərlərinə sadıq ölkə kimi, eyni zamanda müasir ölkə kimi göstərir və bu gün İslama qarşı çirkin kampaniya aparanlara da bir cavab olacaq. Çünkü onlar İslam haqqında rəy formalasdırırlar ki, İslam geridə qalmış sivilizasiyadır. Onlar öz imkanları hesabına həm mediada, həm ictimai fikirdə, həm müxtəlif qeyri-hökumət təşkilatları çərçivəsində rəy formalasdırırlar ki, İslam dünya üçün təhlükədir, İslami terrorizmə eyniləşdirirlər, islamofobiyyaya rəvac verirlər, xalqları dina görə bölgülər, müsəlman qaçqınlarına qarşı hörmətsizlik edirlər. Avropa İttifaqına üzv olan bəzi ölkələrin rəhbərləri «Stop İslam» deyirlər. Bəziləri deyirlər ki, biz miqrantları qəbul etməyə hazırlıq, ancaq müsəlmanları yox. Bu, faşizmdir və faşizm harada yaranıb biz yaxşı bilirik və unutmamışıq. Faşizm İslam aləmində yaranmayıb. Ona görə, İslam Həmrəyliyi Oyunlarının çox böyük mənası var. Biz bu Oyunları keçirməklə bir daha gückümüzü, imkanlarımızı göstərəcəyik, dini dəyərlərimizə sadıqlılığımızı nümayiş etdirəcəyik, çalışacaq ki, İslam aləmini birləşdirək. Bizi bölmək, aramıza nifaq salmaq, bir-birimizə qarşı qoymaq istəyənlər öz hədəflərinə çatmamalıdırılar.

Azərbaycan İslam aləmində çox böyük hörmətə malik bir ölkədir. Baxın, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının rəhbərləri bizim ölkəmizə necə yüksək qiymət verirlər. Bəzən bir-biri ilə yola getməyən müsəlman ölkələri də bizə böyük hörmətlə yanaşırlar. Nəyə görə? Çünkü bizim siyasetimiz səmimidir, düzgündür, ədalətlidir, prinsipialdır və cəsarətlidir. Bax, budur bizim siyasetimiz.

Bütün bunları nəzərə alaraq, mən 2017-ci ili Azərbaycanda «İslam Həmrəyliyi ili» elan edirəm.

Regionların 2014–2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Programının icrasının üçüncü ilinin yekunlarına həsr olunmuş konfransda İlham Əliyevin giriş nitqi

Bu gün biz Azərbaycan regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Programının icrasını müzakirə edəcəyik, bu il görüləcək işlər haqqında danışacaqıq.

Bütün obyektiv çətinliklərə baxmayaq, 2016-ci ildə Azərbaycan iqtisadiyyatı inkişaf etmişdir və bütün əsas vəzifələr icra olunmuşdur. İqtisadiyyatın əsas göstəriciləri müsbətdir. Kənd təsərrüfatı 2,6 faiz, ölkəmizin

qeyri-neft sənayesi isə 5 faiz artmışdır. Dünyada neftin qiymətinin üç-dörd dəfə aşağı düşməsinə baxmayaraq, əvvəlki illərdə görülmüş işlər və keçən il apardığımız dərin islahatlar nöticəsində biz bu inkişafı təmin edə bilmişik.

Əlbəttə, dünyada bu gün də davam edən iqtisadi və maliyyə böhrəni bizim işimizə də öz mənfi təsirini

göstərdi. Ancaq hesab edirəm ki, Azərbaycan digər ölkələrlə müqayisədə bu ağır vəziyyətdən minimum itkilərlə çıxa bilməşdir. Keçən il yüz mindən çox daimi iş yeri yaradılmışdır. Bu proses 2004-cü ildən bu günə qədər davam edir.

Biz Neft Fonduñun valyuta ehtiyatlarını qoruya bilmişik. Hesab edirəm ki, bu da çox əlamətdar hadisədir. Çünkü neftlə zəngin olan ölkələrin böyük əksəriyyəti öz valyuta ehtiyatlarının bir hissəsini xərcəmişdir. Biz isə çalışdıq və buna nail olduq ki, valyuta ehtiyatlarını qoruyaq. Çünkü valyuta ehtiyatlarımız həm bu gün, həm də sabah üçün lazımlı olacaq və bütövlükdə bu, bizim iqtisadi imkanlarımızı, iqtisadi müstəqilliyimizi möhkəmləndirən amildir.

Deyə bilərəm ki, 2016-cı ildə gördüyüümüz işlərə dünyyanın mötəbər beynəlxalq iqtisadi qurumları da yüksək qiymət verirlər. Onların arasında dünyyanın ən böyük qeyri-hökumət iqtisadi qurumu, bütün dünya liderlərini, dünyyanın siyasi-iqtisadi elitarasını birləşdirən Davos Dünya İqtisadi Forumu Azərbaycan ilə bağlı verdiyi hesabatda yenə də müsbət rəy bildirmişdir. Beləliklə, ölkələrin rəqabətqabiliyyətliliyinə görə Azərbaycan üç pillə irəliləyərək 37-ci yerdə qərarlaşmışdır. Digər göstəriciyə – inkişaf edən ölkələr arasında inkişafa görə isə, – bu hesablama təxminən 80-ə yaxın inkişaf edən ölkəni cəmləşdirir, – Azərbaycan birinci-ikinci yerləri bölüşür. Bax, budur, aparıcı beynəlxalq iqtisadi qurumların bizim işlərimizə verdikləri qiymət.

Biz, əlbəttə ki, öz işimizi reytinq almaq üçün qurmurraq. Ancaq, əlbəttə, belə bir fikirlər ortalığa qoyulanda bu, həm bizi daha da sevindirir, eyni zamanda bu, dünyyanın bütün maliyyə qurumlarına bir signaldır. Ona görə bu gün Azərbaycan üçün istənilən layihəyə kredit almaq artıq çoxdan problem deyil. Hətta indiki siyasetimiz ondan ibarətdir ki, biz xarici kreditlərə o qədər də böyük meyil göstərməyək. Çalışmalıyıq ki, bundan sonra da bütün işləri daxili imkanlar hesabına görək. Çünkü xarici borcun artması müsbət hal deyil. Bizdə isə bu göstərici də çox yaxşı səviyyədədir, təqribən 20 faiz səviyyəsindədir. Bu da əvvəlki illərlə müqayisədə daha da böyük rəqəmdir. Bunun da səbəbi manatın devalvasiyaya uğramasıdır. Ondan əvvəlki dövrədə bizim xarici borcumuz 10 faiz həddini keçməyib. Bu gün də bu, məqbul səviyyədədir. Amma biz çalışmalıyıq ki, bu, artmasın, əksinə, azalsın. Xarici borcu azaltmaq üçün biz xarici kreditləri çox böyük ehtiyatla almalıyıq. Ancaq ölkəmiz üçün strateji əhəmiyyət daşıyan layihələrə biz xarici borcu ala bilərik.

Bir sözlə, hesab edirəm ki, 2016-cı ildə ümumi iqtisadi inkişaf müsbət qiymətləndirilməlidir. Xüsusilə bölgələrdə aparılan işlər də öz dinamikasını saxlamışdır. Keçən il bölgələrdə çox böyük işlər görülmüşdür.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət programlarının icrası bölgələrimizin simasını dəyişdirmişdir. Bugünkü konfrans sayca 14-cüdür. On dörd ildir ki, biz hər il ilin əvvəlində görülən işlərə qiymət veririk, nöqsanları

askar edirik və gələcək üçün fəaliyyət planımızı tuturuq. Bu il də bu ənənəyə sadıq qalaraq bu konfransı keçiririk. Burada mərkəzi, yerli icra orqanlarının rəhbərləri, aparıcı biznes qurumlarının nümayəndəleri iştirak edirlər. Konfransın birinci hissəsindən sonra tədbir işinə davam edəcək. Əminəm ki, aparılacaq diskussiyalar və müzakirələr bu il ərzində görüləcək əlavə işlər haqqında fikir formalaşdırmağa imkan verəcək.

Əslində, biz regional inkişaf proqramlarını tərtib edərkən bölgələrdə rəylər aldıq. Bizim bu gün müzakirə etdiyimiz və 2014-cü ildə qəbul olunmuş üçüncü Dövlət Proqramı da yerlərdən gələn təkliflər əsasında və ölkəmizin strateji istiqaməti nəzərə alınaraq tərtib edilmişdir. Proqramların məqsədi məhz ondan ibarətdir ki, bütün mövcud problemlər, insanları narahat edən sosial məsələlər öz həllini tapsın. Bizim proqramlarımız çox konkretdir. Qarşıya çox konkret hədəflər qoyulur və deyə bilərəm ki, həm birinci, həm də ikinci proqram artıqlaması ilə və uğurla icra edilmişdir. Əminəm ki, üçüncü proqramın taleyi də eyni olacaq.

2004-cü ildə birinci proqramın qəbul edilməsi tarixi hadisə idi. Çünkü regionların inkişafı, ölkə iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi istiqamətdə atılan bu addımlar, infrastruktur ilə bağlı olan layihələr, bax, bugünkü reallığı yaratmışdır. Əgər o vaxt biz proqramı mənim təşəbbüsümə qəbul etməsəydik, bu gün, əlbəttə ki, regionlarda bugünkü uğurları əldə edə bilməzdik. Bizim bütün bölgələrimiz, bütün şəhərlərimiz abadlaşış, gözəlləşib. Baki şəhəri, bizim əsas şəhərlərimiz – Gəncə, Sumqayıt göz oxşayır, dünya üçün bir nümunədir. Bizim bütün şəhərlərimizdə abadlıq-quruculuq işləri aparılmışdır, böyük infrastruktur layihələri icra edilmişdir. Bu, imkan verir ki, bu gün Azərbaycan dinamik inkişaf etsin. Bu, imkan verir ki, biznes strukturları bu imkanlardan səmərəli istifadə etsinlər.

Bizim proqramımızın birinci mərhəlesi daha çox infrastruktur layihələri ilə bağlı idi. Bu da təbii idi. Çünkü biz 2004-cü ildə enerji təhlükəsizliyimizi tam təmin edə bilməmişdik. O vaxt bizim əsas neft kəmərimiz Bakı-Tbilisi-Ceyhan inşa edilirdi. O vaxt biz xaricdən elektrik enerjisi və qaz alırdıq. Bu asılılıq, əlbəttə, imkan vermirdi ki, biz istədiyimiz dərəcədə inkişaf edək. Yəni bizim inkişafımızı ləngidən xarici amillər idı. Biz xaricdən istədiyimiz qədər enerji, qaz ala biləcəyik, yoxsa yox və hansı qiymətə alacaq?! Ona görə birinci hədəf enerji müstəqilliyimizi təmin etmək idi. Biz buna qısa müddət ərzində nail olduq. 2004-cü ildən bu gün qədər ölkəmizdə 26 elektrik stansiyası tikilmişdir. Bu stansiyaların ümumi istehsal gücü 2400 meqavatdır. İndi təsəvvür edin, əgər biz bunu etməsəydik, bu gün necə yaşıya bilərdik, necə inkişaf edə bilərdik?!

Onu da deməliyəm ki, son 13–14 il ərzində yaradılmış elektrik gücü təxminən bütün əvvəlki illərdə yaradılmış gücü bərabərdir. Bu gün bizim 35 elektrik stansiyamız varsa, onların 26-sı proqram icra edilərkən tikilmişdir. O vaxt Azərbaycanda qazlaşdırma 51 faiz səviyyəsində

idi. Bölgələrdə isə, demək olar ki, təbii qaz yox idi. Bu gün Azərbaycanda qazlaşdırmanın səviyyəsi 92 faizə qalxıbdır.

2004-cü ildən bu günə qədər təxminən 11 min kilometr avtomobil yolu tikilmişdir. Bu, həm magistral yollara, həm də şəhərlərarası və kənd yollarına aiddir. Bu yol infrastrukturunu həm insanlara rahatlıq verir, eyni zamanda iqtisadi inkişaf üçün də mühüm amildir. Yol olmayan yerdə nə investisiya, nə iş yeri, nə də bir inkişaf olacaq. Ona görə yol infrastrukturuna çox böyük diqqət verilmişdir. Bununla bərabər, yol tikintisində kifayət qədər çox işçi qüvvəsi iştirak edir və beləliklə, biz məşğulluğu təmin edə bilmışik. Müasir yol infrastrukturunu yaradılıb, bu proses davam etdirilir. Bu il görüləcək işlər haqqında danişacaqıq və qarşıya məqsəd qoyulub ki, bütün yollarımız yüksək səviyyədə olsun, magistral, şəhərlərarası, kənd yolları, fərq etməz, bütün yollar.

Kənd təsərrüfatını stimullaşdırmaq üçün böyük meliorativ tədbirlər görülmüşdür. Yüz minlərlə hektar torpağın meliorativ vəziyyəti yaxşılaşdırılmış və ya yeni suvarılan sahələr dövriyyəyə buraxılmışdır. Dörd su anbarı tikilmişdir. Xüsusilə onların arasında ən böyük Taxtaköprü və Şəmkirçay su anbarlarını qeyd etmək istəyirəm. Tovuzçay, Göytəpə su anbarları tikilmişdir. Bu da çox böyük vəsait tələb edən məsələlərdir, amma çox lazımdır. Çünkü əfsuslar olsun ki, bizim su ehtiyatlarımız ölkəmizin hüdudlarından kənarda formalasılır. Ona görə biz sudan səmərəli istifadə etməliyik və ölkə daxilində elə imkanlar, elə infrastruktur, rezervuarlar yaratmalıyıq ki, həm ehtiyatımız olsun, həm də biz əkin sahələrini genişləndirə bilək. Bu sahə də çox böyük investisiya tələb edən sahə idi. Hesab edirəm ki, bu sahədə əsas işlər görülübdür. Mən görüləcək işlər haqqında bir qədər sonra fikirlərimi bildirəcəyəm.

Bələliklə, deyə bilərəm ki, birinci programdan sonra əsas infrastruktur layihələri icra edildi. Mən çox şadam ki, biz bunu qısa müddət ərzində etdik. Mən həmişə çalışırdım ki, biz bunları vaxt itirmədən edək. Çünkü bu, ölkəmizin inkişafı, gələcəyimiz üçün zəruridir. Bu infrastruktur bundan sonra on illiklər ərzində xalqımıza, dövlətimizə xidmət edəcək. Bu, bizim ölkəmizi böyük dərəcədə gücləndirmişdir, elə bir imkan yaratmışdır ki, bu gün Azərbaycanda istənilən sahəyə investisiya qoymaq istəyən qurumlar fəallaşır. İnvestisiya ancaq o yerə qoyulur ki, orada artıq baza infrastruktur var. Əgər iş görmək istəyən hansısa investor gərsə ki, işləq, qaz, su yoxdur, heç vaxt investisiya qoymaz. Yaxud da heç bir investor öz hesabına infrastruktur layihələrinə pul qoymaz. Bu, dövlətin işidir. Biz bunu daxili və xarici investorlar üçün görmüsük.

O ki qaldı, daxili biznes qurumlarının fəaliyyətinə, deyə bilərəm ki, bu illər ərzində Azərbaycanda güclü və fəal milli biznes sinfi formalasmışdır. Əlbəttə, dövlət də bu sahədə öz dəstəyini əsirgəməmişdir. Mən iş adamları ilə daim təmasdayam, görüşlər keçiririk, onların problemlərinin həlli ilə məşğuluq və onlara həmişə siyasi və

maddi dəstək verilir. Çünkü mən yaxşı başa düşürdüm ki, ilkin kapital olmadan heç bir işi görmək mümkün deyil. Bir də ki, heç bir biznesmen, iş adamı riskli yerlərə, ölkələrə heç vaxt pul qoymaz. Ona görə təhlükəsizlik, sabitlik, gözəl ictimai ab-hava, biznesə dövlət dəstəyi və maddi dəstək – bax, hesab edirəm ki, bu amillər milli biznes sinfini formalasdırıb.

Son illər ərzində – 2004-cü ildən bu günə qədər Azərbaycan sahibkarlarına təxminən 2 milyard manat dəyərində güzəştli şərtlərlə kreditlər verilmişdir. Bu kreditlər ölkə iqtisadiyyatının inkişafına böyük dəstək olmuşdur. Onu da deməliyəm ki, bu il Sahibkarlığa Kəmək Milli Fondunun xətti ilə veriləcək güzəştli kreditlərin hamısı əvvəlki illərdə verilmiş və qaytarılmış kreditlər hesabına veriləcək. Yəni artıq dövlət bu yükü, necə deyərlər, öz üzərindən kənara qoyub. Bax, məqsəd də ondan ibarət idi. Hər il biz böyük məbləğdə – 200 milyon, bəzi hallarda 250 milyon manat ayırdıq və bu vəsait hesabına işlər görülürdü, iş yerləri açılırdı, böyük biznes imkanları yaradılırdı. Eyni zamanda vaxt gəldi ki, artıq dövlət bu pulu bütçədən ayırmır və biz bunu qaytarılmış kreditlər hesabına edirik.

Hesab edirəm ki, bu da bir yenilik idi. Mən xatırlamıram ki, hər hansı bir ölkədə biznes strukturlarına dövlət tərəfindən, bax, bu formada yardım göstərilsin. Onu da qeyd etməliyəm ki, bizim təcrübəmizdən indi bir çox ölkələr istifadə edirlər və bizi nümunə kimi göstərirler. Ona görə infrastruktur layihələri, onunla paralel olaraq biznes mühitinin yaxşılaşdırılması, biznesə göstərilən diqqət və əlbəttə ki, sosial infrastrukturun yaradılması vahid bir program çərçivəsində uğurla icra edilir.

Mən dəfələrlə demişəm, bu gün də demək istəyirəm ki, bizim siyasetimizin məqsədi ölkəmizi gücləndirməkdir, müstəqilliyimizi möhkəmləndirməkdir və dayanıqli inkişafa nail olmaqdır. Əlbəttə, məqsədimiz ondan ibarətdir ki, Azərbaycan vətəndaşı daha da yaxşı yaşasın. Yəni biz bütün bu işləri onun üçün edirik ki, xalqımız daha da yaxşı yaşasın. Ona görə sosial məsələlərin həlli bütün programlarda nəzərdə tutulmuşdur, həm maaşlar, pensiyaların, sosial müavinətlərin, ünvanlı sosial yardımın artırılması və eyni zamanda sosial infrastrukturun yaradılması qarşımıza məqsəd kimi qoyulmuşdur.

Sosial infrastruktura goldikdə, qeyd etməliyəm ki, son illər ərzində – 2004-cü ildən başlayaraq üç mindən çox məktəb tikilib və ya təmir edilmişdir. Altı yüzdən çox tibb ocağı tikilmiş və ya təmir edilmişdir. Ancaq bölgələrdə 40-dan çox Olimpiya İdman Kompleksi, 20-dən çox muzey, 10-dan çox teatr binası inşa edilmişdir. Yəni bütün sosial infrastruktur bloku da daim diqqət mərkəzində idi. Bu proses davam etdirilir. Bu ilin dövlət investisiya programında da sosial infrastrukturun yaradılması üçün kifayət qədər böyük vəsait nəzərdə tutulmuşdur.

Biz bu illərdə ölkə iqtisadiyyatının saxələndirilməsi ilə bağlı çox ciddi addımlar atmışıq. Azərbaycanda kosmik sənaye yaradılmışdır. Bizim artıq iki peykimiz var. Bu da yenilikdir, texnologiyadır, biznesdir. Əlbəttə ki,

biz bu məsələlərə bu nöqtəyi-nəzərdən yanaşırıq. Əgər həm müasir texnologiyaların inkişafı, həm kadır hazırlığı, həm də ki, kosmik sənaye düzgün qurularsa, böyük gəlir mənbəyi idir. Biz bu yolla gedirik və əminəm ki, o peyklərin hazırlanmasına, orbitə buraxılmasına qoyduğumuz bütün vəsait qaytarılacaq. Çünkü artıq bunun biznes imkanları kifayət qədər genişdir.

Biz bu illər ərzində ölkəmizin strateji maraqlarını təmin edən nəhəng layihələri həyata keçirmişik. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri 2006-ci, Bakı-Tbilisi-Örzu-rum qaz kəməri 2007-ci illərdə istifadəyə verilmişdir. İndi ölkəmizi və bölgəmizi bu layihələrsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Bu layihələr nəinki ölkəmizi gücləndirir, xalqımıza xeyir gətirir. Bax, bütün bu infrastruktur layihələrini biz nəyə görə icra etmişik? Eyni zamanda bu layihələr bölgədə yerləşən ölkələr üçün də xeyir gətirir, regional əməkdaşlığı dərinləşdirir, bölgədə, regionda sabitliyi möhkəmləndirir və əlbəttə ki, Azərbaycanın bu sahədə liderlik keyfiyyətlərini çox açıq şəkildə ortaya qoyur. Biz bəziləri üçün əfsanə kimi görünən layihələri heç bir problemsiz, heç bir maneəsiz həyata keçirdik. Baxmaraq, bir çox qüvvələr var idi ki, bizi problem yaratmaq, bu layihələri əngəlləmək istəyirdilər. Alınmadı, çünkü biz güclü siyasi iradə ortaya qoyduq və düşünülmüş siyasətlə, çox dəqiq siyasətlə bu strateji hədəflərə çata bilməsik.

Bu gün isə bu dəhliz əsasında yeni bir qlobal layihəni – Cənub Qaz Dəhlizini icra edirik. Bu layihə də uğurla icra edilir. Mən tam açıq deyə bilərəm ki, əgər Azərbaycan yenə də bax bu layihənin icrası ilə bağlı liderlik keyfiyyətlərini ortaya qoymasıydı, bu layihə heç vaxt icra edilməzdi. Mən şəxsən bu layihə ilə bağlı ona yaxın bəy-nəlxalq konfransda, tədbirdə iştirak etmişəm. Bu tədbirlərdə, əlbəttə ki, öz sözümü demişdim, təkliflərimi irəli sürmüştüm. Yəni konkret danışmışdım, sadəcə olaraq formal yox, konkret nə kimi işlər görülməlidir. Qərar qəbul etdik ki, biz bunu özümüz öz gücümüzə, dost, qonşu ölkələrlə birlikdə edəcəyik və bunu edirik. Ondan sonra bu simpoziumları, konfransları keçirənlər də bizə qoşuldular, əlbəttə ki, bu da məqbul bir haldır. Biz bunu alqışlayırıq. Əməkdaşlıq formatı nə qədər çox geniş-lənərsə, bizim üçün bir o qədər yaxşıdır. Lakin bir daha onu demək istəyirəm ki, Cənub Qaz Dəhlizi bu gün ancaq Azərbaycanın liderliyi hesabına icra edilir. Bunu bu işlərlə tanış olan hər kəs təsdiq edə bilər. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycanın bu işdə liderliyi, fəal və əsas rolu ötən ilin fevralında Bakıda keçirilən ikinci Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərat Şurasının yekun sənədində də göstərilib.

Regionların 2014–2018-ci illərdə sosial-itisadi inkişafi Dövlət Programının icrasının üçüncü ilinin yekunlarına həsr olunmuş konfransda İlham Əliyevin yekun nitqi

Əminəm ki, bu çıxışlarda səslənən təkliflər dövlət orqanları tərəfindən təhlil ediləcək. Bu gün və bundan sonrakı görüşlər əsnasında bütün bu məsələlər öz həllini tapacaq və beləliklə, ixracımız və yerli istehsalımız üçün yeni imkanlar yaranacaq.

Bu layihə, əlbəttə ki, uzunmüddətli maraqlarımızı təmin edəcək. Bu layihənin icrasından sonra həm maliyyə imkanlarımız böyük dərəcədə artacaq, eyni zamanda Azərbaycan regional əməkdaşlıq, enerji təhlükəsizliyi baxımından indikindən daha çox, daha böyük önem daşıyan ölkə olacaq.

Yəni son illər ərzində görülmüş bütün işləri sadalamaq çətindir. Mən sadəcə olaraq, əsas məqamları diqqətinizə çatdırıram. Ona görə ki, bu, bizim tariximizdir. Bunlar olmasayıdı, bu gün biz gələcək planlarımız haqqında danışa bilməzdik. Azərbaycan o ölkələrdəndir ki, neftdən çox səmərəli və ağıllı şəkildə istifadə etmişdir. Mən xatırlayıram, hələ 1990-ci illərin sonlarında, 2000-ci illərin əvvəllərində bəzi təhlilçilər deyirdilər ki, neft Azərbaycana xoşbəxtlik görtirməyəcək, problem götirəcək. Ancaq biz bu təbii sərvətimizdən maksimum dərəcədə səmərəli istifadə edə bilməsik, ölkəmizi möhkəmləndirməsik, möhkəm dövlət qurmuşq və 25 ildir ki, müstəqil ölkə kimi yaşayırıq. Şəhərlərimizi qurmuşq, özümüz üçün gözəl həyat yaratmışıq. Gələcəkdə daha da böyük işlər görüləcək. Əlbəttə ki, bütün bu işlərin mərkəzində Azərbaycan vətəndaşı dayanır. Əgər xalq bizi dəstək verməsə idi, biz bütün bu işləri görə bilməzdik. Ona görə də bizim bütün uğurlarımızın mərkəzində Azərbaycan vətəndaşı dayanır. Xalq, ictimaiyyət tərəfindən verilmiş və verilən dəstək, əlbəttə ki, bizi həm gücləndirir, həm də ruhlandırır.

Onu da deməliyəm ki, biz bütün bu işləri o qədər də asan olmayan şəraitdə icra etmişik. Yaxşı bilirsiniz ki, bizə qarşı mütəmadi qaydada qarayaxma, böhtan, təhqir kampaniyaları aparılır. Ancaq bunların heç biri bizə təsir etmir. Çünkü biz bilirik ki, bunlar haradan qaynaqlanır, bunun arxasında kimlər dayanırlar, onların məqsədi nədən ibarətdir. Ona görə öz yolumuzla gedirik və həyat hər şeyi öz yerinə qoyur. Bizə qarşı o çirkin kampaniyaları təşkil edənlərin özleri də artıq siyasi səhnədən kənarlaşdırılıblar. Artıq dünya Azərbaycanı daha yaxşı tanır. Görürlər ki, bu, müstəqil dövlətdir, ləyaqətli dövlətdir. Azərbaycan xalqı qüruru xalqdır, heç vaxt imkan verə bilməz ki, kimsə bizi nəyisə diktə etsin. Biz öz ləyaqətimizi həmişə saxlamışq və saxlayırıq. Ölkəmizi bundan sonra da inamlı qabağa aparmaq üçün biz lazımlı olan bütün məsələləri həll etməliyik. Onların içində, əlbəttə ki, regional inkişaf programı xüsusi yer tutur. Əminəm ki, programda 2018-ci ilə qədər nəzərdə tutulmuş bütün məsələlər öz həllini tapacaq və əlavə məsələlər də programa daxil ediləcək.

Bu il görüləcək işlərlə bağlı tapşırıqlarımı vermək istəyirəm. Birincisi, infrastruktur layihərinə aid olan məsələlər. «Azərişiq» bütün bölgələrdə elektrik təsərrüfatının təkmilləşdirilməsi, yeni xətlərin çəkilməsi, bütün regionların dayanıqlı enerji ilə təmin edilməsi üçün

əlavə tədbirlər görməlidir. Yeni yarımdəstiyalar, transformatorlar quraşdırılmalıdır. Bu proses gedir, daha da sürətlə getməlidir. Çünkü indi bizim generasiya gücümüz kifayət qədər böyükdür. Biz elektrik enerjisini bu gün artıq ixrac edirik. Belə olan halda, bütün elektrik təsərrüfatımız da, daxili təsərrüfat da yüksək səviyyədə olmalıdır ki, heç bir fasılə və başqa problem olmasın.

Bu il «Azəriqaz» ən azı 80 kəndə qaz verəlidir. Qaz xətləri çəkilməlidir. Qeyd etdiyim kimi, bizdə qazlaşdırma indi 92 faizdir. Bu ilin sonuna qədər bu, 94 faizə çatmalıdır. Səksən kəndin qazlaşdırılması minimum programdır. Nə qədər çox olsa, o qədər yaxşıdır.

«Azərvtoyol» bu il şəhərlərarası yollarla, eyni zamanda magistral yollarla bağlı öz layihələrini icra edəcək. Bununla bərabər, 40 kənd yolu layihəsi də icra edilməlidir. Bu layihələrin icrası yüzlərlə kəndin yol təsərrüfatını yaxşılaşdıracaq və əlbəttə ki, həm insanlara rahatlıq verəcək, eyni zamanda iqtisadi inkişaf üçün də bunun böyük müsbət təsiri olacaq. Keçən il də kənd yolları layihələri uğurla icra edilmişdir. Bu il bu proses davam etdiriləcək. Əminəm ki, yaxın gələcəkdə bir dənə də olsun təmirsiz kənd yolu qalmayacaq.

Nəqliyyatla bağlı digər məsələ isə Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının tikintisinin davam etdirilməsidir. Bu il bu layihənin birinci mərhələsi başa çatmalıdır. Dövlət investisiya programında bunun üçün kifayət qədər vəsait nəzərdə tutulub. Digər nəqliyyat layihələrinin icrası da davam edir. Azərbaycan öz üzərinə düşən vəzifələri icra edibdir, istər Bakı–Tbilisi–Qars, istər Şimal–Cənub layihələri ilə bağlı. İndi isə bizim qonşu tərəfdən ölkələrdə aparılacaq işlər nəticəsində bu layihələr ərsəyə gələcək.

Əlbəttə, biz öz üzərimizə düşən bütün vəzifələri tez bir zamanda artırılması ilə icra etmişik və bütün lazımi infrastruktur var. Bundan əlavə, bir neçə il əvvəl Bakıda tikilmiş gəmiqayırmış zavodunun fealiyyəti nəticəsində biz öz donanmamızı da yeniləşdiririk. Eyni zamanda, biz təkcə özümüzü yox, Xəzəryanı qonşu ölkələri də müasir gəmilərlə təmin edə bilərik.

«Azərsu» ASC-nin qarşısına məqsəd qoyulmuşdur ki, bir neçə il ərzində bütün şəhərlərimizin içməli su və kanalizasiya layihələri tam icra edilsin. Əhaliyə 24 saat fasiləsiz, Dünya Səhiyyə Təşkilatının standartlarına uyğun içməli su verilsin. Biz bu hədəfə doğru irəliləyirik. Hər il bir çox şəhərlərimizdə içməli su layihələri istifadəyə verilir. Hazırkıda Bakının fasiləsiz su təminatı 80 faizə çatmışdır. Ölkə üzrə isə bu göstərici təxminən 65 faizdir. Bu, daha da artmalıdır. Ancaq biz bu programın icrasına başlayanda fasiləsiz suyun verilməsi üzrə ümumi göstərici təqribən 25-30 faiz idi. Yəni çox işlər görülüb və bu il də davam etdirilməlidir.

Bununla paralel olaraq, biz çaylar boyu yerləşən kəndlərdə modul tipli sutəmizləyici qurğular da quraşdırırıq. Artıq 300-400 min nəfər əhali bu imkanlardan istifadə edir. Bu il minimum 50 kənddə sutəmizləyici qurğular quraşdırılmalıdır.

Meliorasiya ilə bağlı çox böyük işlər görüləcək. Bu sahənin inkişafı bizim həm ərzaq təhlükəsizliyimizin təmin olunmasına, həm də ixrac potensialımızın artırılmasına xidmət göstərir. Bu il təqribən 150–160 min hektar torpağa suyun verilməsi təmin edilməlidir. Bu, çox böyük rəqəmdir. Biz buna nail olmalıyıq. Buna nail olmaq üçün imkanlar var. Müvafiq göstərişlər verilibdir. Bu layihələrin icrası nəticəsində bizim ixrac potensialımız böyük dərəcədə artmalıdır. İndi yeni suvarılaçq torpaqlarda hansı məhsulların əkilməsi ilə bağlı işlər gedir. Elə etməliyik ki, ilk növbədə, öz daxili tələbatımızı ödəyək və eyni zamanda güclü ixrac potensialı da yaratmalıyıq.

Bu layihələrlə bağlı artıq konkret işlər görülür. Qeyd etməliyəm ki, bu işlər nəzarətdədir. Mən görüləcək minimum işlərin həcmini diqqətə çatdırmaq istəyirəm ki, hamı bilsin. Bu işlərə həm güclü dövlət nəzarəti, həm ictimai nəzarət olmalıdır. Deməli, biz rayon icra hakimiyyətlərinin xətti ilə yerlərdən verilən təkliflər əsasında bu məsələlərə baxdıq və vəsait ayırırıq. Bu, Dövlət İnvestisiya Programında da var. Mən rayon icra hakimiyyətlərinin xətti ilə hansı işlərin görüləcəyini indi sadalayacağam ki, bizim dövlət orqanları və eyni zamanda rayon ictimaiyyəti buna nəzarət etsinlər. Əgər orada hansısa ləngimə olarsa, yaxud da ki, bu işlər nata-mam görülərsə, dərhal məlumat versinlər.

Beləliklə, Ağdam rayonunda yerlərdən xahiş olundu ki, orada 30 artezian quyusu qazılsın və vəsait də ayrıldı. Bunun nəticəsində təqribən min hektardan çox torpağı su veriləcək. Ağdaş rayonunda 15 min 800 hektar, Füzuli rayonunda 3 min hektar, Hacıqabul rayonunda 4800 hektar, İmişli rayonunda 3 min hektar, Kürdəmir rayonunda 10 min 650 hektar, Neftçala rayonunda 8 min hektar, Salyan rayonunda 5 min hektar, Şəmkir rayonunda 8 min hektar və Ucar rayonunda 2100 hektar torpaq su ilə təmin olunacaq. Bax, sadaladığım bütün bu rəqəmlər təmin edilməlidir. Çünkü bu rəqəmlər yerlərdən verilib. Bu rəqəmlərə görə dövlət vəsaiti ayrılib. Ona görə çox ciddi nəzarət və təftiş edilməlidir. Bu layihələr ancaq rayon icra hakimiyyətlərinin xətti ilə icra ediləcək.

«Meliorasiya və Su Təsərrüfatı» Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin xətti ilə aşağıdakı layihələr icra edilməlidir – 2700 hektar əkin sahəsinin suvarılması üçün Yuxarı Mil kanalının tikintisi. Neftçala magistral kanalının tikintisi 4300 hektar əkin sahəsinin suvarılmasını təmin edəcək. Sabirabad rayonunun Sarxanbəyli, Moranlı, Balahəsimxanlı, Əliləmbəyli kəndlərinin əkin sahələrinin su təminatının yaxşılaşdırılması üçün kanalın tikintisi. Bu da əlavə 2000 hektar torpaq sahəsini suvarmağa imkan verəcək. Araz çayının yeni qolunun tikintisi təxminən 40 min hektar sahəni su ilə təmin edəcək. Goranboy, Samux rayonlarının ərazisində görüləcək suvarma işləri 4500 hektara su gətirəcək. Samur–Abşeron suvarma sisteminin yenidən qurulması və inkişafı hesabına Taxtakörpü su anbarı tikilir, ondan indi qollar ayrılır. Bu

da Xızı, Şabran və Siyəzən rayonlarında 20 min hektara suyun verilməsini təmin edəcək.

Üçüncü qurum «Azərsu» Açıq Səhmdar Cəmiyyətidir. «Azərsu» bu istiqamətdə iki layihəni icra edəcək. Hacıqabul və Şamaxı rayonlarında 10 min hektar torpağı su gətirəcək. Zərdab rayonunda da 10 min hektar torpaq suvarılacaq. Beləliklə, əgər bütün bu rəqəmləri toplasaq, təxminən 160 min hektara yaxın yeni əkin sahələri yaradılacaq. Bütün bunlar artıq təsdiq edilib və vəsait də nəzərdə tutulub. Mən ona görə bu rəqəmləri diqqətə çatdırıram ki, ictimaiyyət bunu bilsin və bu işlərə çox ciddi nəzarət olmalıdır. Onu da qeyd etməliyim ki, biz ilk dəfə olaraq suvarma işlərinin bir hissəsini rayon icra hakimiyyətlərinə həvalə edirik. Onlar da bu məsuliyyəti dərk etməlidirlər və bütün bu işlər lazımı səviyyədə görülməlidir.

Əlbəttə ki, suvarma ilə bağlı biz müasir texnologiyalar tətbiq etməliyik. Artıq pivot suvarma sistemləri Azərbaycana gətirilir. İndi biz dövlət xətti ilə buna böyük vəsait ayırırıq. Hesab edirəm, vaxt gəlib çatıb ki, Azərbaycanda pivot suvarma qurğularının istehsalına başlansın. Burada biznes qurumları fəallıq göstərməlidirlər. Bu, həm onlara lazımdır, həm dövlət bunu alacaq. Yəni burada bazarla bağlı heç bir problem olmayıacaq. Əlbəttə ki, valyuta kənara getməyəcək.

Sosial məsələlərin həlli ilə bağlı bütün proqramlar icra ediləcək. 2017-ci ildə icbari tibbi sığorta ilə bağlı önemli addımlar atılmalıdır. Artıq Mingəçevir şəhərində və Yevlax rayonunda pilot layihə icra edilməyə başlayıb. Biz baxarıq bu layihə necə icra ediləcək. Hər halda, inkişaf etmiş ölkələrdə icbari tibbi sığorta sistemi çoxdan tətbiq olunur. Biz də müasirliyə doğru gedirik. Biz bütün sahələrdə ən qabaqcıl təcrübəni tətbiq etməliyik. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi, əlbəttə ki, müsbətdir. Biz isə bunu sınaq, pilot layihə kimi icra etməyə başlayırıq və 2017-ci il bu istiqamətdə önemli il olmalıdır.

Sosial infrastruktur layihələri ilə bağlı artıq konkret tapşırıqlar var. Təhsil Nazirliyinin xətti ilə bu il təxminən 130-a yaxın məktəbdə təmir və tikinti işləri aparılmalıdır. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti isə bu il və gələn il Bakıda təmirə ehtiyacı olan qalan məktəblərdə də təmir işlərini yekunlaşdırmalıdır. Artıq bir neçə ildir ki, bu proqram icra edilir.

Bakının əksər məktəbləri ya yenidən tikilib, ya əsaslı təmir olunub, yeni korpuslar inşa edilib. Hələ ki, bir neçə təmirsiz məktəb qalır və biz bu il, gələn il buna da artıq son qoymalıyıq.

Gənclər və İdman Nazirliyi bu il Abşeron və Ağcabədi Olimpiya İdman komplekslərini istifadəyə verməlidir. Hazırkı inşası gedən digər Olimpiya komplekslərində də işlər davam etdirilməlidir.

«Dövlətqazinqom»un xətti ilə yeni yaşayış binalarının tikintisi nəzərdə tutulur. Qeyd etməliyəm ki, son illər ərzində məcburi köçkünlər üçün 100-ə yaxın qəsəbə inşa edilmişdir. 200 mindən çox məcburi köçküն o binalara yerləşdirilmişdir. Bütövlükdə isə son illərdə

məcburi köçkünlərin yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və məşğullüğünün artırılması məqsədlərinə 5 milyard manatdan çox vəsait ayrılib.

Bu il yeni binalar tikilməlidir. Yerlər ayrılibdir. Eyni zamanda mövcud qəsəbələrdə yeni fərdi evlərin tikintisi də nəzərdə tutulur. Çünkü artıq orada infrastruktur var və əlavə infrastruktura vəsait qoymağa ehtiyac yoxdur. Eyni zamanda tapşırıq verilmişdir ki, Bakıda yataqxanalarda məskunlaşan köçkünlərin köçürülməsi prosesi də bu il başlasın. Artıq müvafiq göstərişlər verilib, layihələr hazırlanır və əlavə vəsait ayrılaceq ki, biz bu il və bundan sonrakı illərdə bu yataqxanalarda yaşayan vətəndaşlarımızın mənzil şəraitini yaxşılaşdırıraq. Bir daha demək istəyirəm ki, bütün müvafiq göstərişlər verilib. İndi hesablamalar, layihələndirmə işləri aparılır. Ümid edirəm ki, yaxın gələcəkdə, bəlkə də, bir ay ərzində artıq praktiki tikinti işləri başlanmalıdır.

Bildiyiniz kimi, Cocuq Mərcanlı kəndinin yenidən qurulması ilə bağlı müvafiq Sərəncam imzalanmışdır. Bu layihənin icra edilməsi çox böyük rəmzi məna daşıyır. Bu, tarixi hadisədir. Biz işğaldan azad edilmiş kəndə sakinləri qaytarırıq. Mən çox şadam ki, Cocuq Mərcanlı kəndinin sakinləri buna çox böyük həvəslə, böyük maraqla yanaşırlar, o günü səbirsizliklə gözləyirlər. Əminəm ki, biz Cocuq Mərcanlı kəndini qısa müddət ərzində yenidən quracaqıq. İndi orada təmizlik və minalardan təmizləmə işləri aparılır. O kəndin görüntüləri televiziyyada göstərilir.

Bu kənd bir neçə ay işğal altında olub. Sonra ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Horadız əməliyyatı keçirilmişdir. İşğalçılar, düşmənlər o kənddən qovulmuşlar. Amma bir neçə ay ərzində onlar bu kəndi yerləyeksən ediblər. İndi, əlbəttə ki, orada minalardan təmizləmə işləri aparılmalı, sonra isə infrastruktur layihələri icra olunmalıdır. Mən göstəriş vermişəm, beynəlxalq təşkilatlara da müraciət olunsun ki, onlar da öz nümayəndlərini ora göndərsinlər və erməni vəhşiliyinin nədən ibarət olduğunu görsünlər.

İndi işğal edilmiş digər torpaqlara erməni işğalçıları beynəlxalq müşahidəçiləri buraxımlar. Ağdamın, Füzulinin, digər şəhərlərimizin dağıntılarını biz beynəlxalq mətbuatda az-az görə bilirik. Nəyə görə? Çünkü buraxımlar. Amma bu Cocuq Mərcanlı erməni vəhşiliyinin, vandalizminin əyani sübutudur. Gəlsinlər, görsünlər ki, özlərini mədəni xalq kimi təqdim etməyə çalışanlar hansı vəhşiliklər törədiblər. Ona görə orada bu işlər görülməlidir, bütün sənədləşmə, pasportlaşdırma, erməni vəhşiliklərinin sənədləşdirilməsi işləri, video, fotoçəkilişlər aparılmalıdır, dağılmış bütün o binaların ölçüləri, dəymış ziyan hesablanmalıdır. Yəni biz bu işlərə çox əsaslı yanaşmalıyıq və qeyd etdiyim kimi, orada ilk növbədə infrastruktur yaradılmalı, yollar, elektrik, qaz, su xətləri çəkilməli, mütləq məktəb, uşaq bağçası, tibb məntəqəsi və fərdi evlər tikilməlidir. Birinci mərhələdə 50 ev tikiləcək. Ancaq mən göstəriş vermişəm ki, kəndin masterplanı hazırlanınsın. Əminəm ki, gələcəkdə orada

100, ya da 200 ev tikiləcəkdir. Əlbəttə ki, orada yaşaya-
caq insanlar üçün iş yerləri də açılmalıdır. Həm əkin
sahələri, digər iş yerlərinin yaradılması üçün tədbirlər
görüləcək və beləliklə, biz vətəndaşlarımızı uzun fasıl-
dən sonra öz doğma ata-baba torpağına qaytaracaqıq.

Ərzaq təhlükəsizliyi ilə bağlı məsələlər daim diqqət
mərkəzindədir. Mən bəzi rəqəmləri səsləndirmək istə-
yirəm. Bu rəqəmlər həm görülən işləri əks etdirir, həm
də onların görüləcək işlərlə bağlı əhəmiyyəti var. Belə-
liklə, bizim əsas ərzaq məhsulları ilə özümüzü təminetmə
səviyyəsini göstərən bəzi rəqəmlər aşağıdakı kimidir:
mal əti – özümüzü 94 faiz təmin edirik, 5 faiz xarici
komponent mövcuddur. Qoyun əti – 99 faiz və cəmi 2 faiz
xarici komponent. Süd və süd məhsulları – özümüzü
88 faiz təmin edirik, bunun tərkibində 10 faiz idxl xam-
mal vardır. Əmtəəlik yumurta – 99 faiz. Burada isə
xarici komponent 65 faizdir, bunlar dənlilik qarğıdalı,
soya, günəbaxan və dərmandır. Bax, bu sahəyə həm döv-
lət qurumları, həm özəl sektor fikir verməlidir ki, burada
xarici komponenti azaltmaq üçün hansı işlər görülmə-
lidir.

Bitki yağları – özümüzü 48 faiz təmin edirik. Ancaq
bu 48 faizin 80 faizi xaricdən gələn xammaldır. Yəni
əslində, bitki yağları və marqarinin istehsalı sadəcə ola-
raq iş yerlərinin yaradılmasına xidmət edir. Bunun fay-
dası bundadır. Əgər bunun tərkibində 80 faiz xarici
komponent varsa, bunu yerli məhsul adlandırmaq mümkün
deyil. Ona görə çalışmalıyıq və o cümlədən biznes
qurumları çalışmalıdırlar ki, həm bitki yağlarının isteh-
salının həcmi artınsın, eyni zamanda bu, daxili xammal
əsasında istehsal edilsin.

Kərə yağı – 76 faiz özümüzü təminetmə əmsalıdır.
Bunun içində 10 faiz xarici komponent var, bu da
qablaşdırma ilə bağlıdır. Əfsuslar olsun ki, biz bu sahədə
də hələ idxləndən asılıyıq. Qablaşdırma o qədər də böyük
məsələ deyil ki, biz bunu həll edə bilməyək. Xüsusiət
nəzərə alsoq ki, bizdə bazarın həcmi və əhali artırındı
istənilən tara və qablaşdırma Azərbaycanda təşkil edil-
məlidir. Bunu həm Sahibkarlığa Kəmək Milli Fondu,
eyni zamanda sahibkarlar özləri də nəzərə alınlardır.

Buğda – özümüzü 53 faiz təmin edirik, 20 faiz
xarici komponentdir. Bu, azdır. Əminəm ki, yeni iri fer-
mer təsərrüfatlarının faaliyyəti nəticəsində biz özümüzü
buğda ilə daha da böyük səviyyədə təmin edə bilərik.
Arpa – 102 faiz, qarğıdalı – 71 faiz, soya – cəmi 4 faiz.
Özümüzü meyvə və giləmeyvə ilə 122 faiz təmin edirik.
Ancaq burada siyahı var, yəqin ki, konfransın ikinci
hissəsində bu məsələ daha da detallı müzakirə ediləcək.
Mən bütün bu meyvə növlərini sadalamaq istəmirəm.
Lakin elə növlər var ki, biz özümüzü təmin edə bilmirik.
Bu da təəssüf doğurur. Ancaq bütövlükdə meyvə, gilə-
meyvə bizim vacib ixrac məhsulumuzdur.

Bütün növ tərəvəz – burada da ümumi rəqəm 96 faiz-
dir. Hesab edirəm ki, bu, azdır. Ancaq, misal üçün, kar-
tof 86 faiz, bir qədər aşağı düşüb, pomidor 120 faiz,
xiyar 105 faiz. Çay – özümüzü 45 faiz təmin edirik,

onun içində də 50 faiz xarici komponent var. Duz ilə isə
özümüzü 100 faiz təmin edirik və xarici komponent an-
caq 5 faizdir. Bu, çox yaxşı göstəricidir. Bir neçə il bun-
dan əvvəl biz demək olar ki, duzun hamisini idxl
edirdik.

Şəkər və şəkərdən hazırlanan məhsullar – özümüzü
təminetmə əmsalı 115 faizdir. Ancaq bunun tərkibində
73 faiz xarici xammal var. Artıq göstəriş verilib, xarici
xammalın həcminin aşağı salınması üçün yeni program
hazırlanıbdır. Mən bu barədə deyəcəyəm. Şəkər çuğun-
durunun əkilməsi, becərilməsi və şəkərin şəkər çuğun-
durundan istehsalı programı hazırlırı.

Makaron məmulatları – özümüzü cəmi 38 faiz tə-
min edirik, bunun içində də 95 faiz xarici xammal var.
Bal – 97 faiz.

Bir tərəfdən, əlbəttə, bu rəqəmlər onu göstərir ki,
son illər ərzində biz öz ərzaq təhlükəsizliyimizi böyük
dərəcədə təmin edə bilmışik. Əgər biz sovet vaxtına
nəzər salsaq görərik ki, – təbii, o vaxt bölgü aparılırdı, –
Azərbaycanda üzüm, pambıq, gül, meyvə, tərəvəz is-
tehsal edilirdi, ancaq yağ, ət, un başqa respublikalardan
gətirilirdi. Bu da vahid ölkə üçün məqbul variant idi.
Ancaq biz indi müstəqillik dövründə yaşayıraq və əlbəttə
ki, çalışmalıyıq öz ərzaq təhlükəsizliyimizi tam şəkildə
təmin edək. Buna nail oluruq. Əlavə tədbirlər nəticə-
sində və bayaq qeyd etdiyim, bu 150–160 min hektar
yeni suvarılacaq əkin sahələrinin hesabına biz nəinki bu
boşluğu doldura bilərik, eyni zamanda çox böyük ixrac
imkanımız da yaranacaq.

Mən kənd təsərrüfatının müxtəlif sahələri ilə bağlı
bəzi rəqəmləri səsləndirmək istəyirəm. Pambıqcılıq indi
Azərbaycanda sürətlə inkişaf edir. Burada rəqəmlər
səsləndi. Biz keçən il 51 min hektardan 90 min tona ya-
xın pambıq tədarük etmişik. Bu il isə 100-120 min hek-
tarda pambıq əkiləcək və biz təqribən 200 min ton
pambıq gözləyirik. İyirmi yeddi rayonda pambıqcılıq
inkişaf edib.

Bu sahə bilavasitə Mingəçevirdə yaradılmışda olan
sənaye parkının fəaliyyəti ilə bağlıdır. Çünkü Mingəçevir-
də keçən il təməlini qoyduğum zavodların bir neçəsi
bu ilin sonuna qədər artıq istifadəyə verilməlidir. Orada
ipliklə bağlı və digər sahələr üzrə 10-a yaxın zavod fə-
aliyyət göstərəcək. Pambıqcılıq da bilavasitə, bax, bu sə-
naye zonasının inkişafına xidmət göstərəcək. Beləliklə,
biz ixracdan daha da böyük vəsait əldə edəcəyik. Bu,
yeniyi iş yerlərinin yaradılması deməkdir. Çünkü 100 min-
dən çox, bəlkə də, 150 min insan pambıqcılıqdə işlə-
yecək.

Baramaçılıqla bağlı görülən operativ tədbirlər
nəticəsində bu sahəyə də böyük təkan verildi. Hazırda
37 rayonda baramaçılıqla məşğuldurlar. Dövlət öz və-
saiti hesabına bütün lazımı məsələləri həll edir, tıngləri
gətirir və baramaçılıqla inkişaf edir. Keçən il 70 ton
yaş barama tədarük olunub. Bu il 120 ton, 2019-cu ildə
isə 1300 ton və bəlkə də, bundan çox yaş barama təda-
rük ediləcək. Baramaçılıq 37 rayonda inkişaf etdirilir.

Fındıqçılıqla bağlı burada rəqəmlər səsləndi. Cəmi bir il ərzində fındıq əkinini sahələri dövlət hesabına təxminən 40 faiz artmışdır. Fındıq kənd təsərrüfatı məhsulları arasında bu gün ən çox valyuta gatırıñ məhsuldur. Bu sahənin inkişafına bizim təbii iqlimimiz də imkan verir. Fındıqçılıq indi 13 rayonda inkişaf etdirilir və biz fındıq bağlarının sahəsini 80 min hektara çatdırmaşıq. Əgər bu gün bu bağların sahəsi təqribən 30-35 min hektardırsa, biz bunu 80 min hektara çatdırmaşıq və beləliklə, iki dəfədən çox gəlir əldə ediləcək və vətəndaşlar iki dəfə çox pul qazanacaqlar.

Şəkər çuğunduru ilə bağlı mən qeyd etdim, bizdə artıq təhlillər aparılıb və təqribən 30-40 min hektarda şəkər çuğunduru əkilməsi müəyyənləşdirilib. Orada istehsal olunacaq məhsul şəkər emali zavoduna göndəriləcək və bu müəssisə xarici xammaldan – şəkər qamışından asılılığı böyük dərəcədə azaldacaq. Beləliklə, valyuta xaricə getməyəcək, – çünkü şəkər qamışının alınmasına böyük vəsait gedir, – əlbəttə ki, bunun kənd təsərrüfatının inkişafına çox böyük xeyri olacaq.

Meyvə – xurma, nar bağlarının salınması üçün artıq müvafiq göstərişlər verilib. Bunlar ən çox gəlir gatırıñ sahələrdür. Abşeron və Bakıətrafi qəsəbələrdə badam bağlarının salınması nəzərdə tutulur. Əfsuslar olsun ki, biz özümüzü bu məhsullarla təmin edə bilmirik. Halbuki bu da həm daxili bazar, həm də ixrac üçün çox qiymətli məhsuldur.

Zeytunçuluğun inkişafı üçün əlavə tədbirlər görülür, yeni bağlar salınıcaq. Biz zeytun ixracını artırmaşıq.

Tütünçülükə bağlı müvafiq göstərişlər verilib. Biz tütünün istehsalını üç dəfə artırmalıyıq. Əlbəttə ki, xarici bazarları müəyyən etməklə paralel olaraq, tütün istehsalı 10 min tona çatdırılmalıdır. Biz həm ölkə daxilində istehsalı artırmaşıq, eyni zamanda xarici bazarlara çıxış əldə etməliyik. Bu istiqamətdə artıq müvafiq tapşırıqlar verilib, kontraktlar bağlanıb. Bu da çox gəlirli bir sahədir.

Üzümçülüklə bağlı tədbirlər nəzərdə tutulur. Biz, əlbəttə, indiki səviyyə ilə razılaşa bilmərik. Bu gün burada assosiasiyanın rəhbərləri çıxış etdirər. O assosiasiyanın bir çoxu bizim tövsiyəmizlə keçən il yaradılıb. Çünkü biz gərək hər bir istiqamət üzrə mərkəzləşmiş siyasət aparaq. Şərabçılar Assosiasiyası çalışmalıdır ki, xarici bazarlara dövlətin dəstəyi ilə daha böyük həcmə çıxaq. İndi burada rəqəm səsləndi, biz cəmi üç milyon yarıñ dollar dəyərində məhsul ixrac edirik. Əlbəttə, Azərbaycan kimi ölkə üçün bu, çox aşağı səviyyədir. Biz bunu 10 dəfə, bəlkə də, 20 dəfə artırmalıyıq və buna imkan var. Çünkü indi bizdə yeni üzüm bağları salınır, kifayət qədər üzüm emalı, şərab zavodlarımız var, onlar tam gücü ilə işləmir. Yəni burada çox ciddi dövlət siyasəti aparılmalıdır. Üzümçülüklə, şərabçılıqla çox gəlirli sahədir və biz artıq kontraktlar imzalamışıq. Dost, tərəfdəş ölkələrlə indi danışıqlar aparılır ki, onlar öz bazarlarında Azərbaycan şərabı üçün müəyyən bir yer ayırsınlar. Bu proses artıq keçən il başlayıb, bu il daha da geniş vüsət alacaq.

Soya əkinini. Biz soyanın alınmasına ildə 50-60 milyon dollar xərcləyirik. Halbuki soyaya olan daxili tələbatımızı 1-2 il ərzində tam ödəyə bilərik və pul ölkəmizdə qalacaq. Soya da ixrac yönümlü məhsuldur. Biz soya əkinini sahələrini artırıq, bu məhsulu da çox böyük uğurla ixrac edə bilərik.

O ki qaldı, taxılçılığa, bu, strateji sahədir. Düzdür, bu, böyük gəlir gatırıñ sahə deyil. Əgər digər kənd təsərrüfatı məhsulları ilə müqayisə etsək, bəlkə də, ən az gəlir gatırıñ sahədir, amma bu, strateji sahədir. Ona görə biz kömək göstəririk ki, böyük fermer təsərrüfatları, aqroparklar yaradılsın, məhsuldarlıq artsın, keyfiyyət yaxşılaşın. Biz indiki 53 faizdən daha da yüksək faizə nail olmalıyıq ki, özümüzü təminetmə səviyyəsinə çataq. Beləliklə, idxləndən da asılılıq azalacaq. Çünkü bu gün təqribən 250-300 milyon dollar ətrafında vəsait ancaq bu məqsədlər üçün xaricə gedir. Taxılçılığın, əlbəttə, suvarma ilə bağlı problemləri var. Bu da həll olunacaq, məhsuldarlıq artacaq, bu sahəni texnika ilə təmin etmişik. Azərbaycanda gübrə zavodu tikilir və əminəm ki, ən gec gələn il istifadəyə veriləcək. Ona görə gübrə ilə bağlı artıq xaricə valyuta getməyəcək. Azərbaycanda pestisid istehsalı da qurulmalıdır. Bu il işlər başlamalıdır ki, biz pestisidləri də xaricdən almayaq.

Yəni, bir sözlə, idxləndən asılılıq maksimum dərəcədə azalmalıdır. Bu, həm təhlükəsizlik üçün lazımdır, həm də biz valyuta ehtiyatımıza qənaət etməliyik.

Süd və süd məhsullarının istehsalını artırmaq üçün, əlbəttə ki, heyvandarlıq inkişaf etməlidir. Verilən rəqəmlərə görə, əlavə 50 min baş cins mal-qara gətirilərsə, yaxud da ki, ölkəmizdə görülən tədbirlər nəticəsində biz ona nail olsaq, beləliklə, bu problemi də həll edəcəyik. Yeni süd zavodlarının tikilməsi nəzərdə tutulmalıdır və heyvandarlıq səmərəli şəkildə inkişaf etdirilməlidir.

Əkin sahələri ilə bağlı burada deyildi. Əlbəttə ki, səmərosuz istifadə olunan örüş sahələrini biz əkinə cəlb etməliyik. Ancaq burada işlərimizi çox böyük dəqiqliklə aparmalıyıq. Bu, kortəbbi surətdə kütləvi xarakter almamalıdır. Çünkü bizə örüş sahələri də lazımdır. İndi müəyyənləşdirmək lazımdır ki, örüş sahələrinən harada normaya görə az istifadə olunur. Əlbəttə, hər bir sahəyə, hər bir yerə fərdi qaydada baxılmalıdır. Biz burada bir sahəni inkişaf etdirə, amma digər sahəyə ziyan vura bilərik. Ona görə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, yerli icra orqanları, İqtisadiyyat Nazirliyi bu məsələlərə diqqətlə baxmalıdır. Çünkü burada düşünülmüş və əlaqələndirilmiş siyasət aparılmalıdır.

Əfsuslar olsun ki, bizdə yun tədarükü ilə bağlı işlər lazımi səviyyədə qurulmayıb. Mən maraqlanmışam, bizdə cəmi bir tədarük məntəqəsi var. Bu, əlbəttə ki, qəbul edilməzdir. Bu il müxtəlif bölgələrdə ən azı 10 tədarük mərkəzi yaradılmalıdır. Burada da həm daxili istehsal, həm də xaricə ixrac etmək üçün mərkəzləşdirilmiş siyasət aparılmalıdır. Biz bu imkanlardan da istifadə etməliyik və burada, əlbəttə ki, kompleks tədbirlər görülməlidir. Burada həm tədarük, həm cins, həm də

ixrac potensialı məsələləri var. Hər bir sahədən istifadə etməliyik ki, neftdən gələn valyutanın azalmasını biz müəyyən dərəcədə digər sahələrlə bağlaya bilək.

Çayçılığı da inkişaf etdirməliyik. Biz çay plantasiyalarımızı genişləndiririk və eyni zamanda ən müasir texnologiyalar Azərbaycana gəlməlidir. Burada məhsuldarlıq daha da böyükdür. Bu, həm məşgulluqdur, həm də ki, idxaldan asılılığının azalmasıdır.

Ariçılıq üçün çox gözəl təbii şəraitimiz var. Biz indi müəyyən dərəcədə bal ixracına başlamışıq. Ancaq biz bunu daha kütləvi qaydada edə bilərik.

Xüsusilə Azərbaycanda yetişdirilən bütün bu məhsullar təbiidir və xaricdə onlar çox yüksək qiymətləndirilir. Bazarlara çıxmak üçün əlbəttə ki, müxtəlif reklam kampaniyaları aparılmalıdır və təqdimatlar keçirilməlidir. Bu işlər icra edilir, amma bu işlərə daha da böyük təkan verməliyik. Biz aqroparkların sayını ən azı 10-a çatdırılmalıdır. İndi iki aqropark yaradılır, onların sayı 10-a çatmalıdır. Əgər belə olarsa, əminəm ki, dediyim məsələlər öz həllini tapacaq.

Keçən il bütövlükdə inkişafla bağlı müxtəlif istiqamətlər üzrə strateji yol xəritələri qəbul edilmişdir. Orada hər şey göstərilib. Qəbul edilmiş regional dövlət programında da əsas hədəflər göstərilib. Sadəcə olaraq hər il biz düzəlişlər edirik və daha vacib olan məsələləri, əlbəttə ki, diqqətdə saxlayırıq.

Sənaye istehsalı ilə bağlı. Sənaye zonalarının yaradılması prosesi gedir. Artıq bu sahədə işlər yoluna düşür, həm Sumqayıtda, həm də Mingəçevirdə sənaye zonalarının təməli qoyulubdur. Burada çıxış edən nümayəndə Neftçala sənaye zonasında görülən işlərlə bağlı danişdi. Masallıda və digər rayonlarda sənaye zonalarının yaradılması ilə bağlı işlər gedir.

Tikinti materialları ilə özümüzü təminetmə səviyyəmiz haqqında da bəzi rəqəmləri səsləndirmək istəyirəm. Sement – özümüzü 100 faiz təmin edirik. Azərbaycanda artıq bir neçə sement zavodu fəaliyyət göstərir. Əvvəllər biz xaricdən, idxaldan asılı idik. Artıq Bakıda, bölgələrdə sement zavodları fəaliyyət göstərir. Yəni bu sahə artıq idxaldan asılı deyil. Özümüzü əhənglə 90 faiz, gipslə 235 faiz, kərpiclə 100 faiz, mərmər-travertin ilə 46 faiz, beton-tikinti blokları ilə 100 faiz, alçıpanla 100 faiz, metal konstruksiyalarla 32 faiz, armaturla 72 faiz, alüminium və ondan alınan məmulatlarla 231 faiz təmin edirik. Hesab edirəm, bunlar da kifayət qədər yaxşı göstəricilərdir və baxmaq lazımdır, əlavə hansı işlər görülməlidir ki, o sahədə də addımlar atılsın.

Düzdür, keçən il investisiya qoyuluşu aşağı düşdüyüñə görə inşaat sektoruna daha da az vəsait yatırıldı. Ancaq bu, müvəqqəti bir məsələdir. Artıq görülən tədbirlər nəticəsində inşaat sektoruna ciddi təkan veriləcəkdir. Mənzil İnşaatı Dövlət Agentliyinin xətti ilə artıq birinci şəhərcik inşa edilməyə başlayıb. Orada 30-a yaxın binanın tikilməsi nəzərdə tutulur. Növbəti 1-2 il ərzində «Ağ şəhər»də 60 bina tikiləcəkdir. Bakı şəhərində köçürülmə yolu ilə icra ediləcək layihələrin sayı

da 60-a yaxındır və onlarla fərdi qaydada yeni binalar tikilir. Yəni inşaat sektoruna bunun çox böyük dəstəyi olacaqdır.

Xalçaçılıq sənətini yaşatmaq, iş yerlərini yaratmaq və ixrac imkanlarını genişləndirmək üçün «Azərxalça» Açıq Səhmdar Cəmiyyəti yaradıldı. Artıq «Azərxalça»nın ilk filialı Horadiz şəhərində açıldı. Mən özüm orada iştirak etmişəm. Bu il bu filialların sayı 10-a çatdırılmalıdır. Biz həm ənənəvi sənətimizi yaşatmalıyıq, eyni zamanda xalçaçılıq sənayesini də yaratmalıyıq. Həm əl ilə, həm maşınlarla toxunan xalçalar Azərbaycanı dünyada təbliğ etməlidir və bu da böyük bir galir mənbəyinə çevriləməlidir.

Turizmlə bağlı görülmüş işlər, – burada rəqəmlər səsləndi, – Azərbaycanı beynəlxalq turizm üçün çox cəlbedici ölkəyə çevirir. Xüsusilə vizalarla bağlı atılan addımlar bu sahədə dönüş yaratdı. Əlbəttə ki, Azərbaycan turizm üçün çox cəlbedici bir ölkədir. İlk növbədə, Azərbaycanda zəngin mədəni irs var. Tarixi abidələrimiz, qədim mədəniyyətimiz turistləri cəlb edir. Digər tərəfdən, Azərbaycan müasir ölkədir və burada turizm infrastrukturu da çox inkişaf edib – otellər, istirahət zonaları. 2004-cü ildən bu günə qədər 300-dən çox mehmanxana tikilmişdir. Azərbaycanda və Bakı şəhərində dünyanın aparıcı otellər şəbəkələrinin mehmanxanaları var. Bizim gözəl mətbəximiz, gözəl iqlimimiz, vətənpərvər və eyni zamanda qonaqpərvər insanlarımız, Azərbaycanda hökm sürən sabitlik, təhlükəsizlik – bütün bunlar turistləri cəlb edir. Bütün bu amillər var və viza sadoləşdirilməsi də həll olunub, sadəcə olaraq biz işləri indi düzgün təşkil etməliyik və ölkəmizdə güclü turizm sənayesi yaradılmalıdır. Əlbəttə, eyni zamanda bu sahədə böyük uğurları olan ölkələrin təcrübəsindən istifadə etməliyik.

Xarici bazarlara çıxmak üçün indi dövlətlərarası səviyyədə işlər görülür. Mən öz həmkarlarımıla görüşlər əsnasında həmişə bu mövzunu ortaya qoyuram ki, Azərbaycan öz ixrac imkanlarını genişləndirsən. Biz qərara gəldik ki, bir neçə ölkədə Azərbaycan ticarət evləri yaradılsın. Bu istiqamətdə işlər gedir. Bu, həm təbliğat üçün önemlidir, eyni zamanda ixrac imkanımız da genişlənə bilər. Yaxın zamanlarda belə ticarət evlərinin açılması nəzərdə tutulur.

Bu qurumun fəaliyyəti hələ ilkin mərhələdədir. Əgər işlər düzgün qurulsalar və belə də olmalıdır, bu qurumun çox böyük əhəmiyyəti ola bilər. Beləliklə, bu, bir neçə məqsədi güdmüş olur. Həm yetişdirilən məhsul batmayıacaq, həm də fermer məhsulunu tarla başında satacaq və pulunu alacaq. Bunun sayəsində məhsulun həm daxili bazara, həm də ixracə mərkəzləşdirilmiş qaydada çıxarılması təmin edilə bilər.

Bu il iki «ASAN xidmət» mərkəzi açılmalıdır, Quba və Mingəçevir şəhərlərində. Daha iki şəhərdə – İmişlidə və Şəkidə mərkəzlər inşa ediləcək. Yəqin ki, onların açılışı 2018-ci ildə olacaq.

Bir daha demək istəyirəm ki, sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı bütün lazımı tədbirlər görülür. Mən çıxışımın

əvvəlində də bu məsələyə toxundum. Fermerlərə böyük güzəştlər edilir. Onlar torpaq vergisi istisna olmaqla bütün vergilərdən azaddırlar. Suvarma işləri aparılır, infrastruktur yaradılır. Güzəştli şərtlərlə kreditlər, yanaçq, gübrə, subsidiyalar, metodik tövsiyələr verilir. Dövlət, eyni zamanda öz hesabına fındıq və tut tınglər gətirir. Pambıqçılıqla bağlı dövlət xətti ilə böyük işlər görülür, texnika alınır, suvarma tədbirləri həyata keçirilir. Yəni bütün bunları biz edirik ki, yerlərdə yaşayan insanlar bu imkanlardan istifadə etsinlər. Bu, onların güzəranının yaxşılaşdırılması üçündür.

Eyni zamanda bu il 42 min ictimai iş yeri açılacaq. Biz keçən il də ictimai iş yerlərinin açılması ilə bağlı tədbirlər gördük, bu il də görülcək. Bu iş yerləri mümkün olan işsizliyi aradan qaldırmaq üçün açılır. Bu işlər ictimai işlərdir. Bölgələrdə təmir-tikinti ilə, yaşlılıq zonalarına xidmətə bağlı iş yerləri açılacaq. Dövlət şirkətlərinin xətti ilə də bu cür iş yerləri açılacaq. Yalnız ictimai xidmətlər istiqamətində 42 min iş yeri açılacaq. Görüləcək digər tədbirlər hesabına on minlərlə iş yeri açılacaq və beləliklə, işsizlik Azərbaycanda həmişə olduğunu kimi, aşağı səviyyədə qalacaq.

Mən ixracla bağlı bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm. Bu yaxınlarda azexport portalı yaradıldı. Orada Azərbaycanda istehsal olunan ixrac yönümlü bütün məhsullar qeyd edilir. Bütün istehsalçılar, – mən onlara da müraciət edirəm, – qoy öz məhsullarını həmin o portalda daxil etsinlər, həm ictimaiyyət bunu görsün, həm də ki, bu, onların da xeyrinədir. Çünkü onların ixrac potensialı artacaq.

Əlbəttə, bütün bu işləri görərkən, bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, biz bir neçə məqsədi güdürlük. Ölkə iqtisadiyyatını saxələndirmək, idxləndən asılılığı azaltmaq, ixrac potensialını və kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracını artırmaq. Hesab edirəm ki, biz kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracını iki dəfə artırı bilərik. Bu, real hədəfdir, biz buna nail olmağa çalışmalıyıq. Beləliklə, ölkəmizə daha çox valyuta gələcək, manat öz sabitliyini qoruyacaq, neftdən asılılıq azalacaq və iş yerləri yaradılacaq, sahibkarlıq inkişaf edəcək.

Bax, budur, bizim əsas inkişaf konsepsiymiz. Bunu nünlə bərabər, onu da qeyd etməliyəm ki, mən dəfələrlə demişəm, biz artıq postneft dövründə yaşıyorıq. Bunu mən o mənada deyirəm ki, dövlət qurumları daha neft amilinə bel bağlamasıdır. Ancaq bu, o demək deyil ki, bizim neftimiz tükənir. Yox, bizim neftimiz hələ onilliklər ərzində xalqımıza xidmət edəcək. Azərbaycan qazi

iki ildən sonra dünya bazarlarına daha da böyük həcmədə çıxacaq və öz əhatə dairəsini genişləndirəcək. Yəni bu amil daim var və bu, biza həmişə güclü bir dəstək kimi kömək edəcək. Ancaq biz işimizi elə qurmaliyiq ki, sənki bu, yoxdur. Bax, bugünkü konfransın, ümumiyyətlə, inkişafla bağlı tədbirlərimizin məqsədi bundan ibarətdir.

Nəticə olaraq, biz bunu ona görə edirik ki, insanlar daha da yaxşı yaşasınlar. Amma insanların yaxşı yaşaması təkcə maddi tərəflə ölçülmür. Burada, əlbəttə ki, məmər-vətəndaş münasibətləri xüsusi yer tutur. Mən bu məsələ ilə bağlı öz fikirlərimi dəfələrlə demişəm, bu gün də deyirəm, bunu hər kəs bilsin, eştsin və nəticə çıxarsın. Məmurlar xalq üçün yaşayırlar, əksinə deyil. Məmər xalqın xidmətçisidir, vətəndaşa xidmət, kömək göstərməlidir, yekəxanalıq etməməlidir. Hansısa qanunsuz tələb irəli sürməməlidir. Özünü təvazökar aparmalıdır. Özü və ailə üzvləri nümunə olmalıdır. Rüşvətxorluqla, soyğunçuluqla məşğul olmamalıdır. Məmər, bax, belə olmalıdır, dediyim kimi. Mən hər bir dövlət məmərunu ya icra başçısı, ya başqa vəzifəyə təyin edəndə göstəriş verirəm ki, get insanlara qulluq et, xidmət göstər, dövlətə xidmət et, təmiz işlə. Amma əfsuslar olsun ki, bəziləri nəticə çıxarmırlar. Onların da cəzası verilir və veriləcək.

Cünki biz bütün bu işləri görürük ki, Azərbaycanda inkişaf hərtərəfli və sürətli olsun. Xoşagelməz hallara son qoyulmalıdır. «ASAN xidmət»i biz yaratdıq, artıq neçə ildir ki, işləyir. Bir dənə də olsun oradan şikayət yoxdur. Hər halda mən eşiməmişəm. Bəyənilmə əmsali 98 faizdir. On üç milyon müraciət olunub. Bizim əhalimiz hələ 10 milyona çatmayıb, 13 milyon müraciət olub. Bu, ictimai xidmətlər sahəsində bir yenilikdir. Yəni bu, nəyi göstərir? Birinci, bizim iradəmizi və siyasetimizi göstərir. İkinci isə onu göstərir ki, bu cür işləmək mümkündür. Əgər orada mümkünürsə, deməli, hər yerde mümkünür. Ona görə məmər-vətəndaş münasibətləri, bu məsələlər cəmiyyət üçün, inkişaf üçün çox önəmlidir. Burada hər şey məmurlardan asılıdır. Onlar dediyim kimi işləməlidirlər. Əgər öz işində nöqsana, yaxud da pozuntuya yol verərsə, onlar lazımi səviyyədə cəzalandırılacaqlar.

Bu gün verdim bütün tapşırıqlar yerinə yetirilməlidir. Verdim tapşırıqlarla bağlı vaxtaşırı məlumat Prezident Administrasiyasına göndərilməlidir. Prezident Administrasiyası isə bu tapşırıqların yerinə yetirilməsi ilə bağlı bütün lazımı tədbirlər görücək, nəzarətdə saxlayacaq ki, biz 2017-ci ili də uğurla başa vuraq. Sağ olun.

Təhlükəsizlik Şurasının İclasında İlham Əliyevin nitqi

Bu gün mənim Sərəncamımla Mehriban Əliyeva Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti vəzifəsinə təyin edilib. Mehriban Əliyeva uzun illərdir ki, ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında, mədəni həyatımızda mühüm və fəal rol oynayır. Mehriban Əliyeva

Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavinidir. Yeni Azərbaycan Partiyası ölkəmizin aparıcı siyasi qüvvəsidir, Cənubi Qafqazın ən böyük partiyasıdır. Bu gün Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvlərinin sayı 700 minə yaxınlaşır.

Mehriban Əliyeva 2005-ci ildən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatıdır. O, deputat kimi çox böyük işlər görüb, təmsil etdiyi dairənin sosial-iqtisadi problemlərinin həlli istiqamətində çox böyük addımlar atıb. Seçicilərlə daim temasdadır və onun deputat kimi əsas fəaliyyəti seçicilərin problemlərinin həlli ilə bağlıdır. Eyni zamanda Mehribanın deputat kimi çox geniş beynəlxalq fəaliyyəti də var. Bu fəaliyyət nəticəsində müxtəlif ölkələrdə qazandığımız dostların sayı artıb.

2004-cü ildən bu günə qədər Mehriban Əliyeva Ulu Öndərin adını daşıyan Heydər Əliyev Fondunun prezidentidir. Heydər Əliyev Fondu onun rəhbərliyi ilə nəinki Azərbaycanın, hesab edirəm ki, regionun ən böyük və nüfuzlu ictimai təşkilatına çevrilmişdir. Heydər Əliyev Fonduğun çoxşaxəli fəaliyyəti Azərbaycan xalqı tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Fondu təşəbbüsü ilə bir çox önəmli layihələrə, programlara start verilmişdir. Onların arasında «Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb» programı xüsusi qeyd edilməlidir. Məhz bu programın başlanması nəticəsində son 13 il ərzində ölkəmizdə üç mindən çox məktəb əsaslı təmir olunub və ya yenidən tikilmişdir.

Digər layihələr ölkəmizin hərtərəfli inkişafına xidmət göstərmişdir. Heydər Əliyev Fonduğun xətti və dəstəyi ilə minlərlə insan tibbi müalicə ilə təmin edilmişdir. Bir çox hallarda bu məsələlər ictimaiyyət üçün açıqlanmışdır. Fondu fəaliyyəti məhz o məqsədi güdür ki, ehtiyacı olan insanlara yardım etsin və ən az müdafiə olunan vətəndaşlara imkan daxilində öz dəstəyini göstərsin.

Heydər Əliyev Fonduğun mədəniyyət, incəsənətə bağlı layihələri bizim mənəvi, tarixi, mədəni irsimizin qorunması işində əvəzolunmaz rol oynamışdır. Bizim milli sərvətimiz olan muğam sənətinin yenidən inkişafı və beynəlxalq arenaya çıxarılması məhz Heydər Əliyev Fondu və Mehriban Əliyevanın şəxsi təşəbbüsü nəticəsində mümkün olmuşdur. Azərbaycanda keçirilən muğam müsabiqələri artıq həyatımızın ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bu, sadəcə olaraq sənət növü deyil, bu, bizim mədəni sərvətimizdir. Gənc nəslin tərbiyə olunmasında milli-mənəvi dəyərlər, ənənələr xüsusi rol oynayır. Bu baxımdan belə təşəbbüsler çox böyük ictimai məna daşıyır. Eyni zamanda dünya miqyasında muğamin məhz Azərbaycan sənəti kimi təqdim olunmasında Heydər Əliyev Fonduğun çox böyük rolu olmuşdur.

Azərbaycanı dünyada tanıtmaq üçün müxtəlif təqdimatlar, sərgilər, tədbirlər keçirilmişdir. Çoxsayılı tədbirlər nəticəsində dünya ictimaiyyəti ölkəmizi daha yaxından tanımağa, öyrənməyə, görməyə başlamışdır ki, Azərbaycan müasir, dinamik inkişaf edən ölkədir.

İlham Əliyevin V Global Bakı Forumunun açılışında nitqi

Xanımlar və cənablar.

Hörmətli dostlar.

Əvvəlcə, bu gün bizimlə birlikdə olduqlarına görə Forumun bütün iştirakçılarına təşəkkürümüz bildirmək istəyirəm. V Bakı Beynəlxalq Forumu artıq ənənəvi fo-

Eyni zamanda Azərbaycan xalqı öz tarixi köklərinə çox bağlı olan xalqdır.

Mehriban Əliyeva Milli Olimpiya Komitəsinin və İcraiyyə Komitəsinin üzvüdür və onun bu fəaliyyəti də təqdirəlayıqdır. Ölkəmizdə keçirilmiş bir neçə qlobal tədbirin təşkilində Mehriban Əliyeva xüsusi rol oynamışdır. 2012-ci ildə «Eurovision» mahnı müsabiqəsinin yüksək səviyyədə keçirilməsi məhz onun təşkilatçılığı ilə mümkün olmuşdur. 2015-ci ildə Birinci Avropa Oyunlarının yüksək səviyyədə keçirilməsi də Təşkilat Komitəsinin və onun rəhbəri Mehriban Əliyevanın fəaliyyəti nəticəsində mümkün olmuşdur. İki il yarımla ərzində bu Oyunları Yay Olimpiya Oyunları səviyyəsində keçirmək, əlbəttə ki, böyük nailiyət idi. Birinci Avropa Oyunları tarixdə ən yüksək səviyyədə keçirilmiş mötəbər idman tədbiri kimi qalacaqdır.

Təsadüfi deyil ki, bu il keçiriləcək IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının təşkili də Mehriban Əliyevaya həvalə edilib. Bu Oyunların Təşkilat Komitəsinin sədri də odur və həzırlı işləri yüksək səviyyədə aparılır. Əminəm ki, biz İsləm Həmrəyliyi Oyunlarını da yüksək səviyyədə keçirəcəyik.

Mehribanın beynəlxalq aləmdə böyük nüfuzu var. Məhz öz fəaliyyəti nəticəsində bir çox ölkələrin ən yüksək dövlət mükafatları və ordenləri ilə təltif edilibdir. Eyni zamanda on ildən artıqdır ki, Mehriban Əliyeva UNESCO-nun və ISESCO-nun xoşməramlı səfiridir. Dünyada ikinci belə şəxsiyyət yoxdur ki, hər iki mötəbər təşkilatın eyni zamanda səfiri olsun. Bu, eyni zamanda, onun dinlərarası, sivilizasiyalararası dialoqa verdiyi töhfə ilə bağlıdır. Bu töhfə ölkəmizin siyasetinin təzahürüdür. Çünkü bu gün Azərbaycan dünya miqyasında sivilizasiyalararası dialoqa ən çox töhfə verən ölkələrdən biri kimi tanınır. Əlbəttə ki, UNESCO-nun və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri kimi Mehriban bu işdə çox önemli töhfə verir. 2015-ci ildə Birinci Avropa Oyunlarının keçirilməsində göstərdiyi xidmətlərə görə Mehriban Əliyeva Azərbaycan dövlətinin ən ali mükafati olan «Heydər Əliyev» ordeni ilə təltif edilmişdir.

Bax, bu, çoxşaxəli fəaliyyət və eyni zamanda uğurlu fəaliyyət mənim bu qərarı qəbul etməyimdə əsas rol oynamışdır. Eyni zamanda qeyd etməliyəm ki, Mehriban Əliyeva çox peşkar, bilikli, təcrübəli, prinsipial, çox xeyirxah bir insandır. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan xalqı ona böyük rəğbat və sevgi ilə yanaşır.

Sadaladığım bütün bu amilləri nəzərə alaraq, mən bu qərara göldüm və bu gün Mehribanın həyatında yeni dövr başlayır. Əminəm ki, o, bundan sonra da ölkəmizin inkişafına öz dəyərli töhfəsini verəcəkdir. Bu təyinat münasibətilə mən onu təbrik edirəm və ona yeni uğurlar arzulayıram.

ruma çevrilmişdir. Artıq beşinci dəfədir ki, biz bu mühüm beynəlxalq tədbiri təşkil edirik. Eyni zamanda mən fürsətdən istifadə edərək, Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzi, onun idarə heyəti və həmsədrərinə – xanım Freyberqaya və cənab Serageldinə minnətdar-

lığımı ifadə edirəm. Onların əhəmiyyətli fəaliyyəti və verdikləri töhfə nəticəsində Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzi qlobal beynəlxalq təsisata çevrilmişdir. O, olduqca fəal və səmərəli fəaliyyət göstərir və bugünkü Forum həmin fəaliyyətin bir istiqamətidir.

Mən burada 50-dən artıq ölkəni təmsil edən iştirakçıları salamlayıram. Ümumi qonaqlarımızın sayı isə 260 nəfərdür. Hər bir beynəlxalq forumun əhəmiyyəti və gələcəkdə qərarların qəbul edilməsi prosesinə təsiri müzakirə olunan mövzularından, daha çox isə kimlərin iştirak etməsindən asılıdır. Burada iştirakçılar arasında 40-dan çox fəaliyyətdə olan və sabiq prezident, baş nazir və parlament sədrləri var.

Bu, bizim toplantıının yüksək səviyyəsini və bu günlərdə Bakıda keçirilən bu tədbirdə maraqlı müzakirələr aparılmasını və dəyərli fikirlərin səslənməsini əvvəlcədən müəyyən edir.

Azərbaycan artıq bir çox mühüm beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi edib. Bu tədbirlər beynəlxalq gündəlikdə duran məsələlərin müzakirəsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, Azərbaycan müstəqil ölkə olaraq nisbətən gənc dövlətdir. Biz ötən il müstəqilliyimizin bərpasının 25 illiyini qeyd etmişik. Bizim beynəlxalq və regional fəaliyyətimiz, bütün regiona müsbət təsir göstərən təşəbbüskarı olduğumuz müxtəlif layihələr ölkəmizin dünyaya təqdim edilməsi üsullarından biridir. Əlbəttə, Bakı Qlobal Forumu kimi böyük beynəlxalq tədbirlər də həmin fəaliyyətimizin bir hissəsidir.

Təəssüf ki, Bakıda sonuncu görüşümüzdən bəri dünya heç də daha təhlükəsiz olmayıb. Hələ də regionumuzda həll olunmamış münaqişə, qarışdırma və müharibələr var. Bu isə olduqca təhlükəli tendensiyadır.

Azərbaycan yerləşdiyi regionda sabitləşdirici amil rolu oynayır. Bizim təşəbbüslerimiz regional əməkdaşlıq, proqnozlaşdırılabiləm və regionumuzda təhlükəsizlik tədbirlərinin güclənməsinə yönəldilib. Lakin biz adada yaşamırıq və sərhədlərimizdən kənardır, bilavasitə qonşuluğumuzda mövcud olan vəziyyət bizdə narahatlıq doğurur.

Qeyd etdiyim kimi, biz hələ də çox ciddi çağırışlar, müharibə, münaqişə və miqrant böhranı ilə üzləşirik. Bu, böyük bir humanitar felakətdir. Eyni zamanda miqrant böhranı, mən deyərdim ki, dünyanın müxtəlif regionları arasında anlaşmanın azalmasına səbəb olur. Çünkü o, miqrantların öz tutduğu ölkələrin əhalisi üçün müəyyən narahatlılıq yaradır. Ancaq bu, yalnız baş verən hadisələrin nəticəsidir. Həmin miqrant böhranının əsas səbəbi ölkələrin daxili işlərinə kənardan siyasi və hərbi müdaxildir.

Beş-on il bundan əvvəl miqrant böhranı baş vermirdi. Bu, yaxın keçmişdə məhz qeyd etdiyim səbəblər üzündən baş verməyə başladı. Hesab edirəm ki, bu, Yaxın Şərqi dövlətləri ilə bağlı düşünülməmiş siyasetin nəticəsidir.

Bu isə öz növbəsində miqrantların öz tutduğu ölkələrdə ilkin olaraq cəmiyyətin, daha sonra isə siyasi

elitanın radikallaşması ilə nəticələnir. Beləliklə, təəssüflər olsun ki, seçki kampaniyaları zamanı ən cəlbedici siyasi şúarlar milliyyətçi və antimigrant ruhuna çox yaxındır. Biz son aylar və illər ərzində bunun şahidi oluruq və bu, artıq bir tendensiyaya çevrilib ki, həmin tendensiya vəziyyətin inkişafını əvvəlcədən müəyyən edir.

Bu səbəbdən hesab edirəm ki, qlobal gündəlikdə duran mühüm məsələlərdən biri həmin tendensiyanın istiqamətini dəyişdirməkdir. Özgələşdirmə və siyasi qarışdırma, habelə sivilizasiyalararası dialoquq inkar olunması əvəzinə, daha çox əməkdaşlıq, qarşılıqlı anlaşma və hörmətə üstünlük verilməlidir.

Azərbaycanın yerləşdiyi coğrafiya ölkəmizin regionda oynadığı rolü bir növ əvvəlcədən müəyyən edir və biz mədəniyyətlər və sivilizasiyalar arasında dialoqa töhfəmizi veririk.

Azərbaycan özü də erməni təcavüzü, ərazimizin işğali nəticəsində müharibə və humanitar fəlakətdən əziyyət çəkir. Bu işğal 20 ildən artıqdır ki, davam edir və Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanılmış ərazilərinin 20 faizi – Dağlıq Qarabağ və ətraf yeddi rayon erməni işğalı altındadır.

Orada bütün infrastruktur dağıdılmış, bütün tarixi və dini abidlərimiz isə məhv edilmişdir. ATƏT oraya faktarda iki missiya çərçivəsində nümayəndə və müşahidəçi göndərmişdir. Onların hesabatlarında aydın bildirilir ki, orada bütün tikililər, Azərbaycanın tarixi irsi tamamilə məhv edilmişdir.

Bu münaqişə Ermənistanın öz qonşusuna qarşı təcavüzünün, habelə separatlılığın və müharibənin nəticəsidir. Bir milyon azərbaycanlı bundan əziyyət çəkir, qacqın və məcburi köçküñə çevrilmişdir. Bu rəqəm isə dünyada adambaşına düşən qacqın sayına görə ən yüksək göstəricilərdəndir.

Bu gün Azərbaycan əhalisinin sayı 10 milyona yaxındır. Münaqişə başlayanda bu rəqəm 8 milyona bərabər idi. Yəni 8 milyonun 1 milyonu 1990-ci illərin əvvəlində yurd-yuvasından məhrum edildi. Bu, gənc bir dövlət üçün çox ciddi siyasi, iqtisadi və sosial problem idi. Çünkü həmin vaxt Azərbaycan yoxsul ölkə idi, iqtisadi xaos hökm süründü və gələcək iqtisadi inkişaf üçün vasitələr mövcud deyildi. Bundan əlavə isə işğal edilmiş ərazilərdən gəlmış 1 milyon insanın ehtiyaçlarını təmin etmək lazım idi.

Əlbəttə, o zamandan bəri Azərbaycan inkişaf etmişdir və biz soydaşlarımız üçün lazımı yaşayış şəraiti yaratmaq iqtidarındayıq. Ancaq münaqişə həll olunmamış qalır.

Bütün mötəbər beynəlxalq təşkilatlar müvafiq qətnamə və qərarlar qəbul etmişlər ki, orada Ermənistan qoşunlarının işğal edilmiş torpaqlarımızdan dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılması tələb olunur. Dünyanın ən ali beynəlxalq qurumu olan BMT Təhlükəsizlik Şurası 4 qətnamə qəbul etmişdir və burada sitat gətirmək istəyirəm, «dərhal və qeyd-şərtsiz olaraq Ermənistan qoşunlarının işğal edilmiş ərazilərdən çıxarılması» tələb olunur.

Lakin həmin qətnamələr kağız üzərində qalır, Ermənistan onlara məhəl qoymur və onların qəbul edilməsindən artıq 25 il keçib. Bütün bunlar bir tərəfdən beynəlxalq qurumlar, xüsusilə də BMT Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən qəbul edilən qərarların icrası mexanizminin mövcud olmamasını nümayiş etdirir. Digər tərəfdən, bu, bir daha ardıcıl mövqeyin olmamasını göstərir. Çünkü biz yaxşı bilirik ki, bəzi hallarda BMT Təhlükəsizlik Şurasının qərarları bir neçə gün, hətta bir neçə saat içərisində icra olunur. Bizə gəldikdə isə artıq 25 il keçir və hələ də irəliləyiş yoxdur, qaćqın və məcburi köçkünlərimiz hələ də doğma torpaqlarına qayıda bilmirlər.

Biz bunu ikili standartlar siyaseti hesab edirik. Təəssüflər olsun, ümumilikdə bu gün dünyada baş verənlər onu nümayiş etdirir ki, ikili standartlar siyaseti beynəlxalq münasibətlərdə standart bir yanaşmaya چevrilib. Beynəlxalq hüquq və normalar müxtəlif dövlətlər tərəfindən öz istəkləri və cari siyasi maraqlarına uyğun təhrif olunur.

Hesab edirəm ki, BMT çərçivəsində islahatlar və ümumiyyətlə, beynəlxalq təşkilatların qərarlarının icrası barəsində danışarkən məhz bu məsələyə diqqət yetirməyimiz çox vacibdir.

Qərarlar qəbul olunub icra edilmirsə, müəyyən çətin vəziyyətdə olan və əziyyət çəkən ölkənin vəziyyəti daha da pisləşir. Ancaq bu, həm də bütün dünya üçün bir təhlükədir. Bu o deməkdir ki, ərazi işğalı məqsədilə istənilən ölkə real vəziyyəti zorla dəyişərək milyonlarla insana əzab verə, nəticədə isə cəzasız qala bilər.

Bu səbəbdən biz dəfələrlə bu məsələni müxtəlif dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar qarşısında qaldırmışıq ki, bu təcavüz, işğal və dinc azərbaycanlı əhaliyə qarşı törədilmiş hərbi cinayətlərə görə Ermənistana sanksiyalar tətbiq edilməlidir. Bax, o zaman bu, ədalət və vahid standartın göstəricisi olacaqdır.

Bəzi hallarda müəyyən ölkələr sanksiyalara məruz qalır, digər hallarda isə bu, baş vermir. Münəqişənin həlli beynəlxalq hüquqa əsaslanmalı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edilməli və əhalimiz doğma torpaqlarına qayitmaq hüququna malik olmalıdır.

Bu, region üçün təhlükədir. Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll edilməməsi sülh və sabitliyə daimi təhlükədir. Biz münaqişənin sülh yolu ilə həllini arzuluyarıq. Ancaq biz onun real həllini istəyirik. Ermənistən isə status-kvonun saxlanılması istəyir və vasitəçilərin – BMT Təhlükəsizlik Şurasının üç daimi üzvü olan Fransa, Rusiya və ABŞ-in mühüm bəyanatlarına məhəl qoymur. Həmin dövlətlərin rəhbərləri dəfələrlə status-kvonun qəbul edilməz və onun dəyişməli olduğunu bəyan etmişlər. Status-kvonun dəyişməsi isə işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarının azad edilməsi prosesinə başlanılması deməkdir.

Bu böyük çətinliyə və qeyd etdiyim kimi, humanitar böhrana baxmayaraq, Azərbaycanın inkişafı dinamik və dayanıqlı olmuşdur. Bizim ölkənin iqtisadi transfor-

masiya sahəsində böyük nailiyyətləri var və 25 illik azadlıq və müstəqillik dövrü nümayiş etdirir ki, Azərbaycan xalqı yalnız müstəqil olaraq yaşamağı və gələcəyini qurmayı deyil, müxtəlif sahələrdə uğur qazanmayı da bacarır.

Azərbaycanın, xüsusilə də son illər ərzindəki iqtisadi göstəricilərinə nəzər salsanız görərsiniz ki, bizim iqtisadi sahədəki nailiyyətlərimiz onu göstərir ki, güclü siyasi iradə, səfərbər olunmuş cəmiyyət, iqtidar və xalq arasında birləşmə mövcud olduğu halda hətta münaqişə, işğal və o qədər də sadə olmayan geosiyasi mühit şəraitində belə bir çox nailiyyətlər əldə etmək mümkündür.

Bizim iqtisadiyyatımız dayanıqlı inkişaf nümayiş etdirir. Xarici borcumuzun səviyyəsi olduqca aşağıdır – ümumi daxili məhsulun 20 faizi qədərdir. Bu da bugünkü dünya üçün bir az qeyri-adidir. Yəni biz həmişə qazandığımızdan az xərcləməyə çalışmışaq və bizim xarici valyuta ehtiyatımız xarici borcumuzdan 5 dəfə artıqdır.

Beləliklə, Azərbaycan müxtəlif layihələr üçün böyük həcmədə maliyyə vəsaiti cəlb edə bilir. Lakin biz xarici borcun səviyyəsini artırılmamaq üçün daxili resurslarımızdan istifadə etməyə çalışırıq. Xarici borcun səviyyəsinin aşağı olmasına baxmayaraq, bizim hədəfimiz onu daha da azaltmaqdır.

Regionların geniş inkişaf programı sayəsində biz son 14 il ərzində yoxsulluğun səviyyəsini 10 dəfə azaltmağa müvəffəq olmuşuq. Bu gün bu göstərici 6 faiz səviyyəsindədir. İşsizlik də təqribən 5 faiz səviyyəsindədir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının neftin qiymətinin kəskin şəkildə aşağı düşməsindən əziyyət çəkməsinə baxmayaraq, həmin vəziyyət bizi iqtisadi islahatların icrası sahəsində daha fəal olmağa məcbur etmişdir və biz qısa zaman ərzində bütün çətinliklərin öhdəsindən gəlməyi bacardıq.

Təsəvvür edin ki, gəlirləriniz 3–4 dəfə azalırsa, bu, istənilən dövlət, istənilən ailə üçün böyük çağırışdır. Çünkü ölkələr və insanlar müəyyən həyat tərzinə və inkişaf səviyyəsinə öyrəşir və birdən-bira gəlir kəskin şəkildə, 3–4 dəfə azalır. Yəni bu, hökumətimiz üçün ciddi bir çağırışdır. Lakin hesab edirəm ki, çətinliklərə baxmayaraq, biz bunun öhdəsindən gələ bildik, halbuki müəyyən çətinliklər qalmadıq.

Düşünürəm ki, neftin qiymətinin aşağı olması şəraitinə uyğunlaşma artıq geridə qalıb və 2017-ci il iqtisadi artım ili olacaqdır. Hətta ötən il, son 14 il ərzində ilk dəfə üzləşdiyimiz iqtisadi tənəzzül zamanı iqtisadiyyatımızın qeyri-neft göstəricilərinə nəzər salsanız artımın şahidi ola bilərsiniz.

Ötən il ərzində qeyri-neft sektorümüz 5 faiz, kənd təsərrüfatımız isə 2 faizdən çox artmışdır. Cari ilin ilk 2 ayı ərzində yenə də qeyri-neft sektorunda 5 faiz, kənd təsərrüfatında isə 3 faiz artım müşahidə edilir. Ümumi daxili məhsul artmağa başlamışdır və bu ilin ilk 2 ayı ərzində qeyri-neft ixracımız təqribən 50 faiz artmışdır.

Bələliklə, uzun illər həyata keçirilən iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi siyasəti artıq öz bəhrəsini verir. Qarşidan gələn illər üçün hədəfimiz ixracın şaxələndirilməsidir. Bizim yeni bazarlara ehtiyacımız var. Əlbəttə, yeni bazarlara çıxış əldə etmək üçün biz, ilk növbədə, cəlbədici bazar hesab etdiyimiz həmin dövlətlər ilə yaxşı siyasi əlaqələrə malik olmalıyıq.

Xarici siyaset sahəsində Azərbaycan regionda və dünyada güclü mövqeyə malikdir. Beynəlxalq ictimaiyyət bizi hörmətlə yanaşır. Çünkü biz müstəqil siyaset aparırıq və hər zaman vədlərimizə sadıqık. Yəni biz etibarlı tərəfdəsiq və bütün qonşular ilə yaxşı, eyni zamanda praqmatik əlaqələr qura bilmişik. Bu əlaqələr tarix, dostluq, qarşılıqlı maraq, qarşılıqlı hörmət, habelə bir-birinin işlərinə müdaxilə etməmək prinsiplərinə söykənir.

Regional əməkdaşlıq və bütün qonşularımız ilə münasibətlərimiz bizim üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Mənçə, bunu hər bir ölkəyə şamil etmək olar. Bir dövlətin qonşusu ilə hər hansı bir problem varsa, burada hər iki tərəf əziyyət çəkir.

Bu səbəbdən Ermənistan istisna olmaqla bizim bütün qonşularımız ilə çox yaxşı əlaqələrimiz var. Biz çoxlu sayıda enerji, nəqliyyat, ticarət və mədəniyyət layihələri həyata keçiririk ki, onlar xalqlarımızı daha da yaxınlaşdırır.

Biz Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlərlə six əlaqələr yaratmışıq. Onların 9-u, yəni üçdəbiri ilə Azərbaycan arasında strateji tərəfdəşliq haqqında saziş imzalanıb və ya qəbul edilib. Hesab edirəm ki, bunun özü də böyük nailiyyətdir. Bir çox Avropa ölkəsi Azərbaycanı strateji tərəfdəş kimi qəbul edir.

Bu, yalnız enerji ehtiyatlarına görə deyil. Bizim əməkdaşlığımız daha geniş sahələri əhatə edir. Ötən ay biz Avropa Komissiyası ilə yeni sazişin müzakirəsinə başlamışıq. Bu, tərəfdəşliq sazişi olacaqdır və fəaliyyətimizin bir çox sahələrini əhatə edəcəkdir.

Bələ bir siyaset bəzən tarazlaşdırılmış siyaset adlandırılır. Bəlkə də, bu, məqbul termindir. Ancaq hesab edirəm ki, bu, dövlətimizin milli maraqları üzərində qurulan siyasetdir. Milli maraqlarımız isə onu diktə edir ki, biz münasibətlərimizi real yanaşma üzərində qurmalıyıq və əlçatmaz hədəflər müəyyən etməməliyik ki, sonradan məyus olmayaq.

Bunu Avropa İttifaqı ilə əlaqələrimizə də şamil etmək olar. Biz olduqca real hədəflər müəyyən etmişik və müzakirələr zamanı görürük ki, həmkarlarımıza da artıq Azərbaycanla bağlı real yanaşma nümayiş etdirirlər.

Yəni Avropa İttifaqı ilə assosiasiya sazişini imzalamaq əvəzinə, – hansı ki, səmimi danışsaq, heç bir real nəticə verə biləcək müqavilə deyildi, – biz fərqli yol ilə getməyə və tərəfdəşliq sazişinin işlənilə hazırlanmasına üstünlük verdik. Bunu həm də strateji tərəfdəşliq sazişini adlandırmaq olar ki, o, balanslı, qarşılıqlı faydalı və praktik nəticə verə bilən sənəd olacaqdır.

Çünki nəticəsiz siyaset populizmdir. Bizim isə bu işlərə itirəcək vaxtimız yoxdur. Biz siyasetimizi real və-

ziyyətə uyğun qururuq. Bəzən biz vəziyyəti dəyişməyə müvəffəq oluruq. Azərbaycan həm də bəzi dövlətlər arasında problemlərin olduğu vaxtda kommunikasiya baxımından sabitləşdirici amil rolunu oynayır.

Bu, çox yaxın keçmişdə də baş vermişdir. Qonşularımız arasında anlaşılmazlıq və müəyyən toqquşma olduğu zaman biz həmişə öz töhfəmizi verməyə çalışırıq. Azərbaycan isə öz siyaseti baxımından, sözün əsl mənasında, müstəqil dövlət hesab edildiyindən biz uğur qazana bilmişik.

Ötən ay burada – Bakıda baş vermiş bir hadisəni də qeyd etmək istərdim. ABŞ-in yeni administrasiyasının hərbi komandanlığı, yəni ABŞ ordusunun baş qərargah rəisi ilə Rusyanın baş qərargah rəisi ilk dəfə olaraq Bakıda görüşdülər.

Azərbaycanın bu görüş üçün məkan kimi seçilməsi bir daha mənim sözlərimin təsdiqidir. Halbuki bu, bizim təşəbbüsümüz deyildi və hər iki tərəf bizə bununla bağlı müraciət etmişdir.

Azərbaycan etibarlı tərəfdəş hesab olunur. Büyük dövlətlər ona hörmətlə yanaşır və onun müstəqil siyaseti artıq bir reallıqdir. Bu, yüksək qiymətləndirilir. Çünkü tərəfdəşin hər zaman proqnozlaşdırılabilən olması satelit ölkə olmasından yaxşıdır. Bizim qonşuluğumuzda satelit ölkə var. Ancaq bu, müvəffəqiyyət və hörmət gətirmir.

Gələcəkdə də xarici siyasetə göldikdə bizim siyasetimiz praqmatizm, milli maraqlar və təhlükəsizliyimiz üzərində qurulacaq. Biz terrorçuluqla mübarizədə çox fəal iştirak edirik. Azərbaycan 2001-ci ildən Əfqanistanda sülhməramlı əməliyyatlarda iştirak edən etibarlı tərəfdəşdir. İlk gündən etibarən orada bizim hərçılərimiz xidmət edir.

Biz çox vacib olan «Şimal Paylaşma Şəbəkəsi» adlanan nəqliyyat şəbəkəsinin də fəaliyyətini təmin edirik. Bu istiqamətdə NATO uçaşları üçün hava məkanımızı təqdim etmişik. Bu isə sülhməramlı əməliyyatlara mühüm töhfədir. Azərbaycan NATO-ya üzv olmayan bir neçə ölkədən biridir ki, Əfqanistan hökumətinə ciddi hərbi və iqtisadi yardım göstərir.

Sizə nəqliyyat sahəsində cərəyan edən son hadisələr haqqında məlumat vermək istərdim. Bu, bizim daxili məsələmiz deyil. Çünkü bizim regionda təşəbbüskarı olduğumuz bu layihələr artıq genişlənir və qlobal layihələrə çevirilir.

Biz tərəfdəşlərimiz – Gürcüstan və Türkiyə ilə dəmir yolu inşasının təşəbbüskarı olduq. Bu dəmir yolu üç ölkəni və qitələri birləşdirir. Biz qarşılıqlı ticarət dövriyyəmizi bu dəmir yolu xətti olmasa belə artırıb ilərdik. Ancaq bu dəmir yolu Asiyani Avropa ilə birləşdirməyə lazımdır. Bu, ən qısa nəqliyyat marşrutudur. Ola bilsin ki, qiymət baxımından bu, ən ucuz marşrut deyil və biz tariflərin aşağı salınması üzərində çalışırıq. Lakin bu, ən qısa marşrutdur və yüklerinin qısa biz zamannda nəql edilməsinə üstünlük verən şirkətlər bu nəqliyyat şəbəkəsindən mütləq istifadə edəcəklər.

Şərqi-Qərbi nəqliyyat dəhlizi əməkdaşlıq və biznes dəhlizidir. Bu layihə artıq Azərbaycanda və qonşu ölkələrdə minlərlə yeni iş yeri yaratmaqdadır və ölkələrimizə böyük mənfaət gətirəcəkdir. Əlbəttə, bizim tranzit ölkə kimi də rolumuz artacaqdır.

Bu layihəni ilhamlandıran enerji şaxələndirilməsinin təmin edilməsi idi. Bir daha qeyd edim ki, biz bu layihəni gürcü və türk qonşularımızla birləkə icra etməyə başladıq. Hazırkı o, genişlənir və artıq bir sırada neft və qaz kəmərlərinin inşası nəticəsində çoxlu sayıda ölkələr bu prosesdə iştirak edirlər.

İlk layihə Azərbaycanı Qara dəniz limanları ilə birləşdirən neft kəməri idi. Növbəti kəmər bizi Aralıq dənizindəki liman ilə birləşdirdi. Nəhayət, növbə qaz-paylayıcı infrastrukturun yaradılmasına çatdı ki, bu da uğurla həyata keçirilir.

Artıq 7 ölkə – Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə, Yunanistan, Bolqarıstan, İtaliya və Albaniya Cənub Qaz Dəhlizinin üzvüdür. Daha üç Balkan ölkəsi – Xorvatiya, Monteneqro və Bosniya-Herseqovina isə layihənin növbəti mərhələsində bizim tərəfdaşlarımıza olacaq.

Bu, həqiqətən də, XXI əsrin layihəsidir və onun dəyəri 40 milyard dollardır. Bu layihə Azərbaycan tərəfindən irəli sürüllüb və tərəfdaşlarımıza, Avropa Komissiyası tərəfindən dəstəklənib. Hətta son iki il ərzində neftin qiymətlərinin aşağı olduğu bir vaxtda bu layihə uğurla həyata keçirilir və onun icrası ilə bağlı bizim maliyyə öhdəliklərimizin ödənişi baxımından heç bir gecikmə olmamışdır. Sərmayələr Xəzər dənizində yerləşən nəhəng qaz yatağı ilə bağlıdır və bu, Bakıdan İtaliya sahil-lərinə qədər uzanan, bir-biri ilə əlaqəli 3 kəmərdən ibarət vahid bir sistem layihəsidir.

Bu, enerji təhlükəsizliyinə töhfədir. Eyni zamanda bu, regional əməkdaşlıqla töhfədir. «Cənub Qaz Dəhlizi» layihəsinə üzv olan ölkələr artıq təbii, uzunmüddətli tərəfdaşlara çevrilmişlər. Yəni biz burada Qafqazda və Türkiyədə olan müsbət regional əməkdaşlığı Avropa, Avropa İttifaqı istiqamətində apara bilməyik. Bu isə, öz növbəsində, bənzərsiz bir əməkdaşlıq formatı yaradır.

Artıq üçüncü dəfədir ki, hər ilin fevralında Bakıda biz Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurasının iclasını təşkil edirik. Bu il də belə bir toplantı keçirildi və Şuranın bütün üzvlərinin iştirakı ilə qəbul edilmiş yekun bəyanatda Azərbaycanın aparıcı rolu bir daha qeyd olundu.

Biz həmin layihələrin təşəbbüskarı oldum. Biz qonşuları və tərəfdaşları dəvət etdik və artıq yaxşı nəticələrin şahidi oluruq. İstər nəqliyyat, istərsə də enerji sektorunda təşəbbüskarı olduğumuz heç bir layihə uğursuz olmayışdır. Çünkü onların hər biri real yanaşma üzərində

qurulmuşdur. Onların heç biri səs-küy salmaq, özümüzü tərifləmək və ya populist ideyalar vasitəsilə potensialımızı nümayiş etdirmək naminə irali sürülməmişdir.

Bizim potensialımız nümayiş etdiriləndən daha genişdir. Biz imkan olan hər yerdə Azərbaycanı göstərməyə çalışırıq. Biz ev tapşırığımızı yerinə yetiririk və zaman göstərir ki, biz düzgün seçim etmişik.

Bu gün qeyd etmək istədiyim son məsələ bizim mədəniyyətlərarası dialoqa olan töhfəmizdir. Bu gün burada demək olar ki, bütün qıtaların nümayəndələri var. Burada 56 ölkənin nümayəndəsi var ki, bu da BMT-yə üzv olan dövlətlərin dördəbiri deməkdir.

İki aydan sonra Azərbaycan IV Dünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumuna ev sahibliyi edəcəkdir. Bu da bir ənənəvi tədbirə çevrilmişdir və onun həmtəşkilatçıları UNESCO, ISESOCO, Avropa Şurası, Dünya Turizm Təşkilatı və BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansı kimi beynəlxalq təşkilatlardır. Yəni bu, bir qlobal tədbirdir, mən deyərdim ki, dünyada mədəniyyətlərarası və dinlərarası dialoq məsələlərinin müzakirəsinə həsr edilmiş bənzərsiz bir tədbirdir.

Azərbaycanın seçilməsi yalnız bizim bu tədbirin təşəbbüskarı olmayacağı ilə bağlı deyil. Bu, bizim sivilizasiyalar və dinlər arasında oynadığımız körpü rol ilə bağlıdır. Azərbaycanda dini düzümlülük və multikulturalizm ənənəsi artıq kifayət edir ki, biz belə bir müsbət tədbirin mərkəzində olaq.

Biz həmin foruma və bu hərəkata böyük əhəmiyyət veririk. Çünkü bu gün dünyanın məhz buna ehtiyacı var. Çıxışımın əvvəlində dediyim kimi, təəssüflər olsun ki, biz dialoq haqqında danışırıq, ancaq əslində özgələşdirmənin şahidi oluruq. Tolerantlıq haqqında danışırıq, ancaq nifratın şahidi oluruq. Bunlar artmaqdadır və bu, hamımız üçün təhlükədir. İstər bunun baş verdiyi ölkələr olsun, istərsə də bundan əziyyət çəkənlər üçün.

Bu səbəbdən Azərbaycanın mədəniyyət körpüsü rolu olduqca vacibdir. Eyni zamanda bu gün ölkəmizin müsbət, dayanıqlı, təhlükəsiz və sabit inkişafı onu nümayiş etdirir ki, yalnız qarşılıqlı etimad və multikulturalizm, habelə başqalarının ənənə, din və kökünə hörmət ruhunda uğura imza atmaq olar.

Azərbaycan çoxkonfessiyalı və çoxmillətli ölkədir və bu, bizim böyük sərvətimizdir. Biz nümayiş etdiririk ki, yalnız bu yolla inkişaf etmək olar. Özünütərid, nifrat hissələrinin bəslənilməsi və ya özünün digərlərindən üstün tutulması bumeranq effekti verəcək və nəticədə bu işlə məşğul olanların özlərinə xələl gətirəcək.

Bu gün bizimlə birlikdə olduğunuzu görə sizə bir daha təşəkkür edirəm və Forumun işinə uğurlar arzu edirəm.

Novruz bayramı ümumxalq şənliyində İlham Əliyevin nitqi

Əziz dostlar, mən sizi və bütün Azərbaycan xalqını qarşısından gələn Novruz bayramı münasibətlə ürəkdən təbrik edirəm, bütün Azərbaycan xalqına əmin-amanlıq, yeni uğurlar arzulayıram. Novruz bayramı bizim sevimli

bayramımızdır. Əsrlər boyu xalqımız bu bayramı qeyd edir.

Azərbaycan dövləti möhkəm milli-mənəvi dayaqlar üzərində qurulubdur. Biz öz mədəniyyətimizi, incəsənə-

timizi, ana dilimizi, bayramlarınıizi qoruyuruq, yaşadırıq. İyirmi beş illik müstəqillik dövrü onu göstərir ki, ancaq milli köklər üzərində qurulmuş dövlətlər uğur qazana bilər və o dövlətlərin gələcəyi var. Azərbaycan dəyərləri, milli-mənəvi dəyərlərimiz bizim üçün hər şeydən üstündür. Şadam ki, gənc nəsil də bu ruhda, vətənpərvərlik ruhunda, milli ruhda tərbiyə alır və bu gün Vətəni sevən hər bir Azərbaycan vətəndaşı haqlı olaraq Vətəni ilə fəxr edir.

Azərbaycanda əldə edilmiş ugurlar ölkəmizi gücləndirir, gələcəyə nikbinliklə baxmaq üçün əsas verir, eyni zamanda dünya miqyasında qiymətləndirilir. Daxili vəziyyətimiz sabitdir. Bu sabitliyin qaranti, təminatçısı Azərbaycan xalqıdır, xalq-iqtidar birliyidir. Bizim siyasetimiz xalq tərəfindən dəstəklənir və sabitliyin əsas amili də məhz budur. Hər şey müqayisədə ölçülür.

Bu gün regionumuzda, dünyada yaşanan xoşagəlməz hadisələr, qanlı toqqışmalar, müharibələr, əlbəttə ki, bizi çox narahat edir. Çünkü biz təcridolunmuş vəziyyətdə yaşamırıq, bizim bölgəmizdə əgər vəziyyət gərginləşirsə, risklər artırsa, əlbəttə ki, bizi də bunun mənfi təsiri ola bilər. Ona görə bizim əsas vəzifəmiz ölkəmizi, xalqımız mövcud olan və gələcək risklərdən qorumaqdır və biz buna nail oluruq. Ona görə bu gün ölkəmizdə yaşanan sabitlik, əmin-amanlıq, vətəndaş birlüyü, həmrəyliyi, əlbəttə ki, bizim böyük sərvətimizdir və biz bunu qoruyuruq. Yenə də qeyd etmək istəyirəm, bunu ancaq xalq-iqtidar birliyi qoruya bilər.

Azərbaycanda təhlükəsizlik temin edilib, xalqımız rahat şəraitdə, təhlükəsizlik şəraitində yaşayır. Qurub-yaratmaq üçün bütün imkanlar var. İndiki dövrdə həm bölgəmizdə, həm Avrasiya qitəsində vəziyyət, əfsuslar olsun ki, gərginləşib. Biz, əlbəttə ki, ölkəmizdə mövcud olan təhlükəsizliyi daha da möhkəmləndirməliyik. Azərbaycanda daxili risklər, təhlükələr demək olar ki, yoxdur. Xarici risklərdən isə biz özümüzü qoruyuruq. Biz özümüz həm fiziki risklərdən, həm mümkün olan ideoloji risklərdən qoruyuruq.

Azərbaycan xalqı bu 25 il ərzində açıq-aydın görür ki, bizim siyasetimiz ən düzgün siyasetdir. Biz öz taleyimizin sahibiyik. Biz siyasetimizi özümüz müəyyən edirik. Biz hər hansı bir kənar təsirə davam gətirə bilirik və yaxın tarix bunu göstəribdir. Eyni zamanda yaxın tarix onu da göstərib ki, biz əgər hansısa kənar qüvvənin istəyi, diktəsi ilə hərəkət etsəydik, böyük problemlərlə üzləşə bilərdik.

Mən dəfələrlə demişəm və bir daha demək istəyirəm ki, bizim müstəqil siyasetimiz qürur mənbəyimizdir. Bu, onu göstərir ki, Azərbaycan xalqı öz gələcəyini özü müəyyən edir. Eyni zamanda müstəqil siyasetimiz bizi mövcud olan risklərdən də qoruyur. Hələ 5–6 il bundan əvvəl yaxın bölgələrdə vəziyyət tam başqa idi. Heç kim təsəvvür edə bilməzdi ki, bu bölgələrdə münaqişə, müharibə ocaqları yaranacaq, yüz minlərlə insan həlak olacaq, milyonlarla insan qaçın-köökün vəziyyətinə düşəcək. Ancaq bütün bunlar artıq reallıqdır. Nəyə görə bu, baş

verdi?! Əlbəttə ki, xarici müdaxiləyə görə. Biz bunu birlərik və mən həmişə bütün bu məsələlərlə bağlı öz mövqeyimi bildirmişəm. Eyni zamanda o ölkələr müstəqil həyata hazır deyildilər. O ölkələrdə xalq-iqtidar birliyi yox idi. O ölkələrdə kütləvi narazılıq var idi. Ona görə belə acınacaqlı, bədbəxt hadisələr baş verdi. Bütün bular bizim gözümüzün önündə baş verir və bir daha həm xalqımıza, həm bütün dünyaya göstərir ki, bu gün Azərbaycan, doğrudan da, dünya miqyasında öz siyaseti ilə fərqlənən və bir çox ölkələr üçün nümunəyə çevrilən bir ölkədir.

Bizim beynəlxalq mövqelərimiz də möhkəmlənir. Yanvar ayının ortalarından bu günə qədər mənim xarici səfərlərimin coğrafiyasına nəzər salsaq görərik ki, Azərbaycan çoxşaxəli və uğurlu xarici siyaset aparır. Son iki ay ərzində mən 7 dəfə xaricə səfər etmişəm. Azərbaycan dünyanın aparıcı, ən mötəbər Davos Forumunda və Münxen Konfransında ləyaqətlə təmsil olunub. Dünyanın həm biznes, həm də siyasi elitasından bizə olan hörmət göz qabağındadır. Avropa Komissiyasına mənim uğurlu səfərim olubdur. Bu səfər nəticəsində Avropa Komissiyası ilə Azərbaycan arasında yeni sazişlə bağlı danışqlara start verildi. Onu da qeyd etməliyəm ki, bu da nadir hadisədir. Bu danışqların aparılması üçün layihəni Azərbaycan təqdim edib və bu layihə qəbul edilibdir. Ümid edirəm ki, yaxın zamanlarda danışqlarda fəal proses başlanacaq və tezliklə bu mühüm saziş bağlanacaq.

Qotərə, Pakistan, İran İslam Respublikasına mənim rəsmi səfərlərim olubdur. Müsəlman ölkələri ilə bizim əlaqələrimiz möhkəmlənir. Xalqımız yaxşı bilir ki, Azərbaycan İsləm həmrəyliyi üçün çox böyük işlər görür, çox böyük töhfələr verir. Bunu İsləm aləmi qiymətləndirir. İsləm Əməkdaşlıq Təşkilatının rəhbərləri dəfələrlə bizim siyasetimizə ən yüksək qiymət vermişlər. Azərbaycan İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının zirvə görüşündə fəal iştirak edib. Biz son 5 ildə bu təşkilata uğurlu sədrlik etmişik. Bu yaxınlarda Fransaya rəsmi səfərim də çox uğurlu keçdi. Fransa dünyanın aparıcı ölkələrindən biridir və mənim səfərimi izləyən vətəndaşlar gördülər ki, ölkəmizə çox böyük hörmət, çox böyük maraq var. Biz həm siyasi, həm iqtisadi, həm enerji sahələrində və digər sahələrdə uğurlu əməkdaşlıq edirik. Onu da qeyd etməliyəm, Azərbaycan postsovət məkanında yeganə ölkədir ki, Avropa İttifaqına üzv 9 ölkə ilə strateji tərəfdəşliq haqqında sənədlər imzalayıb.

Xarici siyasetimizin və ümumiyyətlə, siyasetimizin əsas məsələsi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. Əfsuslar olsun ki, bu məsələnin həlli istiqamətində ciddi irəliləyiş yoxdur. Mən bunun səbəbləri haqqında dəfələrlə bildirmişəm. Ermənistan sülh istəmir, status-kvonu saxlamaq istəyir, işğal edilmiş torpaqlardan çıxməq istəmir. Ona görə biz və beynəlxalq ictimaiyyət, vəsitəcilər onları məcbur etməlidirlər. Bunu başqa yolu yoxdur. Çünkü indi Ermənistan danışqları boykot etməyə çalışır, özünü təcrid vəziyyətinə salır.

Vasitəçilər, Minsk qrupunun həmsədr ölkələri artıq açıq bəyan edirlər ki, tezliklə substantiv, yəni mənalı danışqlar bərpa edilməlidir. Ona görə hesab edirəm ki, Ermənistan işgal edilmiş torpaqları işgal altında saxlaya bilməyəcəyini nə qədər tez anlasa, bu, onlar üçün də o qədər yaxşı olacaq. Biz bu vəziyyətlə barışmayacaqıq. Biz gücümüzü artırırıq. Hərbi gücümüzü, siyasi gücümüzü, beynəlxalq mövqelərimizi möhkəmləndiririk.

Bu günlərdə Bakıda V Qlobal Forum keçirilir. Forumda 40-dan çox fəaliyyətdə olan və sabiq dövlət, hökumət başçıları iştirak edirlər. Azərbaycan nəinki bölgədə, artıq dünya miqyasında önemli ölkəyə çevrilib. Ermənistan isə bütün ümidiyini itirmiş, depressiyada yaşayan bir ölkədir və bunun səbəbi Ermənistani qanunsuz yollarla zəbt etmiş kriminal xunta rejimidir. Erməni xalqı üçün ən böyük təhlükə elə Ermənistanın indiki rəhbərliyidir.

Biz öz səylərimizi davam etdirəcəyik. Dəfələrlə bildirmişəm, bir daha demək istəyirəm ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü heç vaxt danışqlar mövzusu olmayıb və olmayıacaq. Dağlıq Qarabağ əzəli Azərbaycan torpağıdır. Biz ərazi bütövlüyüümüzü bərpa etməliyik. Beynəlxalq hüquq da bizim mövqeyimizi dəstəkləyir. Bölgədə vəziyyət bizim xeyrimizə işləyir. İqtisadi, hərbi potensial da aydınlaşır ki, bizim tərəfimizdədir. Keçən ilin aprel hadisələri bunu bir daha göstərdi. Ona görə biz daha da güclü olmalıyıq, daha da güclənməliyik və bunu edirik.

Ermənistan isə xarici yardımsız yaşaya bilmir. Əgər aprel döyüşlərinə qədər onlar öz mifoloji fəaliyyətlərinə müəyyən dərəcədə uğurlar qazana biliblərsə, aprel döyüşləri onların təbligatına ciddi zərbə vurub, erməni cəmiyyətini sarsıdıb. O sarsıntıının fəsadları bu gün qədər orada hiss olunur. Aprel hadisələri orada dərin hərbi və siyasi böhrana götürüb çıxarıb. Bu, hələ qısamüddətli döyüşlər idi. Ona görə onlar düzgün nəticə çıxarmalıdırular və bilməlidirlər ki, biz bu vəziyyətlə heç vaxt barışmayacaqıq. Nəyin bahasına olursa-olsun ərazi bütövlüyüümüzü bərpa edəcəyik. Bunu etmək üçün əlbəttə ki, biz uğurlu siyaset aparırıq, hər gün, hər il biz o günü yaxınlaşdırırıq. Bilirsiniz ki, Azərbaycan bayrağı bu gün Lələtəpədə və Ağdərədə dalğalanır, Şuşada da, Xankəndidə də dalğalanacaq.

Son illərin beynəlxalq münasibətləri göstərir ki, əfsuslar olsun, beynəlxalq təşkilatlar artıq o qədər də ciddi təsirə malik deyillər. Büyük dövlətlər isə öz maraqlarını güdürlər, beynəlxalq hüququ istədikləri kimi təhrif edirlər. Belə olan halda güc əsas amildir və biz bunu bilirik.

İqtisadi vəziyyətimiz yaxşılaşır. Keçən il, – mən ötən il burada demişdim, – iqtisadi sabitləşmə, dərin iqtisadi isləhatlar ili idi. Bu isləhatlar öz bəhrəsini verməyə başlamışdır. Bu il isə artıq inkişaf ilidir. İl in iki ayının göstəriciləri bunu təsdiqləyir. Büyük olmasa da, iqtisadi artım var. Ümumi daxili məhsul 0,4 faiz artıbdır. Qeyri-neft sənayemiz isə 5 faiz, kənd təsərrüfatı 3 faizdən çox

artıb. Yəni bu, iqtisadi inkişafımızın əsas göstəriciləridir. Neft-qaz ixrac edən bir çox başqa ölkələrdən fərqli olaraq, keçən il biz öz valyuta ehtiyatlarını qoruya bilməsik, xərcəlməmişik. Halbuki xərcleyə bilərdik. Ancaq biz ölkəmizin uzunmüddətli maraqları haqqında düşünürük. Biz hər il valyuta ehtiyatımızı artırımlıyıq. Buna nail oluruq. Bu gün bizim valyuta ehtiyatlarımız xarici borcumuzdan beş dəfədən çox artıqdır. Bəlkə də, dünya miqyasında çox az ölkə tapılar ki, bu göstərici bu səviyyədə olsun.

Bizim iqtisadi inkişafımız Davos Dünya İqtisadi Forumu tərəfindən də yüksək qiymətləndirilib. Bu il ölkələrin iqtisadiyyatlarının rəqabətqabiliyyətliliyinə görə Azərbaycan 37-ci yerdə layiq görülüb. Keçən il biz 40-ci yerdə idik. Yəni bu, onu göstərir ki, hətta neftin qiymətinin kəskin düşməsinə baxmayaraq, Dünya İqtisadi Forumu bizim iqtisadiyyatımızı daha da yüksək pilləyə qaldırıb.

Əlbəttə ki, dünya miqyasında iqtisadi rəqabətliliyə görə, ən inkişaf etmiş 40 ölkə sırasında olmağımız uğurlu iqtisadi siyasetimizi əks etdirir. Onu göstərir ki, biz bu uğuru təkcə neft, qaz hesabına deyil, ciddi şaxələndirmə və isləhatlar hesabına əldə etmişik.

Davos Forumunun ikinci önəmli reytinqi inkişafda olan ölkələrin inkişaf səviyyəsidir. Biz burada da bütün inkişaf edən ölkələr arasında birinci-ikinci yerləri bölüşürük. Bu, bizim siyasetimizə, iqtisadi siyasetimizə verilən ən gözəl qiymətdir.

Əminəm ki, bu il iqtisadi inkişaf davam etdiriləcək. Çox böyük planlarımız var. İnvestisiya programı real sektorun inkişafına xidmət göstərəcək. Bu il kənd təsərrüfatında il ərzində 150 min hektardan çox torpağı su veriləcək. Bu, 100 minlərlə iş yerinin yaradılması deməkdir. Bu, kənd təsərrüfatının və ixracın artırılması deməkdir. Biz ilin iki ayında ancaq dövlət sektorunda 40 mindən çox yeni iş yeri yaratmışıq. Nəyə görə? Ona görə ki, işsizlik artmasın. Çünkü keçən il dövlət investisiyaları azalmışdır, xüsusilə tikinti sektorunda. Bəzi vətəndaşlar işlərini itirmişlər. Bank sektorunda da problemlər yaşandı. Bəzi banklar bağlılı, vətəndaşlar işlərini itirdilər. Ona görə, mən biznes qurumlarına da çağırış etdim ki, hər bir şirkət heç olmasa bir-iki nəfəri işə götürsün. Bəlkə, bu, onlara o qədər də lazımdır, ancaq biznes də sosial məsuliyyətini dərk etməlidir. Bizim dövlət şirkətlərimiz və yerli icra orqanları üçün xüsusi büdcə ayrılib. İndi 40 mindən çox insan ictmai işlərə və digər təmir-tikinti işlərinə cəlb edilib. Ona görə, əminəm ki, bu il Azərbaycan öz iqtisadi inkişafını davam etdirəcək.

Sosial sahədə də böyük planlarımız var. Bu il ənənəvi olaraq beş milyon insan pulsuz diaqnostikadan, müayinədən keçir. Hesab edirəm ki, bu da dünya miqyasında nadir təşəbbüsdür. Artıq bunu etmək üçün hər cür imkan var. Hər bir rayonda müasir tibb müəssisələri yaradılıb. Son illər ərzində 600-dən çox tibb ocağı təmir olunub və tikilib.

Biz bu il İsləm Həmrəyliyi Oyunlarını keçirəcəyik. Bu, növbəti dəfə ölkəmizin potensialını göstərəcək və eyni zamanda İsləm həmrəyliyinə də növbəti töhfəmiz olacaq. Çünkü buna böyük ehtiyac var. Bu Oyunlar təkcə idman yarışı deyil. Bu Oyunlar bütün İsləm aləmini bir araya gətirəcək. Əfsuslar olsun ki, bəzi müsəlman ölkələri arasında münasibətlər, yumşaq desək, lazımı səviyyədə deyil. Azərbaycan isə çalışır ki, müsəlman aləmində birlik möhkəmlənsin, güclənsin. Bu, bizim ailəmizdir. Biz bu ailənin üzvüyük. Ona görə, biz istəyirik ki, bu ailədə əmin-amanlıq, inkişaf olsun, müharibələrə, münaqişələrə son qoyulsun.

Yəni biz uğurlu siyasetimizlə ölkəmizi gücləndiririk. Əgər bütün tariximizi götürsək, Azərbaycan heç vaxt indiki qədər güclü olmamışdır. Bizim uğurlu siyasetimiz, regional təşəbbüsələr, enerji, nəqliyyat layihələri geniş mənada beynəlxalq əməkdaşlığı formalaşdırır. Biz beynəlxalq əməkdaşlıqla öz fəlsəfəmizi gətirmişik. Beynəlxalq əməkdaşlıq hər bir iştirakçı üçün uğurlu olmalıdır. Bu, zorla ola bilməz. Heç bir ölkəni zorla, məcburən hansısa təşəbbüsə cəlb etmək olmaz. Bunun heç bir effekti olmayıcaq. Ölkələr, bəlkə, buna müqavimət göstərə bilmirlər, ancaq daxilən narahat olacaqlar ki, onları

nəyəsə məcbur edirlər. Ona görə, bizim beynəlxalq əməkdaşlıq doktrinamız əməkdaşlıq və qarşılıqlı dəstək üzərində qurulub. Məhz buna görə biz Cənub Qaz Dəhlizli kimi həm maliyyə, həm texniki, həm siyasi cəhətdən mürəkkəb olan bir layihəni icra edirik. Üçüncü dəfədir ki, Bakıda Məşvərət Şurası keçirilib və iştirak edən bütün ölkələr öz mənfiət payını alacaqlar. Biz bir çox layihələri icra etmişik və vəsait də xərcləmişik. Əlbəttə, bu vəsait həm vəsait olaraq, həm siyasi dividend kimi qayıdacaq, həm də ki, bölgədə yeni əməkdaşlıq mühiti yaranmışdır.

Azərbaycan bütün bu önəmli nəqliyyat və enerji layihələrinin təşəbbüskarıdır. Vaxt keçdikcə dünyada ölkəmiz haqqında daha da dolğun məlumat yayılır. Bizə böhtan, şor atan, bizə pis gözəl baxan qüvvələr yavaş-yavaş sıradan çıxırlar. Artıq onların bir çoxu siyasi səhnədən kənarlaşdırılıb. İndi dünyada yeni inkişaf dinamikası yaranır. Azərbaycan müasir, müstəqil, inkişafda olan ölkə kimi dünyada daha çox tanınır.

Əziz dostlar, mən bu gözəl bayram ərəfəsində hər bir Azərbaycan ailəsinə uğurlar, cansağlığı arzulamaq istəyirəm. Arzu edirəm ki, ölkəmizdə həmişə sülh, inkişaf olsun, xalqımız rahat, firavan yaşasın. Bayramınız mübarək olsun. Sağ olun!

S İ Y A S Ə T

ƏLİ HƏSƏNOV

**Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ictimai-siyasi
məsələlər üzrə köməkçisi,
tarix elmləri doktoru, professor**

31 MART SOYQIRIMI ERMƏNİSTANIN AZƏRBAYCANLILARA QARŞI ETNİK TƏMİZLƏMƏ SİYASƏTİNİN ƏN QANLI SƏHİFƏSİDİR

Ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi

Son iki əsrə xalqımıza qarşı erməni millətçiləri tərəfindən məqsədönlü şəkildə həyata keçirilən etnik təmizləmə, soyqırımı və təcavüzkarlıq siyasəti Azərbaycan tarixinin faciələrlə, o cümlədən qanlı hadisərlə dolu çox ağırlı mərhələlərini təşkil edir. Bu millətçi-şovinist siyasətin əsas məqsədi azərbaycanlıları öz tarixi torpaqlarından qovmaqla əzəli Azərbaycan ərazilərində ermənilərin uydurduqları «Böyük Ermənistən» dövləti yaratmaq olmuşdur. Tarixi faktlar göstərir ki, strateji baxımdan mühüm əhəmiyyətə malik olan Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin dağlıq hissəsinə İrandan və Türkiyədən çoxlu sayıda erməni əhalisinin köçürülməsinə XIX əsrin əvvəllərində başlanılmışdır. Bu dövrdə regionun zəngin təbii sərvətləri üzərində nəzarəti ələ keçirmək istəyən çar Rusiyası XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəllərində Türkiyə və İrana qarşı müharibə apardı. «erməni amili»ndən siyasi alət kimi istifadə etmişdir.

XIX əsrin əvvəllərində Qafqazdakı rus qoşunlarının baş komandani P.D.Sisianov Gəncəni tutduqdan sonra 1805-ci il 22 may tarixli, 19 nömrəli raportunda yazdı ki, Qarabağ özünün coğrafi mövqeyinə görə Azərbaycanın, eləcə də İranın qapısı hesab edilir, buna görə də onu itaətdə saxlamalı və burada mövqeyimizi möhkəmlətməyə daha çox cəhd göstərməliyik. Belə bir məqsəd tezliklə həyata keçirildi. 1805-ci il mayın 14-də Qarabağ xanı İbrahim

xanla general Sisianov arasında müqavilə imzalandı. Qarabağ xanlığı Rusyanın tərkibinə daxil olan kimi P.D.Sisianov dərhal Qarabağda ərizmin mövqeyini möhkəmlətmək üçün Cənubi Qafqazın digər əyalətlərindən erməniləri bura köçürməyə başladı.

Qarabağ əhalisinin sayı və etnik tərkibi haqqında ətraflı məlumat verən mühüm sənəd olan və çar məmurları Yermolov və Mogilyovski tərəfindən tərtib edilən «Qarabağ əyalətinin təsviri»nə görə, 1823-cü ildə Qarabağ əyalətində 20 min 95 ailə, o cümlədən 15 min 729 azərbaycanlı və 4 min 366 erməni ailəsi olmuşdur. Yəni hələ 1823-cü ilə qədər Qarabağa köçürürlən ermənilərin hesabına əyalətdə erməni ailələrinin sayı artıb 4 min 366-ya çatmışdır. Qarabağın dağlıq hissəsində erməni əhalisinin xeyli dərəcədə çoxaldılması XIX əsrin 20-ci illərində, xüsusilə Cənubi Qafqazın Rusiya tərəfində işğal edilməsindən sonra baş vermişdir. 1804–1813-cü, 1826–1828-ci illər Rusiya–İran və 1828–1829-cu illər Rusiya–Türkiyə müharibələrinin gedişində, həm də sonralar ermənilərin İran, Türkiyə və Cənubi Azərbaycandan kütləvi surətdə Cənubi Qafqaza, o cümlədən Qarabağa köçürülməsi nəticəsində burada onların sayı ilbəil artmağa başladı.

Çar Rusiyasının Qafqazı işğal etməsini N.N.Şavrov açıq söyləyir və bu məqsədlə həmin əraziyə ilk dəfə başqa millətlərin köçürülməsini yazdı: «Biz müstəmləkəçilik fəaliyyətimizə

Qafqaza rus əhalisinin deyil, xaricilərin köçürülməsindən başladıq. Vətəndə arzuedilməz ünsürlər sayılan bu kolonistlərdən Tiflis və Yelizavetpol (Gəncə) quberniyalarında koloniylar yaratdıq. Onlara ən yaxşı torpaqlar ayrıldı və müxtəlif imtiyazlar verildi».

Qarabağın dağlıq hissəsinə əvvəlcə rəsmən 124 min, daha sonra isə qeyri-rəsmi olaraq xeyli erməni köçürülmüşdür. Ümumiyyətlə, 1828–1830-cu illər ərzində Qarabağın dağlıq hissəsinə 200 mindən çox erməni köçürülmüşdür. Bu faktları N.N.Şavrov belə təsvir edir: «1828–1830-cu illər müharibəsi qurtardıqdan sonra biz 40 mindən çox İran və 84 min Türkiyə ermənisini köçürüüb onları, demək olar ki, ermənilər yaşamayan Yelizavetpol və İrəvan quberniyalarında, Tiflis, Borçalı, Axalsix, Axalkələk qəzalarının ən yaxşı dövlət torpaqlarında yerləşdirdik. Onların məskunlaşması üçün 200.000 desyatindən çox xəzinə torpağı ayrılmış və habelə bu məqsədlə müsəlmanlardan 2 milyon manatlıqdan çox xüsusi sahibkar torpağı satın alınmışdı. Həmin ermənilər Yelizavetpol quberniyasının dağlıq hissəsi (Qarabağın dağlıq hissəsi nəzərdə tutulur) və Göyçə gölünün sahillərində məskunlaşdırıldılar. Bunda nəzərə almaq lazımdır ki, rəsmi olaraq köçürüülən 124 min ermənidən başqa, buraya qeyri-rəsmi köçənlərlə birlikdə onların sayı 200 min nəfərdən çoxdur».

Bu fakt onu göstərir ki, köçürüülən ermənilər, əsasən ermənilər yaşamayan və ya az erməni yaşayan ərazilərdə yerləşdirildilər. Buradan belə məlum olur ki, XIX əsrin əvvəllərinə, xüsusilə Türkmençay müqaviləsinə qədər Azərbaycanın Gəncə və İrəvan quberniyalarında ermənilərin sayı çox az olmuşdur. Beləliklə, Türkmençay müqaviləsində sonrakı iki ildə çar Rusiyasının himayədarlığı nəticəsində ermənilər Azərbaycanın müxtəlif yerlərində, o cümlədən Qarabağın dağlıq hissəsində məskunlaşmağa nail oldular. Çarızmin ermənilərə olan bu himayədarlığı sonrakı illərdə də özünü göstərirdi.

XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Cənubi Qafqaza ermənilərin köçürülməsi davam etdirildi. Təkcə 1896-ci ildən 1908-ci ilə-

dək – 13 ildə Zaqafqaziyaya 400 min erməni köçürülmüşdü. Bu barədə N.N.Şavrov yazır: «1896-ci ildə general-adyutant Şeremetev Zaqafqaziyada yaşayan ermənilər haqqında məlumatında onların sayının 900 min nəfər olduğunu göstərmişdir. 1908-ci ildə isə onların sayı 1 milyon 300 min nəfərə çatmışdır, yəni bu müddət ərzində ermənilər 400 min nəfərdən artıq çoxalmışlar. Hal-hazırda Zaqafqaziyada yaşayan 1 milyon 300 min ermənidən 1 milyon nəfəri diyarın köklü sakinləri deyil. Onları buraya biz köçürmüşük».

Ümumiyyətlə, Qarabağın dağlıq hissəsinə ermənilərin köçürülməsi bölgədə demoqrafik vəziyyətə ciddi təsir göstərdi. 1897-ci ildə əhalinin siyahıya alınması zamanı Qarabağda yaşayan 54 min 841 ailədən 29 min 350-nin azərbaycanlı, 18 min 616-nın isə erməni ailəsi olduğu bildirilir. 1917-ci ildə isə Qarabağda ermənilərin sayı gəlmələrin hesabına artaraq ümumi əhalinin 46 faizini, azərbaycanlılar isə 51 faizini təşkil etmişdir.

1917-ci ilin «Kavkazski kalendar» məcmuəsinin yazdığına görə, Qarabağda 199 min azərbaycanlı (58,3 faiz) və 142 min erməni (41,7 faiz) yaşayırırdı. Göründüyü kimi, çar Rusiyasının himayəsi sayəsində sünni surtdə ermənilərin mərhələ-mərhələ köçürülüb Qarabağda yerləşdirilməsinə baxmayaraq, azərbaycanlılar həmin torpaqların əzəli sakinləri olmaqla yanaşı, bütün dövrlərdə çoxluq təşkil etmişlər. «Kavkazski kalendar»nın salnamələrində verilən statistik məlumatlar sübut edir ki, Ermənistənindən indiki ərazisində də əvvəllər azərbaycanlılar ermənilərdən xeyli çox olmuşdur. Məsələn, 1886-ci ildə Gəncə (Yelizavetpol) quberniyasının Zəngəzur qəzasındaki 326 kənddən 154-ü azərbaycanlı kəndi (45,7 faiz), 91-i kurd kəndi (27,8 faiz) və yalnız 81-i erməni kəndi (24,8 faiz) olmuşdur.

1889-cu ildə Zəngəzur qəzasının azərbaycanlı əhalisi ermənilərdən 1500 nəfər çox olmuşdur. 1897-ci ildə isə Zəngəzurun əhalisi 142 min nəfər olmuşdur ki, onlardan 71,2 min (50,1 faiz) azərbaycanlı, 63,6 min nəfəri isə (44,8 faiz) erməni olmuşdur. Ermənistən Mərkəzi Statistika İdarəsinin 1962-ci ildə nəşr

olunmuş statistik məcmuəsində göstərilir ki, 1831-ci ildə İrəvan şəhərinin 18 min 766 nəfər əhalisinin 15 min 992 nəfəri, 1866-cı ildə isə 27 min 246 nəfərdən 23 min 627 nəfəri azərbaycanlı olmuşdur (yəni əhalinin 85,2 faizi).

Z.Korkodyanın 1932-ci ildə İrəvanda nəşr olunmuş «Sovet Ermənistanının əhalisi 1831–1931» kitabında da qeyd edilir ki, İrəvan quberniyasının İrəvan, Eçmiədzin, Yeni Bəyazid, Aleksandropol qəzalarında, Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasının Zəngəzur və Qazax-Dilican qəzalarında, Tiflis quberniyasının Lori-Pəmbək (Borçalı mahalı) qəzasında 2310 yaşayış məntəqəsindən 2000-i azərbaycanlılara məxsus olmuşdur. İrəvanda yaşayan 10 min nəfər əhalinin 7 min nəfəri azərbaycanlı olmaqla yanaşı, eləcə də xanlığı idarə edən 40 nəfərin hamısı azərbaycanlılar olmuşdur.

İrəvan quberniyasının 1920-ci ilədək Azərbaycanın tərkibində olan qəzalarında, xüsusilə İrəvan qəzasında azərbaycanlı əhalinin sayı xeyli çox olmuşdur. Məsələn, qəzada olan 99 min

nəfərdən 62,6 mini azərbaycanlı (66 faiz), 36,4 min nəfəri erməni (34 faiz) olmuşdur.

İrəvan quberniyasının Eçmiədzin, Yeni Bəyazid, Sürməli qəzalarında isə azərbaycanlılar əhalinin üçdəbirini təşkil etmişdir. 1916-cı il yanvarın 1-nə olan məlumatə görə, bu ölkələrdə əhalinin etnik tərkibi yenə azərbaycanlıların xeyrinə çoxluq təşkil edirdi. İrəvan qəzasında 74,2 min nəfər və ya 48 faiz, Zəngəzur qəzasında 119,5 min və ya 53,3 faiz, Yeni Bəyazid qəzasında 50,7 min nəfər, Sürməli qəzasında 45 min nəfər azərbaycanlı olmuşdur. Bu rəqəmlər əyani surətdə sübut edir ki, XIX və XX əsrlərin əvvəllərində indiki Ermənistanın ərazisində yerli əhalisi olan azərbaycanlılar eksəriyyət təşkil etmişlər.

Erməni millətçiləri XIX əsrin sonlarında – 1885-ci ildə Marseldə «Armenakan», 1887-ci ildə Cenevrədə «Qnçaq», 1890-ci ildə isə Tiflisdə «Daşnaksütün» partiyalarını yaratmışdır. Bundan sonra ermənilərin «Böyük Ermənistan» yaratmaq iddiaları yeni mərhələyə qədəm qoydu.

XX əsrin əvvəllərində ermənilərin azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə və soyqırımı siyaseti

Çar Rusyasının müstəmləkəcilik siyasetinin tərkib hissəsi olan köçürülmə prosesi bütün XIX əsr boyunca davam etdirilmiş və nəticədə regionda demoqrafik vəziyyətə təsir göstərmişdir. Ermənilərin bu bölgədə sünə surətdə çoxaldılması onların XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və təcavüzkarlıq siyasetinin baş qaldırmamasına səbəb olmuşdur.

XX əsrin əvvəllərində erməni millətçiləri «Daşnaksütün» partiyasının programında irəli sürülən «Böyük Ermənistan» ideyasını reallaşdırmaq istiqamətində fəaliyyətini genişləndirərək öz tarixi torpaqlarında yaşayan azərbaycanlıları planlı surətdə doğma yurdlarından qovmaqla etnik təmizləmə və soyqırımı siyasetini həyata keçirməyə başladılar. Belə ki, 1905–1906-ci illərdə ermənilər Bakıda, Gəncədə, Qarabağda, İrəvanda, Naxçıvanda, Ordubadda, Şərur–Dərələyəzdə, Tiflisdə, Zəngəzurda, Qazaxda və başqa yerlərdə dinc azərbaycanlılara

qarşı qırğınlardır. Törətmək, əhalisi amansızlıqla qətlə yetirilmiş, şəhər və kəndlər yandırılmış və dağıdılmışdır. Erməni silahlı dəstələri Şuşa, Zəngəzur və Cəbrayıllı qəzalarında, İrəvan və Gəncə quberniyalarında azərbaycanlılar yaşayış 200-dən artıq yaşayış məntəqəsini viran qoymuş, on minlərlə soydaşımız öz doğma yurdlarından qaçqın və məcburi köçkün düşmüşlər. Ermənilər 200 mindən artıq azərbaycanlı (uşaq, qadın, qoca) fərq qoymadan qətlə yetirməklə həmin ərazilərdə çar Rusyasının onlara və etdiyi «Ermənistan dövləti»ni qurmaq üçün etnik təmizləmə aparmışlar. Belə ki, Birinci Dünya müharibəsi illərində də çarızmin himayəsinə sığınan ermənilər azərbaycanlılara qarşı qırğınları davam etdirməyə başladılar.

1917-ci ildə Rusiyada baş verən fevral və oktyabr hadisələrindən sonra «Daşnaksütün» partiyası və Erməni Milli Konqresi daha geniş fəaliyyətə başladılar. Eyni zamanda V.Lenin

tərəfindən 1917-ci ilin dekabrında Qafqaz işləri üzrə müvəqqəti fövqəladə komissar təyin edilən S.Şaumyan azərbaycanlıların kütləvi qırğıının təşkilatçısı və rəhbərinə çevrildi. Erməni silahlı qüvvələri tərəfindən 1917-ci ilin əvvəllərindən 1918-ci ilin mart ayına qədər olan dövrdə İrəvan quberniyasında 197 kənd, Zəngəzur qəzasında 109, Qarabağda 157 kənd dağdırılmış, digər bölgələrdə 60 yaşayış məskəni məhv edilmiş, yandırılmış və viran qoyulmuşdur.

1918-ci ilin əvvəllərində, yəni mart qırğını ərəfəsində bilavasitə Şəumyanə tabe olan erməni silahlı qüvvələrinin sayı 20 minə yaxın idi. Bolşeviklərin, o cümlədən Leninin himayəsi altında Şəumyan Bakı Kommunasının rəhbəri oldu. Həmin il martın 30-da erməni-bolşevik birləşmələri Bakı şəhərini gəmilərdən yaylım atəşinə tutdular. Bunun ardınca isə silahlı daşnaklar azərbaycanlıların evlərinə hücum edərək amansız qətller törətdilər. Martın 31-də və aprelin ilk günlərində qırğınlardan kütləvi xarakter aldı. Minlərlə dinc azərbaycanlı yalnız milli mənsubiyyyətinə görə məhv edildi. Həmin günlərdə erməni-bolşevik birləşmələri Bakıda 12 min dinc azərbaycanlı qətlə yetirtilər. Bu qanlı hadisələr zamanı insanlar evlərində diri-diriyə yandırılmış, eləcə də xüsusi işgəncələrlə və amansızlıqla öldürülmüşdür.

Ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1918-ci ilin ilk beş ayı ərzində Quba qəzasında 16 mindən çox insan xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirilmiş, 167 kənd dağdırılmışdır ki, onlardan 35-i hazırda mövcud deyil. Erməni-daşnak dəstələrinin Quba qəzasında azərbaycanlıları kütləvi şəkildə qətlə yetirmələrinə dair aşkar edilmiş faktlar son vaxtlar bir daha sübuta yetirilmişdir. Belə ki, 2007-ci ildə Quba şəhərində kütləvi məzarlıqların aşkar edilməsi erməni vandalizmini təsdiqləyən faktlardır. Məzarlığın tədqiqi zamanı 1918-ci ildə erməni silahlı birləşmələrinin Qubaya hücumu zamanı insanların hər cür zoraklığa məruz qalaraq qəddarlıqla qətlə yetirilməsi və həmin məzarlığın sonradan kütləvi şəkildə basdırılmış yerli sakinlərə məxsus olduğu müəyyən edilmişdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Amazaspın

rəhbərliyi ilə erməni hərbi birləşmələri Qubada türk-müsəlman əhalisi ilə yanaşı, yəhudilərə qarşı da qırğınlardan törətmışlər. Aparılan tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, 1918–1919-cu illərdə Qubada ermənilər tərəfindən 3 min nəfərə qədər yəhudi qətlə yetirilmişdir.

Bundan əlavə, Azərbaycanın yüzlərlə yaşayış məntəqəsi, o cümlədən Qarabağda 150-dən çox kənd dağdırılmış və yandırılmış, eləcə də Şuşada azərbaycanlılara qarşı amansız qırğınlardan törədilmişdir. Erməni daşnakları tərəfindən 1918-ci ilin mart-aprel aylarında Bakıda və digər Azərbaycan ərazilərində 50 minə yaxın insan xüsusi işgəncələrlə qətlə yetirilmişdir. Zəngəzur qəzasında 10 mindən çox, Şamaxı qəzasında 10 min 270 nəfər, şəhərlə birlikdə isə 18 min 270 nəfər azərbaycanlı amansızlıqla öldürülmüşdür.

1918–1920-ci illərdə indiki Ermənistən ərazisində yaşamış 575 min azərbaycanının 565 min nəfəri öldürülmüş və doğma torpaqından didərgin salınmışdır. Bu rəqəmi Z.Korkodyan özünün «Sovet Ermənistəninin əhalisi 1831–1931» adlı kitabında təsdiq edərək yazar ki, «1920-ci ildə sovet hökumətinə daşnaklardan cəmi 10 min nəfərdən bir qədər artıq türk (azərbaycanlı) əhali qalmışdır. 1922-ci ildə 60 min qacqın geri qayıtdıqdan sonra azərbaycanlılar burada 72 min 596 nəfər, 1931-ci ildə isə 105 min 838 nəfər olmuşdur». 1919-cu ilin son iki ayında İrəvan quberniyasının Eçmiədzin və Sürməli qəzalarında 96 kənd, İrəvan qəzasının isə bütün kəndləri məhv edilmiş, İrəvan quberniyasında 132 min azərbaycanlı qətlə yetirilmişdir.

Ümumilikdə, 1918–1920-ci illərdə ermənilər tərəfindən törədilmiş kütləvi qırğınlardan Bakı, Quba, Şamaxı, Kürdəmir, Lənkəranla yanaşı, Şuşada, İrəvan quberniyası ərazisində, Zəngəzurda, Naxçıvanda, Şərurda, Ordubadda, Qarsda və başqa bölgələrdə amansız şəkildə davam etdirilməsi nəticəsində on minlərlə azərbaycanlı ən qəddar üsullarla qətlə yetirilmiş, bir milyondan çox əhali öz doğma torpaqlarından didərgin salınmışdır. Tarixi Azərbaycan torpaqlarında ermənilər tərəfindən bu vəhşiliklər törədilərkən məktəblər, məscidlər yandırılmış, maddi-mədəniyyət nümunələri məhv edilmişdir.

1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulduğdan sonra Fövqəladə Təhqiqat Komissiyası yaradılmış və ermənilərin törətdikləri cinayətlər araşdırılmağa başlanmışdır. Hökumətin qərarı ilə hər il (1919-cu və 1920-ci il martın 31-də Ümummilli Matəm Günü kimi qeyd edilmişdir) mart ayının 31-nin Matəm Günü kimi qeyd edilməsi qərara alınmışdı. Lakin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu bu işi başa çatdırmağa imkan vermedi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradılarkən regionda mövcud olan geosiyasi vəziyyət 1918-ci il mayın 29-da İrəvan şəhərinin ermənilərə siyasi mərkəz kimi verilməsinə səbəb oldu. Beləliklə, 1918-ci ildə Azərbaycan torpaqlarında – keçmiş İrəvan xanlığının ərazi-sində Ermənistən Respublikası yaradıldı.

Çar Rusiyasının müstəmləkəçilik siyasetinin tərkib hissəsi olan və bütün XIX əsr boyunca davam etdirilmiş köçürülmə prosesi nəticəsində ermənilərin Qarabağın dağlıq hissəsində süni surətdə çoxaldılması onların XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və təcavüzkarlıq siyasetinin baş qaldırmasına səbəb olmuşdur. Ermənilərin ən böyük iddiası Qarabağı və Zəngəzuru ələ keçirmək idi. Ermənistən hökuməti işgal planlarını həyata keçirmək məqsədilə oraya silahlı qüvvələr göndərdi. Nəticədə, Qarabağ torpaqlarını ələ keçirməyə can atan erməni silahlı qüvvələri yüzlərlə yaşayış məntəqəsini dağıtdı, minlərlə dinc azərbaycanlı əhalisini qəddarca-sına məhv etdi.

1919-cu ilin yanvarında daşnak Ermənistən hökuməti Qarabağla əlaqədar Azərbaycana qarşı ərazi iddiası irəli sürdü. Bununla da, Qarabağın dağlıq hissəsinin Ermənistəna birləşdirilməsi üçün ilk rəsmi cəhd edildi. Problemi dinc vasitələrlə həll etmək üçün Azərbaycan hökuməti dəfələrlə təkliflərlə çıxış etsə də, daşnakların tutduğu mövqə bu təkliflərin həyata keçməsinə mane oldu.

Ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamağı və öz vətəndaşlarının təhlükəsizliyini təmin etməyi özünün başlıca vəzifəsi hesab edən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ermənistən Respublikasının ərazi iddialarını qəti şəkildə rədd etdi.

Azərbaycan parlamenti «Qarabağ» məsələsini müzakirə edərək separatçılıq hərəkatının qarşısını almaq üçün əməli tədbirlər həyata keçirməyə başladı. Bu məqsədlə Azərbaycan hökuməti 1919-cu il yanvarın 15-də Şuşa, Cəbrayıł, Cavanşir və Zəngəzur qəzalarını Gəncə quberniyasından ayırib, mərkəzi Şuşa şəhəri olmaqla həmin qəzalardan ibarət Qarabağ general-qubernatorluğunu yaratdı və Xosrov bəy Sultanov general-qubernator təyin edildi. Azərbaycan hökuməti ona tapşırı ki, orada qayda-qanun yaratsın və yerli hakimiyəti təşkil etsin.

Azərbaycan hökumətinin gərgin səyi nəticəsində 1919-cu il noyabrın 23-də Tiflisdə ABŞ nümayəndəliyinin vasitəciliyi ilə Azərbaycan və Ermənistən respublikaları arasında müqavilə imzalandı. İmzalanan müqaviləyə görə, toqquşmalar dayandırılmalı, mübahisəli məsələlər, o cümlədən də sərhəd məsələləri danışıqlar yolu ilə həll edilməli idi. Lakin Ermənistən tərəfi bu sazişi kobud surətdə pozmuş və Azərbaycan ərazilərinə öz qoşunlarını gündərərək azərbaycanlılara qarşı dəhşətli qırğınlardır törətmüşdir. Bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin mövcud olduğu dövrədə Ermənistən Qarabağı diplomatik və hərbi vasitələrlə ələ keçirmək cəhdlərinin qarşısı qətiyyətlə alındı. Lakin Xalq Cümhuriyyətinin süqutunda da az rol oynamayan daşnakların bu ərazi iddiaları Azərbaycan sovetləşəndən sonra yenidən ortaya atıldı.

Cənubi Qafqazın sovetləşməsindən öz məqsədləri üçün istifadə edən ermənilər 1920-ci ildə Zəngəzuru və Azərbaycanın bir sıra torpaqlarını Ermənistən SSR-yə daxil etməyə nail oldular. Bununla da, Naxçıvanın Azərbaycandan ayrı salınması və quru əlaqələrin kəsilməsi baş vermişdir. Sonrakı dövrlərdə isə ermənilər Ermənistəna verilmiş Zəngəzurda və digər ərazilərdə də tarixən yaşamış azərbaycanlıların deportasiya edilməsi siyasetini daha da genişləndirdilər.

Bu siyasetin davamı olaraq Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin dağlıq hissəsinə XIX əsrдə köçürüлən ermənilərə 1923-cü il iyulun 7-də muxtar vilayət statusu verildi. Bu qərar sovet Rusiyasının himayəsi və iştiraki ilə həyata ke-

çirildi. Halbuki keçmiş SSRİ məkanındakı digər respublikalarda Qarabağda yaşayan ermənilərdən daha çox erməni yaşayırıdı. Bundan başqa, Ermənistanda tarixən yaşayan azərbaycanlıların sayının Qarabağ ermənilərindən dəfələrlə çox olmasına baxmayaraq, Azərbaycan onlar üçün Ermənistandan milli-dövlət qurumu yaradılmasını heç vaxt tələb etməmişdi.

Bununla yanaşı, DQMV yaradılan zaman Azərbaycanın 1923-cü ilə qədərki inzibati-ərazi bölgüsü kobudcasına pozulmuş və qəbul edilən qərara görə, Cavanşir, Qubadlı, Şuşa qəzalarının əraziləri bölünüb DQMV yaradılmışdır. «Əsasnamə»yə görə, Şuşa qəzasından Şuşa, Xankəndi və 115 kənd, Cavanşir qəzasından 52 kənd, Qaryagin qəzasından 30 kənd, Qubadlı qəzasından isə Qaladərəsi DQMV-yə verilmişdir.

Nəticədə, Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Qarabağ sünə şəkildə aran və dağlıq hissələrinə bölünmüş və Azərbaycan rəhbərliyi Qarabağın dağlıq hissəsində sonradan məskunlaşmış ermənilərə muxtariyyət statusu verməyə məcbur edilmişdi. Eyni zamanda bu muxtariyyət statusu Dağlıq Qarabağda tarixən yaşayan azərbaycanlıların rəyi nəzərə alınmadan və onların hüquqları kobudcasına pozularaq həyata keçirilmişdi.

Bu hadisə təkcə Azərbaycanın inzibati-ərazi bölgüsünün pozulması deyil, həm də erməni-

lərin ölkəmizə qarşı gələcək ərazi iddiaları üçün bir vasitə olmuş və elə o vaxtdan da Dağlıq Qarabağ termini meydana çıxmışdır. Muxtariyyətin yaradılması haqqında qəbul edilən dekretdə vilayət mərkəzinin Xankəndi olması göstərilsə də, az sonra 1923-cü il sentyabrın 18-də Dağlıq Qarabağ vilayət partiya komitəsinin qərarı ilə Xankəndinin adı dəyişdirilib S.Şaumyanın şərəfinə Stepanakert adlandırıldı. Bununla da, Qarabağda Azərbaycanın tarixi yerlərinin, mahal, rayon və kənd adlarının dəyişdirilməsinin təməli qoyuldu.

Sovet dövründə Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin dağlıq hissəsində yaşayan erməni icması bütün siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni məsələləri əhatə edən muxtariyyətə malik olsada, Ermənistən öz ərazi iddialarını bir neçə dəfə ortaya atmış, ancaq istəyinə nail ola bilməmişdir. Lakin bunun əvəzində 1947-ci il dekabrin 23-də SSRİ Nazirlər Sovetinin «Ermənistən SSR-dən kolxozçu və digər azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında» qərarına əsasən 1948-53-cü illərdə azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından, xüsusilə də İrəvan və onun ətraf rayonlarından kütləvi şəkildə deportasiya olunması nəticəsində 150 minə yaxın soydaşımız zorakılıqla Azərbaycanın aran rayonlarına köçürülmüşdür.

XX əsrin sonlarında Ermənistən Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və hərbi təcavüzü

XX əsrin 80-ci illərinin ikinci yarısında ermənilər özlərinin yaxın və uzaq xaricdəki himayədarlarının köməkliyi ilə «Böyük Ermənistən» ideyasını həyata keçirmək üçün yaranmış vəziyyətdən istifadə edərək yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə dair ərazi iddiaları irəli sürdülər. Hər dəfə Qarabağa dair ərazi iddiaları kənardan, məhz Ermənistən təbliğatı, təhrika və təzyiqi ilə ortaya atılırdı. Heç şübhəsiz, ermənilərin bu ərazi iddiaları birdən-birə deyil, Yerevanda və Qərbdə olan himayədarları tərəfindən hələ xeyli əvvəl diqqətlə, eləcə də hərtərəfli plan əsasında hazırlanmışdı. Sovet dövründə mərkəzi hakimiyət orqanlarının himayədarlığı ilə Azərbaycan

əleyhinə məqsədyönlü şəkildə təbliğat kampaniyası aparılmış və nəticədə, neqativ ictimai fikir formalşdırılmışdı. Erməni ideoloqları və onların ilhamvericiləri Azərbaycanın tarixi, sosial-iqtisadi inkişafı haqqında faktları açıqlaşkar saxtalasdıraraq bütün İttifaq miqyasında yaymışdilar.

1988-ci il hadisələri başlananda ilk vaxtlar vəziyyəti son dərəcə gərginləşdirməyə, ictimai rəyi öz tərəflərinə çəkməyə çalışan erməni siyasetçiləri və onların himayədarları tərəfindən vilayətin iqtisadi geriliyi pərdəsi altında Dağlıq Qarabağın Ermənistəna birləşdirilməsi üçün uzun müddətdən bəri hazırlanmış plan üzrə Xankəndidə və Yerevanda davamlı tətillər

keçirilir, müəssisələr dayandırılır və kütləvi mitinqlər təşkil edilirdi. Lakin baş verən sonrakı hadisələr DQMV-nin sosial-iqtisadi geriliyi barədə erməni siyasətçiləri və onların Mərkəzdəki himayədarlarının irəli sürdükləri bu saxta tezisin yalnız bəhanə, əsas məqsədin isə Ermənistən Azərbaycana qarşı ərazi iddiası olduğunu göstərdi.

Artıq ilin ikinci yarısında vəziyyət o qədər mürəkkəbləşdi ki, DQMV-nin azərbaycanlı əhalisinə qarşı silahlı təcavüz oldu. Belə ki, avqustun axırı və sentyabrın əvvəllərində Kərkicahan və Xocalı üzərinə ermənilərin kütləvi hücumu baş verdi. Sentyabrın 18-də ermənilər Xankəndidə yaşayan 15 minə qədər azərbaycanlı şəhərdən zorakılıqla çıxardılar, onların evləri yandırıldı.

1989-cu il dekabrın 1-də Ermənistən SSR Ali Soveti Azərbaycanın suverenliyini kobud surətdə pozaraq DQMV-nin Ermənistən SSR-ə birləşdirilməsi haqqında Konstitusiyaya zidd qərar qəbul etdi. DQMV-nin müəssisələri Ermənistən müvafiq nazirlik və idarələrinin tabeliyinə verildi. Birbaşa sovet rəhbərliyinin fəaliyyətsizliyi, bəzən isə açıq himayədarlığı sayəsində DQMV iqtisadiyyatının və digər sahələrinin, faktiki olaraq, Azərbaycandan ayrılması və Ermənistənə birləşdirilməsi baş verdi. Bütün rayon partiya komitələri Ermənistən KP-nin tərkibinə daxil edildi. DQMV ərazisində Ermənistən bayrağı qaldırıldı. Sovet rəhbərliyinin çox ciddi və bağışlanılmaz səhvleri və ermənipərəst siyaseti 1990-ci ilin sonu – 1991-ci ilin əvvəllərində vəziyyətin getdikcə kəskinləşməsinə gətirib çıxardı, DQMV və Azərbaycanın Ermənistənla həmsərhəd bölgələrində erməni təcavüzü daha geniş miqyas aldı.

Bu illərdə Moskva-Bakı sərnişin qatarlarında, Tbilisi-Bakı, Tbilisi-Ağdam, Ağdam-Şuşa, Ağdam-Xocalı marşrutları üzrə avtomobil lər törədilən terror aktları nəticəsində yüzlərlə azərbaycanının həyatına son qoyuldu. Minlərlə azərbaycanlı SSRİ-nin hakim dairələri tərəfindən himayə edilən ermənilərin işgalçılıq siyasetinin qurbanı oldu. Təəssüf ki, hadisələrin başlanğıcında erməni separatçılarının qarşısının alınmaması vəziyyəti get-gedə kəskin-

ləşdirirdi. Nəticədə, ermənilər Azərbaycan hökuməti tərəfindən nəzarət olunmayan vilayətdə Ermənistəndən göndərilən silahlı dəstələr və hərbi texnikanın köməyi ilə azərbaycanlılar qarşı daha qanlı cinayətlər törətdilər ki, bu da münaqişənin böyük böyüyüb irimiqyaslı müharibəyə çevrilməsinə səbəb oldu.

1991-ci ildən Qarabağın dağlıq hissəsində baş verən hadisələrin gərginliyi get-gedə artırdı. Artıq ictimai-siyasi vəziyyət böyük fəlakətin yaxınlaşmasından xəbər verirdi. Həmin ilin iyun-dekabr aylarında erməni silahlı qüvvələrinin Xocavəndin Qaradağlı və Əsgəran rayonunun Meşəli kəndinə hücumu nəticəsində 12 nəfər öldürülüdü, 15 nəfər isə yaralandı. Həmin ilin avqust və sentyabr aylarında Şuşa-Cəmilli, Ağdam-Xocavənd və Ağdam-Qaradağlı avtobuslarının erməni silahlı dəstələri tərəfindən atəşə tutulması nəticəsində 17 nəfər həlak oldu, 90 nəfərə qədər azərbaycanlı yaralandı. 1991-ci il oktyabrın sonunda və noyabr ayı ərzində Qarabağın dağlıq hissəsindəki 30-dan çox yaşayış məntəqəsi, o cümlədən Tuğ, İmarət-Qərvənd, Sırxavənd, Meşəli, Cəmilli, U mudlu, Qaradağlı, Kərkicahan və s. bu kimi digər strateji əhəmiyyətə malik kəndlərimiz ermənilər tərəfindən yandırıldı, dağdırıldı və talan edildi.

Ümumiyyətlə, 1988–1991-ci illərdə, yəni hadisələrin başlanğıcından SSRİ-nin süqutuna qədər olan dövrdə İttifaqın hakim dairələri tərəfindən himayə edilən Ermənistən Azərbaycan'a qarşı açıq-aşkar təcavüzkarlıq siyaseti yeritmiş, nəticədə dinc sakinlər qətlə yetirilmiş, yaşayış məntəqələri dağdırılmış, talan edilmiş və yandırılmışdır. Dağlıq Qarabağ bölgəsində yaşayan ermənilərə Azərbaycandan ayrılaraq Ermənistənla birləşməyin zəruriliyinə nail olmaq ideyasını sünə surətdə qəbul etdirən təcavüzkar dövlət buna nail olmaq üçün Dağlıq Qarabağdan 50 min azərbaycanlı soyqırımına və təcavüzə məruz qoyub didərgin salmışdır. Bu illər ərzində Dağlıq Qarabağda ermənilər tərəfindən törədilmiş 2559 toqquşma, 315 silahlı basqın, 1388 atəşə tutma halları qeydə alınmışdır ki, bunların da nəticəsində 514 nəfər həlak olmuş, 1318 nəfər yaralanmışdır.

Eyni zamanda bu dövrdə etnik təmizləmə nəticəsində Ermənistandakı 185 azərbaycanlı kəndindən 250 min nəfər qədər azərbaycanlı təcavüzə məruz qalaraq zoraklıqla doğma yurdlarından qovuldu. Nəticədə, Ermənistani azərbaycanlılardan təmizləmək aksiyası həyata keçirilərək 216 azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirilmiş, minlərlə qadın, uşaq və qoca bədən xəsarəti almış, on minlərlə ailənin əmlakı qarət olunmuşdur.

1992-ci ilin əvvəllərindən başlayaraq Ermənistən ordusu bir-birinin ardınca yuxarı Qarabağda azərbaycanlılar yaşayış məntəqələrini də işğal etdi. Belə ki, fevral ayının 12-də Şuşanın Malibəyli və Quşçular kəndləri Ermənistən silahlı qüvvələri tərəfindən zəbt olundu. Fevralın 13-dən 17-dək Xocavənd rayonunun Qaradağlı kəndində silahlı hücum zamanı 118 nəfər (uşaq, qadın, qoca) əsir götürülmüş, 33 nəfər ermənilər tərəfindən güllələnmiş, eyni zamanda öldürülən və yaralı halda olanları bir yerdə təsərrüfat quyusuna tökərək basdırılmışlar. Əsir götürülənlərdən 68 nəfəri amansızlıqla öldürülmüş, 50 nəfəri isə böyük çətinliklə əsirlilikdən azad edilmişdir. Azad olunanların 18 nəfəri alındıqları sağalmaz yaralardan sonra vəfat etmişdir. Əsirlidə saxlanılanlara qarşı vəhşi, vandalizm hərəkətləri ilə davranılması, insanların başlarının kəsilməsi, diri-dirili basdırılması, dişlərinin zorla çıxarılması, ac-susuz saxlanılması, işgəncə verilərək öldürüləsi insanlığa qarşı törədilmiş ən ağır cinayət hadisəsi idi. Qaradağlı kəndində 2 ailənin hər birindən 4 nəfər öldürülmüş, 42 ailə öz başçısını itirmiş, 140-a yaxın uşaq yetim qalmışdır. Ümumilikdə, əhalisi ermənilər tərəfindən əsl soyqırımına məruz qalmış bu kənddə 91 nəfər, yəni kənd sakinlərinin hər 10 nəfərindən biri qətlə yetirilmişdir.

1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Ermənistən silahlı qüvvələri Xankəndidə yerləşən sovet ordusundan qalmış 366-ci motoatıcı alayı 180 nəfər hərbi mütəxəssisi və ağır texnikasının iştirakı ilə Xocalı şəhərinə hücum edərək şəhəri yerlə-yeşsan etdilər. Çoxsaylı ağır texnika ilə şəhər tamamilə dağdırıldı, yandırıldı və insanlar xüsusi qəddarlıqla qətlə yeti-

rildi. Bu soyqırımı nəticəsində rəsmi rəqəmlərə görə, 613 nəfər öldürülmüşü ki, onlardan 63 nəfəri uşaq, 106 nəfəri qadın, 70 nəfəri isə qoca idi. 8 ailə tamamilə məhv edilmişdi. 487 nəfər şikəst olmuşdu ki, onlardan da 76-sı uşaqdır. Bundan əlavə, 1275 nəfər əsir götürülmüş, 150 nəfərin taleyi indiyə kimi naməlumdur.

Xocalıya hücum zamanı 366-ci motoatıcı alayı 3-cü batalyonunda onlarca erməni zabiti və giziri iştirak etmişdir. Xocalı soyqırımında izləri itirmək üçün 1992-ci il martın 2-də sovetlərdən qalma 366-ci motoatıcı alay Gürcüstanın Vaziani şəhərinə köçürüldü, martın 10-da isə həmin alay ləğv edilərək, şəxsi heyəti və hərbi texnikası başqa hərbi hissələrə paylandı.

1992-ci il mayın 8-də İranın təşəbbüsü ilə Tehranda Azərbaycan və Ermənistən rəhbərləri arasında üçtərəfli görüş keçirildi. Elə həmin gün Şuşa işğal edildi. Sonralar aydın oldu ki, görüş zamanı Azərbaycan-Ermənistən sərhədi boyu və Qarabağın dağlıq hissəsində atəşin dayandırılmasından erməni tərəfi, əslində, başqa məqsəd güdürmüş. Məhz bu görüş Ermənistana beynəlxalq ictimaiyyətdən öz niyyətlərini gizlətmək üçün lazım idi. Şübhəsiz ki, Ermənistən rəhbərliyi hazırlanmış hücum əməliyyatından əvvəlcədən xəbərdar olmuşdur. Çünkü Şuşanın işğalı Ermənistən rəhbərliyinin Tehranda danışıqlar apardığı vaxtla üst-üstə düşür və bağlanan sülh müqaviləsi mürəkkəbin qurduğu ana qədər qüvvədə qalmışdır. Bunuyla yanaşı, ermənilər, həmişə olduğu kimi, hücum ərəfəsində bütün dünyaya Şuşadan Xankəndiyə güclü hücumlar edilməsi barədə dezinformasiya yaymışdır.

Beləliklə, ən müasir texnika hesabına 289 kvadratkilometr ərazisi, 24 000 nəfər əhalisi, 1 şəhər və 30 kənddən ibarət olan Şuşa rayonu Ermənistən silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edildi. Şuşa uğrunda döyüşlərdə 195 nəfər şəhid oldu, 165 nəfər isə yaralandı, 58 nəfər itkin düşdü. Bu hadisə mütəmadi şəkildə BMT Nizamnaməsini və ATƏT-in prinsiplərini kobud şəkildə pozaraq Qarabağın dağlıq hissəsini zorla Ermənistənə ilhaq etməyə çalışan Ermənistən hökumətinin beynəlxalq hüquq

normaları ilə bir araya sığmayan təcavüzkar siyaset yeritdiyini bir daha təsdiq etdi. Şuşanın işgalı sonalar digər Azərbaycan ərazilərinin itirilməsində əsas rol oynadı. Azərbaycanın qədim musiqi və mədəniyyət mərkəzi Şuşa şəhərinin işgalindən sonra erməni hərbi qüvvələri Şuşa-Laçın yolunu bağlayaraq birbaşa Ermənistən Respublikası ərazisindən Laçın şəhərini güclü top atəşinə tutdular. Erməni hərbi qüvvələrinin məqsədi işgal etdikləri Azərbaycan torpaqlarında möhkəmlənmək, Qarabağın dağlıq hissəsini Ermənistən Respublikasına birləşdirmək üçün onların arasında dəhliz açmaq idi.

Şuşa işgal edildikdən az sonra ermənilər qısa müddət ərzində, yəni mayın 18-də Dağlıq Qarabağdan kənarda yerləşən qədim Azərbaycan şəhəri Laçını da zəbt etdilər. Nəticədə, 1835 kvadratkilometr ərazisi, 71 000 nəfər əhalisi və 120 kəndi olan Laçın rayonu Ermənistən silahlı qüvvələri tərəfindən işgal olundu. Heç şübhəsiz ki, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsinin erməni icması, hətta istəsəydi belə, kənardan çox böyük kömək olmadan Azərbaycan ərazilərini işgal edə bilməzdi. Beləliklə, «öz müqəddəratını təyin etmək» ideyasını reallaşdırmaq adı altında Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsini Ermənistənla birləşdirən dəhliz silah gücünə ələ keçirildi. Laçının işgalini müharibənin Dağlıq Qarabağ hüdudlarından çıxdığını və Ermənistən hərbi işgalçılıq niyyətinin böyük olduğunu göstərdi. Ermənilərin «humanitar dəhliz» adlandırdığı bu yol ilə Dağlıq Qarabağa külli miqdarda silah, döyüş sursatı və hərbi qüvvə gətirildi.

Nəticədə, monoetnik dövlət yaratmağa nail olan Ermənistən silahlı qüvvələri ona himayədarlıq edən dövlətlərin köməyindən istifadə edərək Dağlıq Qarabağ bölgəsinin (4,4 min kvadratkilometr) hüdudlarından kənardı yerləşən və onun ərazisindən 4 dəfə böyük olan Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıł, Qubadlı və Zəngilan bölgələrini işgal etdi. Bütün bu ərazilər ermənilər tərəfindən etnik təmizlənməyə məruz qalmışdır. Belə ki, Ermənistən ərazi iddiası obyekti olan Dağlıq Qarabağın erməni icmasının öz müqəddəratını təyin et-

mək cəhdini kimi qələmə verdiyi bu proses Azərbaycanın işgal olunmuş ərazilərindən 1 milyondan çox azərbaycanlı əhalinin öz torpağında qaçqın vəziyyətinə düşməsinə gətirib çıxardı.

Hazırda Azərbaycan ərazisinin 20 faizdən çox hissəsi Ermənistən silahlı qüvvələrinin işgalı altındadır. İşgal nəticəsində 900-ə yaxın yaşayış məntəqəsi, 22 muzey və 4 rəsm qalereyası, tarixi əhəmiyyəti olan 9 saray, nadir tarixi əhəmiyyətli 40 min muzey sərvəti və eksponatı, 44 məbəd və 9 məscid dağıdılmış, talan edilmiş və yandırılmışdır. Bundan əlavə, 927 kitabxanada 4,6 milyon kitab və qiymətli tarixi əlyazmalar məhv edilmişdir.

Eyni zamanda dövlət terrorizmi və soyqırımı siyaseti yeridən Ermənistən və işgal olunmuş ərazilərdəki separatçı rejim tərəfindən ümumilikdə, müxtəlif səpkili (sərnişin avtobuslarında, sərnişin və yük qatarlarında, Bakı Metropolitenində, hava nəqliyyatında, sərnişin daşıyan dəniz bərəsində, yaşayış məntəqələrində, mülki və dövlət obyektlərində) 373 terror aktı törədilmişdir ki, nəticədə 1200 nəfər həlak olmuş, 1705 nəfər yaralanmışdır.

Bütün dövrlərdə olduğu kimi, ermənilərin həyata keçirdiyi bu işgalçılıq siyaseti kütləvi qırğınlarda müşayiət olunmuşdur. Belə ki, 1988–1993-cü illərdə Ermənistən hərbi təcavüzü nəticəsində 20 000 nəfərdən çox azərbaycanlı həlak olmuş, 100 000 nəfərdən çoxu yaralanmış, 50 000 nəfər isə müxtəlif dərəcəli xəsarət alaraq əlil olmuşdur. Münaqişə dövründə 4853 nəfər itkin düşmüş, onlardan 1357 nəfəri əsirlikdən azad edilmiş, 783 nəfəri isə hələ də Ermənistanda əsirlikdədir. Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin məlumatına görə, 439 nəfər əsirlikdə öldürülmüşdür.

XX əsrin sonunda ermənilərin Xocalıda törətdikləri soyqırımı bütün insanlığa və bəşəriyyətə qarşı yönəldilmiş ən ağır cinayətlərdən biri kimi qiymətləndirilir. Dünya tarixində Xocalı faciəsi tarixi yaddaşlardan heç vaxt silinməyən Xatın, Xirosima, Naqasaki, Sonqumi, Ruanda, Srebrenitsa və Holokost kimi dəhşətli faciələrdən heç də geri qalmır. Adıçəkilən hadisələr müharibələr tarixinə dinc əhalinin

soyqırımı olaraq daxil olmuş və bütün dünyada geniş əks-səda doğurmuşdur.

Bütün dünyanın gözü qarşısında baş verən bu dəhşətli soyqırımının əsl mahiyyəti yalnız ümummilli lider Heydər Əliyev 1993-cü ildə siyasi hakimiyyətə yenidən qayıtdıqdan sonra açıqlanmış, 1994-cü ilin fevralında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Xocalı soyqırımına siyasi-hüquqi qiymət vermişdir. Bundan əlavə, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı zaman-zaman törətdikləri soyqırımı ilə əlaqədar ümummilli lider Heydər Əliyevin 1998-ci il martın 26-da imzaladığı Fərmanla 31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü elan edilmişdir.

Ümummilli Liderin «1948–1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistən SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında» 1997-ci il 18 dekabr tarixli Fərmanı Ermənistən SSR ərazisindən azərbaycanlıların deportasiyasının hərtərəfli tədqiq edilməsi, bu cinayətə hüquqi-siyasi qiymət verilməsi və onun beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu fərmanlar təkcə tariximizin qanlı səhifələrinin öyrənilməsi baxımından deyil, eləcə də erməni şovinizmi və terrorizminin ifşa olunması baxımından da əhəmiyyətlidir.

Beynəlxalq hüquqa görə, soyqırımı sülh və insanlıq əleyhinə yönələn əməldir və ən ağır cinayət hesab edilir. Bu barədə BMT Baş Məclisinin 1948-ci il 9 dekabr tarixli 260 (III) sayılı qətnaməsi qəbul edilmiş və 1951-ci ildən qüvvəyə minən «Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında» Konvensiyada soyqırımı cinayətinin hüquqi əsası təsbit olunmuşdur. Ermənistən Azərbaycana qarşı təcavüzü zamanı həmin konvensiyada təsbit edilmiş soyqırımı cinayətini təşkil edən bütün əməllər azərbaycanlılara qarşı tətbiq olunmuşdur.

Ermənistən bu cinayətkar siyasetinin davamlılığını sübut edən faktlardan biri də budur ki, təkcə XX əsrədə azərbaycanlılar 4 dəfə – 1905–1906-ci, 1918–1920-ci, 1948–1953-cü və nəhayət, 1988–1993-cü illərdə erməni millətçiləri tərəfindən törədilən soyqırımı və etnik

təmizlənmələrə məruz qalmışdır. Bu işgalçi dövlətin yürüdüyü təcavüzkarlıq siyasəti 20 il-dən artıqdır ki, dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında baş verir. Ona görə də Azərbaycan Respublikası bu konvensiyani rəhbər tutaraq Ermənistən Respublikasına qarşı BMT-nin beynəlxalq məhkəməsində iddia qaldırmaq üçün bütün hüquqi əsləslər malikdir.

Münaqışənin nizama salınması üçün aparılan danışqlarda da təcavüzkar Ermənistən qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış edərək işgalçılıq siyasetindən əl çəkmir. Digər tərəfdən isə, BMT və ATƏT kimi beynəlxalq təşkilatların öz təklif və qətnamələrini həyata keçirmək üçün konkret fəaliyyət göstərməməsi danışqlar prosesində irəliləyişin əldə olunmasına maneə törədir. Bununla yanaşı, keçən dövr ərzində ATƏT çərçivəsində yaradılan Minsk qrupu və bu qrupa həmsədrlik edən dövlətlər «ikili standartlar» prinsipindən çıxış edərək, münaqışənin ədalətli həll olunmasında məsuliyyət daşılmamış və təcavüzkar qarşı heç bir təzyiq göstərmək niyyətində olmamışlar. Bundan əlavə, təcavüzkar Ermənistəna qarşı heç bir əməli tədbirin görülməməsi ATƏT-in nüfuzuna xələl gətirməklə bərabər, onun tərkibində yaradılan Minsk qrupuna olan ümidi də heçə endirmişdir.

Buna baxmayaraq, Azərbaycan dövləti beynəlxalq təşkilatların, xüsusilə də münaqışəni dinc vasitələrlə nizama salmaq üçün fəaliyyət göstərən ATƏT-in sülhyaratma təkliflərinə hörmətlə yanaşaraq onun işində müntəzəm və əməli şəkildə iştirak edir. Bu da münaqışənin nizama salınması istiqamətində aparılan danışqlarda Azərbaycanın ilk növbədə sülh variantına üstünlük verdiyinə sübutdur.

Münaqışənin nizama salınmasında Azərbaycanın tutduğu mövqe birmənalıdır. Yəni problem yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və ölkəmizin beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri çərçivəsində həllini tapmalıdır. Bu mövqe beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri, BMT Nizamnaməsi, Helsinki Yekun Aktı və münaqışənin nizamlanması istiqamətində qəbul edilmiş çoxsaylı beynəlxalq sənədlərə əsaslanır. Eyni zamanda münaqışənin dinc

vasitələrlə nizama salınması istiqamətində bütün beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi sənədlər Azərbaycanın mövqeyinin bir daha gücləndirilməsi və məsələnin beynəlxalq hüquq principləri əsasında həllinin təsdiqlənməsi deməkdir. Bu baxımdan BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi 4 qətnamə (822, 853, 874, 884), ATƏT, Avropa Şurası və İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının qərarları da əhəmiyyətlidir və Azərbaycanın ədalətli mövqeyinin beynəlxalq səviyyədə müdafiəsi üçün hüquqi əsasdır. Son

zamanlar isə, Avropa Parlamenti və NATO-nun Zirvə toplantılarında qəbul olunan qərarlarda birmənalı şəkildə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü dəstəklənir və işgala son qoyulması bildirilir.

Ona görə də böyük dövlətlər müasir beynəlxalq münasibətlər üçün təhlükəli olan təcavüzkarın qarşısını almalı, BMT Nizamnaməsinin VII fəslinə müvafiq surətdə qəti praktik addımlar atmalı və Ermənistani beynəlxalq birliyin iradəsinə tabe etdirməlidirlər.

İQTİSAD İYYƏT

РУФАТ КУЛИЕВ

**Депутат Милли Меджлиса Азербайджанской Республики,
доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой АзТУ**

КАЧЕСТВО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И ЭКОНОМИКА АЗЕРБАЙДЖАНА

В условиях перманентно возникающих кризисных явлений в мировой экономике, ученые-экономисты стали весьма активно дискутировать вопрос темпов экономического роста. Общеизвестно, что экономический рост является важнейшей социально-экономической целью развития общества. Рост общественных доходов позволяет повышать уровень и качество жизни населения, создает материальную и технико-техническую базу для решения возникающих социально-экономических проблем и обеспечения безопасности страны.

На сегодняшний день можно привести целый ряд типов экономического роста. Это – устойчивый рост, длительный рост, нулевой рост, равновесный рост, сбалансированный рост, экстенсивный и интенсивный рост, инклузивный рост. Каждый из типов роста имеет свои особенности. Однако современное рыночное хозяйство предъявляет новые требования к качеству экономического роста. Экономический рост должен обеспечиваться, прежде всего, за счет внедрения в производство достижений научно-технического прогресса, применения ресурсосберегающих технологий, повышения качества выпускаемых товаров и оказываемых услуг. Экономический рост должен содействовать повсеместному развитию «зеленой экономики», которая предусматривает устранение зависимости между использованием ресурсов и экологическими последствиями от экономического роста.

Человечество больше не может себе позволить наращивать производство коли-

чествоенно, потому что это безвозвратно уничтожает природные ресурсы (нефть, газ, уголь, древесина и т.п.). Но вот рост качества производства не за счёт дополнительных ресурсов, а за счёт увеличения вложенных усилий может быть практически неограниченным. Значит, необходимо осуществить переход с количественного роста производства на рост качества. Если добротно сделанная вещь (товар, оборудование, запчасти и т.п.) проработает вместо года десять лет, то человечеству потребуется в десять раз меньше ресурсов. Всем известно «немецкое качество» товаров, которое стало синонимом слова «высокое качество» у потребителей по всему миру.

То есть, высокие темпы могут достигаться за счет ухудшения качества экономического роста, а низкие, и даже отрицательные, темпы роста могут сопровождаться ростом потребительской удовлетворенности благодаря выпуску более качественной продукции. Поэтому многие экономисты считают, что в стабильном обществе предпочтительны невысокие (1–2% в год), но устойчивые темпы экономического роста.

В определенном смысле в экономической практике имеет место парадоксальное явление: развитие целого ряда стран можно представить двумя моделями: «развитие без роста» и «рост без развития».

Для «развития без роста» характерен незначительный прирост ВВП при высоком уровне ВВП на душу населения. Такой тип развития имеет место в развитых странах (страны ЕС, США, Япония и др.). В таких

странах жителям обеспечено высокое качество жизни, в производство внедрены новейшие достижения научно-технического прогресса, средства направляются в долгосрочные инвестиционные проекты социальной, экологической, инновационной направленности. Данному типу стран характерен медленный рост, с высокой долей потребления и завышенным курсом национальной валюты. Эти страны можно назвать «обществом потребления».

Развитые страны во многом исчерпали ресурс роста, население в них уже потеряло былой энтузиазм (исчезли «американская мечта», идеалы японской семьи-фирмы, английский патриотизм). Население развитых стран хочет слишком много потреблять. Оно разучилось сберегать и не видит смысла в дальнейшем экономическом росте, в отказе от сегодняшнего потребления ради завтраших благ. Распространение индивидуализма также не способствует самоограничению ради большего потребления у своих детей.

То есть, развитые страны уже почти достигли предела своего роста. И эти пределы определяются вовсе не ограниченностью природных ресурсов или экологической катастрофой – потребности людей почти максимально удовлетворены, количественный рост человеку больше не нужен. Достигнутый уровень безопасности и экономического развития в развитых странах почти максимальен. В результате научно-технического прогресса и новых изобретений потребности начинают удовлетворяться еще лучше фактически за счет тех же ресурсов.

Концепция «рост без развития» применима в основном к развивающимся странам, которые обеспечивают экономический рост, не сопровождающийся повышением уровня жизни их населения (Вьетнам, Индонезия, Нигерия, Бангладеш и др.). Источником роста ВВП в этих странах является экспансивное использование природных, материальных и трудовых ресурсов. Распределение результатов роста происходит крайне неравномерно, увеличивается рас-

слоение общества, усугубляя, таким образом, относительную бедность. Еще одна черта, характеризующая особенность данного развития, – это быстрый экономический рост с высокой долей инвестиций и заниженным курсом национальной валюты. При этом инвестиции, в основном, направляются в создание инфраструктуры, соответствующей современным требованиям, и обеспечение экономической безопасности страны. Такой тип стран можно охарактеризовать, как «общество роста».

Развивающиеся страны растут и будут продолжать расти – им есть куда тянуться. Образ общества потребления развитых стран – хороший стимул их дальнейшего экономического роста.

Пределы роста человек устанавливает себе сам, а вовсе не ограниченные природные ресурсы или экологические и другие внешние проблемы. И в развитых странах человек достиг этих пределов. Период высоких темпов экономического роста кончился. Нынешнее состояние экономики развитых стран, с незначительными темпами роста – это теперь будет их обычное, нормальное состояние. Все новое развитие теперь доступно за счет простого переструктурирования производства.

Нет смысла больше ставить во главу угла экономической политики темпы экономического роста. Они больше не показатель успеха для развитых стран. Улучшение структуры потребления – вот цель, и она может достигаться даже при экономическом спаде. А экономический спад, или экономический кризис, свидетельствует, что национальной экономике необходима переструктуризация для лучшего удовлетворения потребностей населения.

В условиях Азербайджана мы можем видеть высокие темпы роста в период 2001–2010 годов и снижение в настоящий период. Как известно, высокие темпы экономического роста были связаны с нефтяным фактором, падение темпов – с четырехкратным падением мировых цен на нефть и глобальным экономическим кризисом.

Что же можно сказать в отношении экономики Азербайджана? Мы уверены, что нефтяная стратегия Общенационального лидера Гейдара Алиева сыграла определяющую роль в становлении и развитии национальной экономики. Эта стратегия фокусируется на трех основных компонентах: первым компонентом является то, что на ранних стадиях нашей независимости, в начале 90-х годов прошлого века, у Азербайджана не было возможностей, как технических, так и финансовых, для эффективного использования собственных углеводородных ресурсов. В этих условиях был предпринят стратегический шаг для приглашения крупнейших международных нефтяных компаний в Азербайджан, чтобы они принесли свои технологии и инвестиции.

Вторым компонентом была доставка, или то, как транспортировать нефть и газ Азербайджана на международные рынки. С этой целью была создана многовекторная транспортная система. Она включала трубопроводы через Россию, Грузию, Турцию к Черному и Средиземному морям.

После успешного завершения второго этапа Азербайджан начал получать основной приток доходов. Третьим компонентом было то, как накапливать и эффективно управлять этими доходами. Для решения этой задачи Президентом страны был создан Государственный нефтяной фонд Азербайджанской Республики. Все доходы от нефти и газа накапливаются в этом Фонде.

Практически данная стратегия реализовывалась следующим образом: 20 сентября 1994 года в городе Баку было заключено соглашение между западными нефтяными компаниями и независимым Азербайджаном. Подписание и реализация соглашения, получившего в мире известность как «Контракт века», явились наглядным свидетельством претворения в жизнь нефтяной стратегии, разработанной выдающимся политиком Гейдаром Алиевым и составляющей важнейший элемент азербайджанской модели социально-экономи-

ческого развития независимого Азербайджана.

Воплощая в жизнь положения, заложенные в нефтяной стратегии, азербайджанские нефтяники весьма активно сотрудничают с ведущими мировыми нефтяными компаниями. Так, в настоящее время Азербайджан подписал 32 контракта с зарубежными компаниями на разработку углеводородных месторождений и структур, в которых вложено более 64 млрд. долларов инвестиций. На сегодня 80% добываемой нефти и 75% газа приходится на долю иностранных консорциумов, разрабатывающих месторождения страны.

Следующим этапом реализации стратегии явилась сдача в 2006 году в эксплуатацию экспортного трубопровода Баку–Тбилиси–Джейхан, в 2007 году произошло другое историческое событие – начался экспорт газа с месторождения «Шахдениз» по газопроводу Баку–Тбилиси–Эрзурум.

Благодаря дальновидной политике Общенационального лидера Гейдара Алиева и активной деятельности Президента страны Ильхама Алиева Азербайджан стал энергопроизводителем глобального значения.

Стабилизатором финансовой системы страны является созданный Общенациональным лидером Гейдаром Алиевым в 1999 году Государственный нефтяной фонд Азербайджанской Республики, в котором накапливаются средства от реализации азербайджанской нефти на мировых рынках. На 1 июля 2016 года текущие активы Фонда составляют 35,1 млрд. долларов. (1)

Вместе с тем, азербайджанская модель социально-экономического развития не является чем-то застывшим во времени, она трансформируется в соответствии с новыми реалиями мировой экономики. Высокую эффективность модели подтверждают и отчеты международных финансовых организаций. Так, в ежегодном исследовании по оценке глобальной конкурентоспособности и рисков (на 2016–2017 годы) Всемирного экономического форума в Давосе

Азербайджан вошел в число наиболее конкурентоспособных стран мира, опередив большинство своих соседей по региону. Азербайджан находится в рейтинге на 37-м месте и опережает такие страны, как Индия (39-е место), Индонезия (41-е), Россия (43-е), Италия (44-е) и Казахстан (53-е). Турция находится в этом рейтинге на 55-м месте, Грузия – на 59-м, Иран – на 76-м, Армения – на 79-м, Украина – на 85-м месте. Отчет о глобальной конкурентоспособности охватывает 138 стран мира, обеспечивая лучшее понимание тех процессов, которые способствуют производительности и благосостоянию этих стран. Данная серия отчетов остается наиболее комплексной оценкой национальной конкурентоспособности в мире. (2)

Президент страны Ильхам Алиев на церемонии официального открытия V Бакинского международного гуманитарного форума отметил, что «Значительная часть экономики Азербайджана связана с природными ресурсами. Несмотря на резкое падение цен на нефть, Азербайджан преодолевает этот кризис с минимальными потерями, и сегодня динамичное развитие продолжается». (3)

В условиях поступательного развития национальной экономики перед страной стоят новые задачи, связанные с диверсификацией отраслевой структуры хозяйства – развитием ненефтяного сектора экономики. Резкое падение мировых цен на углеводороды требует ускорения всех процессов, связанных с развитием ненефтяного сектора.

Приоритетными отраслями национальной экономики, требующими ускоренного развития, на наш взгляд, являются агропромышленный комплекс, машиностроение, химическая промышленность и фармацевтика, развитие транспортной и телекоммуникационной инфраструктуры. Все это – базовые элементы национальной экономики, которые призваны обеспечить долгосрочное устойчивое развитие страны.

Важным направлением развития экономики страны является создание современ-

ной транспортно-логистической инфраструктуры. То есть Азербайджан должен стать транспортным хабом с эффективно действующими международными транспортными коридорами «Европа–Кавказ–Азия» (ТРАСЕКА) и «Север–Юг». При этом инфраструктурный каркас хаба составят магистральные автомобильные, железнодорожные и морские пути. Развитие экспорта транспортных услуг является столь же важной составляющей национального продукта Азербайджана, как и экспорт товаров.

Современная Европа, стремящаяся преодолеть издержки глобального кризиса, обратилась к стратегии «новой индустриализации» и возрождению национальной промышленности вместо культивирования «сферы услуг» и модели «офисной экономики», поставившей на грань банкротства ряд стран-членов ЕС. Пример Китая, который сумел свести до минимума эффекты кризиса, переориентировав свое производство с кризисного американского на внутренний рынок, также весьма показателен в этом отношении. И здесь весьма актуальным становится вопрос импортозамещения для национальной экономики.

Если проанализировать статьи импорта, с точки зрения продовольственной безопасности страны, то по данным статистики за 2015 год среди продовольственных товаров наибольшую величину составляют зерновые – 343,4 млн. долларов и сахар – 149,8 млн. долларов, то есть наиболее важные для населения продукты. Нам представляется, что для развития этих отраслей в отечественном сельском хозяйстве необходимо использовать положительный зарубежный опыт в этой сфере и, в первую очередь, помимо субсидий, налоговых льгот и низкопроцентных кредитов, целесообразно внедрять установленные государством закупочные цены и страхование урожая.

Весьма широк спектр импорта и по другим группам товаров, производство которых возможно наладить в Азербайджане. Например, продукцию фармацевтики (им-

порт – 270 млн. долларов), мебель (импорт – 160,3 млн. долларов) и др.(4)

Итак, азербайджанская модель социально-экономического развития, учитывая процессы, происходящие в мире, изменяется и развивается в соответствии с изменяющимися потребностями азербайджанского общества. Основа модели, базисом которой являлась нефтегазовая промышленность, начинает формироваться за счет становления и развития ненефтяного сектора. В данном ракурсе учитывается и отмеченный нами в начале статьи парадокс “экономического развития без роста, или, экономический рост без развития”. Так, правительство страны планирует в течение последующих десяти лет обеспечить инклузивный рост экономики. Как известно, Секретариат Конференции ООН по торговле и развитию (ЮНКТАД) выпустил очередной ежегодный Trade and Development Report. Подобно предыдущим докладам, публикуемым с 1981 года, он содержит подробный анализ основных проблем, с которыми сталкивается современная мировая экономика. В этом году на 130 страницах была всесторонне проанализирована «Политика в целях инклузивного и сбалансированного роста». (Инклузивный – официальный термин ООН, по аналогии с all inclusive.) Ин-

клузивный рост – рост, включающий все слои населения, а не только активную богатую верхушку. По мнению авторов, необходимо обеспечить «включение» всех слоев населения в использование благ экономического развития и способствовать сокращению разрывов в их доходах и благосостоянии. А это, в свою очередь, должно не только принести социальные выгоды, но и привести к ускорению экономического роста.

То есть перед национальной экономикой ставится задача переструктуризации. В определенной степени имеет место переход от количественного роста к качественному. Такой переход в условиях сложной геополитической обстановки обуславливает необходимость мобилизации всех ресурсов общества, в том числе созидательную активность населения страны. Достижение поставленной цели было бы невозможно без идеологии, построенной на принципах социальной справедливости и общности интересов политического руководства страны и населения, так как только в этом случае выстраиваются соответствующие инфраструктура и технология эффективного государственного управления, и создается основа для длительных горизонтов планирования экономики и видения населением перспектив социального развития.

Литература:

1. <http://www.oilfund.az/>
2. Всемирный Экономический Форум: рейтинг глобальной конкурентоспособности 2016–2017. <http://gtmarket.ru/news/2016/09/28/7304>
3. Речь Ильхама Алиева на церемонии официального открытия V Бакинского международного гуманитарного форума. <http://ru.president.az/articles/21234>
4. <http://stat.gov.az/>

Açar sözlər: artımsız inkişaf və inkişafsız artım, sosial-iqtisadi inkişafın Azərbaycan modeli, qeyri-neft sektoru

Key words: development without growth and undeveloped growth, socio-economic model of Azerbaijan; the non-oil sector of the economy

Ключевые слова: рост без развития и развитие без роста, социально-экономическая модель Азербайджана, ненефтяной сектор экономики

Rüfət Quliyev

*Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı,
iqtisad elmləri doktoru, professor, AzTU-nin kafedra müdürü*

İQTİSADİ ARTIMIN KEYFİYYƏTİ VƏ AZƏRBAYCAN İQTİSADIYYATI

XÜLASƏ

İqtisadi təcrübədə paradoksal hal yer alır: bütöv bir sıra ölkələrin inkişafını iki modellə – «artımsız inkişaf və inkişafsız artım» modelləri ilə təsəvvür etmək mümkündür. Yəni yüksək artım tempları keyfiyyətin pisləşməsi hesabına baş verə bilər, az artım tempları daha keyfiyyətli məhsul istehsalı sayəsində istehlak tələbatının artması ilə müşahidə oluna bilər. Buna görə də iqtisadçıların əksəriyyəti hesab edirlər ki, stabil cəmiyyətdə iqtisadiyyatın yüksək olmayan (ildə 1-2%), ancaq dayaniqli artım tempi arzu olunandır.

Sosial-iqtisadi inkişafın Azərbaycan modeli bu postulat rakursundan baxılır. İqtisadiyyatın qeyri-neft sektoruna yönəlmış yeni istiqamət sahəsində bu modelin dəyişməsilə əlaqədar tendensiyalar göstərilir. Milli iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun prioritet sahələri qeyd olunur.

Rufat Guliyev

*Member of the Milli Majlis of Azerbaijan Republic,
Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of ATU*

QUALITY OF ECONOMIC GROWTH AND ECONOMY OF AZERBAIJAN

SUMMARY

There is a paradoxical phenomenon in economic practice: the development number of countries that can be presented by two models of «development without growth» and «growth without development». The high growth may be achieved with deterioration in the quality of economic growth, but low growth can be accompanied by the growth of consumer-satisfied products. Therefore, many economists believe that (1–2% per year) in a stable society law but steady economic growth is preferable.

The Azerbaijani model of economic and social development is considered in this perspective. The trends of the reorientation to the non-oil sector of the economy is given in the article.

REGIONLAR

SİRAQƏDDİN CABBAROV
Saatlı Rayon İcra Hakimiyətinin başçısı

RAYONUN SOSİAL-İQTİSADI İNKİŞAFININ UĞURLARI VƏTƏNDƏŞLARIMIZIN FİRAVAN GƏLƏCƏYİNƏ TƏMİNAT VERİR

«Saatlı rayonu Azərbaycanın bütün güşəsi kimi, mənim üçün doğmadır, əzizdir. Mən Saatlı rayonunda dəfələrlə olmuşam. Məhz 70-ci illər dövründə rayonun iqtisadiyyatı çox yüksək templərlə inkişaf eləyirdi. Saatlıda kəndlərin, qəsəbələrin, rayon mərkəzinin abadlaşması məsələsi də məni maraqlandırırdı. Saatlılara mənim həmişə hörmətim olubdur».

Heydər Əliyev

Tarix və zaman hər yerdə əsası xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla həyata keçirilən sosial-iqtisadi strategiyanın düzgünlüyünü, heç bir alternativi olmadığını dənə-dənə sübut etmişdir. Ötən illərin təcrübəsi inandırıcı şəkildə göstərmişdir ki, xalqımızın Ulu Öndərin siyasi xəttinə və yeni, XXI əsrə cənab İlham Əliyev tərəfindən siyasi uzaqgörənliklə, qətiyyət və əzmkarlıqla aparılan daxili və xarici siyasetə inam və dəstəyi sarsılmazdır.

İndi daha aydın başa düşülük ki, təməli ulu öndər Heydər Əliyevin əbədiləşən ideyaları və möhtəşəm planları əsasında qoyulan milli inkişaf strategiyasının İlham Əliyev tərəfindən müasir idarəcilik təfəkkürü, siyasi iradə və böyük uzaqgörənliklə davam etdirilməsi qısa tarixi bir müddətdə ən mürəkkəb sosial problemləri müvəffəqiyyətlə həll edərək Azərbaycanı güclü iqtisadi potensialı, maliyyə resursları, müasir infrastruktur şəbəkələri olan, beynəlxalq aləmdə nüfuzlu mövqeyə malik qüdrətli bir dövlətə çevirmişdir.

Araz çayının sağ və sol sahilərində, bərəkətli Muğan düzündə yerləşən və 1943-cü

ildən rayon statusu alan Saatlinin sosial-iqtisadi və mədəni inkişafı bilavasitə ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olmuş, 2003-cü ildən başlayaraq isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən xalqın və dövlətin maraqlarına xidmət edən, yeni keyfiyyət və məzmunda davam etdirilən uğurlu sosial-iqtisadi siyaset nəticəsində rayonun stabil və dinamik inkişafının təməli qoyulmuşdur.

Saatlı rayonu da respublikanın hər bir güşəsi kimi, həmişə ulu öndər Heydər Əliyev üçün doğma və əziz olmuşdur. Respublikaya rəhbərlik etdiyi 1969–1982-ci illərdə Heydər Əliyev 3 dəfə – 1974, 1976 və 1980-ci illərdə, müstəqillik illərində, ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra isə 1998-ci ildə Saatlı rayonuna səfər edərək rayonun hərtərəfli inkişaf etdirilməsi, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün öz tövsiyələrini vermiş, gənclərin peşə təhsili, pambıqçılığın inkişafı ilə maraqlanmış, müxtəlif əmək kollektivləri, əsasən də sadə kənd əməkçiləri ilə görüşlər keçirərək rayonun əməksevər və torpağa bağlı insanların qazandığı uğurları yüksək qiymətləndirmişdir. Böyük öndərin bölgələrin inkişafına göstərdiyi diqqət sayəsində 1970–1982-ci

illərdə kənd təsərrüfatında, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və digər sahələrdə yüksək nəticələr əldə olunmuşdur. Rayonun iqtisadiyyatının əsasını təşkil edən kənd təsərrüfatında iqtisadi artım və dirçəliş, əhalinin sosial-məişət şəraitinin xeyli dərəcədə yaxşılaşması həmin illərdən başlanılmışdır. Rayon üzrə taxıl istehsalı 1970-ci ildə 13,7 min ton olduğu halda, 1982-ci ildə 42,5 min tona, pambıq istehsalı 15,3 min tondan 1981-ci ildə 59,7 min tona çatmış, ət istehsalı 1,6 dəfə, süd istehsalı 2,2 dəfə, yun istehsalı 1,5 dəfə artmışdır. 70-80-ci illərdə 8573 şagird yeri olan 19 məktəb binası, 390 çarpayılıq mərkəzi xəstəxana, 450 yerlik mədəniyyət sarayı, 11 kənd həkim məntəqəsi, çoxlu sayıda sosial obyektləri, istehsal və emal müəssisələri açılmış, sənaye, nəqliyyat və xidmət təşkilatları yaradılmışdır.

Aran iqtisad rayonlar qrupuna daxil olan Saatlı özünün yeni inkişaf mərhələsinə «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafi Dövlət Programı (2004–2008-ccı illər) haqqında» Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 1-ci Dövlət Programını təsdiq etməsi və bu programda nəzərdə tutulan tədbirlərin icrası ilə qədəm qoymuşdur. Ölkə başçısının rəhbərliyi ilə sosial-iqtisadi, siyasi, mədəni, bir sözlə, bütün sahələrdə əldə edilən yüksək nəticələr Azərbaycanın qüdrətini daha da artırılmışdır ki, bu da özlüyündə bölgələrin inkişafına yeni təkan vermişdir. Regionların sosial-iqtisadi inkişafi ilə bağlı təsdiq edilmiş növbəti – 2-ci və 3-cü Dövlət Programlarının da qəbul edilməsi və bu programlarda nəzərdə tutulan irimiqyaslı tədbirlər, eyni zamanda neft gəlirlərindən səmərəli istifadə olunması, infrastruktur layihələrə önəmlü yer verilməsi, sahibkarlıq və biznes mühitinin daha da yaxşılaşdırılmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına, yoxsulluğun minimuma endirilməsinə, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmiş və rifah halını yüksəltmişdir.

Azərbaycanda makroiqtisadi stabillik təmin olunmaqla yanaşı, demoqrafik vəziyyət sahəsində də müsbət nəticələrə nail olunmuşdur. Azərbaycan iqtisadiyyatı rəqabətqabiliyyətlə-

liyinə görə ötən illər ərzində demək olar ki, hər il sıçrayış edərək pillələri qalxaraq 140 ölkə arasında 37-ci yerə yüksəlmüşdür. Əhalinin sakinliyi və həyat səviyyəsinin yüksəlməsi nəticəsində 2003-cü ildə Azərbaycan əhalisi 8,4 milyon idisə, hazırda 10 milyona çatmadadır. 2004-cü ildən ötən 12 il ərzində 25 elektrik stansiyası tikilmişdir ki, indi elektrik stansiyalarının sayı 34-dür. Azərbaycanda qazlaşma 92 faiz, şəhərlərdə isə bu 100 faizdir. Bu illər ərzində 3 minə yaxın məktəb, 600 xəstəxana tikilib və ya əsaslı təmir olunub. Azərbaycana 200 milyard manatdan artıq sərmayə qoyulmuşdur ki, bunun da yarısı xarici sərmayədir. 2017-ci ilin əvvəlinə ölkəmizin valyuta ehtiyatları 38,5 milyard dolları ötmüşdür. Sahibkarlığın inkişafına 2 milyard manata yaxın güzəştli kredit verilmişdir. Son 13 il ərzində 1 milyon 600 min yeni iş yeri açılmışdır.

Möhkəm təməl üzərində qurulmuş iqtisadi potensial, toplanmış maliyyə resursları, cəmiyyətin bütün sahələrinin dinamik inkişafi, enerji və ərzaq təhlükəsizliyi kimi məsələlərin uğurla həll edilməsi Azərbaycana imkan verir ki, tam müstəqil, milli maraqlara hesablanan xarici siyaset yürütsün. Ötən il Azərbaycana 20-yə yaxın dövlət və hökumət başçısının, 2017-ci ilin birinci rübündə isə 7 dövlət başçısının səfər etməsi müsbət hadisədir. Azərbaycanın dünya miqyasında nüfuz və mövqeyinə görə lazımlı tanınması bütün beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi qətnamə və qərarlarda da əks olunmaqdadır. Bunun nəticəsidir ki, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı zirvə görüşündə Ermənistən–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və aprel ayında Azərbaycana Ermənistən tərəfindən edilən təcavüzlə bağlı kontakt qrupu yaratdı. Qoşulmama hərəkatı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü ilə bağlı ayrıca qətnamə qəbul etdi. Dövlət başçısı İlham Əliyev Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı yenə də öz qəti mövqeyini nümayiş etdirərək ərazi bütövlüğümüzün bərpa edilməsini, mövcud status-kvonun qəbul edilməz olduğunu önə çəkdi. Aprel döyüşlərinə toxunan dövlət başçısı ordumuzun əks-hücum əməliyyatını və minlərlə hektar torpağımızın işğaldan azad

edilməsini şanlı tarixi qələbə kimi diqqətə çatdıraraq dövlətimizin, xalqımızın, ordumuzun güclü olduğunu bildirdi. Eyni zamanda illər boyu Ermənistan tərəfindən yaradılmış mifin tamamilə darmadağın edildiyini önemli hadisə kimi vurğuladı.

Ölkəmizin iqtisadi qüdrətinin artması, respublikanın digər bölgələri kimi, Saatlı rayonunun da sosial-iqtisadi inkişafında özünü göstərməkdədir. Müstəqil Azərbaycanın bütün rayonları kimi, Saatlı iqtisadi yüksəliş, sosial tərəqqi dövrünü yaşayır. Saatlilar bu nailiyətlərə ölkə başçısı İlham Əliyevin yüksək diqqət və qayğısı sayəsində nail olurlar. Son illər Prezident İlham Əliyev rayonun sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi, mühüm infrastruktur layihələrin həyata keçirilməsi və bilavasitə əhalinin sosial sifarişləri əsasında irəli sürürlən təkliflərin reallaşması ilə bağlı 14 ayrıca sərəncam imzalamışdır və bu sənədlərdə nəzərdə tutulan tədbirlərin icrası ilə yaxından maraqlanmaqla mühüm obyektlərin açılış və təməlqoyma mərasimlərində şəxsən iştirak etmişdir.

Azərbaycan Prezidentinin regionlara səfər etməsi, görülən işlərlə maraqlanması, əhali ilə görüşlər keçirərkən qaldırılan məsələlərin həlli ilə bağlı müvafiq tapşırıq və göstərişlər verməsi ölkənin hər bir vətəndaşı kimi, Saatlı rayon sakinlərinin də böyük ruh yüksəkliyinə və əmək coşqunuğuna stimul vermiş, insanlarımıza iqtisadiyyatda, sosial-mədəni həyatda daha mühüm nailiyyətlər qazanmağa ruhlandırmışdır.

2008-ci ildən ötən 9 ilə yaxın müddət ərzində Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 7 dəfə Saatlı rayonunda olmuşdur ki, bunlardan da 6 səfər ölkə başçısının bilavasitə verdiyi sərəncamlar əsasında görülən işlərlə şəxsən maraqlanması, rayonun inkişafı ilə bağlı aidiyyəti qurumlara yeni tapşırıq və göstərişlər verməsi ilə əlaqədar olmuşdur. 26 sentyabr 2008-ci ildə rayona səfər edən cənab İlham Əliyev Ulu Öndərin adını daşıyan parkın ərazisində inşa olunan Heydər Əliyev Mərkəzinin, Saatlı şəhərinin beşmərtəbəli yaşayış massivinin minlərlə sakinin istirahət və asudə vaxtlarının səmərəli

təşkili məqsədilə yeni salınmış mədəniyyət və istirahət parkının, rayonun Gomuşçu kəndi ərazisində iş adamı tərəfindən dövlət dəstəyi hesabına yaradılan «Biyan məhsulları» zavodunun istifadəyə verilməsi ilə bağlı açılış mərasimlərində iştirak etmişdir. Görülən işlərdə razılığını ifadə etməklə rayonun sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər görüləcəyini də qeyd etmişdir. Açılış tədbirində ictimaiyyətin nümayəndələri ilə görüşdə Azərbaycan Prezidenti demişdir: «Saatlı rayonunun inkişafı üçün tədbirlər görülür, rayonda işlər yaxşı gedir. Mən Saatlıda gedən işləri həmişə diqqət mərkəzində saxlayıram».

2010-cu ilin may ayında Kür və Araz çaylarının daşması və daşqın nəticəsində Sarısu gölünün bəndinin dağılması ilə ağır təbii fəlakət baş verən zaman təbiət bölgənin əhalisini sınağa çəkərkən, həmin ağır günlərdə ölkə başçısı xalqımıza dayaq durdu. Şirvan şəhərində dərhal müşavirə keçirərək bütün dövlət qurumlarına çevik hərəkət etmək və daşqının ağır fəsadlarının qarşısını almaq üçün öz tapşırıqlarını verdi. Əgər cənab İlham Əliyevin tapşırığı ilə 2009-cu ildə Araz çayı üzərində tikilib istifadəyə verilən «Asma körpü» olmasaydı, qonşu Sabirabad rayonunun 4, Saatlinin isə 2 kəndinin əhalisinin xilasını düşünmək belə olmazdı. Həmin ildə cənab İlham Əliyev yenə də subasmadan ziyan çəkmiş əhalinin sosial-iqtisadi həyatlarının, kənd təsərrüfatının bərpası ilə bağlı verdiyi tapşırıqlarının icrasını görmək və əhali ilə görüşmək məqsədilə 2010-cu ilin 1 noyabr tarixində Saatlı rayonunun Yeni Novruzlu kəndində təbii fəlakətdən zərər görmüş sakinlər üçün 178 evdən ibarət, bütün sosial-texniki infrastruktura malik yeni qəsəbənin açılışında iştirak etmişdir. Ölkə başçısının sərəncamına əsasən rayonun subasmaya məruz qalmış yaşayış məntəqələrində ümumilikdə 600-dən artıq yeni fərdi yaşayış evi tikilib istifadəyə verilmiş, bir sıra sosial obyektlər əsaslı təmir olunmuş və ya yenidən tikilmiş, vətəndaşlara təmir və bərpagücləndirmə məqsədilə milyon manatlarla vəsait ödənilmişdir.

Saatlı rayonunda yol infrastrukturunun yaxşılaşdırılması, əhalinin yerli əhəmiyyətli

avtomobil yollarından daha rahat istifadə etməsi, gediş-gəlişin vaxt itkisi və məsafə baxımından daha faydalı şəkildə təmin olunması, kənd təsərrüfatı rayonu olan Saatlıda məhsul istehsalının artırılması məqsədilə maddi-texniki bazanın gücləndirilməsinə ölkə başçısı xüsusi diqqət vermişdir ki, bu sıradə rayonumuzda qayğıdan kənarda qalmamışdır. 2011-ci il mayın 5-də rayonda səfərdə olan ölkə başçısı uzunluğu olan, 20 min nəfər əhalinin yaşadığı 8 yaşayış məntəqəsini rayon mərkəzi ilə birləşdirən, eyni zamanda qonşu İmişli rayonunun mərkəzinə məsafəni 30 km-ə yaxın qısaltan Saatlı–Musalı–Məzrəli avtomobil yolunun istifadəyə verilməsi, «Aqrolizing» ASC-nin Saatlı Aqroservis filialının yeni baza kompleksinin açılış tədbirlərində iştirak etmişdir. Həmin il rayonun Gomuşçu kəndində ərazisi 1,21 hektar olan, Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun uzunmüddətli güzəştli kreditinin dəstəyi hesabına iş adamı tərəfindən tikilən 2 min tonluq meyvə-tərəvəz soyuducu kamera da istifadəyə verilmişdir ki, nəticədə xeyli iş yerləri yaradılmışdır.

Azərbaycan Prezidentinin rayona ardıcıl səfərlərindən biri də 2012-ci il 27 oktyabr tarixinə düşür. Bu səfər çərçivəsində 126 yerli Mərkəzi rayon xəstəxanasının əsaslı təmiri barədə 30 mart 2010-cu il tarixli sərəncamına əsasən bu tibb ocağının yenidən qurulduğdan sonra əhalinin istifadəsinə verilməsi, 12 may 2011-ci il tarixli sərəncamı ilə inşa edilən Gənclər Mərkəzinin, rayonun sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi üçün ayrılmış vəsait hesabına tikilən Tarix Diyarşunaslıq Muzeyinin və Rəsm Qalereyasının, Şahmat məktəbinin, rayon mərkəzi ilə Araz çayının sol sahilindəki yaşayış məntəqələrini birləşdirən körpünün əsaslı təmirdən sonra istifadəyə verilməsi, daxili imkanlar hesabına inşa olunan YAP Saatlı rayon təşkilatının inzibati binasının açılış mərasimlərində iştirak etmişdir.

2013-cü ilin avqust ayı da rayon ictimaiyyətinin həyatında əlamətdar və yaddaqlan tarix olmuşdur. Belə ki, gənclərin və idmançıların istəyi ilə onların sağlam böyüməsi, asudə vaxtlarının mənalı təşkili və ümumiyyətlə,

idmanın kütləviliyinin artırılması məqsədilə bilavasitə dövlət başçısının sərəncamı ilə inşa edilmiş Olimpiya İdman Kompleksinin, Bayraq meydanı-Şəhidlər abidə kompleksinin, habelə 16 iyun 2013-cü il tarixli sərəncamla 44 min nəfər əhalinin yaşadığı 17 yaşayış məntəqəsini birləşdirən və uzunluğu olan Sımadə-Qarayevkənd avtomobil yolunun açılışlarında cənab İlham Əliyev özü iştirak etmiş və bütün bu tədbirlərdə rayonun tərəqqisinə, əhalinin daha yaxşı yaşamasına bundan sonra da xüsusi diqqət ayrılağını bildirmişdir. Hələ 2011-ci il may ayının 5-də rayon ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə birgə yerli əhəmiyyətli avtomobil yolunun istifadəyə verilməsi mərasimində iştirak edərkən İlham Əliyev demişdir: «Mən çalışacağam ki, bütün sahələrdə gözəl işlər görülsün. Biz bu işləri şəhərimizin gözəlləşən simasında görürük. O cümlədən Saatlı rayonunda bu işlər yüksək seviyyədə aparılır».

Saatlı rayonu üçün digər mühüm bir gün pambıqlığın inkişafı ilə bağlı mart ayının 28-də respublikanın 22 rayonunun nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən ümumrayon müşavirəsi və həmin gün rayona səfəri çərçivəsində mühüm infrastruktur və sosial obyektlərin açılışında da iştirak etməsi çox əlamətdar, unudulmaz və şərəfli bir tarix olaraq yaddaşlarda qalacaqdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 110/35/10 kv-luq «Sarıcalar» yarımsənasiyəsinin, rayonun 51 mindən çox sakininin yaşadığı, 19 yaşayış məntəqəsini birləşdirən Saatlı–Sarıcalar–Qara Nuru–Şirinbəyli–Fətəlikənd–Azadkənd avtomobil yolunun, Heydər Əliyev Fondu tərəfindən inşa edilmiş 100 yerlik körpələr evi-uşaq bağçasının, Saatlı şəhərində içməli su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin yenidən qurulması layihəsi çərçivəsində şəhərin su təchizatı sisteminin istismara verilməsinin açılış mərasimlərində iştirak etmişdir.

Dövlət başçısı rayona səfəri zamanı vaxtinin azlığına baxmayaraq, Qıraqlı kəndi ərazisində pambıq istehsalçıları ilə görüşmüş, rayona gətirilən yeni texnikalarla tanış olmuş, pambıq tarlasında əməkçilərlə səhbət etmişdir. Əkin işləri ilə maraqlanaraq ilk səpinə bilavasitə özü

xeir-dua vermiş və bununla da respublikada pambıq əkinini kampaniyasına rəsmi start verilmişdir.

Pambıqçılığa həsr olunmuş ümmumirespublika müşavirəsində İlham Əliyev giriş nitqində demişdir: «Əvvəlki illərdə Saatlı rayonun inkişafı ilə bağlı çox böyük işlər görülübdir. Rayonun infrastrukturunu tamamilə yenidən qurulubdur». Dövlət başçısının qısa müddətdə, səfərdən cəmi bir gün sonra «Saatlı rayonunun Saatlı-Musalı-Dəlilər-Novruzlu avtomobil yolunun tikintisi ilə bağlı tədbirlər haqqında», «Saatlı rayonunda çoxmənzilli binaların əsaslı təmiri ilə bağlı tədbirlər haqqında» imzaladığı Sərəncamlar rayonumuzun sosial-iqtisadi inkişafına, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə növbəti bir töhfəsinin əyani təzahürüdür. Bu sərəncamların icrası nəticəsində 12 min nəfər əhalinin yaşadığı 6 yaşayış məntəqəsini birləşdirən Araz çayının sol sahili boyu əhalinin rahat gediş-gelişini təmin edəcək yol yenidən qurulacaq, rayonun mənzil fonduna daxil olan 50 çoxmənzilli bina əsaslı təmir ediləcəkdir.

Ölkə başçısının tapşırıqlarını rəhbər tutan Saatlı əməkçiləri pambıqçılığın əvvəlki şöhrətini özünə qaytarmaq üçün yüksək səy və əzmlə işə başlamışlar. 2016-ci ildə 12 min tondan çox pambıq toplanaraq emal müəssisələrinə təhvil verilmişdir. Yaxşı haldır ki, məhsulun 60 faizə yaxın əl ilə yiğilmişdir ki, bu da pambıq sahəsində çalışanlar üçün əlavə, eyni zamanda gündəlik qazanc deməkdir. Pambıq istehsalçıları 6 milyon manata yaxın real gəlir əldə etmişlər ki, bunun da 1 milyon 201 min manatı dövlət başçısının müvafiq sərəncamı ilə son məhsula görə istehsalçılara verilən subsidiya olmuşdur. Cari ildə istehsalçılar 17150 hektar sahədə pambıq əkəcəkləri ilə bağlı rayonun pambıq istehsalı və emalı müəssisələri olan «MKT-İstehsalat Kommersiya» MMC, «Şamə» MMC, «CTS-Aqro» MMC, «Saatlı Kənd Təsərrüfatı» MMC və İnnovasiya təsərrüfatları ilə müqavilələr bağlamışlar, hazırda ciyid səpini davam etməkdədir.

Pambıqçılığın inkişafına göstərilən dövlət dəstəyi və insanların sosial həyatlarının yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynadığı nəzərə

alinaraq 2017-ci ildə torpaqdan səmərəli istifadə olunmasına, məhsuldarlığın artırılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Cari ildə hər hektardan 20 sentnerdən artıq olmaqla 35 min tondan artıq məhsul istehsal ediləcəkdir ki, bu da pambıqçılarımızın 15 milyon manatdan yuxarı real gəlir əldə etmələri deməkdir. İndidən söyləmək olar ki, bu il pambıqçılıqdə çalışanların sayı 10 min nəfəri ötəcəkdir ki, bunun da 6 min nəfərdən çoxunu gənclər təşkil edəcəkdir.

Ölkəmizdə aqrar sahədə baş verən canlanma, torpaqdan səmərəli istifadə olunması və torpağa düzgün aqrotexniki xidmətin təşkili kənd təsərrüfatının digər ənənəvi sahələrinin də inkişafına təkan vermişdir. 2016-ci ildə ümumi dəyəri faktiki qiymətlərlə 110470,1 min manat olan məhsul istehsal edilmişdir. İstehsal olunmuş kənd təsərrüfatı məhsullarının həcmində qeyri-dövlət sektorу 99,9 faiz təşkil edir ki, bunun da 58,9 faizi bitkiçiliyin, 41,1 faizi isə heyvandarlıq məhsullarının payına düşür. Həyata keçirilən tədbirlərin nəticəsidir ki, 2016-ci ildə 7110.6 ton ət diri çəkida, 38698 ton süd və 6780 min ədəd yumurta istehsal edilmişdir. Rayon üzrə bütün təsərrüfat kateqoriyaları üzrə iri buynuzlu mal-qara 67407 baş, o cümlədən ana inək və camışların sayı 32093 baş, qoyun və keçilərin sayı 112131 baş olmuşdur. Əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə iri buynuzlu mal-qara 126 baş azalmış, qoyun və keçilərin baş sayı 992 baş artmışdır. 16541 hektar buğda əkin sahəsindən 71809 ton buğda məhsulu yiğilmişdir ki, bu da hər hektardan 43.4 sentner, 4582 hektar arpa sahəsinin hər hektarından 35.2 sentner olmaqla 16145.2 ton arpa məhsulu istehsal edilmişdir.

Ötən il rayon üzrə pərakəndə əmtəə dövriyyəsinin həcmi 2015-ci illə müqayisədə 17,4 faiz artaraq 181952,0 min manat olmuşdur. Dövriyyənin həcmində 99,8 faizi özəl sektorun payına düşür. Eyni zamanda əhaliyə göstərilən pullu xidmətlərin həcmi də əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 7,9 faiz artaraq 27489,0 min manat olmuşdur. Rayonun nəqliyyat müəssisələri və nəqliyyat sahəsində fəaliyyət göstərən fiziki şəxslər tərəfindən sərnişin daşınması üzrə 2,8 faiz, yük daşınması üzrə isə

6,4 faiz artıq xidmətlər göstərilmişdir. Bir işçi-yə hesablanmış orta aylıq əməkhaqqı 266,1 manat olmuşdur ki, bu da əvvəlki illə müqayisədə 3,6 faiz çoxdur.

Göstərilən bu müsbət makroiqtisadi rəqəmlər rayonda demoqrafik inkişafa, əhalinin davamlı sakinliyinə və həyat tərzinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmışdır. 2017-ci il yanvar ayının 1-i vəziyyətinə əhalinin sayı 1,3 faiz artaraq 104756 nəfər olmuşdur. İl ərzində ümumi sahəsi 5258,0 kv.m. olan yaşayış evləri tikilib istifadəyə verilmişdir ki, bunun da hamısı əhalinin öz vəsaitləri hesabına olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin təsdiq etdiyi regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramlarının uğurlu icrası nəticəsində Saatlı rayonu üzrə tədbirlər yerinə yetirilmiş və bu proqramların icra olunduğu müddət ərzində makroiqtisadi göstəricilərdə böyük artım əldə edilmişdir. 2003-cü ilə nisbətən 2016-ci ildə ümumi məhsul buraxılışının həcmi 4,3 dəfə, sənaye məhsulu 1,4 dəfə, kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 3,5 dəfə, əsas kapitala yönəldilmiş vəsait 23,5 dəfə, tikinti-quraşdırma işləri isə 27,4 dəfə artmışdır. İş adamları və sahibkarların, fermerlərin investisiya layihələrinin dəstəklənməsi və dövlət tərəfindən maliyyə köməkliyinin edilməsi məqsədilə Sahibkarlığa Kömək Milli Fonduñun xətti ilə 2003-2016-ci illərdə 23,5 milyon manat güzəştli kredit verilmiş, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına becərilən əkin sahəsi üçün ötən 10 ildə 27 milyon 608 min manata yaxın subsidiya ödənilmişdir. Bu illər ərzində 32344 yeni iş yerləri yaradılmışdır ki, bunun da 19728-i daimi iş yerləridir.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramlarında nəzərdə tutulan tədbirlər, dövlət investisiya layihələri çərçivəsində, eləcə də iş adamları və sahibkarların vəsaitləri, rayonun daxili imkanları hesabına irimiqyaslı tikinti-quruculuq, abadlıq işləri görülmüş, əsasən sosial layihələr icra olunmuşdur.

Saatlı rayonunda ölkə başçısının bilavasitə iştirakı ilə açılan, təməli qoyulan və istifadəyə verilən obyektlərlə eyni vaxtda, əsasən dövlət proqramlarının icrasına başlanıldığı 2004-cü

ildən etibarən istər tikinti-quruculuq, istərsə də sosial-mədəni sahələrdə vacib obyektlərin əhalinin istifadəsinə verilməsi təmin olunmuşdur. Bu illər ərzində rayonun bir sıra təşkilatları, dövlət qurumları üçün müasir tələblərə cavab verən 8 inzibati bina, şəhid ailələri və Qarabağ əllilləri üçün 48 mənzilli 2 yaşayış binası, Araz çayı üzərində 2 yeni körpü, qəçqin və məcburi köçkünlər üçün rayonun Nərimanov və Əlisoltanlı kəndi ərazilərində 2 yeni şəhərcik tikilmiş, Saatlı-Heydərabad, Qara Nuru-Əliabad, Fətəlikənd-Nəsimikənd, Nəsimikənd-Mircələlkənd və yuxarıda adları qeyd olunan digər avtomobil yolları nəzərə alınmaqla. Bu müddətdə ümumi uzunluğu olan yerli əhəmiyyətli və kəndlərarası avtomobil yolları yenidən qurularaq və əsaslı şəkildə təmir olunaraq istifadəyə verilmişdir.

Saatlı rayonunda ətraf mühitin mühafizəsi, ekoloji tarazlığın qorunması, yaşıllıqların artırılması və bununla da əhalinin sağlamlığının qorunması istiqamətində tədbirlər çərçivəsində dövlət vəsaiti hesabına 28 yaşayış məntəqəsində modul tipli sutəmizləyici qurğular və bulaqlar inşa edilərək istifadəyə verilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin «Əhalinin ekoloji cəhətdən təmiz su ilə təminatının yaxşılaşdırılmasına dair əlavə tədbirlər haqqında» 24 fevral 2017-ci il tarixli 2693 nömrəli Sərəncamı ilə 2017-ci ildə 15 rayon üzrə 100 yaşayış məntəqəsinin, o cümlədən rayonun Gomuşçu, Seyidlər və Mollavazlı kəndlərində modul tipli su təmizləyici qurğuların quraşdırılması və «Əhalinin içməli su ilə təminatının yaxşılaşdırılmasına dair əlavə tədbirlər haqqında» 17 mart 2017-ci il tarixli 2754 nömrəli Sərəncamı ilə 22 rayon üzrə 170 yaşayış məntəqəsinin, o cümlədən rayonun Bəylik, Mustafabəyli, Potubəyli, Əlisoltanlı, Bəylər, Gomuşçu, Seyidlər, Qaracalar və Mollavazlı kəndlərində içməli su təchizatının qurulması ilə bağlı müvafiq qərar qəbul olunaraq işlərin icrası məqsədilə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və «Azərsu» ASC-yə maliyyə vəsaiti ayrılmışdır.

Saatlı şəhər ərazisində yerləşən Araz çayıının köhnə məcrasının qurudulması layihəsi

həyata keçirilmişdir ki, bu ərazidə park və yaşlıqların salınması nəzərdə tutulmuşdur. Həmçinin Saatlı rayonunun şəhər və kənd yaşayış məntəqələri üzrə park və xiyabanlara, magistral və yerli əhəmiyyətli avtomobil yolların kənarlarına on minlərlə dekorativ və həmişəyaşıl ağaclar, yerli iqlimə uyğun bar verən ağaclar, habelə gül kolları əkilmiş, yaşılıq zonaları salınmışdır.

Rayonun qaz təminatının yaxşılaşdırılması ilə bağlı dövlət programında nəzərdə tutulan tədbirlərin icrası istiqamətində işlər davam etdirilmişdir. Hazırda rayonun 44 yaşayış məntəqəsindən 32-i və Əlisoltanlı kəndində 230 evdən ibarət məcburi köckün qəsəbəsi qazlaşdırılaraq əhalinin dayaniqli və keyfiyyətli təbii qaza olan ehtiyacları təmin edilmişdir. 2017-ci ilin birinci rübü ərzində rayon ərazisində 778 yeni abonent qeydiyyata alınaraq təbii qazla təmin edilmişdir ki, nəticədə rayon üzrə təbii qazla təmin olunan abonentlərin sayı 12 minə çatmışdır.

Rayon əhalisinin dayaniqli və keyfiyyətli elektrik enerjisi ilə təmin olunması istiqamətində tədbirlər ardıcıl olaraq davam etdirilir. Ötən 12 il ərzində elektrik təsərrüfatının yenidən qurulması sahəsində geniş həcmli işlər görülmüş, Saatlı şəhəri də daxil olmaqla 10 yaşayış məntəqəsində SİP-kabel çəkilməklə Smart-kart saygacalar qurularaq istifadəyə verilmiş və hazırda 8 kənddə bu işlər davam etdirilir. İlk dəfə olaraq Saatlı şəhərində kanalizasiya şəbəkəsinin yaradılması və su təchizatı sisteminin yenidən qurulması layihəsinin icrasına başlanılmış, uzunluğunda magistral, şəbəkədaxili su xətti, uzunluğunda kanalizasiya xətləri çəkilmişdir.

Dövlət proqramlarının icra olunduğu 12-13 illik dövr ərzində sosial obyektlərin tikilməsi, maddi-texniki bazanın gücləndirilməsi önməli yer tutmuşdur. Azərbaycan Prezidentinin imzaladığı sərəncamlar və Heydər Əliyev Fondunun təhsil sahəsində ən mühüm layihəsi olan «Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb» proqramına uyğun olaraq ümumtəhsil və məktəbəqədər müəssisələrin inkişafı daim diqqətdə saxlanılmışdır. Hazırda rayonda 49 ümumtəhsil məktəbi, 21 körpələr evi-uşaq bağçası fə-

liyyət göstərir. 4072 şagird yerlik 20 məktəb binası yeni tikilmişdir ki, bunlardan 200 şagird yerlik 1 məktəb binası Heydər Əliyev Fondunun vəsaiti hesabına inşa olunmuşdur. 7780 şagird yerlik 12 məktəb binası isə əsaslı təmir olunmuşdur. 624 şagird yerlik Nəsimikənd tam orta məktəbində əsaslı təmir işləri bu gün də davam etdirilir.

Birinci Dövlət Proqramının icrasından ötən müddət ərzində 335 uşaq yerlik 3 körpələr evi-uşaq bağçası yeni tikilmişdir ki, bunlardan bər biri 100 yerlik olan 2 körpələr evi-uşaq bağçası Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə inşa olunmuşdur. 100 uşaq yerlik 1 bağçası əsaslı təmir olunmuş, 75 uşaq yerlik kənddə yerləşən uşaq bağçasında isə bərpa-gücləndirmə işləri aparılmışdır.

Rayonun mədəniyyət müəssisələri, poçt şöbələri, kənd həkim və tibb məntəqələri, rabitə xidmətləri və digər sosial və xidmət sahələrinin müasir tələblər səviyyəsində qurulması üçün zəruri işlər görülmüşdür. Ulu öndər Heydər Əliyevin şəxsi tapşırığı ilə 1980-cı ildə tikilib istifadəyə verilmiş, 450 tamaşaçı yerlik Mədəniyyət Sarayı ötən illər ərzində rayonda mədəni-kütləvi, dövlət və ictimai-siyasi əhəmiyyətli tədbirlərin keçirilməsi üçün mühüm mədəniyyət müəssisəsi olmuşdur. Bununla belə, 1980-ci illərin sonu, 1990-cı illərin əvvəllərində baxımsızlıqdan bina yararsız hala düşmüş və kütləvi tədbirlərin keçirilməsi üçün əlverişsiz hala gəlmişdir. Bu mühüm obyektin əsaslı şəkildə yenidən qurulmasına 2017-ci ilin fevral ayından başlanılmış və ölkə başçısının rayona səfəri zamanı istifadəyə tam hazır vəziyyətə gətirilmişdir. Fərəhləndirici haldır ki, yeni üslubda, müasir tələblər səviyyəsində əsaslı şəkildə yenidən qurulan və rayon Mədəniyyət Mərkəzi statusu alan bu sarayda Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev sədrliyi ilə 2017-ci il mart ayının 28-də pambıqçılığın inkişafına dair respublika müşavirəsi keçirilmişdir. Ümumiyyətlə, mədəni-kütləvi tədbirlərə, gənclərimizin Azərbaycançılıq, milli-mənəvi dəyərlərimizə hörmət, hərbi vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi məsələləri daima öndə tutulmuşdur. Əvvəlki illərdə olduğu kimi,

«Ölkəmizi tanıyaq» devizi altında yuxarı siniflərdən olan 40 nəfər şagird və 5 nəfər müşəyiətçinin iştirakı ilə nümayəndə heyətimiz 16–19 mart 2017-ci il tarixlərdə Gəncə şəhəri, Şəmkir və Göygöl rayonlarında olmuş, bu yerlərin tarixi, maddi-mədəniyyət nümunələri, regionun sosial-iqtisadi inkişafı barədə ətraflı məlumatlar əldə etmiş, ölkəmizin həmin bölgəsi haqqında geniş bilgilərlə rayona qayıtmışlar.

Saatlı rayonunun inkişafı davamlıdır və onun ölkəmizin ümumi inkişafına verdiyi töh-

fələr ildən-ilə artır. Saatlıya səfərləri zamanı rayonun zəhmət adamlarının əməyinə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin verdiyi dəyər və qiymət rayon sakinlərinin qurub-yaratmaq əzmini, fədakarlığını daha da artırır. Yüksək diqqət və qayğıdan ruhlanan saatlılar bundan sonra da doğma Azərbaycanımızın çıxırlaşması və xalqımızın firavanlığı naminə bütün qüvvə və imkanlarını səfərbər edəcək, qarşıya duran vəzifələri layiqincə yerinə yetirəcəklər.

Açar sözlər: *sosial-iqtisadi inkişaf, dövlət proqramları, regionlar, kənd təsərrüfatı, agrar bölmə*

Key words: *social and economic development, state programmes, regions, agriculture, agrarian sector*

Ключевые слова: *социально-экономическое развитие, государственные программы, регионы, сельское хозяйство, аграрный сектор*

Siragaddin Jabbarov

The Head of Executive power Saatly

THE SUCCESS IN SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION GUARANTIES THE CITIZENS' WELFARE

SUMMARY

The article says that changes and development in the social economic life of Saatly region is closely connected with the name of National Leader Heydar Aliyev. The article describes the trips of the national leader to Saatly in 1970 and early 1980, about his concerns and attention to development of the region. His decrees and orders is given in historical sequence and statistical figures. The author emphasizes that dynamic development was attained through implementation of state programs on socio-economic development of the regions, signed by the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev

The article chronologically describes the trips of the President of Azerbaijan to Saatly from 2008 to 2017 and his participation in opening ceremonies of important social and infrastructural objects. Besides, his statements about the socio-economic development of the region and achievements in the statistical figures are given as well.

The article notes that region's economy is based chiefly on agriculture and describes the development of cotton sector, crop production and animal husbandry, increase an employment and improvement of living standards. It is also noted that successes in the socio-economic field are achieved through state support, decrees and orders of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev.

Сирагеддин Джаббаров

Глава Исполнительной власти Саатлинского района

**УСПЕХИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
РАЙОНА ГАРАНТИРУЮТ БЛАГОПОЛУЧНОЕ БУДУЩЕЕ
НАШИХ ГРАЖДАН**

РЕЗЮМЕ

В статье подчеркивается, что происходящие изменения и развитие в социально-экономической жизни Саатлинского района связаны с именем Общенационального лидера Гейдара Алиева. При этом освещаются поездки Общенационального лидера в Саатлы в 1970-е и в начале 1980-х годов, когда он руководил республикой, внимание и забота, оказанные им развитию района, в исторической последовательности и статистическими цифрами указаны его поручения и советы. Автор подчёркивает, что после 2003-го года в результате исполнения государственных программ по социально-экономическому развитию регионов, подписанных Президентом Азербайджанской Республики Ильхамом Алиевым, было достигнуто динамическое развитие.

В статье в хронологическом порядке указываются поездки Президента Азербайджана в Саатлы, охватывающие 2008-2017-е годы, открытие важных социальных и инфраструктурных объектов, участие Президента в церемониях открытие этих объектов, всесторонне освещены его высказывания о социально-экономическом развитии района и достигнутые успехи отмечены статистическими цифрами. В статье особенно отмечается, что основу экономики района составляет сельское хозяйство и поэтому в статье говорится о развитии таких отраслей аграрного сектора, как хлопководство, зерноводство и животноводство, об увеличении занятости населения, повышении жизненного уровня, также отмечается, что все эти успехи, имеющиеся в социально-экономической области, достичь благодаря государственной поддержке, и особенно благодаря указам и распоряжениям Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева и доводится до сведения, что в основе всех этих успехов стоят внимание и забота главы государства.

İSLAM HƏMRƏYLİYİ

ŞİRXAN ADIĞÖZƏLOV

**Beynəlxalq Mühəndislik Akademiyasının həqiqi üzvü,
hüquq elmləri doktoru**

İSLAM HƏMRƏYLİYİ KONSEPSİYASININ ƏSASLARI VƏ İNKİŞAFI

Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində islam dünyasının getdikcə daha təsirli roy oynadığı müşahidə olunmaqdadır. İslamın dünyada rolunun artmasının səbəbini hər şeydən öncə islama mənsub olan subyektlər arasında həmrəylilik meyillərinin güclənməsi ilə izah etmək mümkündür. İslam dünyası daxilində təmasların davamlı olaraq genişlənməsi, əməkdaşlıq istiqamətlərinin şaxələndirilməsi, əsasən də mədəni inteqrasiyanın güclənməsi islam dünyasının birliyinin təmin olunmasının başlıca amilləri rolunda çıxış etməkdədir. İslam həmrəyliyinin vacib göstəricilərdən biri də ondan ibarətdir ki, o, bütöv halda dünya sosial-iqtisadi və siyasi həyatına inteqrasiya olunmağı hədəfləyibdir. Belə olan halda, islam dünyası nəinki ənənəvi mədəni irsini qoruyub saxlaya bilir, həmçinin onları daha da möhkəmləndirir. Qərb ənənəvi dəyərlərinin ciddi təzyiqləri altında buna nail olmaq, təbii ki, olduqca çətindir. Qloballaşma prosesini və dünyada cərəyan edən digər prosesləri nəzərə alaraq, əminliklə qeyd edə bilərik ki, islam həmrəyliyi bütövlükdə islam dünyasının mövcudluğunu və inkişafının qarantı rolunda çıxış etməkdədir.

İslam həmrəyliyinin ideya və konsepsiya əsaslarının yaradılması və inkişafi məsələsi daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Məsələn, panislamizm ideyası islam dünyasının birliliyinin təmin olunmasını nəzərdə tuturdu. XIX əsrin ikinci yarısında dini-siyasi cərəyan kimi yaranan panislamizm müsəlman xalqlarının dini-siyasi ittifaqının yaradılmasını hərakatına çevrilmişdir [3, s.11]. Panislamizmin əsas ideyalarından biri də islami yad təsirlərdən qorumaqdan ibarət olmuşdur. Məqsəd Quranın

təsiri altında islam dünyasını vahid dini-siyasi bir qüvvəyə çevirməkdən ibarət idi. Həqiqətən, müsəlman dünyasında birliyin yaradılması tarixi zərurət kimi özünü bürüzə verməkdədir. Panislamizm cərəyanın yaradıcılardan olan Əl-Əfqani müsəlman ölkələrini batmaqdə olan gəmi ilə müqayisə edirdi. O, qeyd edirdi ki, batan gəminin sərnişləri iki formada davrana bilərlər: ya batan gəmini tərk etməlidirlər və hər kəs yalnızca özü haqqında düşünməlidir, ya da birgə gəmini xilas etməlidirlər. Bu mənada hər bir həqiqi müsəlman islam gəmisini xilas etməyə çalışmalıdır [3, s.11]. İslam həmrəyliyi hər şeydən öncə müsəlman dünyasının xilasına yönəlmüşdür. İslam həmrəyliyinin təmin edilməsinin vacibliyini şərtləndirən coğrafi amildir. Belə ki, islam ölkələri böyük coğrafi əraziyə səpələnmişlər və müsəlmanların dünya üzrə ümumi sayı bir milyarddan artıqdır. Müsəlman ölkələrin geniş coğrafiyaya səpələnməsi onların biri-birilərdən müəyyən mənada aralı düşməsinə gətirib çıxarmışdır. Bu baxımdan, dünya müsəlmanlarının bir araya gələcəyi hər hansı bir platformanın təqdim edilməsi olduqca vacibdir. Bu məqamda xüsuslu qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası islam əməkdaşlığının genişləndirilməsi üçün daim yeni-yeni platformalar təqdim edir. Məsələn, 2017-ci il martın 15-də Bakıda «İslam həmrəyliyi – zamanın çağırışı» mövzusunda beynəlxalq konfrans təşkil edilmişdir [7]. Bakıda belə bir mötəbər tədbirin təşkil olunması bir daha sübut etmişdir ki, Azərbaycan bu gün islam həmrəyliyinin etalonu rolunda çıxış etməkdədir. Bununla yanaşı, konfransda aparılan müzakirələr, dialoqlar dinlərarası və beynəlxalq münasibətlərdə həmrəyliyin təmin

olunmasının vacibliyinə dəlalət etmişlər. Azərbaycan islam həmrəyliyinə çağırış etməklə bərabər bütövlükdə dünyani həmrəyliyə, birliyə çağırır.

Ümumiyyətlə, «islam dünyası» anlayışını bir çox hallarda şərti kimi səciyyələndirirlər. Bir qayda olaraq, bu anlayışla islamın hakim din olduğu ölkələr ifadə olunur. Həm də vurgulamaq lazımdır ki, islam dünyasının bir neçə ölçüsü vardır. Bu problemə həsr olunmuş əksər işlərdə mədəni yanaşma dominantlıq edir. Bu yanaşmaya uyğun olaraq ki, islam dünyası qlobal sivilizasiyanın bir hissəsini, islam dinin təsiri altında formallaşmış müəyyənləşdirici dəyərləri əhatə edir. İslam sivilizasiyasının təxmini sərhədləri Yaxın Şərqi, Şimali Afrikani, Mərkəzi Asiyanı və Cənub və Cənub Şərqi Asiyanın müsəlman ölkələrini əhatə edir [2, s.2]. Bununla yanaşı, islam dünyasının ən azı üç ölçüsü haqqında danışmaq mümkündür. Bunları aşağıdakı kimi nəzərdən keçirmək mümkündür:

- coğrafi ölçü;
- demografik ölçü;
- iqtisadi ölçü.

Coğrafi ölçü dedikdə, islam dövlətlərinin siyasi nəzarəti altında olan. Bu zaman, bir qayda olaraq, İsləm Əməkdaşlıq Təşkilatı ölkələri nəzərdə tutulur. İƏT-ə üzv ölkələrin heç də hamısında müsəlmanlar üstünlük təşkil etmirlər. Lakin buna baxmayaraq, islam həmrəyliyi təşkilata üzv olan ölkələrin hər birinin siyasetinə ciddi təsir göstərir. Həmcinin qeyd etmək lazımdır ki, dünya müsəlmanlarının 20%-ə qədəri İƏT sərhədləri daxilində yaşayırlar. Pew Research Center mərkəzinin hesablamalarına görə dünyanın 49 dövlət-inzibati təsisatlarında əhalinin 50%-ə qədərini müsəlmanlar təşkil edirlər. Qeyd edək ki, burada təkcə tanınmış deyil, həm də tanınmamış qurumlar və ya ölkələr nəzərdə tutulur [6, s.34].

Demografik ölçü dedikdə, islama etiqad edən dünya əhalisinin bir hissəsi nəzərdə tutulur. Hesab olunur ki, dünya əhalisinin təxmini olaraq $\frac{1}{4}$ -i islama etiqad edir.

Iqtisadi ölçü dedikdə, ümumi şəkildə islam ölkələrinin iqtisadiyyatı nəzərdə tutulur. Yəni

islam iqtisadiyyatı qanunları əsasında fəaliyyət göstərən dünya iqtisadiyyatının bir hissəsi nəzərdə tutulur. Əksər hallarda islamın özünün iqtisadi sisteminin mövcudluğu haqqında danışılır. Belə iqtisadi sistemin əsasında müəyyən səciyyəvi normalar dayanır. Hətta elmi ədəbiyyatlarda «iqtisadi inkişafın islam modeli» anlayışına da tez-tez rast gelinir [5, s.18]. İqtisadi inkişafın islam modelinin səciyyəvi cəhəti ondan ibarətdir ki, etik dəyərlər maddi rifah üzərində əhəmiyyətli üstünlüyə malikdirlər. Bəzi islam ölkələri dövlət səviyyəsində öz təsərrüfat sistemlərini tam islami qanunlar əsasında idarə etməkdəirlər. Belə ölkələrə İran, Sudan, Pakistan aid edilə bilər. Lakin islam amili bütün islam ölkələrinin iqtisadi inkişaflarına nəzərəçarpacaq təsir göstərir. İqtisadiyyatın islam normaları bank sektorunda və müsəlmanların yaşadıqları bütün ölkələrin kiçik sahibkarlığında tətbiq olunur. Qeyd etmək olar ki, bütün islam dünyasına mənsub olan ölkələrdə identik normaların mövcud olması elə islam həmrəyliyinin, ümumi dəyərlərin mövcudluğu əlamətləridir. İsləm ölkələri arasında təmasların sıxlaması həmrəyliyinin möhkəmlənməsi və müvafiq olaraq ümumi qayda və normaların yayılması baxımından təsirli rol oynayır.

Ümumiyyətlə, dünya təcrübəsi həmişə sübut edir ki, insanlar arasında həmrəyliyin təmin olunmasında din amili ən təsirli vasitə rolunda çıxış edir. Mövcud lügətlərə istinad edərək, qeyd edə bilərik ki, həmrəylik dedikdə, mövqə, fikir yaxınlığı, birgə qərarlar və fəaliyyət üçün qarşılıqlı məsuliyyət hissinin mövcudluğu başa düşülür. Təbii ki, ümumi maraqların olması əsas şərtlərdən biridir. Məhz ümumi maraqlar qarşılıqlı məsuliyyət hissini və dəstəyi təmin edir. Bütün dünya miqyasında həmrəyliyin olması üçün ümumi əsaslar tələb olunur. Belə ümumi əsaslar olmadan hər hansı bir həmrəylikdən danışmaq qeyri-mümkündür. Ümumiyyətlə isə, belə qlobal miqyasda həmrəyliyin təmin edilməsi qeyri-mümkündür. Belə ki, ən azından dünya əhalisi müxtəlif mədəniyyətlərin daşıyıcısıdır və fərqli dinlərə mənsubdur. Təbii ki, insanlar müəyyən əsasların

yaradılması yolu ilə müəyyən səviyyədə qlobal həmrəyliyə nail olmağa çalışırlar. Məsələn, bütün dünya əhalisinin qeyd etdiyi xüsusi və ya bayram günlərinin müəyyən edilməsini nümunə göstərmək olar. Həmrəylik üçün ümumi əsaslar islam çərçivəsində daha aydın müşahidə olunmaqdadır. Ümumiyyətlə isə, hamı tərəfindən dəstəklənən fikir ondan ibarətdir ki, insanları ən effektiv birləşdirən, onların qarşılıqlı məsuliyyət hissini təmin edən əsas vasitə dindir [8]. Məsələn, islam dini bu gün dünya əhalisinin əhəmiyyətli hissəsində birliyi, həmrəyliyi, deməli, müvafiq olaraq, qarşılıqlı məsuliyyət hissini formalasdırılmışdır. Lakin, təbii ki, o da ayındır ki, islam dünyasının özündə də tam həmrəylik mövcud deyildir. Ümumi əsas elə islam dininin özüdür. Lakin buna baxmayaraq, islam dini tərkibində müəyyən cərəyanların mövcudluğu həmrəyliyin möhkəmliyinə ciddi zərbə vurur. Bununla yanaşı, islam dünyasının aparıcı dövlətləri müsəlmanlar arasında həmrəyliyin təmin olunması və möhkəmlənməsi üçün konseptual əsaslar yaradaraq, onu təbliğ edirlər, müvafiq istiqamətdə kompleks fəaliyyət həyata keçirirlər, qarşılıqlı məsuliyyətin formalasmasına ciddi təsir edəcək nümunə təqdim edirlər. Məsələn, Azərbaycan Respublikasını ən uğurlu nümunə kimi nəzərdən keçirmək mümkündür. Bu gün tam əminliklə vurğulaya bilərik ki, Azərbaycan dövləti islam həmrəyliyinin əsas təşəbbüskarı rolunda çıxış etməkdədir. Əhalisinin 90%-nin müsəlman olduğu Azərbaycan Respublikası islam dünyası daxilində hər cür qütbəşmənin qarşısının alınması, müsəlmanların ümumi məqsəd və maraqlarının yaranması və qorunması və s. istiqamətdə mütərəqqi təşəbbüslerlə çıxış edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən 2017-ci ilin **Azərbaycanda «İslam Həmrəyliyi İli» elan edilməsi haqqında sərəncam imzalanması islam dünyasında həmrəyliyə və birliyə təsirli bir çağırışdır [9]**. İslam dini daxilində, islam ölkələrində qarşıdurmaların, ziddiyətlərin aradan qaldırılması, islam həmrəyliyinin mahiyyətinin dərk edilməsi və onun təmin olunması üçün səylər səfərbər olunması istiqamətində bütün mümkün vasitələrdən istifadə etməkdir. İslam həmrəyliyi təkcə islam dini daxilində deyil, ümumiyyətlə, dünya dinləri arasında münasibətlərin sağlamlaşdırılmasını əsas məqsədlərdən biri kimi nəzərdən tutur və Azərbaycan Respublikası bu istiqamətdə özünün unikal modelini təqdim edir. Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan Respublikasında 2016-ci ildə «multikulturalizm ili»nın elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən sərəncam imzalanması dünyaya bir çağırış kimi qiymətləndirilməlidir [1, s.3]. Müasir dünyamızda cəmiyyətlərin təhlükəsizliyinin, stabil inkişafının əsas şərtlərindən biri rolunda məhz mədəniyyətlər və dinlərarası dialoq çıxış etməkdədir. Hazırda dünya miqyasında multikultural dəyərlər ciddi degradasiyaya uğramaqdadır. Lakin Azərbaycanda vəziyyət tamam fərqlidir. Ölkəmizdə müxtəlif mədəniyyətlərin daşıyıcılarının və dinlərin nümayəndələrinin dinc yanaşı mövcud olmaları və fəaliyyət göstərmələri üçün bütün şərtlər mövcuddur. Azərbaycanın təqdim etdiyi multikulturalizm modeli dünya dövlətlərinin və xalqlarının diqqətini cəlb etməkdədir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası öz nümunəsində göstərir ki, fərqli mədəniyyətlərə və dinlərə mənsub olan insanların dostluq və mehribanlılıq şəraitində birgə yaşayıb yaratmaqları tam mümkündür və bu inkişafa ciddi töhfə verir. Müvafiq olaraq, islam dünyasında həmrəyliyin möhkəmləndirilməsi üçün Azərbaycan öz konsepsiyasını rəhbər tutur və bu konsepsiaya müvafiq olaraq fəaliyyətini genişləndirir.

Qeyd edək ki, Azəraycanda 2017-ci ilin «İslam Həmrəyliyi İli» elan edilməsi islam dünyası ilə yanaşı, həm də xristian dünyasına və digər bütün dinlərə çağırış kimi dəyərləndirilməlidir. Bunu, ən əsası, həm də islam dininin əsl mahiyyətinin dərk etdirilməsi, dünyaya çatdırılması cəhdli kimi də qiymətləndirmək lazımdır. Azərbaycan öz nümunəsində sübut edir ki, islam dini sülh və əməkdaşlıq dinidir. Ölkəmizin də yaxından səyləri sayəsində islam həmrəyliyinin əldə edilməsi bütövlükdə qlobal təhlükəsizlik üçün böyük töhfədir. Bu baxım-

dan, bir daha qeyd edə bilərik ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin islam həmrəyliyinin möhkəmləndirilməsi, ziddiyətlərin aradan qaldırılması və ümumiyyətlə, mədəniyyətlər və dinlərarası dialoqun təmin edilməsi ilə bağlı təşəbbüsleri təkcə Azərbaycan üçün, islam dünyası üçün deyil, bütövlükdə bəşəriyyət üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev islam həmrəyliyinin əhəmiyyətinə işaret edərək demişdir: «Azərbaycan İslam aləminin bir parçasıdır. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində çox fəal iş aparırıq. Bu təşkilatın xətti ilə Azərbaycanda çoxsaylı tədbirlər keçirilmişdir. Biz İslam həmrəyliyinin gücləndirilməsi istiqamətində öz töhfəmizi veririk. Əlbəttə ki, beynəlxalq arenada, xüsusilə BMT-də müsəlman ölkələrinin dəstəyi çox əhəmiyyətlidir. Bu qarşılıqlı dəstək artıq bir reallığa çevrilibdir. Əlbəttə ki, bu, bizi daha da gücləndirir. Bizim müsəlman ölkələri ilə tarixi əlaqələrimiz vardır. Bu əlaqələr bu gün yeni müstəviyə qalxıbdır. Ona görə bundan sonrakı illərdə də müsəlman ölkələri ilə əlaqələr daim inkişafda olmalıdır. Burada, əlbəttə ki, müxtəlif variantlar mümkündür. Siyasi əlaqələr, təbii ki, çox yüksək səviyyədədir. Biz iqtisadi sahədə fəaliyyəti gərək bir az artırıq. Buna imkan vardır. Azərbaycan investisiyalarını müsəlman ölkələrinə qoymaqla biz iqtisadi sahədə də vəziyyəti yaxşılaşdırıb ilərlik» [10].

Göründüyü kimi, islam həmrəyliyinin gücləndirilməsi sahəsində Azərbaycan əsas təşəbbüskar rolunu öz üzərinə götürmüştür. 2017-ci ilin mayında Bakıda keçiriləcək IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarında 57 islam ölkəsindən 6 minə qədər idmançının iştirakı gözlənilir. Bu, islam həmrəyliyinin güclənməsində Azərbaycanın kifayət qədər təsirli yeni töhfəsi olacaqdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan bundan öncə I Bakı Avropa Oyunlarını uğurlu təşkil etmişdir.

Ümumiyyətlə, islam həmrəyliyinin əsasında islam dünyasının birliyinin təmin olunması, onun ayrıca müstəqil siyasi formasının yaradılması ideyası dayanır. Bu baxımdan, əksər hallarda islam həmrəyliyi ümmüklər kons-

lidasiyası üçün siyasi hərəkat kimi nəzərdən keçirilir. Azərbaycan dövləti də daxil olmaqla, islam həmrəyliyinin təşəbbüskarları və tərəfdarları müsəlman dünyasında six integrasiyanın vacibliyini qeyd edirlər. Burada integrasiyanın bütün modellərindən bəhs olunur. Yəni islam ölkələri arasında mədəni, iqtisadi, siyasi və hərbi integrasiya ümumilikdə islam həmrəyliyi ideyasının reallaşdırılmasının məntiqi nəticəsi kimi nəzərdən keçirilir [4]. Müasir mərhələdə islam həmrəyliyinin müşahidə olunan əsas cəhətlərindən biri müəyyən situasiyalarda müsəlman ölkələri arasında qarşılıqlı yardım ənənəsinin möhkəmlənməsidir. Azərbaycan yenə də ən uğurlu nümunə kimi qeyd oluna bilər. Bildiyimiz kimi, Azərbaycan dövləti, ölkədə fəaliyyət göstərən ictimai təşkilatlar islam ölkələrində problemlı vəziyyətlərin aradan qaldırılması prosesində yaxından iştirak edirlər. Bu mənada Heydər Əliyev Fonduun xidmətlərini xüsuslu qeyd etmək lazımdır. Məsələn, 2005-ci ilin oktyabr ayında Pakistanda baş vermiş zəlzələ nəticəsində Müzəffərabad şəhərinin Rara ərazisindəki qızlar məktəbi ziyan zərər çəkərək demək olar ki, yararsız hala düşmüşdür. Heydər Əliyev Fonduun dəstəyi ilə məktəb tamamilə yenidən inşa edilərək istifadəyə verilmişdir [11]. Bundan başqa, Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Pakistanda bir sıra digər humanitar layihələr də həyata keçirilmişdir. Göründüyü kimi, bu addım islam həmrəyliyinin möhkəmləndirilməsində Azərbaycanın ciddi töhfəsinin göstəricisidir. İslam mədəniyyətinin təbliğatı, mədəni isrin qorunması istiqamətində də Heydər Əliyev Fondu tərəfindən intensiv addımlar atılmaqdadır. Bu mənada, UNESCO və ISESCO çərçivəsində Fondu əməkdaşlığını xüsuslu qeyd etmək lazımdır.

İslam həmrəyliyinin gücləndirilməsinə olan tələbat davamlı olaraq artmaqdadır. Çünkü müasir dövrümüzdə islam sürətlə bütün dünyaya yayılmaqda olan yeganə dindir. Təkcə Yaxın Şərqi deyil, həm də Şimali Afrikada, postsoviet ölkələrində, Hindistanda, Çinin qərbində, bir sözlə, harda müsəlmanlar yaşayırsa orda ciddi siyasi qüvvəyə çevrilmişdir. İnkişaf

etmiş ölkələrdə islamın daha sürətlə yayılması müşahidə olunmaqdadır. Öksər hallarda müsəlmanların sayının sürətlə artması Avropa ölkələrində birmənalı qarşılanmır və antisemitizm əhvalı-ruhiyyəsi güclənir. Avropa və Amerikada hesab edirlər ki, müsəlmanlar cəmiyyətdə integrasiya etmək istəmirlər və yalnız öz qanunları ilə yaşamağa üstünlük verirlər. Əslində bu, öksər hallarda müsəlman əhalinin sayının artmasına münasibətdə nümayiş etdirilən reaksiya formasıdır. İslam haqqında yanlış stereotiplərin aradan qaldırılması, islamın barışq və sülh dini olduğunu təbliğ etmək üçün birləşən səylərin gücləndirilməsi tələb olunur. Təbii ki, bunun üçün hər şeydən öncə islam həmrəyliyinin gücləndirilməsini şərtləndirəcək kompleks addımların atılması tələb olunur. Bir sıra islam ölkələri öz nümunələrində sübut edirlər ki, islam dini demokratik və dünyəvi dövlətdə mövcud ola və inkişafı şərtləndirə bilər. Məsələn, Azərbaycan və Türkiyə öz simalarında uğurlu nümunə təqdim edirlər. Bildiyimiz ki, hər iki ölkədə siyasi plüralizm və bazar iqtisadiyyatı davamlı olaraq genişlənməkdədir və onlarda qərb demokratik dəyərlərinə böyük həssaslıq mövcuddur. Həm Azərbaycan, həm də Türkiyə Avropa strukturlarına sıx integrasiyada maraqlı olduqlarını aydın nümayiş etdirirlər. Buna baxmayaraq, uzun illərdir Türkiyənin Avropa İttifaqına qəbul olunmaması göstərir ki, Avropanın özü integrasiyanı müəyyən çərçivədə saxlamaqda israrlıdır. Azərbaycan Respublikası isə, yenə də Avropaya özünü bir nümunə kimi təqdim edir. Sıralarında islam ölkəsini görməyə hazır olmayan Avropa Azərbaycana örnek kimi baxa bilər. Belə ki, dirlərəsə dialoqun ən uğurlu platformasını yaratmışdır. Hazırkı mərhələdə Azərbaycan xristian Avropası ilə müsəlman Şərqi arasında bir kommunikator rolunu oynamaqdadır. Məsələn, nümunə kimi qeyd edə bilərik ki, 2008-ci ildə Azərbaycanın təşəbbüsü ilə Bakıda İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və Avropa Şurası ölkə-

lərinin xarici işlər nazirlərinin ilk birləşmə topantısı keçirilmişdir. «Bakı prosesi» adını alan bu proses artıq bütün dünya dövlətləri tərəfindən təqdir olunur. Azərbaycanın belə bir təşəbbüsünü həm də islam dininə yeni münasibətin formalasdırılması istiqamətində unikal cəhd kimi də qiymətləndirmək mümkündür. Bu-nunla bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev demişdir: «Əfsuslar olsun ki, Avropanın bəzi ölkələrində islamofobiyyaya qarşı adekvat münasibət göstərilmir. Bəzi ölkələrdə antimüsəlman meyilləri güclənir və aidiyyəti dövlət qurumları adekvat tədbirləri görmürlər. Biz öz tərəfimizdə çalışırıq ki, İslam mədəniyyəti, dini, tarixi haqqında Avropa ictimaiyyətini geniş şəkildə məlumatlaşdırıraq, göstərək ki, İslam sülh, mərhəmət dinidir» [10].

Beləliklə, təhlillərimizi yekunlaşdıraraq, belə nəticəyə gələ bilərik ki, müasir mərhələdə interqasiya prosesində və əməkdaşlığın genişləndirilməsində din amilinin kifayət qədər təsirli rolü vardır. İslam dünyasında həmrəyliyinin təmin olunması həm müsəlman dünyasının mövcudluğu, həm də inkişafi baxımından olduqca vacib əhəmiyyət kəsb edir. Bütövlükdə islam dünyasında möcvud olan çoxsaylı münaqışlər, humanitar fəlakət vəziyyətləri, həmçinin islam dini daxilində qütbəşmələr həmrəyliyi zamanın tələbi kimi ortaya qoymuşdur. İslam həmrəyliyinin təmin olunmasının əsas təşəbbüskarlarından biri rolunda Azərbaycan Respublikası çıxış etməkdədir və bu istiqamətdə bütün imkanlardan yararlanaraq, islam ölkələri arasında müxtəlif sahələrdə integrasiyanın, əməkdaşlığın dərinləşdirilməsinə çalışır. Ümumiyyətlə, müəyyən problemlərin olmasına baxmayaraq, islam dünyasında integrasiya və əməkdaşlıq üçün əlverişli platformalar mövcuddur ki, bu da həmrəyliyinin gücləndirilməsi üçün real zəmin yaradır. Belə platformaların əksəriyyətini Azərbaycan Respublikası təqdim edir.

Ədəbiyyat:

1. Multikulturalizm Azərbaycanın həyat tərzi-dir: metodik tövsiyələr /tərt. ed.: M.Hacıyeva, N.Alışova; red. və burax. məsul K.Tahirov; M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası. Bakı, 2016, 59 s.
2. **Горохов С.** Исламский мир: пространство, люди, экономическая мощь//ДемоскопWeekly, 2014, № 587 – 588, с. 2-18
3. **Жданов Н.В.** Исламская концепция миropорядка. М.: Международные отношения, 2003, 568 с.
4. Исламская солидарность//<http://ponjatija.ru/node/5599> (müraciət tarixi: 21.04.2017)
5. **Мельянцев В.А.** Арабские страны: кризис модели развития // Азия и Африка сегодня. 2012. №5 (658), с. 16-28
6. The Future Global Muslim Population. Projections for 2010-2030. Washington, D.C.: Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life, 2011. 209 p.
7. http://azertag.az/ru/xeber/Na_provedennoi_v_Baku_mezhdunarodnoi_konferencii_na_temu_Islamskaya_solidarnost__prizyv_vremeniy_obsuzhdeny_vazhnye_voprosy-1044089(müraciət tarixi:22.04.2017)
8. <http://old.islam.ru/content/obshestvo/solidarnost> (müraciət tarixi:22.04.2017)
9. <http://metbuat.az/news/608279/prezident-islam-hemreliyi-ili-ile-bagli-serencam-imzaladi.html> (müraciət tarixi:22.04.2017)
10. <http://www.xalqqazeti.com/az/news/politics/46526>(müraciət tarixi:22.04.2017)
11. <http://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view/56/1460/A-Secondary-school-built-by-the-Heydar-Aliyev-Foundation-for-girls-in-Rara-Territory-of-Pakistan%E2%80%99s-Muzaffarabad-City-was-opened/>(müraciət tarixi: 22.04.2017)

Açar sözlər: *din, islam həmrəyliyi, xristian, cəmiyyət, konsepsiya*

Key words: *religion, islamic solidarity, christians, society, conception*

Ключевые слова: *религия, исламская солидарность, христианин, общество, концепция*

Shirkhan Adigozalov

Full Member of the International Academy of Engineering, Doctor of Law

BASIS AND DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF ISLAMIC SOLIDARITY

SUMMARY

The scientific article notes that Islamic world plays a significant role in the current system of international relations. Solidarity in the Islamic world increases the activity of Islamic countries at the global level and enhance the cooperation and cultural ties.

The article explains that the essence of Islamic solidarity lies in consolidation of Islamic states for the realization and protection of common interests. However, there are also deep ideological contradictions and unresolved conflicts in the Islamic world that are calling for stronger Islamic solidarity.

The article also explores the important role of the Republic of Azerbaijan in providing Islamic solidarity, since it initiates strengthening Islamic solidarity and represents new platforms for cooperation of Islamic states.

Ширхан Адыгезалов

*Действительный член Международной
Инженерной Академии, доктор юридических наук*

ОСНОВЫ И РАЗВИТИЕ КОНЦЕПЦИИ ИСЛАМСКОЙ СОЛИДАРНОСТИ

РЕЗЮМЕ

В научной статье отмечается, что в современной системе международных отношений исламский мир играет более ощутимую роль. Солидарность в исламском мире повышает активность исламских государств на глобальном уровне. Здесь наблюдаются расширение сотрудничества, культурные связи. Все это сказывается на состоянии исламской солидарности. В статье объясняется суть исламской солидарности, которая состоит в объединении исламских государств для реализации и защиты общих интересов. Также обосновывается, что существуют глубокие противоречия в исламском мире. Существующие неразрешенные конфликты, идеологические противоречия в исламском мире призывают к более сильной исламской солидарности.

В работе также рассматривается важная роль Азербайджанской Республики в обеспечении исламской солидарности. Обосновывается, что Азербайджан выступает в роли инициатора в усилении исламской солидарности и представляет новые платформы для сотрудничества исламских государств. Все эти и другие моменты подробно рассматриваются в представленной научной статье.

B E Y N Θ L X A L Q Ə M Ə K D A Ş L I Q

MYKOLA IZHA

**Director of the Odessa Regional Institute for Public Administration
of the National Academy for Public Administration under the President of
Ukraine, doctor of political sciences, professor, Honorary Educator of Ukraine**

PROFESSIONAL CIVIL SERVANTS' TRAINING AS A COMPONENT FOR SECURITY AND STABILITY IN THE BLACK SEA REGION

Ensuring security and as a consequence – stability and sustainable development of the state is very relevant in this difficult for Ukraine period. The topicality of this problem is related in particular to the complexity of interaction of political and economic factors in recent decades, the strength of their impact on the economy, foreign policy and security of Ukraine and other states.

The term “security” has more definitions today than it used to have 10-15 years ago. Rethinking the parameters of national and global security coincides with the process of globalization, strengthening economic relations and information exchange, technological progress, increased humanitarian and migration process and political transformation. In modern democratic countries the accents in the sphere of security have shifted gradually from military and technical aspects to financial, economic, informational, humanitarian and environmental including the guarantees an individual and the whole nation or state are seeking for [2].

The objective of this article is the analysis of civil servants' training in the context of ensuring security and sustainable development of Ukraine as a country of the Black Sea region, taking into account European vector in its foreign policy.

Geopolitical status has been reformed in the Black Sea Region since ancient times. It has always been in the focus of attention of many players. Sometimes it became the subject of military confrontation. Security and stability

in the Black Sea Region, as mandatory conditions for the successful development of many countries housed in this region, are endangered by threats emanating simultaneously from factors which are both international and domestic nature. Security and stability are in the sphere of interests and importance for Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Greece, Moldova, Romania, Russia, Turkey and Ukraine. Apart from them, all the countries of the EU and NATO also belong to the main key players. All the above actors have registered their interests to the region at official level and formulated their policy accordingly [5].

Ukraine, like most of the Black Sea countries, is involved in European integration processes. It is obvious that stable and secure region, which is part of the European world, and democratic countries with a developed economic system aimed at the welfare of their population will significantly increase geo-economic and geo-political status of Europe.

There is no doubt that European integration of Ukraine is possible after building an effective, legal, social state, which will meet European democratic standards. This task could be implemented with the help of a major presidential strategy “Ukraine-2020”, which involves the implementation of 62 reforms.

Decentralization and public administration reform are among the priorities. The implementation of these reforms should create an efficient, transparent and flexible public administration. It would enable to develop and implement a

coherent national policy aimed at social sustainability and adequate response to internal and external challenges. The goal of decentralization is to move away from the centralized model of administration, ensuring the capacity of local self-government and an effective system of territorial organization of power in Ukraine.

The implementation of the declared reforms is possible with adequate staffing of public authorities at all levels. In this context, the essential task is to improve the system of continuous professional training of civil servants.

The creation of the system for civil servants training in Ukraine began in 1992. This year the Institute of civil service and self-government under the Cabinet of Ministers of Ukraine was founded.

Such educational institutions exist in many countries in the EU. In France it is National School of Administration (ENA), in Netherlands – The Dutch Institute for Public Administration (ROI), in Poland – National School for Public Administration (KSAP), – National Institute for Public Administration (INAP), in Belgium – Federal Institute of training, in the United Kingdom Civil Service College, in Denmark – Danish School of Public Administration (DSPA) etc.

In 1995 the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine was founded. In 1996 the regional institutes of the Academy started their activity in Dnipropetrovsk, Lviv, Odessa and Kharkiv. Now they play the leading role in the structure of educational establishments for training, retraining and in-service training of civil servants.

The main missions of the National Academy and all the Institutes are:

- formation of modern administrative elite in Ukraine;
- development of professional competence of civil servants and local self-government officials;
- scientific support for reforms in public administration.

Since 1996 our Institute has trained more than 7.5 thousand civil servants who hold key positions in state and local self-government institutions of Ukraine as well as in banking, financial and investment areas. Our graduates hold positions of governors and their deputies, heads and deputy-heads of rayon administrations, heads of oblast, rayon and city councils, heads of divisions and departments, run commercial enterprises. That proves the high level of their training. Among our graduates are: the councillors of Ukrainian Parliament, Odessa mayor, councillors and mayors of some big cities in the south of Ukraine.

Our Institute has been training the staff of law enforcement agencies, border guards and military servants for many years. The gained knowledge helps them in further professional activities of guaranteeing security in the region. In particular, over the last 3 years (2014–2016) master's degrees were awarded to 16 employees of the State Border Service of Ukraine. Among them there is the Detachment commander of the Odessa Maritime Security of the Southern Regional Directorate of State Border Service of Ukraine. Now 44 employees of the State Border Service of Ukraine are studying at our Institute. Master's theses prepared and presented by the students from law enforcement and military structures are directly related to their professional activity.

Among the Institute good traditions we primarily emphasise the quality of education, which largely influences on the further quality of the public authorities work. Our professors are for the most part practitioners with rich work experience in public bodies and business structures, as well as in development and implementation of commercial and municipal projects. More than 93% of teaching staff have PhD or doctors of sciences degrees. They are associate professors or full professors.

The curriculum for masters is based on modular principle - each discipline is oriented on competence required by the employers. They organize internships and order the real master theses with their following practical

implementation. Modern forms of interactive studies (work-shops, “brain attack”, business games, case studies, etc.) as well as practical, problem-oriented lectures contribute to preparation of graduates of new quality. They learn to be able to take operational decisions, overcome stress, quickly adapt to changing conditions and achieve the desired results.

The Institute activity is realized in close cooperation with public authorities. Together with the Odessa Oblast Council, the Odessa Oblast State Administration and the Hans Seidel Foundation (Germany), we are one of the participants of the project aimed at professional training for the leaders of local self-government bodies, including heads of consolidated communities.

One of our graduates, professor Julia Molodozhon is heading the Office of reforms on decentralization in Odessa region now. This office provides logistical advisory and informational assistance with implementing urgent reforms in local self-government and decentralization.

Our Institute was the first in Ukraine which in 2016-2017 academic year started training according to the new actual specialization "Strategic communications", which is necessary for the activity of each public body. Strategic communications is a new concept of public administration, which in its content serves as a powerful response to the threat and danger of chaotic development of the information society. Their application allows to realize national interests and preserve national identity in conditions of globalized threats. Systemic implementation of strategic communications permits to change conceptually the level of public administration.

Each year along with the master program we carry out in-service training of 2,500 officials of public authorities within the short-term seminars, topics of which are designated by our customers (public authorities). Recently we received a thank you letter from the Chief of the National Police in Odessa Oblast for the workshop on anti-corruption issues. According

to the request of public authorities in Odessa Oblast the training program “English in professional activities” has been prepared by our professors for civil servants and conducted successfully.

Famous scientists, politicians, international experts, heads of state institutions and enterprises are involved in study process. Theoretical knowledge is backed by practical experience that the students can acquire during internship in public authorities. All of this contributes to the important demand of our time – strengthening the practical orientation of training.

The Institute annually organizes training of our students and professors on the basis of foreign partner institutions. Thus, young Ukrainian civil servants have the opportunity to get acquainted with the best practices in the field of public administration, the system of administrative staff and managers training in Europe, to visit state and local self-government institutions, to communicate with foreign experts. Acquired practical knowledge is reflected in their master's theses and used during further professional activity.

Taking into account the European integration vector of Ukraine, cooperation with European institutions is particularly important. The ORIPA maintains professional contacts with the EU Mission on border assistance to Moldova and Ukraine (EUBAM). This is a technical advisory body with headquarters in Odessa, which is funded by the European Union within the European instrument of neighbourhood and partnership. The mandate of the EUBAM, which began its work in 2005, envisages the capacity building of border and customs departments and other law enforcement and state agencies of Moldova and Ukraine in the field of border management. EUBAM helps partner services to facilitate legitimate cross-border movement and trade and at the same time – to maintain border security and to reduce crime.

Within our cooperation, with the assistance of the EUBAM leadership there were regularly conducted academic visits of our students to

the Headquarters of the Mission, its field offices and the border crossing point “Kuchur-gan”. The students were able to see the work of the EU Mission and its cooperation with the border guard and customs services of Ukraine and Moldova.

In addition, the students of the Institute for several years participated in training programmes, which were implemented by the Mission and included the deepening of knowledge in the field of European integration, the European market and border security.

In 2004 we created the Chair of European Integration in our Institute. The curricula for the civil servants training contain the following modules: “History and strategy of European Integration”, “EU and Ukraine relations”, “European Integration and International Cooperation”, “Social Aspects of European Integration”, “Legal and Institutional grounds of the EU”, “Internal Market of the EU and International Economic Cooperation” and “Safety of Ukrainian Borders”.

In the course “Safety of Ukrainian Borders” our students study laws and acts of cross-border countries, modern methods of work of border and customs services. Special attention is paid to illegal migration, drugs and weapons traffic, smuggling and corruption, ways of cooperation with Interpol.

European theme is reflected in the topics of master’s theses which are prepared and presented by our graduates. All knowledge and practical experience acquired during the training is helpful in their further professional activities.

We should recognize that today in Ukraine there are few examples of proactive, well-organized work of local councils. We would like to see more educated and trained leaders in the regions. In this context, the role of human resources in the decentralization reform – the formation of highly qualified staff for the work in a new regional administration system increases.

Every year about 1700 professionally trained masters of public administration

graduate from the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine and its regional institutes. At the same time, the diploma does not give real advantages in the job or promotion. There is a vicious practice, when the appointments to senior positions in the regions are done according to party quotas or political preferences, with an active intervention of the oligarchic clans. Such practice is impossible in France, Germany, Poland, China and other countries. It destroys the requirements of personnel policy on promotion of specialists with experience in the public authorities and from the personnel reserve and leads to disastrous results.

In this context, it is essential that the positions of prefects, who will represent the interests of the state in the regions, were given to professionals with necessary administrative experience. It can be achieved by legislative regulation of the procedure for formation of prefects’ corps.

Despite the above achievements the system of master and in-service training of civil servants in Ukraine is not perfect. The quality of training does not meet European standards yet. That is why we try to do our best to change the situation, and to train patriotic, strategically minded, competitive and highly effective leaders, responsible managers able to professionally and competently provide administrative services for the development of good governance and harmonious sustainability in the country.

In particular, in the current conditions of limited budgetary funding it is essential for local leaders to carry out active work, to attract investment for regional development and to be able to work with European programs. In the regions where foreign partners are dealing with professionals who work steadily and effectively, there is a mutual interest and desire to cooperate.

Ukraine should actively develop cross-border and interregional cooperation. Successful implementation of cross-border projects is the basis for stability and prosperity in the region

and living standards growth. Geographical location of Ukraine creates favourable conditions for the use of this form of international cooperation, which is actively realized in united Europe. Ukraine has 19 border regions. Their area is about 77.0% of the territory of the whole country.

In 1993 Ukraine acceded to the European Outline Convention on Transfrontier Cooperation between Territorial Communities or Authorities. In the same year the Carpathian Euroregion was created. Later, with the participation of the regions of Ukraine, the Euroregions "Bug", "Lower Danube", "Upper Prut", "Dnepr", "Sloboda", "Yaroslavna", "Donbass" were founded.

Interregional cooperation is gradually becoming one of the most important trends in the Ukrainian foreign policy. In particular, cooperation of Ukraine with the Republic of Moldova is realized within the framework of bilateral agreements between regions of Ukraine and Moldova, Euroregions and Joint operational programs of the EU. The main activities are inter-regional trade and humanitarian contacts. Cross-border cooperation plays an important role in the rapprochement of the countries and regions which are on both sides of the border. This is evidenced by the experience of the European Union [1].

There are significant prospects for cooperation between Ukraine and Romania within the framework of Euroregions "Lower Danube", "Upper Prut" and the Carpathian Euroregion. However, despite considerable potential for regional development, the activities of the Euroregions today are mostly declarative. Due to a number of internal and external factors they do not lead to significant improvements in socio-economic development of border areas of both countries.

The analysis of activity of the Euroregion "Lower Danube" shows that after years of rapid development, currently, there is certain lethargy of activities related to a number of factors. They are: complications of internal political processes in Ukraine, which resulted

in frequent change of leadership in Odessa oblast; problems in the territory of Moldova; actualization of differences between Ukraine and Romania in matters of navigation on the Danube; the lack of centralized financial flows [4].

In this relation the personal role of leaders in the effective implementation of cross-border initiatives should be mentioned. Mr. Sergiy Grynevetskyy, one of the most successful regional leaders, during his work as the head of Odessa Oblast State Administration personally supported the development cooperation with European regions. This cooperation was realized, in particular, in the form of the Assembly of European Regions.

In addition thanks to Sergiy Grynevetskyy, Odessa oblast efficiently participated in the Assembly of European wine regions work. As a part of this cooperation in 2009 "Wine Cultural Center Shabo" was opened in Shabo village. This Centre, the first in Ukraine includes a high-tech enterprise, old wine cellars, a tasting room and a unique museum of wine and winemaking. It received a number of prestigious national and international awards, including a special certificate from PACE, and was included by the Council of Europe Committee in the tourist map of European wine routes.

Improving the efficiency of using cross-border cooperation potential requires concerted and coordinated actions by the authorities of regions of Ukraine bordering with EU as well as by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine. [3].

It should be objectively noted that in Ukraine local authorities have fewer powers than in the neighbouring countries. For more effective development of European regions it is advisable to consider a certain empowerment of regional and local authorities to provide opportunities to solve problems related to cross-border cooperation, not only in the cultural sphere, but also in terms of economic cooperation, infrastructure development and tourism. It would improve stable development of regions in Ukraine and the Black Sea region

as a whole. It would preserve peace and environment and join efforts of different regional actors in fight against organized crime, illegal migration, trafficking of drugs, weapons, radioactive materials and others.

All the above-listed once again emphasize the critical importance of state personnel

policy, quality civil servants' training for public authorities of all levels. Politically neutral professionals, patriots, devoted to the service to people should ensure implementation of reforms and building successful, democratic and legal state in Ukraine.

References:

1. **Ижа Н.М.** Теоретико-методологические подходы к изучению системы регионального управления. / Н.М.Ижа // Public Administration: theory and practice. Scientific and theoretical journal. – Baku; Publication of Academy of Public Administration, 2014. – № 3 (47). – С. 141-148.
2. **Корома Н.С.** Безпека в Чорноморському регіоні: геополітичний аспект. [Електронний ресурс]. / Н. С. Корома – Режим доступу: http://www.nbuvgov.ua/old_jrn/natural/Nvvnu/geograf/2011_9/R3/Koroma.pdf – Назва з екрану.
3. Національний конвент України щодо ЄС. Рекомендації робочих груп. – К., Агентство «Україна» 2012. – 114 с.
4. **Різникова Я.О.** Урахування регіональної специфіки в контексті євроінтеграційних процесів / Я.О.Різникова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Одеса : Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 1 (29). – С. 142–149.
5. **Штибліков Д.** Загрози і виклики безпеки в Чорноморському регіоні [Електронний ресурс] / Д. Штибліков – Режим доступу: <http://ukrzurnal.eu/pol.archive.html/1220/> – Назва з екрану.

Açar sözlər: *peşə hazırlığı, təhlükəsizlik, Qara dəniz regionu, dövlət qulluqçusu, ixtisasartırma, davamlı inkişaf*

Key words: *professional training, security, Black Sea region, civil servant, in-service training, sustainable development*

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, безопасность, Черноморский регион, государственный служащий, повышение квалификации, устойчивое развитие.*

İja Nikolay Mixayloviç

*Ukrayna Prezidenti yanında MDİA-nin Odessa regional
dövlət idarəciliyi institutunun direktoru, siyasi elmlər doktoru, professor,
Ukraynanın Əməkdar təhsil işçisi*

**DÖVLƏT QULLUQÇULARININ PEŞƏ HAZIRLIĞI
QARA DƏNİZ REGIONUNDA TƏHLÜKƏSİZLİK VƏ
SABİTLİYİN TƏMİN EDİLMƏSİ AMİLİ KİMİ**

XÜLASƏ

Məqalədə dövlət qulluqçularının peşə hazırlığı problematikası Ukraynada islahatların uğurlu həyata keçirilməsinin vacib amili kimi Qara dəniz regionunda təhlükəsizlik və sabitliyin təmin edilməsi kontekstində nəzərdən keçirilir. Burada müstəqil Ukraynada idarəcilik kadrlarının hazırlığı sisteminin yaradılması tarixinə dair informasiya verilir, Ukrayna Prezidenti yanında MDİA-nın Odessa regional dövlət idarəciliyi institutunun fəaliyyəti geniş təqdim edilir. Bu zaman o cümlədən yüksək ixtisaslaşmaların tətbiqi, beynəlxalq əməkdaşlıq və s. kimi aspektlər ayrılaraq göstərilir. Bundan başqa, yerlərdə dövlət orqanlarının işinin yaxşılaşdırılması, Avropa İttifaqı regionları ilə transsərhəd əməkdaşlıq imkanlarından istifadə perspektivləri təhlil edilir.

Ижа Николай Михайлович

*Директор Одесского регионального института государственного
управления НАГУ при Президенте Украины,
доктор политических наук, профессор,
Заслуженный работник образования Украины*

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА ГОСУДАРСТВЕННЫХ
СЛУЖАЩИХ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ И
СТАБИЛЬНОСТИ В ЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ**

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблематика профессиональной подготовки государственных служащих как важный фактор успешной реализации реформ в Украине в контексте обеспечения безопасности и стабильности в Черноморском регионе.

Приведена информация относительно истории создания в независимой Украине системы подготовки управленческих кадров, детально представлена деятельность Одесского регионального института государственного управления НАГУ при Президенте Украины. В частности, выделены такие аспекты, как: подбор квалифицированных научно-педагогических кадров, акцент на практико-ориентированную подготовку, использование современных методов обучения, введение новых, актуальных специализаций, международное сотрудничество.

Кроме того, проанализированы перспективы улучшения работы органов публичной власти на местах, использования возможностей трансграничного сотрудничества с регионами Европейского Союза.

FƏLSƏFƏ

SAKİT HÜSEYNOV

**AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunun Dinşünaslıq və mədəniyyətin
fəlsəfi problemləri şöbəsinin müdürü, fəlsəfə üzrə elmlər doktoru**

DİNİ EKSTREMİZMİN SOSİAL-FƏLSƏFI MAHİYYƏTİ

Hazırkı şəraitdə planetdə baş verən terror hadisələri haqqında kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən məlumat veriləndə, dini radikalizm, dini ekstremizm və dini fanatizm terminləri insanların diqqətini daha çox cəlb edir. Dünəyada baş verən terror hadisələrini araşdırarkən, bunların dini ekstremizmlə müəyyən qədər bağlı olduğu da üzə çıxır. Bu baxımdan əvvəlcə həmin terminlərin təsnifatına diqqət yetirək.

Tədqiqatçıların fikrinə görə, ekstremizm ifrat baxış və hərəkətlə bağlı olan bir terminidir. Belə ki, ekstremizm – latin sözü olan “extremus” sözündən əmələ gəlmişdir. Bu termin ilk dəfə qədim yunan filosofu Aristotel tərəfindən işlədilmişdir ki, bu da “ifrat”, “son hədd” mənasını verir [7, s.435].

“Radikalizm” sözünün hərfi mənası isə Fəlsəfi Ensiklopediyada aşağıdakı kimi şərh olunur: “Radikalizm – hər hansı bir cəmiyyətdə başlanan islahatın köklü dəyişikliklərə və tam nəticə ilə başa çatdırılması deməkdir. Bu termin XVIII əsrin sonunda İngiltərədə yaranmış, sonra isə XIX əsrə Avropa qıtəsində yayılmışdır” [8, s.395].

Tədqiqatçılar tərəfindən “ekstremizm” anlayışına verilən təriflərə öz münasibətini bildirən Azərbaycan Prezident Administrasiyasının rəhbəri, akademik R.Mehdiyev 2011-ci il sentyabrın 21-də Rusyanın Yekaterinburq şəhərində keçirilən təhlükəsizlik məsələlərinə cavabdeh olan yüksək vəzifəli şəxslərin beynəlxalq görüşündə iştirak etmişdir. Bu beynəlxalq görüşdə akademik R.Mehdiyev “Millətlərarası düşməncilik və dini dözümsüzlükə əlaqədar böhranlı vəziyyətlərdə ekstremizmin təzahür-lərinə qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın fəallaşdırılması problemləri”

mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir. Öz məruzəsində ekstremist qrupları cəmiyyətdə sosial-siyasi vəziyyəti gərginləşdirərək daha çox təhlükə yaradan və cinayət törədən terrorçu dəstələr kimi şərh edərək demişdir: “Ekstremizmə ən ümumi formada müxtəlif məsələlərə ifrat baxışlarının tərəfdarı olmaq kimi tərif verilir. Lakin ekstremizm, sadəcə radikal baxışların ifadəsi deyildir. Çox vaxt o, ciddi cinayətlər törədilməsinə səbəb olur” [3].

Qeyd etmək lazımdır ki, ekstremizmi doğuran amillər müxtəlifdir. Bunlar sosial-iqtisadi amillər, əhalinin həyat səviyyəsinin kəskin şəkildə aşağı düşməsi, bəzi siyasi liderlərin ambisiyası, əhalinin əksər hissəsinin sosial problemlərinin həll olunmaması və bunun nəticəsində əhalinin əhval-ruhiyyəsinin pisləşməsi, fərdlərin öz sosial-siyasi hüquqlarının qorunmasına inamsızlığın yaranması, siyasi liderlərin öz siyasi fəaliyyətlərində eksterimal vasitələrdən istifadə etməsi və s. ilə bağlıdır [4, s.27].

Ekstremizmin sosial bazasını, əsasən, əhalinin marginal təbəqələri, milli-dini hərəkatların nümayəndələri, mövcud siyasi reallıqdan narazı olan gənclər, tələbələr və digər sosial qruplar təşkil edir. Ekstremizm fenomen kimi dualist xarakter daşıyır. Bu baxımdan ekstremizm bir tərəfdən mövcud prosesləri anlamağa, hadisələri duymağa, digər tərəfdən baş verənləri qəbul etməməyə, onları mühakimə etməyə çağırır. Buna görə ekstremizmin məntiqi cəhətdən çətin izah olunan davranış hərəkətlərini özündə ehtiva edən iki növə – rasional və irrasional növlərə bölünməsi qəbul olunmuşdur [9, s.21].

Rasional ekstremizm radikal vasitələrin köməyi ilə cəmiyyətdə mövcud olan sosial

disfunksiyaların maksimum səmərəli şəkildə aradan qaldırılması məqsədini öz qarşısına qoyur. Çox vaxt milli ekstremizmin yaranması cəmiyyətdə meydana gələn sosial problemləri qanuni yollarla həll etmək iqtidarında olmayan qanunverici və icraedici orqanların fəaliyyətsizliyi ilə şərtlənir.

Tədqiqatçılar rasional və irrasional ekstremizmi bir-birindən fərqləndirirlər. Onların fikrinə görə, ümumiyyətlə, cəmiyyətdə insanın həyat və fəaliyyətinə hər hansı bir dərəcədə təhlükə yarandıqda cinayət hüququnun təsir qüvvəsindən istifadə edilməsi qaçılmaz olur.

İrrasional ekstremizm də rasional ekstremizm kimi bəzən aqressiv və amansız olur, lakin onun məqsədi gündəlik həyatın əsas sosial xüsusiyyətləri ilə də çox bağlıdır. Məsələn, irrasional ekstremizm gənclərin və yeniyetmələrin aqressiv davranışında özünü daha çox göstərir. Belə ki, idman yarışlarındakı gənc fanatların çılgın və ekstremist davranışları, eyni zamanda yeniyetmələrin psixopatik hərəkətləri bəzən məktəblərdə motivi olmayan müəyyən ölüm hadisələrinə və idman, xüsusən futbol yarışmalarındaki bədbəxt hadisələrə rəvac verir. Bütün bu bədbəxt hadisələrin baş verməsini yeniyetmə və gənclərin davranışlarında yaranmış radikal meyillər və müxtəlif mənəvi-psixoloji gərginliklə izah etmək olar [5, s.30].

Əgər ekstremist davranışlar zamanı insanların həyat fəaliyyəti üçün təhlükə yaranarsa, belə vəziyyətdə ekstremist hərəkətləri aradan qaldırmaq üçün fiziki, yaxud psixofizički təsirlərin tətbiq edilməsinə hüquqi ehtiyac yaranır. Ekstremist davranışların kəskinləşdiriyi məqamda onu aradan qaldırmaq üçün qanunvericiliyin tələblərindən istifadə edilməsi zərurətə çevrilir.

Aparılan araşdırımaların nəticələri göstərir ki, istiqamətinə görə ekstremizm iqtisadi, siyasi, milli, dini, ekoloji, mənəvi və s. formalara bölünür. Bu formalara aşağıdakı kimi formulə edilmişdir:

- Siyasi ekstremizmin məqsədi mövcud siyasi sistemin dağıdılması, ölkədə radikal “sağ” və “sol” təmayüllü siyasi rejimin yaradılmasından ibarətdir;

- İqtisadi ekstremizm mülkiyyətdə çoxcə-hətliliyin cəlb edilməsi və bir mülkiyyət formasının yaradılması, təsərrüfatın vahid bir metodla idarə edilməsi, biznes fəaliyyətində rəqabətin aradan qaldırılması və iqtisadi sahədə dövlət tənzimlənməsi prinsiplərindən tamam imtina edilməsinə yönəlməkdən ibarətdir;
- Ekoloji ekstremistlər, nəinki təbiəti səmərəli mühafizə siyasətinə, həmçinin texniki tərəqqiyə qarşı da çıxış edirlər. Onlar ekoloji cəhətdən əlverişsiz istehsalın ləğv edilməsini – ətraf mühitin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasının yeganə mümkün yolu hesab edirlər;
- Milli ekstremizm başqa millətlərin hüquq və mənafeyini qəbul etməyən çoxmillətlili dövlətin dağıdılmasına köklənmiş və separatizmi dəstəkləyən bir növ hesab edilir;
- Mənəvi ekstremizm – başqa mədəniyyətlərin nailiyyətlərini qəbul etməyən, qlobal dünya mədəniyyətindən təcrid olunmağa meyil edən, müəyyən etnik, dini və sosial standartları rəsmi ideologiyaya zorla bağlamağa çalışan ekstremizm formasıdır;
- Dini ekstremizm – müəyyən dini konfessiya çərçivəsində qarşıdurma mövqeyi tutmaq, yaxud başqa dini konfessiya nümayəndələrinə qarşı dözümsüzlük göstərən ekstremizm forması kimi təsnif olunur.

Akademik R.Mehdiyev ekstremizmin çoxsaylı formaları arasında milli və dini ekstremizmi ən təhlükəli forma hesab edərək bunu aşağıdakı kimi əsaslandırmışdır: “Ekstremizmin çoxsaylı formaları arasında ən təhlükəli formalar kimi milli və dini ekstremizmi qeyd etmək lazımdır. Onların dağıdıcı potensialı olduqca böyükdür, çünkü onlar böyük insan qruplarını, hətta bütün xalqları da əhatə edə bilər” [3].

Ekstremizm həm də öz əlamətlərinə görə bir neçə yerə bölünür. Ekstremizmin əlamətlərinə gəldikdə qeyd etmək lazımdır ki, rus alimi İ.V.Kudryaşov bunu aşağıdakı kimi şərh etmişdir:

- Rusiyada diktaturanın bərpasına, daha doğrusu Rusiya vətəndaşlarının siyasi hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına açıq çağırışların edilməsi;
- Konstitusiyalı quruluşun zorla devrilməsi, yaxud hakimiyyətin zəbt edilməsinə açıq çağırışlar səsləndirilməsi;
- Silahlı birləşmələrin yaradılması;
- Sosial, irqi, milli, dil və dini ayrı-seçkiliyin qızışdırılması və bu əlamətlər üzrə vətəndaşların hüquqlarını məhdudlaşdırmaq niyyətinin açıq şəkildə ifadə edilməsi;
- XX əsrin I yarısında Almaniyanın milli sosialist rejiminə və İtaliyanın faşist rejiminə xas olan simvolikanın köməyi ilə öz fərqləndirici əlamət, ideal və məqsədlərinin təqdim edilməsi;
- Milli-sosialist, faşist və başqa totalitar rejimlərin açıq şəkildə bəyənilməsi;
- Göstərilən bu cür rejimlər tərəfindən edilmiş cinayətlərin inkar edilməsi [6, s.37].

Ekstremizmin yuxarıda sadalanan bütün növləri və əlamətləri bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqə və asılılıqdadır. Burada əsas məqsəd dini ekstremizmin sosial-fəlsəfi cəhətdən araşdırılmasıdır.

Bələliklə, yuxarıda deyilənləri ümmükləşdirərək və müvafiq elmi ədəbiyyatlara əsaslanaraq bir anlayış kimi ekstremizmi ifrat baxış və davranışla xarakterizə olunan, radikalizmin ən müxtəlif formalarını özündə birləşdirən mürəkkəb sosial fenomen kimi təsnif etmək olar.

Dini ekstremizmin mahiyyəti. Son illərdə dini ekstremistlər öz məqsədlərinə nail olmaq üçün dini cəhətdən əsaslandırılmış terror aktlarından bir vasitə kimi istifadə edirlər. Məlumdur ki, müasir şəraitdə bu və ya digər dövlətin milli təhlükəsizliyi, onun ərazi bütövlüyü, ölkə vətəndaşlarının konstitusiya hüququ və azadlıqları üçün ən real təhlükələrdən biri – dini ekstremizm və onun müxtəlif təzahür formalarıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, dini ekstremist davranışları və aksiyalar millətlərarası və dincələrə konfliktləri qızışdırın şüarlar altında keçirildikdə, bu, daha çox təhlükəli olur. Çünkü həmin dini şüarlar kütlələrin psixologiyasına

daha güclü təsir edir və kütlələr də radikal, ekstremist yönümlü aksiyalara çox asanlıqla qoşulurlar. Digər tərəfdən bir qrup dindarların savad və dünyagörüş səviyyəsi aşağı olduğuna görə onlar Allah xofu qarşısında radikal və ekstremist çağırışların təsiri altına tez düşülərlər və bu səbəbdən də həmin kütlə aksiyani idarə edən qüvvələrin iradəsinə daha asanlıqla tabe olur. Burada Allah xofu daha güclü rol oynayaraq qanunları pozmaq qorxusunu bu cür kütlənin şüurundan uzaqlaşdırır. Belə halda dini-psixoloji təsir altına düşən kütləni ekstremistlər tərəfindən istənilən istiqamətə yönəltmək mümkün olur.

Qeyd edək ki, dini ekstremizm siyasetlə birləşəndə cəmiyyət və dövlətçilik üçün o, daha təhlükəli olur. Bu baxımdan tədqiqatçılar dini-siyasi ekstremizmi təhdidetmə miqyasına görə ən təhlükəli ekstremizm növü hesab edirlər. Dini-siyasi ekstremizmin əsas fəaliyyət istiqamətlərini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- Mövcud dünyəvi ictimai-siyasi quruluşu dağıdır klerikal dövlət quruluşunun yaradılması məqsədini daşıyan fəaliyyət;
- Ölkənin bir hissəsində, yaxud bütün ərazisində bir dini konfessiya nümayəndələrinin hakimiyyətinin bərqərar edilməsi uğrunda mübarizə;
- Dövlətin konstitusiya quruluşunun devrilməsi, yaxud ərazi bütövlüğünün pozulması məqsədi ilə xaricdən həyata keçirilən dini formada əsaslandırılmış siyasi fəaliyyət;
- Dini düşüncə ilə əsaslandırılmış separatist fəaliyyət;
- Müəyyən dini təlimin dövlət ideologiyası kimi təqdim edilməsi fəaliyyəti.

Siyasi mübarizədə dini ekstremizmdən istifadə edilməsi bir çox hallarda **dövlətçiliyə qarşı yönəlmış terror** çevrilir. Bu baxımdan, siyasi mübarizənin dini ekstremizm ilə birləşməsi ekstremizmin yeni bir forması olan dini-siyasi ekstremizmi meydana gətirir. Dini-siyasi ekstremizm nədir?

Dini-siyasi ekstremizmin əsas mahiyyətini şərh edən akademik R.Mehdiyev ekstremistlərin dağıdıcı fəaliyyətini nəzərdə tutaraq qeyd

etmişdir: “Onlar müxtəlif kütləvi informasiya vasitələrinin və internetin köməyi ilə millətçi döyümsüzlük, milli azlıqlar arasında ekstremist və separatçı əhvali-ruhiyyələrin qızışdırılmasına yönəlmış təbliğat aparırlar. Bir sıra hallarda bu qüvvələrin fəaliyyəti transsərhəd xarakter daşıyır. Bununla bərabər, millətçi ekstremizm bizim üzləşdiyimiz ekstremizmin yeganə forması deyildir. Dini, daha dəqiq desək dini-siyasi ekstremizm də getdikcə genişlənməyə başlayır” [3].

Sosiooloji müşahidələrə və elmi ədəbiyyata əsaslanaraq dini-siyasi ekstremizmi aşağıdakı kimi şərh etmək olar:

Dini-siyasi ekstremizm – dövlətin suverenliyini və ərazi bütövlüyünü pozmaq, hakimiyyəti zorla ələ keçirmək, yaxud dövlət quruluşunu dəyişmək məqsədilə cəmiyyətdə dini ayrı-seçkilik və dinlərarası düşmənçiliyi qızışdırmağa yönəlmış dini motivli fəaliyyətə deyilir.

Göstərmək lazımdır ki, dini ekstremist təşkilatların əsas fəaliyyət metodları ekstremizm ideyalarının təbliğ edilməsi, ekstremist məzmunlu dini ədəbiyyatın və video-audiokassetlərin yazılıması formaları ilə şərtlənir.

Cox təəssüf ki, dünyanın bir çox ölkələrində olduğu kimi respublikamızda da elə qüvvələr var ki, onlar din pərdəsi altında özlərinin məkrli məqsədini həyata keçirmək üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə etməyə çalışırlar. Buna misal olaraq, Bakı şəhərinin yaxınlığında yerləşən Nardaran qəsəbəsində 26 noyabr 2015-ci il tarixində bir qrup radikal-ekstremist dəstənin ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitliyi pozmaq, təxribatlar, kütləvi iğtişaşlar, terrorçuluq akları törətməyə cəhd göstərmişlər. Həmin dəstələrin əksəriyyəti Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçməyən və hüquqi ünvani olmayan qondarma “**Müsəlman birliyi**” adlanan hərəkatın üzvlərindən ibarət idi. Qeyd edək ki, xarici dini mərkəzlərdən qidalanan bu cür ekstremist qruplar öz niyyətlərini təhsilin, maarifçiliyin zəif olduğu yaşayış məskənlərində reallaşdırmağa çalışmışlar.

Kütləvi informasiya vasitələrinin (KİV) verdiyi məlumatə görə, “**Müsəlman birliyi**” hərəkatının nümayəndələri və bir qrup dini

ekstremist fəallarının təsiri nəticəsində uzun illərdir Nardaran qəsəbəsinin sakinləri dövlətin konstitusiya quruluşunu, qanunlarını, ictimai həyat normalarını inkar etməklə spesifik “üssüli-idarə modeli” tətbiq etmişdilər. Qəsəbədə icra hakimiyyətinin, bələdiyyənin fəaliyyətinə imkan verilmirdi, hüquq-mühafizə orqanlarının, digər dövlət qurumlarının yerli bölmələrinin yaradılmasına maneçilik törədilirdi. KİV-lərin məlumatına görə, Dövlət institutlarının fəaliyyəti əvəzinə qəsəbədə anlaşılmaz “ağsaqqallar şurası hakimiyyəti” adlanan qondarma bir qurum yaradılmış və bütün məsələlər bu qurum tərəfindən tənzimlənirdi. Qəsəbənin küçələrini Azərbaycan reallığına tamamilə yad olan dini bayraqlar, şüərlər bəzəyirdi. Qəsəbədə təhsil və səhiyyə sistemi tamamilə pozulmuşdur. Uşaqlar orta məktəbdən yayındırıldır, ifrat radikal dini təlim həyata keçirilirdi. Ekstremist qrupların təsiri altına düşən insanların radikal çağırışlar etməsi və azyaşlı uşaqları təhsildən yayındırmaları qəsəbəni idarəolunmaz duruma salmışdı. 2015-ci il noyabrın 26-da Nardaranda baş verən qanunsuz və icazəsiz ekstremist aksiyani zərərsizləşdirərkən asayış keşikçiləri tərəfindən cinayətkar dəstənin dörd üzvü məhv edilmiş, onların bir neçə nəfəri yaralanmış, iki nəfər polis əməkdaşı qəhrəmancasına həlak olmuşdur [1].

Yuxarıda deyilənləri təhlil etsək, uzun illər ərzində Nardaran qəsəbəsində yaşayan insanların müəyyən hissəsinin psixologiyasında formalılmış radikalizm və dini ekstremizmin əlamətləri nəticəsində baş verən bu faciə təəssüf ki, hamımız üçün çox məyusədicidir.

Dini ekstremizmin əsas məqsədi mənsub olduğu öz dinini aparıcı və əsas din kimi qəbul etmək, başqa dini konfessiyaları isə onların öz dini əqidə sistemində aşağılamağa vadar etməkdən ibarətdir. Hətta daha qəzəbli ekstremistlər bütün əhalinin hüquqi normalarını dini normalar ilə əvəz edə bilən ayrıca bir dövlət yaradılmasını öz qarşılara məqsəd kimi qoyurlar. Dini ekstremizm çox vaxt dini fundamentalizm ilə birləşdirilir ki, bunun da əsas mahiyəti “öz” sivilizasiyani başqa yad təsirlərdən təmizləyərək, onun fundamental əsasını yeni-

dən yaratmağa cəhd etməkdən ibarətdir. Bir çox davranış hərəkətlərini əhatə edən ekstremizmin təsir dairəsi də müxtəlifdir. Bu tipli dini-siyasi ekstremizm zor tətbiq edilməsi ilə müşayiət olunan azadlıq mübarizəsindən – müxtəlif cinayətkar elementlər, muzdlu agentlər və araşdırınanların törətdiyi cinayətkarlığa qədər cürbəcür davranış hərəkətlərini əhatə edir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, dini ekstremizmin güclənməsində xarici ölkələrin dini-ideoloji təsirləri də mühüm rol oynayır.

Dini-siyasi ekstremizmin başqa ekstremizm formalarından fərqi ondan ibarətdir ki, dini-siyasi ekstremizm danışq və kompromis yolunu qəbul etmir, eyni zamanda sosial-siyasi problemlərin konsensus yolu ilə həll edilməsinin əleyhinə çıxır. Dini-siyasi ekstremizmin tərəfdarları onların siyasi baxışlarını qəbul etməyənlərin, demək olar ki, hamısına qarşı ifrat dərəcədə dözümsüzlük göstərməklə başqlarından fərqlənilərlər. Onlar üçün heç bir “siyasi oyun qaydaları” mövcud deyil və hətta bunların siyasi baxışlarını qəbul etməyən öz dindələrinə qarşı da dözümsüzlük nümayiş etdirirlər.

Ədəbiyyat:

1. «Azərbaycan qəzeti», 20 noyabr 2015-ci il; 1 dekabr 2015-ci il
2. Heydər Əliyev siyasəti: Tolerantlıq (çıxışlar, nitqlər, görüşlər, təbriklər). Bakı: “Elm və təhsil”, 2015, s.504.
3. **Mehdiyev R.Ə.** Millətlərarası düşmənçilik və dini dözümsüzlükə əlaqədar böhranlı və ziyyətlərdə ekstremizmin təzahürlərinə qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın fəallaşdırılması problemləri. «Xalq qəzeti», 24 sentyabr 2011-ci il. <http://www.xalqqazeti.com/az/news/politics/15567>
4. **Залужный А.Г.** Экстремизм. Сущность и способы противодействия // Современное право. – 2002. №12
5. **Козлов А.А.** Проблемы экстремизма в молодежной среде. Серия: Система воспитания в высшей школе. М.: 1994, Выпуск 4.
6. **Кудряшова И.В.** Фундаментализм в пространстве современного мира. // Полис – 2002, № 1
7. «Молодой ученый». Журнал. 2014. №5, с.435
8. Новая Философская Энциклопедия. Москва: Мысль, 2010, т.3, с.395
9. **Устинов В.** Экстремизм и терроризм. Проблемы разграничения и классификации // Российская юстиция. – 2002, № 5.

Açar sözlər: *radikalizm, dini ekstremizm, fanatizm, mövhumat, terror*

Key words: *radicalism, religious extremism, fanaticism, superstition, terror*

Ключевые слова: *радикализм, религиозный экстремизм, фанатизм, суеверие, террор*

Onların dünyagörüşündə demoqogiya ilə birləşən aqressivlik, kəskin radikallıq, başqalarının baxışlarına qarşı ifrat dözümsüzlük hökm sürür.

Qeyd edək ki, Ümummilli lider Heydər Əliyev dini ekstremizmi və onunla bağlı olan terrorizmi həmişə pisləmiş və dini ekstremizmin cəmiyyətə vurduğu ziyanı xüsusi olaraq qeyd etmişdir. Bu baxımdan Ulu öndər dini fanatizm, dini ekstremizm və bununla bağlı olan terrorizmin həyata keçirilməsinə yol verməməyi tövsiyə edərək demişdir: “Məlumdur ki, dünyada dindən istifadə edərək terrorizmlə məşğul olan qüvvələr də var. Buna görə də dini ekstremizm, eyni zamanda terrorizmlə də bağlanıbdır. Bu da müxtəlif ölkələrdə həm insanlara, həm xalqlara, həm də dövlətlərə çox zərər verir. Biz çalışmalıyıq ki, ölkələrimizdə xalqlarımızın vicdan azadlığını təmin edərək, eyni zamanda xaricdən, yaxud da daxildən ayrı-ayrı qüvvələr tərəfindən dini fanatizmin, ekstremizmin və bunun altında terrorizmin həyata keçirilməsi hallarına yol verməyək” [2, s.467].

Sakit Huseynov

Head of Department of Religious Studies and Philosophical Problems of Culture of Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Azerbaijan, Prof. Dr.

THE SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ESSENCES OF THE RELIGIOUS EXTREMISM

SUMMARY

The presented scientific work is devoted to the study of the social and philosophical essence of religious radicalism and religious extremism. In this article, based on various sources, the essence of radicalism, religious extremism is revealed, its classification is commented upon, and the views of various researchers are focused and different aspects of the rational and irrational type of religious extremism are represented in their analysis. Along with this, the article analyses extremism from the point of view of economics, politics, religion, ecology, morality, the dangerous role of national and religious extremism at the present stage is characterized, and views of academician Ramiz Mehdiyev on this problem are presented. At the same time, the article presents opinion on religious extremism of I.V. Kudryashov and other Russian authors. The article emphasizes political struggle in religious extremism, as one important direction of the siccence. Nardaran events on 26 November 2015 can be considered as negative example of religious radical and extremist action.

Сакит Гусейнов

*Заведующий отделом Религиоведение и философские проблемы культуры Института Философии НАН Азербайджана,
доктор философских наук*

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ СУЩНОСТЬ РЕЛИГИОЗНОГО ЭКСТРЕМИЗМА

РЕЗЮМЕ

На основе различных источников раскрывается социально-философская сущность религиозного радикализма и экстремизма, комментируется их классификация, а также уделяется большое внимание мнениям различных исследователей и представляются различные аспекты рационального и иррационального типа религиозного экстремизма в их анализе. Наряду с этим, экстремизм был прокомментирован с точки зрения экономики, политики, религии, экологии и нравственности, на современном этапе охарактеризована опасная роль национального и религиозного экстремизма и представлены взгляды академика Рамиза Мехтиева на данную проблему. В то же время, в статье имеют место мнения И.В.Кудряшова и других российских ученых, связанные с религиозным экстремизмом. В работе, как одному из важных направлений, уделяется внимание социально-философскому объяснению использования религиозного экстремизма в политической борьбе религиозных группировок. В качестве негативного социального примера религиозных радикально-экстремистских групп приводятся события в селе Нардаран 26 ноября 2015 года.

MULTİKULTURALİZM

VÜQAR RƏHİMZADƏ

**Bakı Slavyan Universitetinin dosenti, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Naxçıvan Bölməsinin doktorantı, «İki sahil» qəzetiñin baş redaktoru,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru**

MULTİKULTURALİZMIN AZƏRBAYCAN MODELİNİN TƏBLİĞİNDƏ KİV-in ROLU

Bu gün multikulturalizm və tolerantlıq ide-yalari dünya üçün hər zamankindan daha vacib amildir. Çünkü qlobal miqyasda cərəyan edən geosiyasi proseslər dini, etnik və irqi dözmüllüyü aktuallaşdırır. Əvvəllər bütün dünyaya Qərbin timsalında multikultural düzən nümayiş etdirilirdi, artıq “qoca qita”də bu ideya-ların iflasa uğradığının şahidi oluruq. Bəlliidir ki, Qərbin tolerantlıq və multikultural dəyərləri yalnız öz dini dəyərlərinin digərlərinə qəbul etdirilməsi üzərində qurulub. Belə olan halda Avropa dövlətləri fərqli mədəniyyət və dini daşıyıcılar olan mühacirləri Qərb cəmiyyətinə yalnız assimiliyasiya etməyə çalışırlar. Yəni çoxmədəniyyətlilik yalnız Qərb dəyərlərinin dominantlığı və vahid mozaik quruluşun heç nə ilə seçilməyən tərkib hissəsi kimi qəbul oluna bilər. Bu isə müasir dövrdə əhalisi müxtəlif mədəniyyətləri və millətləri təmsil edən Avropa üçün multikulturalizmin gələcək tale-yini təhdid edir. Bugünkü reallıq ondan ibarətdir ki, Avropanın əksər dövlətləri artıq immiqrant ölkələrdir. Yəni əhalinin ən az 10 faizini əcnəbilər təşkil edir. Buna görə də multikulturalizm Qərb cəmiyyəti üçün bir seçim deyil, məhz zərurətdir.

Əhalisi gənc olan ölkələr üçün belə bir problem yaranmır. Lakin Avropanın əksər aparıcı ölkələrində əhalinin yaşlanması və əməkqa-biliyyətli əhalinin xüsusi çəkisinin azalmasının inkişaf üçün əsas problemlərdən biri olduğunu nəzərə alıqda Avropanın multikulturalizm ideologiyasından imtina etmək şansının da olmadığını görürük. Məsələn, aparılan tədqiqatlar göstərir ki, əhalisinin sayına görə Avropanın lider ölkəsi olan Almaniyada əhalinin

sayı 50 ildən sonra 10 milyon nəfər azalaraq 72 milyon nəfər olacaq. Paralel olaraq əhalinin yaşlanması prosesi də nəzərəçarpacaq dərəcə-də artacaq. Belə ki, 2012-ci ildə 65 yaşıdan yuxarı əhalinin xüsusi çəkisi 20,5 faiz olduğu halda, 2062-ci ildə bu nisbətin 30,1 faiz olması proqnozlaşdırılır. Yəni kənardan işçi qüvvəsi-nin miqrasiyası qəçilməzdir. “Böyük yeddiliy”in digər Avropa ölkələrində də oxşar vəziyyətdir. Bu ölkələrə gələn miqrantların əksəriyyətinin isə müsəlmanlardan ibarət olduğunu nəzərə almaq lazımdır. Beləliklə də, bütün bunlar onu göstərir ki, Qərbsayağı multikulturalizmin gə-ləcək taleyi Avropada xristianlıq və İslamın dialoqundan, dini və dünyəvi dəyərlərin birləş-yaşayışından asılıdır [8].

Ümumiyyətlə, “Multikulturalizm” anlayışının işlədilməsinə nisbətən yaxın vaxtlarda başlanıb. Lakin bu terminin yaranmasından öncə də uzun tarixi bir dövr ərzində multikulturalizm, əslində, mövcud idi. Belə ki, qədim filosoflar, xüsusən yunan filosofu Platon varlığı və dünya qavrayışını idealistcəsinə izah edirdilər. Platonun yer üzündə bütün canlıları birləşdirən vahid bütöv yanaşması var idi. Multikulturalizm mövcud mühitin demokratik-ləşdirilməsi, sərbəst qarşılıqlı təsirin və mədəni plüralizmin yaranması tendensiyası ilə səciyyələnə bilər. Bir sıra tədqiqatçılar vurğulayırlar ki, multikulturalizm yüksək inkişaf etmiş ölkə-lərə xasdır. Bununla belə, müəyyən tədqiqatlar göstərdi ki, əksinə, belə ölkələrdə multikulturalizm heç də uğur qazanmayıb. Məsələn, bu yaxınlarda Almaniya, Fransa və Büyük Britaniya kimi ölkələrin başçıları bildiriblər ki, on-ların ölkələrində multikulturalizm tənəzzülə

uğrayıb və multikulturalizm milli identikliyin zəifləməsinə gətirib çıxarıb [7].

Hazırda Qərb ölkələrində multikulturalizm prinsipləri ciddi şəkildə böhran keçirməkdədir. Avropanın aparıcı Böyük Britaniya, Almaniya və Fransa kimi ölkələrində multikultural dəyərlər siyasi zədə alaraq, müəyyən qüvvələr tərəfindən bilərəkdən gözdən salınır. Müasir alman filosofu Yürgen Habermasın dediyi kimi, multikulturalizmin əsas prinsipi “mədəni həyatın müxtəlif formalarının bərabər hüquqlarla yanaşı mövcud olması”, yəni azlıqla çoxluğun bərabər hüquqlara malik olmasıdır. Ümumiyyətlə, azlığın dəstəklənməsi programının dövlət siyasetinin sadəcə bir xəttinə yox, ümumən bütün sosial-siyasi sistemin tərkib hissəsinə çevriləməsi vacibdir [4].

Faktlar onu göstərir ki, Avropada multikulturalizm birgə yaşam tərzi anlayışından çıxaraq, sərf siyasi əhəmiyyət daşımaga başlayıb. Bir vaxtlar ağızdolusu ilə multikulturalizmdən danışan Avropanın dediyi prinsiplər sarsılmaqdadır. “Amnesty International” təşkilatının verdiği məlumatata görə, bu günə qədər Almaniyada 6 mindən çox fəal nasist qeydə alınıb, millətçilər tərəfindən irqi zəmində ən azı 200-dən artıq cinayət törədilib. Almaniya kansleri Angela Merkel 2010-cu ilin oktyabr ayında keçirdiyi görüşlərin birində bəyan etmişdi ki, Almaniyada multikultural cəmiyyət qurmaq cəhdləri tamamilə iflasa uğrayıb [5].

Ümumiyyətlə, “Ümumavropa evi” konsepsiyasının mənəvi əsaslarını təşkil edən multikulturalizm ideyasından rəsmi şəkildə imtina edilməsi mahiyyət etibarilə Avropanın immiqrasiya siyasetində fikirlərin toqquşması hallarının artmasına gətirib çıxardı. Multikulturalizmin paradigmasına uyğun olaraq, mədəni müxtəliflikləri dərk etmək ədalətin əsas şərtidir. Multikulturalizmin təzadi isə nəzəri postulatlarla onların realizasiyasının praktik gerçeklikləri arasındaki uyğunsuzluq nəticəsində yaranır. Multikulturalizm cəmiyyətin etnomədəni, dini və s. təməllərə söykənən sosial strukturların qarşılıqlı əlaqəsi üzərində qurulmasını nəzərdə tutur. Multikulturalizmin alternativi assimilyasiyadır, etnik-milli xüsusiyətlərdən könüllü,

çox vaxt isə məcburi imtina və səni qəbul edən cəmiyyətin xüsusiyyətlərini mənimsəməkdir.

“Multikulturalizm” termini Avropanın siyasi leksikonunda, ilk növbədə, daha çox “tolerantlıq” kimi anlaşılırdı. Yəni Avropa ölkələri hökumətlərinin məsələyə konseptual baxışı ikinci və üçüncü nəsildən olan mühacirlərin cəmiyyətə integrasiyasına yox, yad mədəniyyətin təmsilçiləri ilə yanaşı yaşamağa, daha çox dözümlü olmağa əsaslanırdı. Avropa ölkələrinin hökumətləri multikulturalizm siyasetini heç də integrasiya məqsədilə yox, daha çox siyasi və elektoral mülahizələrdən çıxış etməklə yürüdür, bu zaman özlərinin məhdud populist və sərf praqmatik maraqlarını güdürdülər.

Elə bu səbəbdən də antimigrant, antimüsəlman siyasi kurs yürüdən “PEGIDA”, “AfD”, “LEGIDA”, “Die Rechten” kimi sağ təməyülü siyasi partiya və təşkilatlar əhalinin səsini qazanmaq üçün antimultikultural düşüncələrlə çıxış etməyə başladılar. Millətçi atmosferin formalaşması nəticə etibarilə cəmiyyətdəki multikulturalizmin özüünü yavaş-yavaş dağıtmaga başladı.

Lakin bu heç də o demək deyil ki, multikulturalizm iflasa uğrayıb, onun gələcəyi yoxdur. Qənaətimizə görə, multikulturalizmin bu günü də, gələcəyi də var. Hər bir regionun və hətta bəzən ayrılıqda götürülmüş hər bir ölkənin özünəməxsus multikultural dəyərləri mövcuddur. Min illərdir yanaşı yaşayaraq sərbəst qarşılıqlı təsir hesabına zəngin mədəni mühit formalasdırılması bəşəriyyətin təbii inkişaf yolunu eks etdirir.

Bələ məkanlardan biri də Azərbaycandır. Şərqlə qərbin, şimalla cənubun, xristianlıqla islamın, müxtəlif sivilizasiya və mədəniyyətlərin qovuşduğunda yerləşən Azərbaycan multikulturalizmin əbədiyyaşar olduğunu təsdiqləyir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin İkinci Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunda çıxışında bildirdiyi kimi, «Multikulturalizm bizim həyat tərzimizdir. Nisbətən yeni anlayış olmasına baxmayaq, multikulturalizm əsrlər boyu xalqımıza xas olan bir anlayışdır. Əsrlər boyu müxtəlif

dinlərin, millətlərin nümayəndələri Azərbaycanda bir ailə kimi yaşamışlar» [6].

Multikulturalizmin uğurunun başlıca şərti bəşəri və milli ideyaların birgə mövcudluğu, eləcə də multikultural dəyərlər sisteminin əhatə dairəsində olan xalqların milli identikliklərinin qorunmasıdır. Başqa mədəniyyətə, dinə, tarixə olan hörmət öz dəyərlərinə olan hörmətdən başlamalıdır.

Özünəməxsus milli və yüksək humanist ənənələrə malik olan Azərbaycan həm də multikulturalizm prinsiplərini dünyada yayan nadir ölkələrdəndir. Ölkəmizdə bu sahədə bərqərar olan münasibətlər təsdiq edir ki, multikulturalizm xalqımızın tarixboyu formalaşan milli keyfiyyətidir və bütün dövrlərdə cəmiyyətin yaşam tərzi olub. Bu gün isə reallıq odur ki, artıq multikulturalizmin Azərbaycan modeli formalaşıb və bu, mükəmməl örnek kimi ölkəmizdəki çoxsaylı fərqli etnik qrupların sülh şəraitində yaşamasına, bərabərhüquqlu fəaliyyətinə tam zəmin yaradır [1]. Məhz Prezident İlham Əliyevin “2016-cı ilin Azərbaycan Respublikasında “Multikulturalizm İli” elan edilməsi haqqında” 11 yanvar 2016-cı il tarixli Sərəncamı da göstərir ki, multikulturalizm ənənələrinin qorunub saxlanması, daha da inkişaf etdirilməsi və geniş təbliğ olunması daim ölkə rəhbərliyinin diqqət mərkəzindədir [2].

Qərblə Şərqi birləşdirən Azərbaycan fərqli sivilizasiyaların qovuşduğu məkan olaraq tarix boyu milli-mədəni rəngarənglik mühitinin formalaşlığı, müxtəlif millətlərin və konfessiyaların nümayəndələrinin sülh, əmin-amənlilik, qarşılıqlı anlaşma və dialoq şəraitində yaşıdığı diyar kimi tanınmışdır. Burada heç vaxt milli və dini zəmində ayrı-seçkilik və qarşiduruma baş verməmiş, cəmiyyətdə multikultural dəyərlər hakim olmuş, qarşılıqlı etimada və hörmətə əsaslanan mütərəqqi milli-mədəni və dini münasibətlər hökm sürmüştür [3]. Multikulturalizm Azərbaycan cəmiyyətini səciyyələndirən gözəl ənənəyə çevrilib.

Azərbaycan artıq dünyada multikulturalizm, sivilizasiyalar arasında dialoq məkanı kimi qəbul edilir. Xalqımızın sahib olduğu multikultural dəyərlərin dünyaya təqdim edilməsində

Heydər Əliyev Fondunun böyük əməyini də xüsusi qeyd etməliyik. Multikulturalizm və tolerantlıq məsələləri Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətində başlıca yer tutmaqla yanaşı, həm də artıq Azərbaycanın hüdudlarını aşır və Vatikan'dan Asiyaya, Şərqdən Afrikaya dək böyük bir coğrafi arealı əhatə edir. Heydər Əliyev Fondu fəaliyyəti ilə müxtəlif xalqlar arasında humanizm, həmrəylik və düzümlülük kimi bəşəri dəyərlərin bərqərar olmasına, ölkəmizdə formalaşmış mükəmməl ənənəyə töhfələrini verməkdədir.

Təsadüfi deyil ki, bütün dünya bu gün olunduqca narahat günlərini yaşıyır. Hərbi-siyasi toqquşmalarla yanaşı, humanitar problemlər ayrı-ayrı ölkələrin faciəsinə çəvrilib. Təəssüf ki, bu faciələr həm də milli və dini zəmində özünü göstərir. Onilliklə boyu bir-biri ilə yanaşı yaşamış millətlər düşmənə çəvrilirlər. Qərb dünyasında islamofobiya meyilləri baş alıb gedir, beləliklə, sivilizasiyalararası ziddiyətlər dərinləşir. Lakin Prezident İlham Əliyev 2016-cı ili ölkəmizdə “Multikulturalizm İli” elan etməklə dünyaya sülh mesajı verdi. Eyni zamanda bu addımla bir daha təsdiq olundu ki, Azərbaycan dövləti öz ərazisində məskunlaşan bütün millətlərin mehriban və dostluq şəraitində birgə yaşayışının, onların inkişafının, adət və ənənələrinin qorunmasının təminatçısıdır.

Multikulturalizmin əsasını çoxetnoslu tərkibi olan Azərbaycan xalqı təşkil edir və xalqımız müxtəlif etnosların birliyini təmsil edir. Məhz bu birliyin də əsasında ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən yaradılmış azərbaycanlıq ideologiyası dayanır. Ümummilli lider Heydər Əliyev 1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyətə qayıtdıqdan sonra Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirməklə, onun siyasi və iqtisadi əsaslarını yaratmaqla yanaşı, Azərbaycan cəmiyyətinin inkişafının ideya təməli olan azərbaycanlıq konsepsiyasını irəli sürmüştür.

Akademik Ramiz Mehdiyev azərbaycanlılığı milli ideologiyanın kamil nümunəsi hesab edərək yazar ki, azərbaycanlılığın məzmunca mahiyyətini müxtəlif xalqların, mədəniyyətlərin, ənənələrin, konfessiyaların üzvi şəkildə

vəhdəti təşkil edir. Azərbaycançılıq keçmiş tarixi dövrlərin mifologiyasını, mədəni kodlarını və rəmzlərini mənimsəyərək onlardan yeni ideyaları əsaslandırmaq və milli dövlətin inkişafının yeni vektorunu müəyyənləşdirmək üçün istifadə edir. İndi o, cəmiyyətimizdə ən qurucu və dinamik qüvvədir: «Azərbaycançılığın gücü həm də bundadır ki, o, fərdi maraqları və meyilləri dövlətin siyasəti ilə birləşdirməyə və xalqın milli-mədəni eyniyyətini qoruyub saxlamağa qadirdir. Təbii ki, milli birliyə mənsubluq hissi həyatın özünə də məna verir və onun əhəmiyyətini müəyyən edir, qarşılıqlı məsuliyyət və ümumi işə bağlılıq hissini gücləndirir, tənhalıq və qəriblik hissini aradan qaldırmağa kömək göstərir. Bu ideologiya Azərbaycanda vahid cəmiyyət, vahid xalq formalaşdırır» [9].

Şübhəsiz ki, multikultural modelin formalaşması üçün dövlətin də diqqət və qayğısı danılmazdır. Prezident İlham Əliyevin 2015-ci il 15 may tarixli Fərmanı ilə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi yaradılıb [10]. Multikulturalizm Mərkəzi tez-tez ölkə daxilində və xaricdə müxtəlif səpkidə elmi konfrans və simpoziumlar təşkil edərək “Azərbaycan modeli”ni dövlətlərin diqqətinə çatdırır. Bundan başqa, Prezident İlham Əliyevin xüsusi Fərmanı ilə “Millətlərarası multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri” adlı səlahiyyətli dövlət rəsmi nümayəndəliyi təsis olunub [11]. Hətta bu gün Litva, Gürcüstan, Rusiya, Bolqarıstan, Çexiya, İtaliya, Almaniya və Belarus universitetlərində “Azərbaycan multikulturalizmi” adlı fənn həm magistr, həm də bakalavr dərəcələrində tədris olunmağa başlanılıb.

Bir sözlə, bütün dünyada tolerantlıq və multikulturalizmin Azərbaycan modeli böyük rəğbət və təqdirlə qarşılanır. Beynəlxalq tədbirlərdə, konfranslarda beyin mərkəzlərinin nümayəndələri, alımlar, siyasetçilər tərəfindən Azərbaycan bütün dünyaya düzümlülük, tolerantlıq örnəyi kimi göstərilir. Əlbəttə ki, bu işdə medianın da rolunu xüsusi qiymətləndirmək lazımdır. Məhz KİV-in fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan multikulturalizminin xüsusiyyət-

ləri, fəlsəfi əsasları dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılır. Hesablamalara görə, təkcə “Multikulturalizm İli” çərçivəsində həm yerli, həm də xarici media orqanlarının Azərbaycanın multikulturalizm modeli haqqında dərc etdikləri materialların sayı on mindən çoxdur.

“Azərbaycan”, “Xalq qəzeti”, “Respublika”, “Bakinskiy Raboçiy”, “İki sahil”, “Yeni Azərbaycan”, “Səs” və başqa qəzetlər, Azər-TAc, SİA, Trend, APA və digər agentliklər, Azər-TV, İTV kimi televiziya kanalları, eyni zamanda SəsTV, İki sahil TV kimi internet televiziylər Azərbaycan multikulturalizmi haqqında geniş, əhatəli məlumatlar yayıb, dünya ictimaiyyətinin diqqətinə Azərbaycanın multikulturalizm modeli haqqında informasiyalar çatdırıblar.

Xarici media orqanları da bu məsələdə aktivlik nümayiş etdiriblər. Xüsusilə də Azərbaycandakı tolerantlıq və multikulturalizmin beynəlxalq aləmdə rəğbətlə qarşılanması Qərb mediasında da öz əksini tapıb. Avropalı və amerikalı jurnalistlərin müəllifi olduqları yazıldarda Azərbaycan mədəniyyət və dinlərarası tolerantlıq nümunəsi kimi qeyd olunub. Məsələn, ABŞ-da nəşr olunan «The Hill» qəzetində beynəlxalq münasibətlər sahəsində ekspert Arye Qutun «Azərbaycan tolerantlıq və multikulturalizm ölkəsidir» sərlövhəli məqaləsi dərc edilib. Müəllif yazır ki, Azərbaycan dünyanın ən tolerant ölkəleri sıyahısında ilk yerdədir: «2014-cü ildə Azərbaycan rəhbərliyi ölkənin etnik və dini tolerantlığa təminat verən dövlət kimi rolunu möhkəmləndirən iki təsisat yaradıb. Bu təsisatlardan birincisi, millətlərarası multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri vəzifəsidir. Həmin vəzifəni görkəmli Azərbaycan alimi, akademik Kamal Abdullaev tutur. İkinci qərar, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması oldu. Həmin Mərkəzin fəaliyyətinin əsas istiqaməti mədəniyyətlərarası dialoqun və humanitar məsələlərin inkişaf etdirilməsidir» [12].

İtaliyanın məşhur «Capitolino Flash» («Paytaxtin Işığı») adlı qəzetində də «Azərbaycan – mədəniyyət və dinlərarası tolerantlıq nümunəsi» sərlövhəli böyük məqalə dərc olunub. Paolo

Onorotinin müəllifi olduğu məqalədə Azərbaycanın dünyasının ən tolerant dövləti və dinlərarası mədəniyyətin dünya üçün nümunə olabiləcək modeli kimi təsvir edilir. P. Onoroti Azərbaycan tarixində multikulturalizm sahəsində ən böyük islahatların məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olduğunu vurgulayır: «Məhz o, Azərbaycan xalqına müstəqillik, azadlıq, rahatlıq və stabillik bəxş edib. Azərbaycanda tolerantlıq mədəniyyətinin qorunmasında və bu sahədə böyük islahatların aparılmasında əvəzsiz rol oynayıb. Hakimiyyətə gəldiyi ilk günlərdə Heydər Əliyev bütün dinlərə dövlət tərəfindən bərabər diqqət və qayğı göstərilməsinin əsasını qoyub» [13].

Niderland Krallığının “Diplomat Magazine” jurnalının 2016-cı il noyabr buraxılışında “Azərbaycan: multikulturalizm həyat tərzi kimi” başlıqlı məqalə dərc olunub. Məqalədə bildirilir ki, multikulturalizm dəyərlərinə sadıq qalan, dünyada sülh və əmin-amanlığın təmin olunmasında qarşılıqlı dialoqun önəminə əhəmiyyət verən Azərbaycanda 2016-cı il “Multikulturalizm İli” elan edilib. Əhalisinin böyük əksəriyyətinin müsəlman olduğu Azərbaycanda müxtəlif dinlərin nümayəndələrinin azadlıqları təmin olunur. Ölkədə katolik, pravoslav kilsələri, yəhudü sinagogları və digər dinlərin ibadətgahları azad şəkildə fəaliyyət göstərir. Hətta Bakının mərkəzində erməni kilsəsi yerləşir. Bu abidələr Azərbaycan hökuməti tərəfindən qorunur, onların yenidən qurulması üçün maliyyə vəsaitləri ayrıılır. Müəllif bildirir ki, Azərbaycan həm Avropa Şurasının, həm də İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olan azsaylı ölkələrdəndir. Azərbaycanın səy-

ləri nəticəsində bu iki beynəlxalq təşkilat arasında əlaqələr 2008-ci ildə həmin təşkilatlara üzv ölkələrin mədəniyyət nazirlərinin Bakıda keçirilən konfransı zamanı yaradılıb və bu proses “Bakı prosesi” adlandırılıb. Azərbaycan “Bakı prosesi” çərçivəsində çoxsayılı beynəlxalq tədbirlərə, Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumuna, Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumuna ev sahibliyi edib. Məqalədə, eyni zamanda 2016-cı il sentyabrın 29–30-da Bakıda keçirilmiş V Beynəlxalq Humanitar Forumu haqqında məlumat verilir [14].

Bununla yanaşı, dünyanın tanınmış “The Huffington Post”, “Jerusalem Post”, “L’Etincelle”, “La Rason”, “Uzbekistan Today”, “Vietnam+”, “Eurasia Review”, “Foreign Policy News”, “Kapital”, “The Asian”, “Standart”, “El Peruano”, “Diplomat Magazine”, “L’Opinione”, “The Japan Times”, “Egemen Qazaxistan”, “Il Libero”, “Jewish Journal”, “Cronache di Napoli”, “The News”, “The Manila Times”, “Daily Caller” kimi qəzet, jurnal və agentliklərində dərc edilən yazınlarda bildirilib ki, Azərbaycan dünyəvi dövlətdir. Burada əhalinin mütləq əksəriyyətinin müsəlmanlar olduğu, həmçinin müxtəlif millətlərin və dinlərin nümayəndələrinin dinc, yanaşı yaşadığı diqqətə çatdırılıb.

Göründüyü kimi, bu gün Azərbaycanın multikulturalizm modeli elmi-ədəbi, siyasi və hüquqi cəhətdən Avropa xalqları və ümumiyyətdə beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən qəbul edilir və tədqiq olunur. Dünya mediası da öz növbəsində ayrı-ayrı ölkələr üçün bu modeli nümunə olaraq təqdim etməkdədir. Bütün bunlar isə Azərbaycan multikulturalizm modelinin reallığından xəbər verir.

Ədəbiyyat:

1. <http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=92146>
2. <http://www.president.az/articles/17437>
3. <http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=18195>
4. <http://news.milli.az/society/349637.html>
5. <http://azertag.az/xeber/1013920>
6. <http://president.az/articles/6335>
7. <http://azertag.az/xeber/1010288>
8. <http://azertag.az/xeber/1008887>
9. **Mehdiyev R.** Milli məfkurə, dövlətçilik, müstəqillik yolu ilə. Bakı, “XXI – Yeni Nəşrlər Evi”, 2006, səh. 671.
10. <http://az.president.az/articles/11740>
11. <http://azertag.az/xeber/1007506>
12. <http://azertag.az/xeber/1006925>
13. <http://azertag.az/xeber/1006842>
14. <http://azertag.az/xeber/1006484>

Açar sözlər: Azərbaycan, multikulturalizm, KİV, "Multikulturalizm İli", assimiliyasiya, miqrant

Key words: Azerbaijan, multiculturalism, Mass Media, "Multiculturalism Year", assimilation, migrant

Ключевые слова: Азербайджан, мультикультурализм, средства массовой информации, «Год мультикультурализма», ассимиляция, мигрант

Vugar Rahimzadeh

*Associate professor at Baku Slavic University,
PhD candidate Nakhchivan section Azerbaijan National
Academy of Sciences, Editor-in-Chief of
“Iki sahil”newspaper; PhD in political sciences*

THE ROLE OF MASS MEDIA IN THE PROMOTION OF AZERBAIJANI MODEL OF MULTICULTURALISM

SUMMARY

Azerbaijani model of tolerance and multiculturalism is highly appreciated around the world. In international events, conferences Azerbaijan is shown to the world as a model of tolerance by members of brain centers, scientists as well as politicians.

Of course, it is necessary to mention the role of media in this process. Specially, as a result of the activities of the media Azerbaijani multiculturalism features, philosophical foundations brought to the attention of the world community.

According to estimates, just in the context of the “Year of Multiculturalism” more than ten thousand materials about Azerbaijani model of multiculturalism have been published both in local and foreign media.

Бугар Рагимзаде

*Доцент Бакинского Славянского Университета,
Докторант Нахчыванского отделения Национальной Академии
наук Азербайджана, Главный редактор газеты «İki sahil»,
доктор философии по политическим наукам*

РОЛЬ СМИ В ПРОПАГАНДЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ МОДЕЛИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА

РЕЗЮМЕ

Во всем мире азербайджанская модель толерантности и мультикультурализма была встречена с большим удовлетворением. В международных мероприятиях, конференциях со стороны представителей мозгового центра, ученых, политиков мира Азербайджан был показан в качестве примера терпимости и толерантности.

Конечно, в этой работе роль СМИ должна быть особенно оценена. В результате деятельности СМИ, свойства и философические основы азербайджанского мультикультурализма были доведены до сведения мирового сообщества. По оценкам, только в рамках «Года мультикультурализма» как местные, так и зарубежные органы СМИ опубликовали более чем десять тысяч материалов по азербайджанской модели мультикультурализма.

T A R İ X

ADİL VƏLİYEV

Milli Məclis Aparatının Sosial qanunvericilik şöbəsinin sektor müdürü,
siyasi elmlər üzrə felsəfə doktoru, dosent

AZƏRBAYCANA QARŞI YÜRÜDÜLƏN SOYQIRIMI CİNAYƏTİ BƏŞƏRİYYƏTƏ TƏHDİDDİR

Müasir dünyada baş verən qlobal iqtisadi böhrana və siyasi kataklizmlərlə zəngin proseslərə nəzər saldıqda, bəşəriyyətin zorakılıq, dözümsüzlük və qəddarlıqla müşayiət olunan terrorçuluqla, habelə milli və dini zəmində gerçəkləşdirilən soyqırımı ilə sınağa çəkildiyini görürük. Yaşadığımız XXI əsrədə Yaxın Şərqdə və bir qayda olaraq, İslam ölkələrində baş verən hərbi münaqişələr və döyüşlər hər gün çoxsaylı insan tələfatı ilə nəticələnir. Bu azmiş kimi, dünyani bürüyən iqtisadi böhran ksenofobiya və ayrı-seçkiliyin digər təhlükəli formalarına yol açmaqla, milyonlarla insanı etnik zəmində terrorizmə və zorakılığa məruz qoyur. Qeyd olunan halların qarşısının alınması yalnız döyüşən tərəfləri ayırmadan və gərginliyi aradan qaldırmaqdan ibarət deyil. Münaqişə və zorakılığın, beynəlxalq terrorizm və dözümsüzlüyün köklərinin əsaslı surətdə aradan qaldırılması qeyri-zorakılığa və sülh mədəniyyətinə şərait yaradılmasından bilavasitə asılıdır.

Reallıq isə bundan ibarətdir ki, bütün çağırlıslara, müraciətlərə, aparılan sülhməramlı kampaniyalara baxmayaraq, indiyədək sadalanınların heç biri gerçəkləşməyib, dünyada zorakılıq baş alıb gedir. Sülhün qorunması, insanların əmin-amənlik şəraitində yaşaması, hər cür zorakılığın qarşısının alınması arzusu bütün zamanlarda bəşəriyyəti düşündürsə də, mübarizə bəşəri qaydada deyil, birtərəfli və ikili standartlarla aparılıb.

Dünyanın ən sülhsevər və tolerant ölkələrindən biri olan, heç bir dövlətin ərazisinə göz dikməyən Azərbaycan 25 ildən artıqdır ki, dünyanın gözü qarşısında erməni qəsbkarlarının görünməmiş zorakılıqlarına məruz qalıb.

Torpaqlarının 20 faizi işgal olunub, 1 milyondan artıq dinc əhali öz doğma torpaqlarından didərgin düşüb. Bununla belə, Azərbaycan qan tökülməsinin tərəfdarı olmamış, münaqişənin sülh yolu ilə həllini bəyan etmiş və buna çalışmışdır.

Terrorçuluq, dözümsüzlük və zorakılıq Ermenistan adlanan ölkənin strategiyası, taktikası, ideologiyasıdır. Bu fikirlər nüfuzlu beynəlxalq kürsülərdən dəfələrlə səslənib. Təəssüf ki, dünya ictimaiyyəti bu xalqın insanlığa qarşı törətdiyi əməllərin qarşısını almaq haqqında düşünmür.

Azərbaycan tarixinə ən dəhşətli və faciəli səhifələrdən biri kimi daxil olmuş Xocalı soyqırımı törədilərkən erməni hərbi birləşmələri tərəfindən əsir götürülen azərbaycanlı qadınlar min bir işgəncə ilə qətlə yetirilib, körpələri gözlərinin qarşısında diri-diri yandırılıb, hamilə qadınlar daha ağılaşımaz zorakılıqlarla öldürülüb. Münaqişə zamanı girov götürülen yüzlərlə qadın və uşaqlardan hələ də xəbər yoxdur. Bu zorakılıqlar və işgəncələr barədə Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq ali qurumlara və aparıcı dünya birliyi dövlətlərinə dəfələrlə etdiyi müraciətlər isə hələ ki, cavabsız qalır.

Göründüyü kimi, zorakılıq əleyhinə fəaliyyətin spektri çox geniş olduğundan, əslində, bu fəaliyyəti istənilən halda tam əhatə etmək qeyri-mümkündür. Məhz bu səbəbdən də zorakılığın təməl prinsiplərinin daşıyıcısı olan və təhlükəlilik əmsalına görə onun fəvqündə yer alan soyqırımı cinayətini konkret olaraq siyasi-hüquqi prizmadan təhlil etmək daha məqsədə-müvafiq və faydalı olardı:

Soyqırımı cinayəti beynəlxalq hüquq dövriyyəsinə yalnız keçən əsrin ortalarında daxil

olmuşdur. 1941-ci ilin dekabr ayında Büyük Britaniyanın Baş naziri Uinston Çörçilin radio-dakı çıxışında «adı olmayan cinayət» adlandırdığı soyqırımı 1948-ci ildə müvafiq konvensiyanın qəbul edilməsindən sonra beynəlxalq hüquq leksikonunda vətəndaşlıq statusu əldə etmişdir [5].

1944-cü ilə qədər «soyqırımı» anlayışı ictimaiyyətə bəlli olmamışdır. Bu xüsusi termin hər hansı insan qrupuna qarşı onların məhv edilməsi məqsədilə tərəfdilən cinayət əməllərini ifadə edir. İlk dəfə 1944-cü ildə ABŞ-in Müdafiə Nazirliyində müşavir vəzifəsində çalışan yəhudü mənşəli polşalı hüquqşunas Rafael Lemkin Vaşinqtonda nəşr etdiyi «İşgal olunmuş Avropada faşist idarəetməsi» kitabında yəhudilərin faşistlər tərəfindən kütləvi məhv edilməsi siyasətini ifadə edən yeni termin işlətdi. O, yunan dilində *genos* – «nəsil, kök, soy» sözü ilə latin dilindən *caedo* – «öldürürəm» sözlərinin birləşməsindən «*genosid*» (soyqırımı) terminini təklif etdi. Hüquqi konsepsiya olaraq «soyqırımı» terminini təklif edən Lemkin onu belə əsaslandırdı ki, soyqırımı – müəyyən insan qruplarının mövcudluğunu vacib əsaslarını məhv etməyə yönəlmış müxtəlif cinayətkar hərəkətlərin koordinasiya olunmuş, planlı şəkildə həyata keçirilməsidir [11].

Bir ildən sonra Nürnberg beynəlxalq hərbi tribunalı faşist liderlərini «bəşəriyyət əleyhinə cinayətlərdə» ittiham etdi. Nürnberg beynəlxalq hərbi tribunalının ittiham aktında «soyqırımı» anlayışı hüquqi termin kimi deyil, təsviri ifadə kimi işlədilmiş, nəticədə tribunalın Nizamnaməsində soyqırımı öz əksini tapmamışdır. Həmin Nizamnaməyə uyğun olaraq sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlərin təqibi nəzərdə tutulurdu [15]. Lakin həm 6 oktyabr 1945-ci il tarixli ittihamnamədə, həm də Amerika Birləşmiş Ştatlarını, Böyük Britaniyanı və Fransanı təmsil edən ittihamçıların çıxışlarında «soyqırımı» ifadəsi istifadə edilirdi. Məsələn, Böyük Britaniyadan olan əsas ittihamçı Xartlı Şoukross 5 dəfə soyqırımı termininə müraciət etmişdir. İttihannaməyə gəldikdə isə, bu sənəddə göstərilirdi ki, canilər «qəsdən, şüurlu surətdə sistematik soyqırımı həyata keçirilməsi vasitəsi ilə irqi və milli qrupları məhv edirdilər» [5].

Tarixə Nürnberg prosesi kimi daxil olmuş beynəlxalq tribunalın (Nürnberg şəhəri, 1945–1946-ci illər) qərarı ilə Almaniyanın ali dövlət və hərbi xadimləri dünya və insanlıq əleyhinə qəsd (mülki əhalinin qırılması, onunla qəddar davranış, ictimai və şəxsi əmlakın talanması və s.) hazırlamaqdə və həyata keçirməkdə ittiham olunmuşlar. Məhz buna görə indiyədək dünyanın hər yerində dövlət orqanları və ictimai hərəkatlar bütün rütbə və mənsəblərdən olan nasist cinayətkarları aşkarla çıxarırlar və ədalət məhkəməsinə verirlər [1].

İkinci Dünya müharibəsinin ağır nəticələri tez bir zamanda soyqırımı cinayətinin beynəlxalq hüquqi kodifikasiyasını sürətləndirmişdir. Artıq BMT-nin 11 noyabr 1946-ci il tarixli ilk sessiyasında Kuba, Panama və Hindistanın təqdim etdikləri layihə əsasında «Soyqırımı cinayəti» adlı qətnamə qəbul edilmiş, bu əməl sivil dünyanın pislədiyi və beynəlxalq hüquq nöqtəyi-nəzərindən cinayət sayılmasını bəyan edərək, konvensiya layihəsinin hazırlanması haqqında BMT-nin İqtisadi və sosial şurasına müvafiq tapşırıq verilmişdir.

Konvensiyanın hazırlanıq mərhələsi olduqca maraqlı faktlarla zəngindir. Məhz bu mərhələdə hər bir dövlətin həqiqi mövqeyi özünü bürüzə vermişdir. Bu gün özünü qondarma «erməni soyqırımının» müdafiəcisi kimi göstərən bəzi ölkələr konvensiya hazırlanan dövrə tamamilə başqa mövqə sərgiləmişlər. Məsələn, Fransa, ümumiyyətlə, adıçəkilən Konvensiyanın qəbul ediməsinə qarşı çıxaraq «soyqırımı» ifadəsinə «mənasız» və «təhlükəli» neologizm adlandırmışdır [5]. Böyük Britaniyanın nümayəndəsi, öz növbəsində soyqırımı konvensiyası layihəsinin qəbul edilməsinə şübhə ilə yanaşmışdır və belə sənəddə bütün dövlətlərin iştirakını real hesab etməyərək konvensiyanın qarşısında duran məqsədlərə nail olmasına mümkün hesab etməmişdir.

Məlumat üçün bildirmək istərdik ki, 17 fevral 2016-ci il, yəni Konvensiyanın ratifikasiya statusuna aid bu günə olan rəsmi məlumatə əsasən 147 dövlət bu beynəlxalq müqavilənin iştirakçısıdır. Bütün şübhələrə baxmayaraq, «Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və

onun cəzalandırılması haqqında» Konvensiya 9 dekabr 1948-ci il tarixdə qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bu mü hü mənəvi 1996-cı il 31 may tarixdə ratifikasiya etmişdir.

Konvensiyanın 2-ci maddəsinə əsasən «soyqırımı» dedikdə, hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu, bir qrup kimi bütövlükdə və ya qismən məhv etmək məqsədilə törədilən aşağıdakı əməllər başa düşülür:

- a) bu cür qrup üzvlərinin öldürülməsi;
- b) bu cür qrup üzvlərinə ağır bədən xəsarətlərinin və yaxud əqli qabiliyyətinə ciddi zərər yetirilməsi;
- c) qəsdən hər hansı bir qrupun tam və ya qismən fiziki məhvini nəzərdə tutan həyat şəraiti yaradılması;
- d) bu cür qrup daxilində doğumun qarşısını almağa yönəlmış tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- e) bir insan qrupuna mənsub olan uşaqların zorla başqa qrupa verilməsi.

Konvensiyanın 3-cü maddəsinə görə aşağıdakı əməllər cəzalandırılır:

- a) soyqırımı;
- b) soyqırımı törətməyə yönəlmüş gizli sövdələşmə;
- c) soyqırımı törətməyə birbaşa və açıq təhrirk;
- d) soyqırımı törətməyə yönəlmüş qəsd;
- e) soyqırımında iştirak [15].

Konvensiyanın müddəalarının icra edilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasının öz üzərinə götürdüyü öhdəliklərin həyata keçirilməsi istiqamətində görülən tədbir kimi Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə «Soyqırımı» (Maddə 103) və «Soyqırımının törədilməsinə təhriketmə» (Maddə 104) maddələri daxil edilmişdir [10].

Beynəlxalq cinayətlərə görə məsuliyyət müəyyən edən qanunun qüvvəsinin geriyə şamil olunması haqqında 12 may 2006-cı il tarixli Konstitusiya Qanununun 1-ci maddəsinə görə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının heç bir müddəası hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarına əsasən törədildiyi zaman cinayət sayılan əmələ görə hər

hansı şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə və cəzalandırılmasına mane olan müdədəa kimi şərh edilə və ya başa düşülə bilməz. Belə bir hüquqi yanaşma, mövcud olan və gələcəkdə formalaşa bilən hər bir beynəlxalq cinayətə görə ittiham olunan şəxsin məsuliyyətə cəlb olunmasına imkan yaradır [9].

Bu gün böyük təəssüf hissi və ürək ağrısı ilə qeyd edirik ki, dünyanın soyqırımına məruz qalan az sayıda xalqları sırasında Azərbaycan xalqı da var. XIX əsrənən başlayaraq, şovinist imperiyaların himayəciliyi ilə ermənilər tərəfindən azərbaycanlılara və Azərbaycana qarşı törədilən hərəkətlər məhz soyqırımı kimi qiymətləndirilməlidir. XX əsrin faciəsi olan Xocalı soyqırımı bu aqressiv və cinayətkar erməni siyasetinin nəticəsidir. Ötən yüzilliyin sonunda baş vermiş bu faciə təkcə Azərbaycan xalqına deyil, bütün insanlığa, bəşəriyyətə qarşı yönəlmüş ən ağır cinayətlərdən biridir. Xocalı soyqırımı amansızlığına görə ötən əsrin Xatın, Xirosima, Naqasaki və Sonqmi kimi dəhşətli faciələri ilə bir sırada yer alır [2].

Bütün dünyanın gözü qarşısında baş verən bu dəhşətli soyqırımının əsl mahiyyəti yalnız Ümummilli lider Heydər Əliyev 1993-cü ildə siyasi hakimiyətə yenidən qayıtdıqdan sonra açıqlanmış, 1994-cü ilin fevralında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Xocalı soyqırımına hüquqi-siyasi qiymət vermişdir [8].

Azərbaycanın və azərbaycanlıların üzləşdiyi bu faciələr ilk dəfə Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış 26 mart 1998-ci il tarixli «Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə siyasi qiymətini aldı. Fərmando qeyd olunur: «...Azərbaycanın XIX–XX əsrlərdə baş verən bütün faciələri torpaqlarının zəbti ilə müşayiət olunaraq, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı düşünülmüş, planlı surətdə həyata keçirdiyi soyqırımı siyasetinin ayrı-ayrı mərhələlərini təşkil etmişdir. Bu hadisələrin yalnız birinə – 1918-ci il mart qırğınına siyasi qiymət vermək cəhdli göstərilmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi kimi Azərbaycan Respublikası bu gün onun axırı qədər həyata keçirə bilmədiyi qərarların mənətiqi davamı olaraq soy-

qırımı hadisələrinə siyasi qiymət vermək bor-cunu tarixin hökmü kimi qəbul edir...» [7].

Beləliklə, ilk dəfə Heydər Əliyevin Fərmanı ilə 31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü elan edilmişdir.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin bu tarixi addımının Azərbaycan üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu qiymət vermək üçün, son iki əsrlik tarixi keçmişimizin soyqırımına məruz qalmasının xronoloji ardıcılıqla təhlil edilməsi, fikrimizcə, faydalı olardı:

Azərbaycan xalqına qarşı dəfələrlə törədilmiş və uzun illərdən bəri öz siyasi-hüquqi qiymətini almamış soyqırımı da tarixin açılmamış səhifələrindən biridir.

1813-cü və 1828-ci illərdə imzalanan Gülüstan və Türkmençay müqavilələri Azərbaycan xalqının parçalanmasının, tarixi torpaqlarımızın bölünməsinin əsasını qoydu. Azərbaycan xalqının bu milli faciəsinin davamı kimi torpaqlarının zəbtə başlandı. Qısa bir müddətdə bu siyaset gerçəkləşdirilərək ermənilərin kütləvi surətdə Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi həyata keçirildi. Soyqırımı Azərbaycan torpaqlarının işğalının ayrılmaz bir hissəsinə çevrildi.

İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ xanlıqlarının ərazilərində məskunlaşdırılan ermənilər orada yaşayan azərbaycanlılarla müqayisədə azlıq təşkil etmələrinə baxmayaraq, öz havadarlarının himayəsi altında «Erməni vilayəti» adlanırdılar inzibati bölgünün yaradılmasına nail oldular. Belə süni ərazi bölgüsü ilə, əslində, azərbaycanlıların öz torpaqlarından qovulması və məhv edilməsi siyasetinin bünövrəsi qoyuldu. «Böyük Ermənistən» ideyaları təbliğ olunmağa başlandı və erməni xalqının tarixinin saxtalasdırılmasına yönəlmış genişmiqyaslı proqramlar reallaşdırıldı. Azərbaycanın və ümumən Qafqazın tarixinin təhrif olunması həmin proqramların mühüm tərkib hissəsini təşkil edirdi [6].

1905–1907-ci illərdə azərbaycanlılara qarşı açıq şəkildə genişmiqyaslı qanlı aksiyalar həyata keçirən ermənilərin Bakıdan başlanan vəhşilikləri Azərbaycanı və indiki Ermənistən ərazisindəki Azərbaycan kəndlərini əhatə etdi. Yüzlərlə yaşayış məntəqəsi dağıdılib yerlə

yeşsan edildi, minlərlə azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirildi. Bu hadisələrin təşkilatçıları məsələnin mahiyyətinin açılmasına, ona düzgün hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə maneçilik törədərək azərbaycanlıların mənfi obrazını yaratmış, özlərinin avantürəst torpaq iddialarını pərdələmişlər.

Birinci Dünya müharibəsi, Rusiyada baş vermiş 1917-ci il fevral və oktyabr çevrilişlərindən məharətlə istifadə edən ermənilər öz iddialarını bolşevik bayraqı altında reallaşdırmağa nail oldular. 1918-ci ilin mart ayından etibarən əks-inqilabçı ünsürlərlə mübarizə şüarı altında Bakı Kommunası tərəfindən ümumən Bakı quberniyasını azərbaycanlılardan təmizləmək məqsədi güdən mənfur plan həyata keçirilməyə başlandı [3].

Həmin günlərdə ermənilərin törətdikləri cinayətlər Azərbaycan xalqının yaddasına əbədi həkk olunmuşdur. Minlərlə dinc azərbaycanlı əhali yalnız milli mənsubiyyətinə görə məhv edilmişdir. Ermənilər evlərə od vurmuş, insanları diri-diriyə yandırılmışlar. Milli memarlıq incilərini, məktəbləri, xəstəxanaları, məscid və digər abidələri dağıtmış, Bakının böyük bir hissəsini xarabalığa çevirmişlər.

Azərbaycanlıların soyqırımı Bakı, Şamaxı, Quba qəzalarında, Qarabağda, Zəngəzurda, Naxçıvanda, Lənkəranda və Azərbaycanın başqa bölgələrində xüsusi qəddarlıqla həyata keçirilmişdir. Bu ərazilərdə dinc əhali kütləvi surətdə qətlə yetirilmiş, kəndlər yandırılmış, milli mədəniyyət abidələri dağıdılib məhv edilmişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandıqdan sonra 1918-ci ilin mart hadisələrinə xüsusi diqqət yetirilmişİşdir. Nazirlər Şurası 1918-ci il iyulun 15-də bu faciənin tədqiqi məqsədi ilə Fövqələdə İştintaq Komissiyasının yaradılması haqqında qərar qəbul etdi. Komissiya mart soyqırımı, ilkin mərhələdə Şamaxıdakı vəhşilikləri, İrəvan quberniyası ərazisində ermənilərin törətdikləri ağır cinayətləri aşadırdı. Dünya ictimaiyyətinə bu həqiqətləri çatdırmaq üçün Xarici İşlər Nazirliyi nəzdində xüsusi qurum yaradıldı. 1919 və 1920-ci ilin mart ayının 31-də iki dəfə Azərbaycan Xalq Cümhu-

riyyəti tərəfindən ümummilli matəm günü kimi qeyd edilmişdir. Əslində, bu, azərbaycanlılara qarşı yürütüldən soyqırımı və bir əsr dən artıq davam edən torpaqlarımızın işgalı proseslərinə tarixdə ilk dəfə siyasi qiymət vermək cəhdidi idi. Lakin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu bu işin başa çatmasına imkan vermedi.

Zaqafqaziyanın sovetləşməsindən öz çirkin məqsədləri üçün istifadə edən ermənilər 1920-ci ildə Zəngəzuru və Azərbaycanın bir sıra digər torpaqlarını Ermənistən SSR-in ərazisi elan etdilər. Sonrakı dövrdə bu ərazilərdəki azərbaycanlıların deportasiya edilməsi siyasetini daha da genişləndirmək məqsədi ilə yeni vəstələrə əl atdırılar. Bunun üçün onlar SSRİ Nazirlər Sovetinin 23 dekabr 1947-ci il «Ermənistən SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında» xüsusi qərarına və 1948–1953-cü illərdə azərbaycanlıların öz tarihi torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyasına dövlət səviyyəsində nail oldular [3].

Erməni millətçiləri öz havadarlarının köməyi ilə 50-ci illərdən etibarən Azərbaycan xalqına qarşı kəskin mənəvi təcavüz kampaniyasına başladılar. Keçmiş sovet məkanında müntəzəm şəkildə yayılan kitab, jurnal və qəzetlərdə milli mədəniyyətimizin, klassik irsimizin, memarlıq abidələrimizin ən nəfis nümunələrinin erməni xalqına mənəsub olduğunu sübut etməyə çalışırdılar. Eyni zamanda onlar tərəfindən bütün dünyada azərbaycanlıların mənfi obrazını formalaşdırmaq cəhdleri də güclənirdi. «Yazılıq, məzlam erməni xalqının surətini yaradaraq əsrin əvvəllərində regionda baş verən hadisələr şüurlu surətdə təhrif olunur, azərbaycanlılara qarşı soyqırımı törədənlər soyqırımı qurbanları kimi qələmə veriliirdi.

Azərbaycan xalqının mənəviyyatına, milli qüruruna və mənliyinə yönəlmış böhtanlar siyasi və hərbi təcavüz üçün ideoloji zəmin yaradırdı. Xalqımıza qarşı aparılan soyqırımı siyaseti özünün siyasi-hüquqi qiymətini tapmadığı üçün tarixi faktlar sovet mətbuatında ermənilər tərəfindən təhrif olunur və ictimai

fikir çəsdırılırdı. Ermənilərin Sovet rejimindən bəhrələnərək həyata keçirdikləri və 80-ci illərin ortalarında daha da güclənən antiazərbaycan təbliğatına Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyi vaxtında lazımi qiymət vermedi.

1988-ci ildən başlayan əsassız Dağlıq Qarabağ münaqışəsi, Azərbaycan ərazilərində tügən edən erməni irticası və bu irticanın qurbanı olan günahsız Azərbaycan əhalisinin acı iztirabları təəssüf ki, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin və sivil dünyyanın biganə sükutu ilə qarşılandı. Belə vəziyyətdən ruhlanan və istifadə edən ermənilər azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyasetini və misli görünməmiş tarixi cinayətlərini bir-birinin ardınca həyata keçirməyə müvəffəq oldular. Azərbaycan ərazisinin 20 faizi, o cümlədən Dağlıq Qarabağdan kənarada yerləşən daha 7 rayon Ermənistən silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olundu. 1 milyondan artıq azərbaycanlı öz dədə-baba ocaqlarından vəhşicəsinə qovuldu, on minlərlə adam qətlə yetirildi, şikəst edildi, girov götürüldü. Yüzlərlə yaşayış məskəni, minlərlə mədəniyyət, təhsil və səhiyyə müəssisəsi, tarix-mədəniyyət abidələri, məscidlər, müqəddəs sitayış yeri, qəbiristanlıqlar yerlə yeksan edilərək misli görünməmiş erməni vandalizminə məruz qaldı.

Münaqışənin ilk illərində Qarabağın azərbaycanlılar yaşayan Kərkicahan, Meşəli, Quşçular, Qaradaklı, Ağdaban və digər kəndlərin də erməni silahlı quldurlarının törətdikləri faciələr, nəhayət, Xocalı soyqırımı «məzlam və əzabkeş erməni» vicdanında əbədi qara ləkə kimi yaşayacaq tarixi cinayətlərdir.

1992-ci ilin əvvəllərində başlayaraq Ermənistən ordusu bir-birinin ardınca yuxarı Qarabağda azərbaycanlılar yaşayan sonuncu yaşayış məntəqələrini də işğal etdilər. Belə ki, fevral ayının 12-də Şuşanın Malibəyli və Quşçular kəndləri Ermənistən silahlı qüvvələri tərəfindən zəbt olundu. Fevralın 13-dən 17-dək Xocavənd rayonunun Qaradaklı kəndinə silahlı hücum zamanı 118 nəfər (uşaq, qadın, qoca) ermənilər tərəfindən əsir götürülmüş, 33 nəfər gülələnmiş, eyni zamanda öldürülülmüş və yaralanmış sakinləri bir yerdə təsərrüfat quyusuna tökərək basdırılmışlar. Əsir götürülənlərdən

68 nəfəri amansızlıqla öldürülülmüş, 50 nəfəri isə böyük çətinliklə əsirlilikdən azad edilmişdir. Azad olunanların 18 nəfəri alındıları sağalmaz yaralardan sonra vəfat etmişdir [6].

Xüsusi qəddarlıqla həyata keçirilən Xocalı soyqırımının törədilməsi zamanı ermənilər Azərbaycanın bu qədim yaşayış məskəninin yer üzündən silinməsini qarşıya məqsəd kimi qoymuşdular. Çünkü Xocalı Azərbaycanın qədim dövrlərinə aid ərazilərdən biri kimi tarix və mədəniyyət abidələri ilə seçilirdi. Azərbaycanlılardan ibarət 7 min nəfərdən çox əhalisi olan Xocalı ermənilər yaşayan kəndlərin əhatəsində ən böyük və qədim yaşayış məskəni olmuşdur. Burada qədim tarixi abidələr müasir dövrə qədər qalmaqdı idi. Məlumudur ki, Xocalı yaxınlığında bizim eradan əvvəl XIV–VII əsrə aid edilən Xocalı–Gədəbəy mədəniyyətinin nümunələri mövcud idi. 1992-ci ilin fevralında erməni silahlı qüvvələri 366-cı sovet alayının köməyi ilə Xocalı əhalisini vəhşicəsinə qırarkən, soyqırımının ən iyrənc mərhələsi olan izi itirmək kimi mənfur hərəkətlərə də əl atmış və Azərbaycan xalqı, eləcə də bəşəriyyət üçün nadir abidələr nümunəsi olan Xocalı abidələrini də daşıtmışlar [4].

Bu soyqırımı nəticəsində, rəsmi rəqəmlərə görə, 613 nəfər öldürülmüşdü ki, onlardan 63 nəfəri uşaq, 106 nəfəri qadın, 70 nəfəri isə qocalar idi. 8 ailə tamamilə məhv edilmişdi. 487 nəfər şikət olmuşdu ki, onlardan da 76-sı uşaqdır. Bundan əlavə, 1275 nəfər əsir götürülmüş, 150 nəfər itkin düşmüşdür [14].

Beləliklə, Xocalı soyqırımı Azərbaycan xalqı üçün qəddarlıq və cəzasızlıq rəmzinə çevrilmişdir. Yuxarıda qeyd olunan faktlar, daha dəqiq desək, dinc əhalinin vəhşicəsinə kütləvi qırğını bütün insanlığa qarşı ən ağır cinayətlərdən biri olmaqla, işgalçı Ermənistandan təcavüzkar siyasetini bir daha ifşa edir.

2002-ci il fevralın 25-də Ümummilli lider Heydər Əliyev Xocalı soyqırımının 10-cu ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciətində bu amansız kütləvi qırğının tarixi-siyasi mahiyyətini göstərmişdir: «*Xocalı faciəsi 200 ilə yaxın bir müddətdə erməni şovinist-millətçiləri tərəfindən azərbaycanlıla-*

ra qarşı müntəzəm olaraq həyata keçirilən etnik təmizləmə və soyqırımı siyasetinin davamı və ən qanlı səhifəsidir» [13].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xocalı soyqırımının 20-ci ildönümü haqqında imzaladığı sərəncamda deyilir ki, «*Azərbaycanlılara qarşı erməni şovinist dairələrinin XIX–XX əsrlərdə mərhələ-mərhələ həyata keçirdiyi etnik təmizləmə siyasetinin tərkib hissəsi olan Xocalı soyqırımı haqqında həqiqətlər dünya ictimaiyyətinə, xarici ölkələrin parlamentlərinə çatdırılmalı, Azərbaycan xalqının və ümumən insanların əleyhinə yönəldilmiş bu son dərəcə ağır hərbi cinayət beynəlxalq miqyasda öz hüquqi-siyasi qiymətini almalıdır»* [12].

Hazırda bu soyqırımını törədənlərin ifşa olunması və beynəlxalq ictimaiyyətin geniş məlumatlandırılması Azərbaycanın xarici siyasetinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin uğurlu xarici siyaseti nəticəsində artıq bir sıra beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi sənədlərdə Ermənistən işgalçı dövlət kimi göstərilmişdir. Xocalı həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması, beynəlxalq aləmdə yayılması, eləcə də bu soyqırımına obyektiv qiymət verilməsi istiqamətində davamlı olaraq addımlar atılmışdır.

Bu baxımdan Heydər Əliyev Fondu, xüsusilə onun prezidenti, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın gördüyü işlər olduqca təqdirəlayıqdır. Belə ki, fond bəşəriyyətin ən böyük faciələrdən olan Xocalı soyqırımı haqqında faktların dünyaya çatdırılması istiqamətində çox sistemli və ardıcıl fəaliyyət göstərir.

Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Xocalı faciəsinin ildönümü artıq dönyanın 100-dən çox yerində qeyd olunmuşdur. Soyqırımına həsr olunmuş silsilə tədbirlər fondun hazırladığı təbliğat materialları əsasında həyata keçirilir. Hazırda Heydər Əliyev Fondunun ayrı-ayrı ölkələrdə geniş miqyasda təşkil etdiyi və faciənin həqiqətlərinin yayılmasına yönəldilmiş anim tədbirləri Leyla xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Rusiya Federasiyasındaki nümayəndəlik tərəfindən İslam Əməkdaşlıq

Təşkilatının Əməkdaşlıq və Dialoq Uğrunda Gənclər Forumu çərçivəsində uğurla davam edir.

Azərbaycan Respublikasının parlamenti də bu sahədə mühüm addımlar atmışdır. Belə ki, Milli Məclis Xocalı soyqırımı ilə bağlı hüquqi görüşlərini müxtəlif vəsilərlə ifadə etmiş və bu gün də etməkdədir. Bu bir həqiqətdir ki, ölkə parlamentində Xocalı soyqırımının tanınması və Xocalıda baş vermiş erməni vandalizminin mahiyyəti barədə indiyədək kifayət qədər normativ-hüquqi sənədlər, müraciət və bəyanatlar qəbul edilmiş, eyni zamanda soyqırımının dünya ictimaiyyəti tərəfindən tanınması üçün çoxsaylı təbliğat tədbirləri həyata keçirilmişdir.

Xalqımız ermənilərin azərbaycanlılara qarşı əsrlər boyu davam etdiriyi soyqırımı unutmur. Bu mənada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin azərbaycanlıların soyqırımının dünyada tanıdılmasına yönəlmış

Ədəbiyyat:

1. **Ramiz Mehdiyev.** Azərbaycanlılara qarşı soyqırımı gerçəkləri (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində) // Bakı -2000. S.133.
2. **Əli Həsənov.** Xocalı soyqırımının səbəbləri, nəticələri və beynəlxalq aləmdə tanınması // Dövlət idarəciliyi, -2015. -№1. -S.79-90.
3. **Əli Həsənov.** Azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin mərhələləri // Xalq qəzeti. -2015. -31 mart. -№65. -s.2-3.
4. **Elman Nəsimov.** Amerika Birləşmiş Ştatlarının antiterror doktrinası və onun tətbiqi mexanizmləri. Bakı, «Elm və təhsil», 2010, s.392.
5. **Nizami Səfərov, Adil Vəliyev.** Azərbaycana qarşı yürüdülən zorakılıq, soyqırımı və etnik təmizləmə siyasəti bəşəriyyətə təhdiddir // Azərbaycan. -2016. -2 oktyabr. № 216. S.7.
6. **Elçin Əhmədov.** Ermənistən Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti (Təhlili xronika) // GEO Strategiya. 2011. №6. S.34-43.
7. <http://www.e-qanun.az/framework/4684> // Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı (26.03.1998-ci il).

tədbirlər həyata keçirməsi hər bir azərbaycanlı üçün nümunə olmalıdır. Hesab edirik ki, soyqırımına qiymət verilməsi siyasi aksiya olmaqla yanaşı, həm də hüquqi məsələdir. Bu mövzu hüquq ictimaiyyəti tərəfindən araşdırılmalı və ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi soyqırımının beynəlxalq hüquqi qiymət almamasına istiqamətlənmiş tədbirlərdə daim səsləndirilməlidir. Bu baxımdan, dövlət və qeyri-hökumət təşkilatlarının bu istiqamətdə razılaşdırılmış fəaliyyət planının hazırlanması və həyata keçirilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Cünki bu, hər bir azərbaycanlıni düşündürən və düşündürməli olan ümummilli məsələdir. Həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, soyqırımı – hər hansı milli, etnik, irqi, dini insan qrupuna yönəlməsindən asılı olmayaraq, insanlıq məfhumuna qarşı olan cinayətdir. Cinayət qarşı mübarizə aparmaq isə hər bir bəşər övladının borcudur.

8. <http://www.e-qanun.az/framework/8796> // Xocalı soyqırımı (genosidi) günü haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı (24.02.1994-cü il).
9. <http://www.e-qanun.az/framework/18017> // Beynəlxalq cinayətlərə görə məsuliyyət müəyyən edən qanunun qüvvəsinin geriyə şamil olunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Qanunu (05.12.2006-cı il).
10. meclis.gov.az // Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (30.12.1999-cu il).
11. <https://www.ushmm.org/wlc/ru/article.php?ModuleId=10007043> // Что такое геноцид
12. <http://az.president.az/> Xocalı soyqırımının iyirminci ildönümü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı (17.01.2012-ci il).
13. <http://lib.aliyevheritage.org/az/showmap.html> // Heydər Əliyev: Xocalı soyqırımının 10-cu ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciət (25.02.2002-ci il).
14. <http://www.virtualkarabakh.az/read.php?lang=1&menu=24&id=62#.WGSzVVOLSM8> // Khojaly genocide

15. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/genocide.shtml Конвенция о предупреждении преступления

геноцида и наказании за него принятая резолюцией 260 (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1948 года

Açar sözlər: *Xocalı, soyqırımı, terrorçuluq, dözümsüzlük, zorakılıq*

Key words: *Khojaly, genocide, terrorism, intolerance, violence*

Ключевые слова: *Ходжали, геноцид, терроризм, нетерпимость, насилие*

Adil Valiyev

*Head of the sector of Department for Social Legislation,
Milli Mejlis Administration,
PhD in Political sciences, Associate Professor*

THE GENOCIDE AGAINST AZERBAIJAN IS A THREAT TO ALL HUMANKIND

SUMMARY

Azerbaijan, one of the most peace-loving and tolerant countries of the world, is subject to unpresented violence by Armenian invaders. Terrorism and violence is strategy, tactics and ideology of Armenia. These ideas have been repeatedly sounded from the prestigious international platforms. Unfortunately, the world community is not duly concerned about preventing the offences committed by Armenia against humankind. The appeals on Khojaly genocide repeatedly made by Azerbaijani state to the international organizations and world leading states remain unanswered.

The exposure of aggressors and public awareness on aggressive policy of Armenia is analyzed in the article as one of the main directions of Azerbaijani foreign policy. As a result of foreign policy of the President of Azerbaijan, Ilham Aliyev, Armenia is recognized as occupying state in the documents adopted by some international organizations. The paper proposes certain legal and political mechanisms for public awareness on Khojali genocide and consistent measures for its objective assessment. Furthermore, the article justifies, in the political and legal context, the elaboration and implementation of the agreed action plan of state and non-governmental organizations, as well as investigates the existing situation and prospects.

Адиль Велиев

Заведующий сектором отдела по Социальному законодательству Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики, доктор философии по политическим наукам, доцент

ПРЕСТУПЛЕНИЕ ГЕНОЦИДА ПРОТИВ АЗЕРБАЙДЖАНА – УГРОЗА ВСЕМУ ЧЕЛОВЕЧЕСТВУ

РЕЗЮМЕ

Азербайджан, будучи одной из самых миролюбивых и толерантных стран мира, более 25 лет на глазах у всего мира подвергается невиданному насилию со стороны армянских захватчиков. Терроризм и насилие являются стратегией, тактикой, идеологией страны, называющей себя Арменией. Эти мысли неоднократно были озвучены с самых высоких трибун мирового сообщества. К сожалению, мировая общественность не задумывается о прекращении действий Армении против человечности. Неоднократные обращения Азербайджанского государства в высокие международные организации и ведущие мировые государства о Ходжалинском геноциде, вошедшем в историю Азербайджана как одна из самых страшных и трагических страниц, остаются без ответа.

В статье разоблачение и донесение до широкой мировой общественности данного геноцида и сути политики Армении, как государства-агрессора, анализируется как одно из основных направлений внешней политики Азербайджана. Подчеркивается, что в результате успешной внешнеполитической деятельности Президента Азербайджана Ильхама Алиева в принятых рядом международных организаций документах Армения признается государством-оккупантом. Предлагается ряд политico-правовых механизмов по донесению до мировой общественности и распространению правды о Ходжалинском геноциде, а также осуществлению последовательных шагов в направлении объективной оценки этого геноцида. Наряду с этим, в политическом и правовом контексте обосновывается подготовка и претворение в жизнь представляющего особую значимость согласованного плана действий в этом направлении со стороны государственных и неправительственных организаций, рассматриваются состояние и перспективы дальнейшей работы в данной сфере.

ТАРИХ

МЕХСЕТИ АЛИЕВА

Главный консультант общественно-политического отдела
Администрации Президента Азербайджанской Республики,
доктор философии по политическим наукам

«ПРОБЛЕМА КАРАБАХА»: СКВОЗЬ ПРИЗМУ ИСТОРИЧЕСКОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ

В начале XX века, в период подъема национально-освободительного движения, азербайджанский народ, защищая свои исторические земли, вел борьбу за территориальную целостность страны. Реалии этих сложных и трагических страниц истории Азербайджана десятилетиями в советской историографии подвергались фальсификации, и данный объект исследования относился к «закрытым» темам. В целях уничтожения духовных ценностей народа, в его мышление насильно насаждались зерна большевистской идеологии, параллельно искоренялись из исторической памяти такие гуманные понятия и святые ценности, как любовь и привязанность к родной земле и своим этническим корням. Искусственно созданные принципы вымышленного интернационализма были направлены на уничтожение исторической памяти азербайджанского народа. В результате, истина, реальная история Азербайджана XX века были подвергнуты тотальной фальсификации, которая, в свою очередь, способствовала образованию и «белых пятен истории».

После восстановления независимости страны, в конце XX века, главная задача азербайджанской историографии заключалась в исследовании неизученных страниц истории Азербайджана. Представители азербайджанской историографии, придерживаясь постсоветской концепции, отвергнув доминирующие стереотипы советской идеологии в исторической науке, на широкой фактологической базе осветили истори-

ческие реалии в своих исследованиях. С начала XX века вымышенный армянами «Карабахский вопрос» был изучен рядом азербайджанских историков, и эта проблема на основе исторических реальностей нашла свое отражение и в трудах Р.Мехтиева [1, с.164–169, 172–180, 187–190].

Основная задача данного исследования заключается в освещении на богатой фактологической матрице политики насилия и преступных действий армянства, направленной против азербайджанского народа. Также ставится цель – изучить и разоблачить сепаратизм армянства, его необоснованные притязания на исторические земли Азербайджана – Нагорный Карабах, и следовательно, заполнить существующие пробелы в азербайджанской историографии по данной проблеме. А главное – показать суть армянства, носителя террора, сепаратизма и насилия.

В период раннего средневековья, потеряв в результате византийско-сасанидской войны свою государственность, армяне, в поисках новой «родины», распылялись в отдельных регионах Среднего Востока и Кавказа и, базируясь на генетической психологии раболепия, прислуживали своим правителям – сеньорам, выжидая благоприятного момента для реализации своей многовековой интеллигебельной мечты. В ходе сефевидо-османских войн армяно-григорианская церковь пристально следила за социально-политическими процессами в регионе, они обращались за помощью к европейским странам и Ватикану в решении

«армянского вопроса» – образования своей государственности. Однако все эти попытки армяно-григорианской церкви были безрезультатны.

В начале XVIII века южные контуры внешней политики Петра I вдохновили представителя армянства И.Ори. И начиная с этого периода, армянство связывает свою многовековую мечту – идею о «Великой Армении» с Российской империей.

В первой трети XIX века Россия, завоевав земли Южного Кавказа, а также северные земли Азербайджана, где мусульмане составляя 90% населения, и в целях утверждения своего политического владычества в указанном horizonme переселяла из Персии и Османской империи армян, расселяя их на исконных землях Азербайджана.

В последней четверти XIX века, рассчитывая на помощь великих держав Европы, в частности, Англии, армянство раскручивало свою мифическую мечту и выступала инсуррекцией в Османской империи. Не достигнув своей цели, армяне-националисты в tandemе с армяно-григорианской церковью в начале XX века устремляют свои взоры на Кавказ, в частности, на исконные земли Азербайджана. В годы первой русской революции армяне-националисты, не скрывая своей ненависти к тюркскому миру, выступают против азербайджанского народа. Так начитается первая фаза армяно-азербайджанского противостояния, где главной «скрипкой» выступает партия «Дашнакцутюн». Принимая террор как метод борьбы в своих националистических планах, «Дашнакцутюн» в годы первой русской революции творит ужасающие преступления на землях Азербайджана. Параллельно, в постреволюционные годы дашнаки составляют матрицу «пятой колонны» Османской империи [6, с.267].

В годы первой мировой войны армяне-националисты, не скрывая своей коварной сути, организуют отряды зинворов-боевиков, которые проводят геноцид против мирного населения в широком ареале, как на

Среднем Востоке, так и на Кавказе. В результате армянами-головорезами были физически уничтожены 1.600.000 мусульман, а 600.000 были превращены в беженцев [8, с.90]. Преступления армянства, носителя террора и насилия, в годы первой мировой войны вызывали сомнения в правительственные кругах европейских держав в «мученическом» образе армян. Но до последнего главари армянских националистов просили помочь у великих держав для концентрации сил армянских добровольцев-головорезов под предводительством дашнака Андраника Озаняна с целью сохранения захваченных восточных провинций Османской империи под контролем армянских националистов, надеясь при этом, что Англия и Франция при обсуждении мирного договора выдвинут вопрос о даровании Армении автономии.

Выступив инсуррекцией в Восточной Анатолии против Османской империи, в годы первой мировой войны армянство не сумело реализовать свою многовековую мечту о «Великой Армении» и решило претворить эту идею в жизнь за счет земель Азербайджана. Не скрывая своей преступной сути, армяне-националисты, не собираясь останавливаться и продолжая свои ужасающие преступления в целях реализации своей многовековой мечты, после октябряского переворота в России перебазировались на земли Азербайджана. В конце 1917 года армяне-националисты только в Карабахе устроили погромы в 157 азербайджанских селах [3, с.39]. Пользуясь сложившейся ситуацией в регионе – на Кавказе, анархией и безвластием, армянство продолжало свои безнаказанные действия, пытаясь создать «Великую Армению» на чужой для армян территории, на землях Азербайджана. И с целью реализации этой мифической идеи, армянство проводило «этническую» чистку на исконных землях Азербайджана. В этом проекте армян-националистов активно выступал С.Шаумян и его компания головорезов в лице С.Ла-

ляяна, Т.Амирова, Амазаспа. Прикрываясь большевистской идеологией, С.Шаумян устроил геноцид против азербайджанского народа и весной, и в начале лета 1918 года. Под руководством этого псевдобольшевика только в Бакинской губернии были уничтожены более 50 тыс. мирных жителей разных конфессий. Принимая за основу главные вызовы армянства – уничтожение мирных жителей и «этническую чистку» на землях Азербайджана, С.Шаумян организовал поход в Гянджу, планируя при этом убить «двух зайцев», с одной стороны, уничтожить образованную Азербайджанскую Демократическую Республику (АДР), а с другой стороны, продолжить геноцид азербайджанского народа в Елизаветпольской губернии. «Гянджинский поход», потерпев фиаско, ускорил падение обагренного кровью азербайджанского народа Бакинского Совета, и тем самым армяне-националисты в tandemе с бандой С.Шаумяна не смогли достичь своей цели....

Осенью 1918 года банды армян-головорезов устраивают погромы в 115 азербайджанских селах Зангезура, где по данным Всеобщей Российской переписи 1897 года были зарегистрированы 314 азербайджанских сел [4, с.18]. В ходе этих погромов были убиты и искалечены 10.068 азербайджанцев [2, с.127-128]. В фондах Архива Политических Документов Управления Делами Президента Азербайджанской Республики хранятся документы, свидетельствующие о зверствах армянских бандформирований, бесчинствующих в Зангезурском уезде. Устроенный геноцид в Зангезуре против азербайджанского народа вызвал сильное возмущение правительства АДР. На чрезвычайном заседании АДР от 20 декабря 1918 года члены правительства, обсудив сложившуюся ситуацию в регионе, подчеркнули, что эти погромы являются продолжением политики аннексии армян-сепаратистов, главной целью которой является «чистка» земель Зангезура и Шуши от мусульманского населения и отторжение

этой территории от Азербайджана [11, с.42-43]. Присутствующие на этом заседании члены правительства, также принимая во внимание сложившуюся тяжелую ситуацию в регионе, заявили, что устроенный геноцид в Зангезуре армянами-сепаратистами против азербайджанского народа исходит из антитюркской политики армянства. Председатель партии «Ахрап» А.Эфендиев в своем выступлении особо отметил, что геноцид, проведенный армянами-сепаратистами против азербайджанского народа, является составной государственной политики Арагатской Республики [11, с.45]. Касаясь данного вопроса, председатель парламентского заседания Г.Агаев, ссылаясь на письма мусульман Иреванской губернии, заявлял, что начиная с декабря 1917 года по июнь 1918 года в Иреванской губернии были разгромлены и сожжены более 200 азербайджанских сел, часть жителей этих сел были убиты, а другая часть населения были превращены в беженцев, которых уничтожили голод и холод. Продолжая свое выступление, Г.Агаев сосредотачивал внимание присутствующих на реалии сложившейся ситуации в иреванских землях и правдивости приводимых фактов председателя партии «Ахрап» А.Эфендиева, подчеркивая, что производимое насилие армянами-националистами над автохтонным населением земель Азербайджана является одним из векторов геноцида азербайджанцев [11, с.45].

Армянство, пытаясь реализовать свои мифические планы за счет исконных земель Азербайджана, подвергало насилию мирных жителей – азербайджанцев. В начале 1919 года боевики-националисты, вооруженные дашнаками, бесчинствовали в Карабахе. Армянский Национальный Совет вооружал армян в Зангезуре, Горусе, Шуше, призывая к неповиновению правительству АДР, ведя противоправные действия против Карабахского генерал-губернаторства [5, с.136,137]. С целью приостановления варварских действий армян-националистов, а также защищая межгосударственные от-

ношения, правительство неоднократно отправляло ноты Арааратской Республике [7, с.287-288, 299]. Однако Арааратская Республика, не отказываясь от политики геноцида, направленной против азербайджанского народа, которая являлась составной государственной политики дашнакского правительства, продолжала насаждать идею о «Великой Армении» в странах Европы и США, создавая при этом образ мученика-армянина, который, якобы, находясь в окружении мусульманского мира, подвергается уничтожению. В сложившейся ситуации правительство АДР пыталось показать мировой общественности карабахские реалии. Председатель парламента АДР А.Топчубашев в ходе работы Парижской Мирной Конференции пытался сосредоточить внимание мировой общественности на сути армянства, носителя крови и смерти. С этой целью он ведет активные переговоры с западными дипломатами, которые с сожалением отмечали серые тона «армянского вопроса», заявляя, что активная деятельность армянства на Западе и в частности в США, образовала проармянски настроенный социальный пласт в этих странах и в частности в последней, где дашнаки-агитаторы, организовывая миксовые политические организации, привлекали внимание активных политиков США. В годы первой мировой войны проармянски настроенные известные политики США, поддерживая мифическую идею армянства, организуют комитет «За независимость Армении», где своей активностью отличились кандидаты в президенты Чарлс Е.Хюджест, Вильям Дженнингес Брайан и Альтон Б.Паркер [7, с.234].

Параллельно в эти годы армяне-националисты стараются привлечь внимание стран Европы. С этой целью в Европу направляется представитель католикоса всех армян Погос Нубар паша. Он ведет активные переговоры в Лондоне по решению «армянского вопроса» с представителями английской общественности, подчеркивая недоверие армянства к России в этом воп-

росе. Переговоры по зондированию европейских государств в отношении решения «армянского вопроса» проводились и во Франции дашнаком Я.Х.Завриевым. Во время переговоров Я.Х.Завриев пытался склонить французскую дипломатию к оказанию поддержки на будущей мирной конференции в благоприятном разрешении «армянского вопроса». Однако, летом 1916 года премьер-министр Франции Бриан, пригласив Погоса Нубар пашу, объяснил ему причину колебаний Франции по данному вопросу, которая заключалась в том, что «армянский народ имеет только революционные организации, как, например, «Дашнакцутюн» (под началом которого армянские четники подвергли геноциду тюрков-мусульман в годы первой мировой войны. – Ред.)» [6, с.74]. В этот период также Российская империя не скрывала своего недоверия к армянству, и на обращение Английского правительства по вопросу автономии Армении был дан конкретный ответ. Так, на запрос МИД России было проведено совещание, где высшие чины кавказской администрации дали следующее заключение: «что хотя армяне ради союзников понесли много жертв, однако, они не заслуживают автономии, ибо у них нет других организаций, кроме революционных (точнее, террористических, что пугало правительственные круги Российской империи. – Ред.), кои и являются выразительницами воли и вожделений армянского народа, и так как организации эти враждебно настроены к России, то можно опасаться, что автономная Армения, очутившаяся в их руках, будет враждебной к России» [6, с.74]. Историческая значимость данного документа заключается в том, что уже к середине 1916 года российские официальные круги, в том числе и высшие чины Генерального Штаба Кавказской Армии распознали суть армянства – составными которого являлись сепаратизм и террор – синергия «армянского синдрома». Ужасы «армянского синдрома» были ярко прояв-

лены в годы первой мировой войны, когда вооруженные силы армян-сепаратистов уничтожили в ареале, охватывающем географическое пространство от Среднего Востока до Средней Азии, более двух миллионов мирных жителей – детей, женщин, старииков. Об этом пишут, основываясь на неоспоримых фактах, в своих трудах Ж.де Малевил [8, с.90], Эрик Файгл [10, с.84], Шухрат Саламов [9, с.130,131,136,137] и другие независимые исследователи.

Образовав на чужой для него территории, на исконных землях Азербайджана свою государственность, дашнакское правительство выступило настоящим агрессором. Объявив на территории Иреванской губернии (исконные земли Азербайджана. – Ред.) Республику Армению и тем самым прихватив 10.400 кв.км. азербайджанских земель, армянская сторона не остановилась на «достигнутом» и выступила с территориальными претензиями на карабахские земли. Не сумев реализовать свою интелли-

гибельную мечту, образовать свою государственность в Восточной Анатолии (суть «армянского вопроса». – Ред.), армянство, а именно армяно-григорианская церковь, созданные в конце XIX века армянские политические партии и армянское лобби пытались осуществить свою многовековую мечту за счет азербайджанских земель. И сложившаяся социально-политическая ситуация в регионе дала определенные надежды армянству и механизм был задействован. В июне 1918 года под давлением Республики Армении, а также армянского лобби, армянская община азербайджанского города Шуши, спекулируя тезисом «о праве наций на самоопределение», выступила с демагогическим лозунгом о присоединении верхней части Карабаха к Арагатской Республике. Так, проблема «Нагорного Карабаха» страениями армянства вступила в новейшую историю, суть которой заключалась в фальсификации истории Азербайджана, а целью являлась аннексия земель нашей страны.

Литература:

- Мехтиев Рамиз.** Нагорный Карабах: история, прочитанная по источникам. Москва, 2014.
- İsgəndərli Anar.** Azərbaycan həqiqətləri 1917-1920. «Elm və təhsil», Bakı, 2012.
- Musayev İsmayıllı.** Azərbaycanın Naxçıvan, Zəngəzur bölgələrində siyasi vəziyyət və xarici dövlətlərin siyasəti. Bakı, 1996.
- Mustafayev N.Y.** 1905–1906-ci illərdə İrəvan quberniyasında və Zəngəzur qəzasında ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri kütləvi qırğınlar. Tarix üzrə fəlsəfə doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 2014.
- Verdiyeva H.** «Qarabağ məsələsi»: tarixi həqiqətlərin izi ilə.- Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 95 illiyinə həsr edilmiş Respublika elmi konfransının materialları, «Elm və təhsil». Bakı, 2014.
- Багиров М.Б., Вердиева Х.Ю.** В поисках истины... Лицо армянства. Архив Политических Документов Управления Делами Президента Азербайджанской Республики. Документы свидетельствуют...Баку, 2011.
- История Азербайджана по документам и публикациям. «Элм». Баку, 1990.
- Малевил де Жорж.** Армянская трагедия 1915 года. Баку, 1990.
- Саламов Шухрат.** Туркестан и Южный Кавказ XIX–XX в.в. Дашиаки от Ферганы до Карабаха. Ташкент, 2015.
- Файгл Эрик.** Правда о терроре. Армянский терроризм – истоки и причины. Баку, 2000.
- Халилов Аслан.** Геноцид против мусульманского населения Закавказья в исторических источниках. Азербайджанское Государственное Издательство. Баку, 2000.

Açar sözlər: «erməni məsələsi», «Böyük Ermənistən», «Qarabağ məsələsi», «Daşnakşütyun», separatçı

Key words: «armenian issue», «Great Armenia», «The Karabakh issue», «Dashnaksutyun», separatists

Ключевые слова: «армянский вопрос», «Великая Армения», «Карабахский вопрос», «Дашнакцутюн», сепаратист

Məhsəti Əliyeva

*Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının
İctimai-siyasi məsələlər şöbəsinin baş məsləhətçisi,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru*

«QARABAĞ MƏSƏLƏSİ»: TARİXİ HƏQİQƏTLƏR PRİZMASINDAN

XÜLASƏ

XX əsrin əvvəllərində milli-azadlıq hərəkatının yüksəliş dövrünü yaşayan Azərbaycan xalqı ölkənin ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə aparmış, tarixi torpaqlarımızı qoruyaraq, böyük qurbanlar vermişdir. Azərbaycan tarixinin bu mürəkkəb və faciəli səhifələrinin reallıqları onilliklərlə sovet tarixşünaslığında «qapalı» mövzular təsnifatına aid edilmiş, tarixi həqiqətlər saxtalaşdırılmış, xalqın şüuruna zorla bolşevik ideologiyasının toxumları səpilmüş, millilik, torpağa bağlılıq hisləri məhvə məhkum edilmiş, sünni beynəlmiləlcilik prinsipləri xalqın tarixi yaddaşının unutdurulmasına yönəlmışdır. Nəticədə, XX əsr Azərbaycan tarixinin həqiqətləri təhrifə məruz qalmış, tariximizin «ağ ləkələri» yaranmışdı. Yalnız Sovetlər Birliyi dağıldıqdan, ölkə öz dövlət müstəqilliyini yenidən bərpa etdikdən sonra Azərbaycan tarixinin öyrənilməmiş səhifələrini tədqiq etmək, Azərbaycan tarixşünaslığında mövcud boşluqları doldurmaq zərurəti qarşıya çıxmış, paralel olaraq, tarixi həqiqətləri diqqətə çatdırmaq Azərbaycan tarixşünaslığının əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Və XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq, ermənilər tərəfindən uydurulmuş qondarma «Qarabağ məsələsi» Azərbaycan tarixşünaslığının bir sıra nümayəndələri tərəfindən öyrənilmiş və bu problem tədqiqat obyekti olaraq tarixi reallıqlar əsasında təhlil edilmişdir.

Hazırkı tədqiqat obyektinin qarşıya qoyduğu əsas məqsəd göstərilən xronoloji çərçivədə erməniliyin separatçılığını, Azərbaycanın tarixi ərazisi olan Qarabağ torpaqlarına olan əsassız iddialarını və Azərbaycan xalqına qarşı apardığı zorakı, cinayətkar fəaliyyətini dəllillər və sübutlar əsasında göstərməkdir.

XIX əsrin birinci otuzilliyində Cənubi Qafqazı və o cümlədən Azərbaycanın şimal torpaqlarını işgal edən Rusiya, əhalinin 90%-in müsəlman olduğu bölgədə özünün siyasi hakimiyyətini bərqərar etmək məqsədi ilə Cənubi Qafqaza və ilk növbədə Azərbaycan torpaqlarına İran və Osmanlı dövlətlərindən kütləvi şəkildə erməniləri köçürürlər.

Erməniliyin apardığı separatçı və zor siyaseti beynəlxalq ictimaiyyətin nəzər-diqqətini çəksə də, onun terror daşıyıcısı olduğu bir reallıq olsa da, erməni millətçiləri öz mifik arzularından imtina etməmiş, bu zaman Şərqi Anadoluda «Böyük Ermənistən» ideyasını reallaşdırıa bilmədiyindən, «erməni məsələsi»ni Azərbaycan torpaqları hesabına həll etməyə qərar vermişlər.

Mehseti Aliyeva

*Senior Advisor, Department of Socio-Political Issues,
Administration of President of the Republic of Azerbaijan,
PhD in political science*

QARABAKH PROBLEM THROUGH THE HISTORICAL PRISM

SUMMARY

At the beginning of the 20th century, during the national liberty movement Azerbaijan people fought for the territorial integrity of the country, suffered big losses preserving historical lands. The realities of tragic pages of Azerbaijan history have been classified as «closed» topics for decades of Soviet historiography, the historical facts were falsified, the Bolshevik ideology was forcedly introduced into the minds of people, nationalism and attachment to the homeland was destroyed, the principles of artificial internationalism were focused on erasing the historical memory of people.

As a result, the truth of Azerbaijan history of the twentieth century has been distorted and the «white spots» of history appeared. Only after the country regained its independence and the collapse of the Soviet Union, exploration of Azerbaijan history, filling the existing gaps in the Azerbaijan historiography, drawing attention to the historical truth has become the one of the main directions of historiography of Azerbaijan. From the beginning of the twentieth century, so-called «Qarabakh issue», imagined by Armenians, was studied by number of Azerbaijan historians and the problem were analyzed on the basis of the historical realities.

The main purpose of the present research is, based on the arguments and evidences, to reveal the Armenian separatism in chronological framework, to show the unfounded claims of Armenians to Qarabakh territory which is the historical lands of Azerbaijan, as well as violent and criminal activities against the people of Azerbaijan.

At the 30th of XIX century Russia, occupying South Caucasus and north territories of Azerbaijan mostly populated by Muslims, in order to establish its political power in this territory relocate Armenians from Iran and Ottoman Empire to South Caucasus and Azerbaijan territories.

Although the separatist and violence policy of Armenians was brought to the attention of the international community, Armenian nationalists don't abandon their mythic ideas and wish to solve the «Armenian issue»at the expense of Azerbaijan territories.

ТАРИЭЛЬ АББАСОВ

И.о. доцента кафедры Новой и современной истории стран Европы и Америки Бакинского Государственного Университета,
доктор философии по истории

КРОВАВОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ ПРОТИВ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА: К 25-ЛЕТИЮ ХОДЖАЛИНСКОГО ГЕНОЦИДА

26 февраля 2017 года состоялось 25-ая годовщина Ходжалинской трагедии – геноцида азербайджанского народа, совершенного армянскими вооруженными формированиями и членами армянских террористических организаций при активном участии личного состава российского 366-го мотострелкового полка. Геноцид стал одной из самых страшных трагедий XX столетия [5, с.881]. Это преступление, носившее целенаправленный характер, было совершено с особой жестокостью. Всякие сравнения с Хатынью или Сонгми здесь неуместны: там каратели не коллекционировали скальпы, тем паче – ушные раковины беззащитных людей, они их убивали без затей [12, с.8]. Было отмечено множество случаев поругания над трупами, скальпирования детей, надругательств над женщинами [13, с.15]. В результате Ходжалинского геноцида погибло (включая замерзших в пути) 613 человек (из них 106 женщин, 63 ребенка, 70 стариков), более 1275 – взяты в плен (из которых до сих пор многие не возвращены. – А.Т.), 150 – пропали без вести, 487 были покалечены и стали инвалидами [10, с.6].

В ходе этой карательной операции против мирных жителей, азербайджанский город Ходжалы практически был стерт с лица земли. Несмотря на тот факт, что Военная прокуратура Азербайджанской Республики расследовала события, произошедшие в ночь с 25 на 26 февраля 1992 года в Ходжалы, и объявила через Интерпол в между-

народный розыск его главных организаторов и исполнителей, привлечь виновных к уголовной ответственности по факту геноцида азербайджанцев до сих пор не удалось. В этом списке значатся имена и фамилии 38 преступников, в том числе и тех, кто сегодня находится у власти и на высоких постах в руководстве Армении [6, с.5]. Политическое руководство Азербайджанской Республики продолжает прилагать усилия для того, чтобы виновные в этом преступлении понесли справедливое наказание, а Ходжалинская трагедия была признана мировой общественностью геноцидом против азербайджанского народа.

Чтобы как-то «прикрыть» совершенные армянскими боевиками и их приспешниками кровавые преступления в Ходжалы, политическая элита Армении, опираясь на «доводы» армянских «лжеученых-историков» и «политологов», либо вспоминает трагические сумгайитские февральские события 1988 года (спровоцированные самими армянскими экстремистами, главарем которых являлся Эдуард Григорян под кличкой «Паша», согласно материалам реанимированного уголовного дела. – А.Т.), в результате которых погибли 26 лиц армянской национальности и 6 азербайджанцев [6, с.7], либо, в качестве «оправдания» разглашает о мнимом «геноциде 1915 года в Османской империи», сфальсифицированном все теми же армянскими историками [2, с.13]. Кстати, Маркар и Сета

Мелконян, брат и супруга Монте Мелконяна (являвшегося одним из руководителей армянской террористической организации «ASALA» [9, с.17] (Армянская Секретная Армия Освобождения Армении, основатель Акоп Акопян) [3, с.36] и действовавшего с начала февраля 1992 года в Нагорном Карабахе), в своей книге «My Brother's Road: An American's Fateful Journey to Armenia», изданной в 2005 году, однозначно указывают на то, что наступление на Ходжалы было предпринято в годовщину февральских событий в Сумгайите и могло рассматриваться как своего рода акт возмездия со стороны членов армянского добровольческого отряда «Арабо», «проявлявшего не только смелость в бою, но и чрезмерную жестокость по отношению к пленным». Со слов авторов данного издания, именно боевики «Арабо» добивали кинжалами азербайджанских беженцев из Ходжалы [17]. Таким образом, совершая исторический экскурс в вопрос столетней давности и пытаясь его «реализовать» в законодательных структурах различных мировых государств, армянские политические круги и их «лоббисты», с одной стороны, предпринимают попытки создать возможную политическую платформу с целью инициирования в дальнейшем определенных территориальных претензий к официальной Анкаре, а с другой – прикрыть кровавые преступления, совершенные ими не только в Ходжалы, но и в ходе армянской оккупации всего Нагорного Карабаха, а также других аннексированных азербайджанских районов.

Не случайно, как отмечает в своей монографии «История транснационального армянского терроризма в XX столетии», опубликованной в 2015 году, российский исследователь Олег Кузнецов, «в рядах сепаратистов Нагорного Карабаха на всем протяжении шести лет войны (1988–1994 гг.) принимало участие в боевых действиях от 4,5 до 6 тысяч человек, что практически было равно числу армянских боевиков, прибывших из-за рубежа [7, с.185]. Эти

факты перекликаются и с информационным материалом, содержащимся еще ранее в 2003 году в монографии азербайджанского исследователя Ровшана Новрузоглу, подтверждающего факты преступлений на карабахской земле террористических отрядов, состоящих из выходцев из Ливана, Египта, Иордании, Сирии, Ирака, Алжира, Саудовской Аравии, Кувейта и других стран [11, с.67].

А как же быть с многочисленными фактами зверских избиений и убийств азербайджанцев в Армении? Что, это тоже надо списать на «случайность», а не на свидетельства преднамеренных убийств армянами азербайджанцев на почве этнической принадлежности. По сведениям прокуратуры Азербайджанской ССР, в 1988–1989 гг. армянские боевики убили 216 азербайджанцев, в том числе 57 женщин, 5 младенцев и 18 детей различного возраста. Были разорены 172 селения, с которыми азербайджанцев связывала многовековая история [12, с. 103].

Ярким свидетельством достижения армянскими экстремистами своих коварных целей являются слова так называемого представителя армянской «интеллигенции» З.Балаяна, произнесшего во время своей первой встречи с Президентом СССР Михаилом Горбачевым (прославившемся в роли так называемого «ставленника армянства»). На вопрос советского руководителя: «А вы подумали о судьбе двухсот семи тысяч бакинских армян?» со стороны З.Балаяна прозвучал следующий, весьма циничный ответ: «А почему, собственно, возникает необходимость думать о судьбе двухсот семи тысяч армян в Баку, мы же государство» [6, с.7]. Другой пример, когда о так называемой «запланированной крови» (позднее это выражение пустил в оборот известный нам «КРиК»ун Андрей Нуйкин) своих соплеменников широко оповестил один из лидеров «Крунка» А.Манучаров, сказав: «Мы заставим в нас стрелять!» [12, с.55].

Не являются ли кощунством и слова нынешнего президента Армении Сержа

Саргсяна (одного из организаторов и участников Ходжалинской трагедии, как и бывший Президент Армении, Роберт Кочарян), высказанные во время интервью британскому журналисту Тому де Ваалу: «До Ходжалы азербайджанцы думали, что с нами можно шутки шутить, они думали, что армяне не способны поднять руку на гражданское население. Мы сумели сломать этот стереотип. Вот что произошло. И надо еще принимать во внимание, что среди тех мальчиков (боевиков. – А.Т.) были люди, бежавшие из Баку и Сумгайта» [16]. Эти последние лживые слова армянского лидера о якобы «бывших азербайджанских армянах, решивших отомстить» являются в корне безосновательными и носят целенаправленный, дезинформационный характер. По останкам многочисленных трупов азербайджанцев и характеру следов физической расправы над мирными жителями Ходжалы отчетливо видно, что преступления были совершены не просто рядовыми армянскими военнослужащими, а армянскими «головорезами», с явно выраженной нарушенной психикой и имевшими ранее в своей «практике» опыт совершения подобного рода преступлений. Что же касается бывших азербайджанских армян, то достаточно вспомнить хотя бы тот факт, что до начала армяно-азербайджанского нагорно-карабахского конфликта лицам армянской национальности в советском Азербайджане были созданы прекрасные условия. Так, депутатами высшего законодательного органа – Верховного Совета Азербайджанской ССР являлись 29 человек, 61 армянин работали в Центральном Комитете КП Азербайджана зав. и зам. отделами. Тысячи занимали высокие посты в Совете Министров, Госплане, Бакинском горкоме партии, Бакинском Совете, структурах МВД и КГБ республики, сотни их были министрами, редакторами, учеными, журналистами, врачами, учителями, директорами заводов и фабрик [12, с.173-174], не говоря уже о дорогостоящей недвижимости в центральных

районах города Баку и практически в большинстве случаев стабильном материальном достатке в бывших бакинских армянских семьях. Поэтому трудно даже себе представить, как нелегко пришлось лицам армянской национальности, оставившим насиженные благодатные места и беспрепятственно (заметим. – А.Т.) выехавшим из мусульманского Азербайджана в поисках спокойной жизни из-за исторически повторяющихся провокаций экстремистов-дашнаков. Не случайно, практически все бывшие бакинские армяне в качестве нового места жительства выбрали не «многострадальную» Армению, а любую другую страну.

Что же касается причин поспешного выезда с конца 80-х гг. XX века лиц армянской национальности из Баку, Сумгайыта и других городов Азербайджана, то по материалам реанимированного по поручению Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева уголовного дела по факту расследования сумгайитских событий, новая следственная группа, возглавляемая первым заместителем генерального прокурора Рустамом Усубовым, установила, что до начала событий многие из проживавших в то время, к примеру, в Сумгайите армян заблаговременно увезли свое имущество в Россию, а во время беспорядков сами жгли свои дома. «Армяне сами признаются, что предприняли этот шаг с целью получения в дальнейшем компенсаций. К тому же, до начала событий свыше 100 обеспеченных армян заблаговременно закрыли свои банковские счета», указано в материалах следствия [6, с.9].

Сегодня, оглядываясь назад, вызывает недоумение по поводу позиции тогдашних руководителей Азербайджана, оказавших, по сути, потворство армянским боевикам в кровавой расправе над мирным азербайджанским населением. Что это? Если не предательство, то, как минимум, преступная халатность и безответственность азербайджанских «лидеров», не способных защитить свое население от армянской бойни

или хотя бы организовать своевременную его эвакуацию. Вопросов к той власти много. Кощунством является и то, что после трагедии в Ходжалы азербайджанская власть предпочла о ней промолчать. Поэтому бесценны видеоматериалы ныне покойного азербайджанского тележурналиста Чингиза Мустафаева, снимавшего 28 февраля 1992 года на видеокамеру увиденное на месте трагических событий и взявшего на себя «миссию» донесения до азербайджанского народа и всей мировой общественности многочисленных свидетельств бесчинств армянских нелюдей и личного состава 366-го российского мотострелкового полка. «Миссия» Чингиза Мустафаева открыла новую страницу в представлениях зарубежной прессы о подлинном лице армянских сепаратистов. Российский телерепортер Юрий Романов следующим образом вспоминал момент прибытия на место гибели мирных жителей: «Я выглядываю в круглое окошко вертолета и буквально отшатываюсь от не-правдоподобно страшной картины. На желтой траве предгорья, где в тени еще дотаивают остатки зимних сугробов, лежат мертвые люди. Вся эта огромная площадь до близкого горизонта усеяна трупами женщин, стариков, старух, мальчиков и девочек всех возрастов, от грудного младенца до подростка. Глаз вырывается из месива тел две фигурки – бабушки и маленькой девочки. Бабушка, с седой непокрытой головой, лежит лицом вниз рядом с крошечной девочкой в голубой курточке с капюшоном. Ноги у них почему-то связаны колючей проволокой, а у бабушки связаны еще и руки. Обе застрелены в голову. Последним жестом маленькая, лет четырех, девочка протягивает руки к убитой бабушке. Ошеломленный, я даже не сразу вспоминаю о камере ...». Юрий Романов также описывает шестилетнюю девочку-ходжалинку, глаза которой были выжжены сигаретными окурками [17].

Вслед друг за другом западные средства массовой информации, а также ряд телевизионных компаний Великобритании и

Франции раскрыли перед мировой общественностью факты армянских злодеяний в Ходжалы. Так, лондонская газета «**Sunday Times**» в одной из статей с ужасом отмечала: «Армянские солдаты уничтожили сотни семей», а британская телекомпания «**Funt man news**» в своем репортаже о событиях 26 февраля 1992 года констатировала: «Злодействия в Ходжалы ничем нельзя оправдать в глазах мировой общественности» [10, с.8]. 2 марта на место трагедии смогла вылететь группа азербайджанских и зарубежных журналистов, среди которых находился и журналист лондонской газеты «**The Times**» Анатоль Ливен, описавший увиденное на месте резни: «Две группы – видимо, две семьи, лежали рядом. Руки женщин пытаются прикрыть детей. У некоторых из них, включая маленькую девочку, были чудовищные раны на голове. Фактически осталось только лицо. Выжившие рассказали, что армяне расстреливали их в упор, уже лежащих на земле» [17]. Журналист другой британской газеты - «**The Independent**», Хелен Уомак так сообщала с мест событий: «Когда вечером во вторник я прибыла в Агдам, я видела 75 свежих могил на одном из кладбищ и четыре изувеченных трупа в мечети. В полевом госпитале, устроенном в вагонах на железнодорожной станции, я также видела женщин и детей с пулевыми ранениями» [17].

Свое отношение к Ходжалинской трагедии высказали и французские СМИ. Влиятельная парижская газета «**Le Mond**», сообщая о трагедии в Ходжалы, отмечала: «Иностранные журналисты видели среди убитых людей женщин и трех скальпированных детей с вбитыми в них гвоздями. Это не «азербайджанская пропаганда», это – факт и действительность!». Французский журнал «**Cruel L'Evenement**» на одной из своих страниц поместил статью, в которой было подчеркнуто: «Армяне атаковали местность Ходжалы. Весь мир стал свидетелем обезображеных трупов» [10, с.11].

Американские средства массовой информации, со своей стороны, предоставили общественности США неопровергимые факты бесчинств армянских боевиков. К примеру, журналист Томас Гольц сообщил в своей корреспонденции в «**Washington Post**» из Агдама, что больницы города заполнены беженцами. По словам свидетелей, опрошенных журналистом, во время штурма Ходжалы армянскими вооруженными отрядами погибли сотни людей. Из семи погибших, которых Т.Гольц увидел в больнице, двое были детьми, а трое – женщинами. Американский журналист отметил, что одна из погибших была расстреляна, видимо, в упор, а у большинства беженцев имелись множественные ножевые ранения. Информацию о массовых расстрелах в упор подтвердил также репортер «**BBC**», сообщивший о более чем ста трупов мужчин, женщин и детей, зарезанных армянами. По данным американского журнала «**Newsweek**», «многие были убиты с близкого расстояния при попытке бежать, у некоторых были обезображенены лица». Журналист Фрэнсис Клайнс, находясь в Агдаме, приводил в «*The New York Times*» свидетельство выжившего мальчика: «Они пришли в наш дом и сказали нам, бегите, либо сгорите заживо», – рассказал раненный в руку 11-летний беженец из Ходжалы Ахмед Мамедов. «Они ломали все вокруг и бросили гранату, которая ранила моего старшего брата и маму. Я видел, как Натаван Усубова погибла со своей матерью от другой гранаты», – говорил он, имея в виду 4-летнюю девочку [17].

Позднее, в докладе российского правозащитного центра «**Мемориал**» было также отмечено, что в ходе штурма Ходжалы (к началу операции здесь находилось от 2 до 4 тысяч жителей) действия армянских вооруженных формирований по отношению к мирным жителям этого города вошли в грубое противоречие с Женевской Конвенцией, Всеобщей Декларацией прав человека, Декларацией о защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в

период вооруженных конфликтов. «Массовое убийство мирных жителей, находящихся в зоне свободного коридора и прилегающей территории, не может быть оправдано никакими обстоятельствами», – подчеркивалось в докладе Центра [10, с.8]. «Мемориал» также сообщал, что «в течение четырех дней в Агдам было вывезено около 200 человек. Несколько десятков трупов имели следы глумления. Врачами санитарного поезда города Агдама было зафиксировано не менее четырех скальпированных тел, одно тело с отрезанной головой» [15]. И таких свидетельств много.

Несмотря на первоначальное опровержение пресс-центром Объединенных Вооруженных Сил СНГ факта участия военнослужащих российского 366-го мотострелкового полка при захвате Ходжалы, эта информация была позднее подтверждена [1, с.197] и зафиксирована в докладах сразу нескольких правозащитных организаций. К примеру, в отчете все того же центра «**Мемориал**» сообщалось, что практически все беженцы свидетельствовали об участии военнослужащих этого полка в штурме города, причем некоторые из них даже входили в город. 11 марта 1992 года российская газета «*Красная Звезда*» также однозначно подтвердила данный факт отметив, что «несмотря на категорические приказы командования округа, некоторые военнослужащие 366 мотострелкового полка все же принимали участие на стороне карабахцев (имеется ввиду армян. – А.Т.) в боевых действиях под Ходжалы в двадцатых числах февраля. По крайней мере, зафиксировано два таких случая. А при эвакуации личного состава полка десантники на выбор проверили несколько военнослужащих и обнаружили у них большие суммы денег, в том числе и в иностранной валюте». Юрий Гирченко, служивший в начале 1992 года в 97-м отдельном инженерно-саперном батальоне, дислоцированном в Агдаме, отмечал, что «в штурме Ходжалы принимали участие военнослужащие 366-го полка, в

основном армянской национальности. Командир второго батальона, почти все офицеры, а также прапорщики в батальоне были армянами. В эту ночь они собрали всех солдат-армян в полку, а также несколько добровольцев других национальностей, и по предварительной договоренности с руководителями армии Арцаха приступили к совместному штурму Ходжалы» [17].

Известный британский журналист Том де Ваал отмечал, что «после той позорной роли, которую сыграл 366-й полк при взятии Ходжалы, из Москвы поступил приказ вывести его из Карабаха». В первых числах марта личный состав был эвакуирован переброшенными в регион десантниками по воздуху на базу Закавказского Военного округа в Вазиани (Грузия), после чего 10 марта 1992 года полк был расформирован (вместе с тем, около 100 военнослужащих полка остались «служить» в Нагорном Карабахе). Позднее, в своей опубликованной книге под названием «Черный сад» все тот же Том де Ваал напишет: «Массовые убийства в Ходжалы спровоцировали кризис в Баку. Азербайджанцы обвиняли правительство в неспособности защитить город. Сотни людей, для которых события в Карабахе до сих пор были чем-то далеким, записывались добровольцами на войну. Обвинений было много, в том числе, например, почему не была предпринята попытка прорыва блокады». Ходжалинская резня, по мнению Тома де Ваала, «стала самым жестоким кровопролитием в ходе конфликта вокруг Нагорного Карабаха» (из плениных о судьбе 150 человек, в том числе 68 женщин и 26 детей, до сих пор ничего не известно). Международная правозащитная организация **«Human Rights Watch»** назвала трагедию в Ходжалы «самой большой резней за время конфликта» [17].

Возникает вопрос: Какова же сегодня международно-правовая оценка Ходжалинской трагедии и память о ней?

Следует подчеркнуть, что в первую очередь, эта трагедия в самом Азербайджане

получила на государственном уровне должную политico-правовую оценку. Это стало возможным после того, как во главе политического руководства Азербайджанской Республики в октябре 1993 года стал Общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев. По поручению Президента Гейдара Алиева уже 24 февраля 1994 года Милли Меджлис принял специальное постановление «О дне Ходжалинского геноцида», в котором были подробно изложены причины трагедии и названы его виновники [10, с.8-9]. 25 февраля 1997 года Президентом Гейдаром Алиевым было дано распоряжение об объявлении минуты молчания в память о жертвах Ходжалинского геноцида. 26 марта 1998 года был издан Указ Президента Азербайджанской Республики Г.Алиева о геноциде азербайджанцев [8, с.47-61].

26 апреля 2001 года в письменной декларации за №324 30 членов Парламентской Ассамблеи Совета Европы (ПАСЕ), представляющие Албанию (2 пред.), Азербайджан (8 пред.), Болгарию (1 пред.), Великобританию (3 пред.), Люксембург (1 пред.), Македонию (1 пред.), Норвегию (1 пред.), Польшу (1 пред.) и Турцию (12 пред.) заявили, что «26 февраля 1992 года армяне вырезали население Ходжалы и полностью уничтожили город». В связи с этим, парламентарии обратились к Ассамблее Совета Европы с призывом признать «геноцид, проводимый армянами против азербайджанского населения с начала XIX века» [17].

Важное место в оценке армянских преступных злодействий в Ходжалы занимает Обращение к азербайджанскому народу 25 февраля 2004 года в связи с 12-й годовщиной Ходжалинской трагедии Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева, в котором было особо подчеркнуто: «Ходжалинская трагедия явилась продолжением и кровавой страницей политики этнической чистки и геноцида, проводимой армянскими националистами и их покровителями против нашего народа на протяже-

нии почти двухсот лет. По своей жестокости, массовости и тяжести совершенных преступлений она вошла в ряд тяжких преступлений против человечества» [14].

26 февраля 2007 года парламент Азербайджана принял обращение к международным организациям, парламентам и правительсткам стран мира с призывом признать Ходжалинскую трагедию актом геноцида против азербайджанского народа. В 2008 году памятник жертвам трагедии, по инициативе азербайджанской диаспоры, при поддержке посольства Азербайджанской Республики в Нидерландах, Государственного Комитета по работе с проживающими за рубежом азербайджанцами и Фонда Гейдара Алиева был установлен в Гааге. 8 мая 2008 года Председателем российского представительства Фонда Гейдара Алиева Лейлой Алиевой была инициирована международная информационно-агитационная кампания «Справедливость для Ходжалы» («Justice for Khodjaly»). Акции Фонда были проведены во многих городах мира, включая официальные представительства многочисленных международных организаций [17].

В январе 2010 года в столице Уганды Кампале Парламентская Ассамблея Организации Исламская конференция (ПА ОИК) приняла резолюцию, в которой эта трагедия была названа «преступлением против человечности» и «геноцидом, осуществленным армянскими вооруженными формированиями в отношении мирного азербайджанского населения». Резолюция была выдвинута в рамках вышеуказанной кампании, инициатором которой является генеральный координатор по межкультурному диалогу Молодежного Форума Организации Исламская Конференция Лейла Алиева. Значимость данного документа обусловлена тем фактом, что принявшая ее Парламентская Ассамблея ОИК сегодня объединяет четверть Парламентов мира и является самой большой межпарламентской структурой. В преддверии 18-й годовщины Ходжалинского геноцида госсек-

ретарь Парламента Германии, экс-председатель Мониторинговой комиссии ПАСЕ и Председатель общества немецко-азербайджанских связей Эдуард Линтнер направил в Бундестаг специальное обращение под названием «Массовая резня и убийство азербайджанского населения в городе Ходжалы и судьба более одного миллиона беженцев в ходе армяно-азербайджанской войны 1992/93». Целью петиции являлось донесение до немецкой общественности многочисленных фактов о геноциде азербайджанцев во время армянской агрессии в 1992 году и продолжающейся оккупации азербайджанских территорий вооруженными силами Армении. Э.Линтнер призвал немецких парламентариев безоговорочно признать факт совершения в Ходжалы армянской стороной преступления против человечности [10, с.9].

Наряду с этим, 26 февраля 2010 года в память о Ходжалинской трагедии во многих странах мира были приурочены многочисленные акции. Так, в здании Ассоциации европейских парламентов в Страсбурге Постоянным представительством Азербайджана в Совете Европы, при участии азербайджанской диаспоры, была организована церемония памяти жертв Ходжалы. Вещание специальной радиопередачи, посвященной ходжалинской трагедии состоялось в эфире действующей в Страсбурге радиостанции «Radio Bienvenue Strasbourg FM 91.9». Проживающие в Страсбурге представители азербайджанской общины провели акцию «MAIL», в рамках которой были разосланы тысячи электронных писем, рассказывающих о Ходжалинском геноциде на французском, английском и турецком языках. Получателями этих электронных писем, в первую очередь, стали представительства различных международных организаций, в том числе Совета Европы и Европейского Союза, а также парламенты и государственные структуры Франции, Бельгии, Швейцарии, Канады, Швеции, США, Израиля и Австралии. Мероприятия,

посвященные памяти жертв Ходжалинского геноцида были также организованы в США, Турции, Украине, России, Канаде, Новой Зеландии и Объединенных Арабских Эмиратах. В большинстве европейских городов с участием азербайджанских и турецких диаспор прошли шествия и митинги. В частности, в центре Парижа состоялось шествие, организованное Объединением азербайджанцев Франции и Французско-азербайджанской молодежной ассоциацией при поддержке общественного объединения «Ирели». В столице Германии Берлине был организован показ рисунков «Ходжалы глазами детей», входящих в выставку Фонда Гейдара Алиева. В Лондоне перед зданием английского парламента в небо были выпущены 613 гелиевых шаров с именами жертв трагедии в Ходжалы [10, с.10].

В январе 2011 года Совет Парламентского союза стран-членов Организации Исламская Конференция (ПС ОИК) единогласно принял Абу-Дабинскую Декларацию, призывающую законодательные органы 51 страны-члена этой организации признать Ходжалинскую трагедию как «преступление против человечности» [6, с.7]. 30 мая того же года в столице Германии Берлине на территории читального зала библиотеки имени Готфрида Бенна в административном округе Штеглиц-Целендорф состоялось открытие памятника, посвященного жертвам Ходжалинской резни [17].

25 февраля 2012 года память жертв Ходжалинской резни почтили на открытии парка и Мемориала Ходжалы в столице Боснии и Герцеговины Сараево. 26 февраля в связи с 20-летней годовщиной Ходжалинской трагедии в Стамбуле прошел многотысячный митинг (более 10 тысяч человек) под лозунгом «Все мы ходжалинцы». В тот же день в Баку более 60 тысяч человек, во главе с Президентом Азербайджанской Республики Ильхамом Алиевым вышли на траурный митинг по случаю 20-летней годовщины трагедии. В том же, 2012 году

Комитет по международным отношениям верхней палаты парламента Пакистана, в состав которого входят представители всех 12 политических партий, представленных в Сенате, единогласно принял резолюцию, признающую Ходжалинскую резню геноцидом. Со слов председателя Комитета Салима Сейфулла Хана, согласно парламентской практике Пакистана, резолюция, принятая Комитетом палаты единогласно, рассматривается как резолюция всего Сената [17].

28 января 2013 года Сенат штата Нью-Мексико принял резолюцию о жертвах Ходжалинской трагедии. В феврале 2014 года памятник жертвам Ходжалинского геноцида был установлен в турецком городе Ушак. 27 марта того же года в Анкаре состоялось открытие мемориального комплекса «Памятник Ходжалы и музей Ходжалы», построенного в районе Гызылджахамам по инициативе посольства Азербайджанской Республики в Турции. В 2015 году Конгресс Гватемалы также единогласно признал Ходжалинскую резню геноцидом [17].

В конце января 2017 года парламентом Джибути единогласно была принята резолюция, признающая преступления, совершенные армянскими вооруженными формированиями в Ходжалы геноцидом. Данная резолюция была официально представлена во время встречи спикера Национальной Ассамблеи Джибути Мухаммеда Али Хумеда с послом Азербайджанской Республики в этой стране Эльманом Абдуллаевым. В резолюции также выражается поддержка территориальной целостности и суверенитету Азербайджанской Республики, неприемлемость неисполнения четырех резолюций ООН по немедленному выводу армянских войск с оккупированных территорий Азербайджана. Кроме того, в документе отмечается беспокойство за миллион беженцев и временно перемещенных лиц с оккупированных территорий, а также говорится о масштабах гуманитарной проблемы [15].

26 февраля 2017 года в Баку, с участием более 40 тысяч человек, состоялось всенарод-

родное шествие, в связи с 25-й годовщиной кровавой Ходжалинской трагедии. В шествии приняли участие Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев и первый вице-президент Азербайджанской Республики Мехрибан Алиева. Цель всенародного шествия – почтить память жертв Ходжалинской трагедии, вновь привлечь внимание мировой общественности к этому чудовищному преступлению против человечности, совершенному армянскими фашистами. Участники всенародного шествия,

держа в руках портреты невинных жертв кровавой резни – убитых с особой жестокостью детей, женщин и стариков, а также фотоснимки, отражающие страшные сцены событий 25-летней исторической давности, требовали призвать к ответу виновников этой трагедии. Следует подчеркнуть, что нынешнее всенародное шествие является очередным этапом широкомасштабной работы, проводимой политическим руководством Азербайджанской Республики в связи с Ходжалинским геноцидом.

Литература:

1. **Boran Əziz.** Xocalı soyqırımı: səbəbləri, həyata keçirilmə üsulları və nəticələri. Bakı. 2008, 224 səh.
2. **Аббасов Т.** Анализ общественно-политической ситуации в Азербайджане к началу 90-х гг. XX века и армяно-азербайджанский нагорно-карабахский конфликт. «Кавказ и Мир», Тбилиси, 2011, № 10, с. 11-18
3. «Армянский геноцид». Миф и реальность. Баку, 1992, 341 с.
4. Гарри Каспаров: Альбом. М., 1988, 48 с.
5. **Гасанов А.** Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана. Баку, 2007, 904 с.
6. **Искандеров С.** Сумгайыт, Ходжалы, Москва. Армянские провокации на межнациональной почве не ограничиваются пределами Азербайджана. «Регион плюс», Баку, № 5 (121), 1 марта 2011, с. 6-9
7. **Кузнецов О.Ю.** История транснационального армянского терроризма в XX столетии. Баку, 2015, 412 с.
8. **Мамедова Х.** Ходжалы: шехиды и шахиды. Баку, 2005, 248 с.
9. **Мамедоглу С.** Преступления без наказания. «Регион плюс», Баку, № 7 (99), 1 апреля 2010, с.14-19
10. **Назимоглу Н.** Преступление против человечности. «Регион плюс», Баку, № 5 (97), 1 марта 2010, с.6-11
11. **Новрузоглу Р.** Карабах: «Черный рынок» для международного терроризма. Баку, 2003, 246 с.
12. **Помпееев Ю.** Кровавый омут Карабаха. Баку, 1992, 208 с.
13. Ходжалы. Хроника геноцида. Баку, 1993, 144 с.
14. «Ильхам Алиев назвал Ходжалинскую трагедию геноцидом азербайджанцев», <https://regnum.ru/news/polit/222498.html>
15. «Парламент Джибути признал Ходжалинский геноцид», <https://ru.sputnik.az/karabakh/20170124/408554993/parlament-dzhbuti-priznal-odzhalinskiy-genocid.html>
16. «Ходжалинская резня», https://ru.wikipedia.org/wiki/Ходжалинская_резня

Açar sözlər: «Xocalı üçün həqiqət», soyqırımı, erməni terroru, silahlı münaqişə, Dağlıq Qarabağ, qaçqınlar

Key words: «Justice for Khodjaly», genocide, armenian terror, armed conflict, Nagorno-Karabakh, refugees

Ключевые слова: «Справедливость для Ходжала»», геноцид, армянский террор, вооруженный конфликт, Нагорный Карабах, беженцы

Tariyel Abbasov

Bakı Dövlət Universitetinin Avropa və Amerika ölkələrinin yeni və müasir tarixi kafedrasının dosent əvəzi,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru

AZƏRBAYCAN XALQINA QARŞI QANLI CİNAYƏT: XOCALI SOYQIRIMININ 25-ci İLDÖNÜMÜ

XÜLASƏ

Xocalı faciəsi Azərbaycanın Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında olan torpaqlarının geniş miqyasda işğalının təməlini qoymuşdur. Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zamanı erməni təcavüzkarlarının törətdiyi misli görünməmiş cinayət hesab olunan Xocalı soyqırımı nəticəsində (yolda donmuş insanlarla birlikdə) 613 nəfər (onlardan 106 qadın, 63 uşaq, 70 nəfər yaşlı insan) həlak olmuş, 1275-dən artıq əsir düşmüş (onlardan bir çoxu bu günə qədər geri qayıtmamış), 150 nəfər itkin düşmüş, 487 nəfər isə şikəst olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının siyasi rəhbərliyi tərəfindən Xocalı faciəsinin Azərbaycan xalqının soyqırımı kimi tanınmasına yönəldilmiş fəal diplomatik səylərə baxmayaraq, erməni təcavüzkarlarının törətdikləri cinayətlər bu günədək beynəlxalq cəmiyyətin bir çox dövlətlərində lazımi səviyyədə qinanılmayıb və onların qanunvericilik orqanları tərəfindən tanınmasına nail olunmayıbdır. Bununla yanaşı, bir sıra müxtəlif ölkələrdə sadə insanların, Xocalı faciəsinin bəşəriyyətin XX əsrde yaşadığı ən dəhşətli faciə kimi tanınmasına dair tələblərinin səslənməsi davam etməkdədir.

Tariyel Abbasov

*Acting Assistant Professor of the Department of New and Contemporary History of European and American Countries,
Baku State University, PhD in History*

**THE MASSACRE AGAINST AZERBAIJANI PEOPLE:
IN COMMEMORATION OF THE 25TH
ANNIVERSARY OF KHOJALI GENOCIDE**

Khojali tragedy became the most egregious crime by Armenian aggressors for the period of Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict. It caused to widespread occupation of Azerbaijani territories in Nagorno Karabakh and its surroundings. As a result of Khojali genocide 613 persons (including those who has frozen on the way) died (106 women, 63 children and 70 old men), 1275 persons were imprisoned (most of them did not return until now), 150 persons were missing and 487 persons were maimed and permanently injured.

Unfortunately, despite the active diplomatic efforts of the Azerbaijan Republic aimed at recognition of Khojali tragedy as the genocide against Azerbaijani people, the crimes of Armenian aggressors are not properly condemned and legally (parliamentary) recognized by the world community. However, lots of people from different countries keep on calling for the recognition of Khojali genocide as one of the most terrible tragedy of humanity in the XX century.

QEYRİ - NEFT SEKTORU

YUSİF ZEYNALOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasının İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi kafedrasının müdiri, kənd təsərrüfatı elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

AZƏRBAYCANDA QEYRİ-NEFT SEKTORUNUN İNKIŞAF ETDİRİLMƏSİ PREZİDENT İLHAM ƏLİYEVİN HƏYATA KEÇİRDİYİ UNİKAL İQTİSADI SİYASƏTDİR

Azərbaycanda davamlı iqtisadi inkişafın əsası kimi ölkədə sənayeləşməyə, xüsusilə də iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi yolu ilə qeyri-neft sektorunda bu işin inkişaf etdirilməsinə son illər böyük əhəmiyyət verilir. Respublikada son 10 ildə sənaye məhsullarının həcmi 6,9 dəfə, o cümlədən qeyri-neft sektorу üzrə 3,3 dəfə artmışdır. Bu rəqəmlər ölkədə 2014-cü ilin sənaye ili elan edilməsi və güclü sənayeləşmə prosesinin getməsindən, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsindən və qazanılmış uğurlardan xəbər verir.

Azərbaycanda sənayenin ölkə iqtisadiyyatındaki xüsusi çəkisi dünya üzrə orta göstəricini – 30,5%-i təxminən 2 dəfə üstələyir. BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının məlumatına əsasən Azərbaycan Avropada sənayenin ÜDM-dəki payına görə 2010-cu ildə birinci yerdə olub. Həmin il Azərbaycanda sənayenin ÜDM-dəki xüsusi çəkisi 55,4% olub ki, bu da ən yaxın avropalı rəqib olan Norveçdən də 35,1% – xeyli yüksəkdir. Məlumat üçün bildirək ki, bu göstərici Azərbaycanın MDB-dəki ənənəvi rəqibləri Qazaxıstanda – 34,0%, Rusiyada isə 28,2%-dir. Avropanın ən çox sənayeləşmiş ölkəsi olan Azərbaycanda sənaye strukturunda mədənçixarmanın payı 2012-ci ildə 78,8% təşkil etmişdir. Mədənçixarma sənayesində neft və qaz hasilatının həcmi 76,2%-dir, yəni metal filizlərinin, daş, qum, duz və s. sənaye məhsullarının payı isə cəmi 2,6%-dir [3].

Lakin bu bir həqiqətdir ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının əsasını neft-qaz sənayesi təşkil etsə də, son illərin inkişaf dinamikasının təhlili göstərir ki, ölkədə paralel olaraq qeyri-neft sənayesi, ümumilikdə qeyri-neft, xüsusilə də aqrar sektorun çəkisi sürətlə artmaqdadır. Bu həm yeni açılan qeyri-neft müəssisələrinin sayında, həm də istehsal və ixrac olunan qeyri-neft məhsullarının həcmində aydın şəkildə görünür. Bunu təmin etmək üçün isə ölkədə düzgün iqtisadi siyasetin tətbiq edilməsi zəruri şərttdir. Birmənalı şəkildə deyə bilərik ki, son 10 ildə Azərbaycanda davamlı iqtisadi inkişafın təmin olunmasında Prezident İlham Əliyevin böyük uzaqgörənliklə həyata keçirdiyi unikal sosial-iqtisadi siyaset, o cümlədən bu siyasetin prioritet istiqamətlərindən olan iqtisadiyyatın innovativ inkişafı və dərindən şaxələndirilməsi həlliədici rol oynamışdır. Məhz bunun nəticəsidir ki, son on ildə iqtisadiyyatın artımı, əsasən, qeyri-neft sektorunun inkişafı hesabına təmin olunmuşdur və ÜDM-də bu sektorun xüsusi çəkisi 70%-ə yaxınlaşmışdır. Şübhəsiz ki, qeyri-neft sektorunun inkişafında neft gəlirləri hesabına iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi istiqamətində reallaşdırılan tədbirlərin mühüm əhəmiyyəti olmuşdur. İqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və qeyri-neft sektorunun inkişafına zəmin yaratmaq üçün Prezident İlham Əliyevin imzaladığı sərəncamlar və təsdiq etdiyi inkişaf proqramları əsasında kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsinə, bu fəaliyyətlə

məşgül olanlara güzəştli kreditlərin ayrılmışına, kənd təsərrüfatına subsidiyaların yönəldilməsinə, ölkə ərazisində nəqliyyat-kommunikasiya infrastrukturunun yenidən qurulmasına milyardlarla dollar xərcləmişdir. Bütün bunlar iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunda böyük canlanmaya səbəb olmuşdur [6].

Azərbaycanda istehsal edilən qeyri-neft məhsulları, o cümlədən elektrik maşınları və avadanlıqları, onların hissələri, kimya sənayesi məhsulları, tikinti materialları, bitkiçilik və hevvandarlıq məhsulları, hazır toxuculuq məmulatları və s. dünyanın müxtəlif bölgələrinə ixrac edilir. Göründüyü kimi, davamlı iqtisadi inkişafa nail olan Azərbaycan öz təbii resurslarından səmərəli şəkildə istifadə edərək iqtisadiyyatını uğurla saxələndirir və onun neftdən asılılığını ildən-ilə azaldır. Bu strategiya nəticəsində ölkədə tikinti, turizm, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sektorunda davamlı artım tendensiyası davam edir. Ölkə iqtisadiyyatının saxələndirilməsinin uğurlu nəticələrindən sayılan qeyri-neft sektorunun dinamik inkişafını müsbət amil kimi dəyərləndirən Prezident İlham Əliyev Respublika Nazirlər Kabinetində 2015-ci ildə sosial-iqtisadi inkişafın altı ayına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş iclasda demişdir: "Bizim uğurlarımız, doğrudan da, tarixi xarakter daşıyır. Altı ay ərzində iqtisadiyyatımız inkişaf edib, baxmayaraq ki, neftin qiyməti çox aşağı səviyyədədir. Baxmayaraq ki, qonşuluqda iqtisadi vəziyyət hələ ki, o qədər də müsbətə doğru dəyişməyib, Azərbaycan iqtisadiyyatı inkişaf edir. Bax, indi gətirəcəyim rəqəmlər bunu göstərəcək və sübut edəcək ki, bu, doğrudan da, tarixi nailiyyətdir. Beləliklə, 6 ayda iqtisadiyyat 5,7% artmışdır. Bu çox gözəl göstəricidir, ölkəmizin dinamik inkişafını sübut edir. Bundan da gözəl göstərici qeyri-neft sektorunun inkişafıdır. Burada da biz 9,2% artımı görürük".

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, Azərbaycanda 2015-ci ilin yanvar-iyun aylarında 26 milyard 265,1 milyon manatlıq ümumi daxili məhsul istehsal olunmuşdur ki,

bunun da 17 milyard 568,1 milyon manatı və ya 66,8%-i qeyri-neft sahələrinin payına düşür. Qeyd etdiyimiz kimi, son illər neftdən əldə edilən gəlirlər hesabına iqtisadiyyatın saxələndirilməsi ölkədə qeyri-neft sektorunun bütün sahələrində inkişafa səbəb olmuşdur. Məhz bunun nəticəsidir ki, 2016-cı ildə qeyri-neft sektorunun mühüm növ məhsullarının istehsalında əhəmiyyətli artım qeydə alınmışdır.

Prezident İlham Əliyev tərəfindən 2014-cü ilin "Sənaye ili" elan edilməsi və bununla bağlı təsdiq edilmiş tədbirlər planının icrası qeyri-neft sənayesinin inkişafına yeni impuls vermişdir. Artıq "Sənaye ili" çərçivəsində həyata keçirilmiş tədbirlərin müsbət nəticələri açıq-aydın hiss olunur. 2015-ci ilin birinci yarısında Azərbaycanda 13 milyard 276,5 milyon manatlıq sənaye məhsulu istehsal olunmuşdur ki, bu da əvvəlki ilin eyni dövründəkindən 3,8% çoxdur. Ölkə iqtisadiyyatının saxələndirilməsi istiqamətində həyata keçirilmiş ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlər qeyri-neft sənayesinin də sürətli inkişafına səbəb olmuşdur. Təkcə onu qeyd etmək lazımdır ki, 2015-ci ilin altı ayında Azərbaycanda 3 milyard 669,4 milyon manatlıq qeyri-sənaye məhsulları istehsal olunmuşdur. Bu isə ötən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 14,1 % çoxdur. Bütün bunlar, heç şübhəsiz, ölkədə son illər sənayeləşmə, yeni sənaye zonalarının yaradılması ilə bağlı görülən işlərin, məqsədyönlü tədbirlərin nəticəsidir. Hazırda ölkənin regionlarında qeyri-neft sənayesinin inkişaf etdirilməsi üçün güclü iqtisadi potensial mövcuddur. Belə ki, 2015-ci il yanvarın 27-də regionların 2014–2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafi Dövlət Proqramının icrasının birinci ilinin yekunlarına həsr olunan konfransda ölkə Prezidenti İlham Əliyev bu barədə demişdir: "Keçən il Azərbaycanda "Sənaye ili" elan edilmişdir. Bu, bizim siyasətimizi göstərir. Çünkü sənayeləşmə Azərbaycanda uğurla aparılır. Sənayeləşmə aparılmasa yaxşı, biz həmişə neft amilindən asılı vəziyyətdə olacaqdıq. Mənim göstərişimlə indi hər bir rayonda sənaye zonası yaradılmalıdır".

Hazırda Azərbaycanda kənd təsərrüfatı, turizm, informasiya-kommunikasiya texnolo-

giyaları, emal sənayesi qeyri-neft sektorunun inkişafında əsas prioritet sahələr hesab edilir. Beynəlxalq maliyyə institutları Azərbaycanda kənd təsərrüfatı və turizmin əhəmiyyətini xüsuslu qeyd edirlər. Hazırda ölkənin məşğul əhalisinin 38%-ə yaxını məhz kənd təsərrüfatında çalışır. Bu səbəbdən də Azərbaycanda kənd təsərrüfatının inkişafına yönələn ardıcıl dövlət proqramlarının icrası, bir sıra islahatların və yeni texnologiyaların bu sahəyə cəlb edilməsini sürətləndirir. Təsadüfi deyil ki, üçüncü regional inkişaf programının icrasının ilk ilinin yekunlarına həsr olunmuş konfransda Prezident İlham Əliyev demişdir: "... Kənd təsərrüfatının inkişafı prioritet məqsəldir. Bu, sosial-iqtisadi sahədir, qeyri-neft sektorunun inkişafı üçün dəstəkdir". Dövlət başçısı İlham Əliyevin 2015-ci il yanvarın 12-də imzaladığı sərəncamla 2015-ci ilin Azərbaycanda "Kənd təsərrüfatı ili" elan olunması da bu məqsədə xidmət edir. Artıq ölkəmizdə aqrar bölmənin sürətli inkişafını təmin etmək məqsədilə bir sıra ciddi və təsirli tədbirlər görülür. Azərbaycanda iqtisadiyyatın mühüm və aparıcı sahələrindən sayılan kənd təsərrüfatı sahəsində mövcud potensialın hərəkətə gətirilməsi istiqamətində həyata keçirilən mühüm işlər son nəticədə qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan verəcəkdir. Məlumdur ki, Azərbaycan Cənubi Qafqaz əhalisinin 55%-ni, ərazisinin 47%-ni, strateji valyuta ehtiyatlarının 90%-ni, ÜDM-nin 73%-ni və ixracın 86%-ni əhatə edir.

Azərbaycan Dünya İqtisadi Forumunun hazırladığı hesabata görə 2010–2011-ci illərdə rəqabətqabiliyyətlilik reytinqinə görə 57-ci, 2012-ci ildə 55-ci, 2013-cü ildə 46-ci, 2014-cü ildə 39-cu, 2016-ci ildə 37-ci yerdədir. Ölkə Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycanın bu uğurunu olduqca yüksək qiymətləndirir.

Azərbaycan makroiqtisadi mühit göstəricisinə görə 148 dövlət arasında 8-ci, əmək bazarının effektivliyi göstəricisinə görə 30-cu, texnoloji hazırlanmış səviyyəsi və innovasiyalara görə 50-ci yerdədir [3].

Qeyd edək ki, Azərbaycan dünyada sürətlə inkişaf edən: Braziliya, Rusiya, Hindistan, Cənubi Afrika və s. dövlətləri geridə qoyubdur.

MDB ölkələri arasında ən yaxın rəqibi olan Qazaxistandan rəqabətqabiliyyətliliyinə görə 11 pillə irəlidədir.

Azərbaycanda 2012-ci ildə 2003-cü ilə nisbətən kənd təsərrüfatında ümumi məhsul 43% artmışdır, bu illər ərzində taxıl istehsalı 36%, kartof 26%, tərəvəz 16%, bostan bitkiləri 20%, meyvə və giləmeyvə 42%, ət 54%, süd 47%, yumurta 80% artmışdır [1].

Göründüyü kimi, Respublika Prezidenti İlham Əliyevin ölkə iqtisadiyyatını davamlı şəkildə saxələndirməsi siyasəti nəticəsində ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi ən yüksək səviyyədə təmin edilmişdir. 2015-ci ildə Azərbaycanda 915 min hektar taxıl sahəsindən 2 milyon 350 min ton taxıl yığılıbdır, məhsuldarlıq hektardan 30,7 sentner olubdur ki, bu da rekord göstəricidir. Artıq dövlət iri fermer təsərrüfatları yaradılması üçün öz üzərinə böyük vəzifələr götürmüştür. Dövlətin dəstəyi ilə 12 rayonda 30 min hektardan artıq sahədə 19 iri fermer təsərrüfatının yaradılması üçün tədbirlər həyata keçirilməkdədir, gələcəkdə 50 iri fermer təsərrüfatı yaradılacaqdır ki, bu da aqrar sektorun inkişafını sürətləndirəcəkdir.

Azərbaycanda 2003-cü ildə yoxsulluğun səviyyəsi 49% idi, bu göstərici 2009-cu ildə 16%-ə enmişdir, hal-hazırda isə yoxsulluq 5%-dir. Dünya əhalisinin isə 9,6%-i yoxsuldur.

Son 10 ildə 1,2 milyon yeni iş yeri açılmışdır ki, bunun da 900 mini daimidir, ölkədə işsizlik 5%-dir. Respublikada 2015-ci ildə 212 min yeni iş yeri açılmışdır ki, bununda 100 mini daimi olubdur. Ölkədə 01.03.2016-cı il tarixinə iqtisadi fəal əhalinin sayı 4,9 milyon nəfər olubdur. Azərbaycanda 01.01.2017-ci il tarixinə muzdla işləyənlər 1,514 milyon nəfər olub ki, bunların da 889 mini iqtisadiyyatın dövlət sektorunda, 624 mini isə qeyri-dövlət sektorunda çalışıblar.

Azərbaycanda uğurlu iqtisadi inkişafı xarakterizə edən ÜDM istehsalı son 10 ildə 3,4 dəfə, sənaye istehsalı 2,7 dəfə artıbdır. Ölkədə ÜDM 2008-ci ildə 11%, 2009-da 9%, 2010-da 4%, 2013-də 6%, 2014-də 2,5%, 2015-də 1,1%, qeyri-neft sektor 8,4%, 2016-cı ildə qeyri-neft sektor 5%, kənd təsərrüfatı 2% artıbdır.

Azərbaycanda iqtisadiyyatın davamlı inkişafından bəhs edən akademik U.Ələkbərov Dünya Bankının məlumatlarına əsaslanaraq qeyd edib ki, 2003–2013-cü illərdə dünya dövlətləri arasında 3 dəfədən çox iqtisadi artım Çində və Azərbaycanda müşahidə edilib. Lakin Çində adambaşına ÜDM artımı 3,1 dəfə olduğu halda, Azərbaycanda 3,4 dəfə olmuşdur [2].

Dünya bazarında neftin qiymətinin son illər kəskin enməsi nəticəsində Azərbaycan dövləti gündə 18 milyon dollar, ayda 550 milyon dollar və ildə 5–6 milyard dollar vəsait itirdiyi bir şəraitdə, yuxarıda sadalanan iqtisadi göstəriciləri dünyada 2007–2008-ci illərdən davam edən maliyyə iqtisadi böhran fonunda böyük nailiyyət hesab etmək olar.

Azərbaycanda neft ixracından itirilən gəllirlərin azaldılması üçün qeyri-neft məhsullarının ixracının artırılmasına böyük ehtiyac duyulur. Bunun da ən yaxşı və qısa yollarından biri ölkədə aqrar sektorun modernizasiyası və burada intensiv texnologiyaların, innovasiyaların daha geniş tətbiq edilməsidir [4; 5]. Azərbaycanda aqrar sektorun inkişafı və modernizasiyası kənd təsərrüfatı məhsullarının ixrac payını kəskin artırır və bu da ölkəyə valyuta idxalını çoxaldar.

Məlumat üçün bildirək ki, məsələn, 2012-ci ildə Azərbaycanda məşğul əhalinin 38%-i aqrar sektorda çalışıbdır, dünya üzrə orta göstərici isə 35%-dir. Lakin inkişaf etmiş ölkələrdə isə bu göstərici 5%-dir. Məsələn, Belçikada 2%, Kanadada 2%, ABŞ-da 1%-dir. Lakin Kanadada bu 2% əhali ölkə ÜDM-nin 2,2%-ni, ABŞ-da 1% isə ÜDM-nin 1,2%-ni istehsal edir. Azərbaycanda isə aqrar sektorda çalışan 38% əhali ÜDM-nin cəmi 5%-ni istehsal edir. Göründüyü kimi, Azərbaycanda aqrar sektor əsaslı şəkildə modernizasiya olunmalıdır [3].

Son illər Azərbaycanda informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) inkişaf etdirilməsi sahəsində də əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilir. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə 2015-ci ilin altı ayı ərzində informasiya və rabitə müəssisələri əhaliyə, müəssisə və təşkilatlara 771,8 milyon manatlıq

xidmət göstərmişdir. Ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə informasiya və rabitə xidmətlərinin həcmi 10,7% artmış, xidmətlərin 72,5%-i əhaliyə göstərilmiş və əldə edilmiş gəlirin 80%-i qeyri-dövlət sektorunun payına düşmüşdür [1].

Azərbaycanın gələcək iqtisadi tərəqqisi və davamlı inkişafi, xüsusən də qeyri-neft sektorunun inkişafı özəl bölmənin fəaliyyətindən çox asılıdır və hazırda ölkə iqtisadiyyatının 83%-i özəl sektorda istehsal edilir. Son illər respublikada yaradılmış əlverişli biznes mühiti, özəl sektora dövlət dəstəyinin getdikcə artırılması ölkədə sahibkarlığın sürətlə inkişafına səbəb olub. “Sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Prezident fərmanına uyğun olaraq ötən il ölkədə biznes və investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, o cümlədən prosedurların sadələşdirilməsi, elektron xidmətlərin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, əsassız müdaxilələrin qarşısının alınması və digər istiqamətlər üzrə işlər davam etdirilib. Sahibkarlığın inkişafına dəstək olaraq 2015-ci ilin altı ayında Sahibkarlığı Kömək Milli Fondunun xətti ilə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üzrə 2972 sahibkara 96 milyon manat həcmində güzəştli kreditlər verilib. Bütövlükdə isə fond tərəfindən maliyyələşdirilmiş güzəştli kreditlər hesabına ölkədə çoxsaylı iri istehsal, emal və infrastruktur müəssisələri istifadəyə verilib. Məlum olduğu kimi, ölkəmizin davamlı sosial-iqtisadi inkişafının təmin olunmasında, makroiqtisadi tarazlığın qorunmasında iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi siyasetinin prioritet istiqamətlərindən olan regionların inkişafı strategiyasının müstəsnə əhəmiyyəti var. Respublikada 2004-cü ildən uğurla icra olunan regionların sosial-iqtisadi inkişafı dövlət proqramları rayonların iqtisadi potensialının artmasına, infrastruktur təminatının, kommunal xidmətlərin keyfiyyətinin daha da yüksəlməsinə, biznes və investisiya mühitinin və əhalinin rifahının yaxşılaşdırılmasına səbəb olmuşdur. Bu baxımdan 2015–2016-ci illərdə “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014–2018-ci illərddə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” çərçivəsində mühüm

işlər görülmüş, bir sıra uğurlu layihələr həyata keçirilmiş, regionların inkişafına bütün mən-bələr hesabına kifayət qədər vəsait yönəldilmişdir və bu məsələlər ölkə başçısı Prezident İlham Əliyevin daim diqqət mərkəzində və nə-zarətindədir.

Qeyri-neft sektorunun ÜDM-də payı 2012-ci ildəki 52,7%-dən 2017-ci ildə 72%-ə yüksəlməsi gözlənilir. Bu dövr ərzində dövlət büdcəsinin gəlirlərinin formallaşmasında neft sektorunun payı nəzərə çarpacaq dərəcədə aşağı enəcək ki, bu da iqtisadiyyatımızın neftdən asılılığının ildən-ilə azaldığını göstərməklə iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi hesabına qeyri-neft sektorunun davamlı inkişaf etdirilməsi

sahəsində həyata keçirilən genişmiqyaslı fəaliyyətin nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilən tarazlaşdırılmış unikal iqtisadi siyaset hal-hazırda Azərbaycanda iqtisadiyyatın innovativ inkişafı və dərindən şaxələndirilməsi nəticəsində istehsal edilən qeyri-neft məhsulları, o cümlədən elektrik maşınları və avadanlıqları, onların ehtiyat hissələri, müxtəlif çeşidli maşınqayırma məhsulları, kimya sənayesi məhsulları, əczaçılıq məhsulları, tikinti materialları, toxuculuq məmulatları, çoxçəsidli kənd təsərrüfatı məhsulları və s. bir çox dünya dövlətlərinə ixrac edilir, ölkəyə valyuta idxalı artır və son nəticədə iqtisadiyyat davamlı inkişaf edir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. 2014–2016-ci illər.
2. **Ələkbərov U.** İnnovativ idarəetmə siyaseti Azərbaycan Respublikasının iqtisadi və sozial inkişafının təminatçısı kimi. Dövlət İdarəciliyi, nəzəriyyə və təcrübə jurnalı (xüsusi buraxılış). Bakı, 2016, №4.
3. **Qasımlı V.** İqtisadi modernizasiya. Bakı, 2014.
4. **Mehdiyev R.** Modernlaşmə xətti yenə də gündəlikdədir, Bakı, 2008.
5. **Mehdiyev R.** İnkişafın Azərbaycan modeli, Bakı, 2010.
6. **Salahov S.** Aqrar sektorun innovasiyon inkişafı. AZETKTİ və Tİ Elmi əsərləri, 2012, 4.
7. sc@azstat.org
8. www.economy.gov.az
9. <http://www.azerbaijan-news.az>

Açar sözlər: modernizasiya, şaxələndirmə, davamlı inkişaf, strategiya, innovasiya, intensiv texnologiya

Key words: modernization, diversification, sustainable development, strategy, innovation, intensive technology

Ключевые слова: модернизация, разветвление, устойчивое развитие, стратегия, инновация, интенсивная технология

Yusif Zeynalov

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Head of the Department State Regulation of the Economy, PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor

DEVELOPMENT OF THE NON-OIL SECTOR IN AZERBAIJAN AS THE UNIQUE ECONOMIC POLICY IMPLEMENTED BY PRESIDENT ILHAM ALIYEV

SUMMARY

The article explores the basis of sustainable economic development in Azerbaijan, industrialization of the country, especially improving the non-oil sector through diversification of the economy. The volume of industrial production in the country increased by 6.9 times in the last decade, the non-oil sector increased by 3.3 times. In Azerbaijan average share of manufactured products exceeds by 30.5% the world indexes, and its about 55.4%.

Unique socio-economic policy carried out by the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev ensured the sustainable economic development in the last 10 years in Azerbaijan. Economic growth was due to non-oil sector and proportions of GDP is 70%.

For example, during the first six months in 2015, GDP calculated 26.3 billion manats, 17.6 billion manats or 67% of which accounts for non-oil sector. Declaring of 2014 as the «Year of Industry» and the «Year of Agriculture» of 2015, by President Ilham Aliyev in Azerbaijan stimulated the development of non-oil sector and diversification of economy in the country.

As a result, in Azerbaijan 2.4 million tons of grain were harvested from 915 thousand hectares of grain field, the growth reached 30.7 centners per hectare, which became a record index in the history of the country.

In the republic growth of GDP was 1.1%, while growth of non-oil sector was 8.4% in 2015.

Юсиф Зейналов

*Заведующий кафедрой Государственное регулирование экономики
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философии по сельскохозяйственным наукам, доцент*

**РАЗВИТИЕ НЕНЕФТЯНОГО СЕКТОРА
В АЗЕРБАЙДЖАНЕ КАК УНИКАЛЬНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА,
ОСУЩЕСТВЛЯЕМАЯ ПРЕЗИДЕНТОМ
ИЛЬХАМОМ АЛИЕВЫМ**

РЕЗЮМЕ

В статье уделяется большое внимание индустриализации, особенно развитию ненефтяного сектора путем разветвления экономики в стране как основы устойчивого экономического развития Азербайджана. За последние 10 лет в республике объем промышленной продукции вырос в 6,9 раза, в том числе в ненефтяном секторе в 3,3 раза. Проведенный анализ показывает, что в Азербайджане средний показатель удельного веса промышленности превышает на 30,5% общемировой уровень и составляет 55,4%. За последние 10 лет, благодаря дальновидной политике Президента Ильхама Алиева, претворяющего в жизнь уникальную социально-экономическую политику, достигнуто устойчивое развитие экономики в стране. Экономический рост в основном был достигнут за счет ненефтяного сектора и его удельный вес в общем объеме ВВП составил 70%.

Таким образом, видно, что в Азербайджане за шесть месяцев 2015 года было произведено ВВП на 26,3 миллиарда манат, из них на долю ненефтяного сектора приходилось 17,6 миллиарда манат или 67%.

Именно благодаря политике Президента Ильхама Алиева и его дальновидности 2014 год был объявлен «Годом промышленности», а 2015 год – «Годом сельского хозяйства», которые впоследствии стимулировали развитие ненефтяного сектора и развитие всей экономики страны. В итоге в 2015 году в Азербайджане с 915 тысяч гектаров зерновых посевов было собрано 2,4 миллиона тонн зерна, продуктивность которых составила 30,7 центнера с каждого гектара, что стало рекордом в истории страны.

В целом, по республике общий рост ВВП в 2015 году составил 1,1%, а на долю ненефтяного сектора – 8,4%.

NİTQ MƏDƏNİYYƏTİ

İRADƏ HÜSEYNOVA

**Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis dilinin üslubiyatı
kafedrasının dosenti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru**

QLOBALLAŞMA VƏ MULTİKULTURALİZM ŞƏRAITİNDƏ DİLİN İNKİŞAFI

Sivilizasiyaların qovuşağında yerləşən Azərbaycan zəngin mədəni-mənəvi irsə və tolerantlıq ənənələrinə malikdir. Azərbaycan Respublikasında millətlərarası, multikulturalizmin əsas istiqamətlərindən biri də multikulturalizm şəraitində mövcud dillərin qarşılıqlı əlaqədə öyrənilməsi, onların dünya mədəniyyət xəzinəsinə verdikləri dəyərləri aydınlaşdırmaqdır. Azərbaycan, bəlkə də, dünyanın yeganə ölkələrindən biridir ki, burada bir dil – xinalıq dili bir kənd çərçivəsində yaşayır və respublikada tədqiq olunur. Azərbaycan multikulturalizminin bütün dünyaya çatdırılmasının çox yolları vardır. Bu gün seçilmiş yol onu xarici ölkələrdə, xüsusilə gənclər arasında yaymaqdır. Multikulturalizm Azərbaycanın həyat tərzidir. Mövcud milli-mədəni müxtəliflik və etnik-dini dözümlülük mühiti Azərbaycanı çoxmillətli, çox konfessiyalı diyar, dünya miqyasında mədəniyyətlərarası dialoqun bənzərsiz məkanı etmişdir. Bu gün həmin mədəni, linqvistik, etnik rəngarəngliyin qorunmasına yönəldilən və uğurla həyata keçirilən dövlət siyaseti multikulturalizm sahəsində əsrlərdən bəri toplanmış böyük tarixi təcrübənin xüsusi qayğı ilə əhatə olunmasını, zənginləşdirilməsini, cəmiyyətdə bu istiqamətdə qazanılmış unikal nailiyyətlərin beynəlxalq aləmdə təbliğinin gücləndirilməsini zəruri edir. Multikulturalizmin təbliği böyük ideoloji, elmi, mədəni, maarifçilik işidir. Azərbaycan tarixini, ədəbiyyatını, mədəniyyətini, dillərini, tolerantlığı bir yerə toplayıb sistemləşdirmək və dünyaya nümayiş etdirmək mühüm vəzifədir. Azərbaycan multikulturalizminin dünyaya ayaq

açması qloballaşma adlanan bir prosesdən sonra başlamış və qloballaşma şəraitində multikulturalizm ən aktual problemlərdən birinə çevrilmişdir.

Bu və ya digər ölkənin mədəni müxtəlifliliyində olan ümumini, ilk növbədə, mədəniyyətlərin dialoqunun mahiyyətini açmaq məqsədilə bir ölkə çərçivəsində müxtəlif dillərin harmonik inkişafını aydınlaşdırmaq lazımlı gəlir. Burada dil, kommunikasiya vasitələri öz funksiyalarını dolğun ifa edir. Multikulturalizm şəraitində bir dilin aparıcı rolu aşkar təzahür edir.

Dilin inkişafının müəyyən mərhələlərində baş verən dəyişmələr təkcə dilin daxili inkişaf qanunları ilə izahını tapmir. Ona görə də bu dəyişmələr xalqın ümumi tarixi inkişaf kontekstində öyrənilir. Hər bir xalqın öz dili olduğu kimi, öz tarixi, öz yaşayış ərazisi vardır. Bu üç amilin qarşılıqlı təsiri dil əlaqələri üçün əsas yaradır.

Dillərarası əlaqəni davametmə müddətinə və dayanıqlığına görə kazual (epizodik, müvəqqəti, təsadüfi) və daimi (permanent, uzunmüddətli) olan növlərə bölgülər. Kazual əlaqələr onları doğuran səbəblərdən asılıdır. Daimi əlaqələr xalqların birgəyəşayış amili ilə şərtlənir və bu multikulturalizm şəraitinə uyğun gəlir [1, s.172]. Ədəbiyyatda dil əlaqələrini davametmə müddətinə görə iki qrupa bölgülər: 1) qısa-müddətli dil əlaqələri; 2) uzunmüddətli dil əlaqələri. Müddət dillərin bir-birinə təsirinin davametməsi ilə səciyyələnir [2, s.49].

Öz ölkəsində yalnız bir etnosun yaşaması üçün çalışan dövlətlər də indi, demək olar ki,

yoxdur. Bu sırada Ermənistən istisnadır. Ermənistən dövlətinin apardığı monoetnik siyaset yalnız bu dövlətin ərazisində vahid dilin işlənməsini və rus dili ilə passiv əlaqəni gerçəkləşdirir. XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq dil əlaqəlerinin öyrənilməsi aktual bir problemə çevrilmişdir. İkidən artıq dilin aktiv təmasda olduğu ərazilər bu problemin öyrənilməsi üçün özünəməxsus imkanlar açırsa, çoxdillilik daha maraqlı və mürəkkəb problemlərin araşdırılması üçün külli miqdarda material verir. Bu gün çoxdilliliyin geniş yayıldığı və multikulturalizmin hökm sürdüyü əraziləri müəyyənləşdirmək, bu ərazilərdə təmasda olan dilləri təyin etmək olduqca aktual bir problemə çevrilmişdir. Bu cür ərazilər, regionlar çoxdillilik areali adlandırılır.

U.Vaynrayx birdillilik və çoxdillilikdən bəhs edərkən müxtəlif dillərin çoxluğu ilə diqqəti cəlb edən ərazilər sırasında Qafqazın adını birinci çəkir. Bundan sonra o, çoxdilliliyin ən geniş yayıldığı ərazilər kimi Yeni Qvineyanı, Nigeriyanın Plato əyalətini, Meksikanın Oaxaka ərazisini göstərir [3, s.25]. Qafqazda yayılmış dillərin sayı hələ ki, tam dəqiqləşdirilməmişdir. Həm Şimali, həm də Cənubi Qafqazın bütün ərazisi Sovet İttifaqı ərazisinin əllidə bir hissəsini təşkil edir. Bu ərazidə ən azı 42 dildə danışılır. Bu dillərdən yeddisi Hind-Avropa (rus, ukrayna, erməni, osetin, kürd, taliş, tat), beşi türk (Azərbaycan, kumık, noqay, balkar, qaraçay) və otuz ikisi iber-Qafqaz dilləri ailəsindəndir. İber-Qafqaz dillərindən iyirmisi Dağıstan ərazisində yayılmışdır. Əhalinin sıxlığı və dillərin sayı nəzərə alınarsa, Qafqaz şübhəsiz ki, dünyada birinci yerdədir.

Z.M.Maqomedbəyova Dağıstanın linqvisitik xəritəsində kiçik bir ərazidə otuzdan çox dilin toplandığını, ərəblərin bu ölkəni dağlar və dillər ölkəsi adlandırmasını qeyd etmişdir [4, s.36]. Şübhəsiz ki, Qafqazı ərəb və fars dilləri olmadan təsəvvür etmək olmaz. Azərbaycanda fars dili uzun müddət işlənmişdir. İslam dininin yayılması isə ərəb dilinin təsirini gücləndirmişdir. Qafqazda qonşu xalqlar da ümumi dil mənzərəsində öz rollarını oynamış-

lar. «Xüsusi ədəbiyyatda kartvel dillərinin həm lüğət tərkibində, həm də qrammatik quruluşunda hind–Avropa dillərinin elementləri özünü göstərir. Kartvel dillərində leksik cəhətdən yunan və İran sözləri daha çoxdur. Kartvel dillərinə tarixən osetin, yunan, fars və latin dillərindən xeyli sözün keçdiyi qeydə alınmışdır» [4, s.26].

Tabasaran dilinin yayıldığı ərazi şimaldan darginlərin qərbənən aqulların, cənubdan ləzgilərin, şərqdən isə azərbaycanlıların yaşadığı ərazilərlə həmsərhəddir. Tabasaran dilinin Azərbaycan dili ilə və qohum dil olan ləzgi dili ilə əlaqələri sıxdır. Şimali tabasaranlılar üçün rus dili ilə yanaşı, Azərbaycan, cənubi tabasaranlılar üçün isə rus dili ilə yanaşı, ləzgi dili etnoslararası ünsiyyət vasitəsi rolunu oynayır. Beləliklə, tabasaranlıların yaşadığı ərazidə dörd dilin qarşılıqlı təsiri prosesi gedir. Şimalda qarşılıqlı təsir Azərbaycan–Tabasaran–rus, cənubda ləzgi–tabasaran–rus dilləri arasındadır.

Tabasaran dilinin əlaqələr sisteminə yaxın və ondan az maraqlı olmayan dil əlaqələri mənzərəsi avar dilinə də aiddir. Avar dili ilə Azərbaycan dili arasında əlaqə Azərbaycanın Zaqatala və Balakən rayonlarında geniş yayılmışdır. Avar dili Dağıstan ərazisində andiy dili ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Avar–andiy–didoy dillərinin yayıldığı arealda əlaqədə olan dillərin sayı son dərəcə böyükdür. Bir neçə böyük olmayan rayonu əhatə edən ərazidə 14 dil – andi, botlix, qodoberi, çamali, tindi, baqval, karat, axvax, dido, qinux, xvarş, bectik, qunzib və avar dilləri qarşılıqlı təsirdədir. Yeri gəlmışkən, onu da qeyd etmək lazımdır ki, andi, karatin, axvaxın bir-birindən çox fərqlənən dialektləri də vardır.

Azərbaycanda avar dili ilə Azərbaycan dili arasında əlaqələr də uzun müddət rus dilinin təsiri fonunda getmişdir. Lakin indi burada artıq rus dili deyil, Azərbaycan dili dominant dildir və ona görə də rus dilindən avar dilinə sözlər, əsasən, Azərbaycan dili vasitəsi ilə getmişdir.

Qafqaz dil arealı linqvocografi tədqiqatlar nəzəriyyəsi üçün olduqca böyük maraq kəsb

edir. Bununla yanaşı, bir sıra linqvocoğrafi zonaların (xüsusən intensiv interferensiya zonalarının) strukturu, marqinal və mərkəzi zo-naya ayrıla bilən makrosistemləri vardır.

Qafqazda mövcud dil əlaqələri mənzərəsi Ermənistən ərazisində təkdilliliyin varlığı və tarixən də bu istiqamətə üstünlük verilməsi faktlarını sübut edir. Hazırda Ermənistanda vaxtilə çox yüksək səviyyədə olmuş Azərbaycan–erməni dil əlaqələrindən də heç bir əsər-əlamət qalmamışdır. Tədqiqatçılar indi erməni dili ilə başqa dillər arasında əlaqələrdən, ümumiyyətlə, danışmadıqları kimi, erməni dilinin hind–Avropa dillərinin qədim dövrünü öyrənmək üçün əhəmiyyətli olması ideyasının da üstündən xətt çəkirlər. Məsələn, müqayisəli qrammatika sahəsində böyük kəşfləri ilə məşhur olan tanınmış dilçi İ.Şmidt hələ XIX əsrin sonunda yazmışdır: «Mən erməni dilindən heç nə əxz edə bilmirəm». X.Zeller XX əsrin 20-ci illərində yazmışdır: «Kim ki, gənclikdən öz ömrünü erməni dilinə həsr etmişdir, onu axırdı böyük peşmanlıq gözləyir. Erməni ədəbiyyatı hind ədəbiyyatından fərqli olaraq heç bir böyük yaradıcılıq məhsuluna malik deyildir. Dilçinin valeh ola biləcəyi erməni poeziyası da yoxdur» [5, s.290].

Ə.Qubadov göstərir ki, «Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan, rus, gürcü dillərindən başqa, ləzgi, talış, tat, kürd, saxur, xinalıq, qrız, buduq, udin və digər dillər yayılmışdır. Azərbaycan dili tarixən həmin dillərə güclü təsir etmiş, onların lügət tərkiblərinin zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. Respublikamızın ərazisində yaşayan talışlar, tatlar, kürdlər, ləzgilər, avarlar, xinalıqlar, qrızlar və s. qoşadilli xalqlardır» [6, s.3].

A.Aslanov Azərbaycan ərazisində Hind–Avropa və İber–Qafqaz dilləri ailəsindən müxtəlif dillərin qarşılıqlı təsirini sosioloinqivistik aspektə tədqiq etmişdir. Onun araşdırmasında mərkəzi yeri Azərbaycan dili tutur. Müəllif bu dilin ərazidə əsas ünsiyyət vasitəsi olduğunu qeyd edir. Onun bu tədqiqatında Azərbaycan və rus dillərinin ərazidəki yazılısız dillərə təsiri müəyyən səviyyədə öyrənilmişdir. A.Aslanov rus, erməni, gürcü, ləzgi dilləri ilə qarşılıqlı

əlaqəni ayrı-ayrılıqda tədqiqata cəlb etmişdir. Bununla yanaşı, o, yazılısız dillərlə əlaqəyə də yer ayırmışdır. Azərbaycandakı yazılısız dillər sırasında talış, tat, kürd, udin, saxur, xinalıq, buduq, qrız dillərinin adları çəkilir. Əsərdə verilmiş belə bir maraqlı fakt da diqqəti cəlb edir: «Otuzuncu illərdə Azərbaycan SSR-də savadsızlığın ləğvi kampaniyası 16-dildə – Azərbaycan, rus, erməni, gürcü, tat, alman, yunan, aysor, tatar, ləzgi, talış, kürd, avar, özbək, saxur və udin dillərində aparılmışdır» [7, s.78].

A.Axundov göstərir ki, «dil xalqın malıdır və bu cəhətdən, tamamilə təbiidir ki, hər bir dil mənsub olduğu xalqın tarixi ilə bağlıdır. Dil elə bir güzgündür ki, xalqın tarixi bu və ya digər şəkildə əksini orada tapır» [8, s.109].

Dillərin qohumluq meyarlarını aydınlaşdırmaq, müxtəlif sistemli dillərdə özünü göstərən oxşar cəhətləri doğuran səbəbləri aşkarlamaq, müəyyən dildə onun normaları ilə uyuşmayıb, başqa bir dilin normalarına uyğun gələn faktların necə özünə yer almasını müəyyənləşdirmək istər-istəməz dillərin bir-birinə təsirini öyrənmək tələbini ortaya atmışdır. Son illərdə Azərbaycan dilçiliyində istər qohum dillərin, istərsə də müxtəlifsistemli dillərin materialları əsasında müqayisəli şəkildə aparılan araşdırmların sayı çoxalmışdır. Maraqlıdır ki, təkcə leksik deyil, qrammatik səviyyədə müqayisəli araşdırımlara meyil artmışdır.

Sosiooji dilçilik dili, ilk növbədə, insanlararası ünsiyyət vasitəsi kimi qəbul edən, onu insanların ictimai statusu, məşğuliyyət formaları, təhsili və sair ilə bağlayan və yalnız bundan sonra dilin həm təfəkkür vasitəsi və emosiyaları bildirmə üsulu olması ilə razılaşan cərəyan, məktəb və ayrı-ayrı konsepsiyaların toplusunu əhatə edir. Onlar ilk əvvəl dilin kommunika-siya funksiyasını ön plana çəkir və bu zaman dilin sistemliliyini, onun işarə təbiətini etiraf edirlər. Sosiooji dilçilikdə sosial psixologiya, sosiologiya və fəlsəfə, struktur antropologiya ilə bağlı tədqiqatların nəticələri ifadəsini tapır. Burada etnogenez probleminin, ərazi dialekt-lərinin, dialektlərlə milli dilin qarşılıqlı təsi-rinin öyrənilməsinə maraq vardır. Dilçilikdə

sosiologizm dialektolojiya və linqvistik coğrafiyanın inkişafına təkan vermişdir.

Tədqiqatçılar dil əlaqələrinin əsas iki tipini fərqləndirirlər. Birinci tip təmaslı, ikinci tip isə təmassız dil əlaqəlidir. Bu termin rus dilindən kalka yolu ilə alınmışdır. Ədəbiyyatda «dil kontaktları», «kontaktlı əlaqə» terminləri də işlənir.

Göründüyü kimi, dilin sosial mahiyyəti və onunla bağlı tədqiqat istiqamətləri müxtəlif ola bilər. Göstərilən problemin təhlili geniş əhatə dairəsinə və böyük mürəkkəbliyə malikdir. Əlbəttə, nə əhatə dairəsinin genişliyi, nə də mürəkkəblik problemin tam açılması kimi vacib məsələni bir tərəfə qoymağa imkan vermir, əksinə, onun aktuallığını şərtləndirir. Biz belə hesab edirik ki, bu problemin öyrənilməsi yollarının müəyyənləşdirilməsinin bir cəhəti də mövcud tədqiqatların sərf-nəzər edilib ümumi sistemə gətirilməsidir.

Müasir dövrün dillə bağlı səciyyəvi cəhətlərindən biri elmi-texniki tərəqqi nəticəsində dillərdə terminlərin sayca çoxalması və bu terminlərin sürətlə ədəbi dilə daxil olmasına. Qloballaşma dövründə terminlərin unifikasiyasına diqqət böyükdür. Dünya dillərinin əksəriyyətində müəyyən fonetik fərqlərlə eyni terminlərin işlənməsi özünü göstərir. Bu terminlər dillərdə mənimsənilir. Hər bir dilin sözdüzəltmə modelləri əsasında alınma termin əsasında yeni sözlər formalaşır. Terminlər dildə qrammatik səviyyədə mənimsənilir. Zənnimizcə, dillərdə bu meyil əsaslı şəkildə özünə yer almış və proses davam edəcəkdir.

Azərbaycan ərazisində yayılmış dillərin sayı az deyildir. Eyni zamanda müxtəlif dövrlərdə ölkədə dil əlaqələri mənzərəsində dəyişmələr baş vermişdir. Müasir dövr, yəni müstəqillik illərində də dil əlaqələri mənzərəsində dəyişmələr müşahidə olunur. İndi Azərbaycan ərazisində tarixən çox güclü şəkildə olmuş rus dili təması bir çox cəhətdən zəifləmişdir. Azərbaycan-rus dil əlaqələri əvvəlki intensivliyini itirmişdir, yəni indi azərbaycanlıların rus dilində danışmaq intensivliyi aşağı düşmüşdür.

Orta məktəblərdə rus dilinin tədrisinə əvvəlki dövrdən fərqli olaraq az yer verilir. Rus dilinin yerini ingilis dili almaqdadır. Ölkə əhalisi ikinci dil kimi indi ingilis dilini öyrənməyə çalışır. Ötən əsrə yalnız passiv şəkildə (ədəbi tərcümələr) özünü göstərən Azərbaycan-ingilis dil əlaqələri indi paytaxtda təmaslı dil əlaqələri səviyyəsinə qalxmışdır.

Dil əlaqələri daimi və dəyişkən xarakteri ilə seçilir. Tarixən bir ərazidə yaşayan xalqların dilləri arasında əlaqələr əsərlər boyu davam etdiyindən bu əlaqələr daimi dil əlaqələri kimi səciyyələndirilir. Tarixin müxtəlif dövrlərində müxtəlif dillərin daşıyıcıları olan xalqların, etnosların bir-birinə yaxınlaşış-uzaqlaşması dəyişkən xarakterli dil əlaqələrinə yol açır. Dil əlaqələri kəsilib yenidən bərpa olmaq imkanına malikdir. Belə hallar xalqlar arasında iqtisadi, siyasi, sosial, mədəni əlaqələrin yaranması, davam edib kəsilməsi, təkrar bərpa olunması fövqündə cərəyan edir.

Müasir dövr qloballaşma və integrasiyanın böyük vüsət alması ilə səciyyələnir. Yer kürsəsinin müxtəlif ərazilərində yaşayan xalqlar arasında müxtəlif əlaqələr haqqında rəsmi müqavilələr bağlanılır. Dövlətlərarası münasibətlər güclənir. Adamların dünyada baş verən hadisələr barədə informasiya almaq istəyi artır və belə informasiyaların ötürülməsi sürətlənir. Elmi-texniki tərəqqi müxtəlif dillərdə nitqin yayılmasına şərait yaradır. Coxkanallı və rəqəmsal televiziya ayrı-ayrı ölkələrin telekanallarında gedən verilişləri izləməyi reallaşdırır. Internet səhifələrində dünyada yayılmış çox sayıda dildə məlumatı nəzərdən keçirməyə yol verir.

Dövrün informasiya daşıyıcı və informasiya ötürücü vasitələri o qədər inkişaf etmişdir ki, müxtəlif dillərin daşıyıcıları təmaslı əlaqədə olmadan da, dillərarası əlaqələrin iştirakçısına çevrilirlər. Məsələn, Azərbaycan dilinin daşıyıcısı rus dilində filmə baxa bilər, ingilis dilində kitab oxuya bilər, fransız dilindəki mahnını dinləyə bilər. Bütün qeyd olunan hallarda dillərarası əlaqə insanlararası temas baş vermədən gerçəkləşir.

Ədəbiyyat:

1. Axundov A. Ümumi dilçilik. Bakı. «Maarif», 1979, 254 s.
2. Qubatov Ə.B. Azərbaycan xalqı ilə vahid qardaşlıq ailəsində. Bakı. «Elm», 1991, 256 s.
3. Aslanov A. Азербайджанский язык в орбите языкового взаимодействия. Баку: Элм, 1989, 198с.
4. Vainraib Y. Одноязычие и многоязычие // Новые в лингвистике. Вып.6, М., Прогресс, 1972 с.25
5. Mamedbekova Z.M. О контактах между аварским и андийскими языками // Материалы пятой региональной научной сессии. Баку, 1962, с.26-31
6. Perexval'skaya E.B. Языковые контакты и программический код // Лингвистические исследования. Социальное и системное на различных уровнях языка. М., 1986, с.172-176
7. Çypalenkova L.X. К проблеме взаимоотношения языков // Ученые записки Адыгейского государственного педагогического института. Серия филологических наук. Вып.3. Майкоп, 1963, с.48-53
8. Schmidt C. Assimilationen benachbarter einander nicht beruhrender vocale - KZ.Bd. 32, 1893, s.330-331
9. Zeller H.Armenisch. Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft. Festschrift für W.Streitberg. Heidelberg, 1924, s.290

Açar sözlər: *globallaşma, multikulturalizm, dil, nitq, həyat tərzi, milli*

Key words: *globalization, multicultural, language, speech, lifestyle, national*

Ключевые слова: *глобализация, мультикультурализм, язык, речь, образ жизни, национальный*

Irada Huseynova

*Azerbaijan University of Languages,
Chair of English Stylistics, PhD, Associate Professor*

THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE IN THE ENVIRONMENT OF GLOBALIZATION AND MULTICULTURE

SUMMARY

The article investigates the development of language in the environment of globalization and multiculture. The article states that Azerbaijan has the character of rich cultural-moral and tolerance customs. One of the main tendencies of interracial, multicultural in the Azerbaijan Republic is studying the current languages in the interrelation environment, and the other tendency is clarifying the values of it to the world culture is also stated in the article as well. Besides, it is stressed in the article that Azerbaijan may be one of the nations of the world that – the language khinaliq is still kept and spoken in one of the villages and is investigated in the republic. The many ways of Azerbaijan multiculture for delivering to the world has been investigated in the article too, and it states that the mentioned ways is used to spread it in foreign countries, and especially in youth. The multiculture is considered to be the lifestyle of Azerbaijan and current national-cultural differences and the environment of tolerance of ethnic-religious is characteristic for Azerbaijan.

The modern world is known for its globalization and integration. The official contracts are signed about various relationships among nations who live in different regions of the world. The interrelationships among governments are increasing. The need of people for getting information about the events in the world and sending this information is getting fast. The scientific-technological development causes to form the environment for spreading the speech in different languages. The multi-channel and digital televisions create conditions to broadcast and watch TV programs of different countries. These problems are touched upon in the article.

Ирада Гусейнова

*Доцент кафедры стилистики английского языка
Азербайджанского Университета Языков,
доктор философии по филологии*

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется развитие языка в условиях глобализации и мультикультурализма. Подчеркивается, что Азербайджан имеет характер богатых культурно-нравственных и толерантных обычаяев. Одной из основных тенденций межрасового мультикультурализма в Азербайджанской Республике является изучение современных языков в межличностной среде. В работе также прослеживается другая тенденция – прояснение ее ценностей для мировой культуры. Кроме того, подчеркивается, что возможно Азербайджан является единственной страной в мире, где только один язык – хыналык до сих пор сохраняется и изрекается в одной из деревень и исследуется в республике.

Автором анализируется множество способов распространения азербайджанского мультикультурализма во всем мире, отмечается, что упомянутые способы используются для распространения избранного Азербайджаном этого пути в зарубежных странах и, особенно, в молодежной среде. Для Азербайджана мультикультурализм является образом жизни, наличием национально-культурного разнообразия среди этнической и религиозной терпимости. Современный мир характеризуется широким размахом глобализации и интеграции. Подписываются официальные контракты о различных связях между нациями, проживающими в разных регионах мира, усиливаются межгосударственные взаимоотношения. Растет потребность людей в получении информации о событиях в мире и ускоряется продвижение информации. Научно-технический прогресс создает условия для распространения речи на разных языках, а многоканальные и цифровые телевидения – для трансляции и просмотра телепрограмм разных стран. Все эти проблемы широко исследованы в данной статье.

GENDER SİYASƏTİ

ЛЕЙЛИ ГУЛИЕВА

**Доцент кафедры философии и социальных наук
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,
докторант Института Философии НАН Азербайджана,
доктор философии по философии**

О ВОЗМОЖНОСТЯХ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В ОБРАЗОВАНИИ

Одной из глобальных проблем развития человеческой цивилизации является проблема человека в изменяющемся мире. Поэтому в последние десятилетия проблеме образования уделяется все больше внимания. В современном обществе система образования начинает осознаваться не только как важнейший фактор гуманитарного, технологического и социально-экономического развития социума, но и как стратегический фактор выживания, прогресса и процветания цивилизации.

Система образования формирует общество и сама формируется обществом, которому она служит. Это справедливо и актуально в отношении всех уровней образования, начиная с дошкольных программ и заканчивая самыми продвинутыми уровнями совершенствования после окончания вуза.

В последние десятилетия гендерная проблематика в нашей стране интенсивно внедряется в различные области научного знания. Увеличение количества исследований, посвященных гендерным проблемам, порождает востребованность гендерного знания и в системе образования, особенно в сфере социальных и гуманитарных специальностей. В то же время в системе высшего отечественного образования гендерные аспекты исследования пока еще остаются довольно новой, в основном, локальной образовательной и научной областью знания.

Трактовка гендера, как вида общественных социальных отношений, дает возмож-

ность, во-первых, постулировать взаимообусловленность представлений о мужском и женском началах; во-вторых, расценивать их как производные от концептуально-структурных характеристик данной системы, в том числе и системы образования. Система гендерных отношений, являясь подсистемой социальных отношений в целом, в свою очередь, влияет на нее, а также непосредственным образом на образование и характер отношений между полами.

Одним из самых существенных научных результатов ученых в области гендерных исследований в последние тридцать лет было обнаружение того, что образование не является нейтральным и пассивным в отношении ценностной ориентации. Образование не только гендерно «окрашено», но оно также насыщено и другими такими малоизученными положениями, как: положением относительно классов, расы, каст, политики, иерархии, власти и пр. Проблема, которая со всей очевидностью стоит перед гендерными исследованиями, как особой области знания, заключается в том, чтобы проанализировать и пролить свет на эти неисследованные предположения и создать конкретные модели, которые бы работали для того, чтобы сделать образование таким же равным, полномочным и совершенным, как то открытое общество, о котором мы мечтаем.

Проблемы гендерного образования и воспитания, гендерного равенства и другие

вопросы, связанные с гендерной политикой государства, для нашей республики являются достаточно новыми и весьма острыми. Не следует забывать, что гендер – это социальная конструкция пола, и речь идет не о равенстве мужчин и женщин, что физиологически невозможно, а об их равноправии. В свете поставленной проблемы большую ценность представляет Указ Общенационального лидера Гейдара Алиева «О женской государственной политике, проводимой в Азербайджане» от 6 марта 2000 года [1].

Необходимо подчеркнуть, что достижение реального равенства возможно при помощи интегрирования гендерных проблем и вопросов в государственные программы, документы и создания соответствующих механизмов. Конституция Азербайджанской Республики закрепила основы гендерного равенства, концептуально выразив в правовых нормах самые прогрессивные и передовые ценности человечества, такие, как высшая социальная ценность личности, свобода и равенство всех людей в своих правах, право на свободное развитие личности, в том числе равенство мужчин и женщин, как в своих правах, так и в возможностях их самоутверждения во всех сферах жизни социума. Однако, анализ гендерной ситуации в стране показывает существующий некоторый гендерный дисбаланс, который наблюдается во многих сферах жизнедеятельности общества и подтверждает тезис о необходимости его урегулирования. Так, гендерный разрыв и дисбаланс наблюдается при анализе участия женщин и мужчин в принятии решений, в доступе к распределению финансов и ресурсов, в уровне доходов, а также в образовании.

Поэтому весьма важным и актуальным выглядит в свете этих проблем создание устойчивой и соответствующей системы получения знаний по вопросам гендера, гендерного равенства. Данная система со всей необходимостью должна включать в себя как образование, так и просвещение,

способствовать получению доступа к таким знаниям личности на протяжении всей ее жизни и карьеры. Основы такой системы уже заложены и развиваются, наблюдается, что наиболее быстро и плодотворно они могут дать результаты в системе базового высшего образования. Положителен и тот факт, что традиционно гендерные и женские исследования как раз и были связаны с университетским образованием. И поскольку многие исследовательские центры создавались при вузах, одним из видов их деятельности явилась разработка курсов по гендерной проблематике и гендерному равенству в образовании.

Гендерное образование обладает особым мировоззренческим и практическим потенциалом, оно выступает значимой составляющей процесса учебной подготовки студентов, особенно социогуманитарного профиля. Значение его определяет возможность глубокого осмыслиения проблемы общечеловеческих ценностей, прав, свобод и равенства всех членов общества, несмотря на их различия, прежде всего по гендерному признаку.

Гендерное равенство в образовании – одна из наиболее актуальных и комплексных проблем современной психопедагогики. В этом процессе важную роль занимает определение: парадигм гендерного образования в качестве совокупности ряда взаимосвязанных моделей; педагогические модели гендерного образования в формальном – нонформальном – информальном плане; междисциплинарная модель гендерного образования в свете современных направлений воспитания; деонтологический код педагога; технологическая модель гендерного образования; концептуализация процесса гендерного равенства молодежи на современном этапе и формирование гендерной культуры. Из показанных выше образовательных ориентиров и целей гендерного знания видно, что материал, выдвигаемый для рефлексии и изучения, может вначале показаться студентам нестандарт-

ным, альтернативным, нетрадиционным, а порой и противоречащим их взглядам в том случае, если те сложились под воздействием традиционных гендерных стереотипов и норм. Очень важным является в этом процессе разработка формирования гендерной компетентности педагога в процессе начальной профессиональной подготовки учащихся. В таком случае перед преподавателем встает проблема подбора соответствующих методик обучения, отличающихся от конвенциональных и традиционных. И здесь прежде всего встает вопрос способности и умения обучающего убедить в правильности и целесообразности предлагаемых суждений о необходимости достижения гендерного равенства. «Интенсификация развития личности в процессе обучения и воспитания требует отказаться от старых методов обучения и воспитания, рассчитанных на заучивание огромного материала, перегружающего память второстепенными сведениями, нередко не стимулирующими, а подавляющими любознательность, интерес и потребность в развитии» [4, с.337].

Следует отметить тот положительный фактор, что в настоящее время в Азербайджане реализация гендерного подхода в образовании осуществляется как на основе системного введения соответствующих нормативов в государственные образовательные стандарты, так и благодаря инициативе и деятельности ряда преподавателей – энтузиастов, что показывает их значительный методический опыт [3, с.225].

Если попытаться обозначить методики гендерного образования и проблемы гендерного равенства в образовании, то в наиболее общем виде формы преподавания гендерных дисциплин можно представить как интерактивные методики и методики равенства обучения, что предполагает включение в риторику и поведение непосредственно самого преподавателя принципов равенства.

Первоначальный интерес студентов к гендерной проблематике обусловлен, во-

первых, нетрадиционностью, необычностью и новизной информации, во-вторых, обусловлен содержательной стороной предлагаемой информации, ввиду того, что проблемы взаимоотношений полов весьма важны и значимы для каждого человека. Углубленное вовлечение в процесс освоения гендерных знаний стимулирует активное переосмысление имеющихся представлений, так как новые знания и информация часто вступают в противоречие с привычной системой взглядов, сформированных в процессе гендерной социализации. «На патриархальной школе лежит ответственность за проведение идей о творческой ограниченности женщин: формирование комплексов и профессиональной несостоятельности», «боязни успеха», и социальной депривированности у девушек студенток. Именно в школе проходит институализация «воспроизводящего инстинкта» женщин через эксплуатацию политически ангажированных мифов о материнстве, как основе общественного статуса женщины» [5, с.7].

Применение интерактивных методик необходимо прежде всего потому, что внедрение гендерных знаний и гендерного равенства охватывает базовые ценности и обуславливает личностное восприятие изучаемых проблем. В преподавании гендерных дисциплин малоприемлемо применение стандартных методов преподавания в классическом стиле: лекция – как изложение материала в виде монолога и семинар – как обратная сторона лекции.

В гендерном обучении оптимальным соответствующим вариантом представляется диалог, направленный на осмысление учащимися своей роли в мире, высказыванию оценок и замечаний, внесение предложений и комментариев. Следует использовать в учебном процессе диалог в отличие от директивного преподавания, аппелирующего к авторитетам и монологу. Осуществление данных подходов реализуется посредством обращения к мнению аудитории – минидискуссии, проведения деловых и ролевых

игр, круглых столов, тренингов, фокус-групп, написания эссе. Методика реализации принципа сотрудничества помогает учащимся подвергать сомнению предлагаемую информацию, высказывать и аргументировать собственную точку зрения. При применении этого принципа у студентов формируется интерес к диалогу мнений, критическим суждениям и т.д., принцип сотрудничества способствует созданию атмосферы гендерного равенства, толерантности и интеллектуальной свободы в процессе обучения.

Под влиянием той или иной обсуждаемой темы каждый учащийся может мысленно обратиться к аспектам и проблемам своей личной жизни, связанных с несправедливостью, какой-либо дискриминацией, несоблюдением прав или проблемой выбора между гендером – полом и высказать результат самоанализа.

Апеллирование к методикам равенства в обучении обусловлено формированием понимания необходимости гендерного равенства и воспитания у обучающихся адекватных оценок гендерных различий. При этом гендер должен быть представлен им не только как категория стратификации, но и как социокультурный феномен, культурная характеристика, обладающая равной ценностью вне зависимости от социальных форм и стереотипов.

Различные методики обучения, внедряемые в гендерное образование, должны соответствовать основной его концепции –

Литература:

1. Алиев Г.А. Указ «Об осуществлении государственной женской политики в Азербайджанской Республике». Баку, 6 марта 2000 года.
2. Клецина И. Методологические проблемы включения гендерной проблематики в преподавание социальных и гуманитарных дисциплин. //Пути и перспективы интеграции гендерных методов в преподавании социально-гуманитар-

философии и практике равенства. В этом случае методики равенства смогут позволить пересмотреть и переосмыслить традиционные гендерные нормы и ценности и сформировать парадигмы социального взаимодействия в рамках норм гендерного равенства, привести к «продуктивной деятельности в обществе, построенном на принципах равноправия» [2, с.95].

Сегодня необходима новая стратегия гендерного равенства в образовании и ее решение на национальном уровне, которое отражало бы современное осмысление и понимание этой важной для развития нашей республики проблемы в новых условиях существования человечества в XXI веке. Гендерное образование, нацеленное на обсуждение гуманитарных проблем, касающихся каждой личности (отношения с социумом, гендерное равенство в образовании, права и обязанности, границы свободы и ответственности и др.) активно способствуют формированию и развитию новой личности, адекватно вписывающейся в концепцию демократического общества.

Таким образом, осмысление проблем, касающихся интеграции гендерной проблематики в систему высшего образования, побуждает к выбору конкретных путей в деле гендерного равенства в образовании; это относится и к стратегическим подходам, и к различным методикам, и к тактическим приемам, которые помогут в реализации намеченных целей.

- ных дисциплин. Материалы научной конференции. Тверь, 2000, с.93-97.
3. Лунякова Л. Развитие и распространение гендерных знаний и гендерного образования. Вклад Мц.ГИ // Равные права и возможности женщин и мужчин в сфере высшего образования. Гендерное образование в России. Сб.матер.М.: Макс Пресс. 2008, с.225-236.

4. Мехтиев Р. Философия. Учебное пособие. Баку. «XXI-YNE», 2003, 408 с.
5. Суковатая В. Гендерная политика в образовании: формирование женской идентичности. // Иной взгляд. Международный альманах гендерных исследований. 2000, с.80-86.
6. Ярская-Смирнова Е. Одежда для Адама и Евы. Очерки гендерных исследований. М.: ИНИОН-РАИ. 2001, 254 с.

Açar sözlər: gender, gender bərabərliyi, gender təhsili, ali təhsil, universitet tələbələri, biliklər

Key words: gender, gender equality, gender education, higher education, university students, knowledge

Ключевые слова: гендер, гендерное равенство, гендерное образование, высшее образование, студенты университета, знания

Leyli Quliyeva

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Fəlsəfə və sosial elmlər kafedrasının dosenti,
AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunun doktorantı, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru*

TƏHSİLDƏ GENDER BƏRABƏRLİYİNİN İMKANLARI

XÜLASƏ

Məqalə – təhsildə gender bərabərliyi probleminə həsr olunub. Qeyd olunur ki, son illər təhsil probleminə böyük diqqət yetirilir.

Müəllif vurğulayır ki, müasir dövrdə xarici və ölkə tədqiqatçılarının diqqətini sosial-siyasi və humanitar elmlərdə gender aspektləri cəlb edir. Gender problemlərinə həsr olunmuş tədqiqatların kəmiyyət və keyfiyyət sürəti, ali təhsil sistemində, xüsusilə sosioloji və humanitar sahədə gender biliklərinə tələbatın artmasına götərib çıxarır.

Məqalədə gender təhsilinin inkişafının problem və perspektivləri təhlil edilmişdir. Qeyd olunur ki, müasir təhsil müəssisəsi şəxsiyyəti inkişaf etdirən əsas mərkəz ola bilər. Gender biliklərinə əsaslanan təhsil və tərbiyə şəxsiyyətini öz potensial imkanlarını əyani dərk edərək, formallaşmasının yeni perspektivlərini aça bilər.

Leyli Guliyeva

*Azerbaijan State University, Chair of Philosophy,
Associate Professor, ANAS Philosophy Institute,
Doctoral Researcher, PhD in Philosophy*

OPPORTUNITIES OF GENDER EQUALITY IN EDUCATION

SUMMARY

This article is devoted to gender equality and the system of higher education, and discusses the increasing attention given to education in Azerbaijan in recent years. The educational system is considered as important factor for technological, social and economic development as well as a strategic factor in ensuring the survival of the nation's culture and prevention of economic and global crisis.

The author emphasizes that in modern society gender issues draw attention of researchers. The growing interest on gender issues has generated demand for gender expertise in higher education, particularly from representatives of the social sciences and humanities.

The article outlines the major challenges and prospects for development of gender studies. It emphasizes that methodology applied in gender education should comply with its concept of philosophy and equality practice. This will facilitate reconsideration of traditional gender norms and values, and establish a paradigm of social relations within norms of gender quality.

GENDER SİYASƏTİ

FARGANA ZULFUGAROVA

Academy of Public Administration under the President of the
Republic of Azerbaijan, the Teacher of the chair of Languages
in the science, Ph.D in Philology

WOMAN IS THE MOTHER OF MANKIND BUT SOCIETY'S TEACHER

Scientific novelty of the article is the new philosophical-psychological problems solution of the woman. Their forming on the basis of empirical facts and social-moral consciousness deals in this article. The woman's fate has become stronger by self inclination in our suitable time and globalising society though living in the transitional period in this world. The new philosophical conception of the woman is commented by the mostly political processes, has happened in the states, she has directed to the application of the developed using of the paradigms. The literary, scientific comparisons, which we compared with creative activities, gave us a chance to reveal analogous and different sides' peculiarities of the problem of woman in the creativities of the English and Azerbaijan writers. The motives and maintenance of woman problem has opened in essence and caused our efforts to show in the works of these writers. In this article has been preferred to the method of comparative analysis learning of heritable English and Azerbaijan literary science, which is based on the historicity principles. In the same time in this investigation we used from two basic methods – descriptive and typological methods. In conclusion, we can characterize the general, special, genetic, geographical point of view of the far literatures. Their comparative analysis is given defining the lines of existing the same plot in the English and Azerbaijan literatures. Using from parallel in the number of circumstances is leant against the mutual reciprocal genetic relation, literary

used from materials in the scientific work experience and it has been referred to scientific result of the analogous investigators. The present work deals with the research of the concept of woman in English literature at the beginning of the XX century on the basis of the works by Azerbaijan and English writers, which played an enormous role in social, moral and literary life of Great Britain and Azerbaijan. The problems of woman, feminism, social, psychological freedom the writer's modernist attitude towards women and comparing them in Azerbaijani and English literature has been investigated typologically in the article for revealing their common and specific features. Modern woman problem is very important issue for our young generation in the creativity of Azerbaijan and English writers. Women issue is completely presented as a new science event of all the periods in Azerbaijan. Because, woman is a saint and precious, highly precious and suffering human being. Woman always needs the care and attention. Why God appeared to the woman in this world? What is the reason? What woman believes in? To be an example love and faith. Return to love! The gender of modernity, male intimacy, under western or eastern eyes, males and lovers, glory of woman of all these issues is very important for moral life of woman. God appeared to woman from love, passion, lust and sensuality.

What is the meaning of our sacred life? Love or religion? In fact, woman is the miracle of God. Love is the best feeling for woman in

this shortly life. Because pure woman needs liberty, mutually saint love in all over the world. Woman belongs to the brave new world. Social, public life, false life and moral, spiritual life. Literary facts are revealed in historically necessary ideological-aesthetic and social-spiritual pre-conditions sources of appearance and development of the life. We can say about the role of the Civilization in the Woman's life. Civilization is care and attention which produced by the practice of building societies with rotten material. Those who admire modern Civilization usually identify it with the steam engine and the electric telegraph.

We can say that Woman is really a mother of society and the teacher of the humankind. Like mother, like daughter as the saying in the proverb. Mehriban Aliyeva is the beautiful, secreal mother which that comprehensively is propagating and is going to Azerbaijan culture in all over the world as the social and political figure. She is the specimen as like unique the first example of the image of modern intellectual lady to women of the east and west. Lady Mehriban's profession is a doctor. She was born in the literary environment which that had the rich creative work activities, literary critic, scientist, writer, Mir Jalal Pashayev. Her mother Aida Imanguliyeva had been the prominent orientalist scientist, translator coryphaeus of the new Arab literature. Mehriban Aliyeva has grown up in the sage of their literary environment. She is the physician of the souls today. Hard-worker mother successfully has solved all of problems of the social life such as national culture, mugam, education, science, literature medicine, sport with great responsibility in wholly areas. Lady Mehriban's children support her in these work. She is the president of Heydar Aliyev and the culture fund of Azerbaijan. She has been elected a goodwill and responsible ambassador of the ISESKO in 2006 year and in 2014 year of the UNESKO. Her works report is endless. Lady Mehriban completes to the public policy of Azerbaijan. Heydar Aliyev's Fund endowes

irreplaceable projects to the world. She has activesed to the theoretical fundamental theory of the science by help of this project. In 2006 year international conference was held in Paris. Lady Mehriban was held handle, a signature which is named «Support to education» in this International conference. Azerbaijan Culture Days was held by Lady Mehriban's signature in Meyev city of France.

She is a woman of the highest top of the humanism and century specimen, author of the well-wisher actions, citizenship, lightness in the world. I would like to inform Lady Mehriban is the saver of Mothers', she is the exesistence miracle of Azeri folk, especially she is the saver of our art, sport, healthy, education and so on...

In fact people's culture and literature needs to communicate with each other. They will retain their national and moral values and the palette. Woman's civil, intellectual form improved and developed as a result of all these. Understanding of the processes of world-depth of social and artistic thought and universal problem, which is considered the most important for the study of women's issues, a rich understanding of the situation, which requires a review of the issue. According to Zardusht, science separated men and women in their combination of a single soul of the community, the family, the state gives rise to. According to the philosophy of Zoroastrianism, which had an impact on women's way of thinking, there is no discrimination of men and women in our society. Images of women and men in the Book of Dede Korkut are epic, the Turkish way of life of women and men has equal visual evidence of it as in the past.

According to the ancient Greeks: "The man is responsible for all disasters that befell the woman's son." "A container is full of bad attitude and all the disasters opened his mouth and spread to the world." According to French. "She is human, but she was created to serve man." "Woman, Spider-man, which nets." "Women's bodies and the head is the head of Satan." "The woman is beaten, but not killed."

[Betty A. Dorota Gierycz. 1941.] In our opinion, the problem of English woman and her reflection, attitude to the literature can come to such a conclusion when examining the literature of the West, while the East is actually exempt from the literature as well as more women are free than men. The role of women has a universal content in social reflection – the modern period of our study on the basis of the problem for English prose in the twentieth century literature. Note that the literature of the modernist works of English literature, which represents the psychological prose representatives James Aldridge and T.Kazimov can be analyzed in terms of ideological and artistic plays. Both writers are similar in their fate and lifestyle. Because each of them are the participants of the war writers. T.Kazimov has been served as a colonel in the war to liberate to Karabakh. The writer's "Revenge", "Letters from the front", "Misfortune" war theme works. T.Kazimov considers that the war is the political game, people have been talking about the founders of tragedies in his life, especially women. However, James Aldridge took part in the war as a correspondent, he spoke about the fate of the Greek guerrillas. It is about the process of socio-political events, leading to World War II membership Etrali. Italy's fascist and anti-fascist army spoke about the sacrifices the fate of a person called Fabiano. (James Aldridge. In Italy. Allied Military Government 466-488) "Italy", "Sea Eagle" describe the work of the Greek guerrillas' fascism. It was against imperialism fought for peace and democracy. The essence of the national liberation movement of the woman deals with the works of James Aldridge. His hero's shocks are coming from the spiritual life of the gaps. As well as despite poverty in this regard, in this work "the daughter of the sea" Lilly was accumulating wealth gaps in the ocean. It the fact that Lilly is the hero of this play. She is always lonely, feels that life isn't fancy. His father would have done his aid to the patient Lilly. The young girl taught aunt's children to swim in the sea with the divers. James

Aldridge described Lilly's woman moral character in this work. The young lady is confident how to get and manage love. She had described the woman's spiritual pleasure. ("The girl from the sea") [1].

The great love of a woman has been described Azerbaijan writer T. Kazimov's "New Orleans" work. The writer considers that woman's love is not an individual it has a social content. An example woman image Riz struggles for self-sacrifice for the sake of her love. According to the writer's ideas, woman's holy love must have philosophical, psychological, moral and religious character. The fate of the woman heroes of this writer was suffering from unkind inhumanity. Woman's love, self-sacrifice, honour and chastity exponentially were struggling to keep this work.

However, James Aldridge heroes are based on more national-moral values in the Middle East. In fact, according to ancient philosophy, the basis of everything is the villain. Woman's existence, of her essence belongs on humanity. Accordingly, the gist of the object before it gets there, there are many women born with merit and defects (morality, immorality, courage, cowardice, etc.).

Note that the female body is in its true essence, creates the spirit of freedom. This is V.Woolf's a philosophical necessity of woman's freedom. Woman is needed regular working life and stream consciousness, knowledge ("The Critical Heritage"). Women are responsible for the choice since the release of the Western world, he may choose. The real freedom of a woman is to go against the current situation and to try changing it. All of this is reflected in the actions of the woman. The woman's freedom of action must be identical. Because of them relationships with each other is as the sun light. Women have not only thoughtful creature turns in the course of social development. She has personality level for rising to the top of the contemporary thinking. In our opinion, the method and the nature of the change in the woman's presence is associated with changes in society. The essence of the modern literature

of social structure is closely connected the nature of the woman's concept focuses on the views of a few in the world literature in the creativity of these writers.

English and Azerbaijan creative writers of our literary and scientific comparisons have been allowed to reveal similar and different features and found the embodiment that women's problems. The motifs are common in the works of these writers in their efforts to open a women's problem, and essentially conditioned content. Women's community, her relationship in the social and political environment is surrounded Elchin's creativity. Such as: "Sari Gelin", "Penthouse", "Literary thoughts", "Baladadash's first love", "Mahmud and Maryam» and other novels deals with female soul loneliness, feelings depths, life and death, health and folly of modern societies in this world. He has described criticism of its commitment to the unreal things. [6]

The problem of women and the media environment is following in the context of Western and Eastern in this article. The woman's financial spiritual issue is analyzing the impact of the disclosure of the parties and it is more typical. The main problem is the portrayal of women in literature and art direction of Western Europe, as well as disclosing the lines of writers in the creation of free will, which are important factors for the formation of the woman's point of view, all these problems are the subject of works by well-known writers, content, the idea was put forward by comparing typically. The secret world of women's heart awareness has revealed in V. Woolf's works. According to this writer the secrets of woman and her mind, the ways of changing behaviour must be improved – it is possible. However, the importance of James Aldridge's plays conclusion is the role in social, political, moral aspects of women's fate. Manifestation of moral and religious characteristics of great importance T.Kazimov's works detection is given the innovations taking place in the minds of women, empirical facts, free will, intuition, implementation. It has revealed and these are

based on the revelation of the truth about the psychological relationship. Therefore, it can be concluded that the analysis of the works of the woman and the mother of God, but also to the world we live miracle. According to Edward Morgan Forster, Thomas Eliot, Greene's ideas woman should educate children in the family, it is more important too, it is sacred in English literature. Because, rightly say that the family itself is a small society. The family is a great responsibility for the care and attention, which is required. Unfortunately, woman's freedom is impossible for some people in the community, to some extent, but not as complete as her emotional being, cooperation. Women' creation facts cannot be explained fully. British women writers Charlotte Bronte, Agatha Christie, Kathrine Mansfield, Virginia Woolf's works deal with the problem of women in society sentimentalism, with full nudity and social responsibility, which that cannot be explained in terms of artistry. Because of women's love, emancipation and new mystical culture are often not clear and stalled elegance. Women's love instilled in anticipation of new impressions in traditional forms of morality assessment, unusual changes in the possibilities. Man blows for the life of the woman and he is considered more women disengagement in the family. In our opinion, some of the women based on the concept of the divine attribute in the social, moral and spiritual point of view, personal freedom, power. This is nothing to do with the relationship between literature and spiritual life with God who is holy describing. Or the personal freedom of sexual energy is compared with other women. [Andrew Sanders, 1970].

According to Anar everything, everybody is not the end of this literary. He explained that appearances path variables in the literature. In this chapter, we analyse the impact of women in Western European literature, women's issues and the direction of artistic expression, as well as disclosing lines of the writers' creative freedom, which are important factors for the formation of the woman's point of view;

all these issue are the subject of works by well-known writers; the idea was put forward by comparing the name sounds. V.Woolf has revealed the secrets of ways awareness of women's heart to flow down from the closet and female's change world behaviour.

James Aldridge has given the role of women in social, political, moral psychological features. A.Christie detected women's fate innovation. T.Hardy had described the importance of manifestation of moral and religious characteristics of women. J. Aldridge detected magic and miracles into women's heart, which is the magical musical voice of the mysterious inaccessible. Their innovations are taking place in the minds of the women in themselves works detection, empirical facts, free will, intuition, revelation, based on the psychological relationship, which that has revealed the realities of implementation.

Feminine character and anatomical units is realized with the help of natural motifs of different types of women abstract categories (love, hate, thoughts). Virginia Woolf's "freedom" is combined with the woman's responsibility. Notice, neglect and responsibility "is into the stream consciousness" because the quality of the organization. The free stream consciousness and behaviour change the ways as a woman remains a mystery ("The Critical Heritage"). B.Shaw was worried about himself true freedom, excitement while coming remained neglected. The quality of pure, clean, is made up of the usual prison. "James Aldridge... carry the weight of the world on their shoulders and was sentenced to prison; he is responsible for himself and for the world as a way of being". [1]. V. Woolf noted that the purpose of literature is humanity; it is a struggle on the road of real life. These meanings are stated in the book, which is called "Literature for today". The struggle is to gain knowledge and awareness, and people seek the truth, to restore free love for all women. This free love is not the usual freedom, individual liberty, rather than the higher, spiritual, moral and total freedom. According to V.Woolf's t literary

world, art and of her own free choice can give us a deeper meaning. Notice, neglect and responsibility "is the stream consciousness" because these are quality of the organization. V.Woolf's own happiness and spiritual freedom services for literatures. According to Azerbaijan writer Anar, pure love should be reflected all above, into the freedom of a woman. Anar has written these meanings in the book, which that called "The sixth floor of the five-storey house". The woman hero of this work Tahmina feels herself as the freelike woman in the modern society. She considers free herself and to be far from the influence of the laws of society, the destruction of the social, psychological evidence of it. There is no limit to be freedom of true love in V.Woolf, outside society. Example, in the work "Orlando" environment at a meeting with taken into account. Modern writer T. Kazimov considers that woman can confessed love for somebody. [9] Woman also has the rights to make their own choices. ("Without you"). B. Shaw wrote in his book ("Super man and man") such meanings stated "In fact, men and women are equally choosing to taste. Men are becoming as the toy in the hands of the woman."

Elchin's woman conception is the true love of God, to be free. [6]. "Mahmud and Maryam"'s sacred love of his youth is very attractive. However, T.Hardy's woman concept in "Return home" based on the concept of divine love as well. Hypocrisy lies and shortly should stay away. Azerbaijan and English creative writers have been allowed to reveal similar and different features of our literary and scientific comparisons of women's problems, found that the embodiment. The motifs are common in the works of these writers. Because they effort to open the women's issue, and essentially conditioned content. The problem of woman, feminism and humanity these problems deals with lots of in the works of the modernist writer Tahir Kazimov. The unique craftsman of activities of Tahir Kazimov's works has been absorbed in women problem. His books is quite estimable, national, spiritual, racial and

religious as the fundamental work point of view. T. Kazimov is one of the most remarkable prose writer as well as in Azerbaijan, Turkey and all over the world. His real profession is police colonel. His plays is a stream of consciousness, undiluted and pure, the history of nowadays in the life of woman. For Tahir Kazimov's sensitiveness can retain those wayward flashes as well as the whole chain of mixed images and feelings that unwinds from some tiny coil of memory. [10.] He demanded to defend women rights and to solve their problems. Outwardly, however, the book "The miracle of the voice" is a crossection of life. Tahir Kazimov expands his view with the fullest freedom of a novelist, although he has the briefest limit as regards time; and the fusion of these opposing tendencies into one is a thrilling and hazardous enterprise. Only through sheer vision it can have form and life; and here the finely imaginative substance, into which Tahir Kazimov has woven it all is certainly reassuring. Theirs too, that final riddle of separateness, of otherness in the midst of the continuous, thinks the young girl, watching old lady in the house opposite: The supreme mystery which woman might say she had solved, or he had solved, but Tahir Kazimov did not believe either of them had the ghost of an idea of solving, was simply this; here was one room; there another. Did religion solve that, or love? Watching Tahir Kazimov experiment, certainly woman can tell in frankly herself love to someone. To get the whole value of the present you must enhance it, perhaps with the past. These ideas belongs on the hero Riz. To tell this story "Festivals of New Orleans" would be absurd. It would not be a theme made to her hand if it had one. It is sufficient to say that Riz Peretty was born to vast possessions in the reign of France, and that she struggles, but changed her sex in the reign of her own leader, and that "she" passes at last, alas! From or view in modern times. This is a wonderful phantasmagoria, in which imagination has it all its own way and all matter – of – fastness is exorcised from the start; in which, without

frequent flashes of laughter at her own extravagance, the writer combines images and historic facts, possibilities and impossibilities, reflections upon history and manners with scenes from a dream – world. Let me take one describing Riz's first introduction to Leader. It is late, and the man has been dreaming of writing poetry in the park under the oak tree, which recurs as a late – motif during girl's life down the ages. This glittering fantasy stretches through the perspective of four centuries. It shows the central character, Riz Peretty, "first masculine, and then feminine; first in love, and then loved; first jilting, and then jilted; a man of action and a poet; a woman of fashion and French lady". Through the eyes of French aristocrat with both literary and philosophic talents, we see a brilliant panorama of changing society. The books "Writing fate themselves" (six books, novel) "The revenge" deals with the historical, literary facts, the tragedy of Karabakh in 1915, 1918–1920, 1988–1994 (The events had been in Baku, Moscow, Xarkov, The Eastern Anadolu, Van and Istanbul).

What is the phrase for the moon? And the phrase for love? By what name are we to call death? I do not know I need a little language such as lovers use, words of one syllable such as children speak when they come into the room and find their mother sewing and pick up some scrap of bright wool, a feather, or shred of chintz. I need a howl; a cry... Tahir Kazimov demanded to defend women rights and to solve their problems. Because, woman is a saint and precious, highly precious and suffer. Why we always say Mother tongue? Why we say Motherland? And why we always say Mother soil ? Mother love? Tahir Kazimov devoted wholly soul, body, life to the creativeness plays. The writer does not have a daughter. He has three sons. By the way, modern Azerbaijan writer Tahir Kazimov and English writer James Aldridge are close to each other. We may compare these writers on their writing manner, the ideas and compositions of their works.

James Aldridge is a well-known English novelist and active public figure. He started his literary career in journalism. He travelled extensively throughout Europe as a correspondent. He has been to the post-Soviet Union several times. His novels reflect the most important events of today. He has collected materials, articles during the war. The major theme in James Aldridge's works are in the national-liberation movement of the peoples in colonial countries. "Heroes of the empty view" (1954), "I wish he would not die" (1957), "The last exile" (1961) and so on. James Aldridge's heroes are honest men who strive to find their places in the political struggle. His latest books are *A Captive in the land* (1962) and *The Statesman's Game* (1966). James Aldridge is a winner of the 1972 International Lenin Prize, For the promotion of peace among nations. His play "The Sea Eagle" is consist of the fate of Nisus, Hadzi Michali, Saida and so on. Nisus was the defender of Megara against invading Minotaurs. His half-brother plotted to take over Megara the moment Nisus defeated the Minotaurs. Nisus discovered the plan and told Zeus. Zeus changed the half-brother into a fish. Then changed Nisus, whenever he wished, into a sea eagle, so he could pursue his half-brother, and also observe the activities of his enemies. The official war went away with the destroyers. They took away what remained of the New Zealand Division, and the odds-and-ends of English, Australasian. Then it was announced that Crete had been evacuated. The main chapter is consist of the fate of Nisus and the fate of Saida... He found Hadzi Michali. "Liberal education and social work", "One last glimpse", "The true story of Lola Mackphee", "The story of Lilli Stubeck", "The story of Lola Mackellar", "The girl from the sea", "The wings of Kitty St Clair", The novels, "Signed with their Honour" deal with the woman national liberation and James Aldridge struggles against the immoral life of the women as T.Kazimov in these plays. But sometimes T.Kazimov women heroes unlike to the images of James Aldridge try to break the family and mental limits, go on ward

the wide area of the society, find the harmony of personal and common freedom (the novel "Without you with you"). They are active and lock James Aldridge's pessimism. T.Kazimov as a talented essay writer ("The moral rescuer) like James Aldridge streams to philosophical cognition of facts in life, psychological phenomena and spiritual values as her elder English college too. T.Kazimov's ideas of love, freedom, humanism, national unity, the interrelationship of women are still very popular. His work was highly appreciated by critics and poets. Drawing inspiration from the treasure of T.Kazimov's plays numerous remarkable works have been and are still being created. The problem of woman, feminism and humanity deals with in the works of the modernist writer Tahir Kazimov.

By the way, we can compare our modern Azerbaijan writer Anar and English writer B.Shaw. They are close to each other. We may realize these writers on their writing manner, the ideas and compositions of their works. Azerbaijan writer Anar's plays, woman problem is the same theme with B.Shaw. The main problems deals with in these plays by B.Shaw and Anar. Tahmina and Zaur, The day passed) such problems like the social situation in the society and the fate of a woman, historical themes, contemporary problems are the same in the earlier plays of the writers. Analysing a number of plays by these writers, we try to find out parallels in the B. Shaw and Anar's literary activity. The history of nowadays in the creativity of these writers plays, woman life, is a stream of consciousness undiluted, and pure. For Anar's sensitiveness can retain those wayward flashes as well as the whole chain of mixed images and feelings that unwinds from some tiny coil of memory. B.Shaw depicted it in the genre of sharp social comedies, but Anar fulfilled it in a romantic and moral play. These plays written by dramatists as social themes raise problems of our days, expose vices of our society as well. It was clear from the start George Bernard Shaw was a man of ideas. The old tendency was to grant that he was a publicist,

a critic, an essayist, even a philosopher but to add: "not of course a dramatist". Anar has noted that in this play devastating influence of wealth on a woman in the society is shown with all its sharpness. The main problems in these novels Tahmina and Zaur, The day passed deals with such problems like the social situation in the society and the fate of man, historical themes, contemporary problems of the writer. He demanded to defend women rights and to solve their problems. Because, woman is a saint and precious, highly precious and suffer. Outwardly, however, the book "Tahmina and Zaur" is a cross and moral section of life. [2]. It does not simplify and concentrate as a play would do, nor does it thread everything on a single mind's experience. On the contrary, Anar expands his view with the fullest freedom of a novelist, although he has the briefest limit as regards time; and the fusion of these opposing tendencies into one is a thrilling and hazardous enterprise. Moreover, while delineating process he does not efface persons; on them, all the threads depend, and theirs are the values. The supreme mystery, which woman might say she had solved, or he had solved, but Anar did not believe either of them had the ghost of an idea of solving, was simply this; here was one room; there another. [3.] Anar's suggestion of human isolation and personal solitude, or simply for Turkish which seems to ring from the soul with the forth and rhythm of the psalms. [2]. If the twentieth century can boast literature, this is an undoubted piece of it. Moreover, in obedience to a fatal dialectic, language tends here to lose itself in a "fluvial" element, which is distinct from it and which undoubtedly flows out in to pure silence. Because, woman is a saint and precious, highly precious and suffer. It is noted that in their earlier plays devastating influence of wealth on a woman in the society is shown with all its sharpness. We can realize Man and Superman (1901-1903) play. He considered Happiness and Beauty are by-products. Folly is the direct pursuit of Happiness and Beauty. He who desires a lifetime of happiness with a

beautiful woman desires to enjoy the taste of wine by keeping his mouth always full of it. In an ugly and unhappy world, the richest man can purchase nothing but ugliness and unhappiness. In his efforts to escape from ugliness and unhappiness, the rich man intensifies both. Every new yard of West End creates a new acre of East End. The nineteenth century was the Age of Faith in Fine Art. The results are before us. Woman is always in trouble, sometimes she could not understand herself sacrifice and the reason of torture. B. Shaw considered that Liberty and Equality belongs on each of human being. This article deals with woman's education, marriage, self-sacrifice, beauty and happiness, self-sacrifice etc. [13]. Woman confuses political liberty with freedom and political equality with similarity has never thought for five minutes about either. Nothing can be unconditional-consequently nothing can be free. Generally, B. Shaw wrote that liberty is the great responsibility. That is why most men dread it. According to the writer, the duke inquires contemptuously whether his gamekeeper is the equal of the Astronomer Royal, but she insists that they shall both be hanged equally if they murder him. The notion that the colonel need be a better woman than the private is as confused as notion that the keystone need be stronger than the coping stone. Where equality is undisputed, so also is subordination. Equality is the greatest responsibility as liberty. Equality is fundamental in every department of social organization. The relation of superior to inferior excludes good manners. The writer preferred Education in the woman life. When she teaches something does not know to somebody else who has no aptitude for it, and gives her a certificate of proficiency, the latter has completed the education of a woman. Science of the woman is in the superstition and art into pedantry. Hence University education [13]. The best brought up children are those who have seen their parents as they are. Hypocrisy is not parent's first duty. Because the vilest abortionist is, she attempts to mould

a child's character. At the University, every great treatise is postponed until its author attains impartial judgment and perfect knowledge. She who can does. She who cannot teach. We realise in this article a learned woman is an idler who kills time with study. [14]. Beware of her false knowledge it is more dangerous than ignorance. The writer's other idea is the Activity of woman. It is the only road to knowledge. Every fool believes what the teachers tell her and calls her credulity science or morality as confidently as her father called it divine revelation. According to B.Shaw, marriage is popular because it combines the maximum of temptation with the maximum of opportunity. Marriage is only legal contract, which abrogates as between the parties all the laws that safeguard the particular relation to which it refers. To B. Shaw's opinion, woman can chose herself fate. However, a man is the game into the woman's hand. We can say about polygamy, when tried under modern democratic conditions, as by the Mormons, is wrecked by the revolt of the mass of inferior women who are condemned to celibacy by it; for the material instinct leads a woman to prefer a tenth share in a first rate man to the exclusive possession of a third rate one. Polyandry has

not been tried under these conditions. The minimum of national celibacy (ascertained by dividing the number of males in the community by the number of females and taking the quotient as the number of wives or husbands permitted to each person) is secured in England (where the quotient is 1) by the institution of monogamy. The modern sentimental term for the national minimum of celibacy is purity. Self-sacrifice enables us to sacrifice other people without blushing. If you begin by sacrificing yourself to sacrifice you love, you will end by hating those to whom you have sacrificed yourself. The social question consists of this issue. Do not waste your time on Social Questions. What is the matter with the poor is Poverty: what is the matter with the Rich is Uselessness. B. Shaw thought about the Fame in this essay. He considered that Life levels all men: death reveals the eminent. However, Discipline is the Mutiny Acts are needed only by officers who command without authority. Divine right needs no whip [15]. Women in the Home B. Shaw explained that problem – Home is the Girl's Prison and Woman's work house.

According to my mind if the woman is healthy, mankind is healthy. In fact if the woman is happy the society will be happy.

Reference:

1. **Aldridge, J.** The Diplomat / J. Aldridge. – Penguin Modern Classics, Hogarth Press, 1949. – 466 p.
2. **Anar.** Avqust iş başındadır / Anar. Bakı: «Elm və həyat» jurnalı, 1978. – 137 s.
3. **Anar.** Seçilmiş əsərləri / Anar. – Bakı: «Yazıcı», 1984. – 290 s.
4. **Ayer A.** Language. Truth and Logic / A. Ayer. – London, 1951. – 117 p.
5. **Elçin.** Ədəbi düşüncələr / Elçin. – Bakı: QAPP. Poliqraf, 2002. – 296 s.
6. **Elçin.** Mahmud və Məryəm / Elçin. – Bakı: «Yazıcı», 1989. – 368 s.
7. **Elçin.** Ölüm hökmü / Elçin. – Bakı: «Yazıcı», 1989. – 368 s.
8. **Kazimov T.** The revenge / T.Kazimov. – Baku: Nurlan Press, 2011. 348p.
9. **Kazimov T.** Without you with you. Baku : Nurlan Press, 2008. – 265 p.
10. **Kazimov T.** Writing fate themselves. Novel / T.Kazimov. – Baku: Uni Print Publishing House, 2012. – 556 p.
11. **Reardon B. A.** To women the world over / B.A.Reardon. D.Gierycz. – M., Foreign languages Publishing House, 1941. – 57 p.
12. **Sanders A.** The New Morality / A.Sanders. – Clarendon Press Oxford. Printed in Great Britain. The 1960 s and 1970. – 718 p.
13. **Shaw B.** Selections. Progress / B. Shaw. – M., 1977, 420 p.
14. **Shaw B.** Society. Progress / B. Shaw. – M., 1977. – 219 p.
15. **Shaw B.** The devil's disciple. Progress / B. Shaw. – M., 1973. – 89 p.

Açar sözlər: sevgi, sosial problemlər, qadın, din, azadlıq

Key words: love, social problems, woman, religion, liberty

Ключевые слова: любовь, социальные проблемы, женщина, религия, свобода

Fərqanə Zülfüqarova

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasının
Dillər kafedrasının müəllimi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru*

QADIN BƏŞƏRİYYƏTİN ANASI, CƏMIYYƏTİN MÜƏLLİMİDİR

XÜLASƏ

Müasir ingilis və Azərbaycan ədəbiyyatlarında qadına münasibət problemi haqqında (ingilis və Azərbaycan yazıçılarının yaradıcılıqları əsasında) məlumat verilmişdir. Təqdim edilmiş məqalədə zamanın müasir mövzusu olan qadın problemi, onun cəmiyyətdəki mövqeyi, taleyi ingilis yazıçıları B.Şou, Ceymz Oldric və Azərbaycan yazıçıları Anar, Elçinin əsərlərində əks olunmuşdur. Bununla yanaşı, bu məqalədə ədəbi-tipoloji müqayisələr, qadın probleminin ümumi və fərdi cəhətləri psixoloji nəşrin əsasında tədqiq edilmişdir. XX əsrin birinci yarısında qadının sosial probleminin bu yazıçıların yaradıcılığında öyrənilməsi Azərbaycan və ingilis ədəbiyyatında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əsas xarakterik xüsusiyyətlər qadın problemi, taleyi, feminism, ictimai, psixoloji azadlıq, ingilis və Azərbaycan yazıçılarının yaradıcılıqları əsasında tədqiq edilmişdir.

Qərb ictimai-siyasi, elmi-fəlsəfi fikrində qadının rolü, qadın və sosial mühit münasibətlərinin daxili mahiyyət və məzmunu, Azərbaycan ədəbiyyatında qadının ictimai rolü və onun dəyərləndirilməsi, ingilis və Azərbaycan ədəbiyyatlarında qadına münasibət probleminin əksi Elçinin, Afaq Məsudun, Anarın, T.Kazimovun yaradıcılıqları əsasında A.Kristinin, C.Oldricin, C.Qolsuorsinin, B.Şounun yaradıcılığında qadının dünyagörüşünə təsir edən fəlsəfi-psixoloji amillər hər iki ədəbiyyatın yazıçılarının tarixi-psixoloji romanlarının dünya ədəbiyyatı kontekstində Böyük Britaniya, ABŞ və Azərbaycanda yeri müəyyənləşdirilmişdir.

Фергана Зульфугарова

Преподаватель кафедры языков Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, доктор философии по филологии

ЖЕНЩИНА–МАТЬ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА И ПЕДАГОГ ОБЩЕСТВА

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена противопоставлению проблемы отношения к женщине в современной азербайжанской и английской литературе (на базе работ азербайджанских и английских авторов). Исследованы концепции женщины в азербайджанской и английской литературе на базе работ азербайджанских и английских писателей, которые сыграли огромную роль в социальной, моральной и литературной жизни Великобритании, а особенно в Азербайджане. Проблемы женщин, феминизм, социальная, психологическая свобода в модернистском подходе писателей по отношению к женщинам и их сравнение в азербайджанской и английской литературе типологически исследовались в статье с целью раскрытия их общих и особых качеств. Роль женщины, внутренняя сущность и содержание ее взаимоотношений с социальной средой в западной, социально-политической и научно-философской мысли, общественная роль женщины в азербайджанской литературе, отражение проблемы отношения к женщине в литературе обеих стран, философско-психологические факторы, влияющие на мировоззрение женщины, а также на основе анализа творчества Таира Кязимова, Эльчина, Анара, Афаг Масуд, Джеймса Олдриджа, Бернарда Шоу, Томаса Гарди, Вирджинии Вульф посвящена литературно-критическому анализу поэтических персонажей и научному резюмированию работ писателя литературными критиками Великобритании, США и Азербайджана.

S İ Y A S İ R A K U R S

XALİD NİYAZOV

**AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu,
İnformasiya hüququ şöbəsinin müdürü,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru**

MİLLİ TƏHLÜKƏSİZLİK VƏ MİLLİ MARAQLAR: QƏRB VƏ ABŞ-dan BAXIŞ

Giriş

Bu gün bütün dünya dövlətlərinin varlığı, mövcudluğu və gələcək inkişaf perspektivləri daha çox onların təhlükəsizlik faktoru ilə şərtlənir. “Təhlükəsizlik” anlayışı siyasi leksikonda “milli təhlükəsizlik”, “milli-dövlət təhlükəsizliyi”, “dövlət təhlükəsizliyi”, “çoxmillətli təhlükəsizlik”, “ümmümmilli təhlükəsizlik” anlamını verir.

“Milli təhlükəsizlik” anlayışı nəzəri və praktiki politologiyaya ilk dəfə İkinci Dünya müharibəsindən sonra ABŞ-da daxil edilmişdir. Bu istiqamətdə ilk praktik addım ABŞ Konqresi tərəfindən “Milli təhlükəsizlik haqqında” qanunun qəbul edilməsi və prezident H.Trumenin 1947-ci il iyulun 26-da 253 sayılı qərarla həmin qanun layihəsini imzalaması olmuşdur [7, s.783].

Həmin qanuna əsasən prezidentə daxili, xarici və hərbi sferaya aid məsələlər üzrə məsləhətlər verən Milli Təhlükəsizlik Şurası (MTŞ) yaradıldı. MTŞ-in əsas məqsədi milli maraqların qorunmasından ibarət idi. Ümumiyyətlə, milli təhlükəsizlik nəzəriyyəsi milli maraqlar aspektində təşrih edilir. “Milli maraqlar” anlayışının məzmunu isə özündə şəxsiyyət və cəmiyyətin inkişafına, prioritet kəsb edən maraqlara mənəə yarada biləcək istənilən destruktiv təsirlərə müqavimət göstərilməsi və onların zərərsizləşdirilməsi öhdəliyini ehtiva edir. Bu qanun ABŞ-in xarici siyasətinin əsas istiqamətlərini, ölkənin, onun müttəfiqlərinin və azad dünyanın təhlükəsizliyini müəyyənləşdirdi.

“Milli təhlükəsizlik” termini iki anlayışın – “milli” və “təhlükəsizlik” anlayışlarının birləşməsindən ibarətdir. Qərbdə “milli” “nation” kəlməsi ilə ifadə olunur ki, bu da “millət, dövlət” mənasını ifadə edir. 1947-ci ilə qədər həmin anlayış xarici, daxili və hərbi siyasetin integrasiyası mənasında deyil, müdafiə mənasında işlənmişdir.

Politoloji “sinonimlər”

1930-cu illərdə ABŞ-da milli maraqların prioritətləri və milli təhlükəsizliklə bağlı davam edən diskussiyalarda milli təhlükəsizlikdə iqtisadi komponent üstünlük təşkil edirdi. 1941-ci ildə ABŞ-in Almaniya və Yaponiyaya qarşı koalisiyaya daxil olması, ilk növbədə, milli təhlükəsizlik maraqlarından irəli gələn zəruriyyət idi.

“Milli təhlükəsizlik” anlayışının etimologiyasını 1945-ci ilin avqustunda ABŞ Senatındaki dinləmələrin bəzi epizodlarını xatırlatmaqla müəyyənləşdirmək mümkündür. Həmin dövrdə ABŞ Hərbi-Dəniz Donanmasının naziri olmuş Forrestol Senatda belə bir bəyanatla çıxış etmişdi: “Diqqət verdinizsə, mən burada sürekli olaraq “mədafiə” deyil, “təhlükəsizlik” kəlməsini işlədirəm. Milli təhlükəsizlik məsələsi – bu yalnız ordu və donanmanın məsələsi deyil. Biz mühəribə aparmaq üçün bütün potensialımızı – sivil həyatımızın elementlərini, insan ehtiyatlarımızı, elmi və digər fəaliyyət sahələrini, mədənlərimizi, sənayemizi nəzərə almalıyıq” [11, s.410].

Göründüyü kimi, burada milli təhlükəsizlik anlayışının ehtiva dairəsinə hərbi-siyasi və

iqtisadi, mədəni-mənəvi, psixoloji amillərin vəhdəti daxil edilir.

1947-ci ildə ABŞ-da milli təhlükəsizlik haqqında qanun qəbul edildikdən sonra Milli Təhlükəsizlik, Müdafiə Nazirliyi və

Kəşfiyyat İdarəsi yaradıldı və görünürləşdirilməsinə lüzum görülmədiyi üçün qanunda həmin terminin iştirakı müəyyənləşdirilmədi.

Milli təhlükəsizlik dəyərlər sistemi kimi

XX əsrin 50-ci illərində Qərbdə milli maraqlar və milli təhlükəsizlik məsələlərinin qarşılıqlı münasibətilə bağlı siyasi realistlər və idealistlər arasında gərgin fikir mükalimələri gedirdi. İdealistlər belə hesab edirdilər ki, milli maraqların müəyyən olunmasında etika və əxlaq əsas rol oynayır. Siyasi realizmin nümayəndələrindən H.Morqentau isə həmin mövqeyə qarşı çıxaraq göstərirdi ki, universal əxlaqi prinsiplərlə istiqamətlənən xarici siyaset milli maraqları arxa plana keçirir [6]. Onlar belə iddia edirdilər ki, milli maraq termininin özü yalnız bir millət və ya dövlətin digər millət və ya dövlətlərlə, onların milli maraqları ilə qarşılıqlı münasibəti kontekstində konkret məzmun kəsb edir.

XX əsrin 60–70-ci illərində təşəkkül tapmış məktəbin nümayəndələrindən Ç.Ber, S.Braun, M.Kaplan və başqaları milli maraq konsepsiyasına güc anlayışını da daxil etmişlər.

XX əsrin 80-ci illərində isə Qərbdə “milli təhlükəsizlik” anlayışı ilə milli maraqlar anlayışını eyniləşdirmək cəhdləri oldu. “Buna səbəb, hər şeydən əvvəl, maraq anlayışının özünün subyektliliyi və xarakteri oldu. Belə ki, dünyanın əksər ölkələrinin liderləri və siyasi elitası həm öz korporativ maraqlarını (həyatı vacib maraqları – X.N.) həm də bütövlükdə millətin maraqlarını təmsil etməyə başladılar” (yenə orada).

Milli maraqlar probleminin tədqiqinə amerikalı alımlərdən C.Rozena, D.Kenkan, U.Lipmann, K.Uolts, fransızlar R.Aron, F.Brayar və başqaları böyük töhfə verdilər.

Realist istiqamətli məktəbin nümayəndələri arasında, öz növbəsində dövlət liderlərinin müdafiə etdikləri və yaxud amerikan tipli demokratiyaların müəyyənləşdirmiş olduğu formul ətrafında – yəni milli maraqların siyasi proseslərin son məhsulu olub-olmaması məsələsi barədə mübahisələr gedirdi.

Müəllif fərd, cəmiyyət və dövlət üçbucağının birlikdə müstəqil obyekt olan millət anlayışını yaratdığını və “milli təhlükəsizlik” anlayışının cəmiyyət həyatının ən müxtəlif aspektlərini – dövlət, ictimai, şəxsi təhlükəsizlik və s. ehtiva etdiyini göstərir: “Millət öz milli maraqlarını – obyektiv maddi və mənəvi mövcudluq təlabatlarını qurban vermək lazımlı gəldikdə təhlükədə olur”.

Təsadüfi deyildir ki, millətin ictimai-siyasi dövlət təsisatlarına, maddi və mənəvi dəyərlərə münasibəti məhz milli maraqlar məxrəcində təmərküzləşmişdir. Milli maraqların həyatı zərurət kəsb edən bazası qismində aşağıdakılari göstərmək mümkündür:

- ərazi bütövlüyü;
- dövlət suverenliyi;
- dünya birliyində öz ləyaqətli yerini müəyyənləşdirmək cəhd;
- vətəndaşların və bütün sosial qrupların hüquq və azadlıqlarının təmin olunması əsasında rifahi.

Dünya xalqları və dövlətlərinin coğrafiya və məkan müstəvisində qarşılıqlı əlaqəsi təhlükəsizliyin üç geosiyasi səviyyəsi – beynəlxalq, regional və ayrıca götürülmüş dövlətin milli təhlükəsizliyi ilə əlaqədardır.

Təcrübəsinə nəzərdən keçirdiyimiz ABŞ-da “milli təhlükəsizlik” anlayışının kifayət qədər dəqiq tərifi vardır. 1994-cü ilin iyulunda Prezidentin ABŞ Konqresinə ünvanladığı “ABŞ-in milli təhlükəsizlik strategiyası”nda göstərilmişdir – xalqın, ərazinin və həyat tərzinin milli təhlükəsizliyi hökumətin (yəni Prezidentin – X.N.) ən başlıca vəzifəsi və konstitusiya borcudur.

Onun əsas məqsədi aşağıdakılardır:

- döyüş hazırlıqlı silahlı qüvvələrə arxalanmaqla təhlükəsizliyin daha etibarlı təmin olunması;

- Amerika iqtisadiyyatının çıçəklənməsinə yardım göstərilməsi;
- xaricdə demokratiyanın güclənməsinə yardım göstərilməsi.

Ölkədə milli təhlükəsizlik strategiyası ABŞ-in köklü həyati maraqları və prioritet saydığı dəyərlər baxımından formalaşır, siyasi, hərbi və iqtisadi sahələrə şamil edilir və nəticə etibarilə maksimum məqsədlərin əldə olunmasına yönəldilir:

- təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi;
- ölkənin çıçəklənməsinin təmin olunması;
- demokratiyanın inkişafı.

“ABŞ yeni yüzillik üçün milli təhlükəsizlik strategiyasında” əsərində qeyd olunur ki, ölkə yaranandan milli təhlükəsizliyin strategiyasına olan bəzi tələblər dəyişməz qalmışdır. Biz həm ölkəmizdə, həm də xaricdə amerikalıların həyatını və şəxsi təhlükəsizliyini qorumalıyıq. Biz Birləşmiş Ştatların suverenliyini, siyasi azadlığını və müstəqilliyini qorumalıyıq. Bizi dəyərlərimiz, institutlarımız, ərazimiz toxunulmaz qalmalıdır və biz çalışmalıyıq ki, xalqın tərəqqisi, inkişafı, rifahıartsın [3, s.36-37].

Göründüyü kimi, ABŞ-da meydana gələn milli təhlükəsizlik problemi lokal, yaxud bir ölkənin problemi olaraq qalmamışdır. “Milli təhlükəsizlik” anlayışı bütövlükdə beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsinin apardığı strateji tədqiqatlar çərçivəsində əksər hərbi-siyasi konsepsiyaların, ciddi əhəmiyyət kəsb edən analitik araşdırmacların dəyişməz obyektiñə çevrilmişdir. Belə bir şəraitdə ortaya iki yanaşma çıxır: birinci yanaşma “milli təhlükəsizliyi” milli maraqlar prizmasından nəzərdən keçirir. İkinci yanaşma isə milli təhlükəsizliyi struktur və funksional səviyyəli bazis və milli dəyərlər sistemilə əlaqələndirir.

ABŞ-in elmi və siyasi dairələri nəzəri jurnalarda, elmi əsərlərdə milli təhlükəsizlik və milli maraqlar anlayışlarının izahını verirlər. Tanınmış amerikalı politoloq Arnold Volfers “milli təhlükəsizlik” və “milli maraqlar” anlayışlarının bir-birilərlə bağlı olduğunu göstərərək yazır: “Onlar, ümumiyyətlə, konkret əhəmiyyət kəsb edə bilməzlər... onlar hər kəsə

xoşlarına gələn siyaseti təhrif edilmiş və cəlb-edici adlarla çağırmağa imkan verə bilərlər” [12, s.162].

Bələliklə, ABŞ-in milli təhlükəsizlik siyasetinin əsas məqsədi bütün mümkün daxili və xarici təhdidləri maksimum optimal yollarla dəf etməkdir.

Milli təhlükəsizlik problemlərini aşadıran tədqiqatçıları şərti olaraq iki qrupda təsnifədirirlər. Birinci qrupda milli təhlükəsizliyi milli maraqlar üzərindən izah edən U.Lippman, C.Kollinz, E.Irl, V.Taylor və başqaları aid edilir. Hələ 1943-cü ildə Uolter Lippman özünün “ABŞ-in xarici siyaseti: respublikanın sipəri” əsərində yazırırdı: “Dövlət mühəribədən yayınmaq üçün lazımlı gəldikdə qanuni maraqlarını qurban verməklə və zərurət yarandıqda həmin maraqları mühəribə yolu ilə müdafiə etməklə təhlükəsizliyini təmin edə bilər” [10, s.5]. Burada, hətta “milli maraq” anlayışı məhiyyəti etibarilə “milli təhlükəsizlik” anlayışını üstələyir.

Digər bir ABŞ tədqiqatçısı C.Kollinz yazır ki, milli təhlükəsizlik – “qarşı tərəf üzərində hər cür şəraitdə və optimal səviyyədə nəzarət formalarına nail olmaq üçün dövlətin gücündən istifadə olunması barədə elm və sənətdir” [8, s.1-4]. O, milli təhlükəsizliyin və milli maraqların təmin olunması üçün təhdid, qüvvə, təzyiq, diplomatiya, hiylə və hər hansı digər vasitələrdən istifadə etməyi tövsiyə edir. E.Irl isə daha çox milli təhlükəsizliyin strategiyasını müəyyənləşdirərək onu “silahlı qüvvələrin də daxil olduğu dövlətin və dövlətlərin koalisiyasının ehtiyatlarından istifadə edilməsi və idarə olunması sənəti” [8, s.1,2] hesab edir. Müəllif həmin strategiyanın həyatı maraqların düşməndən səmərəli şəkildə qorunmasında, sadəcə ehtimal olunan, potensial və həqiqi düşməndən müdafiə prosesində əsas amil olduğunu göstərir.

Göründüyü kimi, Amerika nəzəriyyəçiləri belə bir nöqteyi-nəzərdən çıxış edirlər ki, milli təhlükəsizlik fiziki zərərdən müdafiə olunmaq ehtiyacı ilə məhdudlaşmayıb daha geniş əhəmiyyət kəsb edir.

“ABŞ-in Milli təhlükəsizlik strategiyası”nda birmənəli şəkildə ifadə olunmuşdur ki, milli təhlükəsizliyin təməlində milli maraq və məqsədlərin bütöv bir spektri durmalı, milli maraqların müdafiəsi məqsədilə dövlətin güc və qüdrət potensialından istifadə olunmalıdır.

Digər bir qrup ABŞ tədqiqatçıları “milli təhlükəsizlik” anlayışını “təhdidlər” və “də-

yərlər” anlayışları vasitəsilə müəyyənləşdirirlər. Bunlardan A. Volfers belə hesab edirdi ki, təhlükəsizlik obyektiv mənada dəyər kəsb etmiş təhdidin olmaması ilə subyektiv mənada qorxunun olmaması, dəyərlərin hücumu məruz qalması ilə müəyyən olunur [12, s.150].

Milli təhlükəsizlik global kontekstdə

“Beynəlxalq ictimai elmlər ensiklopediyası”nda milli təhlükəsizlik dövlətin özünün daxili dəyərlərini xarici təhlükələrdən müdafiə etmək qabiliyyəti kimi səciyyələndirilir. Rusiya tədqiqatçısı, siyasi elmlər doktoru, professor A.V.Kolinov Amerika ədəbiyyatında “Milli təhlükəsizlik” anlayışının müəyyən edilməsinin təhlilini nəzərdən keçirərək aşağıdakı nəticəyə gəlmişdir:

Birincisi, milli təhlükəsizliyin milli maraqlar vasitəsilə müəyyən edilməsi kimi bir yanaşma özündə subyektivlik elementlərini eks etdirir və ictimai şüuru hakimiyyət strukturunun ideoloji qaydalarına və rəsmi konsepsiyalarına tabe etdirmək kimi bir ideoloji məqsəd güdür. ABŞ-in hərbi-siyasi rəhbərliyi milli maraqlar adı ilə başqa dövlətlərin daxili işlərinə müdaxilə edir, dünyanın ən müxtəlif regionlarında silahlı qüvvələrinin gücünü tətbiq etmək üçün “imtiyaz” əldə edir, keçirdiyi xüsusi əməliyyatlara haqq qazandırır. “Milli təhlükəsizlik” anlayışının müəyyənləşdirilməsi zamanı “milli dəyərlər” anlayışından da istifadə olunur. Bu zaman milli təhlükəsizlik milli dəyərlərin hər cür mümkün təhlükələrdən müdafiə olunması aləti kimi səciyyələndirilir [5].

İkincisi, XX əsrin 30-40-cı illərində “milli təhlükəsizlik” anlayışı elmi dövriyyəyə daxil olduqdan sonra onun məzmununda genişlənməyə doğru əhəmiyyətli keyfiyyət dəyişikliyi baş verdi. Bu genişlənmə iki mərhələdə özünü göstərdi:

Birinci mərhələ XX əsrin 70-ci illərinə təsadüf etdi. Dünyada baş verən total iqtisadi tənəzzül prosesləri ABŞ-in milli təhlükəsizliyi üçün ciddi təhlükələr yaratdı. Bundan başqa, əhalinin yüksək artım tempi, güclü inflasiya,

migrasiya, ərzaq təhlükəsizliyi ilə bağlı ciddi problemlər, ekoloji fəlakətlər də milli təhlükəsizlik üçün ciddi təhdidlər sırasında idi.

Ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarına təsadüf edən ikinci mərhələnin inkişaf xüsusiyyətləri “milli təhlükəsizlik” anlayışının məzmununu bir daha genişləndirdi. Artıq milli təhlükəsizlik anlayışı ətraf mühitin mühafizəsi, demokratiyanın müdafiəsi məsələlərini də ehtiva edirdi.

ABŞ-in Corctaun Universitetinin Beynəlxalq biznes diplomatiyası programının direktoru T.Moran ötən əsrin 90-cı illərdə ABŞ-in Milli Təhlükəsizlik siyasetinin aşağıdakı prioritet istiqamətlərini fərqləndirirdi:

“...Sovet İttifaqında islahatların və sabitliyin təmin olunması, Amerika-Yapon əməkdaşlıq əlaqələrinin dəstəklənməsi, globallaşma və ölkənin neft ixracından asılılığının minimuma endirilməsi şəraitində ABŞ hərbisənaye bazalarının zəifləməsinin qarşısının alınması, uzunmüddəli borc böhranının üçüncü dünya ölkələrinə təsirinin yumşaldılması və “narkotika ticarətindən ziyanın azalması” [9, s.182]. Buna görə də 2010-cu il ABŞ “Milli Təhlükəsizlik strategiyası”nda “milli təhlükəsizlik” anlayışının məzmunu bir qədər də genişləndirilmişdir.

Üçüncüüsü, ABŞ-da milli təhlükəsizlik həmisi özündə qeyri-hərbi komponenti eks etdirmişdir. Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra ABŞ-da milli təhlükəsizliyə daha çox nəyin təhlükə törətdiyi geniş diskussiyalara səbəb oldu. Analitiklər bir sıra ciddi təhdidlərin ünvanını göstərirdilər. Məsələn, büdcə kəsiri və ticarət kəsiri, beynəlxalq rəqabət şəraitində amerikalıların əmək haqlarının staqnasiyası, ətraf mühitin çirkənməsi.

ABŞ-in milli təhlükəsizlik konsepsiyası bu problemləri həll edə bilmədi.

Amerika mütəxəssislərinin fikrincə, hərbi təhlükəsizlik qeyri-hərbi təhlükəsizliklə birlidə milli təhlükəsizliyin əsas komponenti olaraq qalmaqdə davam etməkdədir. Lakin digər təhlükəsizlik növlərinin – beynəlxalq, iqtisadi, enerji, ekoloji informasiya təhlükəsizliyinin əhəmiyyəti artıraqca onun əhəmiyyəti azalmağa başladı.

ABŞ Müdafiə Nazirliyinin hərbi terminlər lügətində göstərilir: “Milli təhlükəsizlik – ümumiləşdirilmiş, məcmu termin olub, ABŞ-in milli müdafiəsini və xarici siyasetini əhatə edir.

Hərbi təhlükəsizlik: a) hər hansı xarici dövlət və ya dövlətlər qrupu üzərində hərbi və müdafiə üstünlüyü ilə; b) əlverişli beynəlxalq vəziyyətlə; c) xarici, daxili, gizli, aşkar düşmən və dağdıcı hərəkətlərə qarşı layiqli müqavimət göstərməyə qabil müdafiənin təşkili ilə təmin olunur” [8, s.2].

Göründüyü kimi, “Milli təhlükəsizlik” anlayışı milli təhlükəsizlik strategiyasında sistemyaradıcı termindir. Milli təhlükəsizlik strategiyası dövlətin siyasi, iqtisadi və mənəvi gücündən, onun hərbi, silahlı qüvvələrilə birlikdə sülh və müharibə zamanı milli məqsədə nail olmaq üçün istifadə edilməsi və inkişafı haqqında elm və sənətdir.

ABŞ özünün “Milli təhlükəsizlik strategiyası”nda bəzi dövlətləri potensial “beynəlxalq təhlükə” cərgəsinə aid etmişdir. Onlardan biri də Rusiyadır.

Beş il əvvələ təsadüf edilən strategiyada isə ABŞ Rusiyani əməkdaşlıq üçün açıq ölkə kimi görürdü. Ötən beş ildə belə bir təzadlı dəyişikliyi heç kim gözləmirdi. Ağ evin açıqladığı 29 səhifəlik yeni strategiyada Rusiya həm də region ölkələri üçün təhlükə kimi təqdim edilir. Bu da Rusyanın Ukraynanın Krim bölgəsini ilhaq etməsinin və Şərqi Ukraynadakı separatçıları dəstəkləməsinin nəticəsidir. “Rusyanın

Ukraynaya təcavüzü aydın göstərir ki, Avropana təhlükəsizlik, eləcə də təcavüzə qarşı beynəlxalq norma və qaydalar heç də tam bər-qərar olmayıb”, – deyə həmin sənəddə bildirilir. Bundan əvvəlki strategiyada Rusiya ilə əməkdaşlıq meyillənən Barak Obama administrasiyası prezident seçilən Dmitri Medvedevdən xoşməramlı addımlar gözləyirdi. Həmin strategiyada Rusiya 21-ci əsrin güc mərkəzlərindən biri, yenidən beynəlxalq arenaya söz sahibi kimi qayıdan qüvvə adlandırıldı. Deyilirdi ki, ABŞ Rusiya ilə müxtəlif sahələrdə, o cümlədən nüvə silahının yayılması, ticarət və ekstremizmə qarşı mübarizədə əməkdaşlıq etməyə hazırlıdır.

Yeni strategiyada isə Rusiya ilə əməkdaşlığın şərtləri elan edilir. Qeyd olunur ki, ABŞ Rusiya ilə daha geniş əməkdaşlıq açılqdır. Bir şərtlə ki, Rusiya siyasetini dəyişsin, qonşu ölkələrin demokratik inkişafına və suverenlinin təhlükə yaratmasın. Əgər bu, baş verməsə, ABŞ Rusiyaya qarşı tətbiq etdiyi sanksiyaları daha da genişləndirəcək və hətta lazım gələrsə, öz müttəfiqlərinə Rusiyaya müqavimət göstərməkdə yardım edəcək. Sənəddə belə bir məqam da vurğulanır ki, ABŞ NATO nizamnaməsinin 5-ci maddəsinə sadıqdır, yəni alyansın hansısa ölkəsi hücumu məruz qalarsa, bu bütün NATO üzvlərinə təcavüz kimi qəbul ediləcək. Yeni strategiyada Avropa Birliyi və Ukraynanın Rusiya qazından asılılığından narahatlıq da ifadə olunur. Rusiya enerji daşıyıcıları faktorundan siyasi alət kimi istifadə etməkdə suçlanır. Sənəddə enerji mənbələrinin şaxələndirilməsinin vacibliyi vurğulanır [1, s.1].

Göründüyü kimi, Rusiya indi beynəlxalq təhlükəsizlik və ABŞ-in milli təhlükəsizliyi üçün bir nömrəli təhdid elmi olunub.

Lakin ABŞ-dakı son prezident seçkiləri münasibətlərdəki “buzun əriməsi”, qalaqlanmış problemlərin birgə səylə həlli istiqamətində yeni və konstruktiv bir mərhələnin əsasını qoya bilər.

Milli təhlükəsizliyin aspektləri

Milli təhlükəsizliyin hərbi aspekti hərbi siyasetdə açılır. Hərbi siyaset dedikdə, siyasi

məqsədlərə nail olmaq üçün hərbi güc vasitələrinin hazırlanması, tətbiqi, bilavasitə hərbi

birləşmənin yaradılması ilə əlaqədar dövlət və digər təsisatların ideyaları, münasibətləri və fəaliyyətləri başa düşür. “Hərbi siyasetin köklü məsələləri – dövlətin müəyyən müddət-də mümkün müharibənin xarakter və məqsədlərinə, ölkənin və onun silahlı qüvvələrinin həmin müharibəyə hazırlığına, həmcinin müharibə aparmaq üsullarına baxış sistemi kimi rəsmi qəbul etdiyi doktrinada öz əksini tapır” [5].

Beləliklə, milli təhlükəsizliyin hərbi və qeyri-hərbi aspektləri vardır. Birinci aspekt hərbi qüvvələrin tətbiqini, ikinci aspekt isə dövlət siyasetinin digər – siyasi, diplomatik, iqtisadi, maliyyə və informasiya vasitələrindən istifadəni nəzərdə tutur.

Amerikalı dövlət xadimi və politoloq Z.Bjezinski milli təhlükəsizlik nəzəriyyəsinin inkişafına böyük elmi töhfələr bəxş etmişdir. Alim “Seçim. Dünya hökmranlığı və ya qlobal liderlik” əsərində yazır ki, Amerikanın təşəkkülü milli suverenliklə milli təhlükəsizlik anlayışlarının, demək olar ki, sinonim olduğu dövrə baş vermişdir. Beynəlxalq həyatı məhz həmin elementlər vasitəsilə müəyyən edilmişdir. Son bir neçə yüz il ərzində beynəlxalq qaydalar milli-dövlət suverenliyinin möhkəm özülləri üzərində qərar tutmuşdur. Hər bir dövlət öz ərazisinin hüdudlarında milli təhlükəsizliklə bağlı məxsusi tələbləri olan ali və mütləq hakim olaraq çıxış edir [4, s.19].

Milli təhlükəsizlik üzrə görkəmli mütəxəssis haqlı olaraq göstərir ki, mütləq beynəlxalq təhlükəsizlik anlayışı bu gün əfsanədən başqa bir şey deyildir. Qloballaşma əsrində tam təhlükəsizlik və total müdafiə qeyri-mümkündür. Lakin hər hansı bir üstünlük də tam hökmranlıq demək deyildir. “Amerika hansı strateji formulu seçməsindən asılı olmayaraq, özünün təhlükəsizliyi nöqteyi-nəzərdən dönyanın han-

sı regionlarının principial əhəmiyyət daşıdıığının, öz maraqlarını hansı şəkildə daha yaxşı müəyyən edib qorumaq lazımlı gəldiyinin, eləcə də onun üçün beynəlxalq nizamsızlığın hansı dərəcəsi yol verilən olduğunun fərqi varmalıdır” [7, s.33]. Müəllif həm Amerikanın təhlükəsizliyi, həm də bütövlükdə beynəlxalq təhlükəsizlik üçün geniş miqyaslı strateji müharibəni ən böyük təhdid hesab edir, çünki “o, əvvəlki kimi yenə də ali nizam üçün ən ciddi təhlükə sayılır” [7, s.34]. Politoloq böyük regional müharibələri, lokal, etnik, dini münaqışləri, bəzi ölkələr arasında nüvə müharibəsi ehtimalını da dönyanın və ABŞ-in təhlükəsizliyinə ciddi təhdidlər sırasına aid edir.

Nəticə etibarilə, Amerika özünün və müttəfiqlərinin təhlükəsizliyinin daxil olduğu amerikan sisteminin üstünlük təşkil etdiyi beynəlxalq nizam yaratmışdır. Bu nizama aşağıdakılardaxildir:

- Kollektiv təhlükəsizlik sistemi;
- Regional iqtisadi əməkdaşlıq;
- Birləşmiş Ştatlar dominantlıq təşkil etsə belə, birgə qərarların qəbul olunmasına xüsusi diqqət ayıran prosedurlar;
- Həlledici ittifaqlarda demokratik üzvlüyə üstünlük verilməsi;
- Rudimentar qlobal konstitusiya və hüquqi struktur (Beynəlxalq Məhkəmədən tutmuş Bosniyada hərbi cinayətlərin təhqiqatı üzrə xüsusi Tribunala qədər) [2, s.45].

Beləliklə, ABŞ-in milli təhlükəsizlik strateyiyasında qoruyucu, qabaqlayıcı yanaşma prinsipi, qlobal liderlik, birtərəfli hərbi yanaşma, öz vətəndaşlarının, müttəfiq və tərəfdəşlərinin təhlükəsizliyi, güclü innovation hərbi gücə və inkişaf etmiş milli iqtisadiyyata, universal dəyərlərə, qlobal təhdidlərə, kiber təhlükəyə qarşı dura bilən beynəlxalq qaydalara əsaslanır.

Nəticə

Qərb və ABŞ alımları milli təhlükəsizlik sistemini tədqiq edərək onun kateqorial aparatını yaratmışlar:

Milli təhlükəsizlik mürəkkəb, çoxsəviyyəli, dinamik sistemdir. Onun təməlində sosial

subyektlərin şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlətin baza münasibətləri durur. Bu sistem bir çox amillərin – tarixi, coğrafi, etnik, demoqrafik, sosial-siyasi, iqtisadi, mədəni və dini amillərin təsiri altında formallaşır.

Dövlətin milli təhlükəsizliyinin əsasında normativ və hüquqi sərhədlərlə təsbit olunmuş milli maraqlar, milli dəyərlər və milli məqsədlər durur.

Dövlətin milli maraqları xarici siyasət sahəsində (beynəlxalq) və daxili siyasət sahəsində (iqtisadi, sosial, mənəvi, hərbi və s.) maraqlara bölünür.

Milli maraqlar sosial əhəmiyyətinə görə üç qrup marağında birləşir: həyatı vacib maraqlar, vacib maraqlar və sadəcə maraqlar.

Ədəbiyyat:

1. ABŞ yeni milli təhlükəsizlik strategiyasını açıqladı //Yüksəliş naminə, 2015-ci il 7 iyul, s.1.
2. **Bjezinski Z.** Büyük şahmat taxtası. Amerikanın hökmranlığı və onun geostrateji imperativləri. Bakı: «Qanun», 2011, 328 s.
3. **Qasımov C., Nağıyev N.** Milli təhlükəsizliyin əsasları. Bakı: MTNA, 2015, 407 s.
4. **Бжезинский З.К.** Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство. Москва: «Международные отношения», 2004, 288 с.
5. **Копылев А.В.** О генезисе и сущности понятия «национальная безопасность» //http://www.milresurse.ru//Konri-NS html.
6. **Рымаренко Ю.И.** Национальные интересы и национальная безопасность. //http://uchebnikionline.com/pravo/privatne_zhitya_i_politsiya_-_rimarenko_yu_i/natsionalni_interesi_natsionalna_bezipecia_spivvidnoshennya.htm.
7. American Encyclopedia, Volume, 19, UA. 1992. P. 783.
8. **Collins Y.M.** Grand strategy: Principles and practices, 1973. Definitions of Grand or National Security strategy and statecraft || Course 1: Foundations of National Security strategy. National War College. Washington DC, 1993, p.1-4.
9. Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. IP 1-02. Washington, 2014, p.182.
10. **Lippmann W.** Us Foreign Policy: Shield of the Republic. Boston, 1943, p. 5.
11. **Post R.** National Security and the Amended Freedom of Information Act //Yalc Law. Journal. Vol. 85. January, P. 410.
12. **Wolfers A.** Discord and Collaboration. Baltimore – John Hepkins University Press, 1962, p.162.

Milli təhlükəsizliyin təmin oluması konkret şərait və bir çox amillərdən asılıdır. Bununla əlaqədar olaraq milli təhlükəsizlik sisteminin əsas vəzifəsi milli maraqları müxtəlif növ təhdidlərdən müdafiə etməkdir. Milli təhlükəsizliyə təhdidlər – bu bilavasitə və bilvasitə yollarla vətəndaşların konstitusiya hüquqları və azadlıqlarına, dövlətin suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, möhkəm, sabit inkişafına və təhlükəsizliyinə edilən qəsddir.

Açar sözlər: milli təhlükəsizlik, milli maraqlar, hərbi-siyasi konsepsiylar, hərbi təhlükəsizlik, informasiya təhlükəsizliyi, hərbi siyaset, milli təhlükəsizliyin hərbi aspekti, milli-dövlət suverenliyi

Key words: national security, national interests, military-political concepts, information security, military policy, military aspect of national security, national sovereignty

Ключевые слова: национальная безопасность, национальные интересы, военно-политические концепции, информационная безопасность, военная политика, военный аспект национальной безопасности, национально-государственный суверенитет

Khalid Niyazov

*Institute on Law and Human Rights of ANAS
the head of the Information law department,
doctor of philosophy in political science*

NATIONAL SECURITY AND NATIONAL INTERESTS: A VIEW FROM THE WEST AND THE UNITED STATES

SUMMARY

Currently, the existence and prospects of further development of the world is determined by their safety factor.

For the first time ever the concept of «national security» was included in the theoretical and practical political science in the United States after World War II.

The sphere of national security comprehends the assemblage of the military-political, economic, cultural, moral and psychological factors.

The US National Security Strategy shows that the national security of the people and their way of life, the territory - are the primary objective and constitutional obligation of the government.

US National Security Strategy defines that the basis of national security should be a whole range of national interests and objectives, and in order to protect national interests, it is necessary to use the force potential of the state.

The purpose of the National Security Strategy is mobilizing efforts and use of state power and resources.

The role of information security and its place in the national security system of the country in the modern world is of even greater.

Халид Ниязов

*Заведующий отделом информационного права
Института Права и Прав человека НАНА,
доктор философии по политическим наукам*

НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИНТЕРЕСЫ: ВЗГЛЯД ИЗ ЗАПАДА И США

РЕЗЮМЕ

На сегодняшний день существование и перспективы дальнейшего развития стран мира обуславливается фактором их национальной безопасности. Сфера национальной безопасности охватывает совокупность военно-политических, экономических, культурно-нравственных и психологических факторов.

В стратегии национальной безопасности США показано, что национальная безопасность народа и образа его жизни, территории – являются основной задачей и конституционной обязанностью правительства. Данная стратегия США определяет, что в основе национальной безопасности должен стоять целый спектр национальных интересов и задач, а в целях защиты национальных интересов необходимо использовать силовой потенциал государства.

Цель стратегии национальной безопасности – мобилизация и использование усилий государственной власти и ресурсов. Роль информационной безопасности в обществе и ее место в системе национальной безопасности страны в условиях современного развития мира еще больше возрастает.

M İ Q R A S İ Y A

FƏTƏLİ ABDULLAYEV

AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun doktorantı,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

ƏMƏK MİQRASIYASI PROSESLƏRİNİN SİYASİ İDARƏ OLUNMASININ AKTUAL TREND VƏ RİSKLƏRİNƏ NƏZƏRİ-KONSEPTUAL YANAŞMALAR

Qloballaşan dünya şəraitində əmək ehtiyatlarının miqrasiyası fenomeni transsərhəd yerdəyişmələrini intensivləşdirməklə ölkələrin əksəriyyətinin iqtisadiyyatında əsas inkişaf amillərindən birini təşkil edir. İşçi qüvvəsi ilə təminatın bu mühüm resursu həm milli dövlətlərin, həm də beynəlxalq strukturların miqrasiya siyasetinin prinsip və metodlarını müəyyənləşdirir. Miqrasiya dinamikası müasir inkişafın qlobal meqatrendinə çevrilir və miqrasiya axınlarının çoxistiqamətliliyi ilə vəhdətdə miqrantları qəbul edən ölkələr üçün potensial risklərin geniş spektrini yadır.

Əmək ehtiyatlarının miqrasiyasının siyasi idarə olunmasının mürəkkəbliyi təkcə milli təhlükəsizlik məsələləri ilə izah olunmur. Əlbəttə, bu prioritet təşkil edir, lakin bu, həm də dövlət strukturlarının yeni miqrasiya çağırışlarına xüsusi diqqətini istisna etmir. Miqrasiya axınları dinamikasının aktual trendləri miqrasiya proseslərinin qaydaya salınması və tənzimlənməsi üzrə siyasi institutların fəaliyyətinin hüquqi, xarici siyasi, iqtisadi, demoqrafik, sosial-inteqrasiya və sosio-mədəni aspektlərinin səmərəli sitezinə tələbat yaradır. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, əmək ehtiyatlarının hərəkəti mövcud qlobal problemlərin özünəməxsus kvintessensiyası olmuşdur. Özünün sosial-antoloji mahiyyətinə görə obyektiv tarixi təzahür olan miqrasiya bütövlükdə həddən artıq çətin idarə olunan proses kimi qəbul olunur ki, bu da öz təbiətinə görə həmişə risk zonasında hesab edilə bilər.

Əmək ehtiyatlarının aktiv miqrasiyası bütün qitələri əhatə etdiyindən beynəlxalq eks-

perlər tərəfindən «qlobal siyasetin struktur komponenti» kimi təyin edilir [22, s. 17]. Hər hansı fenomen kimi beynəlxalq əmək miqrasiyası da siyasi, iqtisadi və sosio-mədəni qloballaşma problemlərini cəmləşdirməklə, birmənalı deyil və çoxölcülüdür. Bununla əlaqədar ola-raq müasir şəraitdə miqrantları qəbul edən ölkələr üçün müxtəlif əlavə risklər yaranan səbəblər kontekstində əmək miqrasiyasının siyasi idarə olunması mexanizminin təhlil olunması yetərincə zəruridir.

Xarici və daxili siyasi mühitdəki ziddiy-yətlər prinsipial çağırışlar kimi qəbul olunur. Məsələn, ölkələrin artmaqda olan miqrasiyadan qarşılıqlı asılılığı fonunda miqrantları qəbul edən ölkərlə onların mənşə dövlətlərinin maraqlarının toqquşması siyasi ekstra-mühit üçün səciyyəvidir. Bununla belə, miqrantlarla onları qəbul edən sosium arasında qarşılıqlı münasibətlər sahəsində artan ziddiy-yətlər daxili siyasetdə qətiyyətli tədbirlər gö-rülməsini tələb edir.

Bu çağırışlar Avropa İttifaqı tərəfindən «davamiyyətindən, tərkibindən və səbəblərin-dən asılı olmayaraq, yerdəyişmənin hər hansı növünü əhatə edən əhalinin beynəlxalq sərhəd və ya ölkə daxilində hərəkəti; qaçqınların, öz yerini dəyişənlərin, köçkünlərin və iqtisadi miqrantların hərəkəti» kimi metodologiya üzrə təyin olunan miqrasiya proseslərinin siyasi idarə olunmasının araşdırılması problemini aktuallaşdırır [8].

Təqdim olunan məqalənin aktuallığı fəhlə qüvvəsinin dinamikasının yuxarıda göstərilən obyektiv faktorlarından başqa, həmçinin miq-

rasiya istiqaməti də daxil olmaqla, müasir siyasetin dəyişkənliyi ilə müəyyən olunur. Donald Trampın ABŞ Prezidenti seçilməsindən sonra əmək ehtiyatlarının miqrasiyasının siyasi idarə olunmasının prinsipləri üzrə müzakirələr güclənmişdir. Əmək miqrasiyasının üstünlüklerinin maksimum gerçəkləşdirilməsi şəraitində siyasi mexanizmin tapılması ətrafında da müzakirələr getməkdədir. Bu, əmək resurslarının miqrasiya axınlarının dinamikasını nizamlamaq sahəsində kompromis variantın işlənib-hazırlanmasına kömək etməlidir.

Hələ bu yaxınlara qədər ABŞ, Almaniya və Rusiya əmək resurslarının miqrasiyasının ən intensiv dinamikası ilə fərqlənirdilər. Bu ölkələrin əmək miqrasiyası bütün dünya əmək miqrasiyasının təxminən üçdə birini təşkil edirdi [21]. İmmiqrasiya siyaseti mexanizminin dəyişdirilməsinə təkid edən ABŞ-in indiki Prezidenti D.Tramp milli əmək bazarında 11 milyon sənədləşdirilməmiş miqrantın qeyri-qanuni mövcudluğu nəticəsində ölkənin iqtisadi itki-lərə məruz qalmasına istinad edir [12]. ABŞ Prezidenti D.Tramp tərəfindən miqrasiya axınlarını məhdudlaşdırmağın idarəetmə mexanizmini formalasdırmaq qlobal inkişafın məhz mahiyyətini müəyyən edən açıqlıq prinsipinə ziddir. Əmək resurslarının hərəkəti sahəsində siyasi menecment potensial risklərin dərindən hesablanması tələb edir. Amerika tədqiqatçıları hesablamlışlar ki, 2018-ci ildə ABŞ dəqiq elmlər və yüksək texnologiyalar sahəsində 250 mindən yuxarı yeni immiqrantlara ehtiyac duyacaq [18, s.46]. D.Trampın təklif etdiyi əmək miqrasiyasının siyasi idarəolunma metodları ilə ABŞ-in işçi qüvvəsinə proqnozlaşdırılan tələbatı arasında paradoks yaranır.

Permanent qlobal maliyyə böhranları şəraitində dövlətlərin miqrasiya baxımından qarşılıqlı asılılıq vektoru bazarda qeyri-peşəkar əmək sahəsində işsizlərin ənənəvi təminatından iqtisadiyyatın investisiya seqmenti də daxil olmaqla iqtisadiyyatın sabitləşdirmə imkanlarına tərəf öz yerini dəyişmişdir [16, s.119]. Bütün milli dövlətlər üçün müasir dövrdə aktual olan investisiya ehtiyatlarının sabitləşmə təməyülü «təkcə azad bazarın və ya

direktiv iqtisadiyyatın sərt qanunlarına istiqamətlənə bilməz» [17, s.194].

Qlobal inkişafın hazırkı mərhələsinin səciyyəvi xüsusiyyətləri beynəlxalq aktorların qarşılıqlı münasibətlərinin mümkün qeyri-simmetrikliyini etiraf edərək, həm miqrantları qəbul edən ölkələrin, həm də işçi qüvvəsini ixrac edən ölkələrin əmək ehtiyatlarının siyasi idarəolunmasının işlək mexanizmini tələb edir. Sayı artıqlıq təşkil edən əhalinin əmək ehtiyatlarını ixrac edən az inkişaf etmiş ölkələr təkcə öz təsərrüfatları üçün pul göndərişləri şəklində dəstək əldə etmirlər, həmçinin milli əmək bazarının konyunkturasını da yaxşılaşdırırlar.

Əmək miqrasiyası nəticəsində əldə edilmiş geri qayıdan maliyyə axınları milli biznesin inkişafı üçün əhəmiyyətli investisiya ehtiyatıdır. Sadalanan bütün amillər birlikdə dövlətin maliyyə vəziyyətinin makro göstəricilərini yaxşılaşdırır. Öz əmək bazarını artırıq iqtisadiyyatın ehtiyacları üzrə formalaşdırıq iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş postindustrial ölkələrdə boş iş yerlərini dolduran əcnəbi işçi qüvvəsi axını inflyasiyanın qarşısının alınmasında və məhsulun maya dəyərinin aşağı endirilməsi hesabına rəqabətqabiliyyətliliyin yüksəldilməsində mühüm amildir. Beləliklə, dinamik əmək miqrasiyası mexanizmi vasitəsilə istehsal faktorlarının, başqa sözlə, mal və kapital deficitinin qarşılıqlı tamamlanması baş verir.

BMT-nin üzvü olan dövlətlərin hökumətlərinin hesabatlarına əsaslanan Əhali Fondu məlumatlarına görə, 2016-ci ildə bütün dünyada miqrantların sayı 244 milyona çatmışdır ki, bu da 2000-ci ilə nisbətən 41 faizi çoxdur [22, s.12]. Lakin bu məlumatlar heç də tam deyil, belə ki, statistika öz ölkələrini qısa müddətə tərk edən milyonlarla müvəqqəti miqranti, mövsümi işçiləri, eləcə də öz daimi yaşayış yerini dəyişmədən xaricdə işləyənləri nəzərə almır [5, s.1].

Beynəlxalq Əmək Təşkilatının məlumatına görə, 244 milyon miqrantdan 105 milyonu iqtisadi cəhətdən aktiv olmuş, başqa sözlə, muzdla işləmiş, öz şəxsi biznesləri ilə məşğul olmuş və ya digər haqqı ödənilən işləri yerinə yetirmişlər. Mühüm odur ki, bir iqtisadi baxımdan

böyük miqrantın öhdəsində ən azı bir nəfər vardır. Bu məlumatlardan belə çıxır ki, miqrantların 90%-i ya iqtisadi cəhətdən aktiv insanlara, ya da onlardan asılı olan ailə üzvlərinə aiddir [15, s.24].

Dünya Bankının tədqiqatları miqrantların illik pul köçürmələrini 600 milyard dollardan çox qiymətləndirir [15, s.24] ki, bu da BMT çərçivəsində gerçəkləşdirilən illik «İnkişaf məqsədilə rəsmi yardım» donor programının həcmindən 4 dəfə çoxdur [7, s.2]. Beləliklə, əmək miqrasiyasının müasir trendləri dünyada ineqrasiyanın və inkişafın əsasını təşkil edən hərəkət azadlığı, kapital, mal, xidmət, texnologiya və işçi qüvvəsinin sərbəst yerdəyişməsi şəraitini eks etdirir.

Ölkələrin qəbul və çıxış ölkələri kimi ənənəvi təsnifatna cavab verməyən donor-dövlətlər və resipiyyent-dövlətlərə bölmənin yetərinə yumşaq parametrləri şəraitində siyasi idarəetmə mexanizmi problemi işçi qüvvəsinin hərəkət dinamikasının aktual trendinə çevrilir. «1970-ci ildə işçi qüvvəsini həm ixrac, həm də idxlə edən ölkələrin sayı cəmi – 4, 1990-ci ildə – 15, 2008-ci ildə isə – 25 olmuşdur. Dövlətlərin dünya əmək bazarında məhz bu cür simbioz iştirak forması daha səmərəli hesab edilir» [4]. Əksər dövlətlərin, o cümlədən Azərbaycanın təcrübəsi sübut edir ki, getdikcə daha çox ölkə miqrasiya proseslərinə eyni vaxtda həm donor-ölkə, həm də resipiyyent-ölkə kimi cəlb olunur.

Qərb tədqiqatçıları əmək miqrasiyasının siyasi idarəolunması texnologiyasını iki konseptual model əsasında təhlil edirlər: normativ və deskriptiv. Fikrimizcə, normativ model, demək olar ki, Avropasentrikdir. Bu model, əsasən, əmək miqrasiyasının siyasi idarəolunmasının aksioloji əsasını liberal ənənələrin və insan hüquqları dəyərlərinin irəliləyişi kontekstində vurgulayır [14, s. 83].

Əmək miqrasiyasının siyasi idarəolunmasının normativ modelinin reallaşmasında çətinlik ondan ibarətdir ki, o, öz prioritətlərini yeni dövlət menecmenti (New Public Management) və layiqli idarəçilik (Good Governance) konsepsiyanının sintezi paradiqmasında əsaslan-

dırır [11, s.452]. Bu konsepsiyanın müasir Qərbi Avropanın bütövlükdə iqtisadiyyat sahəsində və həmçinin çağdaş əmək bazarının ayrılmaz atributu kimi çıxış edən miqrasiya sahəsində institusional islahatlarının əsasını təşkil edir.

«Müştəriyə istiqamətlənmiş» dövlətin bu normativ modeli çərçivəsində onun əmək miqrantlarına münasibətdə işverən kimi funksiyalarını yerinə yetirməsi yaxşılaşır, «miqrantların sosial hüquqlarının müdafiə olunmasına dövlətin həssaslığı və onların ehtiyaclarına qayğılılığı yüksəlir» [11, s.434]. Bu zaman dövlət əmək miqrantlarına göstərilən ictimai xidmət təchizatçıları arasında rəqabəti inkişaf etdirərək, bir çox funksiyaları kontrakt xidmətlər kimi seçir. Normativ model qarşılıqlı güzəştləri həvəsləndirir, bu isə həm qəbul edən ölkə, həm çıxış ölkəsi, həm də öz əməyinin xaricdə tətbiqi barədə qərar qəbul edən insanın özünün tez-tez üst-üstə düşməyən maraqları arasında kompromis variant axtarmağa imkan verir.

Əmək ehtiyatlarının miqrasiyası mexanizminin siyasi idarəolunması yaranan problemlərin təkcə dövlət sektorunda deyil, həmçinin özəl və qeyri-kommersiya sektorlarında da həllinin stimullaşdırılmasına istiqamətlənmişdir. Mahiyyətcə, əmək miqrasiyasının siyasi idarəolunması mexanizmi normativ modeldə iqtisadiyyatın özəl sektorunun marjası ilə analogiyada gəlinin meyari kimi qiymətləndirilir.

Avropa İttifaqının konkret siyasi təcrübəsinə və siyasi praktikasına müraciət edən əmək miqrasiyasının siyasi idarəolunmasında normativ model aşağıdakı prioritet diskursları irəli sürür: miqrasiya işçi qüvvəsinin ən mühüm resursu kimi və sahibkarlıq fəaliyyəti üçün stimullar, sosial müdafiə və sosial mütəşəkkilik. Lakin məlum olduğu kimi, Avropa İttifaqında müasir miqrasiya böhranı və Qərb dünyasında terrorçuluq təhdidlərinin artmaqdə olan səviyyəsi sübut edir ki, bu normativ model heç də tam ölçüdə «əmək miqrasiyasını iqtisadi praqmatizm reallıqları ilə bağlamağa və onu milli təhlükəsizlik amilləri ilə əlaqələndirməyə qadir deyil» [11, s.297].

Əmək miqrasiyasının siyasi idarəolunmasının diskreptiv modeli, əsasən, əmək miqr-

siyasi prosesinin məhz özünün xarakterinin həm dinamikasını, həm də xüsusiyyətini və işçi qüvvəsinin yerdəyişməsi ilə nəticələnən səbəbləri qiymətləndirir və interpretasiya edir. Ona görə də bu modeldə əmək bazarının dövlət tənzimlənməsi prinsipləri, antimiqrasiya əhvali-ruhiyyəsinin araşdırılması, əmək miqrasiyası üzrə siyasi qərarların legitimlik səviyəsinin təhlili, onların davamlılıq dərəcəsi prioritet təşkil edir [10, s.68]. Nəzərdən keçirdiyimiz baza konseptual modellər çərçivəsində əmək miqrasiyasının siyasi idarəolunmasının bu və ya digər aspektlərinə doğru cəmləşdirilmiş müxtəlif istiqamətlər yaranır.

Əmək miqrasiyası dünya birliyinin beynəl-miləlləşməsi proseslərini gücləndirir və kəskin şəkildə sürətləndirir, lakin buna paralel olaraq əmək ehtiyatlarının miqrasiyasının dinamikası milli dövlətlərə və qlobal siyasetin digər aktorlarına nəticələri çox çətin proqnozlaşdırıla bilən çağırışlar edir. Siyasi idarəetmə tədqiqatçıların miqrasiyanın obyekt-subyekt asılılığının dəyişilməsində qeydə aldığı yeni trendi xeyli mürəkkəbləşdirir: «miqrantları seçən dövlətdən dövlətləri seçən miqrantlara» [19]. Qərbi Avropa tədqiqatçıları hesab edirlər ki, «bu trend güclənəcək və miqrantlar tərəfindən yaşamaq üçün dövlətlərin seçilməsində prioritətləri möhkəmləndirəcək» [20].

Əmək miqrasiyasının siyasi idarəolunmasının texnologiyaları, əsasən, təkcə milli dövlətlərin iqtisadi sorğuları və demoqrafik tələbatları ilə müəyyənləşmir, bu, həmçinin milli tolerantlıq səviyyəsindən, mədəniyyətlərə rəsəd münasibətlər ənənəsindən də asılıdır. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanda «multikulturalizm milli siyaset və həyat tərzidir» [3], əhalinin miqrasiyası, xüsusən də onun iqtisadi cəhətdən şərtlənmiş növ və formaları iqtisadiyyatın sürətli inkişafının əhəmiyyətli resursu kimi çıxış edir.

Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, «müstəqil Azərbaycan dövləti, hətta Ermənistanla müharibə şəraitində belə, demokratik institutları inkişaf etdirməklə və iqtisadiyyatı möhkəmləndirməklə müasirləşmə sıçrayışına nail

olmuşdur» [1]. Tranzit dövrünün sürətlə dəf olunması və Azərbaycanın innovativ modernləşməsi ölkəni dünya iqtisadi təmayüllərindən, o cümlədən əmək ehtiyatlarının miqrasiya bazarının aktiv inkişafından kənarda qoymamışdır.

Keçmiş sovet ölkələri üçün yetərincə aktual olan əmək miqrasiyası problemləri təbii olaraq Azərbaycanda da xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bu, ölkədə XX yüzilliyin axırlarında innovativ modernləşmənin öz milli vektorunun seçiləməsi ilə əlaqədardır. Ümummilli lider Heydər Əliyev əmin idi ki, miqrasiya siyasetində də siyasi idarəetmə mexanizmi yalnız o halda səmərəli inkişaf edir ki, bu, cəmiyyətdə hakim mövqə tutan mənəvi norma və milli dəyərlərə əsaslanıb. Bunlara riayət olunması issə təkcə dövlət tərəfindən deyil, habelə vətəndaşların öz inamları ilə də təmin edilir. İnnovasiya inkişafına səbəb olan əmək miqrasiyasının idarəolunmasında siyasi mexanizmin xarici siyasi amillərinə qlobal siyasetin aparıcı aktorları ilə qarşılıqlı siyasi əlaqənin Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulmuş çoxvektorlu, balanslaşdırılmış sistemi mini aid etmək lazımdır.

Öz iqtisadi potensialını və rəqabət qabiliyyətliliyini intensiv şəkildə yüksəldən Azərbaycan Respublikası əmək miqrasiyasının nizamlanması üzrə zəngin təcrübə toplamışdır. 1994-cü ildə BP- AMOKO konsorsiumu ilə qlobal neft müqaviləsinin imzalanması zamanı milli kadrların maraqlarını müdafiə edən Azərbaycan hökuməti xaricdən işçi qüvvəsinin cəlb olunması ilə bağlı məlumat tələb etmək hüququnu özündə saxlamışdır [13]. Dövlətin milli maraqlarını və onun iqtisadiyyatını transmilli şirkətlərin fəaliyyətinin mənfi tərəflərindən müdafiə edən Azərbaycan hakimiyyəti transmilli şirkətlərin işçi qüvvəsinin gətirilməsi sahəsindəki fəaliyyətinin beynəlxalq-hüquqi cəhətdən tənzimlənməsini hədəf götürmüştür.

1999-cu ilin oktyabrında Azərbaycan tərəfindən «Əmək miqrasiyası haqqında» qanunun qəbul edilməsinə qədər transmilli şirkətlər əmək vizaları üçün sorğu vermirdilər. Dövlət Miqrasiya Xidməti və Xəzər-Avropa İşgüzar

İnteqrasiya Klubu (CEIBC) Azərbaycanda neft kompaniyalarının iş vizalarının verilməsi ilə bağlı üzləşdikləri problemin koordinasiyası və operativ həlli üçün İşçi qrup yaratmışlar. BP Konsorsiumu iş yerlərinin təqdim olunması məqsədilə müraciətlərin sayı barədə Dövlət Miqrasiya Xidməti üçün müntəzəm proqnozlar verir.

2002-ci ildə BP konsorsiumu tərəfindən Azərbaycanda kadrların inkişaf strategiyası (Local Procurement Strategy in Azerbaijan) işlənib hazırlanmışdır. Bu programın işlənilməsində məqsəd kompaniyada milli təmsilçiliyi daha da gücləndirmək idi. Onun həyata keçirilməsi üçün işçi qrup yaradıldı. Bu qrup hər il BP-Azərbaycan ştatının tərkibində milli kadrların inkişafı barədə hesabat hazırlayır və ekspantların muzdla tutulması ilə bağlı öz siyaseti haqqında hökumətə hesabat göndərir.

«Ölkənin sərfəli geosiyasi vəziyyəti, sabit daxili siyasi şərait, Azərbaycanın tolerantlığı, energetika və nəqliyyat sahələrində beynəlxalq kommunikasiyaların genişləndirilməsi miqr-

siya proseslərinin dinamikasına təbii şəkildə təsir göstərir. Nəticədə isə Azərbaycan miqrantların çıxdığı ölkədən və tranzit dövlətdən tədricən miqrantların təyinat ölkəsinə çevrilməkdir» [2]. 2016-cı ildə əmək miqrasiyası kvotası üzrə işləmək üçün əcnəbilərdən 9 min 480 nəfər icazə əldə etmişdir [6]. Beləliklə, Azərbaycanda əmək miqrasiyası proseslərinin siyasi idarəolunması milli dövlətçiliyin inkişafı, dövlət idarəciliğin təkmilləşdirilməsi, hüquqi-demokratik dövlət quruculuğu və onun sosial oriyentasiyası ilə qarlılıqlı olaraq bağlıdır və şərtlənmişdir.

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq əmək miqrasiyası aktorlarının qarlılıqlı asılılığının politoloji təhlili miqrasiya axınlarının səmərəli nizamlanmasını yaradan və təkcə miqrantları qəbul edən ölkələr və onların çıxdıqları ölkələr üçün deyil, həmçinin miqrantların özləri üçün də miqrasiya potensialının məhsuldar tətbiqini təmin edən siyasi idarəetmə mexanizminin formalasdırılmasına səbəb olur.

Ədəbiyyat:

1. 2016-cı ilin Azərbaycan Respublikasında “Multikulturalizm ili” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı. <http://az.president.az/articles/17437>
2. Азербайджан постепенно превращается в страну притока трудовых мигрантов. <http://www.trend.az/azerbaijan/politics/2671326.html>
3. Алиев И. Мультикультурализм является образом жизни нашего народа, приоритетным направлением государственной политики. azertag.az/.../Multikulturalizm_
4. Ивахнюк И.В. Управление трудовой миграцией: противоречивые уроки глобального кризиса. www.socionauki.ru/journal/files/vg/2011_2/109-125.p
5. Международная трудовая миграция: подход, основанный на правах. Международное бюро труда. Женева, 2015
6. Миграционная статистика Азербайджана за 2016г. www.eapmigrationpanel.org/ru/.../
7. Положение в области глобального партнерства в целях развития. Доклад Целевой группы по оценке прогресса в достижении ЦРТ. ООН. 2014.
8. Ben Hall. Immigration in the European Union: problem or solution? <http://oecdobserver.org/news/archivestory.php/aid/337/>
9. Bell D., Inozemtsev V. The era of disunity. Reflections on the world of the 21st century. –Moscow: Center of Post-industrial Society Research, 2007
10. Christina Gabriel and Hélène Pellerin. Governing International Labour Migration. Current Issues, Challenges and Dilemmas. Routledge. N-Y. 2012.
11. Donald C. Menzel, Jay D. White. The State of Public Administration: Issues, Challenges and Opportunities. Routledge, 2015

12. Donald Trump wants to deport 11 million migrants: is that even possible?<https://www.theguardian.com/us-news/2015/aug/27/donald-trump>
13. Host Government Agreement /article ./. <http://subsites.bp.com/caspian/>
14. **Martin Ruhs.** The Price of Rights: Regulating International Labor Migration., Princeton University Press 2015
15. Migration and Remittances Factbook 2016 The World Bank Washington. 2016
16. **Natalia E. Dinello, Ernest Aryeetey.** Testing Global Interdependence: Issues on Trade, Aid, Migration and Development. Edward Elgar Publishing, L. 2007
17. **Richard Bronk.** The Romantic Economist: Imagination in Economics. Cambridge University Press. 2009
18. **Robert D.** Atkinson and Merrilea Mayo. Refueling the U.S. Innovation Economy:
- Fresh Approaches to Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM) Education. ITIF. Washington, 2010
19. **Sutherland P.** EU should ‘undermine national homogeneity’ says UN migration chief. <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-18519395>
20. Will Jones and Alexander Teytelboym Choices, preferences and priorities in a matching system for refugees.www.fmreview.org/destination.../jones
21. World Migration in Figures A joint contribution by UN-DESA and the OECD to the United Nations High-Level Dialogue on Migration and Development. <https://www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf>
22. World Migration Report 2015 – Migrants and Cities: New Partnerships to Manage Mobility.IOM. 2016.

Acar sözlər: *migrasiya, proses, trend, risklər, idarəetmə*

Key words: *migration, process, trend, risks, administration*

Ключевые слова: *миграция, процесс, тренд, риски, управление*

Fatəli Abdullayev

PhD candidate of The Institute on Law and Human Rights of Azerbaijan National Academy of Sciences, PhD in Law

THEORETICAL AND CONCEPTUAL APPROACHES TO THE CURRENT TRENDS AND RISKS OF POLITICAL MANAGEMENT OF LABOR MIGRATION PROCESSES

SUMMARY

The article “The theoretical and conceptual approaches to the current trend and risks of the political management of labor migration processes” analizises characteristic of modern transboundary movement of laborforce and wide range of potential risks for the states recieving migrant workers. The complexity of the political management of laborforse migration is explained by the national security issues, which, of course, is priority, however this does not exclude the close attention of state structures to new migration challenges.

Actual trends in the dynamics of migration flows create the need for effective synthesis of legal, foreign policy, economic, demographic, socio-integration socio-cultural aspects of the activities of political institutions to streamline and regulate migration processes.

The technologies of political management of labor migration are viewed in two conceptual models: normative and descriptive. The author investigates the priorities of political management of labor migration in the synthesis paradigm of New Public Management and Good Governance conception. The transformation issues on Azerbaijan, that transforms from migrants leaving country to hosting state, are analysed, the bilateral dependence issues of political management of national statehood development and labor migration processes are investigated in Azerbaijan's experience.

Фатали Абдуллаев

*Докторант Института права и прав человека
Национальной Академии наук Азербайджана,
доктор философии по праву*

**ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ
К АКТУАЛЬНЫМ ТРЕНДАМ И РИСКАМ ПОЛИТИЧЕСКОГО
УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССАМИ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ**

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются специфика современных трансграничных перемещений рабочей силы и широкий спектр потенциальных рисков для государств, принимающих трудовых мигрантов. Сложность политического управления миграцией трудовых ресурсов объясняется не только вопросами национальной безопасности, что, конечно, приоритетно, но это не исключает пристального внимания государственных структур к новым миграционным вызовам. Актуальные тренды динамики миграционных потоков продуцируют потребность эффективного синтеза правовых, внешнеполитических, экономических, демографических, социально-интеграционных и социокультурных аспектов деятельности политических институтов по упорядочению и регулированию миграционных процессов.

Технологии политического управления трудовой миграцией рассматриваются в двух концептуальных моделях: нормативной и дескриптивной. Автор раскрывает приоритеты политического управления трудовой миграцией в парадигме синтеза концепций New Public Management и Good Governance. Рассматриваются вопросы трансформации Азербайджана из страны исхода мигрантов и транзитного государства в страну приема мигрантов, на опыте Азербайджана анализируется взаимозависимость развития национальной государственности и политического управления процессами трудовой миграции.

H Ü Q U Q

ZAFİQ XƏLİLOV
Milli Aviasiya Akademiyasının
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

İKİNCİ DƏRƏCƏLİ «HAVA AZADLIQLARI» NİN HÜQUQI TƏNZİMLƏNMƏSİ VƏZİYYƏTİNƏ MÜASİR BAXIŞ

Hazırda intensiv inkişaf mərhələsinə qədəm qoyan mülki aviasiya hər bir dövlətin apardığı siyasetin prioritetləri sırasında olmuşdur. Sözsüz ki, müasir beynəlxalq aviasiyada aviaşirkətlərin rolü və onların fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənmə məsələləri olduqca mühüm və aktualdır. Məlum olduğu kimi, istənilən aviaşirkət hava daşımaları zamanı sərnişin, yük və poçtu daşımaqla kommersiya fəaliyyətini həyata keçirməyə imkan verən müəyyən kommersiya hüquqlarından istifadə edir. Hava hüququnda bu kommersiya hüquqlarının digər adı «hava azadlıqları» kimi xarakterizə edilir. «Hava azadlıqları»nın hüquqi təsnifatına uyğun olaraq bu hüquqlar dörd qrupa ayrıılır. Bunlar aşağıdakılardır: köməkçi (birinci və ikinci «hava azadlıqları»), əsas (üçüncü və dördüncü «hava azadlıqları»), ikinci dərəcəli (beşinci, altinci və yeddinci «hava azadlıqları») və kabotaj azadlıqlar (səkkizinci və doqquzuncu «hava azadlıqları»). Qeyd etməliyik ki, əsas «hava azadlıqların»dan fərqli olaraq ikinci dərəcəli «hava azadlıqları»nın həyata keçirilməsi üçün həm tərəfdəş ölkə, həm də üçüncü ölkə ilə müvafiq sazişin mövcud olması zəruridir. Ümumilikdə beşinci «hava azadlığı»ndan sonrakı hüquqlar (yeni «hava azadlıqları») heç bir beynəlxalq hüquqi sənəddə müəyyən edilməmişdir. Bu səbəbdən də, sözügedən ikinci dərəcəli azadlıqların hüquqi tənzimlənmə vəzibəti, bu azadlıqların praktiki realizəsi ilə bağlı formalaşdırıla biləcək aviasiya siyaseti və konsepsiyanın müasir hava hüququ kontekstində kifayət qədər əhəmiyyətlidir. Hazırda ikinci dərəcəli «hava azadlıqları» kommersiya baxımından əhəmiyyətli olub

dövlətlərin aviadaşımalar bazarına xüsusi təsir imkanlarını özündə birləşdirən mühüm hüquqlar hesab olunur. Buradan bir daha görünür ki, «İKİNCİ DƏRƏCƏLİ «HAVA AZADLIQLARI» NİN HÜQUQI TƏNZİMLƏNMƏSİ VƏZİYYƏTİNƏ MÜASİR BAXIŞ» mövzusu yeniliyi ilə seçilərək bu istiqamətdə elmi tədqiqatları zəruri edir. Mövzunun araşdırılması məqsədi ilə aşağıda göstərilən məsələlərin həlli xüsusilə vacibdir:

- Beşinci azadlığın müsbət cəhətlərinin müəyyən edilməsi və bəzi ölkələr tərəfindən gündəmə gətirilən bu azadlığın kabotajla müqayisə edilməsi konsepsiya-sından imtina edilməsi;
- Beşinci və altinci «hava azadlıqları» ilə bağlı kommersiya baxımından daha perspektivli milli aviasiya siyasetinin formalaşdırılması;
- Yedinci «hava azadlığı»nın müstəqilliyi və digər «hava azadlıqları» ilə əlaqələndirilməməsi;
- Kombinasiya edilmiş hava daşımaları çərçivəsində üçüncü və dördüncü azadlıqlarla yanaşı, yeddinci «hava azadlığı»nın da mübadilə edilməsi siyasetinin özünün doğrultmaması.

İlk önce ikinci dərəcəli azadlıqlar qrupuna daxil olan daşıma hüquqlarının anlayışlarına diqqət edək.

Beşinci «hava azadlığı» müntəzəm beynəlxalq hava əlaqələrində bir dövlətin (B) digər dövlətə (A) verdiyi hüquq əsasında təyin edilmiş aviadaşılıyıcının saziş üzrə tərəfdəş ölkə (B) və üçüncü ölkələr arasında (C) sərnişin, baqaj, yük və poçtu daşıma hüququndur [4]. Misal kimi, «Emirates» hava yolları şirkətinin Sidney

– Banqkok – Dubay reysini göstərmək olar [17].

«Altıncı «hava azadlığı» müntəzəm beynəlxalq hava əlaqələrində bir dövlətin (A) digər dövlətə (B) verdiyi hüquq əsasında təyin olunmuş aviadaşıyıcıının qeydiyyatdan keçdiyi ölkədən (B) tranzitlə keçərək sərnişinlərin, yükün və poçtun digər ölkələr arasında (A və C) daşınması hüququdur». Məsələn, «KLM» aviaşirkətinin həyata keçirdiyi Nyu-York – Amsterdam – Qahirə reysi üzrə beynəlxalq marşrutu qeyd etmək olar [12, s.56].

Yedinci «hava azadlığı» müntəzəm beynəlxalq hava əlaqələrində bir dövlətin (A) digər dövlətə (B) verdiyi hüquq əsasında təyin olunmuş aviadaşıyıcıının öz dövləti ilə (B) hava əlaqəsi yaratmadan sərnişinləri, yükü və poçtu bu hüququ verən dövlətin (A) ərazisindən üçüncü dövlətə (C) daşınması hüququdur. «AZAL» QSC-nin gələcəkdə Azərbaycandan keçməməklə İspaniyadan (Barselonadan) Çinə (Pekinə) daşima hüququnu reallaşdırması bu azadlığa misal ola bilər.

Mövzu çərçivəsində adıçəkilən azadlıqlara dair müasir aktual və gündəmdə olan məsələləri təhlil etməyə çalışacaq. Bu nöqtəyi-nəzərdən də, son illərdə imzalanan dövlətlərarası hava əlaqəleri haqqında sazişləri təhlil edərək hesab edirik ki, beşinci «hava azadlığı»nın müsbət cəhətlərini aşağıdakı kimi müəyyən etmək daha məqbul sayıla bilər:

- aviaşirkətlərarasında rəqabətin stimullaşdırılması;
- uzun məsafəli marşrutlarda aviaşirkətlərin iqtisadi effektivliyinin artırılması;
- aviaşirkətlərin kifayət qədər xidmət göstərilməyən marşrutlar üzrə daşımaların təşkil edilməsinə təşviq olunması;
- aviabilet qiymətlərinin daha münasib şəkildə müəyyən edilməsi;
- müvafiq məntəqələrdə ikinci azadlıqdan (texniki dayanacaq) istifadə edən aviaşirkətlər üçün faydalı imkanların yaradılması;
- turizm sahəsində dövlət siyasetinin inkişaf etdirilməsinə kömək göstərilməsi.

Aparılan elmi araşdırımlar nəticəsində biz beşinci «hava azadlığı»nın mənfi cəhəti kimi

irəli sürürlən məsələyə də aydınlıq gətirmək istərdik. Bu cəhət bəzi müasir praktik nümunələrə əsaslanır. Bu azadlığın mənfi cəhəti, əsasən, ABŞ alımları tərəfindən gündəmə gətirilmişdir. Onlar bildirirlər ki, bu azadlıq ölkədaxili hava daşımaları baxımından ədalətsiz yanaşmanı ortaya çıxarır. Belə demək mümkünsə, hazırda ABŞ hökuməti və orada fəaliyyət göstərən yerli aviaşirkətlər reallaşdırıldıqları üçüncü və dördüncü azadlıq baxımından bu cür daşımaların potensial şəkildə ədalətsiz rəqabət şəraitini yaratdığını iddia edirlər. Qeyd olunan bu cəhəti əsas tutan bir qrup alımlar beşinci «hava azadlığı»nı bəzi hallarda mübahisəli daşima hüququ kimi xarakterizə edirlər [9, s.79–80]. Bunu onunla izah edirlər ki, bu azadlıq bəzi hallarda xarici aviadaşıyıcıının ölkədaxili marşrutlar üzrə daşımalar (kabotaj) həyata keçirməsinə imkan yaradır. Ona görə bu cür iddiaların müəllifləri daha çox kabotaj hüquqlarının kommersiya dəyərini beşinci azadlıq üzrə həyata keçirilən daşımalarla müqayisə edirlər [16, s.108]. Daha dəqiq desək, onlar beşinci azadlığı beynəlxalq reysin digər ölkənin iki məntəqəsi arasında davam etməsi kimi şərh edərək bu yanaşmanı irəli sürülər [15].

Məlum olduğu kimi, məhz ABŞ-da yerli aviaşirkətlərlə xarici daşıyıcılar arasında baş verən bu cür mübahisələr daha çox ön plana çıxır. Əvvəllər mövcud olan Rusiya təcrübəsinə əsas götürərək, hətta bəzi rus alımları (M.N.Kopilov, V.İ.Kuznetsov, İ.Qetman-Pavlova və s.) hesab edirlər ki, beşinci «hava azadlığı» milli hava yolları şirkətlərinin maraqlarını tapdaları və rəqabət davamlılığını azaldır [8, s.411–412; 6, s.646]. Bununla yanaşı, bu məsələ Çin hüquq ədəbiyyatında da son illərdə xüsusişə aktuallaşıb. Çin hüquqşunas alimi Lyu Sin «Rusiya Federasiyası və Çin Xalq Respublikası arasında beynəlxalq hava əlaqələrinin hüquqi tənzimlənməsində yenilik» adlı məqaləsində iki dövlət arasında hava əlaqələri haqqında sazişi izah edərək beşinci «hava azadlığı»nın müqavilədə nəzərdə tutulduğu halda reallaşdırılmadığını vurgulayır. O, bunu Çin Xalq Respublikasının «Mülki Aviasiya Qanunu»nun 13-cü fəslinin müddəaları ilə əlaqələn-

dirir. Adıçəkilən fəsil bütünlüklə xarici hava yolları şirkətlərinin Çin Xalq Respublikasının ərazi hüdudlarında hava daşımalarının reallaşdırılmasının qadağan edilməsinə dair maddələri özündə birləşdirir [7]. Buradan bir daha aydın olur ki, Cində də ABŞ-da olduğu kimi beşinci «hava azadlığı» marşrutunun bir hissəsi kabotaja bərabər tutularaq bəzi qadağalara və mübahisələrə səbəb olur. Onu da vurğulamalıq ki, mənfi cəhət kimi xarakterizə olunan bu məsələ ancaq bir neçə dövlətin təşəbbüsü ilə geniş müzakirə obyektiñə çevrilmişdir. Fikrimizcə, kabotaj daşımalarını qadağan edən ABŞ və Çinin bu yanaşması beşinci «hava azadlığı»nın kommersiya baxımından xüsusi əhəmiyyətini azaltmayaraq mühüm bir mənfi cəhət kimi qabardılmamalıdır. Eyni zamanda beşinci azadlığın mahiyyətində reallaşdırılan daşıma marşrutu üzrə məntəqələrin mütləq şəkildə ayrı-ayrı ölkələrdə yerləşməsi barədə konkret müddəə yoxdur. Yəni beşinci azadlıq üzrə reallaşdırılan marşrut əgər 3 məntəqədən ibarətdirsə, onlardan ikisi bir ölkədə də yerləşə bilər. Digər tərəfdən beşinci «hava azadlığı» əsas beynəlxalq hüquqi sənəd olan «Beynəlxalq mülki aviasiya haqqında» Konvensiyasında (7 dekabr 1944-cü il, Cikaqo), İKAO-nun rəsmi sənədi olan «Dövlətlərarası hava nəqliyyatının tənzimlənməsi haqqında Təlimat»da (Monreal, 2004-cü il, Doc 9626) təsbit edilərək müstəqil şəkildə praktiki tənzimlənmə xüsusiyyətlərinə malikdir. Bununla yanaşı, müasir müstəvidə əksər dövlətlərarası hava əlaqələri haqqında sazişlər baxımından da, bu azadlığın realizə imkanları, marşrut fərqlilikləri bir daha sözügedən daşıma hüququnu kabotajdan uzaqlaşdırır. Bu bir daha nümayiş edir ki, artıq hava hüququnda əsaslı şəkildə təsdiqini tapmış beşinci «hava azadlığı» spesifik xüsusiyyətləri olan kabotaj daşımalarla müqayisə oluna bilməz.

Hesab edirik ki, aviadaşımalar bazarını genişləndirməyi hədəfləyən aviaşirkətlər uzunmüddətli və praqmatik kommersiya siyasəti proqramları çərçivəsində müxətərif təşviqedici təkliflər irəli sürməklə beşinci və altıncı azadlıq üzrə müvafiq marşrutları ələ keçirməyə səy göstərməlidirlər. Bu baxımdan dünya üzrə

aviadaşımaların satış bazarına təsir imkanları olan nəhəng aviaşirkətləri xüsusilə qeyd etmək olar. Eyni zamanda, digər aviaşirkətlər də beşinci və altıncı «hava azadlıqları»nın reallaşdırılması istiqamətində bir çox zəruri şərtləri əsas götürməlidirlər. Hesab edirik ki, stabil və elastik kommersiya siyasəti prinsiplərini rəhbər tutan kiçik aviaşirkətlər öz ölkəsindən keçməklə müvafiq regionlararası daşımaları mənimsəyə bilərlər. Praktikadan göründüyü kimi, qiymətləri aşağı salaraq kreditlə satışın düzgün təşkilinə nail olan bəzi kiçik aviaşirkətlər də müəyyən «hava azadlıqları» üzrə müvafiq marşrutlarda üstünlüyü ələ keçirə bilirlər. Aviaşirkətlər fəaliyyətlərinə seqmentləşdirməni də (uçuş məsafəsi üzrə, sərnişinlərin doğulduğu və ya yaşadığı ölkələrin mədəniyyəti üzrə, səyahətin məqsədi üzrə) düzgün formada nəzərə aldıqları halda beşinci və altıncı «hava azadlıqları» üzrə qarşıya qoyulmuş strateji hədəflər öz nəticəsini verə bilər. Belə düşünürük ki, müvafiq regionun avidaşımalar bazarını təhlil edərək və onun konyukturasını proqnozlaşdıraraq mövcud rəqabət şəraitini məqsədə uyğun şəkildə dəyərləndirən aviaşirkətlər beşinci və altıncı «hava azadlıqları»dan maksimum kommersiya effekti əldə edə bilərlər. Təbii ki, ikitərəfli hava əlaqələri haqqında sazişlərin artması sayəsində aviasiya heç vaxt inkişaf edə bilməmişdi. Bu baxımdan da aviasiya mütəxəssisləri haqlı şəkildə beşinci və altıncı «hava azadlıqları»nın önəmini əsas tutaraq çoxtərəfli sazişlərin imzalanmasının vacibliyini bildirirlər. «KLM», «Singapore Airlines» və «Thai Airways International» kimi aviaşirkətlər məhz bu yolla XX əsrin 80 və 90-cı illərində üçüncü ölkələrdən daşımalar həyata keçirərək daha da inkişaf edə bildilər. Bəhreyn sultanlığının aviaşirkəti olan «Gulf Air» bu praktikaya istinad edərək hazırda fəaliyyətini genişləndirir [10]. Doğrudan da, beşinci və altıncı «hava azadlığı» üzrə daşımaların artırılması və bu hüquqların geniş şəkildə tətbiq olunması müvafiq qaydada bütün saziş tərəfləri üçün faydalı nəticələr verə bilər. Onu da xüsusi olaraq vurğulamalıq ki, bu gün bir çox dövlətlər daha çox adıçəkilən azadlıq-

lardan turizmin inkişaf etdirilməsi üçün istifadə edirlər. Hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikası turizm potensialı ölkə kimi gələcəkdə beşinci və altıncı «hava azadlıqları» ilə bağlı kommersiya baxımından daha perspektivli hava əlaqələri haqqında sazişlər imzalaya bilər. Ölkəmiz öz coğrafi mövqeyi və strateji yerləşməsi nöqtəyi-nəzərindən bu cür hüquqları geniş mübadilə edən hava yolları şirkətləri üçün maraqlı ola bilər. Azərbaycanın əlverişli coğrafi mövqeyi onu daima regional mərkəz statusuna yüksəltmiş və ölkəmizin geosiyasi dəyərini daha da artırılmışdır. Ərazisindən «Böyük İpək Yolu» keçən Azərbaycanın coğrafi durumu Avropa, Asiya və Sakit Okean hövzəsi dövlətlərinə ölkəmizin üzərindən uçuşların həyata keçirilməsi üçün geniş imkanlar yaradır. Bu baxımdan da beşinci və altıncı «hava azadlığı»nı mübadilə edən ölkələrin Azərbaycana üstünlük verməsi istiqamətində tədbirlərin aparılması daha məqsədə uyğun ola bilər. Azərbaycan Respublikasının bu gün Avropa və Asiya qitələri arasında əlverişli coğrafi və iqtisadi məkanda yerləşməsi məhz qeyd olunan mühüm daşıma hüquqlarının mübadilə edilməsini ön plana çəkir. Azərbaycan özü də Avropa və Asiya arasında təbii-coğrafi təmas körpüsü kimi bu azadlıqlardan istifadə edərək əlverişli aralıq məntəqəyə çevrilə bilər. Məsələn, «stop-over» çərçivəsində müəyyən olunan müvafiq şərtlərdən daha səmərəli şəkildə istifadə etməklə ölkəmizə gələn tranzit sərnişinlərin sayı daha da artırıla bilər. Eyni zamanda, sözügedən hüquqla Azərbaycana gələn sərnişinlər üçün beynəlxalq təcrübəyə istinad edərək Bakı və onun ətraf bölgələrində ekskursiya və turistik xidmətlər təşkil edilə bilər. Qeyd etməliyik ki, paytaxtla yanaşı, Gəncə, Naxçıvan, Lənkəran və Qəbələ şəhərlərində də gələcəkdə bu cür imkanlardan istifadə edərək turizm siyasətində uğurlu addımlar atıla bilər. Bu gün ölkəmizdə müasir və uzun məsafələrə uça bilən hava gəmilərinin alınması dövlət mülki aviasiya siyasətinin vacib tərkib hissəsi olub uğurla həyata keçirilməkdədir. Təbii ki, bu siyasət hava əlaqələrinin reallaşdırılmasına da perspektivdə özünü bürüzə verəcəkdir. Azərbaycan

təşəbbüskar dövlət kimi ölkəmiz üçün daha münasib və müvafiq marşrut xətləri əsasında beşinci və altıncı «hava azadlıqları»ndan istifadəni nəzərdə tutan hava əlaqələri haqqında saziş modellərini əməkdaşlıq etdiyi ölkələrə təklif edə bilər. 10 yanvar 2017-ci il tarixdə Nazirlər Kabinetinin 2016-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında ölkə başçısı İlham Əliyev demişdir: «Mən hesab edirəm ki, 2017-ci il turizmlə bağlı daha da uğurlu olacaq. Baxmayaraq ki, bu il turistlərin sayı 11 faiz artıb. Ancaq görülən tədbirlər nəticəsində əmin-nəm ki, bu il daha da çox turist gələcək... Bu gün turistlər hara gedir? Harada ki, təhlükəsizlik, əmin-amənlıq, xaricilərə xoş münasibət, gözəl mənzərə, tarixi abidələr, yaxşı xidmət, yaxşı otellər var. Bunların hamısı bizdə var. Bəziləri bizə tarixdən qalib, bəzilərini biz özümüz yaratmışıq. Ona görə Azərbaycanı dünyada daha çox tanıyırlar. Bizim keçirdiyimiz beynəlxalq tədbirlərin məqsədi budur. Biz ildə bir neçə mötəbər beynəlxalq tədbir keçiririk... Əlbəttə ki, turizmin inkişafı bundan sonra da sürətlə getməlidir» [1].

Möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyevin nitqindən çıxan nəticə bir daha onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycana turistlərin cəlb edilməsi istiqamətində müxtəlif layihələrin həyata keçirilməsi prosesi sürətləndirilərək daha da uğurla davam etməlidir. Eyni zamanda ölkə başçısı bir daha turistlərin cəlb edilməsi siyasətinin dövlətin mühüm və prioritet istiqamətlərindən biri olduğunu açıq şəkildə bəyan edir. Bu məsələlər dövlət mülki aviasiya siyasətinin fəaliyyət planı çərçivəsində nəzərdən keçirilərək turizm potensialını tanıtma və dünyada təbliğ etmə işi daha da sürətlə getməlidir. Bu baxımdan beşinci və altıncı «hava azadlıqları»dan istifadə edən və turistlərin cəlb edilməsi prosesini uğurla həyata keçirən xarici dövlətlərin praktikasına istinad edərək Azərbaycanın dünya miqyasında əvəzolunmaz tranzit ölkəyə çevrilməsini tam şəkildə təmin etmək olar.

Digər mühüm və aktual məsələ yeddinci azadlığın «hava azadlıqları» sistemində yerin müəyyən edilməsi və bu azadlığın müstə-

qilliyi əlamətlərinin təsbit edilməsidir. Ümumiyyətlə, yeddinci «hava azadlığı»nın müstəqilliyi və ya beşinci və altıncı «hava azadlıqları» ilə əlaqələndirilməsi məsələsi də, müasir elmi ədəbiyyatlarda xüsusi diskussiyaya çevrilmişdir. Professor Bin Çenq bu azadlığı tam şəkildə əlavə-milli (extra-national) daşıma kimi xarakterizə etməyə çalışıb. Hüquqşunas alim P.Xanaypel isə yeddinci «hava azadlığı»nın altıncı azadlıq üzrə reallaşdırılan daşımların xüsusi forması kimi nəzərdən keçirir [16, s.107]. İ.H.F.D.Verskor, M.A.Butler kimi alimlər bu daşıma hüququnu «sərbəst olan beşinci azadlıq» kimi şərh edirlər [13, s.17]. L.Vallero isə, öz növbəsində qeyri-rəsmi yeddinci azadlığı beşinci «hava azadlığı»nın xüsusi forması hesab edir [14]. Rus alimi V.E.Brusilovski də məsələni bu cür izah edərək yeddinci azadlığı beşinci «hava azadlığı»nın xüsusi hallarından biri olaraq qeyd edir [5, s.135]. Ervin von den Steynen isə daha ümumi münasibət ifadə edərək qeyd edir ki, yeddinci azadlıq özündən əvvəlki hüquqlarla birgə beynəlxalq məqyasda həyata keçirilən hava daşımlarının hərəkətliyini ehtiva edir [11, s.44]. E.M.Nəcəfov, S.İ.Əliyev, X.Ə.Axundov kimi müəlliflər isə bildirirlər ki, yeddinci «hava azadlığı»nın beşinci «hava azadlığı»nın bir növü kimi hesab edilməsi fikirlərinin olmasına baxmayaraq, hal-hazırda müstəqil «hava azadlığı» kimi qəbul edilir [3, s.36]. Biz hesab edirik ki, praktika əsasında formallaşması baxımından altıncı və yeddinci «hava azadlıqları» beşinci azadlığın formaları kimi XX əsr tarixinin müxtəlif mərhələlərində tətbiq edilməklə zaman çərçivəsində müstəqilləşmişdir. Fikrimizcə, hazırkı mərhələdə yeddinci azadlığın fərqli marşrut trayektoriyası, bu daşıma hüququnun dövlətlərarası hava əlaqələri haqqında sazişlərdə müstəqil olaraq müəyyən edilməsi və ən əsası 2004-cü ildə qəbul edilən «Dövlətlərarası hava nəqliyyatının tənzimlənməsi haqqında Təlimat»da sxematik şəkildə təsbit edilməsi bu azadlığın tam şəkildə müstəqilliyinə dəlalət edən əsas əlamətlərdir.

Bununla yanaşı, son illərdə yeddinci azadlığın yük daşımlarında önemli rol oynaması

bəzi aviadaşıyıcıların kommersiya siyətində əsas prioritetlərdən birinə çevrilmişdir. Bununla əlaqədar olaraq, bir neçə il bundan önce yük təyyarələrində səyahət etmə məsələsi xüsusilə aktuallaşmışdı. Bununla bağlı bir qisim alimlər bildirmişlər ki, müasir praktikada hava yolu ilə yük daşıma fəaliyyətində ön plana çıxan FedEx, UPS və DHL kimi aviaşirkətlər əlavə olaraq sərnişin daşıma fəaliyyətini də həyata keçirirlər. Bu məsələ ilə bağlı bəzi beynəlxalq hava hüququ ədəbiyyatlarında qeyd olunur ki, uzun məsafələrə uçan və bu cür kombinasiya edilmiş hava daşımlarını həyata keçirən bəzi aviaşirkətlər öz dövlətlərinin müvafiq ikitərəfli sazişləri əsasında eyni «hava azadlıqları» ilə yanaşı, əlavə imtiyazlardan da faydalayırlar. Mütəxəssislərin mülahizələrinə görə, belə hallarda əlavə imtiyazlar dedikdə üçüncü, dördüncü azadlıqlarla yanaşı, yeddinci «hava azadlığı»nın da mübadilə edilməsi məsələsi ortaya çıxır [9, s.78]. Bu gün kombinasiya edilmiş hava daşımlarının həyata keçirilməsi məsələsində yuxarıda sadalanan aviaşirkətlər-dən çox, məhz Alyaska hava yolları şirkətinin daha qabarık şəkildə nəzərə çarpmasını ifadə etməliyik. Alyaska hava yolları şirkəti Boinq 737-400 kombi hava gəmisi vasitəsilə bir çox istiqamətlərə, o cümlədən bəzi reyslər əsasında Vaşinqton ştatının Sietl şəhərinə uçuşlar həyata keçirir [2]. Bu nöqteyi-nəzərdən yuxarıda qeyd etdiyimiz eyni «hava azadlıqları» ilə yanaşı, (xüsusən də, yeddinci «hava azadlığı») əlavə imtiyazlardan da faydalananma məsələsi məhz Alyaska hava yolları şirkətinin iki xarici dövlət arasındaki daşımlarına aid edilə bilər. Çünkü müasir aviasiyada hər iki istiqamətdə daşımların reallaşdırılması üçün hüquqi baxımdan müvafiq lisenziyaların olması olduqca vacibdir. Yük aviaşirkəti üçün sərnişindən istiqamətində fəaliyyətə başlamaq heç də, kommersiya baxımından səmərəli deyildir. Belə demək mümkünsə, hava daşımları ilə bağlı şirkətlər arasında uzun illərdir ki, müvafiq bölgü aparılmışdır. Bu baxımdan da, kombinasiya edilmiş hava daşımları çərçivəsində üçüncü və dördüncü azadlıqlarla yanaşı, yeddinci «hava azadlığı»nın da mübadilə edilməsi siyaseti

müasir aviasiyada özünün doğrultmur. Ümumiyyətlə, bu siyasetin mülki aviasiya sahəsində realizə olunma imkanları o qədər də geniş perspektivlər vəd etmir.

İkinci dərəcəli «hava azadlıqları» qrupuna aid edilən daşima hüquqları ilk dörd «hava azadlığı»na nisbətən daha az mübadilə edilir. Qeyd olunanlardan bu qənaətə gəlirik ki, aviaşirkətlər ikinci dərəcəli azadlıqları kommersiya nöqteyi-nəzərindən hava daşımaları bazarını canlandırmış və daha çox gəlir əldə etmək üçün müvafiq konsepsiya əsasında

Ədəbiyyat:

1. 10 yanvar 2017-ci il tarixdə Nazirlər Kabinetinin 2016-cı ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında ölkə başçısı İlham Əliyevin nitqi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi internet saytı – <http://president.az/articles/22415>
2. Alyaska hava yolları şirkətinin rəsmi internet saytı, Boinq 737-400 kombi hava gəminisinin konfiqurasiyası <https://www.alaskair.com/content/travel-info/our-aircraft/737-400-combi.aspx>
3. Nəcəfov E.M., Əliyev S.İ., Axundov X.Ə. «Beynəlxalq aviadaşımaların təşkili və texnologiyası», dərslik, Milli Aviasiya Akademiyası, Bakı – 2012, 268 s.
4. Nəcəfov E.M., Xəlilov Z.Z. Beynəlxalq hava daşımalarında «hava azadlıqları», MAA Elmi əsərləri, 2008, 148-158 s.
5. Брусиловский В. Авиационный бизнес и воздушные суда. Комментарий к Федеральному закону О государственной регистрации прав на воздушные суда и сделок с ними (постатейный). Москва, Издательство: Контент-пресс – 2012, 494 с.
6. Гетьман-Павлова И. Международное право: учебник для академического бакалавриата, 2-е изд., перераб. и доп. Москва, Издательство: Юрайт – 2014, 709 с.
7. Лю Синь. Новое в правовом регулировании международных воздушных сооб-

məqsədə uyğun şəkildə istifadə edə bilər. Ümumilikdə aparılan təhlillər onu göstərir ki, beşinci, altıncı, yedinci «hava azadlıqları»nı özündə birləşdirən ikinci dərəcəli «hava azadlıqları» tərəfdən dövlətlərdən üçüncü ölkəyə saziş əsasında aviadaşımalarının həyata keçirilməsi məqsədini ehtiva edir. Bu azadlıqların nəzəriyyədə məhz ikinci dərəcəli olaraq qruplaşdırılmasının səbəbi qeyd olunan hüquqların reallaşdırılma praktikası və təhlil edilən spesifik xüsusiyyətlərlə bağlıdır.

щений между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой. // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки. 2010. № 2. с. 44 – 52.

8. Международное право. 4-е изд. перераб. / Отв. ред. Б.Р.Тузмухамедов. – М.: Hopma: Инфра, Москва, 2014, 576 с.
9. By Brian F. Havel and Gabriel S. Sanchez «The Principles and Practice of International Aviation Law» Publisher: Cambridge University Press (City/Country Cambridge, United Kingdom) Print Publication Year: 2014, Format Paperback: 464 p.
10. «Creativity and Innovation in Aviation» – Vivek Pattanayak, former Director of the Bureau of Administration and Services, International Civil Aviation Organization (ICAO) – www.iffaadindia.org/images/article/
11. Erwin von den Steinen, National Interest and International Aviation (Aviation Law and Policy Series) Publisher: Kluwer Law International (October 26, 2006), 236 p.
12. I.H.Ph. Diederiks-Verschoor, Pablo Mendes De Leon «An introduction to Air law», 9th revised edition, Kluwer Law, april 2012, 456 p.
13. Isabella Henrietta Philepina Diederiks-Verschoor, M. A. Butler (legal adviser.) «An Introduction to Air Law» Kluwer Law International, 2006, 345p.

14. Luigi Vallero «The Freedom of Fifth Freedom Flights» – Airways (Airways International Inc) - August 2004, 11 (102): 31–36. http://www.laseraero.com/pdf/A102_Fifth_Freedom.pdf
15. Mendes de León Pablo, Cabotage in Air Transport Regulation. Martinus Nijhoff, 1992, 271 p.
16. Peter P.C. Haanappel «The Law and Policy of Air Space and Outer Space: A Comparative Approach», Kluwer Law International, 2003, 328 p.
17. Top 15: Longest fifth freedom flights in the world, <http://weekendblitz.com/top-15-longest-fifth-freedom-flights-world/>

Açar sözlər: ikinci dərəcəli «hava azadlıqları», beşinci «hava azadlığı», altinci «hava azadlığı», yeddinci «hava azadlığı», «hava daşımaları»

Key words: secondary «freedom of air», the fifth «freedom of air», the sixth «freedom of air», seventh «freedom of air», «air transport»

Ключевые слова: второстепенные «свободы воздуха», пятая «свобода воздуха», шестая «свобода воздуха», седьмая «свобода воздуха», «воздушные перевозки»

Zafiq Khalilov

PhD in Law of National Aviation Academy

THE MODERN VIEW ON STATE OF THE LEGAL REGULATION OF THE SECONDARY FREEDOMS OF AIR

SUMMARY

The article studies the state of the legal regulation of the secondary «freedoms of air» (the fifth, sixth and seventh «freedoms of air») in the commercial activities of airline companies and their influence on modern practices and current issues related to these freedoms. At the same time, the article covers the issues like identification of the positive features of the fifth freedom and the rejection of the concept of comparison of this freedom with cabotage put forward by some countries, the formation of a more promising national aviation policy from a commercial point of view, related to the fifth and sixth «freedoms of air», independence of seventh «freedom of air» and the lack of coordination with other «freedoms of air», absence of justification of the policy of exchange of the seventh «freedom of air» with the third and fourth freedoms in combined air transport.

Зафиг Халилов

*доктор философии по праву,
Национальная Академия Авиации*

**СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД НА СОСТОЯНИЕ ПРАВОВОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ ВТОРОСТЕПЕННЫХ
«СВОБОД ВОЗДУХА»**

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается состояние правового регулирования второстепенных «свобод воздуха» (пятая, шестая и седьмая «свободы воздуха») в коммерческой деятельности авиакомпаний, их влияние на практику и современные актуальные вопросы, связанные с этими свободами. В то же время в статье исследуются такие вопросы, как выявление положительных черт пятой свободы и отказ от концепции сравнения этой свободы с каботажем, выдвигаемый некоторыми странами, формирование более перспективной национальной авиационной политики с коммерческой точки зрения, связанной с пятым и шестым «свободами воздуха», самостоятельность седьмой «свободы воздуха» и отсутствие координации с другими «свободами воздуха», отмечается неоправданность политики обмена седьмой «свободы воздуха», наряду с третьим и четвертым свободами в рамках комбинированных воздушных перевозок.

H Ü Q U Q

KAMAL CƏFƏROV

**Azərbaycan Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə
Komissiyasının katibi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəcililik Akademiyasının Rəhbər dövlət idarəciliyi kadrlarının
ixtisasın artırılması İnstitutunun magistrantı**

KORRUPSIYA SƏVIYYƏSİNİN ÖLÇÜLMƏSİ İLƏ BAĞLI BEYNƏLXALQ İNDEKSLƏR VƏ ONLARIN ÇATIŞMAZLIQLARI

Bu gün dünyada korrupsiyaya qarşı mübarizə ilə bağlı müxtəlif alətlər və vasitələr tətbiq olunur [5]. Çünkü korrupsiya bütövlükdə bir ölkə deyil, bütün ölkələr üçün xarakterikdir. Bu fenomen hər bir ölkəni əhatə etdiyindən, buna qarşı mübarizə də beynəlxalq miqyasda aparılır [8]. Beynəlxalq miqyasda aparılan mübarizənin üsullarından biri də, korrupsiyanın səviyyəsinin ölçülməsidir. Korrupsiyanın səviyyəsinin ölçülməsi prosesində də «Beynəlxalq Şəffaflıq» təşkilatı 1995-ci ildən iştirak edir. Təşkilatın ölçmə üsullarından biri isə Korrupsiya Qavrama İndeksidir (KQİ) [6]. Bu indeks təşkilatın çox istinad edilən, eyni zamanda geniş tənqidlərə məruz qalan ən ziddiyətli alətidir. Çünkü bu indeks ölkələr üzrə korrupsiyanın səviyyəsinin ölçülməsi ilə bağlı araşdırmaşala əlavə olaraq, həm də onları müqayisəli sıralayır. Hər bir ölkə üzrə fərqli ekspert və özəl sektor nümayəndələrinin rəylərinə əsasən əldə edilmiş nəticələrin vahid meyarlar əsasında sıralanması təbii olaraq, nəticələri təhrif edir və bu baxımdan etibarlı qəbul edilmir [9].

Bununla belə, Azərbaycanın nəticəsi bu indeksdə həmişə irəliləyir. «Beynəlxalq Şəffaflıq» Təşkilatı tərəfindən hazırlanan «2016-ci il Korrupsiya Qavrama İndeksi»nin nəticələrinə əsasən Azərbaycanın nəticəsi ötən illə müqayisədə irəliləmişdir [1]. Bəzi mətbuat orqanları və şəxslər qərəzli şəkildə qeyd edirlər ki, guya Azərbaycan geriləyib. Onlar bilməlidirlər ki, bu indeksdə ölkənin nəticəsinin ötən illə mü-

qayisəsi yalnız bala əsasən aparılır. Çünkü hər il indeksə yeni ölkə daxil ola və ya çıxa bilər. Misal üçün, bu il əlavə 8 ölkə indeksə daxil edilib. Bunu «Beynəlxalq Şəffaflıq» təşkilatının Azərbaycan nümayəndəliyi öz press-reliyində təsdiq edir və eyni zamanda nəticəmizin artmasının əsas səbəbi kimi bu sahədə olan güclü siyasi iradəni, aparılan geniş miqyaslı iqtisadi islahatları və «ASAN Xidmət» mərkəzlərinin uğurlu fəaliyyətini qeyd edir. Bununla belə, Azərbaycanın «Korrupsiya Qavrama İndeksi»ndə inkişaf dinamikası ölkəmizdə korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində aparılan islahatları tam ehtiva etmir. Çünkü bu indeksin nəticələri şəffaf deyil [1].

Birincisi, indeksin hazırlanmasında bütün ölkələr üzrə bərabər sayda və eyni mənbələrdən istifadə edilmir. Azərbaycan üzrə 7, Ermənistən və Gürcüstan üzrə 6, Rusiya üzrə 9, Montoneqro üzrə isə cəmi 4 mənbədən istifadə edilib. Misal üçün, bu indeksin hazırlanmasında istifadə edilən mənbələrdən biri olan «Dünya Ədalət Layihəsi – Hüququn Aliliyi İndeksi» Gürcüstana 100 baldan 61 bal verib, bu isə Gürcüstanın ümumi nəticəsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edib. Ancaq qeyd edilən təşkilat Azərbaycanı, ümumiyyətlə, qiymətləndirməyib. Və ya əksinə, bəzi təşkilatlar Azərbaycanı qiymətləndirsə də, digər ölkələri qiymətləndirməyib. Bu halda ölkələrin ümumi nəticəsini necə müqayisə etmək olar? Yaxud bu müqayisə necə obyektiv ola bilər? [1].

İkincisi, Azərbaycan üzrə, adətən, 6 beynəlxalq təşkilatın hesabatından istifadə edilir və 2016-cı ilin nəticələrinə əsasən Azərbaycanın 5 təşkilat üzrə nəticəsi artıb. Lakin «Beynəlxalq Şəffaflıq» təşkilatı bulinky indeksin Azərbaycan üzrə nəticələrinin hazırlanmasında yeni, 7-ci mənbə olaraq «Varieties of Democracy» təşkilatının hesabatını əlavə edib. Bu təşkilat Azərbaycana 100 mümkün baldan cəmi 9 bal verib. Bu qiyamətləndirmə ölkəmizin nəticələrinə daxil edildiyi üçün ümumi inkişaf cəmi 1 bal olub. Halbuki qeyd edilən təşkilatın balı bizim nəticələrə daxil edilməsəydi, Azərbaycanın nəticəsi 4 bal arta bilərdi, bu isə ölkəmizin yerini ötən illə müqayisədə 8–10 pillə irəli apara bilərdi. Maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, qeyd edilən təşkilat cari indeksdə top 20-də yer alan heç bir Avropa ölkəsini qiyamətləndirməyib. Bunun səbəbini bilmirik, ancaq onu qeyd edə bilarəm ki, «Varieties of Democracy» təşkilatı İsveçin «Gothenburq» universitetində yerləşir, İsveçin və Danimarkanın xarici işlər nazirlikləri və Avropa Komissiyası tərəfindən maliyyələşdirilir [1].

Ümumilikdə qeyd edilməlidir ki, bu indeksin hazırlanmasında hər bir ölkə üzrə fərqli ekspert və özəl sektor nümayəndələrinin rəylərinə əsasən əldə edilmiş nəticələrin vahid meyarlar əsasında sıralanması təbii olaraq, nəticələri təhrif edir və bu baxımdan etibarlı qəbul edilmir. 1995-ci ildən nəşr edilməsinə baxmayaraq, 2012-ci ildə nəticələrdə olan qüsurlar və kəskin fərqlərlə bağlı tənqidlər səbəbindən bu indeksin hazırlanma metodologiyası dəyişdirilib. Lakin bununla belə, indeks münasibət dəyişməyib və bu gün də həmin indeks ciddi araşdırımlar və ya islahatların, tədbirlərin hazırlanması zamanı etibarlı mənbə sayılır. Təşkilat özü də bu tənqid və iradları qəbul edir, çünki korrupsiyanın ölçülməsi və xüsusilə müqayisəli sıralanması çox çətin işdir. Bu səbəbdənki, həmin indeksin, ümumiyətlə, ləğv edilməsi ilə bağlı təşkilata mütəmadi çağrıqları olur [4].

«Beynəlxalq Şəffaflıq» təşkilatının digər ənənəvi hesabatı olan «Qlobal Korrupsiya Barometri» daha şəffaf hesab edilir, çünki birbaşa

olaraq sorğular əsasında vətəndaşların mövqeyini əks etdirir. «2016-cı il Qlobal Korrupsiya Barometri»nin nəticələri isə, ölkəmizdə korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində ciddi irəliliyişlərin olmasını və korrupsiyanın səviyyəsinin azalmasını göstərir. Hesabata görə, Azərbaycanda respondentlərin 79 faizi korrupsiyanı cəmiyyətimizin üzləşdiyi əsas problemlərdən hesab etmir. Bu göstərici Avropa İttifaqı (68 faiz) və postsovət ölkələri (66 faiz) üzrə müəyyən edilmiş orta göstəricidən yaxşıdır [3].

Hesabatın digər ənənəvi indikatoru dövlətlərin korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlərin səmərəliliyi ilə bağlıdır. Belə ki, Estoniyada respondentlərin 37 faizi, Gürcüstanda 41 faizi, Ruminiyada 42 faizi, Serbiyada 45 faizi, Niderlandda 53 faizi, Böyük Britaniyada 57 faizi, Fransada 64 faizi, Ermənistanda 65 faizi, Latviyada 71 faizi, Sloveniyada 77 faizi, İspaniyada 80 faizi hesab edir ki, ölkələrində korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində həyata keçirilən islahatlar səmərəli deyil. Azərbaycan üzrə bu göstərici yalnız 15 faizdir. Bu indikator Avropa İttifaqı (53 faiz) və postsovət ölkələri (56 faiz) üzrə müəyyən edilmiş orta göstəricidən dəfələrlə yaxşıdır [3].

Digər bir statistika isə vəzifəli şəxslərin və siyasetçilərin korrupsiyaya hansı səviyyədə məruz qalması ilə əlaqədardır. Belə ki, Böyük Britaniyada respondentlərin 27 faizi, Portuqaliya və Macaristanda 30 faizi, İtaliyada 36 faizi, Yunanistanda 39 faizi, Slovakiyada 40 faizi, Ukraynada 63 faizi hesab edir ki, onların ölkələrində vəzifəli şəxslər və siyasetçilər fəaliyyətlərində korrupsiya hallarına yol verirlər. Azərbaycan üzrə bu göstərici isə 11 faizdir. Ölkəmiz bu istiqamətdə də Avropa İttifaqı (24 faiz) və postsovət ölkələri (31 faiz) üzrə müəyyən edilmiş orta göstəricilərdən yaxşı nəticəyə malikdir [3].

Göründüyü kimi, hesabatın Azərbaycan ilə bağlı nəticələri ümumilikdə proqressivdir. Belə ki, cari hesabatın nəticələrinin təşkilatın 2010-cu və 2013-cü illərdə keçirilmiş analoji hesabatlarının nəticələri ilə müqayisəsi ölkəmizdə korrupsiyanın səviyyəsinin azaldığını göstərir.

«Qlobal Korrupsiya Barometr»in 2013-cü il nəticələrinə əsasən ölkəmizdə respondentlərin əksəriyyəti – 73% hesab edir ki, korrupsiyanın səviyyəsi artmayıb, 68% respondent isə hesab edir ki, Azərbaycanda korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində həyata keçirilən dövlət tədbirləri səmərəlidir. Dövlət tədbirlərinin səmərəli olması ilə bağlı nəticə dünya ölkələri üzrə 22%-dir. Bu isə göründüyü kimi, ölkəmizdəki göstəricidən 3 dəfə aşağıdır [4].

Əlbəttə, bu nailiyyətlər gözlənilən idi, çünki bu sahədəki uğurlarımız Azərbaycanda korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində mövcud olan güclü siyasi iradə ilə bağlıdır. Korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm İlham Əliyevin sərəncamları ilə təsdiq edilmiş dövlət proqramları və onların effektiv icrası, cənab Prezidentin təşəbbüsü ilə yaradılmış «ASAN xidmət» mərkəzlərinin uğurlu fəaliyyəti, bu sahədə hüquq-mühafizə orqanlarının səmərəli işi, beynəlxalq standartlara cavab verən təkmil qanunvericilik və beynəlxalq təşəbbüslerdə aktiv iştirak bu sahədəki uğurlarımızı şərtləndirən əsas amillərdəndir [3].

Bundan əlavə olaraq, ötən ildə də korrupsiyaya qarşı səmərəli mübarizə üçün beynəlxalq standartlara cavab verən institusional və qanunvericilik tədbirləri davam etdirilmiş və genişmiqyaslı islahatlar həyata keçirilmişdir. 2016-ci il ölkəmiz üçün genişmiqyaslı iqtisadi islahatlar ili olmuşdur [2].

Gömrük və vergi sahələrində şəffaflığın artırılması və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə ölkə iqtisadiyyatını stimullaşdırın islahatlar həyata keçirilmişdir. Gömrük rəsmiləşdirilməsinin daha şəffaf və çevik həyata keçirilməsi məqsədilə «Yaşıl dəhliz» sisteminin fəaliyyəti təmin edilmiş, gömrük rəsmiləşdirilməsi zamanı tələb olunan sənədlərin sayı azaldılmış və proseduralar sadələşdirilmişdir. Vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasında şəffaflığın və qarşılıqlı etimadın daha da artırılması, vergi nəzarətinin keyfiyyətinin təkmilləşdirilməsi və sahibkarlara əlverişli şəraitin yaradılması istiqamətlərində bir sıra tədbirlər görülmüşdür [2].

Müasir iqtisadi çağırışlara uyğun olaraq, iqtisadi inkişafımızın keyfiyyətcə yeni mərhələsinin formalaşdırılması, ölkə iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi və həyata keçirilən iqtisadi islahatların davamlılığının təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə 12 strateji yol xəritəsi təsdiq edilmişdir. Qeyd edilən genişmiqyaslı islahatlar ölkəmiz üçün yeni perspektivlər və imkanlar yaratmışdır. Mövcud qlobal iqtisadi böhrana baxmayaraq, 2016-ci ilin yekunlarına əsasən ölkəmizdə qeyri-neft sənayesi inkişaf etmiş və bütün sosial proqramlar tam icra olunmuşdur [2].

Həyata keçirilən islahatlar nəticəsində Azərbaycan 2016-ci ildə Dünya İqtisadi Forumunun rəqabət qabiliyyəti indeksinə əsasən 2015-ci ilin nəticələri ilə müqayisədə 3 pillə irəliləyərək 138 ölkə arasında 37-ci yerə, «Doing Business» 2017-ci il hesabatında isə «Biznesə başlama» meyari üzrə 190 ölkə arasında 5-ci yerə layiq görülmüşdür [2].

2016-ci ildə Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiya tərəfindən «Açıq hökumətin təşviqi və korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair 2012–2015-ci illər üzrə Milli Fəaliyyət Planları»nın yekun qiymətləndirilməsi həyata keçirilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Fəaliyyət Planı dövlət orqanları tərəfindən 86 faiz, Açıq hökumətin təşviqi üzrə Milli Fəaliyyət Planı isə 82 faiz icra olunmuşdur [2].

Hesabat dövründə korrupsiya ilə əlaqədar hüquqpozmalarla bağlı məlumat verən şəxslərin dövlət müdafiəsi və bələdiyyə qulluğuna qəbulun müsabiqə və şəffaflıq əsasında həyata keçirilməsi müvafiq qanunvericilik aktları ilə təmin edilmişdir. Müəllimlərin işə qəbulunun mərkəzləşdirilmiş və şəffaf əsaslarla həyata keçirilməsi və vakant müəllim yerləri barədə məlumatların Təhsil Nazirliyinin rəsmi internet səhifəsində dərc edilməsi təmin edilmişdir. Müəllimlərin əməkhaqları artırılmış və sosial təminatları gücləndirilmişdir. Dövlət orqanları tərəfindən informasiyanın əldə edilməsinin asanlaşdırılması, dövlət orqanlarının fəaliyyət-

ləri barədə ictimaiyyətə müntəzəm məlumat verilməsi və elektron xidmətlərin təkmilləşdirilməsi istiqamətində tədbirlər tam icra edilmişdir [2].

Korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində həyata keçirilən sistemli institusional islahatlar çərçivəsində «ASAN xidmət» mərkəzlərinin əhatəsi və fəaliyyət istiqamətləri genişləndirilmiş, 13 milyondan çox şəxs «ASAN xidmət» mərkəzlərinə müraciət etmiş və vətəndaş məmənnunluğu əmsalı 98 faizə yaxın olmuşdur. Eyni zamanda «ASAN xidmət» standartlarının bütün dövlət xidmətlərində tətbiqi məqsədilə «ASAN xidmət» indeksi yaradılmışdır. Açıq hökumət prinsiplərinin tətbiqinin genişləndirilməsində dövlət orqanları və vətəndaş cəmiyyəti institutlarının səylərinin və fəaliyyətlərinin əlaqələndirilməsi məqsədilə Açıq Hökumət Platforması yaradılmış və fəaliyyəti üçün zəruri dəstək təmin edilmişdir [2].

Milli Fəaliyyət Planlarının icra vəziyyəti bu sahədə ixtisaslaşan qeyri-hökumət təşkilatları, o cümlədən «Beynəlxalq Şəffaflıq» təşkilatının Azərbaycan nümayəndəliyi və «Konstitusiya Araşdırıcılar Fondu» tərəfindən mütəmadi olaraq qiymətləndirilmiş və Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Fəaliyyət Pla-

nının yekun icra vəziyyəti 83 faiz müəyyən edilmişdir. Vətəndaş cəmiyyəti institutları tərəfindən həyata keçirilən müstəqil monitorinqlərin nəticəsinin yüksək olması Azərbaycanda korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin effektivliyini bir daha təsdiq edir [2].

Açıq hökumətin təşviqi və korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin davamlılığının təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 27 aprel tarixli Sərəncamı ilə Açıq hökumətin təşviqinə dair 2016–2018-ci illəri əhatə edən növbəti Milli Fəaliyyət Planı qəbul edilmişdir. Yeni Milli Fəaliyyət Planının qəbulu və nəzərdə tutulan tədbirlərin əhatəsi Azərbaycanda açıq hökumət prinsiplərinin genişlənməsi və korrupsiyanın qarşısının alınması üzrə mövcud güclü siyasi iradənin növbəti göstəricisidir. 2016-cı ildə şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə tədbirlər uğurla həyata keçirilmiş və korrupsiyaya şərait yaradan halların aradan qaldırılması təmin edilmişdir. Bu tədbirlər, eyni zamanda iqtisadi sahədə aparılan islahatları tamamlamış və dayaniqli iqtisadi inkişaf üçün yeni imkanlar yaratmışdır.

Ədəbiyyat:

1. <http://az.azvision.az/news.php?id=109749>
2. <http://antikorrupsiya.gov.az/view.php?lang=az&menu=3&id=462>
3. http://azertag.az/xeber/Fuad_Alesgerov_Azerbaycanin_antikorrupsiya_tecrubesi_beynelxalq_teskilatlar_terefinden_musbet_qiymetlendirilir-1011470
4. <http://news.lent.az/news/230523>
5. <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>
6. http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016
7. <http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=azerbaijan>
8. http://www.transparency.org/research/gcb/gcb_2015_16/0/
9. <http://aktual.az/elimemmed-nuriyev-korrupsiya-qavrama-indeksinde-azerbaycana-daha-yuksek-bal-verilmeli-idi/>

Açar sözlər: korrupsiyaya qarşı mübarizə, korrupsiya qavrama indeksi, korrupsiyanın səviyyəsinin ölçülməsi, qlobal korrupsiya barometri, korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə dövlət siyasəti, korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində ixtisaslaşmış orqanlar, «ASAN Xidmət»

Key words: fight against corruption, corruption perception index, measuring level of corruption, global corruption barometer, state policy on fight against corruption, specialized bodies in fight against corruption, «ASAN Service»

Ключевые слова: борьба с коррупцией, индекс восприятия коррупции, измерения уровня коррупции, барометр мировой коррупции, государственная политика по борьбе с коррупцией, специализированные органы по борьбе с коррупцией, «ASAN Service»

Kamal Jafarov

*Executive Secretary of Anti-Corruption Commission
of the Republic of Azerbaijan, MA of International
Anti-Corruption Academy*

INTERNATIONAL INDEXES ON MEASURING LEVEL OF CORRUPTION AND SHORTCOMINGS OF THESE INDEXES

SUMMARY

This article researches the methodology of «Corruption Perception Index» of Transparency International (TI) and identifies shortcomings of this index. In order to explain gaps of above-mentioned index, this research compares the latest results of the Republic of Azerbaijan during past five years to benchmark indicators of CPI against another well-known report of TI – Global Corruption Barometer. Article concludes that there are inconsistencies between different corruption reports of same organization. Besides, Corruption Perception Index doesn't reflect the anti-corruption activities implemented in Azerbaijan.

Кямал Джадаров

*Исполнительный секретарь Антикоррупционной комиссии Азербайджанской Республики,
магистр Международной антикоррупционной академии*

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ИНДЕКСЫ ПО ОПРЕДЕЛЕНИЮ УРОВНЯ КОРРУПЦИИ И ИХ НЕДОСТАТКИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается методология «Индекс Восприятия Коррупции» организации Трансперенси Интернешнл (TI), а также выявляются недостатки данного индекса. Для объяснения пробелов вышеупомянутого индекса, данное исследование сравнивает последние результаты Азербайджанской Республики в течение последних пяти лет с контрольными показателями результатов ИПЦ в отношении другого известного доклада Трансперенси Интернейшнл под названием «Барометр Мировой Коррупции». В заключении стало известно, что существуют несоответствия в различных коррупционных докладах одной и той же организации. Кроме того, Индекс Восприятия Коррупции не отражает осуществляемых мер в области борьбы с коррупцией в Азербайджане.

GƏNC TƏDQİQATÇILAR

HİCRAN XƏLİLOVA

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik
Akademiyasının Siyasi Araşdırırmalar İnstitutunun doktorantı**

GUAM ÇƏRÇİVƏSİNĐƏ AZƏRBAYCAN – UKRAYNA MÜNASİBƏTLƏRİ

Sovet İttifaqının süqutundan sonra ittifaq ölkələrinin əksəriyyəti ağır siyasi və iqtisadi böhrandan çıxmışın yeganə yolunu qərb strukturlarına integrasiyada görürdülər. Təbii ki, Qərb də, öz növbəsində keçmiş sovet respublikalarının Rusyanın təsir orbitində birdəfəlik uzaqlaşdırılmasında maraqlı idi. Bu baxımdan, həmin respublikaların siyasi və iqtisadi integrasiyasının təmin olunmasının müxtəlif mexanizmləri və formatları nəzərdən keçirilirdi. GUAM-ın yaradılması həm iştirakçı postsovet ölkələrinin, həm də Qərbin maraqlarına cavab verirdi. SSRİ-nin süqutundan sonra Rusyanın təşəbbüsü və birbaşa təşkilatçılığı ilə yaranan MDB, demək olar ki, üzv ölkələrin böyük əksəriyyətinin siyasi və iqtisadi gözlətilərinə cavab vermirdi. Nəzərə çarpan əsas məqam ondan ibarət idi ki, MDB formatında üzv ölkələrin maraqlarının uzlaşdırılması mümkünüz görünürdü. Təbii ki, ümumi maraqların mövcudluğu fonunda fəaliyyət göstərməyən təşkilatın perspektivlərini ümidverici hesab etmək qeyri-mümkün idi. Öz müstəqilliklərinə iqtisadiyyatları daşılmış halda qovuşan postsovet respublikalarına iqtisadi böhrandan çıxmış prioritet kimi müəyyənləşdirilmişdir. MDB-nin təsis olunduğu vaxtdan hər ötən il daha aydın hiss olunurdu ki, onun çərçivəsində postsovet ölkələrinin iqtisadi və siyasi inkişafını şərtləndirəcək qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq etmək real deyil. Bu səbəbdən ümumi maraqların təmin olunması istiqamətində daha səmərəli fəaliyyət göstərməyə imkan verəcək yeni qurumun yaradılması getdikcə daha çox aktuallıq kəsb edirdi. Bu zərurətdən çıxış edərək və Qərbin yaxından dəstəyinə söykənərək

Azərbaycan, Gürcüstan, Moldova və Ukrayna 1997-ci il oktyabr ayının 10-da Avropa Şurasının Strasburqdakı Sammitində GUAM-ın yaradılması haqqında razılığa gəldilər. Belə ki, Azərbaycan prezidenti H.Əliyev, Gürcüstan prezidenti E.Şevardnadze, Ukrayna prezidenti L.Kuçma, və Moldova prezidenti P.Luçinski arasında Sammit çərçivəsində baş tutmuş görüşün nəticəsi olaraq Birgə Kommunike imzalanmışdır [5, s.100].

GUAM-ın yaradılmasının əsas məqsədi üzv ölkələrdə demokratik və iqtisadi inkişafın təmin olunmasından ibarət idi. Təbii ki, təşkilatın yaradılmasının məqsədlərinin yalnız bundan ibarət olduğunu düşünmək düzgün deyildir. GUAM-ın yaradılması haqqında imzalanmış sənəddə təşkilatın yaradılmasının bir sıra mü hüüm məqsədləri aydın şəkildə sadalanır. Belə ki, sənəddə GUAM-ın yaradılmasının əsas məqsədləri kimi AvroasiyaTransqafqaz nəqliyyat dəhlizinin yaradılması, üzv ölkələr arasında onların ümumi maraqlarına cavab verəcək səviyyədə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın təmin olunması, etibarlı təhlükəsizlik mühitinin yaradılması, üzv ölkələr arasında bütün istiqamətlərdə əlaqələrin sıxlığıdır. Üzv ölkələrin maraqlarına cavab verən başlıca məqam ondan ibarət idi ki, təşkilat çərçivəsində ərazi bütövlüyü, münaqişələrin dinc yollarla tənzimlənməsi, separatizm və beynəlxalq terrorizmə qarşı birgə mübarizənin aparılması və s. prinsipial məsələlərdə vahid yanaşma mövcud idi. Bütün bunlar GUAM çərçivəsində əməkdaşlığı üzv ölkələr üçün kifayət qədər cəlbedici etmişdir. Yarandığı vaxtdan üzv ölkələrin iqtisadi inkişaflarının etibarlı

təmin olunması baxımından kifayət qədər perspektivli görünən GUAM-in 1999-cu ildə Özbəkistanın da üzv olması ilə sıraları genişlənmişdir. Bununla əlaqədar olaraq 1999-cu ilin aprelindən etibarən GUÖAM adlandırılmışdır [4, s.3]. 2005-ci ildə Özbəkistan təşkilatın nəzərdə tutulan bir sıra fəaliyyət istiqamətləri ilə razı olmadığını əsas gətirərək onun sıralarını tərk etmişdir və bundan sonra təşkilat yenidən GUAM adlanmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, GUAM-in təşkilənməsi prosesi 2006-cı ilə qədər davam etmişdir. Belə ki, 2006-cı ilin may ayının 22–23-də Ukraynanın paytaxtı Kiyevdə baş tutmuş summitdə GUAM Demokratiya və İqtisadi İnkişaf naminə Təşkilat olaraq təsis edilmişdir. Məhz Kiyev summitində GUAM-in nizamnaməsi də qəbul olunmuşdur. Təsdiq olunmuş yeni Nizamnamədə GUAM-in məqsədləri dəqiqliklə müəyyənləşdirilmişdir. Belə ki, Nizamnamədə təşkilatın əsas məqsədlərinin aşağıdakılardır:

- demokratik dəyərlərin təsdiq edilməsi, hüququn aliliyinin və insan haqlarına hörmətin təmin olunması;
- davamlı inkişafın təmin edilməsi;
- beynəlxalq və regional təhlükəsizliyin və stabilliyin möhkəmləndirilməsi;
- ümumi təhlükəsizlik məkanının yaradılması üçün Avropa integrasiyasının dərinləşdirilməsi, həmçinin iqtisadi və humanitar əməkdaşlığın genişləndirilməsi;
- sosial-iqtisadi, nəqliyyat, enerji, elmi-texniki və humanitar potensialının inkişaf etdirilməsi;
- qarşılıqlı maraqların kəsb edən sahələrdə qarşılıqlı siyasi əlaqələrin və praktiki əməkdaşlığın genişləndirilməsi [7].

Göründüyü kimi, təşkilatın qarşısında qoyulmuş əsas məqsədlər üzv ölkələrin siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni maraqlarına tam cavab verir. Bu baxımdan, təşkilat çərçivəsində əməkdaşlığın qurulması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində üzv ölkələr ciddi fəallıq nümayiş etdirmişlər. Bundan başqa, məqsədlərindən göründüyü kimi, təşkilatın fəaliyyətinin prioritətlərini iqtisadiyyat və nəqliyyat-kommuni-

kasiya sahələrində mühüm layihələrin həyata keçirilməsi təşkil edir. Lakin GUAM-in fəaliyyət sərhədləri yalnız bunlarla məhdudlaşdırılmış və onun siyasi və hərbi xarakterli prioritətlərə də malik olduğu müşahidə olunur. Bu baxımdan, bəzən GUAM Rusiyaya qarşı, konkret olaraq isə MDB-yə qarşı yaradılmış bir təşkilat kimi nəzərdən keçirilir. Avropa İttifaqının müəyyən davranış tərzi də belə fikirlərin oturuşmasına əsas yaradır. Belə ki, Aİ təşkilat çərçivəsində fəaliyyətin, əsasən, Rusiyadan kənar qurulması maraqlarını tam gizlətmir. Bundan başqa, GUAM formatında iştirakçı ölkələrin Avropa strukturlarına daha səmərəli integrasiyasına nail olunağı güman edilir. Keçmiş sovet ölkələrinin Avropaya intensiv integrasiyası digər vacib məqamlarla yanaşı, həm də onları Rusyanın təsirindən çıxarılmasının effektiv vasitəsi kimi nəzərdən keçirilir. Bütün bunlar və bir sıra başqa məqamlar GUAM-in anti-Rusiya və ya anti-MDB təşkilat kimi nəzərdən keçirilməsinə müəyyən əsaslar yaradır. Əslində isə, iştirakçı ölkələr üçün təşkilatın yaradılması motivləri başlıca olaraq səmərəli və davamlı iqtisadi inkişafi təmin etməklə bağlı idi. Çünkü postsoviet ölkələri aydın dərk edirdilər ki, MDB formatında fəaliyyət onların iqtisadi inkişaf məqsədlərinin reallaşdırılmasını təmin etmək iqtidarından deyil. Bu baxımdan, üzv ölkələrin həm iqtisadi inkişafı, həm də Avropaya integrasiyası üçün GUAM kimi regional bir təşkilatın yaradılması vacib əhəmiyyət kəsb edirdi.

Təşkilat çərçivəsində ayrı-ayrı üzv ölkələr arasında müxtəlif istiqamətlərdə six əməkdaşlığın əsası qoyulmuşdur. Həmçinin GUAM çərçivəsində Azərbaycan–Ukrayna əlaqələrinin qurulması və inkişaf etdirilməsi xüsusi dinamikliyi ilə seçilir. Ümumiyyətlə, GUAM çərçivəsində Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinə toxunmamışdan önce qeyd edək ki, Ukrayna Azərbaycanın ən yaxından əməkdaşlıq etdiyi postsoviet respublikalarındandır. Tərəflər arasında münasibətlərin inkişaf tendensiyası onu strateji kimi səciyyələndirməyə imkan verir. Qeyd edək ki, Azərbaycanla Ukrayna arasında diplomatik münasibətlər 1992-ci il yanvar ayının 31-də qurulmuşdur. Həmin dövrədə tərəflər

arasında siyasi və iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi olduqca vacib idi. Çünkü digər post-sovet ölkələri kimi Azərbaycan və Ukrayna da dağılmış iqtisadiyyatlarını bərpa etməyin müxtəlif yollarını axtarırlılar. Azərbaycanla Ukrayna arasında əməkdaşlığın qurulması və inkişaf etdirilməsi bu istiqamətdə təsirli vasitələrdən biri kimi nəzərdən keçirilirdi. Bu baxımdan, əlaqələrin inkişaf etdirilməsi həm Azərbaycanın, həm də Ukraynanın strateji maraqlarına cavab verir. Müvafiq olaraq hələ müstəqilliklərinin ilk illərində beynəlxalq müstəvidə Azərbaycan və Ukrayna yaxın tərəfdəş ölkələr kimi qəbul olunurdular. Bunu şərtləndirən vacib məqam ondan ibarət olmuşdur ki, Azərbaycan və Ukrayna xalqları arasında tarixən səmimi və mehriban dostluq münasibətləri mövcud olmuşdur. Sovet İttifaqının süqutunun ilk illərindəki çətin dövrlərdə Azərbaycan və Ukrayna qarşılıqlı şəkildə bir-birilərinə yaxından dəstək olmuşlar. Xüsusisi olaraq vurğulamaq lazımdır ki, bu ənənənin əsası Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. 2013-cü ilin noyabrında Azərbaycanda rəsmi səfərdə olan zaman V. Yanukoviç bunu xüsusi vurğulayaraq demişdir: «Biz münasibətlərimizin müxtəlif dövrlərini, ölkələrimizin yaşadığı çətin vaxtları xatırlayıraq. Dostlar həmişə çətin anlarda tanınır. Biz Ukraynanın çox mürəkkəb vəziyyətdə olduğunu yaxşı xatırlayıraq və o zaman Heydər Əliyev Ukraynaya təmənnasız yardım göstərilməsi qərarını qəbul etdi. Müstəsna şərait yaradıldı və neft verildi. Faktiki olaraq Siz o zaman energetikamızı, kənd təsərrüfatımızı xilas etdiniz. Bu, əlbəttə ki, unudulmur» [1].

İki ölkə arasında diplomatik əlaqələrin 1992-ci ildə qurulmasına baxmayaraq, rəsmi nümayəndəliklər nisbətən gec açılmışdır. Belə ki, 1996-ci ilin may ayının 5-də Ukraynanın Azərbaycanda, 1997-ci ilin mart ayının 17-də isə Azərbaycanın Ukraynada səfirlilikləri fəaliyyətə başlamışdır [2]. Səfirliliklərin fəaliyyətə başlamasından sonra Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərində yeni bir dövr başlamışdır. Belə ki, bundan sonra siyasi, iqtisadi, mədəni müstəvilərdə qarşılıqlı əməkdaşlıq intensiv

inkişaf etdirilməyə başladı. Qeyd edək ki, Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinin inkişafının başlanğıc mərhələsində Ukrayna Respublikasının Prezidenti L. Kuçmanın Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfəri təsirli rol oynamışdır. Bu səfər tərəflər arasında münasibətlərin və əməkdaşlığın inkişafi üçün mühüm stimul yaratmışdır və əlaqələrinin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir. Ukrayna Prezidenti L. Kuçmanın rəsmi səfərinə cavab olaraq 1997-ci ilin mart ayının 24–25-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Ukraynaya rəsmi səfərə getmişdir. Heydər Əliyevin bu səfəri həm Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinin inkişafı baxımından, həm də Azərbaycanın bir sıra vacib maraqları baxımından əhəmiyyətli idi. Belə ki, səfər zamanı Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinin və əməkdaşlığının inkişaf istiqamətləri ətrafında geniş müzakirələr aparılmışdır. Bundan başqa, səfər çərçivəsində prezidentlərin görüşü zamanı Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqışosunun tənzimlənməsi məsələsi də müzakirə obyekti olmuşdur. Bu istiqamətdə müzakirə zamanı Ukrayna Prezidenti L. Kuçma Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini bildirmiştir. Beləliklə, bununla da Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinin yaxşı perspektivlərinin olması qətiləşmişdir. Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi Heydər Əliyevin xüsusi diqqəti mərkəzdə olmuşdur. Həqiqətən də, təkcə 1994–1997-ci illərdə Azərbaycanla Ukrayna arasında 30-dək müxtəlif sənədlər imzalanmışdır [2].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev də Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinin inkişaf etdirilməsinə, əməkdaşlığın yeni istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsinə xüsusi diqqət vermişdir. GUAM çərçivəsində Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinin inkişaf etdirilməsinin yeni imkanları meydana çıxmışdır. GUAM Azərbaycanla Ukrayna arasında iqtisadi integrasiyanın dərinləşdirilməsi üçün ən münasib format kimi nəzərdən keçirilirdi. Artıq qeyd etdiyimiz kimi, GUAM ölkələri arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi prioritet kimi müəyyənləşdirilmişdir. Xüsusilə də

enerji sahəsində əməkdaşlıq iqtisadi təmasların özəyini təşkil edir. Bildiyimiz kimi, GUAM çərçivəsində həyata keçirilən enerji layihələrinin həllədici subyekti rolunda Azərbaycan Respublikası çıxış edir. Müvafiq olaraq GUAM çərçivəsində Azərbaycan–Ukrayna əməkdaşlığının əsas istiqamətini məhz enerji sahəsi təşkil edir. Belə ki, təkcə 2011-ci ilin ilk yarım ilində Azərbaycandan Ukraynaya onun tələbatının təxminini olaraq 25%-ni təşkil edən 1,5 milyon ton neft idxal olunmuşdur. Bu, Ukraynanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında böyük hadisə idi. Bundan sonra da enerji sahəsində Azərbaycan–Ukrayna əməkdaşlığı artan templə inkişaf etmişdir. Bunu sübut edən vacib məqamlardan biri odur ki, hazırda Ukraynada Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinə məxsus yanacaqdoldurma məntəqələri uğurla fəaliyyət göstərməkdədir. Ümumiyyətlə, GUAM çərçivəsində enerji sahəsində əməkdaşlıq bütün iştirakçı ölkələrin strateji maraqlarına cavab verir. Enerji sahəsində əməkdaşlığın əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirərək GUAM-in baş katibi V.Çeçelaşvilinin demişdir: «Azərbaycan yeni bazara çıxış əldə etdi, Gürcüstan özünün tranzit imkanlarını reallaşdırıdı, Ukrayna isə xammal mənbələrinin diversifikasiyasını əldə etdi» [11]. V. Çeçelaşvili əlavə olaraq qeyd etmişdir ki, 1,5 milyon ton həcmində yanacağın təhlükəsiz şəkildə Azərbaycandan Ukraynaya çatdırılması GUAM çərçivəsindəki nəqliyyat dəhlizinin böyük potensialından xəbər verir.

GUAM çərçivəsində Azərbaycan–Ukrayna əməkdaşlığı təbii ki, təkcə enerji sahəsini əhatə etmir. Ümumiyyətlə, Azərbaycanla Ukrayna arasında əməkdaşlıq çoxistiqamətlidir. GUAM çərçivəsində münasibətlərin inkişaf etdirilməsi isə tərəflər arasında əməkdaşlığın yeni perspektivli sahələrinin meydana gəlməsini şərtləndirmişdir. Belə ki, GUAM formatında əməkdaşlığın xüsusi diqqət yetirilən sahələrindən biri də azad ticarət zonalarının yaradılmasından ibarətdir. Bu istiqamətdə fəaliyyətin genişləndirilməsinin üzv ölkələr üçün əhəmiyyətini sübut edən əsas məqam ondan ibarətdir ki, 2002-ci ilin iyul ayının 20-də təşkilata üzv olan dövlətlər azad ticarət zonalarının yaradılması ilə

bağlı razılaşma imzalamışlar [9]. Müvafiq olaraq bu sahədə əməkdaşlıq Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərinin mühüm istiqamətinə çevrilmişdir. Razılaşmanın əldə olunmasından sonra üzv ölkələr, həmçinin Azərbaycanla Ukrayna arasında ticarət əlaqələrinin inkişafında nəzərəçarpacaq dinamiklik meydana gəlmüşdür. Belə ki, tərəflər arasında ticarət dövriyyəsinin həcmi ilbəil əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Belə ki, 2006-ci ildə tərəflər arasında ticarət dövriyyəsinin həcmi 355 milyon dollar olduğu halda, 2010-cu ildə 1,3 milyard dollar təşkil etmişdir [3]. Sonrakı illərdə Azərbaycanla Ukrayna arasında ticarət dövriyyəsinin həcmində müəyyən azalmalar müşahidə olunmuşdur ki, bunu da Ukrayna tərəfi müəyyən texniki səbəblərlə izah etmişdir. Buna baxma-yaraq, tərəflər ticari-iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi imkanlarını hər zaman nəzarətdə saxlayırlar və onun genişləndirilməsi istiqamətində müvafiq addımlar atırlar.

Qeyd edək ki, 2002-ci ilin iyul ayında baş tutmuş Yalta Sammiti zamanı GUAM-a üzv ölkələr arasında digər mühüm bir razılaşma da imzalanmışdır. Bu razılaşmanın şərtlərinə görə təşkilata üzv ölkələr terrorizmə, mütəşəkkil cinayətkarlığa və digər neqativ hallara qarşı birgə mübarizə aparmağı öz öhtələrinə götürmüsələr [8]. Qeyd edək ki, bu, olduqca vacib razılaşma idi və GUAM çərçivəsində beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizə aparılması, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunması istiqamətində yeni imkanlar açırdı. Razılaşmanın imzalanmasından sonra təşkilata üzv ölkələr arasında əməkdaşlığın yeni, daha vacib bir sahəsi də meydana gəlmış oldu. Belə ki, bu saziş, hər şeydən öncə, üzv ölkələr arasında hərbi-texniki əməkdaşlığın qurulması və inkişaf etdirilməsi zərurətini ortaya qoyurdu. Müvafiq olaraq Azərbaycanla Ukrayna arasında hərbi-texniki əməkdaşlığın təmin olunması və genişləndirilməsi istiqamətində ciddi addımlar atılmışdır. Bildiyimiz kimi, hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq üçün Ukraynanın geniş potensialı mövcuddur və Azərbaycan bu istiqamətdə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində maraqlıdır. Belə ki, hərbi kadrların hazırlan-

ması, hərbi sənayeninin inkişaf etdirilməsi və digər hərbi xarakterli istiqamətlərdə Ukrayna təcrübəsindən faydalanaq Azərbaycan üçün əhəmiyyətlidir. Azərbaycanda hərbi sənaye sahəsinin fəal inkişaf etdirilməsi hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq üçün ölkəmizin real potensialının yaranmasını şərtləndirmişdir. GUAM çərçivəsində hərbi-texniki əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi həll olunmamış münaqişələrə malik olan üzv ölkələr üçün olduqca vacibdir. Bu baxımdan, Azərbaycan GUAM çərçivəsində Ukrayna ilə hərbi-texniki əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə xüsusi önəm verir. Ukrayna tərəfi də, öz növbəsində Azərbaycanın hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq imkanlarını yüksək qiymətləndirir. Ümumiyyətlə, müşahidələr göstərir ki, GUAM çərçivəsində hərbi-texniki sahədə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi üzv ölkələr arasındaki enerji, nəqliyyat-kommunikasiya dəhlizlərinin etibarlı mühafizəsinə imkan yaratır [6, s.351]. GUAM çərçivəsində Ukrayna

ilə Azərbaycan arasında hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq, həmçinin dövlət sərhədlərinin etibarlı qorunması, hərbi təhsil müəssisələrinin işinin təkmilləşdirilməsi və s. istiqamətlərdə təcrübə mübadiləsi baxımından da olduqca əhəmiyyətlidir.

Beləliklə, təhlillərimiz göstərir ki, GUAM-in yaradılmasının başlıca məqsədi üzv ölkələrdə demokratikləşməni, iqtisadi inkişafı səmərəli təmin etməklə yanaşı, həmçinin onların Avropaşa integrasiyasını dərinləşdirməkdən ibarət idi. GUAM çərçivəsində üzv ölkər siyasi, iqtisadi, sosial və hərbi sahələrdə səmərəli əməkdaşlıq üçün yeni imkanlar əldə etmişlər. Azərbaycan–Ukrayna münasibətləri GUAM çərçivəsində yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. GUAM çərçivəsində Azərbaycan–Ukrayna əməkdaşlığı ən geniş istiqamətləri əhatə edir. Bu istiqamətlər içərisində enerji, nəqliyyat-kommunikasiya və hərbi sahələrdə əməkdaşlıq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan–Ukrayna münasibətləri müasir dövrün çağırışları çərçivəsində dinamik inkişaf edir // <http://www.xalqqazeti.com/az/news/analytics/39780>
2. «Azərbaycan–Ukrayna münasibətlərində yeni dönəm başlaya bilər»//<http://www.bizimyol.info/news/70322.html> (müraciət tarixi: 18.01.16)
3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statisika Komitəsi. Xarici iqtisadi fəaliyyət. Ölkələr üzrə ticarət dövriyyəsi//http://www.azstat.org/statinfo/consumermarket/az/xar_t.shtml
4. GUAM təşkilatı və Azərbaycan /Tərt. ed. Quliyeva S.; red. A.Abdullayeva; M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası.-B., 2008, s.59.
5. Şahmuradov A.Ş. GUAM çərçivəsində Azərbaycan–Ukrayna əlaqələri// Bakı universitetinin xəbərləri (Humanitar elmlər seriyası), №4, 2011, s.100-107
6. Гусейнов В. Каспийская нефть. Экономика и geopolitika. М.: Олма-Пресс, 2002, 384 с.
7. Организация за демократию и экономическое развитие – ГУАМ//<http://guam-organization.org/node/240>(18.01.2016)
8. Протокол о сотрудничестве оперативных органов пограничных ведомств государств-участников ГУАМ // <http://guam-organization.org/node/814>
9. Соглашение о создании зоны свободной торговли между государствами-участниками
10. ГУУАМ (вступило в силу 10 декабря 2003 года) // <http://guam-organization.org/node/809>
11. Устав Организации за демократию и экономическое развитие – ГУАМ // <http://guamorganization.org/node/449>
12. Чечелашвили В. «Благодаря ЗСТ ГУАМ Украина компенсировала 11% дефицита своего внешнеторгового баланса» // <http://guam-organization.org/node/1041>

Açar sözlər: GUAM, Azərbaycan, Ukrayna, əməkdaşlıq, Avropa, beynəlxalq münasibətlər

Key words: GUAM, Azerbaijan, Ukraine, cooperation, Europe, international relations

Ключевые слова: ГУАМ, Азербайджан, Украина, сотрудничество, Европа, международные отношения

Khijran Khalilova

*The Academy of Public Administration under the
President of the Republic of Azerbaijan,
the Institute for Political Studies, PhD student*

THE RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND UKRAINE WITHIN GUAM

SUMMARY

The article analyzes the trend of development of relations between Azerbaijan and Ukraine within GUAM. Firstly, the historical prerequisites for the creation of GUAM are explained by the author. It is noted that cooperation in GUAM format created new opportunities for economic development of members of the organization. The relations between Azerbaijan and Ukraine within GUAM acquired dynamic character. The parties identified the new directions of cooperation.

In article considered the process of development of the relations between Azerbaijan and Ukraine after the collapse of the Soviet Union. It is noted that immediately after collapse of the USSR, Azerbaijan and Ukraine demonstrated great interest for creating close cooperation in different directions. In development of relations between Azerbaijan and Ukraine the crucial role was played by Heydar Aliyev. The cooperation between parties in different fields is developed within GUAM.

Хиджран Халилова

*Докторант Института политических исследований
Академии Государственного Управления при
Президенте Азербайджанской Республики*

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНОМ И УКРАИНОЙ В РАМКАХ ГУАМ

РЕЗЮМЕ

В научной статье анализируются тенденции развития отношений между Азербайджаном и Украиной в рамках ГУАМ. Прежде всего, объясняются исторические предпосылки создания ГУАМ. Отмечается, что сотрудничество в формате ГУАМ открывало новые возможности для развития экономики членов организации. Отношения между Азербайджаном и Украиной в рамках ГУАМ обрели динамичный характер, стороны определили новые направления сотрудничества. Рассматривается процесс развития отношений между Азербайджаном и Украиной после распада Советского Союза. Автор подчеркивает, что сразу же после распада СССР Азербайджан и Украина продемонстрировали большую заинтересованность в создании тесного сотрудничества различного характера. В развитии отношений между Азербайджаном и Украиной решающую роль сыграл Общенациональный лидер Гейдар Алиев. В современных условиях в рамках ГУАМ между сторонами развивается сотрудничество в разных направлениях.

GƏNC TƏDQİQATÇILAR

RUFİZ QONAQOV

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəciliy Akademiyasının Beynəlxalq münasibətlər və
xarici siyaset kafedrasının dissertantı**

MÜASİR BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ XƏZƏR HÖVZƏSİ ENERJİ MƏNBƏLƏRİNİN ROLU

Xəzər hövzəsinin neft-qaz mənbələri daim dünya siyasetində və iqtisadiyyatında mühüm rol oynamışdır. «Regional əməkdaşlıq məsələlərinin həllində Azərbaycan çox önemli bir ölkəyə çevrilibdir. Bizim enerji siyasetimiz dünya tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Biz beynəlxalq əməkdaşlıq formatını yaratmışaq və bu formatı genişləndiririk». Bu fikir ölkə Prezidenti İlham Əliyevə məxsusdur. Bu baxımdan da müasir qloballaşma və integrasiya dövründə Xəzər, o cümlədən Xəzərhövzəsi ölkəsi kimi Azərbaycanın, onun enerji ehtiyatlarının rolü daha da artdır. Avropanın və regionun enerji təhlükəsizliyində Azərbaycanın yeri və töhfəsi danılmazdır. Enerji ehtiyatları sahəsində qlobal miqyasda hökm edən çətinliklər məlum məsələlərdir. Əsas məqamlardan biri dünya üzrə real enerji balansının təmin edilməsi və iqtisadi inkişaf üçün lazım olan motivasiyanı saxlamaqdır [6].

Qeyd edək ki, təbii sərvətlər üzərində mülkiyyət hüququ ayrı-ayrı dövlətlərdə müxtəlif şəkildə həll olunur. Belə fərqli münasibət, hər şeydən əvvəl, həmin dövlətlərin siyasi-iqtisadi münasibətlərinin hansı prinsiplər əsasında təşəkkül tapması ilə izah olunur. Bir qayda olaraq, təbii sərvətlər üzərində mülkiyyət hüququnun mənsubiyəti dövlətlərin konstitusiyalarında təsbit olunur.

Azərbaycan Respublikasında təbii ehtiyatlar, xüsusilə də karbohidrogen ehtiyatları üzərində mülkiyyət hüququ dövlətə məxsusdur. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 14-cü maddəsi «Təbii ehtiyatlar» adlanır. Həmin maddədə yazılır: «Təbii ehtiyatlar hə-

hansi fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqlarına və mənafelərinə xələl gətirmədən Azərbaycan Respublikasına mənsubdur» [2; s.8]. Bu onuna izah olunur ki, təbii ehtiyatlar, ondan əldə olunan gəlirlər təyinatına görə ayrı-ayrı fərdlərə deyil, dövlətin simasında bütün xalqa məxsusdur, onun mənafeyinin yüksəldilməsinə xidmət etməlidir. Doğrudur, «Yerin təki haqqında» Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il 13 fevral qanununa əsasən, karbohidrogen ehtiyatlarının yerləşdiyi yerin təkinin istifadəçisi həm yerli, həm də xarici dövlətlərin fiziki və hüquqi şəxsləri ola bilərlər. Lakin bu halda yerin təkinin mülkiyyət hüququ əlində qalır, yalnız istifadə hüququ digər hüquqi və ya fiziki şəxslərə verilir. Həm də fiziki və hüquqi şəxsin mülkiyyətində olan torpaqda təbii sərvət tapıldığıda, onlar dövlətin xeyrinə götürülmə zərurəti yaranır və əvəzi mütləq ödənilir.

Bu nöqtəyi baxımdan da Xəzər hövzəsinə bir enerji mənbəyi olaraq beynəlxalq münasibətlər aspektində, o cümlədən qarşılıqlı əməkdaşlıq əlaqələrində hansı rol daşıyır, onun nə kimi yeri vardır, ölkələrin də bu enerji sərvətindən təbii ehtiyat kimi istifadəsindəki məsələlərə nəzər yetirək. Xəzər hövzəsindən bəhs edərkən Xəzəryani dövlətlərin yerləşdiyi ərazi və ya regiondakı problemlər, ilk növbədə, diqqət çəkir. Belə ki, bu region yaxın və uzaq ölkələrin enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında həllədici amilə çevrilmişdir. Xəzər hövzəsinin beynəlxalq əhəmiyyəti o qədər artmışdır ki, onunla buradan minlərlə kilometr uzaqlarda yerləşən ölkələrin ekspertləri rusyalı tədqiqatçı A.Lukinin sözləri ilə desək:

«Vaşingtonun, Londonun, Parisin, Tokionun və Pekinin elmi-tədqiqat mərkəzləri» də maraqlanırlar [17, s.112].

Məhz Prezident İlham Əliyev də 2017-ci il fevralda Münxen Təhlükəsizlik Konfransında məhz Azərbaycanın enerji mənbələri məsələsinə toxunaraq söyləmişdir ki: «Enerji təhlükəsizliyini ölkənin milli təhlükəsizliyindən ayırmamız olmaz. Azərbaycan region üçün enerji təhlükəsizliyini təmin etməklə öz vacib rolunu oynayır. İndi isə irimiqyaslı qaz təchizatı layihəsinin həyata keçirilməsinə gəldikdə ölkəmiz Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında da öz vacib rolunu oynayacaq» [3].

Qeyd etdək ki, tarixən də, Xəzər hövzəsində ən güclü aktor olan region ölkələri – Türkiyə, Rusiya və İrandır. Bu baxımdan da rusiyalı alim H.Kozirevin fikrincə: «Rusiya, Türkiyə və İranın Zaqafqaziyadakı maraqları əvvəllər olduğu kimi kəskin deyildir və həmin regionda şəraitini səciyyələndirən müəyyənedici amil hesab etmək olmaz» [15, s.26-28]. Göründüyü kimi, regionun geosiyasi vəziyyəti, hövzənin zəngin neft-qaz ehtiyatları onu yalnız regional geosiyasi faktorların deyil, ondan çox-çox əlaqlarda yerləşən «oyunçuların» da maraq obyektinə çevirmişdir. Şübhəsiz ki, Xəzər hövzəsinin fəal aktorları arasında artıq müstəqil olan dövlətlər – Azərbaycan, Qazaxıstan və Türkmenistan da aparıcı yer tuturlar.

Azərbaycan tədqiqatçısı İbrahim İbrahimov Xəzər hövzəsi regionunda siyasi və iqtisadi marağı olan qeyri-regional güc mərkəzləri içərisində ən fəal olanların Qərb ölkələri və ABŞ-in olduğunu göstərərək yazar: «Avropa İttifaqı üçün region karbohidrogen ehtiyatlarının etibarlı təchizində öz iqtisadi maraqlarının təmin olunması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. 2003-cü ildə təsis olunmuş Avropa İttifaqı (Aİ) regionu üzrə xüsusi nümayəndəliyi Aİ maraqları üçün Cənubi Qafqazın birinci dərəcəli əhəmiyyətini təsdiq etdi» [7, s.15].

Müasir politoloji ədəbiyyatda Xəzər hövzəsinin daxil olduğu bölgə müxtəlif terminlərlə «Qafqaz regionu», «Cənubi Xəzər», «Xəzər-Qara dəniz» regionu ifadələrlə səciyyələndirilir. Bundan başqa, «Xəzəryanı dövlətlər»

dedikdə bilavasitə beş ölkə – Rusiya Federasiyası, İran İslam Respublikası, Azərbaycan Respublikası, Qazaxıstan Respublikası və Türkmenistan Respublikası ilə yanaşı, Xəzər birbaşa çıxışı olmayan Gürcüstan Respublikası və Özbəkistan Respublikasını da nəzərdə tuturlar. Bu məntiqdən də professor Əli Həsənovun fikrincə: «Türkiyə isə 1997-ci ildə özünü Xəzəryanı dövlət elan etmişdir» [5, s.3].

Dünyanın əksər geosiyasötçiləri Xəzər hövzəsi regionunu planetin ən əhəmiyyətli bölgələrindən biri kimi dəyərləndirirlər. Hətta bəziləri bugünkü enerji ehtiyatları uğrunda gedən mübarizələri «soyuq» müharibəni əvəz edən «istilik» müharibəsi kimi səciyyələndirirlər. Bu baxımdan Akademik Ramiz Mehdiyevin məntiqi ilə desək: «Azərbaycanın neft yataqlarının xarici tərəfdəşlər tərəfindən işlənilməsi, Azərbaycan neftinin gələcəkdə də dünya enerji daşıyıcıları bazarlarına çıxarılmasına kömək göstərilməsi, qaz hasilatında birgə iştirak, habelə karbohidrogenlərin dünya bazarlarına nəqli vaxtını və qiymətini əhəmiyyətli dərəcədə azaldan çox mühüm neft və qaz boru kəmərlərinin çəkilməsi göstərir ki, Azərbaycan qlobal integrasiyasının passiv iştirakçıı deyil, əksinə, onun fəal regional oyunçusudur» [8, s.178].

Xəzər hövzəsində geostrateji məqsəd güdən dünyanın böyük gücləri geoiqtisadi maraq uğrunda mübarizə aparırlar. Xəzərin neft-qaz ehtiyatlarının super əhəmiyyəti ondadır ki, bu resurslar XXI əsrə qlobal iqtisadiyyatın tələbatlarının öyrənilməsində əsas rol oynayır. Buna görə də dünya gücləri Xəzərin geosiyasi cəhətdən bölünməsində maraqlıdır.

XX əsrin 90-cı illərində Xəzər hövzəsinin əhəmiyyətinin həddən artıq şişirdilməsi isə onun haqqında «İkinci Fars körfəzi» olması modelinin yaranmasına götərib çıxartdı. «Məhz bu mifin dalğaları dünya güclərini, o cümlədən birinci növbədə, ABŞ-in regiona özünün neft şirkətləri ilə «qədəm qoymasına» səbəb oldu» [12, s.19].

Bu mif sayəsində Alyaskada, Şimal dənizində, Qərbi Afrikada, hətta Fars körfəzində neft ehtiyatlarının tükənməsi haqqında yalançı

proqnozlar meydana gəldi. Məhz bu mif əsasında dünya gücləri Xəzər hövzəsini özlərinin «həyati vacib maraqları» zonası elan etdilər. ABŞ-ın görkəmli siyasi xadimi, geosiyasətçi Z.Bjezinski də özünün proqnozunu belə verdi: «Xəzər nefti Orta Asiyani və Zaqafqaziyanı dünya bazarına geoiqtisadi cəhətdən çıxarmaq, onları Rusiyadan qoparmaq və postsovvet imperiya reinteqrasiyasının imkanlarını əbədi ləğv edən ən yaxşı bir vasitədir» [11, s.175]. Şübhəsiz ki, ABŞ-ın tanınan geosiyasətçisi Xəzərin geoiqtisadi əhəmiyyəti ilə yanaşı, beynəlxalq münasibətlərdə yeni geosiyasi rol oynadığını da xüsusi nəzərə çatdırır. Xüsusilə Xəzəryani postsovvet yeni, müstəqil dövlətlərin Rusiya təbeşiliyindən xilas olmasında Xəzərin neft ehtiyatlarının oynadığı rola xüsusi önem verir.

Prezident İlham Əliyevin məntiqi ilə deşək: «Azərbaycan regionun enerji xəritəsini dəyişmişdir» [5]. Bu mənada yuxarıdakı yarımfəsillərdə qeyd edək ki, Xəzərdə kifayət qədər neft və qazın olması aşkarlandı. Hələ sovet dövründə kəşfiyyat nəticəsində neftin orada böyük həcmə olması aşkar olunmuşdu. Keçmiş SSRİ Xəzərdə neft-qaz ehtiyatlarını strateji ehtiyat zonası kimi müəyyənləşdiriyindən, onu lazımı qədər çıxarırdı. Xəzər hövzəsindən həm də neftin çıxarılması o qədər də asan deyildi. Bunun bir neçə səbəblərini göstərirler. Birinci, ona görə ki, nefti çıxartmaq o qədər də asan deyildi, dünya bazarına qədər onu xammal və emal məhsulu kimi çatdırmaq lazım idi. Bu isə, hətta ən varlı ölkələr üçün də «əsrin layihəsi» olan nəhəng infrastruktur məsrəfidir.

İkinci, Xəzərdən neftin əldə olunması da o qədər sadə məsələ deyildir. Bu isə daha çox həmin regionda yüksək təzyiq və temperaturların materiallara və texnologiyalara ciddi (bu gün sadəcə yerinə yetirilməyən) tələblər qoymuş böyük dərinliklərə aid idi.

Üçüncüsü, Xəzər qapalı su hövzəsi (göl) kimi ekoloji cəhətdən hədsiz dərəcədə zəif yerdər, onun sularındakı müxtəlif balıq və heyvan növləri ancaq ona xasdır – endemikdir, daha doğrusu, Yer kürəsinin heç bir yerində təsadüf olunmur. Bircə onu qeyd etmək olar ki, Xəzə-

rin osetrin balığı dünyada ən irisi hesab olunur və hələlik balıq sənayesi fəaliyyəti sayəsində neftdən çox gəlir verir.

Dördüncüsü, Xəzərdə karbohidrogen ehtiyatları haqqında bütün sadalananları nəzərə alaraq (kəşfiyyat, emal, infrastrukturlar, boru kəmərləri, təbiətin qorunması üzrə tədbirlərin xərcləri nəzərə alınmaqla) neftin və neft məhsullarının dünya qiymətlərini müəyyən edilməsi lazımdır [12, s.46].

Məhz bu dörd baxış açıq aşkar nəzərə yetirir ki, neft və ondan alınan məhsulları dünya ölçüləri ilə eyni olmalıdır.

Müasir reallıq da məhz ondan ibarətdir ki, Xəzərin neft-qaz ehtiyatları Alyaskadakından da, Fars körfəzindəkindən də azdır.

Bəs dünyada iri transmilli korporasiyalar, şirkətlərin Xəzər hövzəsi ilə bağlılığı necə başladı? Problemlə bağlı diqqətçəkən bir məqam da odur ki, Azərbaycan enerji ehtiyatlarına cəlb edilmiş beynəlxalq şirkətlərin mənsub olduğu ölkələr Xəzərin bölüşdürülməsi barədə gedən mübahisələr aparılan zaman obyektiv qərar çıxarmaqdan ehtiyatlanırdılar. Təbii ki, bu region ölkənin hər birinin öz daxili işidir. Amma Xəzəryani dövlətlərin hər hansı birinin mövqeyinin beynəlxalq hüquq normalarına olma faktını belə ölkələr yaxşı bilir və buna da diplomatik münasibət göstərirdilər.

Bu mənada Xəzər hövzəsinə dünyanın transmilli şirkətləri neftin dünya qiymətlərinin yüksək olduğu dövrdə daxil oldular. Onların bu hövzəyə daxil olması ilə də beynəlxalq münasibətlər sistemində Xəzərin rolu artmağa başladı.

Hələ 1998-ci il sentyabrın 15-də ABŞ-ın Hyuston şəhərində keçirilən dünya energetiklərinin XVII konqresində çıxışında ABŞ-ın o vaxtkı Energetika naziri B.Riçardson təsdiq edirdi ki, «Xəzər ABŞ-ın strateji maraqlar zonası olaraq qalır» və bəyan etdi ki, onun ölkəsi «Xəzər dənizi regionunda vəziyyətin stabillaşdırılmasına» yönəlmış diplomatik addımlar atmağa hazırlıdır. B.Riçardson Azərbaycan, Qazaxıstan və Türkmenistana səfəri gedişində Kəpəz yağına görə Azərbaycan və Türkmenistan arasındakı münaqişəyə müdaxilə etmək niyyətini də bildirdi» [12, s.46].

Beləliklə, dünya siyaseti və beynəlxalq münasibətlərdə aparıcı yerə çıxan Xəzər dənizi hövzəsi aşağıdakı məsələlər ətrafında beynəlxalq siyasi hədəflərlə «oyunlar»a başlamalı oldu:

- 1) Birincisi, Xəzərin real geoİqtisadi qiyamətləri ətrafında olan məsələlərlə bağlı;
- 2) İkincisi, Xəzərin boru kəməri çevrəsində;
- 3) Xəzərin hüquqi statusu və bölgüsü ətrafında olan problemlər;
- 4) Alternativ boru kəmərləri təşəbbüsleri.

Məhz bütün bunları nəzərə alaraq Z.Bjelinski düzgün olaraq göstərir ki: «dünyanın taleyi Xəzər-Qara dəniz hövzəsi, Mərkəzi Asiya və Cənubi Qafqazda həll olunacaqdır» [11, s.137]. Müəllif bu strateji bölgənin Qərbə də integrasiyası üçün əsaslı, kompleks siyasi və iqtisadi tədbirlər görülməsinin zəruri əhəmiyyət daşıdığını tövsiyə edir.

Bu nöqteyi-nəzərdən də, Xəzər hövzəsi özünün zəngin enerji mənbələrinə görə böyük geosiyasi və geoİqtisadi əhəmiyyət kəsb edir. Bunun isə bir neçə səbəbi vardır: «Bir tərəfdən, o, özündə Cənubi Qafqazın aparıcı böyük parametrləri olan dövlətləri eks etdirir. Bu regionun ərazilərində keçmişdən qalmış və son illərdə dövlətlərarası münasibətlərə transformasiya edilmiş etnosiyasi münaqışılərin əmələ gəlməsi üçün ciddi zəmin vardır. Digər tərəfdən Azərbaycan Xəzər hövzəsi ölkələrindən biridir. Bu bölgədə silahlı qüvvələr tətbiq olunmaqla gərginliyin artması üçün ciddi zəmin mövcuddur. Həmin gərginlik Xəzərətrafi dövlətlərin milli yuridiksiyasi altında dənizin su sahələrinin hüdudlarının müəyyən edilməsinin tənzimlənməsi və İranın nüvə programına görə ciddi hərbi münaqışə əmələ gəlməsi təhlükəsinin yaranması ilə əlaqədardır» [13, s.19]. Büttün bunlar Azərbaycanın Cənubi Qafqazda və Xəzər hövzəsində, eləcə də beynəlxalq münasibətlər kontekstində geosiyasi və geoİqtisadi rolunu artırır. Azərbaycan diplomati Hafiz Paşayev «Bir səfərin manifesti» əsərində Azərbaycanın coğrafi, geoloji və geosiyasi cəhətdən xişusi əhəmiyyət kəsb etdiyini göstərir [19, s.325]. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan coğrafi nöqteyi-nəzərdən əlverişli strateji əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, ölkəmiz Rusiya və

İran arasında yerləşərək Qafqazı Mərkəzi Asiyani, Avropa və Asiyani, Rusiya və Yaxın Şərqi bir-birinə bağlayan Xəzər hövzəsinin strateji bölgəsidir. Bölgənin zəngin neft ehtiyatı Xəzər hövzəsini Yaxın Şərqi enerji ehtiyatlarına alternativ etmişdir. Azərbaycanın geoloji və coğrafi amilləri vəhdət halında geosiyasi amil əmələ gətirir və onun beynəlxalq aləmdə nüfuzunu artırır. Xəzər üzrə Azərbaycanda mühüm tədqiqatların müəllifi professor Əli Həsənov Xəzər hövzəsinin beynəlxalq əhəmiyyəti haqqında belə yazır: «Xəzər hövzəsinin hazırkı geosiyasi statusu və geniş geoİqtisadi, tranzit-dəhliz imkanları həm əksər region ölkələrinin sağlam rəqabət maraqlarına cavab verir, həm də bütün dünya ölkələrini bölgənin iqtisadi və siyasi həyatına maliyyə yatırmağa, yerli ölkələrlə hərtərəfli iqtisadi əməkdaşlıq etməyə ruhlandırır. Əlbəttə, ABŞ Rusiya və Qərb dövlətləri bölgədə öz geosiyasi maraqlarını təmin etməyə çalışır və onların istənilən fəaliyyəti region ölkələri ilə müəyyən rəqabət şəraitində həyata keçirilir. Lakin əsas məsələ ondadır ki, region dövlətləri əvvəlki illərdən fərqli olaraq hazırda həm qonşu ölkələrlə, həm də xarici aləmlə öz iqtisadi münasibətlərini sərbəst müəyyənləşdirmək, onlar arasında praqmatik seçim etmək imkanı qazanmışlar» [4, s.429]. Buradan isə aydın görünür ki, Xəzər dənizi hövzəsi Qərb-Rusiya-Xəzərətrafi dövlətlər arasında iqtisadi əməkdaşlıq, investisiya, sağlam rəqabət mühiti yaradır, eyni zamanda Qərb-Rusiya-İran arasında geosiyasi və geoİqtisadi maraq uğrunda mübarizədə siyasi-iqtisadi gərginliyə səbəb olur. Bu baxımdan Ərəstun Mehdiyev də «Azərbaycan Respublikasının neft siyaseti: əsas vəzifələr, ilkin nəticələr» adlı təhlilində vacib əhəmiyyətlidir. Ə.Mehdiyev göstərir ki: «Qərb dövlətləri ilə iqtisadi əməkdaşlığın inkişafına çalışan Azərbaycan özünün siyasi maraqlarını da təmin etməyə səy göstərirdi... Strateji məsələlərin həllində neft amili mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Azərbaycan dövləti özünün sosial-iqtisadi və siyasi mənafələrinin təmin olunmasında bu amilin üstünlüklerindən maksimum yaranınmağa səy göstərir» [7, s.1-2]. Göründüyü kimi, neft amili

enerji siyasətində ən vacib rol daşıyır. Bu mənada Azərbaycan diplomati H.Ağadadaşlı yazdığı kimi: «Davamlı inkişaf siyasətinin əsas hissələrindən biri davamlı enerji siyasətidir. Yəni davamlı inkişafi təmin etmək üçün atılması vacib olan addımlardan biri uzun müddətdə enerji təhlükəsizliyini təmin etməkdən ibarətdir» [1, s.125].

Bu məsələləri diqqətə yetirərək vurgulayaq ki, enerji təhlükəsizliyi problemi göründüyü kimi vacib olduğu üçün də beynəlxalq müstəvidə ölkələrin də qarşılıqlı əlaqələrinə mühüm təsir göstərir. Yeri gəlmışkən, öz tədqiqatlarında daim bu problemə toxunan professor Əli Həsənov bölgədə müasir transmilli maraqların daşıyıcısı rolunda ABŞ, Avropa İttifaqı dövlətləri, Çin, Yaponiya kimi böyük ölkələrin və onları təmsil edən qlobal korporasiyaların çıxış etdiklərini qeyd edərək, daha sonra yazır: «Orta Asiya və Xəzər hövzəsində regional maraqların ənənəvi daşıyıcısı və öz təsirini nəyin bahasına olursa-olsun qorumağa çalışan əsas dövlət Rusiyadır. Rusiyadan başqa, bölgədə fəal regional siyasət yürüdən və öz maraqlarının pozulması ilə barışmayan digər böyük ölkələr İran və Türkiyədir. Bölgədə Çin, Yaponiya və Pakistan kimi böyük Asiya dövlətləri müəyyən fəaliyyət göstərsələr də, onlar buranın ənənəvi geosiyasi oyunçuları hesab olunmurlar. Bölgədə özünün geosiyasi və geoİqtisadi maraqları uğrunda Orta Asiya və Xəzər hövzəsinin yerli dövlətləri ilə yanaşı, Ukrayna, Gürcüstan, Belarus və bəzi Şərqi Avropa ölkələri (Polşa, Rumınıya və Bolqarıstan və s.) də çıxış etdi-lər» [4, s.429].

Yeri gəlmışkən, nəzərə yetirək ki, Antarktidan da başqa, qalan beş qitənin hamısında neft var. Lakin neft ehtiyatı bu qitələrin bəzisində az, bəzisində isə çoxdur. Dünyanın ən iri neft-qaz hövzələri (dünya neft ehtiyatlarının təqribən 60%-i) Yaxın və Orta Şərqi regionlarının payına düşür. Qeyd edilən regionlar arasında ən çox neft-qaz ehtiyatları isə Fars körfəzində və onu əhatə edən bölgədə cəmləşib. Məlumat üçün bildirək ki, ümumilikdə dünyadan (məlum olan) neft ehtiyatları 1 trilyon 47 mlyrd. barrel təşkil edir. Hesablamalara görə, əgər

alternativ enerji mənbələri tapılmazsa, bu ehtiyatlar təqribən 41 ilə tükənə bilər [9, s.5]. Məhz bu kimi yanaşmalardan da Xəzər hövzəsi, onun enerji ehtiyatları nəinki region, həm də dünya üçün də maraq doğurur, beynəlxalq münasibətlərdə, hətta qarşılıqlı əməkdaşlıq təsir edir.

Bu da Xəzər hövzəsi uğrunda ənənəvi yanın güclər və oyuncularla yanaşı, yeni-yeni dövlətlərin meydana gəlməsi, bölgənin beynəlxalq münasibətlərdə rolunun artlığına dəlalət edir. Xəzər hövzəsi yeni transmilli güc mərkəzlərinin maraq dairəsinə daxil olduğundan, Qərb Rusyanın «rəqabətdənkənar üstün mövqeləri» ilə, onun inhisarçı maraqları ilə qarşılaşır. Qərbin əsas məqsədi regionda Rusyanın təsirini azaltmaqla onun neft-qaz asılılığından xilas olmaqdır. Professor Əli Həsənov göstərdiyi kimi: «Geoİqtisadi parametrlər üzrə qiymətləndirmə aparsaq, Xəzər hövzəsindəki düşərgələrarası rəqabətin əsas hədəfləri ilk növbədə:

- Xəzər hövzəsinin enerji ehtiyatlarına sahiblənmək, yaxud onlardan istifadə sahəsində üstün mövqeyə malik olma;
- hövzənin enerji resurslarının istehsalı və dünya bazarlarına çıxarılmasında iştirak;
- enerji istehsalında istifadə edilən texnologiya və maliyyə vəsaitinə sahiblik, yaxud malik olmaq;
- hasilatın pay bölgüsü;
- bölgənin enerji ixracı marşrutlarının və nəqliyyat-kommunikasiya sistemlərinin seçimində təsir etmək və onların fəaliyyətinə nəzarət;
- neft-qaz istehsalı, istehlakı və ixracı sahəsindəki digər geoİqtisadi dividentlərə sahib olma və s. ibarətdir» [4, s.529].

Rusiya geosiyasətçiləri və ekspertləri Qərblə rəqabətdə öz ölkələrinin mövqelərinin zəifləməsinin qarşısını almaq üçün öz proqnozlarını verirlər, bunun üçün bütün mümkün vasitə və metodlardan istifadə etməyi təklif edirlər.

Rusiyalı geosiyasətçilər N.Nartov və İ.Yejiyev Rusyanın İranla müttəfiqliyini qəbul et-sələr də, onlar bölgədəki Qərbmeyilli ölkələrdə daxili vəziyyətin gərginləşdirilməsinin deyil, onlarla «mehriban qonşuluq və əməkdaşlıq»

münasibətlərini yaratmaqla, həm də Rusyanın Xəzər hövzəsi və Cənubi Qafqazda öz milli maraqlarını təmin etməsinin tərəfdarıdır. N.Nartov qeyd edir ki, Qərbin bu bölgədən Rusyanın səixədirilib çıxarılması siyasetini qarşısını almaq üçün o, «ilk növbədə həmin bölgədəki yerli ölkələrlə – Zaqqafqaziya respublikaları ilə möhkəm hərbi-geostrateji, iqtisadi və ticarət tərəfdaşlığı yaratmalıdır» [18, s.163–164]. Digər geosiyasətçi İ.Yejiyev də N.Nartovun fikirlərinə şərīk çıxaraq, ona tərəfdar olur.

Transmilli, qlobal qarşıdurmanın başqa tərəfində duran Qərb ölkələrinin ideoloqları, geosiyasətçiləri isə öz ölkələrinin maraqlarına uyğun müxtəlif bu səpkili, bu kimi rəngarəng təkliflər irəli sürürler.

ABŞ geosiyasətçisi Z.Bjezinski Amerika və Avropa Birliyinin geosiyasi, geoiqtisadi və hərbi-geostrateji maraqlarının təmin olunmasında əsas rol oynayan Avrasiyanın Xəzər-Qara dəniz hövzəsi və Cənubi Qafqaz bölgəsinə Rusiya, İran və qismən də Türkiyənin təsir imkanlarını azaltmaq yollarını göstərərək bildirir ki: «Qərb Xəzər ətrafi müstəqil siyaset yürüdən və Rusiyaya meyilli ölkələri hərtərəfli dəstək-ləməli, onları Rusyanın təsir zonasından çıxarmalıdır: bunun üçün Amerika və Qərb bölgədə elə vəziyyət yaratmalıdır ki, maneəsiz olaraq bütün dünya ölkələri bura daxil ola bilsin, özmaliyyə və texnoloji imkanlarının yerli iqtisadi layihələrə yönəltmələrini təmin etsin, heç bir yerli böyük dövlət bu bölgə üzərində rəqabət-dən əlavə üstünlüyü malik olmasın» [10, s.178].

Fikirdən də göründüyü kimi, Z.Bjezinski bölgənin beynəlxalq münasibətlər sisteminə daxil olmasını digər yerli güclərdən xilasolmanın əsas amillərindən biri hesab edir. Müəllif iddia edir ki, belə olduqda Rusiya və onun müttəfiqləri inhisarçı mövqeyə malik ola bilməzlər.

Digər ABŞ alimi C.Hantington Xəzər hövzəsini XXI əsrin əsas qlobal qarşıdurma bölgəsi hesab edərək yazır: «Burada əsas mübarizə bölgənin geosiyasi, geoiqtisadi və hərbi-stra-

teji mövqelərinə sahib olma və bu sahələrdə üstünlük qazanma uğrunda aparılacaqdır» [20, s.354]. Müəllif Xəzər hövzəsi neftinin dünya və Avropa bazarlarına çıxarılmasını əsas münaqişə obyekti kimi səciyyələndirərək, bu faktoru önə çəkir.

ABŞ-in keçmiş dövlət xadimi H.Kissincer Rusyanı imperiya ambisiyalarına, qonşu dövlətlərlə geosiyasi məsələləri güc yolu ilə həll etdiyinə görə kəskin tənqid edərək: «onun Xəzər dənizi hövzəsində də müasir dünya nizamının tələblərinə uyğun hərəkət etməsini istəyir» [14, s.743].

Müasir dövrdə enerji artıq siyasi amilə çevrilmişdir. Bu gün dünya siyasəti və iqtisadiyyatının əsasını qlobal enerji təhlükəsizliyi təşkil edir. XXI əsr beynəlxalq münasibətlər sistemində enerji ehtiyatları əsas həllədici amilə çevrilmişdir. Bu ehtiyatlar müxtəlif ölkələr arasında siyasi, iqtisadi əməkdaşlığı inkişaf etdirdiyi kimi, dünyada enerji ehtiyatlarının qeyri-proporsional bölgüsü isə potensial münaqişələrə gətirib çıxara bilər. Rusiya tədqiqatçısı M.Laqutina enerji amilinin integrasiyaedici xüsusiyyətlərindən bəhs edərək yazır: «Bəzən enerji ehtiyatlarından istifadə etmək və ona sahib olmaq uğrunda rəqabət bir çox beynəlxalq münaqişələrin, xarici siyasi aksiyaların, diplomatik tədbirlərin yaranmasına səbəb olur» [16, s.17]. Əsasən də belədir.

Biz mövzunu təhlil edərkən də, yuxarıda adları sadalanan həm Qərb, həm rus, həm də azərbaycanlı alimlərin də araşdırılmalarında Xəzər hövzəsinə beynəlxalq münasibətlər çərçivəsində vacib diqqət yönəldildiyini aşkarladıq. Yekun olaraq göstərək ki, Xəzər hövzəsi də beynəlxalq güclərin maraqları və mənafə toqquşmasında olan məkandır.

Deməli, beynəlxalq aktorların xarici siyasetini, qarşılıqlı geoiqtisadi əlaqələrdə əsas prioritetlərini müəyyən edən beynəlxalq münasibətlər sisteminin formallaşması aspektində enerji və enerji ehtiyatları problemləri mühüm faktora çevirilir.

Ədəbiyyat:

1. **Ağadadaşlı H.** Azərbaycanda enerji səmərəliliyi və enerjiyə qənaət potensialı // Strateji təhlil jurnalı, 2012, №5, səh.127-137.
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: «Qanun», 2009, 101 s.
3. «Azərbaycan» qəzeti, 21 fevral 2017.
4. **Həsənov Ə.M.** Azərbaycanın geosiyasəti. Bakı: Zərdabu LTD.MMC, 2015,1056 s;
5. **Həsənov Ə.M.** Xəzər hövzəsinin geosiyasi xarakteristikası və müasir dünyada siyaset-dəki rolü // Geostrategiya jurnalı, 2016, may-iyun, №3 (33) s.3 [s/3-7].
6. Qlobal neft siyasəti və Azərbaycanın real, ədalətli mövqeyi və «Azərbaycan dünyanın enerji və multikulturalizm mərkəzlərindən birinə çevrilir» məqaləsindən // «Xalq qəzeti», 31.10.2016.
7. **Mehdiyev Ə.** Azərbaycan Respublikasının neft siyasəti: əsas vəzifələri, ilkin nəticələr // Geostrategiya jurnalı, 2016, №4 (34), iyul-avqust, s. 1-7.
8. **Mehdiyev R.Ə.** Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri. Bakı: UNE, 2005, 464 s.
9. Neft və yoxsulluq. Bakı: «Azərbaycan nəşriyyatı», 2006, 148 s.
10. **Бжезинский З.** Великая шахматная доска. М.: Международные отношения, 1998.
11. **Бжезинский З.** Выбор: мировое господство или глобальное лидерство. Москва: Международные отношения, 2004, 380с.
12. Геоэкономика. Т.1. На фронтах энергетической войны // Альманах. «Школа Целостного Анализа». Выпуск 4, 1998, с.17-46.
13. **Ибрагимов И.** Внешнеполитическая стратегия Азербайджанской Республики на современном этапе. Диссертация на соиск.уч.степени к.п.наук. Москва: 2014. 176 с.
14. **Кисинджер Г.** Дипломатия. Москва: Международные отношения, 1997, 890 с.
15. **Козырев Н.** Южный Кавказ в треугольнике: Россия–Турция–Иран. Москва: Аст, 1999, 226 с.
16. **Лагутина М.** Энергетический фактор в интеграционных процессах стран СНГ// Актуальные проблемы мировой политики в XXI веке. Ежегодный альманах. Выпуск 5. СПБ: Питер, 2011, с 13-37.
17. **Лукин А.** Роль России и Турции в системе безопасности Южного Кавказа // Сборник научных трудов ЦСИ Азербайджана и Дипломатическая академия МИД РФ. Баку, 2012, 128 с.
18. **Нартов Н.** Геополитика. Москва: Международные отношения, 1999, 370 с.
19. **Пашаев Х.** «Манифест одного посла». О том, как начиналась дипломатическая миссия Азербайджана в Америке. Баку: Развитие регионов, 2009, 356 с.
20. **Хантингтон С.** Столкновение цивилизаций. Москва: Международные отношения, 2003, 480с.

Açar sözlər: Xəzəryani dövlətlər, təbii ehtiyatlar, Avropanın təhlükəsizliyi, Xəzər hövzəsi, enerji ehtiyatları, neft siyasəti

Key words: Caspian litoral states, natural resources, security of Europe, Caspian basin, energy resources, oil policy

Ключевые слова: Прикаспийские государства, природные ресурсы, безопасность Европы, Каспийский бассейн, энергетические ресурсы, нефтяная политика

Rufiz Gonagov

Candidate for a degree of Foreign policy and international relations Department of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan

THE ROLE OF ENERGY SOURCES OF CASPIAN BASIN IN THE SYSTEM OF MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

SUMMARY

The article of PhD candidate Rufiz Gonagov reveals the role of oil and gas sources in the world economy, including the importance of the energy resources of the Caspian basin.

The article focuses on the issues revealing the importance of the Caspian Basin in the energy security of Europe. First of all, the thoughts expressed by the President of the country Ilham Aliyev at the Munich conference of 2017 are grounded by approaching the economic legal issue from the constitutional approach, informing on the article «Natural Resources» of the Constitution of the Republic of Azerbaijan.

The article reveals that energy security is inseparable from national security and the problem is analysed from various scientific and theoretical views. In the article referring to the statements of Kh. Kazyrev, Z. Brzezinski, M. Lagutina, D. Kangtinton, A. Goncharenko, D. Sammit, an attempt to investigate the political text in the aspect of scientific approaches and disputes around the Caspian basin, are made. Also, referring to Azerbaijani scientists Academician R. Mekhdiev, Professor Ali Hasanov, P. Darabadin, A. Mekhtiyev, E. Nasibov, R. Mamedov and others, controversial views on the problem of energy security of Europe are clarified.

At the same time, the article highlights the attention given by the National Leader Heydar Aliyev to the basic energy issue, and the policy of President Ilham Aliyev was emphasized in the context of the interests of the renewing country, but in the strategy for introducing of the national interests of the country.

The article reveals the interests and benefits of the Caspian states, as well as interests of the countries of Europe and USA, was made attempt to study the problem through scientific arguments and facts.

The article highlights the fact that at the beginning of the XXI century Caspian basin still remains an important geopolitical space, where the interests of the advanced countries are united. It was brought to attention that the Caspian region is a space of megapolicies, where the political, military, strategic and economic interests of coastal and European states are joined. The role of the energy resources of the Caspian basin in the energy security of Europe was investigated with statistical materials and with reference to scientific reports.

As a result, it was pointed that the Caspian region has become a decisive factor in ensuring the energy security of close and distant countries, including Europe.

In the article, the role of Azerbaijan as a Caspian state was shown referring to the statement of President Ilham Aliyev, as follows: «our country will play significant role also in ensuring the energy security of Europe».

In general, there were analysed the issues on European energy security in scientific comparative and theoretical methods.

*Диссертант кафедры Международных отношений и
внешней политики Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики*

**РОЛЬ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ КАСПИЙСКОГО
БАССЕЙНА В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННЫХ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается роль нефтяных газовых источников в мировой экономике, в том числе то важное значение, которое имеют энергетические ресурсы Каспийского бассейна. В ней затрагиваются и вопросы, раскрывающие особое значение Каспийского бассейна в энергетической безопасности Европы. Прежде всего на основе экономического правового вопроса и конституционного подхода, дав информацию о статье «Природные ресурсы» Конституции Азербайджанской Республики, обосновываются мысли, высказанные Президентом страны Ильхамом Алиевым на Мюнхенской конференции 2017 года.

При этом автор показывает, что энергетическая безопасность неотделима от национальной безопасности и проблема анализируется в этом аспекте с различных научно-теоретических взглядов. Со ссылкой на высказывания Х. Казырева, З.Бжезинского, М.Лагутиной, Д.Кантинтона, А.Гончаренко, Д.Саммита сделана попытка исследования в политическом аспекте в контексте научных подходов, споров вокруг Каспийского бассейна. Также, ссылаясь на высказывания таких азербайджанских ученых, как академик Р.Мехтиев, профессор Али Гасанов, П.Дарабади, А.Мехтиев, Э.Насибов, Р.Мамедов и др., была внесена ясность в проблему энергетической безопасности Европы с призмы спорных взглядов.

В то же время в статье были освещены внимание, оказанное со стороны великого лидера Гейдара Алиева энергетическим вопросам, и политика Президента Ильхама Алиева в контексте национальных интересов страны и интересов обновляющегося мира.

Раскрыты интересы и выгода не только Прикаспийских государств, но и интересы стран Европы и США в этой сфере, сделана попытка изучения рассматриваемой проблемы научными доводами и фактами.

В статье было обращено внимание на то, что и в начале XXI века Каспийский бассейн остается важным геополитическим пространством, где соединяются интересы первых стран мира. Каспийский регион является пространством мегаполисов, где стыкуются политические, военные, стратегические и экономические интересы не только прибрежных, но и многих Европейских государств; роль энергетических ресурсов Каспийского бассейна в энергетической безопасности Европы была исследована со ссылкой на официальные, статистические материалы.

В итоге в статье указано, что Каспийский регион превратился в решающий фактор в обеспечении энергетической безопасности близких и дальних стран, в том числе Европы. Роль Азербайджана, как прикаспийского государства, показана, ссылаясь на высказывание Президента Ильхама Алиева: «Наша страна сыграет свою значимую роль также и в обеспечении энергетической безопасности Европы».

В статье проанализированы вопросы энергетической безопасности Европы в научно-теоретическом и сравнительном аспектах.

GƏNCLƏR TƏDQİQATÇILAR

TƏRANƏ İSMAYILOVA

**Prometan interaktiv lövhələrin tədrisdə tətbiqi və İntel gələcək üçün təhsil layihəsi üzrə təlimçi, Saray bələdiyyə üzvü,
«Demokratik gənclər» ictimai birliyinin sədr müavini**

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT GƏNCLƏR SİYASƏTİ

Hazırda Azərbaycan dövləti bütün sahələrdə öz inkişafının yeni mərhələsinə daxil olmuşdur. İnkışafın bu mərhələsi dünyamızda baş verən elmi, texniki, ictimai, siyasi və mədəni proseslər fonunda özünə yeni yol tutur və davamlı insan resursları inkişafını özünün prioriteti hesab edərək irəliləyir. Ölkəmizin hərtərəfli inkişafı, xüsusən insan kapitalına qoyulan sərmayələr, rəqabətə davamlı insan kapitalı formalaşdırmaq naminə atılan addımlar, ilk növbədə, ölkənin sahib olduğu gənc nəslin doğru, düzgün və dövlətin gələcəyinin təminatçısı kimi formalaşdırmaqdan keçir. Bu mənada Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi hərtərəfli siyasətin ən vacib komponentlərinən birini dövlət gənclər siyasəti təşkil edir.

Gənclər siyasəti anlayışı Azərbaycan Respublikasında gənclər siyasətinin məqsədlərini, prinsiplərini, istiqamətlərini, təşkilati-hüquqi əsaslarını müəyyən edən və bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləyən Gənclər Siyasəti Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun 1-ci maddəsinin 1.0.1-ci bəndində bu şəkildə göstərilmişdir: «Gənclər siyasəti – gənclərin hərtərəfli inkişafını, cəmiyyətin həyatında onların fəal iştirakını təmin etmək məqsədi ilə dövlət tərəfindən ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, təşkilati-hüquqi şəraitin və təminatların yaradılmasına yönəlmüş tədbirlər sistemidir» [7].

Dövlətimizin prioritet sahələrin inkişafına hesablanan siyasi istiqamətlərdən biri olan gənclər siyasəti, əsasən, gənclərin intellektual səviyyəsinin artırılması, gənclərimizin və yeniyetmələrimizin elmə, təhsilə yiyələnmələrinə nail olunması, iqtisadi amillər – yəni maliyyə

durumlarının, sosial rifah göstəricilərinin yüksək olması, onların arasında azərbaycançılıq ideologiyasının, milli-mənəvi dəyərlərin mənimsənilməsi, gənclərimizin dövlət və hökumət strukturlarında geniş təmsil olunması və s. təleyküllü məsələləri özündə ehtiva edir. Fikirlərimizin davamında bu məsələlərin hər birinə ayrıca nəzər salınacaqdır.

Dövlətin yüksək diqqət və qayğısı ilə əhatə edilən gənclərin hərtərəfli inkişafına, onların problemlərinin aradan qaldırılmasına və gəncləri Azərbaycan dövlətinin dayaqları kimi azərbaycançılıq ideologiyası ruhunda formalaşdırmağa yönələn bugünkü gənclər siyasətinin əsası Azərbaycan xalqının Ümumilli Lideri Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur.

Ulu Öndər Heydər Əliyev ölkə rəhbəri olduğu ilk dövrlərdən gənclərin himayədəri olaraq sağlam düşüncəli yeni nəslin yetişdirilməsini dövlət və cəmiyyətin mühüm vəzifəsi hesab etmişdir. Ulu Öndər gənclərin dövlətin və cəmiyyətin sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi və mədəni həyatında iştirakının təmin edilməsini vacib məsələlərdən biri kimi elan etmişdi. Bu məqsədlə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin fərmanı ilə 1994-cü il iyulun 26-da Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyi yaradılmış, 1995-ci ildə isə o, Azərbaycan gənclərinin forumunun keçirilməsi təşəbbüsünü irəli sürmüştür. 2 fevral 1996-cı il tarixdə müstəqil Azərbaycan gənclərinin ilk forumu keçirilmiş, Forumda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev iştirak etmişdir.

1 fevral 1997-ci il tarixdə forumun ildönü mü münasibəti ilə gənclərin bir qrupunu qəbul

edən Ulu öndər Heydər Əliyev «2 fevral – Azərbaycan gəncləri günüün elan edilməsi haqqında» Sərəncam imzalamışdır. Həmin vaxtdan etibarən ənənəvi olaraq hər il 2 fevral günü Azərbaycan gənclərinin bayramı kimi təntənəli şəkildə qeyd olunur. 2 fevral 1998-ci ildə Heydər Əliyev Azərbaycan Gəncləri günüün ilk ildönümü münasibətilə keçirilən bədii-idman bayramında çıxış edərək gənclərə müraciətlə bildirmişdir: «Mən sizi gördükcə daha da ruhlanıram, siz mənə daha da ilham verirsiniz və sizdən ilham alaraq Azərbaycanı daha da qüdrətli etməyə çalışıram. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan dövləti, Azərbaycanın prezidenti sizin – gənclərimizin bütün hüquqlarının qorunmasının təminatçısı olub və bundan sonra da təminatçısı olacaqdır. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan gənclərinin yaxşı yaşaması, təhsil alması üçün, yaxşı əmək fəaliyyəti göstərməsi üçün bundan sonra da əlimizdən gələni edəcəyik» [6].

1999-cu ildə Heydər Əliyev tərəfindən imzalanan «Dövlət Gənclər Siyasəti haqqında» fərمان bu sahəyə dövlət səviyyəsində böyük önəm verildiyinin təzahürü kimi qiymətləndirilə bilər. «Dövlət gənclər siyasəti haqqında» fərمان çox geniş spektri – gənclərin təhsili, tərbiyəsi, sağlamlığı, intellektual və mənəvi inkişafı, asudə vaxtin təşkili problemlərinin həlli, hüquqların müdafiəsi, respublikanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında iştirakı ilə bağlı məsələləri əhatə edir. Dövlət gənclər siyasəti bu məqsəd və prinsiplərin reallaşdırılması üçün hazırlanmış, müvafiq hüquqi sənədlərdə öz əksini taparaq hökumət qurumlarının icrasına yönəldilmişdir. Fərmana müvafiq olaraq «Gənclər siyasəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilib və 9 aprel 2002-ci il tarixdə Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmışdır.

Dövlət gənclər siyasəti – gənclərin öz bilik və bacarıqlarını, təbii potensialını effektli reallaşdırmasını, cəmiyyətdə layiqli yer tutmasını təmin edən şəraitin yaradılması məqsədilə dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş prioritətlər və həyata keçirilən tədbirlər sistemi olmaqla, əsasən, aşağıdakı istiqamətləri özündə ehtiva

edir və qeyd edilən halların nizamlanmasını tənzimləyir:

- Gənclərin mənəvi-əxlaqi tərbiyəsi və mədəni həyatda iştirakı;
- İstedadlı gənclərə dövlət qayğısı;
- Gənclərin sağlamlığının qorunması və fiziki inkişafı;
- Gənclərin məşğulluğunun təmin edilməsi;
- Gənc ailələrə dövlət yardımı;
- Gənclər təşkilatlarına dövlət yardımı [3].

Bu qısa xronikadan göründüyü kimi Ulu Öndər Heydər Əliyevin gənclər siyasəti əsrlər boyu xalqımızın malik olduğu milli-mənəvi dəyərlər əsasında, müstəqillik, dövlətçilik, azadlıq və onların qorunması uğrunda mübariz ruhlu gənc nəslin yetişdirilməsindən ibarət olub. Əlbəttə, milli dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi, demokratik cəmiyyət quruculuğu, siyasi, hüquqi və iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi ilə bağlı Ulu Öndərin ideyaları və irəli sürdüyü prinsiplər Azərbaycanın hazırlı və gələcək inkişaf strategiyasının əsasını təşkil edir. Ümummilli Liderimiz həmişə gənclərimizə böyük ümidi bəsləyir, dəfələrlə qeyd edirdi ki, Azərbaycanın gələcəyi gənclərin əlin-dədir. Həyati boyu, respublikaya rəhbərliyinin bütün dövrlərində Ulu Öndər sağlam, normal gəncliyin, bu dövlətə sahib dura biləcək bir nəslin yetişməsinə xidmət edirdi. Ulu Öndərin ən böyük xidmətlərindən biri də o idi ki, gənclərlə bağlı məsələləri həmişə öz siyasətinin əsas tərkib hissələrindən biri hesab edir, gənclərin imkan və bacarıqlarını yüksək qiymətləndirir, onların problemlərinin həlli istiqamətdən həyata keçirilən tədbirlərə xüsusi önəm verir, bu siyasəti müstəqil Azərbaycan dövlətinin ən mühüm fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi dəyərləndirirdi. Hələ ötən əsrin 70–80-ci illərində Heydər Əliyevin diqqət və qayğısı sayəsində minlərlə azərbaycanlı gənc keçmiş SSRİ-nin aparıcı ali məktəblərinə müxtəlif ixtisaslar üzrə təhsil almağa göndərilib. Gənc nəslə diqqət və qayğı dövlətin ən mühüm fəaliyyət istiqamətlərində birinə çevrilib, Azərbaycan gənclərinin təşkilatlanması əsas məqsədlərdən biri kimi qarşıya qoyulub və hazırkı günümüzdə biz bu idealların reallaşdığınıñ əyani şahidləriyik.

Bunun bir səbəbi Ulu Öndər Heydər Əliyev zəkası, müdrikliyi və uzaqgörənliyidirsə, digər səbəbi isə Ulu Öndər Heydər Əliyev ırsını layiqli şəkildə davam və inkişaf etdirən, Azərbaycan gənclərinin ən böyük himayədarı olan, gənclərin hərtərəfli inkişafı, təşkilatlanması, dövlət idarəetməsində və seçkili orqanlarda təmsilciliyi, gənclərin sosial problemlərinin həllində misilsiz işlər görən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevdir.

Prezident İlham Əliyevin gənclərin potensialından ölkənin mənafeyi naminə tam və düzgün istifadə olunması, onların faydalı məşğulluğunun təmin edilməsi, dövlət idarəciliyi sistemində iştirakının gerçəkləşdirilməsi məqsədilə 2005-ci il avqustun 30-da imzaladığı «Azərbaycan Gəncliyi Dövlət Proqramının (2005–2009-cu illər) təsdiq edilməsi haqqında» sərəncamı birbaşa gənclərə dövlət qayğısının artırılması məqsədinə xidmət edirdi. Sərəncamda ölkəmizdə gənclərlə bağlı dövlət siyasetinin əsas istiqamətləri açıqlanmışdır. Proqrama gənclər arasında hüquq pozuntularının, narkomaniyanın və digər zərərli vərdişlərin profilaktikası sahəsində tədbirlərin həyata keçirilməsi, gənclərin sağlamlığının qorunması sahəsində tədbirlərin həyata keçirilməsi, kütləvi bədən tərbiyəsinin və idmanın inkişaf etdirilməsi, ölkənin ictimai-siyasi həyatında gənclərin fəal iştirakı, uşaq və gənclər üzrə təşkilatların formallaşması və inkişafı üçün şəraitin yaradılması kimi vəzifələr daxil edilmişdir. Proqrama uyğun olaraq gənclərin sosial müdafiəsi, məşğulluğunun təmin edilməsi, yaradıcılıq axtarışlarının stimullaşdırılması, milli ruhda təlim-tərbiyəsi, hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinin gücləndirilməsi, sağlam həyat tərzinin təbliği istiqamətində tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu Dövlət Proqramının icrası nəticəsində dövlət gənclər siyasetinin prioritet sahələrində müsbət dəyişikliklər baş vermiş və böyük uğurlar əldə olunmuşdur. Gənclərin vətənpərvərlik tərbiyəsi sahəsində davamlı iş aparılmış, istedadlı və yaradıcı gənclərə dövlət qayğısı genişləndirilmişdir. Məşğulluq sahəsində beynəlxalq təcrübəyə və gənclərin təşəbbüskarlığına əsaslanan fəaliyyətlər inkişaf etdirilmiş, regionlarda

yaşayan gənclərin fəallığını stimullaşdırın tədbirlər həyata keçirilmişdir. Ölkənin ictimai-siyasi həyatında gənclərin yaxından iştirakı üçün lazımı şərait yaradılmış və bu sahədə irəli-ləyişlərə nail olunmuşdur.

Bundan əlavə Prezident İlham Əliyev tərəfindən qəbul edilmiş «Xüsusi istedada malik olan uşaqların (gənclərin) yaradıcılıq potensialının inkişafı üzrə Dövlət Proqramı» (2006–2010-cu illər), «Azərbaycan Respublikasında texniki-peşə təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı» (2007–2012-ci illər) gənclər siyasetinin daha da təkmilləşdirilməsini təmin etməklə, onların yaradıcılıq potensialının aşkara çıxarılmasına, yaradıcılıq potensialının reallaşdırılması üçün lazımı şəraitin yaradılmasına, yaradıcılıq potensialının səmərəli idarə edilməsinə, gənclərin intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə, xüsusi istedadlı gənclərin seçiləməsinə və onlarla müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsinə, gənclərin sosial problemlərinin həllinə böyük kömək göstərmişdir.

Daha sonra Prezident İlham Əliyevin imzaladığı «2007–2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı» çərçivəsində 5000 gəncin dünyanın nüfuzlu ali məktəblərində təhsil almağa göndərilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu günədək 3 mindən artıq azərbaycanlı gənc ölkəmizin ehtiyac duyduğu sahələr üzrə müxtəlif təhsil səviyyələri üzrə dünyanın ən qabaqcıl universitetlərinə göndərilmişdir. Azərbaycan gənclərinin dünyanın ən tanınmış ali məktəblərində dövlətin dəstəyi ilə təhsil almaları, ixtisaslı kadrlar kimi ölkə iqtisadiyyatının qüdrətlənməsində fəaliyyət göstərməsi dövlətin bu sektora olan etibarının nəticəsidir. İndi həmin kadrlar ölkəmizin inkişafının qüdrətlənməsində təcrübəli mütəxəssislər kimi çalışırlar. Gənclərin Azərbaycandan kənardə təhsil almalarını təmin edən bu diqqət ölkə gəncliyinin dünya birliyinə integrasiyasını sürətləndirir. Bu gənclər zaman-zaman Azərbaycanın ictimai həyatında çalışaraq respublika iqtisadiyyatının qüdrətlənməsinə, nüfuzunun yüksəlməsinə öz layiqli töhfələrini verəcək, xalqımızın qürur mənbəyinə çevriləcəklər. Həmin gənclər, həmçinin

təhsil aldıqları, işlədikləri ölkələrdə Azərbaycanı təmsil edən diaspor təşkilatlarının fəal üzvlərinə çevrilərək respublika həqiqətlərinin dünya xalqlarına çatdırılması istiqamətində çalışır, onların arasında tanınmış ictimai-siyasi xadimlər, görkəmli alimlər yetişməkdədir. Bakıda Gənclər Mərkəzinin, regionlarda isə «Gənclər Evi»nin inşa edilməsi üçün müvafiq addımlar atılmışdır. Artıq ayrı-ayrı rayonlarımızda onlarla gənclər evri fəaliyyətə başlamışdır.

2011-ci ildə İlham Əliyev tərəfindən «Azərbaycan gəncliyi 2011–2015-ci illərdə» Dövlət Proqramı haqqında Sərəncam imzalanmışdır. Gənclər siyasətilə bağlı elm, təhsil, mədəniyyət və digər sosial sahələrə yönələn fəaliyyətlərin stimullaşdırılması məqsədilə Gənclər Fondu yaradılmışdır.

Azərbaycan gənclərinin cəmiyyətin inkişafında və öz problemlərinin həllində rolunu artırmaq, ölkənin gələcək inkişafında iştirakını və məsuliyyətini yüksəltmək, paytaxt və regionlarda yaşayan gənclərin fikir mübadiləsinə şərait yaratmaq, gənclər və dövlət qurumları, hökumət nümayəndələri ilə açıq ünsiyyəti asanlaşdırmaq məqsədilə Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən hələ 1995-ci ildə Azərbaycan Gənclərinin Forumunun keçirilməsi təşəbbüsü irəli sürüldüyünü qeyd etmişdik. Ulu Öndərin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi dövrdə gənclərin 2 forumu keçirilmişdir. Prezident İlham Əliyevin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi zamanдан bugüñə kimi isə 2003-cü ildə III, 2005-ci ildə IV, 2008-ci ildə V, 2011-ci ildə isə Azərbaycan Gənclərinin VI Forumları keçirilmişdir [5].

Dövlət başçısının fərmanı ilə Gənclər və İdman Nazirliyi 2006-cı ildə yenidən təşkil edilərək, gənclər siyasətinin əsas icra orqanı qarşısında yeni vəzifələr qoyuldu. Azərbaycanda Gənclər Günü ilə bağlı hər il silsilə tədbirlərin təşkil olunması, təhsil və digər sahələrdə yüksək nailiyyət qazanmış gənclərin xüsusi mükafatlarla təltif edilməsi, gənclər tərəfindən təqdim olunmuş layihələrin maliyyələşdirilməsi, istedadlı gənclərin beynəlxalq müsabiqələrdə, konfrans-seminarlarda iştirakının

təmin edilməsi, müxtəlif istiqamətlər üzrə yarışların keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən 2007-ci il «Gənclər ili» elan edilmişdir. Dövlət başçısı Azərbaycan gəncliyinin savadına, bacarığına, gələcəyinə böyük inamla yanaşlığını bildirərək demişdir: «... Hər bir insanın gücü əlbəttə ki, onun biliyindən asılıdır. Ona görə mən əminəm, gənclərimiz bunu yaxşı başa düşürlər ki, yaxşı bilik almaq, yaxşı savad almaq və istənilən sahədə peşəkar olmaq hər bir gəncin, hər bir insanın həyatda yaxşı yer tutmasına gətirib çıxaracaqdır».

2008-ci ildə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycan gənclərinin V forumunda iştirak etmiş, dövlətin gənclərlə bağlı siyasətinin gələcəyə ünvanlandığını və gənclərin elmdə, təhsildə, mədəniyyətdə və idmando əldə etdiyi göstəricilərin respublikamızın qüruru olduğunu bildirmişdir. Prezident birinci forumdan keçən müddətdə gənclərlə iş sahəsində qanunvericilik bazası yaradıldığını, hüquqi-normativ aktlar təkmilləşdirildiyini qeyd etmişdir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 1997-ci ildən həm də Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti kimi gənclər siyasətinə xüsusi diqqətlə yanaşır. Onun rəhbərliyi ilə Azərbaycanın gənc idmançıları bir sıra Olimpiya oyunlarında yüksək nəticələr göstərmişdir. Dövlət gənclər siyasətinin davamlı və müasir zamanın tələblərinə uyğun şəkildə həyata keçirilməsinin tərəfdarı olan Prezident İlham Əliyev 2011-ci il 7 iyul tarixli Sərəncamı ilə «Azərbaycan gəncliyi 2011–2015-ci illərdə» Dövlət Proqramını qəbul etmişdir. Azərbaycan Respublikasında gənclər siyasətini daha da inkişaf etdirmək, gənclərin menecment sahəsində fəal iştirakına şərait yaratmaq, gənc mütəxəssislərin işlə təminatı və digər sosial-iqtisadi problemlərinin həllini təmin etməyi əsas məqsəd kimi qarşıya qoyan bu programın reallaşdırılması nəticəsində Azərbaycan gəncləri ölkənin hərtərəfli inkişafının bütün sahələrində iştiraka cəlb olundular.

Bütün bunlarla yanaşı, ölkə gənclərinin vətənpərvərlik, azərbaycanlılıq və dövlətçilik prinsipləri əsasında tarixi-mədəni irsimizə,

milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərə hörmət ruhunda tərbiyə olunması, cəmiyyətin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni həyatında onların intellektual və yaradıcı potensiallarının ümummilli məsələlərin həllinə yönəldilməsi müasir dövrün tələbi olaraq qalmaqdır.

Gənclərin hərtərəfli inkişafi üçün şəraitin yaradılması, gənclərin gələcəyin tələblərinə cavab verən təhsil almaları üçün bərabər imkanların təmin edilməsi, gənclərin məşğulluğunun artırılması, mülkiyyət formasından asılı olmayaraq müəssisə və təşkilatlara işə düzəlmələri üçün əlverişli şəraitin yaradılması, əmək bazarının tələblərinə cavab verən rəqabətə davamlı gənc kadrların hazırlanması, dövlət qulluğunda və idarəetmədə peşəkar və bilikli gənclərin sayının artırılması, gənc alim və tədqiqatçıların sosial təminatının gücləndirilməsi və məişət problemlərinin həll edilməsi, gənclər arasında sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, gənc ailə institutunun möhkəmləndirilməsi, gənclərin vacib ictimai təşəbbüslerinin dəstəklənməsi üçün təşkilati, maddi və məlumatlandırma mexanizmlərinin inkişaf etdirilməsi, gənclərin regionların sosial-iqtisadi və mədəni inkişafından bəhrəlməsi üçün tədbirlərin həyata keçirilməsi, gənclərin və gənclər təşkilatlarının ictimai həyatda təşəbbüskarlığının və iştirakının stimullaşdırılması, gənclərin inkişafına yönəlmış infrastrukturun yaradılması və sairə problemlərin həllinə yönələn bu Dövlət programı çox müsbət nəticələr vermişdir.

Programın icrası nəticəsində hazırda ölkədə 250-yə yaxın gənclər təşkilatı, ali məktəblərdə də fəaliyyət göstərən onlarla tələbə gənclər təşkilatları vardır. Onların əhatə etdikləri məsələlər də kifayət qədər genişdir: gənclərin vətənpərvər ruhda tərbiyəsi, məlumatlandırılması, işsizliyin azaldılması, gənclərin sağlamlığı, təhsili, fəal vətəndaş mövqeyi, mədəniyyətin geniş kütlələr arasında təbliği və s. məsələlər gənclər təşkilatlarının fəaliyyətdə kifayət qədər aktualdır.

Gənclər bu gün dövlət orqanlarında, parlamentdə, bələdiyyələrdə, biznes strukturlarında və s. sahələrdə təmsil olunur və cəmiyyətin inkişafına öz töhfələrini verirlər.

Hazırda gənclərimiz mədəniyyət, incəsənat, idman, elm, təhsil, texnologiya və başqa sahələrdə öz istedadlarını və qazandıqları uğurları layiqincə nümayiş etdirirlər. Əgər əvvəller istedadlı Azərbaycan gənci öz potensialını üzə çıxarmaq üçün şəraitin olmamasından haqlı olaraq gileylənirdisə, indi vəziyyət tam başqadır. Hər bir perspektivli Azərbaycan gəncinin yetişməsi üçün ölkəmizdə dövlət tərəfindən lazımi şərait yaradılmışdır.

Seçkilərdə gənclərə xüsusi diqqət yetirilməsi ölkənin ictimai-siyasi həyatında, demokratianın inkişafında daha fəal iştirak etmək istəyinin təzahüründür. Ötən bələdiyyə seçkilərində gənclərin sayının 30 faizdən yuxarı olmasının nəticəsidir ki, sağlam rəqabətə əsaslanan siyasi mübarizədə gənclərin rolu, idarəetmə orqanlarında iştirak etmək istəkləri, fəallığı yüksəlir. Son illərdə ölkədə, sərhədlərimizdən kənarda müasirlik və modernləşmə prinsipləri ilə əlaqədar keçirilən bütün tədbirlərdə, idman yarışlarında, olimpiadalarda Azərbaycan gəncləri fərqlənirlər.

Son 10 ildə dövlət tərəfindən gənclər siyasetinin davam etdirilməsi üçün ayrılmış bütçənin 100 dəfə artırılması, bu illər ərzində gənclər təşkilatlarının sayının 51-dən 250-yə çatması, gənclərin perspektivlərinin qiymətləndirilməsi, onların təşəbbüslerini və ictimai fəallığını stimullaşdırmaq məqsədi ilə onların layihələrinə ayrılmış maliyyə vəsaitlərinin 40 dəfəyədək yüksəlməsi və digər uğurlar, əslində, irəliyə doğru bir sıçrayışdır.

Bu göstəricilər, gənclər siyasətini əks etdirən hər bir layihə, əslində, dövlətimizin bütün parametrlərdə uğurlar əldə etməsi üçün bazadır.

Vaxtilə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin gənclərə göstərdiyi xüsusi diqqət və qayğı, Azərbaycan dövləti üçün qoyub getdiyi irs bu gün onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilir. Dövlət başçısı hər zaman gəncləri maraqlandıran, onları narahat edən problemlərlə maraqlanır, görüşlər keçirir və bu istiqamətdə öz tövsiyə və tapşırıqlarını verir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 26 yanvar tarixli Sərəncamı ilə təs-

diq edilmiş «2015–2025-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin İnkişaf Strategiyası» isə Azərbaycan dövlət gənclər siyasetinin gələcək təminatının ən vacib təsdiqidir. Bu fundamental strategiya Azərbaycan gəncliyinə olan böyük etimadın və gələcəkdə onlardan olan gözlətinin əyani göstəricisidir. Strategiyanın məqsədi 2015–2025-ci illəri əhatə edən müddətdə Azərbaycan gəncliyinin potensialını müasir dövrün tələblərinə uyğun inkişaf etdirmək, həmin potensialdan Azərbaycan Respublikasının mənafeləri naminə istifadə etmək, yeni nəsildə fəal vətəndaşlıq mövqeyi formalaşdırmaqdan ibarətdir.

Strategiyada Azərbaycan gəncliyinin üzərinə düşən vəzifələri icra etməsi və gənclərimizin fəaliyyəti bu şəkildə dəyərləndirilmişdir: «Azərbaycan gəncliyi öhdəsinə düşən vəzifələri həmişə layiqincə yerinə yetirmiş, ölkədə gedən proseslərin önündə olmuşdur. Gənc nəsil istər sovet dövründə, istərsə də müstəqillik illərində Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni həyatında fəal iştirak etmişdir. Minlərlə gənc beynəlxalq miqyaslı tədbirlərdə ölkəmizi uğurla təmsil etmiş, idmançılarımızın qələbələri sayəsində Azərbaycan bayrağı xarici dövlətlərdə yüksəlmışdır. Gənclər mədəniyyətlərarası dialoqun aparılmasında, beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafında fəal olmuşlar. Bunun nəticəsində müxtəlif dövlətlərdə və beynəlxalq qurumlarda ölkəmiz daha yaxından tanınmış, onun tarixi, mədəniyyəti və bu günü haqqında geniş məlumatlar çatdırılmışdır. Xarici ölkələrdə təhsil alan azərbaycanlı gənclər və məzunlar, orada çalışan gənc mütəxəssislər Azərbaycan diasporunun formalaşmasında və lobbiçilik fəaliyyətində yaxından iştirak edirlər. Son illər ərzində gənclərin ictimai fəallığı yüksəlmış, onların idarəetmədəki rolu artmışdır».

Prezident İlham Əliyevin son dövrlər Azərbaycan idmanına olan yüksək diqqəti nəticəsində gənclərimizin bu sahədəki fəaliyyəti nəinki ölkə ictimaiyyətinin, həmçinin dönyanın idman ictimaiyyətinin də diqqətini özünə cəlb etmişdir. Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin dönyanın olimpiya hərəkatına yaxın-

dan qoşulması da Komitənin Prezidenti İlham Əliyevin müdrik fəaliyyətinin nəticəsidir. Bu xüsusda Azərbaycan təkcə dönyanın beynəlxalq arenalarında sərgilədiyi idman nəticələrinə görə yox, həmçinin nüfuzlu beynəlxalq idman yarışlarının ölkəmizdə keçirilməsinə görə də dönyanın diqqət mərkəzindədir. Belə ki, 2014-cü il Bədii Gimnastika üzrə Avropa çempionatı, 2015-ci il Birinci Avropa Oyunları, 2016-cı il Şahmat üzrə Dünya Çempionatı, həmçinin elə həmin il «Formula 1» üzrə Dünya Qran-prisi Azərbaycanda keçirildi. Bu idman yarışları yüksək təşkilatlılıq şəraitində baş tutdu və dönyanın bir çox ölkələrindən bu yarışlara qatılan idmançıların, həmçinin azarkeşlərin yüksək marağına səbəb oldu. 2017-ci ildə İslam Həmrəyliyi Oyunları və 2019-cu ildə isə Bədii Gimnastika üzrə Dünya Çempionatı kimi beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi etməyimiz ölkədə bu sahədə aparılan dinamik işin təzahürü və həm də gənclər siyasetinin uğurlu davamıdır.

Ümumilikdə dövlət gənclər siyasetinin effektiv nəticəsi olaraq Azərbaycan gəncinin dəyərləndirilməli olan və yaradılmış imkanlar çərçivəsində reallaşdırılan ictimai, siyasi, sosial, mədəni, elmi, idman fəaliyyətindən başqa, Azərbaycan gəncləri xalqımızın milli azadlığı və ölkəmizin ərazi bütövlüyü uğrunda gedən mübarizədə də fəal iştirak etmiş, dövlət müstəqilliyinin əldə edilməsi üçün həyat və sağlamlıqlarını əsirgəməmişlər. Minlərlə gəncimiz bu mübarizədə şəhid və əlil olmuş, göstərdikləri igidliyə görə müxtəlif mükafatlar və fəxri adlarla təltif edilmişdir.

Gənclər ölkənin demoqrafik inkişafında mühüm rol oynayırlar. Belə ki, ölkə əhalisinin 2,7 milyon nəfərini və ya 28,9 faizini yaşı 14-dən 29-dək olan şəxslər təşkil edir.

Uğurlu strategiyanın nəticəsində gənclərin təhsil səviyyəsi ilbəil artır. 2013/2014-cü tədris ilinin əvvəlinə olan məlumatə görə, Azərbaycanda 63 min tələbənin təhsil aldığı 57 dövlət və 1 qeyri-dövlət orta ixtisas təhsili müəssisəsi, tələbələrinin sayı 151 min nəfər olan 37 dövlət və 15 qeyri-dövlət ali təhsil müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Xarici ölkələrdə təhsil alan

Azərbaycan gənclərinin sayı da artmaqdadır. Son 7 il ərzində 3000-dən çox gənc «2007–2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Programı» çərçivəsində dünyanın qabaqcıl ali məktəblərinə göndərilmişdir.

Gənclərin inkişafını və asudə vaxtını səmərəli təşkil etmək, məlumatlandırma, yönəltmə və sosial dəstəyi təmin etmək üçün respublikanın şəhər və rayonlarında 30-dək sosial xidmət müəssisəsi – gənclər evləri (mərkəzləri) istifadəyə verilmişdir. Bu iş hazırda davam etdirilir.

Gənclərin təşkilatlanması üçün zəruri iqtisadi, hüquqi və təşkilati imkanlar yaradılmışdır. Hazırda paytaxt və bölgələrdə 250-dən artıq gənclər təşkilatı fəaliyyət göstərir. Müstəqilliyin ilk illərində gənclərin, əsasən, beynəlxalq qurumlar tərəfindən dəstəklənən təşəbbüsleri, son illərdə dövlət bütçəsində maliyyələşən fondlar və digər təsisatlar vasitəsilə dəstəklənməyə başlamışdır. Gənclərin qeyri-hökumət təşkilatlarına yönləndirilmiş maliyyə vəsaitinin həcmi ilbəil artaraq gənclər arasında könüllü-lüyün dəstəklənməsini, onların liderlik bacarıqlarının artırılmasını və müəyyən mənada həm də məşğulluğunu təmin etmişdir.

Bu baxımdan Ulu Öndər Heydər Əliyev hələ 1993-cü ildə gənclərlə olan görüşündə söyləmişdir ki, «Hər bir xalqın, hər bir millə-

tin, hər bir ölkənin gəncləri onun həm bu güñür, həm də sabahıdır, ümidiidir. Siz, Azərbaycan xalqının gənc nəslə, bu gün də müstəqil Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi həyatında böyük rol oynayırsınız. Eyni zamanda müstəqillik yoluna düşmüş Azərbaycan dövlətinin gələcəyinin, xalqımızın daha firavan yaşamasının təməlini qoymaqda iştirak edirsınız. Buna görə də sizə ümid bəsləyirik». Bu Azərbaycan gəncliyinə olan etimadın göstəricisi və bu gün reallaşan arzuların ifadəsidir [3].

Düşünürük ki, dövlət gənclər siyasətinin daha da dərinləşməsi və inkişafi üçün gənc nəslin nümayəndələri qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsində daha yaxından iştirak etməli, onların institutional bacarıqları artırılmalıdır. Gənclər vətəndaş cəmiyyətinin inkişafında aparıcı rol oynamalı, onların ictimai fəallığının bundan sonra da dəstəklənməsi üçün yaradılan şəraitdən lazıminca istifadə etməlidirlər.

Bu gün Azərbaycanda gənclər siyasəti göründüyü kimi, dövlət siyasətinin mühüm tərkib hissəsidir. Azərbaycan gəncliyi ictimai həyatın bütün sferalarında aktiv fəaliyyəti ilə seçilir və siyasi, iqtisadi, humanitar, sosial tədbirlərin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır. Dövlətin gənclərin fəaliyyəti üçün yaratdığı geniş imkanlar nəticəsində bu təbəqə cəmiyyətin avanqard qüvvəsinə çevrilə bilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. «Azərbaycan» qəzeti, 19 mart 2010-cu il.
2. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2007-ci il, № 8.
3. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010-cu il, №3.
4. Heydər Əliyev mənim həyatımda, I və II cild, Bakı 2013.
5. «Xalq qəzeti», 20 avqust 2014-cü il.
6. www.aliyevheritage.org
7. www.e-qanun.az
8. www.heydaraliyev.preslib.az

Açar sözlər: siyasət, gənclər siyasəti, dövlət, gənclərin təmsilçiliyi, gənclərlə bağlı qanun-vericilik bazası

Key words: policy, youth policy, the state, representation of youth, the legislative base of youth

Ключевые слова: политика, молодежная политика, государство, представительство молодежи, законодательная база по вопросам молодежи

Тарана Исмаилова

Инструктор проектов «Применение интерактивных досок в обучении» и «Intel образование для будущего», член муниципалитета пос. Сарай, вице-председатель общественного объединения «Демократическая молодежь»

ГОСУДАРСТВЕННАЯ МОЛОДЕЖНАЯ ПОЛИТИКА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

РЕЗЮМЕ

В статье последовательно анализируется формирование государственной молодежной политики, осуществляющейся в Азербайджанской Республике, и хроника её развития. Опираясь на конкретные факты, указывается, что основы молодежной политики в Азербайджане были заложены Общенациональным лидером азербайджанского народа Гейдаром Алиевым, после 2003 года этот политический курс успешно продолжается и развивается, в соответствии с вызовами современного периода, Президентом страны Ильхамом Алиевым, законодательная база молодежной политики анализируется в исторической последовательности. Конкретными фактами показывается лепта государственной молодежной политики, внесенная в развитие молодежи Азербайджана, и в результате этого участие молодежи в образовательной, научной, спортивной, культурной и общественно-политической жизни, их представительство в государственных и избирательных органах, а также их международная деятельность. В отдельности были указаны проведенные в этом направлении мероприятия, участие азербайджанской молодежи в становлении армии, их деятельность в направлении по признанию Азербайджанской Республики как страны, богатой человеческими ресурсами, с широкими интеллектуальными возможностями, конкурентоспособной и спортивной страны.

Tarana Ismayilova

Trainer of the project “Application of interactive boards in teaching process” and Intel’s “Education for the future”, member of Saray municipal, vice-chairman of Democratic Youth” Public Union

THE STATE YOUTH POLICY OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC

SUMMARY

The article deals with the formation of youth policy implemented in Azerbaijan Republic and development chronicle in the current period. The article indicates that state youth policy in Azerbaijan was developed by the nationwide leader of Azerbaijan, Heydar Aliyev. After 2003 this policy has been followed in accordance with modern requirements by the President of Azerbaijan Republic, Ilham Aliyev, and the legislative base on the youth policy has been analyzed in historic consistency.

The article specifies the impact of the state youth policy on the development of the Azerbaijani youth, as a result, youth participation in academic, sport, cultural and public-political life, their representation in public and electoral authorities, as well as their international activities.

To settle social problems of the Azerbaijani youth, the measures taken and the opportunities in legislative basis were emphasized. The article notes the youth participation in development of army, their activity for recognition of Azerbaijan as the country rich with human resource and wide intellectual capacity.

GƏNC TƏDQİQATÇILAR

РАМИЛЬ МАМЕДОВ

Аспирант кафедры Теории финансов, кредита и налогообложения
Волгоградского государственного университета

КРЕДИТОВАНИЕ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ: ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ

Для предприятий малого и среднего бизнеса именно банковское кредитование чаще всего является источником дополнительных финансовых резервов, а порой и немалой долей первоначального капитала. Заемные средства банков – второй по масштабу источник инвестиций для малых предприятий (рис. 1). Банки считают малое и среднее предприни-

мательство (МСБ) перспективным каналом предоставления заемных средств, поэтому ежегодно увеличивают спектр кредитных продуктов для индивидуальных предпринимателей и общество с ограниченной ответственностью (ИП и ООО), в числе которых на настоящий момент займы на развитие бизнеса, инвестиционные кредиты, овердрафты и др.

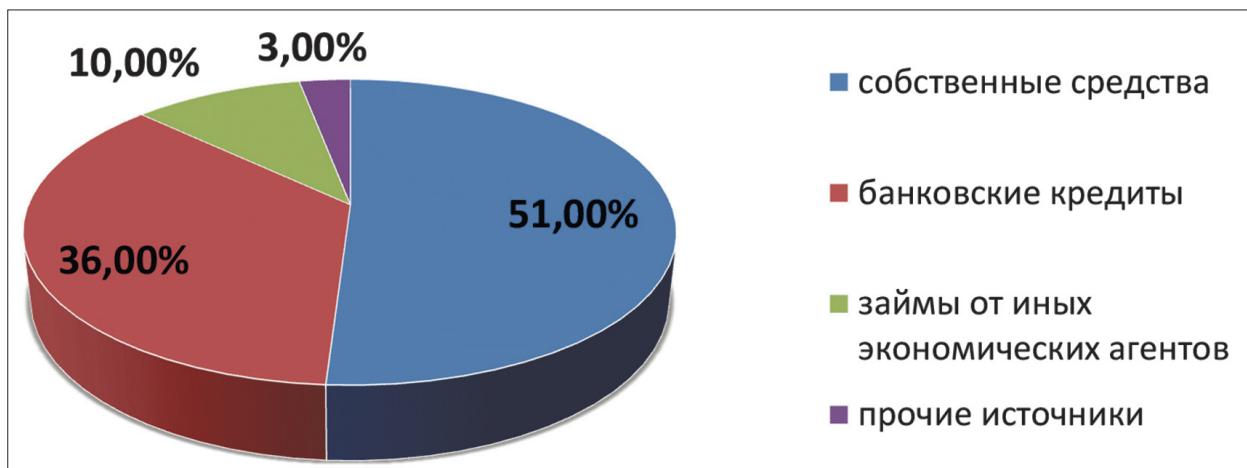

Рис. 1. Источники финансирования, используемые малыми и средними фирмами в РФ (2014 г.) [1]

В то же время статистические данные подтверждают то, что в данной сфере за последние три года наблюдается некоторое замедление темпов роста кредитования МСБ. Это связано, в большей степени, с высоким процентом заемных средств (от 14 до 24%). Совокупная картина предоставления заемных средств малым и средним учреждениям в России такова:

- кредиты, предоставляемые банками субъектам МСБ, составляют в России порядка 1,3% от валового внутреннего продукта (ВВП) (для сравнения – в США этот показатель составляет 21%, в ЕС – 32%, в Японии – 35%) [6];
- по уровню развития поддержки МСБ Россия занимает 141-ое место в рейтинговой линейке всех стран мира [8];

– около 60% займов, выдаваемых бизнесу, приходится на крупные корпорации [8].

Подавляющее число малых и средних организаций ориентируются на потребительское кредитование как на источник средств для инвестирования, однако эта среда в последнее время находится под пристальным контролем надзорных органов, что требует прохождения большого числа процедур в ходе оформления кредита. В свете перечисленных тенденций представляется важным исследование условий и альтернатив предоставления займов ИП и ООО коммерческими банками в России, выявление проблем в данном сегменте экономики, а также способов их разрешения.

Любая крупная компания начинает свою деятельность с малого или среднего предприятия, которые, вследствие постоянных инвестиционных вливаний, со временем превращаются в глобальных игроков на рынке.

Большинство субъектов МСБ нуждается именно в регулярных поступлениях денеж-

ных средств, что могут решить долгосрочные кредитные линии. Банкам такая ситуация является выгодной, однако кредитование малых и по большей части новых компаний – мероприятие крайне небезопасное, что вынуждает их покрывать свой риск увеличенной ставкой процента или поручительством государственных организаций. К примеру, ОАО «Запсибкомбанк» кредитует МСБ исключительно при наличии поручительства от регионального Фонда развития предпринимательства.

В 2014 году большая доля заемных средств, полученная субъектами МСБ, пришла на огромнейшие финансовые институты, в том числе Сбербанк РФ, Внешний Торговый Банк (ВТБ) 24, Промсвязьбанк, Банк Москвы, Возрождение, Номос Банк и др. Общая градация пакета займов, предоставленных МСБ, следующая: в 2014 году он увеличился на 15% (5,2 миллиарда рублей), в то время как в 2013 и 2012 годах насчитывал 17 и 19% соответственно (рис. 2).

Рис. 2. Темпы роста портфеля кредитов, выданных МСБ коммерческими банками в 2010-2014 гг. [4]

На замедление темпов роста банковских займов, предоставляемых организациям МСБ, повлияли такие факторы, как:

1. Общее снижение темпов развития национального хозяйства;
2. Увеличение оборачиваемости «кредитных фабрик» крупных банковских

предприятий (сокращение инвестиций в портфель МСБ);

3. Рост взносов ИП во внебюджетный актив (сокращение количества фирм-заемщиков).

Сыграла определённую роль процедура отзыва лицензий у многих финансовых ор-

ганизаций, что практически подорвало доверие ИП и ООО к небольшим банкам, которые вместе с глобальными участниками рынка кредитовали МСБ (чаще – по сниженной ставке).

В 2014 году большинство предпринимателей взяли курс на удержание уже дей-

ствующих рейтингов на рынке, так как достигать новых высот в условиях кризиса небольшим компаниям довольно рискованно. В итоге выросло количество займов, используемых для открытия новых фирм, и уменьшился спрос на заемные средства со стороны действующих организаций (рис. 3).

Рис. 3. Доля малых и средних предприятий, оформивших банковские кредиты в 2012–2014 гг. в общем объеме займов, выделенных МСБ [4]

В целом, малые и средние предприятия России привлекали в 2012-2014 гг. кредиты для следующих целей: погашение ранее оформленных обязательств и увеличение фонда средств оборота.

При этом около 70% всех кредитов направляется исключительно на погашение ранее полученных кредитов [3], поскольку, когда экономика была на высоте в 2010-2012 гг. предприниматели собирались погасить свои обязательства прибылью. Однако во время стагнации это стало невозможным.

Подавляющее число банковских корпораций РФ замечают в спросе на рефинансирование тех же займов драйвер развития

рынка финансирования малых и средних предприятий.

Одной из причин современной стагнации экономики России нужно считать замедление темпов роста в сфере кредитования малого и среднего предпринимательства. Ведь данные учреждения обеспечивают снижение уровня безработицы, способствуют дополнительным поступлениям в госбюджет и мотивируют рост ВВП.

Сегодня известно немало вопросов в сфере кредитования российских малых и средних учреждений банками. Важнейшей же из них считается доступность кредитных продуктов для ведущих бизнес, что определяется рядом аспектов (рис. 4).

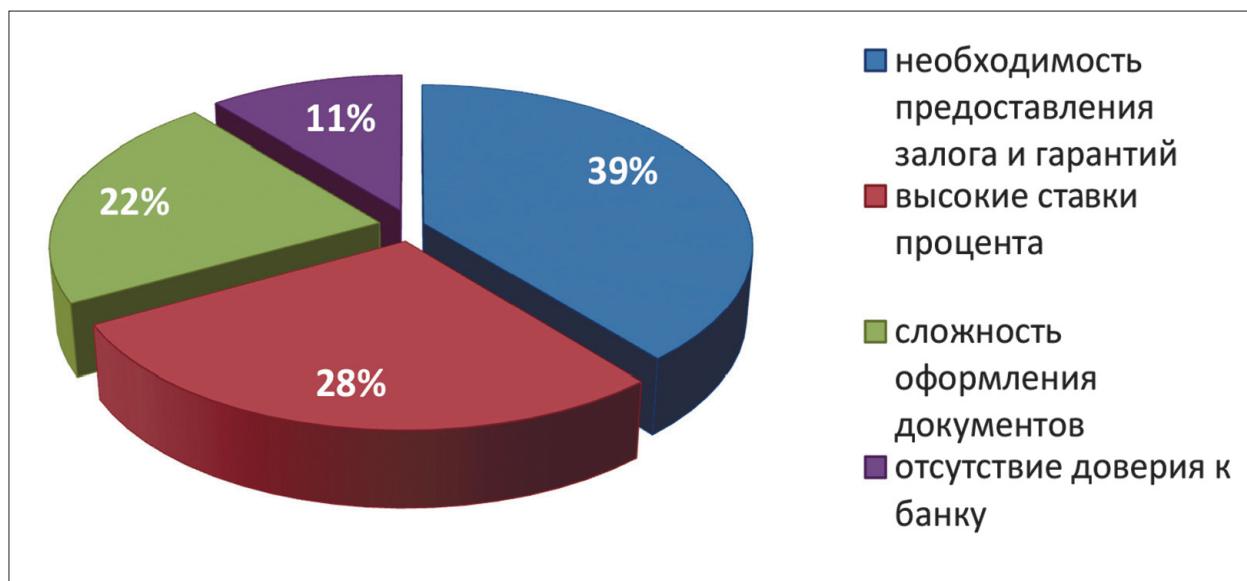

Рис. 4. Факторы, снижающие доступность кредитных продуктов для предприятий МСБ [6]

Следует отметить и тот факт, что в России заметно довольно неравномерное распределение объемов предоставленных ООО и ИП займов по площади государства: 36% их считается на Москву и Санкт-Петербург и порядка 40% на Южный и Уральский федеральные округи [1].

Наиболее интенсивному развитию сферы кредитования МСБ банками и его диверсификации по территории страны создают проблемы такие аспекты, как [8]:

1. Неимение у коммерческих банков источников возможности открытия для ООО и ИП длительных кредитных линий.

Так, малые компании вполне могут рассчитывать преимущественно на займы от 3 до 6 месяцев, которые могут использоваться лишь на приобретение оборотных активов, в то время как требующие более объемного финансирования средства нужно приобретать за собственные средства;

2. Так как операционные затраты финансовых учреждений по работе с большими и малыми заемщиками одинаковы, институтам невыгодно работать с субъектами МСБ.

Простые процедуры работы с некрупными заемщиками в российской банков-

ской сфере на данный момент отсутствуют, что сильно тормозит развитие среды.

3. Банки принимают МСБ как ненадежных потребителей.

Так же, если упоминается о кредитах на развитие бизнеса для начинающих предпринимателей: здесь опасность просроченного долга гораздо больше. Как итог, большинство финансовых институтов охотнее снабжают кредитами крупные корпорации.

4. Практика оформления беззалоговых кредитов не располагает эффективной базой для оценки рисков.

За последнее время российские банковские учреждения стали выдавать предпринимателям беззалоговые займы на малый срок, что позволяет решать небольшие финансовые затруднения. Однако инструментария для рациональной оценки платежеспособности заемщиков большинство банков не имеет, что в итоге отражается на рейтинге их кредитного портфеля.

5. Высокий уровень банковской маржи делает кредиты для небольших фирм чрезмерно дорогими. В России данный показатель составляет 6-7%.

Например, в США данный показатель составляет порядка 2,5–3,2%, в ЕС–2,5–4,6%, в Японии – 1,7–2,6%. По подсчетам

экономистов, маржа выше 3% не может предполагать равномерности спроса и предложения на банковском рынке [2].

Принимая во внимание все перечисленные выше обстоятельства, а также небольшой уровень развития российского малого и среднего бизнеса, в том числе его оторванность от совокупного процесса создания нормальной предпринимательской среды, а также разрыв между объективив-

ными потребностями рынка и предложениями, можно установить, что в ближайшие несколько лет на рынке кредитования МСБ в РФ сохранится ныне существующая ситуация. А именно, предпринимателям придется довольствоваться кредитными продуктами на срок от 3-х месяцев до 1 года с сохранением умеренного уровня ставок по процентам, покрывающим риски коммерческих банков.

Литература:

1. Гаркавенко И.С. Финансы некоммерческих организаций: особенности функционирования // Петербургский экономический журнал. 2014. – № 2. – С.88.
2. Дубянский А.Н. Проблемы диверсификации на финансовых рынках в результате сделок слияний и поглощений // Экономика и управление. – 2014.– № 8. – С.25-26.
3. Мазикова Е.В. Коммерческие банки и малый бизнес: основные направления сотрудничества // Молодой ученый. – 2014. – №3. – С. 466-469.
4. Расчетные данные «Эксперт РА» по статистическим сведениям ЦБРФ. – 2014.URL: <http://www.banki.ru/news/research/?id=6514064>
5. Сараев А. Кредитование МСБ: тающий рост // РА «Эксперт».– 2014. URL: http://www.raexpert.ru/press/articles/frb_1h2014.
6. Хайретдинов Н.Р. Анализ инфраструктуры формирования финансовых ресурсов малых организаций. // Финансы и кредит. – 2014. – №31. – С. 74.
7. Черникова Л.И., Заернюк В.М. Институциональные особенности развития российского банковского сектора//Сервис plus. – 2011. – № 1. –С.113-118.
8. Щепетова Е.Н. Взаимодействие субъектов малого бизнеса с коммерческими банками на российском денежном рынке // Российское предпринимательство. – 2014. – № 5 Вып. 1 (110). – С. 142-146.

Açar sözlər: *kiçik və orta biznesin kreditləşdirilməsi, kredit məhsulları, səhmlərin qaytarılması, səhm vəsaitlərinin ölçütanlığı, KOB-in kreditləşdirilməsi problemləri, bank marji, girovsuz kreditlər*

Key words: *lending to small and medium businesses, loan products, repayment of loans, availability of borrowed funds, problems of SME lending, bank margin, unsecured loans*

Ключевые слова: *кредитование малого и среднего бизнеса, кредитные продукты, возвратность займов, доступность заемных средств, проблемы кредитования МСБ, банковская маржа, беззалоговые кредиты*

Ramil Məmmədov

*Volqograd Dövlət Universitetinin
Maliyyə, kredit və vergiqoyma nəzəriyyəsi
kafedrasının aspirantı*

**RUSİYA FEDERASIYASI KOMMERSİYA BANKLARI TƏRƏFİNĐƏN
KİÇİK VƏ ORTA SAHİBKARLIĞIN KREDİTLƏŞDİRİLMƏSİ:
ƏSAS PROBLEMLƏR VƏ AKTUAL MƏSƏLƏLƏR**

XÜLASƏ

Həm kiçik, həm də orta biznes iqtisadi sistemin vacib obyektidir, çünki işsizlik səviyyəsinin aşağı salınmasına, eləcə də sahibkarlıqdan gəlirin ümumi maliyyə gəliri həcmində artmasına xidmət edir. Kiçik və orta biznesin (KOB) əlverişli təşəkkülünün başlıca məqamı bu iqtisadi yarımsistemin rasional maliyyələşdirilməsindən ibarətdir ki, bunun da bir növü kimi kommersiya bankları tərəfindən səhmlərin verilməsini göstərmək olar. Bundan başqa, bank təşkilatları üçün kiçik və orta biznes kifayət qədər gəlirlidir, bu mühitdə bir çox aktual məsələlər vardır. Məqalədə kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin kreditləşdirilməsinə, kredit məhsullarının kiçik dairəsinə, həmçinin bank səhmləri vəsaitlərinin əlçatanlığının azaldılmasının çoxlu aspektlərinə xüsusi diqqət verilir. Kommersiya bankları tərəfindən KOB subyektlərinin kreditləşdirilməsi sisteminin durumu qiymətləndirilir, iqtisadi sistemin bu seqmentinin təşəkkülünü ləngidən hallar nəzərdən keçirilir.

Ramil Mamedov

*Postgraduate Student, Department of Theory of Finance,
Credit and Taxation, Volgograd State University*

**CREDITING OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS
BY COMMERCIAL BANKS OF THE RUSSIAN FEDERATION:
MAIN PROBLEMS AND CURRENT ISSUES**

SUMMARY

Small and medium business is an important object of the economic system, as it serves to increase the total supply, reduce unemployment and increase profits from business in the total number of financial inflows. A fundamental aspect for a favorable formation of small and medium enterprises (SMEs) is a rational subsidizing this economic subsystem, as well as granting of loans by the commercial banks. Crediting of SMB by the banking institutions is very profitable, there are still many pressing issues.

In the article focuses on the problems of lending to small and medium businesses, a small range of credit products, as well as a huge number of aspects reducing the availability of bank loans; status of crediting of SMB stakeholders by the commercial banks are evaluated, and circumstances perverting the formation of this segment of the economic system.

DÖVLƏT İDARƏCİLİK AKADEMİYASINDA

*Akademik Ramiz Mehdiyevin
«Yeni dünya Nizami və milli ideya»
kitabının təqdimati olub*

Yanvarın 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəciliyik Akademiyasında (DİA) Prezident Administrasiya-

sının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyevin «Yeni dünya nizamı və milli ideya» adlı kitabıının təqdimatı olub.

Tədbirdə DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov kitaba müəllifin 2002-ci və 2003-cü illərdə mətbuatda dərc olunmuş iki əsərinin daxil edildiyini bildirib. Diqqətə çatdırılıb ki, bu əsərlərin indi, 13–14 il sonra kitab şəklində nəşr olunaraq oxucuya yenidən təqdim edilməsi səbəbsiz deyil və dərin məntiqə söykənir. Çünkü bu əsərlərdə əksini tapan fikir, mülahizə və düşüncələr müasir dövrümüzə tam səsləşir və aktuallığını əsla itirməyib. Kitabda yeni dünya nizamında milli ideyanın formallaşması və inkişafı barədə yeni ideyalar, yenilikçi fikirlər öz əksini tapıb. Nəşrdəki təhlillər Ümummilli lider Heydər Əliyevin əsasını qoymuş və Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilən innovativ inkişaf strategiyası nəticəsində Azərbaycanın sürətli inkişafını ehtiva edir.

DİA-nın I prorektoru, professor Əlikram Abdullayev vurğulayıb ki, Azərbaycanda müxtəlif dövrlərdə yürüdülən siyaset, Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında düşüncələrin də yer aldığı kitabda cəmiyyət və dövlət məfhumlarının fəlsəfəsindən, tarixdə şəxsiyyətin rolundan bəhs edilir. Bu əsər akademik dairələrin müraciət edəcəyi önəmlı mənbələrdən biri olacaq. Prorektor vurğulayıb ki, müəllif kitab vasitəsilə Azərbaycanın problemlərinin həllinə dünya siyasi fikrinin həm müasir, həm də keçmiş dövrlərinin görkəmli nümayəndələrinin yanaşmasını əks etdirib. Sanki müxtəlif dövrlərdə yaşayan siyasetçilər bir masa arxasında əyləşərək kəskin problemlərə həll yolları tapmağa nail olublar. Nəşrin oxucularda bu cür təəssürat yaratması müəllifin böyük uğurudur.

Kitabla bağlı fikirlərini bölüşən Milli Məclisin deputatı, DİA-nın Siyasi Araşdırma İstututunun direktoru, professor Elman Nəsimov diqqətə çatdırıb ki, nəşrdə neokonservativizm və azərbaycanlılığın nisbəti, milli ideologiya, müstəqil Azərbaycanın siyasi və iqtisadi strategiyası qloballaşma kontekstində nəzərdən keçirilir, bununla bağlı fəlsəfi fikirlərə geniş yer verilir. Dünya siyasetində liberalizm və neokonservativizm kimi aparıcı meyillərdən bəhs edən müəllif onların sintezinin Azərbaycan üçün uğurlu ideoloji konstruksiya olduğunu nəzəri və praktiki cəhətdən əsaslandırır.

Tədbirdə çıxış edən DİA-nın humanitar və sosial məsələlər üzrə prorektoru, dosent Mehdi Abdullayev, Azərbaycan Respublikasının mülətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri xidmətinin baş məsləhətçi, DİA-nın Fəlsəfə və sosial psixologiya kafedrasının müdürü, professor Etibar Nəcəfov, akademianın Tarix kafedrasının müdürü, dosent Firdovsiyyə Əhmədova, Hüquq kafedrasının müdürü, dosent Fəxrəddin Nağıyev qeyd

ediblər ki, aktual mövzuları əhatə edən elmi əsərləri ilə vaxtaşırı oxucuların diqqətini cəlb edən akademik Ramiz Mehdiyevin bu kitabı zamanla sınanmış fəlsəfi baxışlar, fikir və mülahizələrlə zəngindir. Bildirilib ki, nəşrdə, həmçinin Heydər Əliyev şəxsiyyəti üçün xarakterik olan liderlik, müdriklik, uzaqgörənlilik və digər nadir keyfiyyətlərə, Ulu Öndərin xilaskarlıq missiyasına, milli ideyanın və məfkurənin formalşdırılması, dövlət quruculuğu sahəsindəki roluna və misilsiz xidmətlərinə toxunulur. Müəllif Ümummilli liderin siyasi portretinə özünəməxsus fəlsəfi ştrixlər əlavə edir.

Qeyd edək ki, «Şərq-Qərb» Nəşriyyat Evi tərəfindən çap olunan kitab oxuculara Azərbaycan və rus dillərində təqdim edilib.

Dövlət idarəciliğin Akademiyasında 20 Yanvar faciəsi qurbanlarının xatırəsi anılıb

Yanvar ayının 19-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət idarəciliğin Akademiyası və Heydər Əliyev Mərkəzinin birgə təşkilatçılığı ilə 20 Yanvar faciəsinin 27-ci ildönümüñə həsr olunan «dəyirmi masa» keçirilib.

Heydər Əliyev Mərkəzinin dəstəyi ilə DİA-nın nəzdində fəaliyyət göstərən Heydər Əliyev Dövlət idarəciliyi Məktəbində təşkil olunan tədbirdə əvvəlcə iştirakçılar şəhidlərin xatırəsini bir dəqiqlik sükutla yad ediblər.

Tədbirdə DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov bildirib ki, sovet imperiyasının Azərbaycana qarşı təcavüz siyasetinin tərkib hissəsi olan, insan hüquq və azadlıqlarının külliəvi pozulması ilə nəticələnən bu cinayət bütün bəşəriyyətə, insanlığa qarşı yönəlmışdı. Bildirilib ki, qeyri-insani rəftarın, işgəncələrin ən dəhşətli lərindən biri olan bu hadisə xalqımızın qan yaddasına əbədi həkk olunub, eyni zaman-

da tariximizə qürur, qəhrəmanlıq günü kimi yazılıb.

Rektor vurgulayıb ki, 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələrək keçirdiyi mətbuat konfransında kəskin bəyanatla çıxış edib, Bakıda törədilən qırğınların təşkilatçılarını cinayətkar adlandırib, baş verənlərə siyasi qiymət verilməsini, günahkarların cəzalandırılmasını qətiyyətlə tələb edib. Ulu Öndərin siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra da şəhidlərin xatırəsini əbədiləşdirmək üçün həmin tarix ümumxalq hüznünü elan edilib, hadisəyə rəsmi siyasi və hüquqi qiymət verilib.

U.Ələkbərov diqqətə çatdırıb ki, Prezident İlham Əliyev 20 Yanvar şəhidlərinin xatırəsinin uca tutulmasına, onların ailələrinin sosial məsələlərinin həllinə xüsusi diqqət göstərir.

Sonra Milli Məclisin deputatı, DİA-nın professoru Musa Qasımlı, Milli Məclisin deputatı, akademianın dosenti Aydın Mirzəzadə, DİA-nın tarix kafedrasının professoru Musa Quliyev, akademianın politologiya və siyasi idarəetmə kafedrasının müdürü, professor Nigar Ələkbərova, DİA-nın Qarabağ Araşdırmaçıları Mərkəzinin müdürü, siyasi elmlər doktoru Elçin Əhmədov və digər çıxış edənlər zaman keçdiçə tariximizin həm qəhrəmanlıq, həm də faciəli

səhifələrini yad etməyin, gələcək nəsillərə xatırlatmağın əhəmiyyətli olduğunu bildiriblər. Vurğulanıb ki, 20 Yanvar faciəsi zamanı göstərilən qəhrəmanlıq, şücaət gənclərə örnəkdir. Həmin gün qətlə yetirilmiş günahsız insanların əziz xatirəsi xalqımız tərəfindən hər zaman ehtiramla yad ediləcək.

Tədbirdə Heydər Əliyev Mərkəzinin nümayəndələri, DİA-nın müəllimləri və tələbələr iştirak ediblər.

20 Yanvar şəhidləri anıldı

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasının tələbələrinin təşəbbüsü ilə yanvarın 19-da, 20 Yanvar hadisələrinin iyirmi yeddinci ildönümü ilə

əlaqədar Şəhidlər Xiyabanına anim yürüşü keçirilib. DİA-nın müəllim və tələbələri faciə haqqında öz fikirlərini bölüşmiş, şəhidlərin ruhuna ehtiramlarını bildirmişlər.

Dövlət İdarəcilik Akademiyasında «Azərbaycan Respublikasının gənclər siyasəti» və «Azərbaycan dövlətçiliyinin hüquqi əsasları və inzibati islahatlar» istiqamətləri üzrə qısamüddətli ixtisasartırma kursları və «Publik hüquqi şəxslər» mövzusunda seminar keçirilmişdir

2017-ci il yanvar ayı ərzində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasında «Azərbaycan Respublikasının gənclər siyasəti» və «Azərbaycan dövlətçiliyinin hüquqi əsasları və inzibati islahatlar» istiqamətləri üzrə qısamüddətli ixti-

sasartırma kursları və «Publik hüquqi şəxslər» mövzusunda seminar keçirilmişdir. Seminar və kurslara dövlət orqanlarında çalışan dövlət qulluqçuları cəlb olunmuşlar.

«Azərbaycan Respublikasının gənclər siyasəti» istiqamətində kursun əsas məqsədi «Da-

vamlı inkişafın planlaşdırılması və idarəolunmasında gənclərin rolü», «Dövlət qulluqçusunun peşə fəaliyyətinin mənəvi-əxlaqi əsasları», «Həssas qruplardan olan gənclərin sosial müdafiə sistemində integrasiyası», «Azərbaycan dövlətçiliyinin hüquqi əsasları və inzibati islahatlar» istiqamətində «Azərbaycan Respublikasında vətəndaşların konstitusion hüquq və vəzifələri», «Azərbaycan Respublikasında konsitisiya islahatları: mahiyyət və prioritetlər», «Müstəqil Azərbaycan Respublikasında hüquq islahatları», «Korrupsiyaya qarşı mübarizə Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasetinin tərkib hissəsi kimi», «Publik hüquqi şəxslər» mövzusunda seminarın isə «Azərbaycan Respublikasının innovativ idarəetmə modeli: ölkənin nailiyyətləri beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında», «Azərbaycan qanunvericiliyində publik hüquqi şəxslərin yeri», «Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində publik hüquqi şəxslərin fəaliyyətinin tənzimlənməsi» və s. mövzularla bağlı biliklərin dinləyicilərə çatdırılması və onlar ilə fikir mübadiləsinin aparılması idi.

Kurs ərzində «Azərbaycan Respublikasının gənclər siyaseti» istiqaməti üzrə – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov, DİA-nın tədris işləri üzrə I prorektoru, professor Əlikram Abdullayev, millət vəkili, DİA-nın Siyasi Araşdırma Mərkəzinin direktoru, professor Elman Nəsimov, Tarix kafedrasının müdürü, dosent Firdovsiyyə Əhmədova, professor Fuad Məmmədov, Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyi, şöbə müdürü İndira Hacıyeva, sektor müdürü İlqar Nəcəfov, sektor müdürü Aydın Məmmədov, BMT-nin Bakı ofisinin Strateji Əməkdaşlıq üzrə müşaviri Məzahir Əfəndiyev, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi əməkdaşı Vüqar Baxışov, Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Gənclər Fondu, sektor müdürü Orxan Ərəbov, Azərbaycan Respublikası Diasporla iş üzrə Dövlət Komitəsi, şöbə

müdiri Cavanşir Vəliyev, Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, Məşğulluq siyasəti və demoqrafiya şöbəsinin müdir müavini Rəna Abdullayeva, Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi, şöbə rəisi Oqtay Tağıyev, «Azərbaycan dövlətçiliyinin hüquqi əsasları və inzibati islahatlar» istiqaməti üzrə – Dövlət İdarəcilik Akademiyası Hüquq kafedrasının müdiri Fəxrəddin Nağıyev, Milli Məclis Aparatının sektor müdürü Sərvan Sadiqov, şöbə müdirinin müavini Səyyad Kərimov, Hüquq siyasəti və dövlət quruculuğu komitəsinin üzvü Çingiz Qənizadə, Mərkəzi Seçki Komissiyasının üzvü Fuad Cavadov, Ədliyyə Nazirliyi İctimaiyyətlə əlaqələr və İnsan hüquqları idarəsinin rəisi Faiq Qurbanov, Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının məhkəmə qərarlarının icrasına nəzarət sektorunun müdiri İntiqam Eyvazov, Ali Məhkəməsinin İnzibati-iqtisadi Kollegiyanın hakimi Xəqani Məmmədov, Mülki Kollegiyanın hakimi İlqar Dəmirov, Baş prokuroru yanında korrupsiyaya qarşı mübarizə baş idarəsinin təşkilat informasiya idarəsi rəisi Orxan İsayev, Baş prokurorluğunun ittiham idarəsinin rəis müavini Mürvət Həsənov, Bakı Apelyasiya Məhkəməsinin hakimi Abiddin Həsənov, Daxili İşlər Nazirliyi baş inspektor Rüstəm Nəsibov, bölmə rəisi Vasif Qasimov, «Publik hüquqi şəxslər» seminarında isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov, Milli Məclisin Hüquq Siyaseti və Dövlət Quruculuğu Komitəsinin üzvü Rafael Cəbrayılov, Vergilər Nazirliyi yanında Milli gəlirlər departamentinin hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı idarəsinin rəisi Samir Seyidəhmədli müxtəlif mövzularda mühazirələrlə çıxış etmişlər.

Kursların sonunda Akademianın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov və Akademianın I tədris işləri üzrə prorektoru professor Əlikram Abdullayev dinləyicilər qarşısında çıxış etmiş və onlara kursu müvəffəqiyyətlə bitirdiklərinə görə sertifikatlar təqdim etmişlər.

Kadr potensialı dövlət idarəetmə sisteminin əsas tərkib hissələrindən biridir

28 yanvar 2017-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyası, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi və Masallı rayon İcra Hakimiyyətinin birləşdirilmiş təşkilatçılığı ilə «Azərbaycanın innovativ inkişaf modeli: səmərəli idarəetmə və beynəlxalq qiymətləndirmə» mövzusunda növbəti seminar Masallı rayonunda keçirilib.

Masallı rayonununda fəaliyyət göstərən müxtəlif dövlət qurumlarının əməkdaşları və

Masallı Asan Xidmət Mərkəzində çalışan dövlət qulluqçuları üçün təşkil edilmiş seminarda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov, Dövlət İdarəcilik Akademiyasının Siyasi Araşdırma Mərkəzinin direktoru, millət vəkili, professor Elman Nəsirov, Dövlət İdarəcilik Akademiyası Elmi Təşkilat şöbəsinin müdürü, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Rəcəb Rəhimli məruzə ilə çıxış ediblər.

DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov «Azərbaycanın innovativ davamlı inkişaf modeli: uğurlar beynəlxalq təşkilatların sənədlərində (2015–2016)» mövzusunda məruzə edib. Akademik Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan dövləti və xalqı qarşısındakı müstəsna xidmətlərindən, Ümummilli liderin zəngin siyasi irlisinin, idarəcilik təcrübəsinin əhəmiyyətindən danışaraq deyib ki, ölkənin qısa zaman kəsiyində iqtisadi və sosial sahədə qazandığı yüksək nailiyyətlər, XXI əsrin çağırışlarının həllinə yönəldilmiş dünya əhəmiyyətli təşəbbüsleri, gündən-günə artan beynəlxalq nüfuzu Azərbaycanı bir çox istiqamətlərdə regional və qlobal liderə çevirib. Əldə edilmiş nailiyyətlərin əsasında Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi düşünülmüş innovativ inkişaf strategiyası dayanır. Bu strategiyanın reallaşdırılmasında dövlət qurumları ilə yanaşı, vətəndaş cəmiyyətinin, Heydər Əliyev Fonduunun rolu xüsusü qeyd edilməlidir.

Ölkənin davamlı inkişafının əsas amilinin insan potensialı olduğunu vurgulayan Urxan Ələkbərov qeyd edib ki, davamlı inkişaf dünyanın ən böyük prioriteti olduğu üçün BMT-nin 2015-ci ildə keçirilən yubiley sessiyası və digər mühüm beynəlxalq sammitlər də bu mövzuya həsr olunub. 2015–2030-cu illər üçün qəbul edilmiş məqsədlər «Davamlı inkişaf hədəfləri» kimi tarixə düşüb. Azərbaycan həmin tədbirlərdən çox əvvəl davamlı inkişafi dövlət strategiyasının prioritet istiqaməti kimi qəbul edib. Respublikamızın «Böyük yeddiilik» ölkələri ilə müqayisədə nəzərəçarpan inkişaf göstəricilərini diqqətə çatdırıran akademik deyib ki, bu mühüm iqtisadi nailiyyətlər Ermə-

nistanla münaqişə və torpaqlarımızın 20 faizi-nin işgali fonunda qazanılıb. Ölkəmizin bu problemləri olmasayı, qazanılacaq uğurların miqyası daha böyük ola bilərdi.

Urxan Ələkbərovun ölkəmizin innovativ tərəqqisi ilə bağlı BMT və digər nüfuzlu beynəlxalq qurumların 2016-cı il üçün qiymətləndirmələrinə əsaslanan çıxışı zamanı Azərbaycanın davamlı inkişafını əks etdirən nailiyyətlər, müxtəlif sahələr üzrə göstəricilər monitorda nümayiş olunub.

Seminarda çıxış edən millət vəkili, DİA-nın Siyasi Araşdırma İnstytutunun direktoru, siyasi elmlər doktoru, professor Elman Nəsimov və DİA-nın Elmi təşkilat şöbəsinin müdürü, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Rəcəb Rəhimli vurğulayıblar ki, ötən əsrin 90-cı illərinin ortalarından etibarən ölkəmiz Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə tədricən dirçəlməyə və taleyüklü problemlərin həlli istiqamətində inamlı addımlar atmağa başlayıb. Bu illər ərzində dövlət müstəqilliyimiz möhkəmlənib, ölkə daxilində siyasi sabitliyə nail olunub, Azərbaycan fəlakətdən xilas edilib. Ulu öndərin formalaşdırıldığı siyaset bu gün onun layiqli davamçısı, Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Çıxışlar da cənab Prezident tərəfindən 2017-ci ilin «İslam Həmrəyliyi» ili elan edilməsinin əhəmiyyəti, dövlət qulluğunda kadr ehtiyatının normativ-hüquqi tənzimlənməsi, müasir çağırışlara cavab verən kreativ kadr potensialının formalaşdırılması və idarəedilməsi məsələlərinə diqqət çəkilib. Məruzələrdən sonra seminar iştirakçılarını maraqlandıran suallar cavablandırılıb.

Dövlət idarəciliyin Akademiyasında Dövlət qulluqçuları üçün seminar keçirilib

Fevralın 9-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət idarəciliyi Akademiyası (DİA) ilə Türkiyə və Orta Şərqi Dövlət idarəetmə İnstytutu arasında imzalanmış anlaşma protokolu çərçivəsində birgə yaradılan Qafqaz Dövlət idarəciliyi Araştırma və Tədris Mərkəzində Türkiyənin dövlət qulluqçuları üçün seminar keçirilib.

Seminarda Türkiyənin Təhsil, Xarici İşlər, Səhiyyə, Nəqliyyat, Dənizçilik və İnformasiya nazirlikləri, Ankara Böyük Şəhər Bələdiyyəsi və digər mərkəzi qurumların dövlət qulluqçularından ibarət heyəti iştirak edib.

Seminarın işinə uğurlar arzulayan DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov ölkəmizdə unikal idarəcili texnologiyalarının tətbiqi,

çevik dövlət idarəetmə sisteminin formalaşması, elmə əsaslanan innovativ inkişaf strateyiyanın reallaşdırılması, dövlət quruculuğu və dövlət qulluğunun inkişafı proseslərində Ümummilli lider Heydər Əliyevin, onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin misilsiz xidmətlərini qeyd edib. Rektor vurğulayıb ki, ölkənin qısa müddətdə iqtisadi və sosial sahədə qazandığı yüksək nailiyyətləri, XXI əsrin çağırışlarının həllinə yönəlmüş dünya əhəmiyyətli təşəbbüsleri, ildən-ilə artan beynəlxalq nüfuzu Azərbaycanı bir çox istiqamətlərdə regional və qlobal liderə çevirib. Qeyd edilib ki, son 10 ildə ölkəmizdə davamlı inkişaf üçün iqtisadi baza yaradılıb. Eyni zamanda məlumat verilib ki, Azərbaycan son illərdə bir çox davamlı inkişaf göstəriciləri və sosial indikatorlara görə, «Böyük İyirmilik» və «Böyük Yeddiilik» ölkələrinin əksəriyyətini üstələyir, yalnız Kanada, Almaniya kimi ölkələrdən geri qalır. U.Ələkbərov vurğulayıb ki, bu uğurların kökündə yalnız yaxşı idarəetlik və dövlət institutlarının, vətəndaş cəmiyyətinin və özəl sektorun fəaliyyətinin kombinasiyası dayanır. Bu istiqamətdə Heydər Əliyev Fondunun, bu qurumun prezidenti, UNESCO-nun və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti olduqca əhəmiyyətlidir.

Türkiyə və Orta Şərq Dövlət idarəetmə Institutunun nümayəndəsi Yasəmən Yıldırım isə çıxışında Azərbaycan və Türkiyənin regionun güc mərkəzləri olmaqla yanaşı, eyni zamanda elm, bilik mərkəzi kimi formalaşması baxımından əhəmiyyətinə diqqət çəkib. Türkiyəli qonaq hər iki ölkənin dövlət qulluqçularının təcrübə mübadiləsinin aparılmasını, kadrlar potensialının təkmilləşdirilməsi sahəsində həyata keçirilən təşəbbüsleri yüksək qiymətləndirib.

Görkəmlı dövlət və elm xadimi Əziz Əliyevin anadan olmasının 120 illik yubileyinə həsr edilmiş elmi konfrans

Fevralın 15-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət idarəetmə Akademiyası (DİA) və Heydər Əliyev Mərkəzinin birgə təşkilatçılığı ilə fəaliyyət göstərən «Heydər Əliyev Dövlət idarəciliyi Məktəbi»ndə görkəmlı dövlət və elm xadimi Əziz Əliyevin

DİA-nın Siyasi Araşdırma İnstitutunun direktoru, Milli Məclisin deputatı, professor Elman Nəsirov «Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri» mövzusunda məruzəsində iki ölkə arasındaki strateji əməkdaşlığın gücləndirilməsinə verilən töhfələr, bu əməkdaşlığın perspektivləri və digər strateji əhəmiyyət kəsb edən məsələlər barədə fikirlərini bölüşüb. Qeyd edib ki, Türkiyə-Azərbaycan əlaqələri, həqiqətən, mükəmməl səviyyədədir.

Daha sonra Elmi təşkilat şöbəsinin müdürü, dosent Rəcəb Rəhimli, DİA-nın Rəhbər Dövlət idarəciliyi Kadrlarının İxtisasının Artırılması İnstitutunun direktoru, professor Gülnarə Qurbanova, DİA-nın analitik təhlil üzrə müşaviri, dosent Ziyafət Həbibova, Dövlət qulluğu və kadr siyaseti kafedrasının dosenti Murtaza Həsənov çıxış edərək ölkənin taleyüklü problemlərinin həlli və dövlət idarəetmə sistemi istiqamətində aparılan islahatları, qazanılan uğurları xatırladılar. Natiqlər dövlət idarəciliyi sahəsində də aparılan islahatların uğurlu nəticələrindən və əhəmiyyətdən danışıblar. Ölkəmizdə həyata keçirilən tədbirlərin insan potensialının keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə yanaşı, dinamik inkişaf edən cəmiyyətin tələblərinə cavab verən dövlət idarəciliyi sisteminin qurulmasında da mühüm rol oynadığı qeyd edilib.

Cıxışlarda dövlətimizin başçısı tərəfindən 2017-ci ilin «İslam Həmrəyliyi İli» elan edilməsinin əhəmiyyəti, dövlət qulluğunda kadr ehtiyatının normativ-hüquqi tənzimlənməsi, müasir çağırışlara cavab verən kreativ nəslin formalaşdırılması və idarəedilməsi məsələlərinə diqqət çəkilib.

Sonra seminar iştirakçılarının sualları cavablandırılıb.

anadan olmasının 120 illik yubileyinə həsr edilmiş elmi konfrans keçirilib.

Tədbirdə DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov Prezident İlham Əliyevin «Azərbaycanın görkəmlı dövlət və elm xadimi Əziz Əliyevin 120 illik yubileyinin keçirilməsi

haqqında» Sərəncamının əhəmiyyətindən danışır.

Görkəmli alimin zəngin həyat və fəaliyyətindən bəhs edən rektor onun parlaq zəkası və qabiliyyəti ilə işlədiyi sahələrdə böyük nüfuz qazandığını, səmərəli idarəcilik fəaliyyəti nəticəsində dövlət orqanlarında yüksək vəzifələrə irəli çəkildiyini diqqətə çatdırır.

Qeyd olunub ki, Əziz Əliyev Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun, Bakı Dövlət Universitetinin rektoru işləyib, səhiyyə sistemində mühüm vəzifələrdə çalışıb, Azərbaycan KP MK-nın katibi, Dağıstan Vilayət Partiya Komitəsinin birinci katibi olub və səmərəli xidmətlər göstərib.

Akademik U.Ələkbərov Əziz Əliyevin elmin, tibb təhsilinin inkişafında, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanmasında müstəsnə rolunu vurğulayıb.

Tədbirdə görkəmli alim və ictimai xadim Əziz Əliyevin həyat və fəaliyyətindən bəhs edən film göstərilib.

Sonra Milli Məclisin deputatı, professor Musa Qasımlının «Əziz Əliyevin fəaliyyəti arxiv sənədlərində», Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutunun şöbə müdürü,

Xocalı soyqırımı tarixin qanlı səhifəsidir

Fevralın 23-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyası Heydər Əliyev Dövlət İdarəciliyi Məktəbində Heydər Əliyev Mərkəzi və DİA-nın birgə təşkilatçılığı ilə Xocalı soyqırımının 25-ci ildönümünə həsr olunmuş konfrans keçirilib.

Övvəlcə faciə qurbanlarının xatırəsi anılıb.

Tədbirdə DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov ermənilərin xalqımıza qarşı soyqırımı siyasəti apardıqlarını bildirib.

1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə ermənilərin keçmiş sovet ordusunun 366-ci motoatıcı alayının köməyi ilə Xocalıda törətdikləri faciələrdən danışan rektor diqqətə çatdırır ki, azərbaycanlılara qarşı törədilmiş bu soyqırımı tarixin qanlı səhifələrində biridir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Xocalı soyqırımına siyasi-hüquqi qiyamət verildiyini xatırladan akademik Urxan

tarix elmləri doktoru Sevinc Əliyevanın «Dağıstan Əziz Əliyevin rəhbərliyi dövründə», Əziz Əliyev haqqında kitabın və filmin müəllifi Tahir Talıblının «Əziz Əliyev: həyatı və mühiti», Əziz Əliyevin nəvəsi Tamfira Əliyevanın «Əziz Əliyev xatırələrdə» mövzularında məruzələri dinlənilib.

Məruzəçilər görkəmli şəxsiyyət Əziz Əliyevin müxtəlif məsul vəzifələrdə çalışmaqla dövlət idarəciliyinin təkmilləşdirilməsində səmərəli fəaliyyət göstərməsindən, doğma Vətən və xalq qarşısındaki müstəsna xidmətlərindən bəhs ediblər.

Qeyd olunub ki, Dağıstan Vilayət Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsində çalışarkən Əziz Əliyev Dağıstanda bütün sahələrdə böyük irəliləyişlərə nail olub, Azərbaycan-Dağıstan dostluğunun daha da möhkəmlənməsinə əvəzsiz töhfələr verib. Büyük şəxsiyyət Əziz Əliyevin adının əbədiləşdirilməsi üçün Dağıstanda Mahaçqalanın mərkəzi küçələrində birinə onun adı verilib, burada heykəli ucaldılib.

Natiqlər görkəmli dövlət və elm xadimi Əziz Əliyevin əziz xatırəsinin ürəklərdə daim yaşayacağını vurğulayıblar.

Xocalı soyqırımı tarixin qanlı səhifəsidir

Ələkbərov faciə barədə həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında Heydər Əliyev Fondunun müstəsna rolundan bəhs edib.

Rektor Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilən «Xocalıya ədalət!» beynəlxalq kampaniyasının əhəmiyyətini diqqətə çatdırır.

Heydər Əliyev Mərkəzinin Heydər Əliyev İrsinin Tədqiqi və Elmi Araşdırımlar Departamentinin direktoru Məhəbbət Mehdiyeva erməni silahlı birləşmələrinin torpaqlarımızda, o cümlədən Xocalıda məhz günahsız və dinc insanların qanlarını axıtdıqlarını bildirib.

Ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra Xocalı soyqırımı haqqında həqiqətlərin dünya dövlətlərinə və beynəlxalq təşkilatlara çatdırılması istiqamətində əhəmiyyətli tədbirlərin reallaşdırıldığını xatırladan M. Mehdiyeva bu işin davam etdirildiyini diqqətə çatdırır.

Qeyd edilib ki, Heydər Əliyev Fondu və Heydər Əliyev Mərkəzi Xocalı soyqırımı haqqında məlumatların beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılmasına xüsusi önem verir. Bu məqsədlə xarici ölkələrdə tədbirlər, sərgilər təşkil olunur, müxtəlif dillərdə bukletlər və kitablar nəşr edirilir.

M.Mehtiyeva Xocalı faciəsi haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə reallaşdırılan «Xocalıya ədalət!» beynəlxalq kampaniyası cərçivəsində həyata keçirilən tədbirlərdən da-

nışb. Vurgulanıb ki, bu kampaniya beynəlxalq ictimaiyyəti Xocalı faciəsi barədə məlumatlandırmırmaqla yanaşı, həm də dünyada oxşar hadisələrin baş verməməsinə çağrış məqsədi daşıyır.

Sonra DİA-nın Tarix kafedrasının profesoru Həvva Məmmədova, akademianın Qarabağ Araşdırımları Mərkəzinin müdürü, dosent Elçin Əhmədov, Xocalı sakini olan DİA tələbəsi Rza Mustafayev və digər çıxış edənlər də ermənilərin törətdikləri Xocalı soyqırımının dəhşətlərindən bəhs edib, bu faciənin qan yaddaşımızdan heç zaman silinməyəcəyini bildiriblər.

DİA TEC-nin Xocalı soyqırımı ilə bağlı dəyirmi masası

24 fevral 2017-ci il tarixində DİA Tələbə Elmi Cəmiyyəti tərəfindən «Xocalı soyqırımı – XX əsrin ən dəhşətli qətlamıdır» mövzusunda Dəyirmi masa keçirilmişdir.

Tədbir başlamazdan əvvəl Xocalı soyqırımı qurbanlarının və torpaqlarımız uğrunda qəhrəmanlaşına döyüşərək canlarından keçən şəhidlərimizin xatırəsi bir dəqiqlik sükutla yad edilmişdir.

Dəyirmi masanı Dövlət İdarəcilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov açaraq, işgalçı Ermənistən dövlətinin Azərbaycana qarşı törətdiyi Xocalı qətlamının XX əsrin ən dəhşətli soyqırımı hadisəsi və bütövlükde bəşəriyyətə qarşı qanlı cinayət olduğunu söyləmiş, xalqımızın tarixinə qara səhifə kimi düşmüş bu faciəyə zamanında deyil, yalnız Ümummilli lider Heydər Əliyev ölkə rəhbərliyinə qayıtdıqdan sonra hüquqi və siyasi qiymətin verildiyini göstərmişdir. Bildirilmişdir ki, erməni qəsbkarlarının böyük qəddarlıqla və vəhşicəsinə həyata keçirdikləri bu soyqırımı nəticəsində Xocalının dinc sakinləri – qadın, uşaq və qocalar amansızlıqla qətlə yetirilmiş, şəhər tamamilə yerlə-yeşsan edilmişdir. Rektor əslər boyu Azərbaycana qarşı terror törədən erməni

vəhşilikləri barədə həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırılması istiqamətində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında dövlətimizin gördüyü işlərdən geniş səhərbət açmış və Tələbə Elmi Cəmiyyətinin keçirdiyi Dəyirmi masanın böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulayaraq, müzakirələrin tələbə və magistrantların fəal iştirakı ilə keçəcəyinə əminlik ifadə etmişdir.

DİA Tələbə Elmi Cəmiyyətinin sədri, dosent Sevil Məmmədovanın aparıcılığı ilə keçən müzakirələrdə doktorant Nağı Əhmədov, magistrantlardan Vüsal Məsimzadə, Ləman Baxışlı, Fəhmin Qurbanov, Pünhani Əsgərli, Əhəd Əhədli, Nuru Abdulzadə, Hüseyn İslamiylov, tələbələrdən Rövşən Teymurzadə, Elvin Hacıyev, Səmra Məsimli, Qüdrətxanım Zeynalova və b. çıxış etmiş, ətraflı fikir mübadiləsi aparılmış, tədbir iştirakçılarına təcavüzkar Ermənistən dövlətinin Azərbaycan xalqına qarşı yürütdüyü etnik təmizləmə və soyqırımı siyasəti haqqında əsl həqiqətlərin dünya birliliyinə çatdırılmasında fəal iştirak etmək, bununla bağlı sosial şəbəkələrin imkanlarından geniş istifadə olunması tövsiyə edilmişdir.

Dövlət İdarəcilik Akademiyasının tələbələri dəyirmi masa təşkil ediblər

Fevralın 24-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasında Tələbə Gənclər Təşkilatı və Vətənpərvərlik Klubunun birgə təşkilatçılığı ilə Xocalı soyqırımının 25-ci ildönümünüə həsr olunmuş

dəyirmi masa keçirilib. Əvvəlcə faciə qurbanlarının xatırəsi anılıb.

Dəyirmi masada DİA-nın Humanitar və Sosial məsələlər üzrə prorektoru, dosent Mehti Abdullayev, Tarix kafedrasının professoru Musa

Quliyev, Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyaset kafedrasının professoru Namiq Axundov, Həmkarlar İttifaqı Komitəsinin sədri Yusif Ağayev, Tələbə Gənclər Təşkilatının sədri Cavidan Abdullayev, Vətənpərvərlik Klubunun sədri

Zeynal Rəşidli, tələbələrdən Əmrərah Cəfərov, Xanım Paşayeva və digər fəal tələbələr çıxış edərək ermənilərin törətdikləri Xocalı soyqırımından dəhşətlərindən bəhs edib, bu faciənin milli yaddaşımızdan heç zaman silinməyəcəyini bildiriblər.

Dövlət idarəciliyin Akademiyasında «Multikulturalizm – Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasəti kimi» istiqamətləri üzrə ixtisasartırma kursu keçirilir

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəciliyin Akademiyasında «Multikulturalizm – Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasəti kimi» istiqamətləri üzrə qısamüddətli ixtisasartırma kursu keçirilir. Kurslara dövlət hakimiyyətinin mərkəzi, şəhər, rayon məqyaslı orqanlarının, müvafiq nazirlik, komitə və idarələrinin rəhbər işçiləri cəlb ediliblər.

«Multikulturalizm – Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasəti kimi» istiqaməti üzrə qısamüddətli ixtisasartırma kursunun əsas məqsədi Ümummülli lider Heydər Əliyev siyasi multikulturalizmin banisi kimi, davamlı insan inkişafı və multikulturalizm, multikulturalizmin sosial-fəlsəfi təhlili, vətəndaşın mənəvi immunitetinin formalaşması və s. kimi aktual mövzularla bağlı biliklərin dinləyicilərə çatdırılması və onlarla fikir mübadiləsinin aparılmasıdır.

Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri, akademik Kamal Abdullayev mühabizəsində qeyd edib ki, ölkəmiz dünyada multikultural ənənələri özündə birləşdirən və bu ənənələri yaşıdan ölkə kimi tanınır. Tarixən Azərbaycanda müxtəlif mədəniyyətlər olsa da, burada insanlar hər zaman mehriban şəraitdə yaşayıblar və bu gün də yaşamaqdadırlar. Akademik Kamal Abdullayev çıxışında multikulturalizm ənənələri haqqında fikirlərini bölüşüb: «Bu gün Azərbaycan multikulturalizmindən danışarkən Ulu öndər Heydər Əliyevin «Multikulturalizm Azərbaycan xalqının canına, qa-

nına xas olan bir dəyərdir» sözlərindən çıxış edirik. Prezident İlham Əliyevin xalqın milli dəyərlərinə sadıq qalaraq 2016-cı ili «Multikulturalizm ili» elan etməsi dövlətimizin hər bir vətəndaşının dünya dəyərlərinə hörmətlə yanaşmasının göstəricisidir. Azərbaycanda yaşayan müxtəlif millətlərin və konfessiyaların nümayəndələri bir-biri ilə ahəngdar rəftar edirlər. Bu gün Azərbaycan cəmiyyəti dünyanın aparıcı cəmiyyətləri sırasında qərarlaşır. Bunu nəticəsidir ki, dünya xalqları və ölkələri tərəfindən Azərbaycana diqqətcil münasibət göstərilir. Azərbaycan multikulturalizmi Portuqaliyadan tutmuş İndoneziyaya dək müxtəlif ölkələrin universitetlərində tədris edilir. Bu da xalqımızın mədəniyyətinin, ictimai-siyasi həyatının, ədəbiyyatının, dilinin və dininin öyrənilməsi deməkdir. Bu gün Avropanın bir sıra ölkələri multikulturalizmdən imtina ediblər. Bu, multikulturalizmə olan bədbin münasibətin nəticəsidir. Dövlətimizin başçısının ölkəmizdə multikulturalizmi dövlət siyasəti elan etməsi multikultural həyatın nikbin ruhunu müəyyənləşdirir. Belə ki, multikultural cəmiyyətdə insan inkişafı və resursların idarəedilməsi və bu yöndə atılan addımlar da təqdirəlayıqdır.

Mart ayının 4-dək davam edəcək kurslarda dövlət hakimiyyətinin mərkəzi, şəhər, rayon məqyaslı orqanlarının, müvafiq nazirlik, komitə və idarələrinin rəhbər işçilərindən ibarət dövlət qulluqçuları bu sahədə fəaliyyət göstərən ekspertlərin mühazirələrini dinləyəcəklər.

***Dövlət idarəciliyin Akademiyasının nümayəndə heyəti
Parisdə bir sırə görüşlər keçirib***

Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilən, BMT-nin İnnovativ Proqramı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət

İdarəciliyin Akademiyasının (DİA) birgə həyata keçirdiyi «Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu üzrə təlimlərə dəstək layihəsi» çərçivəsində keçirilən görüşlərə dəvət olunub.

vəsində DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərovun rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti Parisə səfər edib.

Səfər çərçivəsində nümayəndə heyətinin Fransa Baş nazirinin yanında fəaliyyət göstərən Paris Milli İdarəcilik Məktəbində (ENA) və Siyasi Elmlər İnstitutunda görüşləri olub.

ENA-da keçirilən görüşdə akademik Urxan Ələkbərov Azərbaycanın tarixi, ölkəmizdə gedən siyasi, iqtisadi proseslər barədə geniş

məlumat verib. Əsası Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan, hazırda Prezident İlham Əliyevin uğurla davam etdirdiyi siyasi, iqtisadi islahatlar barədə danışan rektor Azərbaycanın müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində yeri və rolunu qeyd edib. O, BMT-nin, Beynəlxalq Bankın və digər nüfuzlu beynəlxalq qurumların ölkəmizin innovativ tərəqqisi ilə bağlı qiymətləndirmələrinə əsaslanan təhlilləri iştirakçıların diqqətinə çatdırıb.

Urxan Ələkbərov vurgulayıb ki, Azərbaycanın qısa müddətdə iqtisadi və sosial sahələrdə qazandığı yüksək nailiyyətlər, XXI əsrin çağırışlarının həllinə yönəlmış dünya əhəmiyyətli təşəbbüsleri, ildən-ilə artan beynəlxalq nüfuzu ölkəni bir çox istiqamətlərdə regional və qlobal liderə çevirir. Son 10 ildə ölkəmizdə davamlı inkişaf üçün iqtisadi baza yaradılıb. Azərbaycan son illərdə bir çox davamlı inkişaf göstəricilərinə görə dünyanın bəzi aparıcı ölkələrini üstələyir. Bu uğurların kökündə yalnız yaxşı idarəcilik və dövlət institutlarının, vətəndaş cəmiyyətinin və özəl sektorun fəaliyyə-

tinin kombinasiyası dayanır. Bu istiqamətdə Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın fəaliyyəti olduqca əhəmiyyətlidir.

DİA-nın fəaliyyəti barədə danışan rektor bildirib ki, bu ali məktəbdə dərs deyən müəllim heyətinin əksəriyyəti ölkənin siyasi idarəciliyində mühüm rol oynayan şəxslərdir.

Paris Milli İdarəcilik Məktəbinin beynəlxalq əlaqələr üzrə direktor müavini Orelia Roye-Gunən qurumun missiyası, fəaliyyəti, qısamüddətli və uzunmüddətli təlim barədə danışıb. ENA-nın Avropa departamentinin rəhbəri

Klodin Jüstafır beynəlxalq əməkdaşlıq və təlim proqramları, Magelon Orlianj-Ladsus Fransada dövlət idarəciliyi sahəsində rəhbər kadrların fasiləsiz təlimi, ENA-nın dövlət qulluqçularının hazırlığı strategiyasının həyata keçirilməsində rolu ilə bağlı məlumat veriblər.

DİA-nın Elmi təşkilat şöbəsinin müdürü, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Rəcəb Rəhimli, analitik təhlil üzrə müşaviri, dosent Ziyafət Həbibova, Rəhbər Dövlət İdarəciliyi Kadrlarının İxtisasının Artırılması İnstitutunun direktoru, professor Gülnarə Qurbanova, akademianın doktorantı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin insan resursları və təlim şöbəsinin əməkdaşı Anar Həsənov dövlət idarəetmə sistemi sahəsində aparılan islahatlardan, qazanılan uğurlardan söhbət açıblar. Ölkədə insan potensialının formalasdırılması, bu siyasetin tərkib hissəsi kimi dövlət qulluqçularının fasiləsiz

hazırlığı sisteminin təkmilləşdirilməsi sahəsində görülən tədbirlərin uğurlu nəticələrinin əhəmiyyəti barədə fikir mübadiləsi aparılıb. Görüşdə ölkəmizdə həyata keçirilən tədbirlərin insan potensialının keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə yanaşı, dinamik inkişaf edən cəmiyyətin tələblərinə cavab verən dövlət idarəciliyi sisteminin qurulmasında da mühüm rol oynadığı qeyd edilib.

Sonda hər iki tərəfi maraqlandıran suallar cavablandırılıb.

Proqram çərçivəsində DİA-nın nümayəndə heyəti yüksək beynəlxalq nüfuza malik olan Paris Siyasi Elmlər İnstitutunda olub. Görüşdə əməkdaşlığın perspektivləri müzakirə edilib.

Görüşlər zamanı DİA-nın nümayəndə heyətini Azərbaycanın Fransadakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Elçin Əmirbəyov, səfirliliyin siyasi işlər üzrə müşaviri Nigar Hüseynova və BMT-nin İnkışaf Proqramının layihə rəhbəri Lalə Rzayeva müşayiət ediblər.

Dövlət İdarəciliğ Akademiyası ilə əmanətlərin sigortalanması fondu arasında əməkdaşlıq əlaqələri genişlənir

9 mart 2017-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəciliğ Akademiyası və Əmanətlərin Sığortalanması Fonduñun birgə təşkilatçılığı ilə tələbələrlə görüş keçirilmişdir. Dövlət İdarəciliğ Akademiyasında bu formatda mütəmadi tədbirlər hayata keçirilir. Növbəti belə tədbirlərdən biri Əmanətlərin Sığortalanması Fonduñun rəhbərliyi ilə keçirilmişdir. Tədbirin məqsədi Dövlət İdarəciliğ Akademiyasında təhsil alan tələbə və magistrların məlumatlandırılması, bu sahə ilə bağlı yeni biliklərin verilməsi və təhsil alanlar üçün gələcəkdə yarana biləcək yeni imkanların qiymətləndirilməsidir.

Daha sonra tələbələrlə görüşən Əmanətlərin Sığortalanması Fonduñun İcraçı direktoru Azad Cavadov çıxış edərək, Fonduñun missiyası barədə geniş məlumat vermişdir. O qeyd etmişdir ki, əmanətçilərin üzv banklarda olan əmanətlərini sigortalaqla əmanətçilərə dəyə biləcək maddi və mənəvi ziyanı ən qısa müddədə kompensasiya etməklə ölkənin maliyyə

və bank sisteminin inkişafına dəstək olmaq, beynəlxalq standartlara cavab verən qanunvericilik bazası və professional komanda ilə əmanətçilərin maddi və mənəvi maraqlarını qorumaq, bank sisteminin stabil inkişafına dəstək vermək əsəs hədəflərimizdəndir. Eyni zamanda Fonduñ fəaliyyətinin daha da effektiv, çevik qurulması üçün sağlam dütüncəli, bilikli və praktik vərdişləri olan gənc kadrlarla əməkdaşlıq etməyə hazır olduğunu bildirib.

Görüşdə Dövlət İdarəciliğ Akademiyasının Humanitar və Sosial məsələlər üzrə prorektoru, dosent Mehdi Abdullayev, Hüquq kafedrasının müdürü, dosent Fəxrəddin Nağıyev çıxış edərək Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Fərmanına əsasən Əmanətlərin Sığortalanması Fondu yaradılmasının əhəmiyyəti barədə danışmış, Əmanətlərin Sığortalanması Fonduñun yaradılmasının məqsədinin bankların ödəmə qabiliyyətini itirdikdə fiziki şəxslərdən əmanətə qəbul olunmuş pul vəsaitinin itirilməsi riskinin qarşısını almaq, Azə-

baycan Respublikasında maliyyə və bank sisteminin sabitliyini və inkişafını təmin etmək kimi lazımi fəaliyyəti həyata keçirildiyini bildirmişlər.

Dövlət İdarəcilik Akademiyasında Novruz bayramına həsr edilmiş tədbir keçirilmişdir

Martın 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasında xalqımızın əziz bayramı olan Novruz bayramı münasibətilə tədbir keçirilmişdir.

Mədəniyyət kanalı ilə birgə keçirilən tədbirdə Akademianın rektoru, akademik Urxan

Daha sonra Əmanətlərin Sığortalanması Fondunun İcraçı direktoru Azad Cavadov tələbələrin çoxsaylı suallarını cavablandırılmış, onların fikirlərini dinləmişdir.

Ələkbərov çıxış edərək kollektivin bütün üzvələrini bayram münasibətilə təbrik etmişdir.

Bayram tədbiri Mədəniyyət kanalının təşkilatçılığı ilə respublikamızın tanınmış incəsənət ustalarının ifasında səsləndirilən müsələnlər ilə davam etdirilmişdir.

Gürcüstan Prezidentinə Dövlət İdarəcilik Akademiyasının Fəxri doktoru adı verilib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasında Gürcüstan Prezidenti George Marqvelaşviliyə DİA-nın Fəxri doktoru diplomunun təqdim edilməsi mərasimi keçirilib.

DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov mərasimi açaraq, Gürcüstan Prezidentini akademianın kollektivi adından salamlayıb, Azərbaycan və Gürcüstan arasında strateji əməkdaşlıq münasibətləri, elm və təhsilin inkişafına, təhsilin məzmununun yeniləşdirilməsi, müstəqil Gürcüstan üçün kadr hazırlığı prosesinə layiqli töhfələr vermiş ali qonağın Dövlət İdarəcilik Akademiyasına gəlişini önəmli hadisə kimi dəyərləndirib. Azərbaycanın Cənubi Qafqazın lider dövləti olduğuna diqqət çəkən rektor bunun müstəqil dövlətimizin memarı və qurucusu, Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəyyənləşdiridiyi və Prezident İlham Əliye-

vin uğurla davam etdirdiyi inkişaf strategiyası sayəsində mümkün olduğunu vurgulayıb. U.Ələkbərov, həmçinin bu gün beynəlxalq müstəvidə özünü doğrultmuş, öz seçimini qoruyan və dinamik inkişaf edən, həm regional, həm də qlobal xarakterli layihələrdə fəal iştirak edən Azərbaycan və Gürcüstan arasında bütün sahələrdə ikitərəfli münasibətlərin gücləndirilməsinin zəruri olduğunu da diqqət çəkib.

Daha sonra DİA-nın Humanitar və Sosial Məsələlər üzrə prorektoru Mehdi Abdullayev Azərbaycanla Gürcüstan arasında ənənəvi dostluq münasibətlərinin qorunması, elm və təhsil sahəsində əməkdaşlığın möhkəmlənməsində xidmətlərinə görə Gürcüstan dövlətinin başçısına Fəxri doktor adı verilməsi haqqında Elmi Şuranın qərarını oxuyub. Prezident George Marqvelaşviliyə DİA-nın Fəxri doktoru diplomu, doktor manatiyası, habelə xatırə hədiyyələri təqdim edilib.

Prezident George Marqvelashvili mərasimdə çıxış edərək, Gürcüstan dövlətinin təşəkkülünün əsas mərhələlərindən, yeni ictimai-siyasi formasiyaya keçid dövründə gürcü xalqının karşılaşduğu çətinliklərdən danışıb.

Gürcüstan-Azərbaycan münasibətlərinin perspektivlərindən bəhs edən ali qonaq Azərbaycanın yüksək iqtisadi potensialını vurğulayıb. Gürcüstan lideri Azərbaycanda həyata keçirilən qlobal enerji layihələrinin Gürcüstan

üçün böyük əhəmiyyət daşıdığını da diqqət çekib. Azərbaycanı regionun önemli dövləti kimi dəyərləndirən Prezident George Marqvelashvili ölkəmizin qazandığı böyük uğurların ümummilli lider Heydər Əliyevin xidməti olduğunu dilə gətirib. Ali qonaq bu gün bütövlükdə bölgədə ictimai-siyasi sabitlik, yüksək iqtisadi inkişaf tempinə Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadzenin uzaqgörənliyi və qətiyyəti nəticəsində nail olduğunu bildirib. Gürcüstan lideri regional məsələlərə, iki ölkə arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə Prezident İlham Əliyevin diqqətini yüksək qiymətləndirib. O, xüsusi vurğulayıb ki, bu gün ölkələrimiz yeni inkişaf strategiyasını müəyyən edirlər, bizim birliyimiz, birgə layihələrimiz və energetika sektorunda, xüsusilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri ilə başlanmış əməkdaşlığımız digər sahələrə də öz təsirini göstərir və bu tendensiya həm Azərbaycan, həm də Gürcüstan Prezidentləri tərəfindən dəstəklənir.

Yekunda George Marqvelashvili Azərbaycana gəlmişindən böyük məmnunluq duyduğunu bir daha dilə gətirib.

«Dövlət qulluğu sistemi və beynəlxalq təcrübə» istiqaməti üzrə qısamüddətli ixtisasartırma kursu keçirilmişdir

2017-ci il mart ayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyası, Türkiyə və Orta Doğu Amme İdaresi İnstitutu ilə birgə «Dövlət qulluğu sistemi və beynəlxalq təcrübə» istiqaməti üzrə qısamüddətli ixtisasartırma kursu keçirilmişdir. Kursa dövlət orqanlarında çalışan müvafiq dövlət qulluqçuları cəlb olunmuşlar.

«Dövlət qulluğu sistemi və beynəlxalq təcrübə» istiqamətində kursun əsas məqsədi «Dövlət qulluğu etikası», «Dövlət İdarəciliyində liderlik», «Dövlət qulluqçularının qiymətləndirilməsi» və s. mövzularla bağlı biliklərin dinləyicilərə çatdırılması və onlar ilə fikir mübadiləsinin aparılması idi.

Kurs ərzində «Dövlət qulluğu sistemi və beynəlxalq təcrübə» istiqaməti üzrə – Dövlət İdarəcilik Akademiyasının rektoru, akademik

Urxan Ələkbərov, DİA-nın I prorektoru, professor Əlikram Abdullayev, Dövlət İdarəcilik Akademiyasının professor-müəllim heyəti – dosent Murtəza Həsənov, Əsfəndiyar Hacıyev, Zivər Zeynalova, Anar Həsənov, Türkiyə və Orta Doğu Amme İdaresi İnstitutunun professor müəllim heyəti – Tülün Yücel, Yrd. Doç. Dr. Yeliz Şanlı Atay, Yrd. Doç. Dr. Filiz Demirci, Yrd. Doç. Dr. Süha Oğuz Albayrak, Doç. Dr. Ali Murat Berker, TC Başbakanlık Kanun Kararlar Genel Müdür Yardımcısı Fazlı Yıldırım, müxtəlif mövzularda mühazirələrlə çıxış etmişlər.

Kursun sonunda Akademianın rektoru akademik Urxan Ələkbərov dinləyicilər qarşısında çıxış etmiş və onlara kursu müvəffəqiyyətlə bitirdiklərinə görə sertifikatlar təqdim edərək gələcək işlərində uğurlar arzu etdi.

DİA-da 31 Mart-Azərbaycanlıların soyqırımı günü qeyd olunub

Martın 30-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəciliçlik Akademiyasının (DİA) nəzdindəki Heydər Əliyev Dövlət İdarəciliyi Məktəbində 31 mart – Azərbaycanlıların Soyqırımı Günüñə həsr olunmuş «dəyirmi masa» keçirilib.

Heydər Əliyev Mərkəzi və Dövlət İdarəciliçlik Akademiyasının birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən tədbirdə əvvəlcə soyqırımı qurbanlarının xatirəsi bir dəqiqlik sükutla yad edilib. Sonra 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən törədilmiş müsəlman qırğınlarının mahiyyəti, miqyası və nəticələrindən bəhs edən «Yalan haqqında həqiqət» sənədli filmi nümayiş olunub.

«Dəyirmi masa»da DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov erməni millətçiləri tərəfindən 1918-ci il martın 31-də, eləcə də digər dövrlərdə xalqımıza qarşı həyata keçirilən etnik təmizləmə, soyqırımı və təcavüzkarlıq siyasetinin əsl mahiyyətindən danışib. Bildirib ki, erməni millətçilərinin təcavüzkar siyaseti nəticəsində təkcə XX əsrə azərbaycanlılar dörd dəfə – 1905–1906-ci, 1918–1920-ci, 1948–1953-cü və nəhayət, 1988–1993-cü illərdə soyqırımına məruz qalıblar. 1918–1920-ci illərdə ermənilər tərəfindən törədilmiş kütləvi qırğınların Bakı, Quba, Şamaxı, Kürdəmir və Lənkəran ilə yanaşı, Şuşada, İrəvan quberniyası ərazisində, Zəngəzurda, Naxçıvanda, Şərrarda, Ordubadda, Qarsda və başqa bölgələrdə davam etdirilməsi nəticəsində yüz minlərlə azərbaycanlı ən qəddar üsullarla qətlə yetirilib, bir milyondan çox əhali öz doğma torpaqlarından didərgin salınıb. U.Ələkbərov qeyd edib ki, azərbaycanlılara qarşı törədilmiş bu soyqırımı tarixin qanlı səhifələrindən biridir. O, erməni millətçiləri tərəfindən xalqımıza qarşı həyata keçirilən etnik təmizləmə, soyqırımı və təcavüzkarlıq siyasetinə siyasi-hüquqi qiymət verildiyini söyləyib.

Rektor ermənilərin azərbaycanlılara qarşı zaman-zaman törətdikləri soyqırımı ilə əlaqədar Ümummilli lider Heydər Əliyevin 1998-ci il martın 26-da imzaladığı Fərmanla martın 31-nin Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü elan edildiğini, Prezident İlham Əliyevin 2009-cu il 30 dekabr tarixli «Quba şəhərində Soyqırımı Memorial Kompleksinin yaradılması haqqında» Sərəncamını Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətdə atılan mühüm addım kimi tədbir iştirakçılarının diqqətinə çatdırıb.

Tədbirdə son illərdə erməni təcavüzünün nəticələri, Azərbaycanın əzəli torpaqlarında Ermənistən dövlətinin yaradılması, xalqımızın milli mədəniyyət nümunələrinin, toponimlərimizin özünükünləşdirilməsi barədə tarixi faktlara əsaslanan qiymətli əsərlərin çap olunmasının əhəmiyyəti vurgulanıb. Eyni zamanda tarixin müxtəlif dövrlərində ermənilər tərəfindən xalqımıza qarşı törədilmiş vəhşiliklərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında Heydər Əliyev Fondunun müstəsna rolundan bəhs edilib.

«Dəyirmi masa»da DİA-nın tarix kafedrasının müdürü, dosent Firdovsiyyə Əhmədova, Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyaset kafedrasının dosenti, «Azərbaycan Respublikası Dağlıq Qarabağ Bölgesinin Azərbaycanlı İcması» İctimai Birliyinin Əlaqələndirmə Şurasının sədri, Qarabağ Araşdırımlar Mərkəzinin rəhbəri Elçin Əhmədov, Hüquq kafedrasının dosenti Araz Qədiməliyev, Politologiya və siyasi idarəetmə kafedrasının müəllimi Zaur Məmmədov və digər çıxış edənlər ermənilərin 1918-ci ilin mart ayında azərbaycanlılara qarşı törətdikləri vəhşiliklərdən söz açıblar, bu faciənin yaddaşlardan heç zaman silinməyəcəyini bildiriblər.

***Gənclər Quba soyqırımı memorial kompleksini
ziyarət ediblər***

Martin 31-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyası (DİA) tələbə gənclər təşkilatının fəalları, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondunun nəzdində yaradılan «Tariximizi öyrənək və öyrədək» Gənclər Klubunun üzvləri Qubaya səfər ediblər.

Erməni millətçiləri tərəfindən 1918-ci il Martin 31-də Azərbaycanın əksər bölgələrində törədilən soyqırımının 99-cu ildönümü ilə əla-qədar Quba Soyqırımı Memorial Kompleksini ziyarət edən gənclərə həmin dövrdə xalqımızın yaşadığı faciələr tarixi faktlar və əyani sübutlarla izah olunub.

DİA-nın humanitar və sosial məsələlər üzrə prorektoru Mehdi Abdullayev tələbələrə erməni millətçilərinin XX əsrin əvvəllərindən etibarən Azərbaycan torpaqlarında törətdikləri vəhşiliklər barədə məlumat verərək bildirib ki, Şamaxı, Quba, Göyçay, Naxçıvan, Zəngəzur və İrəvan quberniyasının bütün qəzalarında Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımı törədilib. Nəticədə yalnız 1918-ci ilin yaz-payız aylarında on minlərlə günahsız insan – Azərbaycan türkləri, ləzgilər, talışlar, dağ yəhudiləri, tatlar, kürdlər qətlə yetirilib.

Ulu öndər Heydər Əliyevin tarixi həqiqətləri ölkə və beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinə çatdırmaq məqsədilə imzaladığı «Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında» 1998-ci il 26 mart tarixli Fərman barədə ziyarətçilərə məlumat verilib.

Qeyd olunub ki, məhz həmin tarixdən azərbaycanlıların erməni millətçiləri tərəfindən soyqırıma məruz qalması ilk dəfə rəsmi surətdə bəyan edilib və bu hadisələr siyasi qiymətini alıb.

Erməni millətçilərinin Azərbaycan torpaqlarında törətdikləri bütün vəhşiliklər BMT-nin Baş Məclisinin 1948-ci il 9 dekabr tarixli «Genosid siyasetinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında» Konvensiyasında göstərilən soyqırımı cinayətlərini özündə ehtiva etdiyindən Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımı kimi qiymətləndirilməlidir.

Tələbələr səfər çərçivəsində Qurbanın Qırımızı qəsəbəsində yerləşən sinaqoqda və şəhərin mərkəzində fəaliyyət göstərən məsciddə olublar. Müxtəlif dini inanclara malik insanlarla görüşən gənclər multikultural dəyərlərin yüksək səviyyədə qorunduğunun, təmsil etdiyiləri xalqın tolerantlıq ənənələrinə sadıq qaldığının bir daha şahidi olublar.

MÜNDƏRİCAT

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin fəaliyyətinin qısa xronikası.....	7
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəsmi qəbulları.....	13
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin səfərləri.....	26
Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfər	26
Belçika Krallığına səfər	30
Almaniya Federativ Respublikasına işgūzar səfər.....	33
Qətər Dövlətinə rəsmi səfər	49
Pakistan İslam Respublikasına səfər.....	51
İran İslam Respublikasına rəsmi səfər.....	54
Fransa Respublikasına rəsmi səfər	56
Saatlı rayonuna səfər	64
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqləri, çıxışları və müsahibələri	74
Nazirlər Kabinetinin 2016-cı ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında İlham Əliyevin giriş nitqi	74
Nazirlər Kabinetinin 2016-cı ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında İlham Əliyevin yekun nitqi.....	78
Regionların 2014–2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafi Dövlət Proqramının icrasının üçüncü ilinin yekunlarına həsr olunmuş konfransda İlham Əliyevin giriş nitqi	83
Regionların 2014–2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafi Dövlət Proqramının icrasının üçüncü ilinin yekunlarına həsr olunmuş konfransda İlham Əliyevin yekun nitqi	86
Təhlükəsizlik Şurasının iclasında İlham Əliyevin nitqi	92
İlham Əliyevin V Qlobal Bakı Forumunun açılışında nitqi	93
Novruz bayramı ümumxalq şənliyində İlham Əliyevin nitqi	97
SİYASƏT	
Əli Həsənov. 31 mart soyqırımı Ermənistənən azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə siyasətinin ən qanlı səhifəsidir	101
İQTİSADİYYAT	
Руфат Кулиев. Качество экономического роста и экономика Азербайджана	112

REGIONLAR

- Siraqəddin Cabbarov.** Rayonun sosial-iqtisadi inkişafının uğurları vətəndaşlarımızın firavan gələcəyinə təminat verir 118

İSLAM HƏMRƏYLİYİ

- Şirxan Adıgözəlov.** İslam həmrəyliyi konsepsiyasının əsasları və inkişafi 127

BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ

- Mykola Izha.** Professional Civil Servants' Training as a Component for Security and Stability in the Black Sea Region..... 134

FƏLSƏFƏ

- Sakit Hüseynov.** Dini ekstremizmin sosial-fəlsəfi mahiyyəti 141

MULTİKULTURALİZM

- Vüqar Rəhimzadə.** Multikulturalizmin Azərbaycan modelinin təbliğində KİV-in rolü..... 147

TARİX

- Adil Vəliyev.** Azərbaycana qarşı yürüdülən soyqırımı cinayəti bəşəriyyətə təhdiddir..... 154

- Məxseti Aliyeva.** «Проблема Карабаха»: сквозь призму исторической справедливости 163

- Tariel' Abbasov.** Кровавое преступление против Азербайджанского народа: к 25-летию Ходжалинского геноцида 170

QEYRİ-NEFT SEKTORU

- Yusif Zeynalov.** Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi unikal iqtisadi siyasətdir..... 181

NİTQ MƏDƏNİYYƏTİ

- İradə Hüseynova.** Qloballaşma və multikulturalizm şəraitində dilin inkişafi 188

GENDER SİYASƏTİ

- Leyli Güliyeva.** О возможностях гендерного равенства в образовании..... 194

- Fargana Zulfugarova.** Woman is the Mother of Mankind but Society's Teacher..... 200

SİYASİ RAKURS

- Xalid Niyazov.** Milli təhlükəsizlik və milli maraqlar: Qərb və ABŞ-dan baxış 211

MİQRASIYA

- Fətəli Abdullayev.** Əmək miqrasiyası proseslərinin siyasi idarə olunmasının aktual trend və risklərinə nəzəri-konseptual yanaşmalar 220

HÜQUQ

- Zafiq Xəlilov.** İkinci dərəcəli «hava azadlıqları»nın hüquqi tənzimlənməsi vəziyyətinə müasir baxış 227

- Kamal Cəfərov.** Korrupsiya səviyyəsinin ölçüməsi ilə bağlı beynəlxalq indekslər və onların çatışmazlıqları 235

GƏNC TƏDQİQATÇILAR

- Hicran Xəlilova.** GUAM çərçivəsində Azərbaycan–Ukrayna münasibətləri 241

- Rufiz Qonaqov.** Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində Xəzər hövzəsi enerji mənbələrinin rolu 248

- Təranə İsmayılova.** Azərbaycan Respublikasının dövlət gənclər siyasəti 257

- Рамиль Мамедов.** Кредитование малого и среднего предпринимательства коммерческими банками Российской Федерации: основные проблемы и актуальные вопросы 266

- Dövlət idarəciliğin Akademiyasında** 272

Qeyd üçün

Qeyd üçün

Dövlət idarəciliyi: nəzəriyyə və təcrübə

Elmi-nəzəri jurnal

2017, №1(57)

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fəaliyyətini
əks etdirən bölməni *siyasi elmlər doktoru, professor E.Nəsimov,*
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent E.Əhmədov,
psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent B.Haqverdiyev
və müəllim *F.Şammədov*
AzərTAc-ın materialları əsasında hazırlanmışlar.

Redaktoru *Gülnarə Maqsudova*

Kompüter dizaynerləri *Səbinə Məmmədova, Təhmasib Mehdiyev*

Korrektorları *Ülkər Şahmuradova, Ülkər Tağıyeva*

*Lisenziya: AB № 022732,
Qeydiyyat № b 532, 08.04.2003-cü il.*

Redaksiyanın ünvani:

*Bakı, Az-1001, Lermontov küç., 74
(Dövlət İdarəcilik Akademiyası).*

E-mail: publishing@dia.org.az

Telefonlar: (012) 492-65-29; (012) 437-19-75; (012) 497-71-86

Fax: (012) 492-65-15

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» müəssisəsinin
mətbəəsində çap olunmuşdur.
Sifariş 46. Tiraj 1000.

Journal of Public Administration:

Theory and Practice

Scientific and theoretical journal

2017, №1(57)

The section covering activities the President of the Republic of Azerbaijan
is prepared on the basis of AzərTAC materials and is compiled by

E.Nasirov, Dr. of political sciences, professor;
E.Ahmadov, Ph.D. in political sciences, Assistant Professor;
Dr. B. Hagverdiyev, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor
and F.Shammedov, lecturer, all from Academy of Public Administration.

Editor: **Gulnara Magsudova**

Computer designers: **Sabina Mammadova, Tahmasib Mehdiyev**

Correctors: **Ulkar Shahmuradova, Ulkar Taghiyeva**

License: AB No. 022732

Registration No. b 532, 08.04.2003

Address of Publisher:

Baku, Az-1001, Lermontov st., 74

(Academy of Public Administration)

E-mail: publishing@dia.org.az

Phone: (012) 492-65-29; (012) 437-19-75; (012) 497-71-86

Fax: (012) 492-65-15

Printed at the printing-house of the
«Tahsil Publishing-Polygraphy»
Order 46. Number of copies printed 1000.